

PERSIAN HISTORICAL TEXTS

VOLUME III

THE TADHKIRATU 'L-AWLIYÁ
(FIRST PART)
OF SHAYKH FARÍDU 'D-DÍN 'AṬṬÁR

EDITED BY

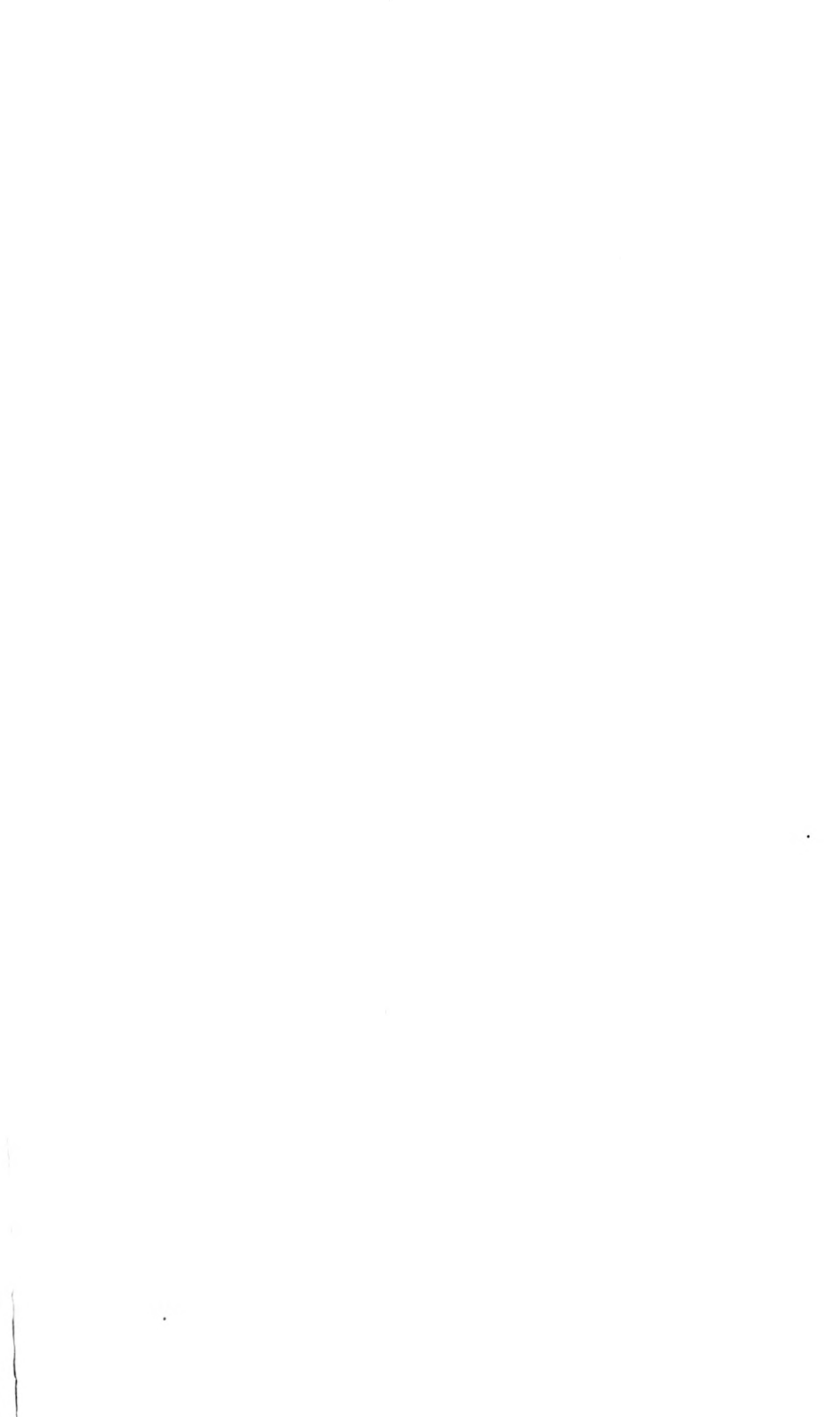
REYNOLD A. NICHOLSON

WITH CRITICAL INTRODUCTION BY

MÍRZÁ MUḤAMMAD OF QAZWÍN

3 1761 00888622 8







PERSIAN HISTORICAL TEXTS, Vol. III.

FARÍDU'DDÍN 'AṬṬĀR'S
TADHKIRATU 'L-AWLIYÁ
(PART I)

EDITED BY

REYNOLD A. NICHOLSON, M. A.

ع ١٢١٢ ١٠

PART I OF
THE
TADHKIRATU 'L-AWLIYÁ
("MEMOIRS OF THE SAINTS")

OF
MUḤAMMAD IBN IBRÁHÍM
FARÍDU'DDÍN 'AṬṬÁR

EDITED IN THE ORIGINAL PERSIAN, WITH PREFACE,
INDICES AND VARIANTS,

BY
REYNOLD A. NICHOLSON, M. A.
*Lecturer in Persian in the University of Cambridge, and
some time Fellow of Trinity College, Cambridge.*

WITH A
CRITICAL INTRODUCTION
BY
MÍRZÁ MUḤAMMAD
B. 'ABDU 'L-WAHHÁB-I QAZWÍNÍ.

LONDON:
46. Great Russell Street,
LUZAC & Co.

LEIDE:
LIBRAIRIE ET IMPRIMERIE
ci-devant
E. J. BRILL.

1905.

BP

CI

.A

34

v. 1

71302

PREFACE.

Mysticism is so congenial to the Persian race, and its influence has been so great in almost every department of their life and thought, that some knowledge of the history and doctrines of the Şufis, as the Muḥammadan mystics call themselves, is absolutely indispensable to the student of Persian literature. Apart from this general consideration, the inclusion of the *Tadhkiratu 'l-Awliya* in the present Series seems to be justified by the fact that it is the oldest work of the kind in Persian ¹ and that, although deficient in dates and biographical details of any sort, it contains a large amount of material which is not to be found in the later Biographies or, so far as I know, anywhere else. Its value as a source for the history of Şufiism can hardly be over-estimated. Compared with Jāmi's *Nafaḥatu 'l-Uns*, it has this immense advantage, that its articles being much fewer

¹ The *Kashfu 'l-Mahjūb* composed probably about a century and a half earlier by 'Alī b. Uthmān al-Jullābī al-Hujvīrī (see Rien's *Persian Catalogue*, p. 343) cannot be classed among the *Tadhkiras* in respect of its form and arrangement. Another work of the same period as the *Kashfu 'l-Mahjūb*, viz. the *Ṭabaqātu 'ṣ-Şūfiyya* by 'Abdullah b. Muḥammad al-Anṣārī al-Harawī († 481), is no longer extant, though we have a modernised and enlarged recension of it in Jāmi's *Nafaḥatu 'l-Uns*. By an oversight I have included it (p. 18 *infra*) among the Arabic works which Aṭṭār may have used. It was, indeed, derived from the Arabic *Ṭabaqātu 'ṣ-Şūfiyya* of Abū 'Abdu 'r-Raḥmān as-Sulamī († 412), but was itself written, as Jāmi expressly states, in 'the ancient dialect of Herat', i. e. in archaic Persian.

in number are far more exhaustive; where Jámí gives only a rapid sketch 'Aṭṭár draws a full-length picture: thus (to take three of the most important Shaykhs noticed in this volume) the articles on Dhu 'n-Nún, Báyzíd of Bistám, and Sari as-Saqaṭi, whom Jámí dismisses in six and a half pages, occupy about seventy-five in the present edition of the *Tadhkiratu 'l-Akoliya*. One can readily perceive that without such fullness of treatment the task of tracing the development of Šufi doctrine, and of determining what was contributed thereto by individual theosophists, would be extremely difficult and precarious, if not altogether impracticable. From a literary point of view, moreover, the *Tadhkiratu 'l-Akoliya* is not unworthy of attention as an excellent example of early Persian prose, plain, terse, and dignified. These characteristics are no doubt largely due to the Arabic originals from which, as 'Aṭṭár acknowledges, the great bulk of the work is compiled. It has preserved many archaic forms, of which I propose to give a complete list in the Preface to Part II. The following are especially remarkable.

(1) In the Past Conditional instead of the usual كُردی (2nd Person Singular), كُردیمی, and كُردیدمی we find كُردتی, كُردتانی, كُردمانی, and كُردمانی. The origin of these forms must be referred to the Pahlaví construction of the Past Tense (which also occurs in some Persian dialects)¹ by means of the verb-stem and the pronominal suffixes, *e. g.* ت كُرد... 'thou didst', مَن كُرد... 'we did', and so on. In the forms which we are now considering the pronominal suffix is attached to the verbal stem — not, as is generally the case in Pahlaví, to some preceding word — and the یی استماری is appended. The forms in مانی are by far the commonest and appear

¹ See for example, the poem of Sadi printed in Prof. Browne's *Notes on the Poetry of the Persian Dialects*, J. R. A. S. (1895) p. 795 sqq., especially the 6th verse and the commentary *ad loc.*

with varying frequency in almost all the manuscripts that I have used; in one MS. (C.) they have, unless I am mistaken, entirely displaced the regular form. كَرْدَقِي, for which we also find كَرْدَقِي, is comparatively rare, while I have not been able to discover more than a single example of the second person plural with تَنَانِي.

(2) يَد for يَت in the second person plural. This is probably a dialectical peculiarity, as it occurs only in the Leyden manuscript.¹

(3) تَمِي, which I take to be a dialectical form of تَمِي, is sometimes used adverbially in the sense of 'just', 'precisely'; e. g. تَمِي جَوْنِ دَر مَنَد (p. ۷۱, l. ۹), تَمِي وَفْتِ سَحَر (p. ۱۳۸, l. ۲۴). Through not understanding this usage I have wrongly ejected it from the text in one or two instances which are recorded in the list of variants.

Most MSS. of the *Tadhkiratu 'l-Akoliyá* with which I am acquainted consist of seventy-two biographies or less²; but several copies have also a Supplement or Appendix containing usually from twenty to twenty-five additional articles on illustrious Shaykhs of a later period. As this Supplement is undoubtedly old and includes much interesting matter, I have decided to incorporate it in the present edition and shall therefore leave the question of its genuineness, the MSS. on which its text is founded, and other points that may suggest themselves concerning it, to be discussed in the Preface to Part II. For the sake of clearness, I shall apply the name *Tadhkiratu 'l-Akoliyá* solely to the main

¹ The same form occurs in the British Museum MS. Or. 249 (see Rieu's *Persian Catalogue*, p. 342) and is noted, as Prof. Browne has informed me, by Shukovski on p. 8 of his edition of the *Asráru 't-tawhid fi maqámáti 'l-Shaykh Abi Sa'id* (St Petersburg, 1899), which is the second work contained in the above-mentioned MS.

² Hájji Khalifa (II, 258 in Fluegel's edition) says that it contains the biographies of seventy Shaykhs.

body of the work, i. e. to the 72 biographies beginning with Ja'far-i Šadiq and ending with Husayn b. Manšūr al-Ḥallāj.

Six manuscripts have been used in preparing this edition of the *Tadhkiratu 'l-Akeliya*:

(1) N^o 929 (Cod. 281 Warn.) in the *Catalogue* of the Leyden University Library (Vol. III, pp. 17—19); denoted by the abbreviation **L**.

Thanks to the kind offices of Professor M. J. de Goeje this old and splendid MS., which forms the basis of my edition, was sent to me in London during the autumn of 1900 and I was allowed to retain it until I completed the transcription on the 25th of January, 1901.

(2) Add. 19,806 in the British Museum, described at p. 344 of Rieu's *Catalogue* (**M**).

This is a fine manuscript of the 14th century. My acquaintance with it dates from May, 1899, when I began work on the *Tadhkiratu 'l-Akeliya*. The copy which I took in order to provide myself with a text for purposes of collation was finished on December 20 in the same year.

(3) N^o 578 in Pertsch's *Verzeichniss der Pers. Handschr. d. Königl. Bibliothek zu Berlin*, where it is described at p. 548 (**B**).

I collated this old but somewhat imperfect MS. with the text of **M**. during a visit to Berlin in the summer of 1900.

(4) A MS. in the Bibliothèque Nationale which at present bears the number *Supplément persan* 1108 and which will be described in M. Blochet's forthcoming *Catalogue* under the heading *Persan* 403 (**P**).¹

¹ Having mislaid my note of the number and description of **P**., I asked Mr. A. G. Ellis of the British Museum whether he could enable me to identify it, and he suggested that it might be N^o. 1108 *Supplément persan*, which is mentioned by Pavet de Courteille in the Preface to his *Tezkerch-i-Ezliâ ... traduit sur le MS. ouïgour de la Bibliothèque Nationale* (Paris, 1889), informing me at the same time that M. Blochet was actually at work upon a

In June 1901 this MS. was deposited for my use in the Library of King's College, Aberdeen, where I collated about half of it with the text of **L**. My sincere thanks are due to M. Léopold Delisle and the Authorities of the Bibliothèque Nationale for the prompt courtesy with which they granted the loan, as well as to Mr. P. J. Anderson M. A., LL. B., the Librarian of King's College, who gave me every facility for working in the Library at whatever times I found most convenient.

All the foregoing MSS. are ancient and, with the exception of **M**., write $\dot{\text{z}}$ for z at the end of a syllable in words of Persian origin.

(5) N^o 1051 in Ethé's *Catalogue* (1903) of *Persian Manuscripts in the Library of the India Office* (**I**).

This valuable MS., which the Administration with its accustomed liberality permitted me to borrow for a lengthy period, contains the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* together with the Supplement (97 biographies in all). It is comparatively modern (dated the 25th of Jumáda 'th-thání, 1091 A.H. = July 23^d, 1680), and the archaic forms have often been corrected by another hand.

(6) A beautifully written MS. which was generously placed at my disposal by my friend and colleague, Professor E. G. Browne, for whom it was copied in Constantinople by 'Abdu 'l-Husayn Kirmání. It is dated the 1st of Dhu 'l-Hijja, 1309 A. H. (**C**).

On the whole this is the best of all the MSS. that I have examined. It is more correct than **L**. with which as a rule it agrees very closely, so that the labour of making a fresh

Catalogue of the Persian MSS. in the Paris Library. I therefore communicated with M. Blochet, who very kindly identified the MS. and sent me a full description, from which I have extracted the details given above. M. Blochet adds: L'écriture est un bon neskhi persan avec encadrements et frontispices de la fin du VIII^e ou plutôt des premières années du VIII^e siècle de l'hégire.

collation — for it did not come into my hands until shortly before I received the first sheets of the text from the printers — has been amply repaid.

Besides these six manuscripts, I was able to borrow from the Library of the India Office and consult at leisure

(7) The lithographed edition of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* (Lahore, 1889) which I denote by the abbreviation **H.**¹

The Lahore edition, though not always easy to read, offers a full and tolerably correct text which includes the Supplement already mentioned. Its principal defect, apart from the absence of indices, is the modern character of the language compared with that of the older MSS. — a circumstance which deprives the work of its philological value and also, to a great extent, of its literary charm. The collation of **H.** and the final correction of the text was completed on the 12th of June, 1902.

Without attempting to define exactly the relation of these texts to each other, I may state the general conclusions at which I have arrived. The MSS. fall into two families, viz. **LCB.** and **PMI.** Of the former, which is probably the older, family **L.** and **C.** are superior to **B.**, which is disfigured by many errors and lacunae. Between **L.** and **C.** there is little to choose. The language of **L.** is slightly more archaic, but the difference is not nearly so marked as the modern orthography of **C.** (which writes پ, چ, ذ instead of ب, ج, ذ) might lead a casual observer to suppose; and it would be of interest to know whether these letters are distinguished in the archetype of **C.** or whether the distinction was introduced by the copyist, 'Abdu 'l-Ḥusayn Kirmání. In point

¹ I have recently acquired an edition lithographed in Bombay and dated 1321 A. H. = 1903—4, which contains 96 biographies.

of correctness, as I have said, **C.** has a considerable advantage over its rival. With regard to the second family, **P M I.**, the first-named, to judge from the orthography and language, is the most ancient; **M.**, old as it is, distinguishes و and و and is less rich in archaic forms; while we have seen that **I.** belongs to the 17th century. The texts of **P.** and **I.** are strikingly similar and generally much closer to **L C B.** than is that of **M.**, which sometimes appears to exhibit an independent recension: indeed I am not sure that it should not be placed in a class by itself. The text of the lithograph (**H**) may be described as a blend of the two families; but as I have not gone exhaustively into the matter, I cannot say to which of them it is related more nearly.

Although in the Leyden *Catalogue* (Vol. III, p. 17) the *Tadhkiratu 'l-Akwllyá* is called "liber rarissimus", many manuscripts of the work in addition to those which I have consulted are preserved in English and European libraries. The British Museum possesses three (Rieu's *Catalogue*, p. 344); the India Office four, of which one is incomplete (Nos 1051—1054 in Ethé's *Catalogue*); the Bodleian four (Nos 622—625 in Ethé's *Catalogue*), three of which contain the Supplement; the Königliche Bibliothek at Berlin six (Nos 578—583 in Pertsch's *Verzeichniss*); while in M. Scherer's collection recently acquired by the Bibliothèque Nationale there are two copies (Nos 1381 and 1466 in Blochet's *Catalogue*) the former of which is an MS. of the 13th century. I enumerate these for the benefit of any one who may be more sanguine than myself as to the probable results of further collation; for personally I am convinced that while the text now published is capable of being considerably improved, it is mainly to the *Arabic* sources of the *Tadhkiratu 'l-Akwllyá* that we must turn for assistance. 'Aṭṭār does not name the works from which he drew his material, and the authorities whom he cites are probably in most cases quoted

at second hand, but doubtless many sayings and anecdotes in the *Tadhkiratu 'l-Awliya* are to be found in such Arabic works, for example, as the *Illyatu 'l-Awliya* of Abú Nu'aym al-Işfahání (see the Leyden *Catalogue*, Vol. V, p. 209 sqq.). My efforts in this direction have been confined to the famous *Risala* of Abu 'l-Qásim al-Qushayrî († 465 A. H.) and the *Lawaqihü 'l-Anwâr* of 'Abdu 'l-Wahháb ash-Sha'rání († 973 A. H.): for more extensive and prolonged research I have at present neither the time nor the inclination.¹

A few words may be added concerning the author and the motives which led him to compile his 'Memoirs of the Saints'.

Muḥammad b. Ibráhím Farídu'ddín al-^ʿAṭṭár was born in 513 A. H. = 1119—20 A. D.² at Kadkan (according to others at Shadyákh), a village near Níshápúr. His father, Ibráhím b. Işhâq Kadkání, was a highly respectable druggist, and on his death Farídu'ddín at first followed the same profession; hence the surname (al-^ʿAṭṭár) by which he is generally known. The story of his conversion to Şúfiism as told by Jamí and Dawlatsháh may or may not be true: similar tales of 'repentance' (*tawba*) occur in almost every one of 'Aṭṭár's biographies.³ At all events he embraced the contemplative life, studied under Shaykh Ruknu'ddín Akkáf and Shaykh Majdu'ddín Baghdádí, and became profoundly versed in mystical learning. 'Aṭṭár is the second of the great Şúfí poets: the successor of Saná'í and the precursor of Jalálu'ddín Rúmí. His poetical works comprise a *Díwán* and many *math-*

¹ Al-Qushayrî's work contains a great number of the Sayings and Anecdotes (the latter often abridged) which 'Aṭṭár has translated into Persian. In the next volume I hope to give a Comparative Table for purposes of reference.

² This date given by Dawlatsháh is almost certainly too ancient.

³ Jamí, *Nafahātu 'l-Uns*, p. 698: Dawlatsháh, ed. by E. G. Browne, p. 187 seq. Ouseley, *Notices of Persian Poets*, p. 236 seq. Noteworthy in this connection are the words of 'Aṭṭár himself (p. 6, l. 1st *infra*): **بے سمبے از كوڙ لى باڙ** (بز دوستى اين ضيفه در دلم موج مى زند).

nawāis, of which the best known are the *Mantiqū 'l-ḡayr* or 'Speech of the Birds', and the *Pandnāma* or 'Book of Counsel'. Dawlatshāh tells us that towards the end of his life 'Aṭṭār ceased to write poetry except *rubā'iyāt* (quatrains); and this statement appears to be supported by the fact that very few Persian verses are found in the *Tadhkiratu 'l-Awliyā*, and of these all that have good MS. authority are, I think, *rubā'is*. 'Aṭṭār is said to have been slain by the Mongols in 627 A. H. = 1229—30 A. D.

In his Preface the author declares that after the Koran and the Traditions of the Prophet — on whom be peace! — nothing surpasses the Sayings of the Saints; and that accordingly he made this collection for his friends and himself and for any one who has a mind to read it. He will not explain the Sayings (*a*) for brevity's sake (*b*) because he does not wish to mix his own words with those of the Saints except in order to defend them from attack by 'outsiders', ¹ (*c*) because the Sayings should explain themselves (*d*) because there are many different kinds of Saints, and it is impossible to discuss such topics without running to great length. The following motives induced him to compose the *Tadhkiratu 'l-Awliyā*:

1. He was begged to do so by his religious brethren.
2. He hoped that some of those who read the work would bless the author and thus, possibly, secure his welfare beyond the grave.
3. He believes that the words of the Saints are profitable even to those who cannot put them into practice, inasmuch as they strengthen aspiration and destroy self-conceit.
4. Junayd said: '*Their sayings are one of the armies of*

¹ The author finds occasion to intervene for this purpose in several passages of his work.

Almighty God whereby He confirms and reinforces the disciple, if his heart be dejected'.

5. According to the Prophet, 'Mercy descends at the mention of the pious': peradventure, if one spreads a table on which Mercy falls like rain, he will not be turned away portionless.

6. 'Aṭṭār trusts that the blessed influence of the Saints may be vouchsafed to him and bring him into happiness before he dies.

7. He busied himself with their sayings in the hope that he might make himself to resemble them, for *man tashabaha bi-qawmin fa-huzwa minhum*.

8. The Koran and the Traditions cannot be understood without knowledge of Arabic, wherefore most people are unable to profit by them; and the Sayings of the Saints, which form a commentary on the Koran and the Traditions, were likewise uttered, for the most part, in Arabic. Consequently the author has translated them into Persian, in order that they may become accessible to all.

9. Since an idle word (*sukhun-i bāṭil*) often excites keen resentment, the word of Truth (*sukhun-i ḥaqq*) is capable of having a thousandfold effect even though you are unconscious thereof. Similarly, 'Abdu `r-raḥmān Iskáf said that the reading of the Koran was effectual, although the reader might not understand it, just as a potion of which the ingredients are unknown.

10. Spiritual words alone appeal to the author. Hence he composed this 'daily task' (*wazīfa*) for his contemporaries, hoping to find some persons to share the meal which he has provided.

11. The Imám Yúsuf Hamadhání advised some people, who asked him what they should do when the Saints had passed away from the earth, to read eight pages of their Sayings every day. 'Aṭṭār felt that it was incumbent upon him to supply this desideratum.

12. From his childhood he had a predilection for the Şúfis and took delight in their sayings. Now, when such words are spoken only by impostors and when true spiritualists have become as rare as the philosopher's stone, he is resolved to popularise literature of this kind so far as lies in his power.

13. In the present age the best men are bad, and holy men have been forgotten. The *Tadhkiratu 'l-Awliya* is designed to remedy this state of things.

14. The Sayings of the Saints dispose men to renounce the world, meditate on the future life, love God, and set about preparing for their last journey. "One may say that there does not exist in all creation a better book than this, for their words are a commentary on the Koran and Traditions, which are the best of all words. . . . Any one who reads it properly will perceive what passion must have been in the souls of those men to bring forth such deeds and words as they have done and said".

15. A further motive was the hope of obtaining their intercession hereafter and of being pardoned, like the dog of the Seven Sleepers which, though it be all skin and bone, will nevertheless be admitted to Paradise.

This volume, entitled Part I of the *Tadhkiratu 'l-Awliya*, contains forty of the seventy-two biographies. Oddly enough it begins, after the Preface, with articles on the Imám Ja'far-i Şádiq and Uways-i Qaraní; then follows the list of Şúfí Shaykhs headed by Ḥasan of Başra and brought to a close by Manşúr-i 'Ammár. Among the longest and most important notices I may mention those of Rábi'a (pp. 81—113), Ibráhím b. Adham (pp. 10—14), Dhu 'n-Nún-i Mişrí (pp. 115—135), Báyzíd-i Bisţámí (pp. 135—141), Sahl b. 'Abdullah at-Tustarí (pp. 151—168), Sarí as-Saqatí (pp. 165—185), and Yahyá b. Mu'ádh ar-Rází (pp. 191—212). The arrangement is

not chronological — at least not strictly so — and if the author was guided by any other principle, I have failed to detect it.

As regards textual matters the reader will find further information in the introductory note to the list of variants.

Finally, it is my pleasant duty to express in the warmest terms my gratitude to my friend and colleague, Professor E. G. Browne, with whose help I first trod the thorny paths of Şufiism, and whose generous encouragement and support have enabled me to publish the result of my labours in the Series of Persian Historical Texts which his unflagging energy and enthusiasm have so successfully inaugurated. I had expected to be further indebted to him for a Persian Preface as abundant in matter and charming in style as those which have appeared in former volumes of the Series. So little, however, was known of ‘Aṭṭār’s personal history that it seemed desirable to try whether any fresh facts could be gleaned from a careful examination of his poetical works: for, in this respect, the *Tadhkiratu ’l-Akoliyá* is barren. At Professor Browne’s suggestion the task was undertaken by a native scholar of rare learning and judgement, Mírzá Muḥammad b. ‘Abdu ’l-Wahháb-i Qazwíní, whose critical introduction may safely be left to speak for itself. Would that we had more such monographs on the great Persian authors, to say nothing of the lesser luminaries!

REYNOLD A. NICHOLSON.

CAMBRIDGE, October 12, 1904.

VARIANTS.

Some account of the MSS. which I have used in preparing this edition of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* will be found in the Preface to the present volume. I have carefully collated the Leyden MS. (L.), which forms the basis of my text, with the MSS. of the British Museum and the India Office (M. and I.), with the excellent MS. in the possession of Professor E. G. Browne (C.), and with the edition published at Lahore in 1889 (H.); also, as regards the greater part of the work, with two MSS. preserved in the Royal Library at Berlin and in the Bibliothèque Nationale (B. and P.). The contents of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* include (1) Sayings of the Saints (2) Legends and Anecdotes relating to these personages. So far as the former class is concerned, the MSS. are generally in close agreement; but the various readings deserve attentive consideration, and all of any importance have been noted. The narratives, on the other hand, while virtually identical in substance, exhibit astonishing differences of form. As I have had occasion to observe elsewhere, it is no exaggeration to say that two versions of an anecdote often agree just as might be expected if we knew that they had been written down, after a long interval of time, by two individuals to whom they had been dictated simultaneously. Variations of this sweeping character defy the collator; if they are to be recorded at all, the parallel versions must be transcribed in full — a wasteful and unprofitable method which has not been adopted in the following pages. I have not attempted to utilise systematically the Arabic sources from which 'Atfár compiled his work. What these are can only be conjectured, as he himself gives no precise indication, but probably he had at hand such well-known works as the *Hilyatu*

'*l-Awliyá* by Abú Nu'aym al-Iṣfahání († 430 A. H.), the *Risála* of Abu 'l-Qásim al-Qushayrî († 465 A. H.) and the *Ṭabaqátu 's-Súfiyya* by 'Abdullah al-Anṣarî al-Harawî († 481 A. H.), on which Jámí founded his *Nafaḥātu l-'Us*. Besides the compositions of Qushayrî (ed. by Ibráhím Abdu 'l-Ghalḥār ad-Dasúqí, Cairo, 1287 A. H.) and Jámí (Calcutta, 1853) I have made use of the *Lawáqihū 'l-Anwár* by 'Abdu 'l-Wahháb ash-Sharání (Cairo, 1299 A. H.).

As already stated, it is the text of the Leyden MS. of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* that is now edited with the necessary corrections; and nearly all divergences from this text, however trivial, are mentioned in the following list. Some omissions evidently due to the copyist have been supplied, and I have occasionally added a few words which, though wanting in L., appear in all or most of the remaining MSS. Peculiarities of language, spelling, etc. have usually been left untouched. Besides selected variants a number of corrections will be found below, which were made too late to be inserted in the text; and these, I hope, will be duly noted by the critical reader.

1, 1. After *الرحيم* L. adds *وبه نستعين*. — 3. *ذُرَى* is an emendation for *ذَوَى*, the reading of H. and of all the MSS. except C, which has *ذَى*. Possibly, however, *ذَوَى* is correct. B. has *اعناق* for *اعناق*. — 4. H. *الثناء* for *السناء*. — 6. IM. *المتكرفين*; B. *المتكرفين*. — 7. M. *المنعمين* for *المنعمسين*; H. *المغتمسين*. For *المتغلغلين*, the reading of C., the other MSS. have *المتعلقين*, which recalls Dante's *Sospesi* and is perhaps admissible: H. has *المتعمقين*. — 9. H. *واولادهم والتوفيق*; C. *والمحمد* for *المحمد*. — 10. B. inserts *معمورين* after *فصاروا*; CP. *مغمورين*. L. *عن الاعواء الاعواء*. — 11. L. *رجال*. — 12. L. *فداء انفسنا* for *الانشاء*; IM. *الاشياء* for *الانشاء*; after *الانشاء* L. adds *على سوابق جزيل النعماء ونستعينه على تتابع عميم*. — 13. L. *نادانا بقلبه واذان بفيه*. — 19. LBMH. *يرفع*; I. *يرفع*; text as in C. — 20. L. *وقل بحده*; M. *وقل بحده*; P. *وقل بحمد*; B. *وقد*; H. *بهديته انوار*; BIM. *بهديته انوار*; H. *بهديته انوار*; text C. LBI. *لافنده*. — 22. L. *النبئين* for *النتين*. — 23. L. *نقضوا* for *اتباعوا*.

2, 1. P. *شواغب*. L. *بها* for *بها*. — 2. M. *لواحب* for *لواحب*; I.

وافتنع (supplied) for دفع. — 3. L. و دبلغ. — نواجم B. نواجم; C. امتنع. — 4. L. آیات انعم. . . : the first word is illegible owing to a rift in the paper; M. غایات انعم; IH. غایات انعم; CP. یستهلکک. M. بما یستملک. L. omits غایات انعم. B. غایات انعم; C. یستملک. IH. یستملک. text BP. M. انوار for انوار. L. الجلال (last letter supplied) for الجلالیا. — 8. C. تغلغل. — 12. L. مقالست. B. افکار for افکار. — 14. BM. have علم instead of عالم before ادبى. B. چیل for چیل. PH. جیان. — 15. After انبیا اند C. adds: علیهم السلام بعضی بدل آدم بعضی بدل ابراعیم بعضی بدل موسی بعضی بدل انجای for ایذجا.

3, 1. LH. بجوامع. C. فی for لی. — 3. L. حکایات و. — 5. M. سخن خود را. — 11. C. چه اعلند. — 12. L. یکدیگر را for یکدیگر. — 14. L. کتاب for زبان. — 23. The form جی is in L. only.

4, 6. C. ننگ او بدو نماید. — 7. After مشاعده کند B. proceeds: جنانک شیخ ذو النون رحمة الله علیه میفرماید لا تنزل الخ المرافیین. — 9. IC. مردان راه. — 15. L. omits the words beginning with دیگر باعث and ending with نگردانند (l. 18). Text from P. — 16. C. تنزل for تنزل. — 24. L. omits را after ایشان.

5, 1. L. omits را after اخبار. — 3. Read بناری. — 4. M. فایده for فایده. BC. ضاعرا. — 6 B. نکته for کینه. — 8. L. خبر for اثر. Instead of اسکاف C. has اکاف; P. اکاف; B. عکاف; M. امکاف; 1. om., text LH. — 9—10. The form جی occurs in L. only. — 15. M. سینا for سینا. H. سبیا. After سبیا B. has اصفیانی *suppl. in marg.* L. om. و آن صاحب چه خوش گفته: I. proceeds: شنود. — 18. After سخنی از است بیت

روزی که ند بینمت کسی بنشانم * تا نام تو میگویند و من می شنوم
19. C. adds after بیزارست

من عیب کسم ولی کسی بنشانم * تا او ز تو می گویند و من می شنوم
Dele ابو with BMH. His correct name is محمدانی see Jámí's *Nafahātu l-Uns*, p. 428. — 23. LP. باز for باز.

6, 6. 1. اخیر. — 8. L. روزگار را. — 11. CL. om. این. — 13. B. ارن for ارن; CP. آورد. — 17. BIMH. فرد فرد for فرد فرد. — 18. After فردانرا the next four pages in L. have been supplied by a later hand. IMPH. insert درنگردانند after و چگونه عین درنگردانند. — 20. CPH. ازین شیوه. — 21. P. امام احمد خوارى. In Jámí's *Nafahát* where this passage is cited (p. 697, sixth line from foot)

the reading is محمد الدين بغدادى. — 22. P. اسفہسالاران. — 24. I. نظارہ کیان: BC. نظارگرن. — 25. BMH. قسمتی.

7, 2. L. دیکر for نقلست. — 6. LBM. omit the passage beginning دوستی دوستان تو می کنم and ending سکی قدمی چند. — 8. LB. سخنی. After سخنرا B. has هیچ کسانم; I. هیچ دسم و از هیچ کسانم. Instead of ایشانم C. has اما اگر مارا پرسند شما کیانید گوئیم ما هیچ کسان پادشاهیم اما چه ایشاند. — 11. L. این اسمی.

8, 8. L. دارائی, which appears to have been the form used by 'Attār, as it occurs in rhyme (p. 229, l. 8 *infra*) Qushayrī (p. 17, l. 23) has دارانی which he derives from داران, a village near Damascus. — 20. L. خفیف for خبیق.

9, 4. L. سلمان for سمنون. — 6. L. omits the name of محمد بن عبد الله روعدی and ابو الخیر اقطع. The latter *nisba* is corrupt and should, I think, be written تروغمدی (cf. *Marāṣidu 'l-Itfāl*, p. 203, last line, and Qushayrī p. 126, l. 2, where the same person is called Abū 'Abdullah التروغمدی). — 10. L. omits the name of عبد الله منازل. — 21. B. آن جگر گوشه مصطفی. H. ins. سید before انبیا. — 22. BIPH. ins. ابو محمد before جعفر. L. om. اگر. — 24. L. om. اما انج down to است.

10, 2. L. om. روایت الحج و down to آمده است, but the words are suppl. in marg. — 4. L. om. امام. — 7. L. قبله for قدوة. — 8. L. ایشانرا for ایشانرا; P. عامیانرا; BC. omit the clause; text IH. — 10. Here the original hand resumes in L. — 13. L. om. تحقیقت. — 14. L. باطنی. — 18. CIH. omit the Arabic distich, but in I. it is suppl. in marg. — 21. L. بس ای فصول. L. که for اگر. L. زندانی. — 22. L. کار for انکار. — 24. L. om. باک. — 25. H. کار for انکار.

11, 13. The words دواج بر are in LC. only. In L. دواج is written below دواج. — 14. MIH. بیوش باز آمد. text LB. — 15. Read ایدھائی. L. کسی آن نبی. L. یکی for یکی. — 20. L. om. به. — 21. BC. ہدرا; M. بنیت صحیح. — 23. M. بر تو تو بر تو. — 25. LH. اصل for اصل.

12, 11. LB. محارب. — 12. C. الصفا. — 13. L. خیزی for خزی. H. has زری عمل گرانہیہ with variant زری. The *Lawāqih* (p. 42, l. 20) has جبۃ من خر.

13, 7. CIH. دستہ. — 9. نقلست الحج. M. omits this anecdote. —

11. L. om. اقم. — 12. B. لا اعبد. — 20. BPH. با فرار. — 22. C. با او. باز دادم for بردم.

14, 1. L. om. هر. — 3. L. ضاعتی. C. om. from از وی to خدای. — 7. L. om. را. — 10. B. جنب for حب. — 15. LIP om. from برای نفس to نفس. — 20. L. معاينة معامله. — 21. IM. و گفت از نیکبختی الخ. — 24. L. دیگر for چهارم.

15, 1. L. دیگر for بنام. After H بفروشد H has طمع کند so IP. — 2. IMPH omit from گفتند to طمع در آن. — 4. Read دوزخ. — 6. L. بایستی for باسیه. — 7. C. بسو نوح و زن لوطرا. — 11. L. قبائی for قبری. — 13. Read اوتیش. — 18. L. بیافرید. — 23. قبائی occurs in BC. only.

16, 3. BMPH. omit from نرا چرا ببیند to گمید الهی. After نرا چرا ای محمد نرا از پیرو ما میدیدند کسی که ما را تواند ببیند دیدن ترا بچه ببیند دیدن تو بی ما چه سود دارد دیدن ما بی تو چه زیان آرد

آترا که تو نیستی چه سود از هستی * و آترا که تو هستی چه زیان از نیستی — 7. L. om. دو. — 13. H. and the MSS. except L. have اشتربانی or بکوفه for بگرونی بکوفی. — 24. C. انعباب for الاونیاب.

17, 6. L. عرنه; C. عرفه; I. عرفه; P. عرنه; MH. عرنه. I have not been able to ascertain the correct reading, but that in the text seems to be inadmissible. عرنه (Bakrī, p. 655) is the name of a valley near Mecca, whereas the reference here is to some place in Najd, possibly to one of the thirteen localities which Yāqūt (*Mushtarik*, p. 306) mentions under عرفة. — 17. After رسانیده است H. adds: و مرقع خود و نعل غیرتی به بنگر. — 21. L. نعل غیرتی به بنگر. The reading نعل غیرتی بکنون نیک بنگر. C. نعل غیرتی بکنون نیک بنگر. The reading نعل غیرتی به بنگر (به = نیک) should be restored in the text.

18, 11. H. فاروق . . . دل بگرفت. so M; CP. دل بر گرفت. — 20. C. بپیر for بیوه. — 22. دیدیت. This form of the second person plural occurs frequently in L. but is not found in the other MSS. L. om. بلعی.

19, 4. P. رفقت جوش آورد for وقت خوش آمد. so I. — 5. CMH. که منصب ادب بلآمد است. L. om. که. M. که منصب ادب بلآمد است. — 17. Read از. — 18. P. بازدیدار for بدید. — 23. L. باز داشتنم for بشناختم.

20, 3. L. om. و من. — 5. C. ارواح. — 6. C. باشند. — 18. M.

المواعظة. — 22. The Arabic is in CL. only. L. لهذا. — 23. L. المواعظة. P. شك for شرك.

21. 5. BIMH. om. نفا. — 7. BMH. om. باى. — 12. IPII. om. نيزش; text LB. — 21—22. L. has in every case عذو for عذو. — 25. After روز آيد M. has a lacuna extending to او نيسايدان او (p. 23, l. 18).

22, 4. C. شيمانكارا. — 5. C. زادا. — 8. Read باشى with LBCH. P. بت. — 16. C. القبر والدفن. — 17. H. حجاب for بت.

23, 2. LC. محمدا. — 6. B. شناسنده است. IPII. om. from ديگر و سخن اوست. — 12. CH. يقر for ايعد; P. نفر. — 14. L. om. اوست. — 17. After الرعد H. adds: و طلبت الاستغناء فوجدته في التوكل. — 18. BC. شمردمانى. — 25. BIMH. om. بر آيد. عجا . . .

24, 8. LBIPH. حجرة; text CM.

25, 7. CMH. .حسن بن على. — 8. The archaic باز is in L. only. After در تحفه آورده است که ارادت حسن H. proceeds: و در تحفه آورده است که ارادت حسن. — 9. I. لولوى فروش; P. لولوى فروش; BMH. لولوى. — 12. L. حسن گفت after قراست.

26, 5. CP. كردمانى. — 6. L. om. كسى است. — 7. L. om. كرد. — 10. CP. كردمانى. C. گفتمانى. — 11. L. عاجز ان. — 13. BCP. كردمانى. — 14. C. نگذاشتهمانى. — 18. BCP. كردمانى. C. بدادمانى. C. نگذاشتهمانى. — 22. L. از فيلسوفان.

27. 3. M. بجانب مصر شد. — 18. CIP. آه جگر. — 19. H. جماعتى انبوه. — 22. In the story as told by Qushayrî (p. 63, third line from foot and foll.) Hasan is the interrogator and the answers here attributed to him are put in the mouth of a youth descended from 'Alî.

28, 3. BMPH. علمى for علمى. After ندارند C. adds يعنى بنى علمى. — 4. C. كاش. — After نمى يابند C. has the following distich:

ای دوست خدا زبان بدگویشان را
بر خود چو نیست بر کسی چون بندد

— 17. C. حسد for جو. CH. بپيکنند; M. نميکنيد. — 22. H. om. غائب for عام. IP. و اينجا . . . از شيطانست.

29, 4. L. انظر. — 24. نقلست البخ. LB. omit this anecdote. Text from P. — 25. P. قرضى; I. قرضى; M. قرضى; C. قرضى; H. قرضى.

30, 1. C. عشناد for چندين; M. هزار. — 3. L. تا حدى. — 5. After آيد M. adds: از امت من بعد از عشناد هزار سال. — 8. L. om. يا سخنى بزبان. — 16. L. نکرده. — 25. IMPH. اميخته for تعبیه.

31, 1. BCM. *عَم* for *بیم*. — 3. L. om. *وفعی*. — 6. L. *یار نَسْت* for *حَسَن* را نامه نوشت. — 7. P. *بیم . . . با تو نیست*. LBI om. *با تو است*. — 9. After *دیر* B. has: *حَسَن* همیشه *و آخرت* همیشه: *بِهَدَسْت*; so C. — 10. L. om. *مَمی شَنوم* کی. — 12. L. om. *بِهَدَن*. — 13. C. *خَبیرا*; B. *بِه سَعید بو الخَبیرا*; C. *خَبیرا* only. — 23. B. *نَصیبین*; C. *نَصیبی*. — 25. *نَقْلَسْت* *الْح*. IP. omit this anecdote.

32, 5. C. *ندانستید*.

33, 13. L. om. *را*. — 15. L. *گفت*. — 20. C. *حَقْتَعَالی* را دیدنی. — 24. L. *اورد*. L. *نَسوزن*. *است*.

34, 17. L. *رَفْتَم*. L. *دیدیَم*. — 21. L. *بِه* *فَرَمُوذ*. — 23. L. om. *دید*.

35, 15. C. *سَک* *بِر* *دَار*. — 17. After *بِه* H. inserts the following anecdote (cf. Qushayrī, p. 86, l. 20 sq.):

نَقْلَسْت که *بَسْمَع* *حَسَن* *رَحَه* رسانیدند که *فَلان* کس *تَرَا* غیبیت کرده است *ضَمَقی* *رَضِب* *بَنزَدیک* *أَمْرَد* *تَحْفَه* *فَرَسْتاد* *بِر* *سَبیل* *عَدْر* و گفت *بِالْمَعْنی* *أَنْتَک* *أَعْدیت* *أَلْحی* *حَسَنَاتک* *فَأَدْرَت* *أَنْ* *أَدْفَیک* *عَلیْهِمَا* *فَاعْدَرْنی* *فَأَنْتَی* *لَا* *أَقْدَر* *أَنْ* *أَدْفَیک* *عَلی* *الْإِتْمَام* *بِمَنْ* *رَسید* *کَه* *حَسَنَات* *خَوِیش* *رَا* *بَجَرِیدَه* *أَعْمَال* *مَنْ* *نَقْل* *کَرْدَه* *خَوَاسْتَم* *کَه* *مَكْدَاتِی* *تَایِم* *مَعْدُوذ* *دَار* *کَه* — 22. IMPH. omit the Arabic. L. *بِر* *نَسْوَل*; text C. — 23. L. om. *ثَبِت*. M. *گِرْدان* for *کَرْدَه*. H. *دَار*.

36, 3. C. *خَشَم*. — 6. C. *نَدیدی*. C. proceeds: — 8. *صاحب* *اَسْرار* *جَیْبان* *بِه* *أَمْرَا* *وَرَعْرَا* *وَرَعْدرا* *پَرْدَه* *خَوِیش* *ساخته* *بِه* *ما* *اَشْبِیکَم* *بِالْحَبَاب*. BC. insert *گفت*. — 10. After *باز* for *یار*. L. — 12. L. om. *وَاکَر*. — 14. *شَمَارَا* . . . *وَزَنْدَه* in B. only. — 19. LM. *اَبی* *عَرَب*. — 21. C. *دِر* *طَاعَت*. — 22. C. *بِتَرَس*.

37, 1. L. *بِه* for *باید*. — 3. LB. *جَکَنَد*. — 5. BM. *جَنَدشِین*. — 9. *و* *گفت* *فَکَر*. — 11. BM. *مَسْت* for *نَیْسْت*. — 12. *نَیْت* for *نَسَبْت*. L. — 14. BCIH. *بِر* for *بِه*. C. *سَیْتَمَات*. B omits this saying. — 19. CIMH. *أَعْمَل* *عَقْل*. M. *عَبْرَت* for *عَزَّت*. *شَبَوَت* for *سَبَو* is in H. only. — 24. H. *عَزَار* *سَال* *تَماز*.

38, 3. L. *جَمَلَه* *أَنْ*. — 5. IMPH. omit the Arabic. — 10. C. *بِسْرَای*. — 22. BC. *سَتَوَی* *بِذَلْکَم* *تَر* *أَنْ* *نَفَس*. P. *سَتَوَی* *سَرْکَش*.

39, 3. BMH. *بِه* نامه دنیا. — 5. *و* *گفت* *الْح*. B omits this saying. — 8. C. om. *را*. I. *نَماشَد*.

40, 1. After *مَسلمانان* BC. add *بَصْرَی*. — 7. L. *رَهْزَی*. — 18.

After الموت C. has: شدد عليه فقد بقي عليه ذنب. — 20. BMPH. ان محرم اسرار آن. C. adds: متممدين for ثَمَمِي. — 24. L. بمقدم ابرار.

41, 2. C. موند. — 8. L. لَمِي همرجه. Elsewhere (p. 76, l. 6 and p. 138, l. 24) L. offers further examples of this peculiar use of لَمِي. Cf. Preface, p. 7. — 8. LMH. دو for دو. — 13. PH. بِنَا دَرَدِه. — 16. PH. مساجدها خلل. — 25. L. انت منافع.

42, 11. L. om. ثَلَاثِه. B. ثَلَاثِهَا. — 12. م. omits the anecdote. — 15. L. om. رَفْتَم. — 16. L. اَنَكْ for اَنَكْ. — 18. کردنی in L. only. — 19. L. خوردی. L. دَرَدَنَد. — 20. Read شکر.

43, 2. After کرد C. inserts: آنک دست بر دست مالک می نهد اورا. آتش نمی سوزد آنکه قدم بر قدم مصطفی نهد صلی الله علیه و سلم اتر آتش در آتش دوزخ اورا هیمه نسوزد عجیب و غریب نبود. که اگر دهری دست تنها در آتش نهدی دیدی کی چه بر وی آمدی. This construction, instead of the unusual نهداندی, is adopted by H. and all the MSS. except C., which has باید نهاد for نهداندی. —

3. After بدیدی I. has the following lines written on the margin by a later hand: آنگاه مالک بیامد و دهری را طلب درد باز اتفاق کردند که جدا جدا دست در آتش در آند مالک اول دست خود در آتش نهاد آتش بگریخت و دست مالک را نسوخت چون دهری خواست که دست در آتش در آند آتش شعله زد و دست دهری در گرفت بنه ضاهر شد که دهری بر باطل است آن دهری بر گشت از مذعب باطل و مذعب اعل حق گرفت کسی ندانست. — 5. B. — 6. C. text LC. — 23. C. بعالم عشق. — 24. C. و هرجه رضاء دوست است. P. adds: رفتم بر دوست. — 25. خیالی آن طلب کنم و می دانم کی رضاء دوست در طاعت اوست توبه کردم که و دگر در وی عاصی نشوم. so MH. in almost the same words.

44, 1. L. در بر for برادر; text C. — 2. C. جهون باز داشت. — 3. L. ده روز چند صبر. — 14. L. اترشی. — 10. P. تغاری. — 7. CPH. — 16. L. om. و گفت.

45, 8. L. بَشَب. — 10. L. آخِر. — 14. L. om. چه. — 15. C. چیدانند. — 16. C. ببند. — 17. C. بِنَدَار. — 19. The form زبان is in L. only. — 20. L. بدارن for بدانی. C. دادی. H. نهادی. — 24. C. المَحْفُون.

46, 4. BPH. بربوا for بربوا; M. بربوا. — 12. BIMPH. بیاسای for بیاسای. — 13. L. om. قَبَس. B. مَرگ. Qushayrî (p. 207, l. 16) has simply اَبَاكَ يَخْفَى الْبَيَات. — 15. BCMH. و گفت اگر. — کسی L.

نیفکنند C. ; خویشتن بیرون نیفکنند مکر من PMH. — 16. کی BIM. — عبد الله مبارک BIM. — گفتند P. گفتند I. — 18. IMH. — گفته آید C. گفته آید C. — 22. LB. نکر عیذہ. — 25. IMH. بمبوی خوش for برنسک نیکو IMH. خوردنی for پالوده و گفت الخ.

47, 1. B. ازین بیجاره. — 9. L. وهذا متین H. مبین, translated in marg. by ضاعر C. ثاوعلوا B. omits الخ and the next saying. — 17. BMH. کما for که هر. — 19. Qushayrī (p. 79, l. 8) has يفرغ الشيطان من ضله for which 'Attār evidently read من الشيطان من ضله. — 21. MP. می سازن C. ; که او کار تو می سبب L. om. حسن.

48, 3. L. om. اقا. — 18. خفتند for the more usual خسبند occurs in IL only. — 21. L. نوعی باذشاک. — 22. The words ... که جنین مسلم که والی M. دینار for دنیا L. — 24. L. خراسان بود.

49, 2. PH. have اقا for نه کی after زعد C. چانا. — 3. IMH. سر تا بدانند که. — 13. L. و گفت. L. om. بود for بدو. — 12. L. ازو بیمنک H. — 14. L. بدانک for آنک. — 17. B. قریب for معاملات C. معاملات M. شامل IPH. — 19. غیرت.

50, 3. L. نیک دار رتم C. ; اینک من رتم; the other MSS. and H. have درم. Perhaps نیک دار رتم is a more likely emendation than that which I have adopted. — 19. Read بایست. — 23. After درم P. proceeds: اثر آن در دلهی دوستان خون بدید آوردی; so H.

51, 12. چی in L. only. — 14. CIH. مسلوخ گوشت. — 15. بگوئی. — 24. Read حوایج C. in LC. only. و توایل ... بودند.

52, 6. L. om. دارم درم. — 13. IMH. یک ماهه راه بییک روز. بطرفه العین بسلیمان IMH. بلقیس. After جمیل فرسنگ for شدمانی.

53, 9. CH. اقامت. — 14. Read کردتی according to L. — 23. BC. شدمانی.

54, 3. After رفت L. has آمد حبيب الخ. — 14. After آمد مصطفی را علیه السلام وقد رت زنی علما M. continues: فرمان so BH. Instead of الخ I. has فاعلم انه لا اله الا الله. — 15. C. چنانکه فرمان آمد رسول اکرم را وقد رت زنی علما: علم. — 19. L. در باز هوا. — 20. باز این for با این is given by BCL. — 21. باز in L. only. — 22. نقلست الخ. In the story as told by Qushayrī (p. 212, l. 11 sqq.) Shaybān ar-Rā'ī takes the place of Ḥabīb-i 'Ajāmī.

55, 1. IMPH. omit the Arabic. — 2. Read این دل کسی with CIMPH. — 11. After گفتی C. inserts هرگز نیست هرگز خوش با تو هرگز با یزدان با یزدان. — 13. پایندان ثقتة (L.) یا یندان ثقت (C.). That پایندان = بقیل is correct appears from Qushayrî (p. 93, l. 9 seq.): وجدت الكفيل ثقتة. B. has با اینان نقتة. The words are omitted in IMPH. — 19. C. جوانرا.

56, 2. BCMH. مقتدی for مبتدی. — 3. After بون L. proceeds: و پیشوای مشایخ بون و بو عمرو عثمان در یافتند بون و سخن آنج BMPH. om. بدانی. — 9. L. انس و مالک. — 10. L. عنه. — 11. B. درین روزگار. M. در کار خلافت. — 21. L. بسیمار. — 22. L. هه.

57, 7. L. بزمن for زمان (1); text BC.; IMPH. have امان throughout. For زمان دلم الخ Qushayrî (p. 87, 6th line from foot) has لنا أنضرك فقل نفسي احسن نظرة لي منك. — 8. C. خود را بسته. — 14. IMPH. بن الغلام. — 17. L. om. گفت. . . . عتبه. — 18. L. om. بصری.

58, 2. B. خرد for آرد. — 4. BM. یکبار بیش; so H. — 5. After دیدند P. adds: در سرمه سرد با یک بیرغن; so IMH. — 7. L. بشوئید. — 8. Qushayrî (p. 61, last line) has و نم استکل من صاحبه که سبب میان. CIMPH. om. بن. — 17. L. خواسته ام.

59, 4. LM. نفخته. — 5. کردتی in L. only. C. گزیدمانی. — 6. BMH. رابعه عدویه; CIP. رابعه العدویه; H. gives مخدومه as a variant. L. ستر و اخلاص. — 9. L. و صفیه. — 11. Instead of الحدیث H. has: و نیتانکم, adding in marg. یُنظر الی فلوبکم. — 14. B. عتاس. — 18. BCMH. حقیقی. H. نیست به نسبت. — 21. L. هماجنین. در بس وی نمود ولایت.

60, 9. L. رادان.

61, 12. After آمد C. proceeds: و در ویرانه آمد که هیچ کس ندانست که او کجاست و عبادات مشغول شد و هر شبانه روزی هزار رکعت نماز بگزاردی و گاه گاه با مجلس حسن رفتی و تولا بدو کردی و گروهی گویند در مضربی افتاد انگاه بر دست حسن تنبه کرد و در ویرانه سالن گشت; so MH. — 22. L. باید می باید; B. مرا ترا اینجا می باید; C. مرا تو می باید; text MH. . . . می باید که بینمی.

62, 1. L. استقبل ترا. — 4. After سلوک کرد H. continues: تا بکعبه رسید و گفت دیگران اینراه بقدم رفته اند من بدیده روم پس دو رکعت; so M. — 7. H. ابرعیم از. — 8. BMH.

24. L. بگذاری. LH. 21. مدعیه. CMH. 20. آمد عصا زنان
حجب for جمله. MH. 25. خواستد. BCH. ما وصال

و بمصره C. has گشت 12. — یکی for یک صفت. MH. 5. 63
نقلست. so آمد و در صومعه معتکف شد و عبادت مشغول گشت
In CIMH. this and the following anecdote change places. —
13. P. for نی. حصیر; I. بویا پاره. 21. نقلست الخ. P. omits this
anecdote. — 23. L. om. حلال.

20. Read بیبه ابه. PIM. بیبه بیاز. BH. بیبه و پیازی. C. 13. 64
with L. and cf. note on 41, 8.

8. L. بخریست. L. 2. 65
خودرا در بازار آخرت آن عرضه الخ. MH.
تا از چشم خلیف بوشیده تر باشی. PIH. 10. آخرین. BC. چون در بازار
در دو. L. تف درد. H. 19. مخلصدی. B. 17. —
و چنانکه پیغمبران را معجزه بود اولیبارا: C. inserts. — 25. C. درجه النبوة
نقلست الخ. M. omits this anecdote.

3 After باشی IPH. have پیوستنکاری. C. 2. 66
ازو for او. L. 9. — نقلست. L. om. تا کارت باطل نشود
باشد و نه بشنوده بلکه ببواسطه: C. continues. — 10. After بوده
خلیف بدل تو فرود آمده بود الخ; so IMPH. BH. کلاوه; M. کلافه; C.
C. has می یا نه. 21. After در یک گیریم. L. 12. — کلاوه
گفتند خدای تعالی داند. H. ندانیم.

5. L. نیارم for سازم. BPH. 4. ریاضوانم and ریاضوانی را. C. 3. 67
و بروز for ویرا. — 12. L. om. با in L. only. — 14. L. om. نقلست. — 17.
گفتند P. has نعت. After شانک for شاگر. BMPH. آنگاه که for آنک.
L. 21. CHH. بنده کی راضی شون گفت آنگاه که خودرا از میان بر دارن
با یار. IP. 23. رسماکان. B. سران. M. ساکنان for سکان.

4. M. مروی; L. ستر; L. در ستر for دوستی. LP. 3. 68
یوشك ان. Qushayrî (p. 141, 6th line from foot) has عاقبت
تا نه گوئی. L. یفتخ نه. Read الخ متی: (Qushayrî: حزنه).
so BH. (Qushayrî, p. 76, last line: وای بی اندوفا. P. 7. —
وای بی اندوفا. P. 7. — 8. زتی in L. only. — 10. P. سیه for سی. — 19. BCIMH. الصنع
for المصنوع.

4. MH. باز پسین. After بود IMH. have اصلای صلوة الموح. —
می نمائیم که ازین کوتاه اند. L. 16. — خدایرا C. proceeds: خوف دوزخ
و خوف بهشت نیست. — 21. After خدایرا C. proceeds: خوف دوزخ
و خوف بهشت نیست. — 21. After خدایرا C. proceeds: خوف دوزخ
و خوف بهشت نیست.

8. After است BCMH. تو این لاف از کجا میزنی. — 11. Qushayrî
نظرت بقلبی الی الجتة. (p. 136, l. 22) gives Râbi'a's answer as follows:

فادبئی فله العتبی لا اعود — 15. L. ار for اکر. — 18. IMPH. omit the Arabic. L. یشبهه. C. افلا. — 21. BIMPH. که. مال کسی که. — 24. After بزرگی بزیارت رابعه آمد خانه I inserts the following anecdote: ویرا دید خراب عزار دینار فرستاد و گفت سرایبی دارم ملامی بنو دادم چون در سرای آمد و بنشست دانش بهر چیزی مشغول شد عزار دینار زر باز فرستاد و نباید سرای گفت بگیر که من از این مشغولی بر کار آن جناب — 25. L. ابن عامر. B. بره و مائیم [و] بی نوائی و خدمت او of the other MSS. and H. L. عیادت for بیمارپرسش. C. بیمارپرس عیبت سخن او.

1. 2. L. om. نه. — 3. L. گفتم بلی. — 11. توانم for توان. in LC. only. — 12. CIPH. آنستمی. — 16. L. om. با. — 21. L. om. را after for او رنجور بود و در صدق سخن میرفت. — 24. H. توانگران so IM.

2. 2. The passage beginning نیس بصادق and ending مالک — 8. L. در مشاهدۀ. — 10. L. بر for در. C. بعید نبود. — 12. BMPH. نداشتنی. — 13. LIP. om. نکردتی. نه شکنندۀ. text from M. B. بودتی. — 14. نکردتی in M. only. — 15. C. مستمع for حسن. — BMH. حسن بصری. — 20. H. بر خاستندرا چنین دیک. C. بیمار for نماز. — 22. L. با. — 25. After داریم C. has: اورا مناجات و سازند و همی باید و سازند so IMH. است.

3. 8. L. om. بما. — 11. L. om. آخرت. — 13. After آمد P. بزرگان بر بانین او حاضر بودند و گفت بر خیزید و خالی ننید. — برای رسولان حق تعالی و بعد از ان بر خاستند و بیرون آمدند و در فراز — 17. LMC. رسید. — 23. B. نعبان. L. om. ای آنک لافها می زنی. — 24. P. ضوسمی; ضوسمی. — 25. نوشم یاد is in L. only; the other MSS. and H. have رسیدم.

4. 3. L. om. آن کمی از دو. — 4. L. om. قوم. — 5. L. بیانی for شانی. — 11. L. om. از. — 13. L. بدیدن را بدیدن را بدیدن. — 22. L. بدزد for بدو.

5. 10. L. om. نماز و. — 14. L. om. مال او. — 15. L. آنجا فروز آمده. — 24. LC. om. کلیمه. C. آن وقت. — 23. L. om. میل.

6. 4. C. تلی نیک بزرگ. — 6. After انداخت P. continues: text LC., but همی is in L. only. — 7. L. جهون بیک روز متخیر شد. — 9. C. نهالین and so in ll. 11 and 16. — 17. Instead of القصة H. and the MSS. except L. گفتند که اورا بکشته است. — 22. L. نقلست.

7. 11. C. ضرم و ضرف. B. ضرف و ضرم. IPH. ضمطران.

78, 5. LC. بک نفسک; M. عليك بنفسك; text B. — 7. Read المندامة. — 10. L. گفتند این ار. شناسیم. L. — 11. L. om. یدی. — 17. After شود و زشت گردد و گفت کم من وجه صبیح في النار قبیح و کم: H. proceeds: من امیرِ حناک اسیرِ گفت زیادت کن و بهای عقی میگردیست فصیل رحمة الله گفت بقرس الخ so IM.

79, 6. L. بیسه. — 10. L. مَلِك; text C. PIMH. have مرد for ملك. The words صوت الخ و are in LC. only. — 13. C. بر روی وی. — 18. After آن عمه C. و میبگفت نعم انواعه انت یا بُنتی: I. adds: خلقرا می نگریست which seems the better reading. — 21. C. چگوید.

80, 1. BC. بینیم. C. بودی for بودتی. — 2. For ماتم زده الخ و: 10. Qushayrī (p. 70, l. 18) has وان التکلی في تحب ان تری التکلی. — 10. IMPH. گفت تبع باش متبوع مباشر. — 17. B. الّا آنک. — 21. L. مَبَارِك عبد الله; so B. — 25. L. نشسنه دوش.

81, 2. After دیدن C. adds في الوحدة L. تنانند. L. در. C. om. از عمل خود گوید. PIMH. شوند. — 3. L. در خانقاه. — 10. After بود C. adds مگر آنک او را بگر آید. — 10. PM. ازجه. IH. ازبخت. — 17. M. omits this saying. — 18. C. قساوة for امیختگی. — 19. — L. جیزی بیگبار. — 20. C. بسوزاندن. — 22. LMP. om. بترسد و حرک.

82, 2. L. om. بی. — 3. L. دارید for بد. — 4. L. om. و از زر فانی دور C. adds باقی بودی. — 9. کلید آن to دنیا دوستی. — 17. After گفت که با موسی تواضع کرد پرسیدند از تواضع گفت حقا: C. proceeds: و فزونئی الخ; so B. — 18. For هرج الخ و Qushayrī (p. 81, l. 11) has و نقبله معن قاله. — 19. B. omits this saying. — 21. L. om. و بی عالم. CMH. و بی علم و بی عمل بمانید.

83, 1. P. و گفت الخ B. omits. — 2. L. om. و از گور کورش بر انگیزد. P. has ریا for زیان in both cases. IMPH. ریا می کنند. — 6. L. om. زهد. — 7. CM. omit this saying. L. om. معرفت گفت. — 8. L. کنیز. PH. طاعت. — 21. ضاعرو باطن در تسلیم آرد. دانند. LC. آزار برادران. L. om. اگر.

84, 1. L. فضیحت. After کنیز I. has نمی کنید. — 3. H. من ترا یاد کنم. I. من ترا فراموش نکنم. — 5. LB. om. گفت. — 6. L. om. بپذیرم که اگر. — 7. L. چه عقوبت. — 8. LH. ارباب.

— 9. ساخته for سناجیذ in L. only. — 11. Qushayrī (p. 173, l. 4 seq.) tells this story of Fuḍayl himself. — 14. L. آنهی گر مرا. — 22. L. خواهند برد. — 24. و نراذ is in L. only.

85. 1. LC. omit from نقلست to بداذ جان (l. 4); text from P. — 3. P. بیر خوانی. — 4. P. اتغای. — 6. L. بر و روی. — 25. L. om. بیش.

86. 3. و ابتداء حال او الخ. The following narrative in related so differently in the MSS. that for the most part collation is impossible. The texts of L. and C, however, agree very closely. — 10. L. بصفا بار شد; text C. — 19. L. om. بمردند گفت. — 24. C. از شب for شب.

87. 16. Read مغزی with CMH.

88. 10. L. او افتاده. — 16. IMPH. ابو سعید ابو الخیر. — 22. BPH. که اورا درین کار کشیده بود. — 24. L. اولش را. P. داود ابیاس for داود ابیاس; so IMH.

89. 13. L. بتبغ عبرت. 19. LCM. omit this rubā'ī, and it is supplied in the margin of P.; text from B. — 21. C. om. در before قطع. MH. بادیه قطع کرد.

90. 6. P. بازیدار for بادیذ. C. از کسب دست. 7. After خوردی P. proceeds: و گاه گاه همزم کشمی کردی و گاه بالیزبانی; so IMH. C. میزوانی. — 11. Read بذرش. — 13. C. میزوانی.

91. 12. C. om. بوزند. — 25. C. و کودک در آویزی. MH. و تو در زن و فرزند آویزی.

92. 10. L. آنهی الدیة. — 19. IM. و استبرح. — 21. IMPH. بگذاشتی. — 24. After P. has: می بوسیدند و برسیدند که دوش; so IMH. L. شنیدند. جونی.

93. 3. P. بر فترک خون چون بندم; so MSS. and H. — 7. BIH. آمد آن بود که بهر جائی که بر آمدمی مرا نشناختندی بر نفسم; CM. بنداری. — 8. L. om. بلخ. — 12. After بیش C. proceeds: دشوار آمدی که چرا مرا نمی شناسند و چون خلق مرا بشناختی مشغول — 20. C. ملک خراسانتم. — 21. L. om. گفت. — 24. L. om. اخلاص و صدق به نیت است. — 21. L. om. گفت. — 24. L. om. بیشتر خموشی او از تفکر بود و عبرت.

94. 3. L. om. بر گردانیدم . . . افکنده; text from B. — 6. C. مطالعة. — 19. After بدانست P. has: جوانرا گفت. — 21. L. خلق. — 21. L. om. گفت. — 22. باشیذ, which occurs in L. only, is perhaps a mistake for بایستد

(C.). The other MSS. and H. have *ببوند* or *ببون*. After *کرد* L. proceeds: *زیادت از آن بون و معلوم شد که زیادت از آنکه گفته بودند*.

95, 2. L. *تا شد*. — 4. L. *تحتبس* for *بحث*. L. *کردند*. — 5. L. *تاب* for *باز*; C. *باب*. — 6. MH. *سه روز*. C. *چوان* for *بنان*. — 9. After *برفت* C. adds: *که آفتاب خواستی ب آمدن که او بر خاسی یا فریضه*. C. adds: *تده شیطان بود*; B. *تده شیطان بود*. — 11. C. *بدشواری توانستی گزارد*. — 12. C. *باقمه اصل کارت دیده آمد*. L. om. *خدمت*; H. *خدمت*; C. *دار*; text M. — 13. *نقلست الحج*. B. omits this anecdote. M. *نشناسد*. — 14. L. *بدل*. — 15. C. *یقین* for *عقل*. — 16. L. om. *از خلف*. — 18. L. *حمای*, and so apparently all the texts except C., which reads *حمای*, i. e. *حمائی*, one who has a fever (*حمی*). I am not satisfied, however, that this is the true reading. L. *تا* for *یا*. — 23. C. *خواب را بود چگونگی جای بود*.

96, 1. After *نیافت* L. proceeds: *شب سوم گفت تا شب هفتمین الحج*: — 6. L. om. *گفت*. — 8. P. *سپه تن*. — 11. L. *بازوایت باسناد*. — 12. L. om. *در سفری*. — 15. L. om. *بفروخت و*. — 25. BIPH om. . . . *شب نماز شام گذشته بودی*. M. *در گذشته بودی*. C. *بودی*.

97, 1. Read *خوریم*. — 4. L. *بوندند*. L. *کرده*. — 11. L. *کنم*.

98, 1. C. *کارگران*. L. om. *را*. — 2. H. om. *باشم*. . . . — 3. BIMPH. *الغنی غنی القلب* for *تذروزی* نقلست که. — 6. CH. *بذان*. — 9. L. om. *راه* and *شادی*. — 11. L. *آن نشستی*. — 14. L. *در حالی بجائی* for *حالی*. — 16. L. om. *یکمی*. — 24. BIH. *شادی نفس خود را*.

99, 1. BP. *چینده*; M. *گزنده*; C. *شپیش*. — 7. L. om. *بوند*. — 16. C. *ندید پای گرد کرده*. — 20. *Dele* *بر* after *این*. — 22. CMH. *که*. — 24. L. om. *نه*. — 24. L. om. *اگر گویم*.

100, 1. L. omits from *و چون معصیتی* to *باز روم* (l. 4); text from C. Instead of *و چون علمی بدید آید بر مرکب* I. has: *و چون معصیتی الحج*: — 6. L. om. *که* after *حرف*. — 12. BCIM. *عمل نشینم و استقبال کنم*. — 14. H. *خداوند خود را بار خود دار*; so C. — 17. *تا*. — 18. C. *ششم در محبت خلق ببندی و در محبت حیف بگشائی*. — 18. C. *در ساختگی و در عز . . . در ذل بگشائی*. None of the texts is complete here except I., which omits *در ساختگی و در عز* and adds, after *در ذل بگشائی*, *پنجم در جباه بر خود ببندی و در خواری بگشائی*: — 18. C. *ششم در محبت خلق ببندی و در محبت حیف بگشائی*. The Arabic text is given by Qushayrī (p. 9, l. 22 sqq. and p. 57, l. 9 sqq.). — 19. C. *ذلل* for *چند*. L. om. . . . *در خواب*. — 20. After *در امل ببندی* C. continues: *و در فراغت و در فراغت*. — 20. After *ببنداری بگشائی*.

و در آراسته بودن الح omitting در بندگی و در رنج و زحمت بر گشائی
— 21. L. om. و before ساختگی.

101, 1. After خوری L. proceeds: (line 7);
text P. — 8. Read ج.ئی. — 16. After سبب چیست P. has فرمود
که فدائی استجاب لكم و می خوانیم الح
so BI. — 17. BP. خوانید for دانید.
— 18. L. دانید for دارید in both instances. — 25. L. om.
و از عیب دارید.

102, 3. L. گفتند تا و گفت. L. om. کرد چه. — 6. L. چگونه
او گرانجانی است و دیر آید. BP. دیررو. — 8. C. Since
Qushayrī (p. 86, l. 8) has انه ثقيل, we must read دیررو; otherwise
خورد (used ironically) might have been retained. — 9. After خوردند
P. proceeds: احد لم ان ياكل لحم اخيه ميتا و آورده
اند که از آنجا بیرون آمد و بکفارة آن استماع سه روز روزه بداشت
so I. — 12. C. با دست تپی for طاعت.

103, 9. C. او امید for با امید. — 10. L. om. گفت. — 13. L. om.
بدین. — 20. Read خواست. — 21. C. بدین
نزد نیست.

104, 3. After خذای L. proceeds: و این خلیف با استقبال وی بیرون
و چون چنان دیدند ادب است and repeats the words
— 6. L. inserts گفت after کردم. — 9. C. omits from یکی
از آنست. — 10. L. گفت for آن گفت. — 12. Read نقلست. — 18. C.
محمد مبارك صوفی. H. صوفی; BM. صنوبری for صوفی.
The correct reading is صوفی who is cited as the authority for this story by Qushayrī
(p. 194, l. 23) and is noticed by Abú Nu'aym Işfahānī in his
حلیة الاونیا (see *Catalogus Codicum Orientalium Bibliothecae Acad.
Lugduno-Batauae*, Vol. V. p. 214) under the name of ابو عبد الله
بخورد من دان. باز کرد for بر کند. — 23. L. محمد بن المبارك الصوفی.

105, 4. L. om. آمد در حال. — 6. C. زجاج; B. ابو رجاء.
— 8. کسی یابنتی. — 17. L. om. می ترسیت.

106, 8. BC. کردمانی C. سلام نماز باز دان. — 12. B. بنعبین
for بیقین. — 21. Read میدان. CIP. مجاهد for معین; H. یقین; M.
ملك ممالك; M. ممالك BCIPH. have صوفی. — 22. For مجاور.

107, 1. L. om. بود موند; text C. — 2. C. پیشونیده. L. om.
بود. — 5. L. و تجلت. Most of the MSS. omit the diaeritical points;
H. has تجلت with the gloss بزرگ کردی. Read بتجلتك and فبتجلتك.
— 6. C. omits the passage beginning آن بزرگ and ending وی بدل

با او گفتند چرا. 16. L. om. — 15. L. نرسیدنی. (l. 14). — برسیدنی.
— 25. L. بنور for نور.

108, 7. C. omits from و متکبیر to باز آمد (l. 11). — 8. در خانه.
در: thus pointed in L. — 12. L. om. در before خاطر. — 21. III.
om. ابو. — 22. I. عبارت which appears to be the correct reading (cf.
Qushayrî, p. 13, l. 19 and *Nafahât*, p. 36, l. 3 seq.). — 24. L. گفت
for هفت. CIPH. هفت.

109, 1. M. بخم گندم در بغداد. — 3. L. om. می اشامم. — 7. After
پس گفت بلطف در گرسنگی بودن چون کسی بود که در C. adds: کن
سلطانیان. باقلمی. C. باقلمی. B. باقلمی. — 9. B. باقلمی. C. باقلمی. —
11. L. النصر. — 14. L. om. غمر. — 16. After پیاز کمم PI. have: که اورا
داند تا بدان چه رسد که اورا نداند. — 17. IPH. امضیف. B. امضیف.
Qushayrî (p. 198, l. 17) has ابرحیم for الیهیم. — 19. L. گفت. — 20.
L. داشت. — 25. L. om. بوزند.

110, 3. L. حاجت for جاامت. Read آنچه. — 5. The *Lawâqih*
(p. 95, l. 18) has من انغیر for که از غیب. — 9. L. ابتدا for که. L.
بکنند. — 10. C. از قوم اوسط اند; IPH. قوم وسط اند. — 11. After
در حظیرة قدس C. adds نشینند; so BIMH. The following words
differ somewhat from the Arabic version (cf. Qushayrî, p. 93, l. 8 seq.
and *Lawâqih*, p. 95, l. 21). — 14. M. جورجانی. — 18. IMH. بخوانند
با خویشتن. — 21. C. از وحدت بخوانند. — ناخواستن و.

111, 8. CIMP. بناوجه; B. بناحق. — 11. P. جماعتی کمی. —
نقلست آنچه. P. خدمت. — 20. L. خدمت. — 21. H. قسمت کنند چیزی
omits this anecdote.

112, 2. BIP. بهیمانی. M. مرو ناخوانده. — 3. LI. omit
this saying; text B. — 4. H. بجز از عزت زندگانی. P. om. گفت آنچه.
— 5. C. ترا زاهد دانند. — 10. L. om. گفت. — 14. L. حالی for جائی.
— 13. H. و صبر ای القبر یعنی شکیبیا شدن تا عنکام مردن. — 13. H.
صوفیایان اند. C. خاصگیان. CM. و گفت اگر آنچه. LI. om. علی الفقیر.
— 17. H. که ایشانرا نشناسند مگر بخدای C. عارفان for صوفیایان. — 19. PMH.
از ادب دست. I. om. گفت ادب آنچه. — 20. L. بدوست نداشتن.
— 21. BCP. ننشستمانی. M. omits from گفت و گفت (l. 23). IP. omit. L. om.
و گفت آنچه. — 22. I. om. گفت آنچه. — 22. I. om. گفت آنچه.

113, 1. H. از چیزی. LCH. om. از سخن گفتن. — 3. L. دهر دنیا.

— 4. L. *ان* for *ان*. H. حدیث تو با دوستان. — 11. L. آوردند. — 13. L. om. *در* and *روث*. — 19. L. om. *برای ما*. — 22. L. has *نکردنی* (with *sukūn* of the *dāl*). P. *نکردنی* for *نکردنی*.

114, 2. C. *بارد دوک* for *پینج*. — 10. *رغبت* is the reading of BC.; the other texts have *رعیت*. — 11. B. *سفر* for *کاری*. — 12. L. om. *رحمت اللہ علیہ*. — 13. B. *مترتبت تجرید*; CH. *موعبت و تجرید*, which seems to be the best reading. — 15. C. *صعلوکن*. — 16. L. *ریاضت*. — 21. C. *مسارعت*.

115, 4. BMH. *هول* for *عظیم*. — 12. L. om. *ام*. — 23. IP. *سکوره*.

116, 2. M. *خمیرہ*; B. *خمیرہ*. — 14. L. om. *عارفی* *بس*; text I. — 15. M. *نکردنی*. — 17. M. *بود مرا*.

117, 3. L. *علیہ*. — 8. C. *کوئیای شام*. — 10. L. om. . . . *سال*; هر سال; text M. C. *شغیاب شوند*. — 12. Read *هیبت*.

118, 2. L. om. *از دوزخ*. . . . *بس*; text M. — 24. *نقلست الخ*. C. omits this story. — 25. L. *أنک* for *أنک*.

119, 2. L. *فتنی*. — 11. L. *کرد*. — 24. The form *انگشترین* is in L. only. L. om. *بر خاست*. . . . *جوان*.

120, 1. P. *سکوائی*; BH. *سکباج*. — 2. L. om. *نفس* before *گفت*. — 10. C. *نمی آید*. — 22. After *گفت* C. has *ترا الخ* که *مرد* که *ترا الخ*; so MH. — 23. C. *نترسیا*.

121, 5. L. om. *آن جیل*. — 7. H. *ضبعش*. — 8. C. *زندانیان*. — 16. Qushayrī (p. 193, l. 11) has *عبیر* for *عمبر*. Instead of *شوی* . . . *شوی* توئی BI. have: *بودی* که *نزدیک* *ملوک* *سوزند* *سوزند* *جنین* *سوزند*.

122, 2. L. *مانده* for *آمده*. LC. *و آن*. — 3. L. *شنوده*. L. om. *صبر*. — 4. M. *دانائی*; I. *معاجت دانی*. — 21. C. *خود دانست*. — 25. Read *امر بود* with LC.

123, 1. *نقلست الخ*. I. omits this story. — 10. *نقلست الخ*. BIMP. omit this story. — 12. L. *ذو النون* for *آن دوست*. — 16. IM. *دانستمی*. — 17. IM. *نبردئی*. — 17. *نقلست الخ*. L. omits this anecdote; text from C. — 18. C. *آرد*. — 21. C. *بصحرأ بیرون*.

124, 3. L. *بمشت* for *بیشت*; CH. *بمشتی*. — 6. L. om. *گفت*. — 14. C. *نیر* *گیرد*; C. *تکبیر* *بستی*. — 18. CPH. *حجبت* for *حجب* in both instances. — 19. L. *حجابها* for *حجیرها*. — 20. L. om. *بی*. — 21. *گفت* و *گفت الخ*. CP. omit this saying. — 23. I. om. *الخ*.

125, 2. I. om. *گفت الخ*. — 4. MH. *بر*. — 5. *بر* *مراد*. — 7. *کرد* *ایشان* *کرد* *شیطان* *است*; B. *گرد* *شیطان*; I. *گرد* *شیطان*. — 7. PMH. *گرد* *شیطان*.

L. om. *ترک ستنت رسول* after *گزیذد باشند*. After *دیده باشند* M. adds: *ترک ستنت رسول*; so CIPH. and Qushayrī, p. 58, 6th line from foot. — 9. L. *خدای* for *بجائی*. — 13. II. *بجایی* for *بجایی*. — 14. *اگر چه در* for *اگر در* in L. only. B. om. *و گفت آنچه*. — 15. P. *بعبیب* for *بعبیب*. — 19. LC. *سنت*. — 21. C. *دشمن* for *شیطان*. — 22. L. *گزیذد*. L. om. *دنیا*. — 24. *و گفت آنچه*. B. omits this and the next saying.

126, 1. L. om. *و ذلیل آنچه*. — 2. L. *نیکوتر از شیوات*. — 3. LC. om. *با*. C. *داشتن*. — 9. M. *نداری* for *راه*; so BIPH. — 10. MII. *بمنبت آبست* for *محمد*. — 14. LC. om. *و گفت*. — 15. L. *دل گزندهتر*. — 16. L. *دیگر گزیذدتر*. — 17. L. *که یک قطره*. — 18. L. om. *معبر* for *معنی*. — 19. LC. *بیان نطقش*. — 20. L. *بدویذد*. — 21. L. *چون*.

127, 1. L. *اگر بویذی خایف نبودی*. — 3. L. *معرفت مودب*. — 7. L. om. *نگرداند*. . . . *آنچه*. C. *عالمان*. — 9. *Dele* *نه* which is in C. only. — 10. LM. omit from *دیگر معنی* to *می آئی*. — 16. BPM. *که گوئی*. — 19. After *بمود* BIH. insert this couplet:

*نزدیکان را بیشتر بود حیرانی * کایشان دانند سیاست سلطانی*
و بی عین و بر سیدند گفت. L. om. *در صفت*. (B. reads *سیادت*). — 20. L. *عبره* for *خبر*. — 21. C. *خود* for *کی*. — 23. L. *و* for *بر*. — 25. L. om. *چون*.

128, 3. L. om. *و عارفان آنچه*. — 6. L. om. *جیجها*. — 7. L. *چنانکه آنچه*. — 9. L. om. *سوم آنک در جیجها*. — 10. L. om. *عمل*. — 11. L. *مقصود* for *مقصود*. — 12. L. *مقصود*. — 13. L. om. *و گفت*. — 15. BIMH. om. *کرم*. — 18. BIMH. *بمنای*. — 20 L. om. *و گفت*. — 22. L. *نه بر*. — 24. LM. om. *و قنا بر او شراب جان منست*.

129, 2. C. *یاد ددنیما*. M. *کردها*. Qushayrī (p. 115, l. 19) has *مع* *بمعارضتها*. — 3. BIMP. *فرا سخون*. C. *وحشته ما سبق منك الى ربك تعالی*, which agrees with Qushayrī, p. 61, l. 11. — 4. *و گفت آنچه*. B. om. this and the next two sayings. — 7. C. *زبان مخزون است*. — 8. C. *بتر*. BIMPH. *ایشان کنی*. If we keep the reading in the text, *بتر* must be taken to mean 'better for yourself'. — 9. II. *ذرة عجب*. — 11. BCMH. *از عمل خویش*. — 13 C. om. *و گفت*. — 16 C. *سببها* for *شبهات*. The latter is correct (Qushayrī, p. 90, l. 9). — 17. L. om. *و گفت آنچه*; text from B. — 18. *ترک دست بداشتن* in LC. only. — 21. L. om. *چون*. — 22. L. om. *در بهشت*.

130, 2. After *انست* B. has *گفت مفتاح* و *گفت* *نکیرند*.

135, 4. C. نأقذ; H. ثأقب. — 5. IMH. انس و for آتش. — 7. BCMH. دوانند. — 8. BMH. نخست for نه. گفتند و توان گفت. — 10. LII. ابن ابو. — 13. BIMH. در رسذ for بشذفذ. — 15. Read حق. — 16. M. نبراه; P. نبراه. — 18. BMH. تو for او.

136, 3. L. حصرت C. یکی. — 11. Read مساجدرا. — 18. H. قدمی. — 19. LC. om. مساجدرا. — 23. BIM. اورا for بیغمبررا. — 24. L. om. احترام جداگانه.

137, 3. بخون for بن in LC. only. — 9. B. بسر صوفی می ماند. — 15. LIII. مرید for مرد. — 20. BIMPH. راه حج. — 23. بدست for دست is in BC. only. — 24. L. بون.

138, 7. I. کسستم که نار شرعی. — 21. L. om. from گفت to آن یک نیمه در فراز کن. — 22. III. دررا نیمه کن. — 23. C. می پیمودم. — 24. پی in LC. only. — 25. L. om. بهمدان رسید. For تخم معصفر Qushayrî (p. 61, l. 23) has انقرطم.

139, 1. بسر آمد in LC. only. It translates the Arabic فصل. — 4. C. بدین غایت. — 10. LC. om. و before اعتماد. — 13. L. om. نقص for نقص. — 17. One would expect نقص but the only variants are نسخ (BH.) and مسح (M). — 20. L. om. نقلست نه گفت. — 22. M. صاحب علم. — 23. Read بلند.

140, 7. BMH. شیبخ. — 12. BIMH. دیر عمر گوید. — 21. C. در پیدا. — 22. C. دارگر. — 24. C. نزه الجبار علی الخ. — 25. L. om. و می شد.

141, 1. LC. می گرفت. — 5. L. می سوز. — 6. L. om. شرح. — 10. Read بگذشت. — 11. L. om. عظیم. — 15. L. om. اثر. — 16. بخشک in L. only; C. بر زمین خشک. — 21. B. مجاور بود که. — 22. C. جای دیگر بود. — 23. L. om. نقلست که. — 24. L. proceeds: از طهارت جای و از خانه خدا داشته و از خانه خدا. — 25. H. بیش نبود.

142, 1. و گفت الخ. H. omits this saying. L. دربان. — 10. C. و برسیدند وادید آمد. The words مرا می برد. — 14. Read شیبخ. L. om. بر آورد. — 15. L. با خون. I. کشش for کشتن.

143, 20. C. رفت. — 21. L. شمرند. — 25. L. غایت for غیرت.

144, 1. C. معرفت او او بود. — 4. Read نصیبی. — 11. CIMH. نماز.

— 12. BIMH. om. بیه موسی گفت. BIMPH. بتکلمت for بالمش
 20. مخلوق نندازد. — 13. L. om. فرستاد شیخ. — 15. MH. نندازد.
 Read انداخت is in C. only. for باز آن in L. only. —
 24. برینطی: thus pointed in L.

145, 14. I. گفت انسیف من سبف و در سبف آنج. — 15. BIMH.
 سبف. — 16. CH. العارفینی سرف: thus pointed in L. BCIMH.
 have سرف. — 20. Read بیفت. — 22. BIMH. مهردود.

146, 1. L. دیپتورین خلعتی را. — 2. MH. دلتنگی for شکمی. — 8. MH.
 بستن خویش. — 15. L. صاحب ضعیف.

147, 3. C. بر بستام. — 9. C. صعب for حول.

148, 4. M. متجلی; H. متجلی. — 9. L. بیبوز; C. بیوز; the other
 texts have شد. — 13. L. om. ممشاعده. — 17. Read جمع — 18.
 The words دی اصل اوست occur, I think, only in L. and C. Perhaps
 we should read کی اصل اوست. — 20. L. یتغیر. — 21. C. نگردد LC.
 نمدیزد.

149, 1. All the MSS with the possible exception of C. appear to
 read خوبی; H. has خون. — 14. نقلست التی. LI. omit this anecdote;
 text from C. — 16. P. وقت ما خوش گردن. — 20. L. om. گمیری التی او
 24. Qushayrī (p. 203, l. 2) and the *Lawāqih* (p. 101, l. 19) read شیبۀ التیروی.

150, 1. H. شفاعت اوین بنو دهنند و شفاعت آخرین یمن. — 16.
 BP. باز نه ایستد. — 18. L. om. و آن. — 19. BIPH. شیبخ for مردان. —
 21. پیر for زبیر seems to be in C. only. C. پای از سر پنداری. — 22. C.
 بسته است. H. بسته آید. M. بستید.

151, 6. MH. خدمت. — 9. نقلست التی. M. omits this anecdote.
 — 15. BCIMP omit ابو. C. میخورانی; P. میخورانی; H. میخورانی; B.
 25. L. ولایت و کرامت. — 17. BH. ابو سعید. — 16. H. مورنجانی
 om. گلیم.

152, 3. C. گندجائی. — 4. توانستم for دانستم in L. only. — 6. B.
 خواستم. — 9. L. گفت باشم for گفت باشم. — 25. The old man's
 staff was also fixed in the ground beside that of Báyazid (Qushayrī,
 p. 61, l. 5 from foot).

153, 4. C. کسی از چین در آمد. — 5. After شرم C. adds و بعضی
 6. L. غره for عبره. — 6. L. آب for لب. — 7. L. چنین گویند آنکس جتی بود.
 — 14. L. نماز گزارند. — 17. B. اعتبار; P. اعتماد. — 23. LM. بست
 for نیست; IH. بست; C. بپرد; text B.

154, 2. LM. بگیرند and فرستند. — 4. H. بند for دارن. After دارن C.

adds برستم تا بر خدای رها کردم تا برستم 13. C. — 18. After
 آن مرد خواست که بارنامه کند گفت الخ C. proceeds بحضرة
 و شیخ المشایخ گوید C. continues مدعیست 22. — 22. After
 بایزید بجزایه ما حاضر نشدی و بعیادت بیماران نرفتی گفتند بزرگان پیش
 از تو این چه درده اند تو نمیکهی گفت ایشان بعقل نوانستندی کرد من
 عقل ندارم

و شیخ پیوسته از قزایان بسضام گاه کردی و گفتی کاشکی چشم من هرگز
 بر ایشان نیفتادی

10. MH. برف for 9. C. عشق. — 11. BP. om. تن. CH. گرسنگی شکم. — 12. B.
 می روز for 14. L. هیچ for دلی و کلاته. C. از فعل اوست
 بر پای او C. has برای الخ. Instead of مرا بعالمها. که نو در ارادت. —
 15. C. شادمان. H. او با او for بقدر فتم او. نشست. — 16. LBP. omit ...
 — 19. L. om. طاعتش کند. text C. سخن گفتی
 — 20. After همانند C. adds: جمال یوسف علیه اسلام. C. همانند
 BCIMPH. insert the passage beginning بر جای نمادند
 (p. 156, l. 13) and ending می نتم (p. 157, l. 5). — 23. C. نمود for نبود. BIPH. شوری for سوری.

— 1. BCMH. کارگانی for کاهائی. C. تنها; H. بنیان; I. بنهانی.
 3. After رومی L. has درگاه دره نمود. — 18. After
 و یک بار دیگر [کسی] بدر خانه بایزید شد بایزید گفت کرا
 C. has the same anecdote after که آنست (l. 16 supra). — 22. L. کردم. 23. C.
 او خواست بود. — 24. L. ما تقول فی رجل حجابہ اللہ. — 25. L. دانش for ذات.
 یعنی L. که هست است.

تا کوزه نو. — 12. L. بایزیدرا بنرخ یکی از ایشان بر گیر. — 10. C.
 23. L. om. رفتی after کسی. — 24. BMH. شکم تهی.

گفتند for گفت. — 6. L. گفتم. — 5. L. om. گفتند خواه.
 — 9. L. نمود. — 13. H. در دو هزار. — 17. L. گفتم. — 21. Read
 L. om. مشایخ; BIP. have شیخ. — 25. H. غلبات for غلیبان.

159, 2. L. om. گفتی. text C. 4. After ساقی C. inserts
 the following anecdotes: نقل است ده یک روز با خود در سمای بود
 و نشستی آنجا نیاده بود کلمه چند بگفت و انگشت بر طرف طشت نهاد
 و بزد دره دره و پاره پاره شد و خون روان گشت و یک روز بیستی بشنود
 در اشتیاق افتاد چندان بپپید که گوشت ساقش بدان نهار (دها بار C.)

8. — در حَقِّ بگرفتم. H. 7. — گرفت و خشک شد و خمرش نبود.
 BCMH. B. صدق; P. نَباز for دَل. — 9. LCMH. — بگرفتم. H. نَباز for دَل.
 11. L. om. — نیستی. — 12. MH. om. this saying. — گفت آنچه.
 14. After انبیک C. adds: حضرت بچه حیانت. — 15. L. om. تم فل الله. L. om. توان یافت بکدام ضاعت دست ز نیم
 در بر کلمه ما. H. در در کلمه ما. L. 22. — از من.

160, 1. C. جمال for دیدار. — 11. L. om. — 13. BCMH. — و گفت.
 15. C. حرف الله. — 18. L. om. — حَق است and آیند. —
 19. P. omits this saying. — 24. L. om. سباه. C. گنگ. — گفت آنچه.
 for کم.

161, 4. After کارست C. has the following rubā'ī:

گفتم دل من بمن ده ای بدر منیر * تا باز رخ دل من از رنج زحیر
 افزون ز هزار دل بیرویم بر زد * کان تو کدامست بجوی و بر کبیر
 — 10. CH. منم for دعوی من است. — 14. P. شورش. P. om. — و گفت.
 کند که. B. 23. — جهل. C. 21. — بیقا و لطف. C. 18. — علم آنچه
 و گفت اول مقام توحید آنست که: After بون C. adds: حقا شایذ
 هرچه گوید بعلم گوید و هرچه شنود بعلم شنود.

و گفت توبه خلق از گناه است و توبه: C. After علی 2. 162,
 زند. C. 5. — بایزید از قول لا اله الا الله است. یعنی هرچه میگویم شرک بود
 L. خدای شناسانرا ثواب بهشت است. CH. و گفت آنچه. B. omits. و بیرون
 نقد نقد است. BM. نقد در نقد است H. مشاعده. — 9. — بواب
 و گفت جان بی جانان آبادان. C. After نقد است: همه نقدست C.
 12. LM. که جز با معروف خود ساختن نگوید. — 11. C. است بر راه ویران
 انس for امید. H. 13. — ضلب ادب. B. ضلب ابد کند و سر بر ندادن
 — 17. C. — و گفت این آنچه. — 23. B. om. — سبیل عشق. C. 23.

163, 10. C. — هنوز سرمایه در باید. C. 14. — دنیا و آخرت. C. 10.
 C. — و عالم با علم خون نشینند. BCM. — وجود معرفت. — 21. I. so;
 22. C. — طنب مظلوم. MH. — نَباز این همه. C. 24.

164, 5. BH. حَق for خاص. — 6. BCMH. om. کی. C. بداندی.
 — 9. L. عمر تو نگریستی; G. عمر تو نگریستی; MH. عمر تو بگذشتی; P.
 عمر تو نگریستی; text B. Possibly the reading of C. is correct
 و گفت: C. After لقا خواهند 13. — (نه گریستی = نگریستی)
 اگر استاد مرید را کاری فرماید و او مؤذن را بیند که بانگ نماز میکند بر
 در مسجد با خویش گوید نخست نماز کنم آنگه بطلب کار استاد روم و
 نماز از وقت بنخواهد رفت در چاک افتند که هرگز فعر آن پیدا نیاید

16. L. — و گفت پیمبری بدست کن برای او بیروی به از آنکه برای خویش دیدن نه فعل خویش. — 20. L. BMH. سکوت; سکوت.

165, 1. B. omits this and the next saying. — 2. After روش بر C. has گفت. و عمیج بدست ندارند CH. بر آیند. — 4. After دیگر: M. درویشان غفلت است که و گفت ایمان آورد غیب در غیب C. عارف است. — 7. After سیار C. adds از غیب بغیب یعنی در حقیقت چه یکی است. — 9. C. بهشت اورا. — 13. III. — 16. This saying occurs in Qushayrī, p. 138, l. 5 from foot and in the *Lawāqih*, p. 101, l. 9 LBIMPH for اوینیا; text C. LBIMP. در از. LBIMP. جهل و عرکرا ... the words نگران تر بود. — 17. L. فزق. — 19. After نگران are apparently wanting in all the texts except C. C. و عرکه. — 20. C. از باطن. — 23. for تا in LC. only. These words look like a gloss on بمستقبل. — 24. LBIP. ضاعت. C. جوال شما. در جوال.

166, 1. C. جوال. — 4. L. بیند. BM. اورا همیج. — 10. C. جوی for ذوق. — 17. H. در نفس. — 16. B. خر. — 11. H. بُر در. — 20. M. رجا. — 21. L. غذاء. C. غصنا. — 20. M. رجا. — 21. L. غذاء. C. غصنا.

167, 1. H. omits the saying. — 4. PH. باران حکمت. After بارانند C. adds و شومترین خصمائی از سپریست که از کرسنه یاد نیارن. — 8. L. مرد. — 9. L. بل. — 10. CMH. خولف. — 11. L. نادانستن. — 12. L. مولی. — 19. L. om. — 21. After پیسیدند که کمال رضای بنده از خدا چیست گفت که کمال را C. has. B. om. نتوانم گفت و نیکن از صفت خویش چیزی بدویم رضای من است. — 24. L. om. — و گفت.

168, 6. CM. از بهر صفا. — 7. H. معامله. B. می کنند. — 8. C. om. — 9. BH. تو و تو. — 13. گفتند. — 16. L. مکتون. — 17. CMH. با آنک. — 18. C. مکتونات. — 19. BCMMH. خواب. — 20. LH om. — 22. B. داشتی باشد. — 24. L. om. — و گفت.

169, 4. C. تستری. — 5. CM. نیفنده. — 17. L. om. — 18. L. بیوسته. — 22. LC. بیند. — و حفت.

170, 1. C. بعد از آن حد مجاهدعا. — 12. C. برّ for نو; M. عنایت. — 14. I. حد خلف من لویند و من حلف لویم لاجرم الخ. — 16. H. تعلّم. — 18. H. دفتند for دغتم. — 21. L. om. بدی. L. شد. — 22. C. با سخت. L. شد. If this is not a slip of the copyist, سخت must = سنگ, 'heavy', سخت and سنگ being related in the same way as سختن and شناجیدن.

171, 1. I. خوات. — 8. PIMH. از با دی. — 6. H. بدترین کفاحست. — 9. L. om. از ما الخ. — 10. B. om. وقت الخ. — 19. C. گفت میدویند. — 20. CIMH. عیسی و محمد. — 21. CMH. اسرافیل و. — 23. C. نمود for بنور. عزرائیل.

172, 6. After بوں C. adds حق عجز نمود. — 7. L. نابیدا شد. BIH. عین بندار شد for نابیدا شد عین. — 8. L. قالم دیدک ازو یافت. so M; H. نور او در قالم داشت. — 14. L. چیززی نمایند. The following words which I have printed according to the text of L. do not yield a satisfactory sense. Read with MH. از واسطه دیدن و از من دیدن بر. — 16. C. باقی for ثنی. دوخت. — 19. C. زبان (and so the Bombay edition); BP. omit. زبان; H. زیبار for زبان. کوشش بمایدم. LCI. apparently have نیاز. (نیام), but زبان gives an equally good sense and has more authority. — 21. اصول for وصول. CPH.

173, 6. PH. برّ for من. — 11. L. om. او. — 17. C. نخست تو. — 21. L. شد. پسندیدی تا من پسندیدم و بر تو ثناعتا الخ.

174, 4. L. om. قدرت. — 6. Read باناش. — 10. LC. اعانت. — 11. LM. فرج. — 17. L. مکتر; BCM. مکتر; text H. — 18. C. کردانید و پیش خود بیستتانید.

175, 2. B. جسم. — 3. C. بی چوندی. so M. and I. (corr. in marg.). This reading seems to be required by the sense of the passage. — 5. CIMH. تشندی ذر او. — 7. After آمد C. adds از پوست. — 22. CH. بحف. — 20. L. om. دهنایت درجه اونیبا. — 8. H. بیبمدم. — 25. L. حرم for صدر. — 25. L. تا منی مرا بتور نخست. so BIMP; text CH.

176, 10. C. عیب. — 11. IMH. have کس این once only. — 13. L. om. بوں. — 23. L. om. نمی باید. . . . قرائتی. H. عمل خیر.

177, 1. Read نیکوست. — 6. C. با تو چنین الخ. — 6. C. می ترسم با تو چنین الخ. — 22. CH. از تو می ترسیدم اذعون بتو شدم. so IM.; H. فراموش شده بود همی ناگاه شیخ را الخ. — 6. C. داشتند. — 4. Read

178, 4. Read داشتند. — 6. C. داشتند. — 4. Read

For this use of *چمی* see Preface, p. 7. — 12. L. است. — 17. After *بزر زبان برفت بسپو که دوش شیر خوردم شدم درد خاست آمد* C. inserts *خاست درد شدم در خاست آمد*. — 18. PH. در کار C.; بخار. — 24. BCPH. ولی الله. M. adds *باینید یعنی* دوست ماست.

179, 3. L. *بخت* for *مخمت*; M. *محمیت*. — 5. H. باز جوید. — 8. C. ذو الجهاد دین. — 10. C. نظیر نداشت (sic) وجود. — 14. After *بیا ای مرد مشرق فصیل لغت* C. adds the Persian translation: *بینما ای پسر*. — 20. C. *و مرد مغرب نیز و آنچه در میان مشرق و مغرب است*. — 22. C. *بطلب علم* for *بعبادت*. *مبارک ذمبارک ده یکشب تا روز الخ*.

180, 4. C. *راى داشتندى*. — 7. CMH. *راى*. — 9. B. *ذفقہ کردی*. — 15. III. *طفیلیمى آید*. L. om. *لغت*. — 18. After *خواست* C. adds: *ده الفقراء عیالی و آتما انصدقات للفقراء*. — 21. L. *ویرا*.

181, 2. L. om. *سوخت*. — 5. L. *نیوز*. The form *دوتاه* is in L. only. — 6. L. om. *لغت آری*. — 10. C. *بسندجاب* for *سندجاب*. — 11. L. *لغت*. — 13. BCl. *سوی آب*. — 25. L. *ده* for *دو*.

182, 1. C. *سیصد*. — 19. Read *بار*.

183, 22. C. omits from *نیز* to *خوار شدی* (p. 184. l. 1).

184, 6. *بودی* for *بودی* in L. only. — 17. CM. *من پرستم*; II. *من نه ترسیدم* read *نه*. — 22. L. om. *بت*. — 23. After *بزیستن عظیمی و جونی بزیستن سختی می خوری* the words *بزیستن عظیمی* have been omitted by inadvertence. L. has *جوری* for *جونی*.

185, 5. L. om. *چون ... نماز نند*. — 9. After *مستولاً* C. has *وفای عهد بجای آر ده فردا از وفای الخ*.

186, 5. Instead of *آید ... خلیل* C. has *درانند*. — 8. I. *بود*; *که چون بود*; so H. BP. omit *الخ*. — 10. I. *عمل* for *ادب*. — 14. BMH. om. *از* before *آنچه*. C. *یک درم از شبیهت*. — 18. BPM. *عبارت بود در*. H. *الر این* for *و این*. III. *تفریص توکل*; H. *تفریص توکل*; so the Bombay edition. — 19. CMH. om. *با*. L. *قوی* for *قومی*; CM. *قوی*; H. *قوی*; text B. — 21. C. *نچشیده*. — 22. L. *درویشی*. — 23. P. *در خواجگی ذوق*.

187, 1. C. *غزو* for *عز و مال*. — 3. LC. om. *لغت*. — 4. L. om. — 6. L. om. *لغت*. — 9. L. om. *لغت*. — 10. L. om. *ذفلسنت*. — 12. CM. *حسنات من*. Qushayrî (p. 86, l. 19) has *حسناتی*. — 14. For *زنا الخ* C. has *در حرم جمع آمده ام*. — 15. After

غیبت I. has the following collection of traditions relating to غیبت written on the margin :

گفت یا امام غیبت غلیظتر از ریاست نعت آری رسول صلی الله علیه وسلم فرموده است الغیبت اشد من الزناء دیکر نعت زنا بتو بیامرزند اما غیبت نیامرزند تا آنکس عفو نکند که غایب بود و خود را غیبت کنند بدنیمة نفاذ وقی بیامرزند و نعت روز فیامت نامه اعمال بدست بنده دعتند در نامه نیکبهارا نه بیند گوید خداوند مرا نیکبهارا بود فرمان آید انیمه بغیبت کردن تو رفت شیخ حسن بصری گفت هر که مسلمانی را غیبت کرد جهل روز نمازش نپذیرند و وعقب بن منته گوید در بنی اسرائیل مردی بود گفت یا بار خدایا مرا مال نیست تا صدقه دهم تن خود را صدقه بدم تا عمر مسلمانی مرا غیبت کند ازو عفو کنم وحی آمد بیغمبر ان قوم نه قتل را بیامرزیدم نقلست که رسول صلی الله علیه و سلم فرمود نه در شب معراج بقومی در گذشتم که ناخنان داشتند از مس و روئین و گوشت از تن خود میکنند پرسیدم که اینها دیانند چه میگویند گفت یا رسول الله اینها کسانی اند نه غیبت کرده اند و زعن بر مسلمانان زده اند گفتیم غیبت چیست گفت آنکه یاد کنی برادر مسلمانرا بدانچه بشنیدن کراهیت دارد و آنچه گوئی نقلست 17. L. om. تا در وی باشد غیبت بود و گر نباشد بنهتان بود After داز CMP. omit from وقتی to زبان نکنند (l. 24).

188, 4. L. کار for کارش. — 13. L. om. دین. — 17. BI. ابرهیم ادوم. — 24. B. om. from آن آواز گفت to توانذ گفت (p. 189. l. 5).

189, 4. L. چه غایت. — 11. C. چون رگوی نمازی. — 14. L. om. اورا بیباگانانیم C. ; دنیم H. — 17. H. بزرگی ... کنار. — 15. L. om. — 19. C. آویز.

190, 14. After شائی C. has: پس گفت کلمه شهادت تلقین کردم C. om. نکفت و بی ایمن از دنیا بیرون رفت 16. For and تنصر and تمتجس H, and the MSS. except L. give Persian equivalents, viz. H. گبر شد. IM. مجوسی شد. I. نصرانی. MH. ترسا.

191, 2. C. دانمی که وا بنه گویند. — 4. کردنی in L. only. — 9. H. و بگذاشت C. adds: نشستی روز آدینه C. مقصود جامع و سفیان را گفتند که بجزاره حماد بن سلیمان نماز نگفتی و او از علماء کوفه اگر نیت بودی بود گفت اگر بنیت بودمی کردمی کردمی.

192, 4. H. گناحان من در حضرت حنف و در ضلال رحمت و سعیت اُصف. — 5. Read. حنف اندازد ده بزرگی ندارد L., however, has با. After نعت H. has: عارفان بجناب قدس و خطاب. انس مشغول شدند قزبت ایشان بیغزود و دیگران لحن

emendation for پس (خطاب را پس). — 22. C. کبیری به لیداً. After المیموت C. adds وقماعة القوت.

193, 2. C. یا در دینی یا در نوی. — 3. L. om. حدیث. L. عن. — 9. خلوتتست for خاموشی است. — 6. C. عن الشیخین B. والشیخین نقین. — 15. C. کسی از کند آن بنزد ما و نه ایستدی. B. om. شود for کند. — 17. C. فرزندان مارا. — 18. CMH. دوست for دوست. H. om. دوست. — 19. L. om. در مکاشفه ... معاینه حرام. گرفت عرگز بدوستی نگیرد. است.

194, 1. L. این. — 5. M. دفر for چیل. — 11. L. om. مرگ. — 12. C. گفت بی مرگ الخ. For بی cf. note on **178**, 6 *supra*. — 14. L. om. او. — 20. C. امارت بصره. M. حاکمی.

195, 6. L. تن خونرا. — 7. L. نبون; C. نیبانت. Most of the other texts have نبون ابلیس را. — 10. After نبون C. adds ترجمه نفس و کمیند کردی گفتمی تن زن اینک زر بر میان دارم. C. omits from گفتمی تن زن اینک زر بر میان دارم to کیف تصبر مع وحشته C. has گفتند دان (l. 15). — 16. After گفتند دان C. has القبر فال ان قبری روضه من ریاض الجنة.

196, 5. CMH. دلاور for فلاور. — 11. H. رضای for راه. — 13. C. سر و ریش می پرستید. C. adds توانگر زاده بود (so Qushayrī, p. 15, l. 12 seq.). — 20. L. om. کرده اند ... تا قیامت. — 24. L. علمی عیسی.

198, 1. M. نقلست الخ. — 5. L. سخن لویذ و. — 7. C. بداریم. L. om. پاك. — 9. Instead of اطلبینا C. has اخذها اینما وجدها. — 11. C. omits from دافریذ to the end of the saying and has instead خود بستن از خود داد خود بستن. — 12. L. بستن. — 16. L. ندیری. — 17. روا. نبون.

199, 1. L. om. نیم. After نیم I. has in the margin a story of Shaqīq and Hārūn ar-Rashīd which is told below (p. 251, l. 16 sqq.) of Hātīm-i Aṣamm and a Caliph whose name is not mentioned. — 3. L. omits from جانی فاروق و جنانک از وی. — 11. I. شرع (supplied) after دستوری; H. خویشان وی. — 18. L. om. قیمتش.

200, 6. PIM. خدای نبون. — 9. BMH. آید for آمده; so C. — 16. P. om. گفت الخ. — 17. M. اضطراب. — 24. IH. فقرست.

201, 3. MH. از آنک اورا جیزی دهی. — 6. CMH. om. مزه الخ. —

14. Instead of *بقرستندن* Qushayrī (p. 16, l. 1) has *فِي أَخْذِهِ* which suggests the emendation *بِقِرَا سْتَدْن*, but this does not occur in any of the texts. — 15. C. *دین است و دواست*. — 17. L. *و دیگر یعنی*. — 18. LBP. *امر او*. — 19. LBCP. *اوردی*. LBP. *بس* for *یعنی* C. *دور بودی*. — 20. L. *سختن*.

202, 8. L. om. *و* twice. LC. *عمان*. — 13. CM. omit from *در* *من رانی* to *یاز دردم* (p. 203, l. 2); H. from the same point to *فراست* (l. 23). — 24. L. *جزا* for *جزء*; P. *حرا*; H. *عبد الله انزبیری*.

203, 1. L. *واید*. — 2. B. *مقدمست*. — 3. C. *علم او*. — 4. CMH. om. *و عبد الله بن مبارك*. — 16. L. *شروطی را*; M. *شریطی را*.

204, 2. H. *و این جواب را قضا از تو ستدن اولیتر*. — 4. *Dele* *و* before *اتفاق*; it occurs in L. only. — 5. H. *شریح*. L. *مشعر بن حزام*: this name is corrupt in all the texts. — 13. L. om. *نه*. After *عرب* M. adds *از مولد ایشان*; so CH. — 14. M. *جعفر برمکی*; I. *خلیفه*. *جعفر* is probably an abbreviation for *ابو جعفر*, the *kunya* of Mansūr.

205, 2. L. om. *از*. — 19. *نخسبم* for *نخسبم* in L. only. — 24. H. *ایمان* for *مال*.

206, 3. After *ندید* C. adds *روی او بر آمدن*. — 9. L. om. *بود*. — 14. After *مکنید* M. has *خود را مماندید*; so CH. (H. *تحقیق* for *ضاهر*). — 15. CMH. om. from *با اندک* to *نشانه*. — 21. L. om. *نه*. — 24. LCM. *فلسفی*.

207, 4. C. *ببازار گردد*. — 6. L. om. *با*. — 9. H. *استقصا*. — 17. *و نقل است که چون روزی چند بر آمد یکی* C. proceeds: *و بیامد و آن درست زر بیامرد و بدو باز داد و ابو حنیفه عظیم شاد شد گفت سبب چیست گفت نه اختیار ما چنین افتاد نه این درست بسر آمد هم اولیتر بود بتو باز دادیم*

و نقل است که روزی در بازار میرفت گاوی می آمد او راه بگردنید گفتند خواجه این پرهیز کردن تو از چیست گفت از جبهه آنکه من عقل دارم و نهدان. After *نیم تا*. — 22. C. *ناسره*; H. *بشیر* for *نه سره*. — 18. B. *او سرو* P. adds *و خورد از بیهر شبه نگاه نالی نگذاشت*.

208, 1. C. *از عمر*. — 3. L. om. *می فرماید*. — 6. IM. om. *الجلائی*; H. *الجلالی* (so the Bombay edition); M. *الجلائی*; B. *الجلالی*; I. *الجلوایی*; C. *جلالی*. — 11. L. om. *بر*. — 12. M. omits from *و امام ابو حنیفه گفت چون نوفل بن حیان را وفات رسید من خواب دیدم الحتم*. — 16. CI. *سرو و موی*. — 23. L. *گفت*. L. *اضلج*. L. *عنده*. L. *ابو*. M.

omits the Arabic and has instead: که یا رسول الله ترا کجا طلبم فرمود که بنزدیک علم ابو حنیفه.

209, 2. LBIMP. om. و طریقت. — 3. H. انوار for انوار. — 4. L. om. و بر دین از دل خاندان با قدر اوست C. adds اوست. — 5. — 9. All the texts have خدموا القریب. — 14. L. om. و بیست. B. انخبر. — 16. L. او for از. MH. om. و before آیات. — 20. After شافعی را C. adds ده بهر. — 21. After نمازی گفتی اللهم اغفر لی ووالدتی وحمدت بن ادیس C. adds شافعی را. — 24. After آموزاند C. adds در صد اول عمر بن عبد العزیز بود. — 25. After اگر C. adds گفت. — 26. After حقتعالی بشافعی بر من منت نهدادی من بخدا گمراه بودمی منی گفت اگر عقل الخ.

210, 3. C. در عیچ سور و عروسی رفتی الا آن سور ماتم شدی. — 6. L. om. او. 22. L. متوکل. — 24. L. سال.

211, 14. C. چیره for قادر. — 16. Read که. — 20. After یون C. inserts the following anecdotes: که و یکی از مشایخ دبار روایت کند که شبی پیغمبر صلی الله علیه وسلم در خواب دیدم گفتم یا رسول الله از تو بمن روایت رسید که خدای را عز و جل در زمین اوتادند اولیا و ابرار گفت آن راوی از من بنو این خبر راست رسانید گفتیم یا رسول الله تا چه باید کرد که من یکی را از ایشان بدانم گفت محمد بن ادیس یکی از ایشانست و نقل است که چندین بار بادیه پیاده بگذشت و در چه عمر خود یک لقمه حرام در دهان نهاد

و نقل است که یکبار پیش لشکری بیای خاسته بود چهل شب بنماز ایستاد و از پای نشست نفارت آنرا

The last two of these anecdotes are also in H. — 23. CH. نخیزم; so M.

و نقل است که در ابتداء جوانی در مکه بوده است: After نخیزی C. adds: مدتی مقیم و عظیم درویش حال بوده است و یکی او را دیدند در حرم بماعتاب نشسته بود و جزوی (جزوی کتاب H.) مضاعه میکرد و بنزدیک کعبه شمع می سوختند او را رفتند چرا بیوشنائی شمع مضاعه نکنی گفت آن شمع برای کعبه در برفته اند مضاعه نتوانم کردن and H.

212, 3. L. بون for بون. — 5. C. مال کزیت. — 6. L. بدانند. H. دس از رهنیه و. — 7. Instead of مرد C. has مال کزیت. C. بهتر دانند. — 16. C. امانتش. — 17. After میخواند M. has شب عید. — 21. — 21. و بعد عجب الخ. — 20. B. om. دیود سی جزو قرآن یاد گرفته بود. — 23. L. om. از کفر. — 24. M. نوع سخن. L. om. را after دقت.

so H. C. adds *و شهادت* after *جواب*. — 25. BPH. *برخصت*.

213, 2. C. *عزیز بناشنایست علم دو چنان آموزد*. — 6. L. *دیگر* for *بو*. — 14. C. *نباید*; H. *بشید*. — 15. M. *سعی*. — *ربیع خنیم*. — 18. MH. *بو اخیر*.

214, 5. B. *و مفصل عجز بار*; so CMH. After *دان* C. adds: *و اباح لی النظر* *الی وجهه و مباحم کرد تا در روی او می نگرم تا وقتی که حلق بر خیزند و سر باری تعالی لغت هر که ترا دوست دارد فردا در قیامت آزادش کنم و در آن امام ...* — 8. LC. om. *بی*. — *جوار خود فرود آورم رحمة الله علیه رحمة واسعة*. — *آن لسان عنایت ازل آن کشف دقایق عمل*. C. has instead: *بدل*. — 9 CMH. *صاحب تیغ*. — 14. C. *افترا* for *افترا*. — 16. After *بیده* M. adds *سری سقطی ... بشر حافی*. — 18. LBC. om. *ازبعین صیحا*. — 21. After *سری سقطی* C. proceeds: *و احمد* *هر وقتی چیزی فرستادی و احمد حذر کن از روز رن کردن لغت بار دیگر بگو و او نستی گفت یا احمد حذر کن از روز رن کردن لغت بار دیگر بگو و او وفات نیز در مانده است*. — 22. C. *پیوسته الح*.

215, 9. L. om. *بر*. — 10. C. *مزمین*. — 22. L. *از آن امام را*. — 23. *تزه* in L. only.

216, 8. After *نبینی* C. adds: *احمد گفت از خواب در آمدم اعرابی را*. — 13. BCH. om. *بی در*. — *عمیج جائی ندیدم*.

217, 3. L. om. *گفت جامه ... گفت نه*. — 5. C. *استار*. L. om. *جه*. — 20. Read *احمد شاگردی را*. — 6. L. *تا* after *بنج*.

218, 4. Read *جیست*. — 5. BIP. *خضای*. — 6. Before *آنک* C. has *پیش نبود*. — 10. CMH. om. *نه*. — 13. After *نبود* C. adds: *گفتند بر می خیزند و رقص میکنند گفت دست از ایشان بردارید*. — *تا سعی با خدای خوش باشند*.

219, 1. L. *دو دعا* for *دعائی*. — 3. L. om. *دو*. — 5. L. *حرمه*; B. *حره*; M. *حره*; I. *حرم*; C. *حریمه*; text H. and so Qushayrī, p. 142, l. 6. Qushayrī has *یتبختتر* for *می نندیدی*. — 6. C. *خادمان* for *من*; Qushayrī, *الخدماء*. — 7. C. *نعاین زرین*. — 9. C. *بدان* *نمها*. H. has: *بدان دعائی که بتور رسیده است از سفیان ثوری من بخواندم ده یا رب کل شیء بقدرتك وانت قادر علی دل شیء اغفر لی کل شیء ولا تسئلنی عن شیء فقد تعالی و تقدس یا احمد عذبه الجنة ارحمنا فدخلت*. So Qushayrī, p. 142, l. 10 sqq. — 16. C. *حزنی* for *خونی*. — 18. This verse is more or less corrupt in the MSS. It is cited (without vowel-points) in Qushayrī's *Risāla*, p. 14, in the form which I have adopted. The Persian rendering, however, does not agree with this reading. LBl. *باقی* for *باقی*. L. *تبد*; M. *بید*; H. *تبدی*. H. *وباقی*.

کدام سوی رویت C. ز روی وی L. — 19. L. اذنا سلا MH. اذنا لا ساره L. ریخته شد C. — 20. C. ریخته شد. CH. چشمه. ریخته شد.

220, 6. After *ندفت* C. adds: *چون مسئله فرا* و نقل است *نه چون مسئله فرا* رسیدی درونش از آرزوی کفتن آن جوش میزدی که از عجمه به توانستی گفتن و محتاج تر از آن بودی که تشنه بآب میان آشامیدن تا خائیدن — 16. L. عیاس; CI. عیاس.

221, 6. H. مؤنت اورا در کردن. — 7. L. om. ببر. — 9. M. om. اشتاب L. بدیدنجا که انداخت — 14. The form *اشتاب* is in L. only. — 15. L. om. باز. — 16. After *داشتی* L. has *بمعماری* M. بیماری را. — 21. L. دارم می دارم; B. روا ندارم; text H. — 22. After *بغداد* C. has *چیزهای ناشایست* آن محلیها و بازارها و چیزهای ناشایست. The spelling *باغداد* is of course incorrect, though it is in keeping with the popular derivation from *باغ* and *داد*. — 25. L. *له* for *الهی*.

222, 4. After *جیست* C. has: *وقت انسحر شراب* قبل سقانی المبارحة وقت انسحر شراب. — 8. BH. *فی* for *عن*. — 17. M. om. و گفت. — 20. C. *بترک* for *بمرگ*. — 18. C. *پس*. — 24. — After *ندیده ام* H. has: *در سخن مکروهست* یعنی چنانکه فضول در سخن مکروهست. CM. omit the Arabic.

223, 3. B. *ظلم*. — 4. C. *باشنان بشویم*. — 5. L. *فقرا* should be omitted, since according to Qushayrī (p. 14, l. 4 from foot) Junayd was the name of the barber. — 7. CM. omit the Arabic. L. om. *له*. — 9. *تا دانی* in L. only. — 10. CI. *محمد حسن*; BM. *محمد بن حسین*. — L. om. *ابو*.

224, 6. Read *یوسف*. — 7. CMH. *درم*. — 14. L. *نماز رسیده* وقت نماز رسیده. وفات کرده بوذ for بوذ.

225, 2. BIM. *معتبران* and *مفتخران*. — 3. C. *بود معلوم*. — 4. I think *النفس* is the better reading here. The Bombay edition has *جملا*, which points to the reading *النفاس*. — 10. LP. *شرط*. After *ابو عبد الله* P. *مولد او در عهد حسن بصری بود وفات الح*; H. has: *والباقون سلموا لکم حالک*. — 12. Qushayrī (p. 14, l. 6) has *والباقون سلموا لکم حالکم* for which *Attār* evidently read *سلموا لکم حالکم*. — 13. BM. *لا یوارث* (ینوارث) C. has *فرمود*. — 20. H. *القدرتة*. — 21. After *رویم* *اهل الملتین شیخا*.

226, 9. *که* after *خانۀ* in L. only. — 12. LIP. om. from *بس* to *شریف*. — 16. C. *محاسبۀ نفس*. — 18. L. *شریعت* for *شریف*. — 19. Read *بقوت*. — 21. L. *محتاجوب است*. — 23. After *کنی* C. adds

C. has اگرچه ... باشد 25. Instead of چه در عزل و چه در جد که هیچ آفرید را اگرچه بر تو : C. proceeds بنامم . و موری را نیازی ظلم برده باشد .

12. — مرانق L. 11. -- از آن مستغنی H. 6. — 2. L. om. بر. 227. که می این حرکت با خود خوانم برد C. 19. — اشیا C. 13. — بحث L. متفرد C. 21. — در آخرت

10. B. — ننمایند C. نگردانیده C. 5. — فلا تکن C. 3. 228. 13. — از آن بهتر نیابند C. 12. — بخندت BI. در خندت CH. عامل (خشن التوجه so Qushayrī, p. 129, l. 16: دوستی for روی C. After ef. Qushayrī, p. 180, l. 6). C. has: با دیانت دوستی با وفا و شفقت C. با صیانت 21. C. بگذارد CH. یا C. 19. — نقلست for گفت L. (کسی for بسی نواب I. که حق آن خواعذ P. ; که حق حق B. کسی for بسی نواب C. om. در. بندخواعذ C. آن حق خواعذ ترک L. om. 22. —

کتب C. ; تصنیف نکرد BI. have حق only twice. CIH. 2. 229. دارانی (so Qushayrī). Cf. note on S, 8 PM. ابو. L. om. 6. — ترک کرد supra. — 8. BCM. om. در. — 10. C. شانی شگرف. — 11. C. بندار. — 16. — دمشف for شام H. 14. — اشاراتی MH. 13. — الخافقین L. رسید after فرا خواب شدم C. 20. — خلف for خلوت L.

M. omits this saying. — و گفت الخ M. 11. — خواعی LPH. 10. 230. دانستم که بکشند C. 12. — (so Qushayrī, p. 91, l. 6 from foot). — 14. IM. مردی. — 18. After نگفتی C. adds: تا یک میل برفتند او بیهوش افتاد : C. نکفتی 21. LBCL. فیما یدیک. — 21. چون با هوش باز آمد گفتند چرا لبیک نکوئی از بسیاری گناه بود L. om. 24. — آیت for سورة انفارعة عذاب C. 22. —

C. یا for تا C. آن for از C. 6. — نمی ترسم C. 5. 231. — 11. L. om. را after حواری. — 19. L. نور for نور; BP. om. نور. — 20. B. بازداشت C. 22. — PH. so از آن جهت کی علامت. — 23. After C. adds: و اورا کسانت فرا گیرد. — 24. L. مساجد.

3. L. اورا for اورا L. 3. — جمله ... گرسنه باشد LBI. om. 2. 232. و کسی گفت خواجه دل من C. 12. — حلقفرا C. 7. — شهوات L. 4. — مگر کسی را C. بصلاح کی تواند آمدن گفت تا صبر الخ و گفت 16. — اندکست H. 18. — یابد Read C. omits this saying. — 17. C. — 20 H. نامی for باقی. — 21. CH. باقی کذب گشت بزبان C. باقی نامی. — 20 H. — 21. CH. مضیبه.

C. proceeds : از C. بودن برضا M. بودن و رضا C. om. 3. 233. — 9. B. و گفت الخ. — شهوات بیرون آمد و رضا انست که از خدا الخ — ندادند for بند بر ندهد C. 12. —

21. — در دل C. om. در سیم C. om. — در تو and علامت C. om. 14. —
 — غیرت for عبرت H. ثمره وی حکمت C. — تفکر توکل MP. —
 و از تفکر LB. om. و از ذکر محبت زیادت شود: C. adds. 23. After شون
 با آن معصیت C. — خوف 24.

7. — دلرا فارغ گرداند از فکر او و مشغول بود خدمت او H. 4. **234** —
 15. L. om. — برگر L. — او روی 1. و روی LB. — 12. — کردند L.
 21. — آنجا BP. جزائی نخواستی C. خواستی LB. — در دنیا آنرا
 بساختی C. از ساختی BIH. ایشان for عارفان C.

14. — چیزی C. — 13. — و انس راحت او L. om. 6. **235** —
 C. adds. خدمت C. L. om. و گفت نفس خائست مانع از دولت C. —
 دنیا را منور شد C. om. 21. — و اگر الخ CH. om. 16.

و موضعیائی ده تو بر وی C. adds: گردانم After غیبیاء L. 1. **236** —
 استقصا H. از ام الكتاب C. — گناه کردی بر آن بقعه فراموش گردانم
 از معصیت H. که نجات الخ Instead of 11. — خدمتگار کار L. 10. —
 انهی ترا پسندیده است از ثواب تو نجات از: C. adds. عذاب تو After تو.
 و اعظ قران BH. 20. — و غفور L. 13. — عذاب تو

6. C. اگر for شریفترین حف H. از بسیاری شرف H. 1. **237** —
 13. CIM. — خدای را CIM. 12. — عالمان L. — عالمان L. تا اکنون
 so H. و آن آب روی نیست چنانکه M. 25. — میجاوید

7. L. om. را LB. — 5. C. قدوسی. — 3. CIMH. اسلم. **238** —
 8. — و سکنات L. — 9. — کجاوه M; کجاوه BI. — 8. — و سنت
 21. — اسحاتی بر اعیه M. alone has the name correctly. — 10. L. —
 که از دست مامون خلیفه والی شیر نسابور بود برسید M. ضاعر After
 so H. — 24. According to MH. the *istiqlâl* lasted for only three days.

5. L. — گفتند گفت C. proceeds: آید After جاره. **239** —
 می آید گفتند جاره نیست در وقت احمد حرب بر پایش نخاست

8. CM. — زاعد for زبده H. مبین IPH. — 21. — به علی CM. 8. **240** —
 که چون من وفات کنم سر من الخ H. 24. — فضائل BMPH.

10. L. — نوشتت L. — 11. — نویسد L. — 12. — اقامت H. 19. C. —
 خورد است و استفرغ کرد M. adds. — 21. — اتفاق نیفتاد H.
 افکنندی L. 24. — و قی خواهد در

3. L. — گفتت انکس L. 3. **242** —
 خورم to نقلست P. omits from — 4. — یکی از بزرگان C. om. (line 11). After
 احمد حرب میمدعی C. — 5. — در دل من نقش افتاد و چهل سال است تا در آن C. proceeds: رفت و
 7. — مانده ام و میکوشم ت آن را از دل خود محو کنم عنوز نشده است
 25. C. نمی. — 10. C. om. — و احمد اندور خورم MH. om.

تا اورا بیگانگی بشناسند C. 20. — دین گبرکی بجاست C. 5. 213. —
 نعرهٔ before شیخ L. om. 24. --

214, 1. C. گبرکی. — 5. Read آیدش. — 7. After فرستادمی CH. و
 و بیر PM. 14. — از دنیا C. 12. — IMP. so; تا چون گر من می دند
 15. L. گفت. و پیر خصرویه دیبائی بود دوزویه C. ; خصرویه بود
 و معرفت L. om. زمان ماست H. ; زمانیان L. 18. — توان گفت ده
 گفتند شما P. has: چکوئید After 22. — نکته III. 19. — رعونات نفس
 از L. om. 23. so BCMII. فرمائید گفت بکوئید که دو چیز است.

215, 20. C. سعید; MPH. om. سعد بن. — 24. L. here, جواهر
 and so often. MPH. ماسا.

216, 6. L. بکنم یکی گفت. — 12. C. دیگ پایه; PH. آقین. —
 17. MPH. باز for بی. — 19. H. (correctly) تم تستلوت.

217, 5. LIMH. om. می آمد ... گفت در شکم text B. — 6. MH.
 om. به C. ; بیستتر باز بحسب C. — 7. MH. گهوارستان. BI. om. استان C. ;
 گفت LIM. om. from می دروی و می ستری C. 9. — بیستتر باز
 بس از گوید to L. om. from 19. — H. text. مور شوم برسد to بزمین
 21. L. om. جرا. وقت گوید.

218, 4. L. زن وی for روزی.

219, 4. C. خدمت. — 8. M. حسرت دیگینهٔ H. ; حسرت درینروز. —
 10. C. دیگر غنیمت کردن امروزین. — 13. C. و عبادت H. (in marg.)
 15. Instead پس از نومیدی C. در کار BPH. om. 14. — در عبادت
 و حلاوت طاعت پس از سردی دل از دنیا نهاده: C. has: و نجات است
 بجایگاه نیک غرهٔ C. 22. — نخورد L. 19. — با مطیع وی امید L. است.
 24. C. بلعم باعور. — 23. C. بیسیاری عمل.

250, 1. L. ابلیس را. — 4. C. چهارگانه for سه. — 6 After C. الاحمر
 و آن عمل بود بر مخالفت هوا ۴ موت الاخضر و آن مرقع داشتن proceeds:
 (so *Nafahātu 'l-Uns*, p. 71 and *Qushayrī*, p. 18, l. 10 from foot
 et seqq.). L. مرقع for توقع. — 7. C. حکایات با سخن H. ;
 معصه B. ; معقبه I. ; منقبه P. ; منقبه M. ; منقبه LH. 9. — و حکایات
 C. omits from دل مرده to the end of the saying. C. متنبته. — 10.
 LM. دل بی خوردار است I. ; دل بی خوار P. ; دل بی برخوردار است
 corrected in marg. to پیر خوار است H. ; دل شکم خوار است text B. —
 12. L. om. که H. ذو الجلال for چبار. — 21. M. بشکر. — 22. C. بریا
 for در معصیت.

251, 4. LC. عز و اسلام. — 8. L. ان لا. After C. مخافوا adds گفت
 و پستانید M. 9. — ترسناک و اندوختگین را گو مترس و اندوختگین مباش

L. كفت 10. — يكبار گفت 14. LBCI. om. راه دهند
 خلیفه گفت زاعد خراسان توئی حاتم. — 17. M. عَزَّ خویش بر نَدَّ او has
 گفت من زاعد نیم بلک زاعد توئی خلیفه گفت چدینه حاتم گفت حق
 24. — دریای درعی C. بیداء for دریای C. so B. — تعالی الخ
 خواضر. CPH.

گدیند که هو اجمع بین الشریعة و الحقیقة C. 6. — مقلات M. 5. 252
 13. — بیش از صفلی باز. BMH. om. مغر آن for شاجر او C. 8.
 — نمی نگریستی H. ; من می گریستم M. سوار سوار. Read
 BMH. add. عرش 16. — so I. — کد اورا نیام شب بوذی BH. 14.
 — معنی for معینی L. 19. — گفت تا کی گفتم تا ابد
 21. L. — من کان الله معه وهو ناظر الیه و شاهد بعصیه C. سهل 25. After
 ایاک والمعصیة .

ببست و بندج C. 14. — (س کردندی for بساییدندی C. 11. 253
 — ببیشتو فضل شعبان در اخبر آمده است H. 20. — چهار C. 15.
 21. C. — آمده است C. 22. After گفت من C. has العبد علی العبد
 کتل نفس خاص او عام او مضیع او عاص .

حراسی M. 11. — سوز for شور C. 3. — بمخالفت شرع H. 1. 254
 بسیار for بایستند L. 17. — ازین for از من CI. 15. — بسته بود BMH.
 — 18. L. — کرد for دراز L. 20. After گفت C. proceeds :
 عیج نرسید نمی : ناگه درد خاست چهار ماه است این درویش بمصر الخ
 25. L. om. را .

بپرسید از من آنچه شمارا بدید : M. translates the Arabic 2. 255
 13. I. — اذیت for امانت M. 10. — بفرمان و حکم L. 6. — آمدست
 19. L. — صبرست for بودمانی (suppl. in marg.); از من وقت صبرست I. ; مبرسیت .

که بر روی زمین است CMH. 5. — شاه شجاع کرمی BM. 2. 256
 بماند C. The other texts have — 12. L. — دیگر جز خدای
 13. L. — جای — 17. After نشدی C. adds : چندکمه مریدی داشت
 پشب غایب می شد شیخ پرسید که تو پشب کجا می شوی هرگز آن
 جوانمرد جواب شافی نمی داد شیخ بانگ کرد او گفت من هر شب خداوند
 می بینم بر عرش بچشم سر خویش شیخ متغیر شد و گفت امشب برو آب
 دهن در آن عرش انداز مرید برفت و همچنان کرد عرش نابدید گشت و
 آنجمله ایوان که میدید بظلمت مبدل گشت و نیز بعد از آن عیج ندید
 و مرید از آن تشویر عبری باستغفار مشغول شد .

5. P. خلیطة 257. — 8. After گفت C. has (Qushayrî, p. 177,
 1. 6 : — 9. — انک استصرعتنی فلا تنتفع بکلامی (استصرعتنی
 Qushayrî (p. 91, l. 23) tells this story عن بعضهم — 13. After
 گفت

C. has حسرت. — 14. C. انت اخذت من الليمب وانا اخذت من الغيب. —
— 19. L. درديم. — 21. C. بزير آب برود مرقن. C. om. اخی.

258, 2. CIMH. از عمر جائی. so P. — 3. L. om. بر. — 8. C. گفتند
— گفت بيب. L. رحمت گنم. — 15. C. انبیا for اشیا. C. — سه لحة.
— 19. L. om. بود. C. سمی. — 21. C. برابر درند. — 22. I. طعام حرام.
— 25. I. طعام. — فضول. CMH. حرام.

259, 2. CM. حلال خوردن (so Qushayrī, p. 59, l. 3 from foot). —
3. خورد for خوردن in L. only. C. صادقانست. — 5. II. چهار چیز. —
Qushayrī (p. 106, l. 9 from foot *et seqq.*) names these four things: الجوع والعری والفقر والذل. — 6. CM.
om. دیدر قناعت. — 11. M. بسته نبود. — 13. L. om. را. — 16. CM. خلف for خدای. — 17. M. بمشورة; B.
— 20. LB. بیند. — 22. LBI. غلاف for علايق. — 23. After
C. proceeds: و درج او الی. — 24. After مشاعده او به تبرا کردن از الی. C. has مشاعده او به تبرا کردن از الی.

260, 2. BIMP. برسد; so C. In C. the next saying runs: هر مخلصی
بدیدد آمدند. — 3. P. omits الی. و گفت الی. — 4. C. نه پیوستند. — 5. L. om. from کمی to
MH. مومکب for حرکت. — 9. Read از دیدد باکی. LI. از دیدد باکی. H. از دیدن. — 10. P. om. الی. و گفت الی.
BM. proceed: و بی ذکر خانق خود ضایع کرد. — 11. CMH. om. — 12. BCMP.
H. omits from او را کرامت بدیدد آید. L. adds کرد. — 13. — 15. After خواند C. adds
— 17. H. om. دل وی. — 18. L. او را. — 22. L. om.
بر روی زمین که نه بخداوند: C. has عیب کس. — 23. — و گفت
بتن. H. خدای ترا. so MH. L. جامل بود مگر آنک ویرا بر نریند.

261, 1. L. بمحرمها; BI. محرمها. I. (in marg.) مخبرها; M. مخبرها; C.
که. P. محرمها; H. فخرها بفقرا. (and so the Bombay edition). — 2. L. om. جیست. LIM. بتصوف. — 3.
— 7. بتبذ. — 14. L. om. که. — 17. M. مقامت for کرامت. BCMP. کنی.

262, 2. MH. نیاید از عمر که. LBIP. omit from کند to مداعنت
خود را و غیر خود را (so Qushayrī, p. 113, l. 5 from foot). — 4. C. حلوت سنت. L. در روزی مستدعی. — 5. II. مال for

تَجَنُّبِ عَمَلِهِ عَمْرَهُ بِرَجَاءِ C. proceeds: 7. After بلا C. om. . از . CPM. om. . حلال .
 سنت نَعْنِ كُودِ بِرِ سَنَتِ طَعْنِ دَرْدَه اَسْمَتِ وَ عَمْرَهُ بِرِ سَنَتِ طَعْنِ كُودِه
 اَسْمَتِ دَر تَوَكُّلِ نَعْنِ كُودِه اَسْمَتِ وَ عَمْرَهُ دَر تَوَكُّلِ طَعْنِ كُودِه اَسْمَتِ اَلْحِجِّ
 — 9. Qushayrî (p. 90, l. 2 from foot) has فِي اَلْحَرَّةِ for دَر كَسْبِ —
 11. H. om. نَه . L. om. دَر سَتِ . — 15. BIPH. تَا . — 19. After نِيَابِدِ
 L. adds نَهَاذِي 23. — مَكْرُ نَفْتِه اَسْمَتِ كِه رَاه نِيَابِدِ دَر اَن نَفْسِ
 C. adds: وَ نَفْتِ عَرِشِ دَل مَن اَسْمَتِ وَ كِرْسِي سَيْنَه مَن .

263, 2. بَرِيْنِ بَنَجِ جِيْزِ اَلْحِجِّ . This saying appears to be incomplete;
 C. has نَكْنِيْدِ C. proceeds: 7. L. om. اَكْرُ رَا زِ نَوْتِيْتِ . After اَكْرُ رَا زِ نَوْتِيْتِ
 اَز مَن سَمَاعِ كْنِيْدِ وَ اَكْرُ نَكْنِيْدِ بَدْر كِه مَن بَاشِيْدِ وَ اَكْرُ اَبِيْنِ نَكْنِيْدِ حَاجَتِ
 عَمْرَهُ . — 8. L. عَمْرَهُ (so Qushayrî, p. 139, l. 8 from foot). — 9. C. om. بِنَفْسِ .
 — 11. C. خِيَانَتِ . — 12. C. اَو . — 13. CIMH. حَوَايِ نَفْسِ . I give this
 saying as it stands in C.; apparently all the other texts have عَمْرَهُ
 نَفْسِ خُوْدِرَا بَشْنَاسِدِ خَدَاوَنْدِ خُوِيْشِ رَا بَشْنَاسِدِ , to which L. adds
 بَرَايِ نَفْسِ خُوِيْشِ . — 14. Read بَرَايِ . is in C. only. — 15. B.
 يِعْنِي خَطْرَاتِ اَز ضَعْفِ C. . وَ نَفْتِ اَلْحِجِّ . B. om. شَاذِي وَ عَاقِبَتِ
 — 18. L. om. اَنْدِ . — 19. PH. اَوْرَا شْنَاسَنْدِ . L. اَوْرَا for اَمْدِ .

264, 5. After بِيْغَمْبِرَانَسْتِ C. adds سَمْتِ بِيْغَمْبِرَانَسْتِ
 (so Qushayrî, p. 90, l. 16). C. بِيْغَمْبِرِ for وَ لِي . — 10. After اِيْدِ
 C. proceeds: وَ اَنْزَلْدِ وَ جِيْزِ فَرَا كِيْمِدِ بَا زِ نَكْدَا رِ (cf. Qushayrî, p. 89,
 l. 2). — 11. M. غِيْبِيْ for عِيْنِي . — 12. MI. om. اَلْحِجِّ . — 14.
 — 15. C. عِلَاقَتِي وَ عِلَاقَتِي . L. شَاكِرِ . — 16. L. رُوِيْتِ . — 17. L. اَشْنَا . — 19. L. بِنَعْمَتِ . — 23. BP. om. اَلْحِجِّ . I.
 — 24. One would expect اَعْلَمَانِرَا for اَعْلَمَانِ . but
 the latter seems to be in all the texts.

265, 2. PH. اَخْرَتِ نَتْرَسِي . P. omits from فَرَزَنْدِ وَ تُوْبِه اَنْسَتِ
 (p. 267, l. 1). — 8. L. بَشْنَاخَتَه . C. بَشْنَاخَتَه . — 10. In B. كَفْتِه اَنْدِ
 has been stroked out and the following words written above: فَرْمُوْدِ
 — 11. اَمِيْرِ مَوْمِنَانِ عَلِي اَبِيْنِ اَبِيْ طَالِبِ كَرَمِ اللّهِ وَجِهَه
 اَوَّلِ H. continues: جِيْزِ اَسْمَتِ . After جِيْزِ اَسْمَتِ ; چِهَارِ
 اَن دَر مَطْعُوْمَاتِ وَ اَخْرِ اَن بَزِيْلَه خَوَاعِدِ رَسِيْدِ وَ دُوْمِ دَر مَلْبُوْسِ كِه مَدْرُوْسِ
 C. adds: رَسِيْدِ . — 12. After رَسِيْدِ وَ نَاجِيْزِ خَوَاعِدِ كَشْتِ وَ زَعْدِ دَر بَرَادَرَانِ اَلْحِجِّ
 so I. (in marg.) C. وَ دَر مَطْعُوْمِ كِه اَخْرِ اَن بِنَجَاسَتِ خَوَاعِدِ كَشِيْدِ
 — 14. L. بَرَادَرَانِ . — 15. L. صَعْبَتَرِ . — 16. C. سَرْعَمَا ,
 which appears to be the correct reading. — 17. C. سَرْعَمَا . — 19. L.

بکار L. و فوت داشتن یقین I. قرب for قوت. 20. LBC. so H. بداد for نکاه.

266, 3. C. اول ترک. — 11. C. بدآنکه بروز. — 12. L. om. چنانکه نمانند. — 16. After خوری C. adds: پرسیدند از زنان گفت صبر ازیشان بهتر از آنکه صبر بریشان و صبر بریشان ناکردن و بر ستمکار رحمت آوردن و اورا. — 18. C. صبر بر آتش بهتر از آنکه و پرسیدند که روی آوردن بندگان. After بخشودن C. proceeds: الخ. — 19. خدای بزرگدست و لطف خدای بجه چیز روی آورد به بندگ گفت بگرسنگی و بیماری و. — 20. C. خوذ for حق. MH. چه چیز. MH. موضع. — 24. C. جوع قوت. — 23. C. و بیماری. L. om. بلا الا الخ. Qushayri (p. 55, l. 3) tells this anecdote of Sarī as-Saqatī and Junayd. According to the same authority (*ibid.* l. 8) Sahl said, التوبة ان تنسى ذنبك, and Junayd, التوبة ان تنسى ذنبك.

267, 3. L. om. یکی. — 4. C. ناخورائی. — 5. After داری P. has درویشی کرا. — 7. C. گفت با خداوند گفت اننون الخ. — 9. C. با صوفیان. — 10. H. آنرا. P. باریک for تاویلی. — 13. H. نکس تر کس. — 14. L. حقیقتی. — 19. L. او for و. — 19. L. بسبب سخن او. C.

268, 6. L. om. و نصیحت کرد. — 11. جمله is an emendation for بحق آنکه خداوند ترا. — 20. L. غلبه (L.).

269, 2. BCMH. حرم جلال. — 6. BIH. فتوی و تقوی. — 8. L. ورا. — 9. CIH. ثالث ثلاثة. — 13. کردمانی is in LBCL, but in I. it has been altered to کردیمی. — 14. After شد M. adds مدتی و در خدمت او بود.

270, 14. CIH. رسد. — 22. C. حاله از اول دیگرگون شد. — 24. Read: نماز. — 25. L. چرا.

271, 6. H. om. بدویش. C. بدو. — 7. L. خوذرا for او. L. بوسید. — 13. BCIMH. جواوردی. — 14. L. بی خود. MH. بی خود. text BCIP. If any emendation is needed, I would suggest بی جکود. BCMPH. omit الخ. — 16. H. گرفتن. C. مکر. B. دوشمنی. — 20. LB. و گفت الخ. so II. (in marg.) — 23. PH. om. ستر. B. مرد. — 24. B. om. و گفت الخ. H. om. و آفت. H. آفت.

272, 1. LBI. چیزی. — 4. BIH. گفتن دایق. — 6. C. راه کوتاه. H. P. از بزنی ماده باشد. M. و اگر. CPH. — 8. خدای نزدیکتر از آنکه. — 10. H. یا ماده. — 16. M. حبت دنیا. C. — 10. حبت دنیا. C. — 10. حبت دنیا. C. — 10. حبت دنیا. C. — 10. حبت دنیا. C.

23. I. — بدآنکه. C. 20. — ابرعیم ادج. I. کسی. H. ابرعیم for بزرگی
 زمره. H. شبیه for شاره.

273, 1. L. عذاب و یک روز الخ. — نقلست که سی و یک روز الخ. — 6. C. خاك اورا. — 15. Read بخورد. — 17. LBI.
 مستجاب الدعوه تربت پاك محبت الخ. — دعاء شفا. H. دعاء سقا for عاشقان
 C. جملگی. After ابن ستمك. 20. M. الحسن. — 20. M. C. بیامریزید
 از خدای تو گردد خدا نیز جملگی از تو برگردد و عمر که با خدای
 so Qushayri (p. 11, l. 17). گردد بدل خدای عز و جل برسمت با او گردد

274, 6. BPH. لا تقضی. C. لا یعطی. M. لا یقضی. — 10. C. دینار نیم. — 18. M. کوه نمنان. IM. جندیب for عزار. BCMH.
 — 13. دینار سود بیش ضمع نداشتی. so II.

275, 4. I. جزاك الله. C. آن روز نه. — 5. L. می بینم که با. — 11. MIH. کرده. H. (in marg.) Qushayri, (p. 84,
 l. 15) has أن أغویس جَزَرَةً فی دِیس — 13. C. که بر دل. — 17. L. om. زعد اورا. — 14. C. om. الخ.

276, 1. C. بشناختی. — 11. C. که ایشان را حکمیرئیل نمایند پس. — 15. C. ایشان را بابلیس کی نماید
 برناتی از جنیان.

277, 2. BC. نوذ و نه. — 3. BC. نوذ و نه. — 5. CMH. برادر را
 and the following C. adds اورا و الله ینوی السرائر. — 8. After اورا
 و نقلست که یک روز میان سماعی در رفت قوال بینی میگفت
 بر پای جست چنانکه باشد گفت ندائی شنیدم اجمننا بالحق ام انت
 and از حضرت گرفتاری هست. C. 10. — من الاعمین تم جلس واستغفر
 so BM. — 15. L. om. از حضرت محبت بر کمالست. H. بر ده for برده
 که جامه داشتی و کرسندی بردی: C. adds بوزه است. After کرسندی تو
 من انت قل عو قل ایش تصنع: C. gives the Arabic علیک. — 17. After
 قل عو قل ایش تامل قل هو قل تربد بیده اللفظة الله فشیف الرجل شهقة
 بر خاست. C. 23. — ومات.

278, 1. C. تا. C. om. خبری نبود. H. خبری for چیزی. — 16. MIH. om. from کی اگر — آشکارا شد
 — 25. C. om. from آمد to مرا (p. 279, l. 5).

279, 11. L. om. جز. — 20. L. می کردند. — 24. C. پذیرفته بودم.
 (p. 280, l. 5). so H. C. om. from پس احمد کن

280, 4. L. رو سزی نفس. L. has: شو نیزیته. — 15. After رو سزی نفس. — 16. C. حسن و حسن. — 25. جنین بود الخ
 I. عمان: P. عمان و امیران. B. عمان for غلامان, but corrected in marg.;
 عمان امیر. C. نه با امیران نشینند.

281, 3. C. om. سیر کند. — 9. BCH. om. بزرگ. — 10. L. جمععی که وصف کنند صفت را. C. ادب کردن غیرمی. — 14. C. om. و آنکس. — 15. L. om. گفت for صفت. C. موافق after فعل. — 22. L. om. و. L. om. با. — 23. L. om. و.

282, 8. I. om. و گفت الخ. — 9. BMH om. دل. — 10. BC. تدبیر. — 12. After آستان P. has a lacuna extending to گفتم جنین بود نه گفتم (p. 287, l. 4). — 13. I. صدق for شوق. — 15. L. om. گفت. — 16. L. om. گفت. — 16. L. om. بر تو and from عشق to اینجا. — 17. C. LI. omit this saying; text B. صوفی for صوفی. — 20. گفت تصوف الخ. و. عارف. — 20. صوفی. — 21. C. فیه نکشد. M. در. C. نور معرفتش. so Qushayrī (p. 12, l. 2.) — 23. BCMH. زهد. L. بزهد. so MH; text B.

283, 1. L. غل for خلف. — 4. LBM. خوش نبون. II. معزول. — 6. BMH. از نظر حق. Qushayrī (p. 112, l. 23) has من عین الله. — 7. L. om. خلق را. — 10. L. om. گفت. — 18. M. بکیو for بلیو. C. om. کشاده. — 20. After افتد BCM. add جنید گفت; so H. — 21. M. عبد مملوک. — 23. L. مروه. C. بدزن.

284, 1. The form گفتنی is in L. only. L. om. سری. سبری is probably a copyist's error for سرد; the MSS. vary greatly here, but I. has نفسش سرد شد. — 6. L. om. from علی to و بغایت بود. — 8. L. om. بر. — 9. LI. omit from وقتی to بکلمی (l. 12); text M. — 10. After C. has داری می بسته می خود شکوه بر. — 13. BCMH om. بن. IM. لجلال. — 18. L. گفتند for گفت. I. شیری (partially supplied over an erasure). L. om. می گویند. — 19. I. نردند for بردند. — 23. L. om. چیزی. L. توابع after ندیدم چیزی. L. بر for جز. — 24. LI. بفرمای.

285, 3. L. خواجه for من. — 5. L. و. — 6. After لو کان لی عند الله منزلة کفیتک علی هذا ثم C. adds the Arabic: قل یموت ارجل علی ما عاش علیه و نقل است که فتوح پنجم عیال داشت بزیر یک گلیم روزی میگریست و میگفت در آن تفکر میکنم که پنجم کس از عیالان فتوح. — 11. شب در زیر گلیم گرسنه خسبند تا فتوح این منزلت بچه یافت و نقل است که یک روز: C. adds the following anecdote: بیفتاد ناخن وی بشکست می خندید گفتند دردت نمیکند گفت شادی; خلف for کودکان. — 15. C. میکنم که ثواب این مرا از درد غافل گردانید so Qushayrī (p. 216, l. 22). L. om. گفت. — 16. I. خرد for بیمار. —

19. L. *احمل حرفت*. — 21. L. om. *هرکه*. C. *بشادی با محبوب*. — 22. Ll. om. from *و هرکه* to *بديذ آيد*; text II.

286, 1. Ll. om. from *بترا* to *که فرمود*; text M. — 7. L. *علم فنون*. — 11. L. *سخن او*. — 16. I. *دليل را چه قيمت*. L. om. *را* after *را*. — 24. L. om. *بخواب*.

287, 2. C. *توبه بنده ثابت نبود*. — 3. L. om. *بدل*. — 4. C. *و تا*. — 5. LBIPH. om. *بر خيزد*. — 6. After *بر خيزد* C. adds: *و از معرفت ذكبر بر خيزد و از ذكبر خلاوت و لذت بر خيزد پس*. C. adds: *بر خذای*. L. om. *بذ*. — 7. *بعد از لذت انس بود الحج*. — 8. L. *و از خوف*. — 11. L. *از خدای*. — 12. Instead of *زود بمنزل رسد* C. has *و جمع*. — 13. *ترسناك تر بود*. — 14. BCIPH. *در موافقت* for *بر وجه* (so Qushayrī, p. 19, 6th line from foot); M. *موافق شرع*. — 16. L. *و سب*. — 18. C. *و گفت الحج*. — 21. H. om. *و سب*. — 24. B. *كجيزی*.

288, 2. L. om. *هرکه*. — 5. CMH. *حقيقت*. — 6. M. *سخنی* for *شيخی*. — 8. B. *فريق*. — 11. L. *ابو ايوب*. — 12. After *بون* C. adds *که بنشاپور آمد بزيارت وی*. H. inserts *علي همت* before *درا*; so M. — 18. M. *دانشتم که راه حق برنی*. so H.

289, 12. L. *جه بكار بايد*. — 13. L. *خواجه*; I. *خويج* (*خويج*) with marginal correction *چراغ*. — 18. L. om. *و نفس*. — C. *اين مكرست*. — 23. M. *همی خفتند*. — 24. L. om. *روا*.

290, 1. C. *بويرانی*. — 5. C. *در چه جهان*; so M. (supplied). *آواره* is an emendation for *آوازه* (H. *پير آوازه*). I. *شون* for *شنوند*. — 13. C. *صدید* for *جيزی*. — 15. *اشكال* for *اشکيل* in L. only. In the brief dialogue which follows C. gives the Arabic as well as the Persian, *viz*: *يا مشرك اختياری — تركت اختياری باختياره — ما فعلت بالاشكال*. — 18. C. *بود*. — 22. Instead of *الحج* C. has *ويا اغنيارا اهل عتر فقرا دار*.

291, 18. C. *كم داشت* for *كمی*; BIMH. *حقارت*.

292, 16. BCMH. *موتلان* for *موتتر*. — 17. L. om. *موتتر*. — 19. C. *از خيل* for *خويشان*.

293, 3. M. *صبرا*. — 4. M. *الصابرين*. The words *مع الصابرين* occur in the Koran (II. 148), but not, I think, the quotation as it stands in the text. H. gives in marg. *و دونوا* for *ان الله* (Kor. IX. 120). — 5. L. om. *و گفت*. — 6. *زاد*. B. *زاد و احمدانست*. — 7. L. *غير است*. — 9. CMH. *جون* for *جبر*. — 14. L. *بون* for *بيند*. — 17. C. *او از* for *انوار*.

C. om. و عمره ده نوح. — 21. LI. در ارادت است. B. در ادب است. — 22. B. گفت انج. L. om. گفت. P. om. گفت. — 23. L. شنوائیده for شنونده. Apparently we should read شنوائیده or شنوائنده, since the Arabic original (*Nafahátu 'l-Uns*, p. 61, l. 7) has علم. — 24. I. علم. — 24. I. علم.

291, 3. B. عمير از نفس. — The Arabic version (*Nafahát*, p. 61, l. 6) has عمير از نفس. — 12. C. عمير از نفس. — 13. L. om. حنف. B. حنف النبی; so H. After نبي C. adds: آن متابع و از ستياحان . . . ضایفه. — 14. LI. om. شریعت دیننده ابیت عند رقیبی. — 18. II. سجده ده; so C. — 21. L. بشنویند.

295, 2. A glance at the map will show that Baghdád is out of place here. We must read بنمایج with Qushayrî (p. 20, l. 22 and p. 78, l. 11). According to the *Marâşidu 'l-Itfîlâ'* Nibáj is a village in the desert of Baṣra half way between Baṣra and Mecca. — 5. L. om. داشتی and دیدی. — 8. C. خوانند پیش مردمان. — 12. CH. آرزورا; in BI. را has been supplied. Instead of نموده, which is in all the texts, we might read نبرده, but I am not sure that any change is necessary. — 13. L. کردم for گم. — 21. L. وفا سلام.

296, 1. After نحو احمد بود C. has the following anecdote: و نقل است که بو تراب یکبار عزم حج کرد بجهنم آمد تا بلذیر جیحون فراغ آمد بجهنم جوی خرد شد پایی بر گرفت تا آن سوی شود با خود آمد. — 4. After بود C. adds: پایی بر کشید گفت بعزت تو جز بکشیتی نگذرم. — 7. C. شیرمی; B. شیرمی; I. شیرمی; M. سیاری; H. om. As Abú Turáb died in 245 A. H., Abu 'l-Abbás Sayyárî whose death took place in 342 A. H. cannot be meant. The true reading الشرفی is preserved by Qushayrî, p. 199, l. 2. — 10. L. ویرا. — 14. After گفتند C. inserts قل لا بد من قوت لا بد من قوت. L. om. from قوت to از قوت. — 25. L. om. گویر نیست to از قوت. — 25. L. om. و اگر نمی ستدم ازو نمی ستدم. C. و اگر نوح.

297, 5. IM. اضلاف. LBIMH. عبارات for جباران. — 9. H. inserts عبارات before حلاوت. — 12. C. مال از آن وارثان است. — 14. L. ادنه او. — 17. C. صفی را. — 18. C. دل آن است. — 20. M. عقیبت for عقیبت. LBICI. صلاح. C. خواضر دل نفس را. — 22. L. om. بر وی.

298, 1. B. محتج تر. LB. از عمره. — 4. L. باید. H. بیاید. — 12. CH. محبت. which is no doubt the correct reading. — 14. C. محبت.

ذفس. C. — 17. موصوف و بلضایف L. om. from. — 16. گشاده بود
 که آنر کسی بودی که خدای را : C. inserts گفته اند — 18. کریم
 بستخن راست توانستی نهاد این بحیبی بن معاذ انرازی بودی و حصبری
 بزرگی گفت. — 22. صدیقان for مدعیان C. (sic). — 20.
 — 23. اورا جاملیمت نمود. CH. — 24. MH. وورزش آن
 خطری for جدی CMH. از خدای C. om. پرورش آن

بر منبر نشد and نخست for هیچ MH. — 6. دو قیده. — 2. P. 299
 — 14. Read آرزوی. — 21. LC. om. از in both
 instances. — 22. MH. صفات for مقام.

— 9. استغنی is written over استغنی in L. CMH. have اکتفی. —
 10. After گفت C. adds: علیک بقربة الطعام وعلینا بیدية الاجسام. —
 11. BIM. نهدی; نیستی. — 16. L. om. از. — 18. CH. — 19. BCMH.
 — 25. L. بندند for بر بندند. — 25. ل. الی. — 19. BCMH. نیرزیذی
 دینهند.

— 16. CIMP. om. کرم. — 18. L. om. حیاء before کرم. — 20. LIM.
 اورا از آن BPH. ; بس او از آن for بس اورا از. — 21. L. — 24. C.
 که زود بود که اورا.

— 1. LBI. معیوب for مغیوم. — 3. C. بچیراند خودرا. — 5. L.
 — 10. Qushayrī, p. 77, l. 2 from foot, has الجوع instead
 of مرگ. — 13. Read دندند. — 14. The *Lawáqih*, penultimate line, reads
 سوم آنکه بچشم. — 15. LBIM. حسد for صد. — 16. C. بچشم
 — 17. C. omits الخ. — 18. C. ندهد. — 19. C. نیامرزد. Read اندك. — 20. After گوئیذ
 ; نظهر. — 24. C. ارادت; آداب. L. مکر دل شمارا خدای به بیند
 P. اگر نعمت داری; تنهیر.

— 1. C. موحّد در دوزخ که زبانه او چگونده بنمی سوزد آتشر. —
 2. PH. او ایشان for. — 3. M. omits this and the next
 saying. L. علمی. — 13. L. om. که. — 19. C. اشتغال است
 followed by مشغولی امید و بیم. — 21. C. غم
 و دین از تو بعوض. — 22. L. om. ازو. — 23. H. باز ستاند
 so P.

— 5. BMH. میکنیذ. — 13. C. بوشیذه for پسنده. — 14. اولین
 — 20. بندرا که مال دارن P. adds مرگ بون. — 21. After است
 اخلاقنسان C. adds عمارتپانان for عادتپانان. — 22. L. و
 — 24. C. است. — 22. L. ذلّ و. — 22. L. ای لبت تان. — 22. L.
 آنکه ضاعت زیادت اظهار کند. — 23. H. اوسمت for (which is the better reading)

for خذاوند الخ Instead of خذاوند الخ Qushayrî (p. 90, 5th line from foot) has صدحبة القوافل تعرض.

305, 1. L. نشاذنهارا. نشاذنهارا is a translation of علامات, but Qushayrî reads علاقات. — 2. L. جمال for گمان. — 5. L. کفافی. — 6. Read توکل. — 8. H. points پیر خوردن. — 9. LI. om. گفت. LI. سر. After زیمه در دست شیطان و نیمه در دست نفس M. has شر. — 10. BCMH. om. را after مرید. — 12. L. از آتش. — 13. Read نسوزن. C. alone has the plural. — 14. C. نبرد. L. om. گفت. — 15. After تنهائا C. proceeds: مریدان بدان سیر شود و حکمت لشکر خدایست در زمین. — 16. L. که دلهای صدقان الخ. — 17. C. کرامت. — 18. MH. این for ایشان; M. گوناگون. — 19. C. انسانیان. — 20. CI. لئون بلون for انون. — 21. H. om. — 25. L. تعلف وی.

306, 1. C. مریدرا باخرت; — 3. All the texts have کسی for کسی. صحبت داشتن با کسی که خلاف M. has مننشینی انداد. — 5. Instead of او باشد. — 8. M. همنشینی. — 9. L. خلیف. LIP. رضای وی. — 10. LM. امروزا. — 11. L. امروزا. — 13. B. خردل دانه. — 15. C. منیت for م. بصدق و توکل. B. بتوکل. MH. بصدق. MH. om. نیت. — 16. MH. om. نیت. — 17. P. گذرانید. L. ایجان for ولیان. — 18. L. استندراج.

307, 2. C. ریاضت for ریاضت H. (in marg.) خایغان واصلان. — 3. C. اخلاص جدا وا. — 4. C. خوف فقیر. — 5. M. نگاه داشت. — 6. M. عیب for غیرت. — 7. C. پسولیده. — 8. C. adds دم و فرت. — 9. L. بسوزاند for نور. — 10. L. نور. — 11. L. هرکه. — 12. H. هرچه. — 13. L. تاویل و تاویل. — 14. C. om. در before زهد آنست. — 15. C. نیاید. — 16. L. از بعد. — 17. After روح L. adds ترک دنیا کند. — 18. MH. بر ترک. L. om. حرص.

308, 1. C. ذکر او for عفو خدای. — 3. BIM. رد. L. om. او. — 9. I. معصیت. L. رداء از بر. C. om. از; the other texts have رداء زهد, which is the correct reading (see Qushayrî, p. 66, l. 19). — 16. P. (Qushayrî, p. 167, 5th line from foot) کائن بائن عست نیست. آنکش عست الخ. — 17. MH. مگر for نقلست. IP. om. کی. — 21. LI. شون. — 23. L. om. چگونه. — 24. L. غیب.

309, 1. C. سزای for بتر از. — 3. PH. با جون اوئی. — 6. MH. نمی. — 7. C. باقامت for بافات. On the margin of M. (180b.) the following

words are written : المنافع في المساجد كمثل الطير في القفس و منافق در مزكنت مانند مرغ در قفس است. For the form مزكنت see Browne's *Catalogue of the Persian Manuscripts in the Cambridge University Library*, p. 19. — 18. After *كَلِمَةً* L. inserts *عشر امثاليها*.

310, 8. After *تراست* L. has *بسمب بد کرداری*. — 12. L. *اخوانم*. — 13. BMPH. om. *الهي*.

311, 15. After *نشذ* C. adds: *چند مجلس بد داشت در مساجد مَرّه*.
بدر معمر چون بنگشاد عزم الخ.

312, 5. C. *بيلطم*. — 11. *Delete the tashdid* in *معمر*. — 14. P. *سالکان*.
مراة الحکام. — 23. I. *سببيل*; so L. (marginal correction). — 15. P. *مراة الحکام*. — 23. I. *نديدی* corrected to *نديدی*.

313, 24. L. *بر روزی*.

314, 8. After *والسلام* C. adds: *وقتی بو عثمان حیرى نامه نوشت که*.
همین بود که ترک کتاب وحشت است و درازی عتاب فرقت والسلام. — 9. L. *ولایتست بر همه*. C. *ولایت را*. — 15. L. om. *در یک* for *نیک مردم*. — 16. L. *دیند*. — 25. Read *مردان*. PH. have *مردان*.
L. *نیبند*.

315, 2. C. *خدمت* for *حقوق*. MPII. om. *و گفت الخ*. — 3. L. om. *گفت*. — 6. Qushayrī (p. 73, l. 15) reads *حسن الطاعة*. — 10. H. *دیدنی آنج*. C. *بسمب*. — 23. C. *دیدنی است*.

316, 4. MH. *اجلّه* for *جملة*. BCMH. *متقدمان*. — 6. MH. *بیر اعل*.
ری. CH. *ری و کوهستان*. PMH. om. *و شیوخ*. — 14. C. *خفت*. — 17. *انظر یا یوسف فاذک نهم وحولا*: C. has: *گفت*. — 24. After *گفت* C. has: *بسم گفتم*.
بهم.

317, 13. L. *گفتم*. — 20. L. *رفتم*.

318, 2. L. om. from *ترا* to *خورد*; text M. — 10. L. *شهری* for *ری*.

319, 3. L. om. *بون*. — 7. CIMH. *کسی که*. — 9. LM. *انفای*. — 11. IM. *چنان*. — 14. C. *مدر و پدر*. — 15. L. *ناخلف*.
فرزند ناخلف را دوستر دارند.

320, 13. L. *رسیدم* and *دیدم*. — 24. After *دانست* M. has: *که*.
عمر که بصلاح مشهورست در کار او دکی از ملامت می باید. — 25. CH. *ایرجیم خواص* for *خواهرش*.

321, 2. C. *بیر پای* *بایستد*. — 3. C. *عبارت*, which gives a better sense. C. *باسانی* for *با شما*. — 5. L. *تکبر*. — 10. L. om. *امت*. — 11. C. *بهترین صوفیان*. C. gives this saying as follows: *و گفت الخ*. *رفق*.
بهترین خلقند پس ایشان شرم میدارند از نظر حق بدیشان که رعایت

M. مهابت for منہیات. — 13. P. اند. L. om. چیزی کنند جز از وی علامت. — 20. C. برسیذند for گفت. — 18. L. جز از آن خلاف. — 21. C. صاحب انس. — 22. H. دور باشد for متحس بود بدل. — 23. LH. توحد خاص; P. وجد خاص; BM. توحید خاص. — 24. C. بتدبیر. — 24. C. در توحید for در وجد. LM. خاص.

322, 3. C. بحر توحید and so Qushayrî, p. 159, 9th line from foot. — 7. L. om. که. — 8. LBM. ضلب مقصود. C. om. موجود. . . . نکند. و گفت هرکه خویشتن در بندگی تواند: followed by: نگذارند. — 9. C. دید هرگز ایثار ازو درست نبید. — 10. L. بشناخت بفکر اورا. L. om. — 11. H. صادق صابر. — 13. L. بر نصیحت خلق خویش. — 23. L. om. بو. — 23. L. om. بو. — 23. L. om. بو.

323, 1. M. آمد بنشابور. — 2. After عاشق بوں M. has a lacuna extending to روی خون می زن (p. 324, l. 13). — 8. L. چیزی. — 10. H. بر کناری. — 15. C. کلبدان; B. کلبه. — 16. C. درویش. — 22. BI. تافتند; H. تافتند.

324, 3. BC. کارها کنیم; so I. — 4. After بستند B. has a lacuna extending to تواند بوں (p. 328, l. 12). H. نداشتیم. — 6. IP. هسایه. — 10. C. احسن. — 16. I. also has کردمانی, but in marg. کردیمی. — 20. L. نقلست ائج. C. om. نیکمی for تنکی.

325, 1. The form میوینز for مویز is in L. only, although it seems to have stood originally in I. Cf. مویزه and میویزه. — 5. C. بیگانگی حق. LM. بو حنیفه. — 7. LH. در حمس ائم. — 7. LH. بو حنیفه. text C. — 7. LH. بو حنیفه. text H. — 12. III. om. علم. C. علم. — 13. L. om. حدست. — 16. MH. و دیگر باید.

326, 7. C. اتمی; H. عجمی. — 16. After ناطلبیدن است C. proceeds: پس گفت در عمل آرید که بسخن راست الخ: — 17. LM. سخن. — 20. After گویند H. adds: ما خود در راه جوانمردی نبوده ایم. — 23. L. ادبتم احکابك آداب: C. has: بوں. — 23. L. بوں. After گفت C. has: انسلاطین یعنی.

327, 5. L. om. گفت آری. . . . و گفت. — 12. I. خوی for نری; H. نری; text LC. — 14. Read که. — 15. Qushayrî (p. 97, l. 12) reads ابو جعفر الحداد for ابو حفص. — 18. C. بار آن از آن یکی. — 20. CIH. روزگار for کار.

328, 4. H. عذرا for عذرا; I. om. را. — 6. L. om. اگر. — 8. CI. و مکلف. — 15. LH. (in marg.) گاه. — 15. LH. و مکلف.

329, 3. M. احوال for احوال; I. احوال و اقوال. — 5. CMH. یا سخن.

گفتن. In the passage which follows C. uses the Present Conditional (تواندی etc.) throughout. — 6. Qushayrī (p. 69, l. 12) reads *for* افة خاموشی *for* راحت خاموشی and in the next line *for* حتمی بنطق *for* حتمی بنطق. — 7. C. دیدی. — 10. Read حاصل. — 11. Read توبه. — 12. B. بدست *for* تراست. — 14. I. نشان دوستی. — 16. After تجرید C. adds: *در سماع تو بسی در سماع تجرید*. — 17. *میدردد و میگردد گفتم غرقه شده دست در همه چیزی زند بر امید نجات*. — 18. BM. خلاص. — 21. L. کسی.

330, 3. C. کسی در فقر. — 5. CH. نستاند. — 6. C. بستند; so H. — 10. L. om. from *در آنج کند و عرك بدعذ* to *و عرك بدعذ*. — 14. M. نشستی *for* نشستی; C. has: *بود* *بود* سری *بود* نه سری *بود*. After *بشستی* I. has *بود* *بود* معبود *بود* معبود *بود*; H. *بود* *بود* معبود *بود* معبود *بود*, which gives the best sense. — 17. MH. بلیام; C. بلتام. CMH. شوق. — 19. C. *با قبول* نکند *با قبول* نکند. The Bombay edition has *با قبول* نکند *با قبول* نکند. — 20. LBI. کند. — 24. C. *for* تب.

331, 3. Instead of *و گفت هرکه دل او خبر دهد* P. has: *و گفت هرکه دل او خبر دهد* *و گفت هرکه دل او خبر دهد* که من ایجان دارم نشان آن بود که او بتواضع نزدیک بود و کرد صالحان گردن. — 5. BCH. اوست *for* است. — 6. B. باشیا. — 9. L. om. *for* اخلص محو; P. (sic) اخلص محو *for* اخلص محو; H. اخلص محو *for* اخلص محو. — 12. B. محمش; I. محمش; C. *و ترکی* محمش; text LH. According to my MS. of the *Shadharātu 'l-Dhahab* (see J. R. A. S. for 1899, p. 911), I 208, this name should be pointed محمش. — 17. C. *دل* همه *for* همه *دل*. — 19. C. *عبد الله اسلم*. P. *عبد الرحمن*. — 22. P. *سر* *for* سر.

332, 3. H. سفیان ثوری. — 9. L. خیره; H. جیره; BCP. om.; M. seems to have *حیره*, and so the *Nafahātu 'l-Uns*. Sha'rání (p. 110) has *مقبرة الحمد* (read *الخیره*). Al-Hira was one of the quarters of Nishápúr. — 10. L. *بفنون*; C. *بقوت*. — 12. P. *موقع پوشان*. — 14. LCM. *موقع*. — 23. C. *بگوید* *for* *بگوید*. — 24. LIM. om. from *سخن گویند* *to* *سخن گویند*.

333, 7. L. points *علم*, which is perhaps a mistake *for* *عمل*. — 14. B. *احتمل* *for* *احتمل*. — 15. P. *عذر روا بود*. — 18. L. *نکند* *for* *بیند*. — 19. BM. *طفلی*. — 20. P. *تواند* *for* *تواند*. — 22. L. *بکرما* *for* *بکرما*; M. *بکرما*; H. *بکرما* with variant *اد بکرما*.

331, 1. L. omits from *صفت ملامت* *می* *نند* (l. 4); text C. H. *صفت ملامتی*. — 10. After *گفت* C. inserts *تورث*.

تا در چشم تو بزرگ نماند. — 14. C. در چشم تو بزرگ نماند. — 12. B. همه تن. — العجب
 اعلم دنیا الت. — 15. All the texts have عبد اللہ مبارک, who died in
 181 or 182 A.H. nearly a hundred years before the death of Ḥamdún.
 The error is due to a not infrequent confusion between مبارک and
 منازل. ‘Abdullah b. Munázil, on whose authority this saying is related
 by Qushayrī (p. 21, l. 20), consorted with Ḥamdún and afterwards
 became Shaykh of the Malámatís. He died at Níshápúr in 329 or 330
 A.H. — 16. In P. حق is written over نبرستند; M. has بترسد;
 H. خود را نبرستند with marginal variant حق را پبرستند. — 18. C.
 نباشی. — 24. CIMH. om. مومنی.

335, 1. Read عبد اللہ منازل. — 4. L. om. مرا. H. در میان زمان. —
 6. M. سابق. — 7. I. منشور اسرار. — 13. After نوشته بود P. has a long
 lacuna extending to صریح عنوان (Part II. p. 13, l. 13). — 14. M. adds
 دید. — 23. L. om. آنک after سوم.

336, 11. L. om. فرماید. — 12. L. om. ای. — 17. L. om. در after
 نشنودم.

337, 7. B. دید. — H. بدیگر. — 10. L. om. حق. — 11. BMH.
 دنیا for شکی. — 19. C. تفصیل.

338, 4. LBM. ذفیه.

فهرست الکتب.

تذکره الاولیا ٦،٧

نوریت ٢٧،١٥ ٤٧،٩،١٠ ٧٦،١٥ ٢٠٢،١٨

شرح القلب ٢،٢١

قران ٢،١٠ ٢،١٥ ٤،٢٠،٢١ ٤،٩،١٠،١١،١٢ ٦،١٦ ٢٨،١٨

٢٢،١٨،١٩ ٤،٥ ٥،٤ ٥٥،١٤،١٥ ٧٥،١١،١٨

١٧٧،١٢ ١٥٤،٢٠ ١٢،٤ ١٠،١١،١٩ ٩٢،٢٢ ٩١،٦،١٧

٢١٥،٤ ٢١٤،٢٢ ٢١٢،١٥،١٧،١٨ ٢١١،١٦ ٢٠٥،٢٥

٢٢٨،١٧ ٢٢٥،٨ ٢٢٤،١٥ ٢٢،١٥ ٢١٩،٨ ٢١٨،٤

٢١٩،٤،٧ ٢٩٥،٨ ٢٨٢،١٠ ٢٥٢،٤ ٢٥٠،٧ ٢٤٨،١٤

٢٢،١٩

کشف الاسرار ٢،٢١

مرآة الحکما ٢١٢،١٥

معرفة النفس والرب ٢،٢٢

مُضَر ۱۶.۷ ۱۸.۱۷

مقام ابرهیم ۲۴۹.۱

مکّه ۴۴.۲۴ ۴۶.۵ ۵۷.۱۴ ۶۱.۲۵ ۶۴.۱ ۷۷.۱.۴

۱۴۸.۲۵ ۹۶.۱۹.۲۱ ۹.۲.۶.۱۴.۲۴ ۸۹.۲۲ ۸۸.۱۶

۲.۸.۸ ۲.۰.۲ ۱۹۹.۲ ۱۹۲.۱ ۱۸۵.۱۴ ۱۸.۰.۱

۲۵۴.۱۱ ۲۴.۰.۱۵ ۲۱۶.۲۴ ۲۱۲.۲.۴ ۲۱۱.۲۴

۴۲۷.۲. ۲۹۹.۹ ۲۹۶.۱۱ ۲۹۵.۱ ۲۹.۰.۱۲ ۲۶۹.۲۲

موصل ۲۱۶.۱.

نجد ۱۶.۲۴

نشابور ۸۷.۲۴ ۸۸.۴ ۱۸۵.۱۹ ۲۴۸.۹.۱.۰.۲۴ ۲۴۹.۲۴

۲۱۱.۸.۹ ۲۸۹.۹ ۱۱ ۲۴۲.۱۶ ۲۴۱.۵ ۲۴.۰.۹.۱۲

۴۲۸.۱۴.۱۹ ۴۲۲.۴ ۴۱۹.۲۲.۲۴ ۴۱۲.۸.۱۷

۴۴۲.۵.۱.۰.۱۷

نیل ۴۱۷.۱۵ ۴۲۴.۲.

هری (هرا) ۴.۲۲ ۴۱۱.۱۹.۲. ۴۱۲.۴

همدان ۱۴۸.۲۵ ۱۴۹.۴

هند ۱۶۹.۲۵

ین ۱۵.۱۵ ۱۶.۲۱ ۸۵.۱۱.۱۵

					عبادان ٢٥٢.٨
					عراق ٢٢.٠٦ ٢٧٤.١٠
					عرفات ١٨١.٧.٩.١٤ ١٥١.٢٥ ٧٩.١٨.٢٤ ٦٢.١٩ ٥٢.١٤
					٢٥٧.١٥ ١٩١.١٦
					عُرْنَه ١٧.٦
					فرات ٥١.٢ ١٩.٢٢
					قاف ٨٥.١٨
					بوقَيْس ٥٨.٦
					قرن ١٨.١٨ ١٦.٩.٢٥
					قُرَيْش ٢.٩.٩
					كرمان ٢٢٢.٢٥ ٢١٤.١١ ٥٢.٩
					كعبه ٩٢.٥.٧ ٨٤.١٦.١٧ ٦٢.٢.٤.٧.١٧ ٢١.٢٥
					١٨٥.١٥.١٧ ١٦٩.٢٤ ١٦٤.١٢ ١٢٩.٢. ١٢٦.٢.٢٤
					٢٩٨.١١ ٢٥٧.١٥.١٧.١٨ ٢٥٤.١٦ ١٩٨.٢٤
					كوفه ٢٧٢.٢. ٢٥٤.٩.١١ ١٩.١٨.١٩.٢٢ ١٦.٢٤
					لكام ٢٧٤.١٤.١٥
					مدينه ١٢٨.٢ ١٢٦.٢٢ ٢٢.٧
					مرو ١٨١.٩.١١ ١٨.٠.١.٢.٢٢ ١.٧.١ ٨٧.٢. ٧٤.٦
					٢٢٥.١٢ ٢١١.٢.
					مصر ٢١٤.٢٢ ١٤٤.٤ ١٢٤.٢. ١٢.٠.١٦ ١١٤.١٧ ٧٢.٩
					٢١٧.٦ ٢٥٤.٢١

دمشق ۴۱.۱۴ ۱۸۲.۶.۸.۹ ۲۲۹.۱۴

ذات العرق ۸۸.۲۵

ربیعہ ۱۲.۵ ۱۸.۱۷

روم ۲۵.۱.۱۱ ۴۲.۱۴ ۱۵۴.۱۴ ۱۸۴.۲۱ ۲۱۲.۵.۱۲.۱۴
۲۴۹.۲۴

ری ۲۱۶.۶ ۲۱۷.۱۰ ۲۱۸.۹ ۲۲.۰.۵.۶.۱۱

زہم ۹۶.۲۲ ۱۴۴.۱۱ ۲۴.۰.۱۵ ۲۶۹.۲۲

سمرقند ۱۹۸.۹

سنجاب ۱۸۱.۱۰

شام ۲.۰.۲۱ ۱.۶.۱۴ ۱۱.۰.۲. ۱۴۶.۹ ۱۸.۰.۲۲ ۲۰.۸.۷
۲۸۶.۹.۱۰

شامات ۱۴۶.۹

شونیزیہ ۲۷۵.۲۴ ۲۸.۰.۱۵

صنّین ۲۴.۶

صنعا ۲۱۲.۲

طبرستان ۱۵.۰.۱۰

طور سینا ۸۲.۱۷

طوس ۲۴۹.۱۶.۱۹

بلهم ٢١٢،٥

بنو اسرائيل ٦،٢٢ ١٠،١٧

بنو هاشم ٢١،٢٢ ٢٤٢،

بوشنگ ١٢،٢٢٥

بيت السباع ١٠،٢٥٦

بيت العصا ١٥،١٤٨

بيت المقدس ١٠،٢٠١ ١٨،١٠٤

ترياك مجرب ٦،٢٧٢

نستر ٢٢،١٠٢٢ ١٧،٢٥٤ ١،٢٥٥

تبه بنو اسرائيل ١٦،١٠٨

حيجون ١٠،١٨١

حجاز ١٦،١٢٩ ٧،١٨٠ ٧،٢٥٤

خراسان ٢٤،٩٢ ١٥،١٤١ ١٦،١٥٤ ٢١،٢٢٨٠٧

٢٢،٢٤٠ ١٢،٢٤٤ ١٧،٢٥١ ٧،٢٨٨ ١٥،٢٩٤ ٤،٢١١

٨،٢٢٦ ١١،٢٢٥

خيف ١٤،٢٢

دارا ١٤،٢٢٩

دجله ١٢،١٢٤ ٢،٢٥٥ ١،٥٤ ١٥،٦٨ ١٦،١٠٥ ٥،١٠٢

١٩،٢٠٧ ٩،٢١٢ ٢٢،٢١٦ ٦،٢٧٠ ١،٢٧١

دماوند ٢٥،١٦١

فهرست الاماکن و القبایل.

اصفهان ٢١٦، ١٢، ١٨

باب بنی شیبہ ٢٠، ٨، ٨

باب الطشت ٢٩، ١٨

باورد ٧٧، ٥ ٧٦، ٢ ٧٤، ٦

بخارا ١٢-١١، ١٩٥

بسطام ١٤٥، ١٦ ١٢٦، ٨، ١٥ ١٢٨، ٤، ٤، ٨ ١٢٩، ١

١٤٧، ٤، ٤، ٢١ ١٤٦، ٨ ١٤٢، ٢٣ ١٤١، ٩، ١٨ ١٢٩، ١٩، ٢٤

٢٩، ١، ١٤ ١٥٥، ٢٢ ١٥٢، ١ ١٤٩، ١

بصره ٢٧، ٤ ٢٩، ١١، ١٩، ٢٢ ٢٤، ٩ ٢٢، ٤ ٤٢، ٧

٦، ٩، ١٩ ٥٢، ١٤-١٧ ٤٩، ٢٠ ٤٥، ٢١ ٤٤، ٢٤، ٢٥

١٩٤، ١٩ ١٥٩، ١٨ ٧٢، ١١ ٧١، ٧ ٧، ١، ١٤ ٦٢، ١٦

٢٢٥، ١٢ ٢٩٨، ٦ ٢٩٥، ٢ ٢٥٧، ٤، ٥ ٢٥٢، ٦، ٧

بغداد ١١٤، ٩، ١٢ ١، ٩، ١ ١، ٨، ١٢ ١، ٧، ١ ١، ٦، ١٢

٢١١، ٥ ٢، ٢، ١٦ ٢، ٠، ٢ ١٩٨، ٢٤ ١٨، ١ ١٢، ١٨

٢٢٥، ٧، ١، ٢٢١، ٢٢ ٢١٦، ٩ ٢١٤، ٢٤ ٢١٢، ٨

٢٨٢، ١٩ ٢٨، ٠، ٢١ ٢٧٤، ٩، ١٢، ٢٣ ٢٦٩، ١٩ ٢٥١، ١٦

٢٢٩، ١ ٢٢٧، ٢٤ ٢٢٦، ٧، ١١ ٢٢٢، ١ ٢٩٥، ٢

بلخ ١٢١، ١٧ ٩٨، ٤ ٩٤، ٨ ٩١، ٢-١ ٩، ٠، ٧، ٩ ٨٦، ٤

٢٤٤، ١٢ ١٩٩، ٢٤ ١٩٧، ٧ ١٩٦، ١٨، ٢٢، ٢٤ ١٤٧، ١٤

٢١١، ١٥، ١٧ ٢٨٩، ١١ ٢٨٨، ١٦ ٢٤٥، ١٢

بجی عمّار ٢٠٢٢

بجی معاذ رازی ٢٥-١٤٢.٤ ١٤٤.٢ ٢٠٨.٢٢ ٢٤.٠٢٤

٢٨٩.١ ٢١٢.٩-٢٩٨.١٠ ٢١٢.١٦ ٢١٤.٩

بجی بن بجی ٢٤٢.٧

يعقوب ٢٧٧.٨

يوسف ٢٨.١٦ ١٤٢.٢ ٢٧٧.٩ ٢١٦.١٨

ابو يوسف ٢٠٢.١٨ ٢٠٦.١٤ ٢١.٠٢٢ ٢٢٢.١٠

يوسف بن الحسين ١٢٢.٢٢ ١٢٤.٧ ٢٢٢.١٦-٢١٦.١

يوسف هذاني ٥.٢٠

۸۲.۱۷ ۶۵.۲۱ ۶۱.۲۴ ۴۷.۵ ۲۰.۲۵ ۱۴.۱۰ موسی
 ۴.۹.۹ ۲۴.۰.۱۸ ۱۷۱.۲. ۱۶۵.۱۲ ۱۵۲.۱۵ ۱۴۴.۵
 ۱۷۸.۱ ۱۵۵.۴ ۱۴۴.۱۲ ۱۴۲.۷ ابو موسی
 ۱۷۱.۲۱ ۱۶۴.۱۸ ۴۷.۱۴ میکائیل

ابو نصر قُشَیْرِي ۱۵۶.۷
 نعمان بن ثابت ۲۰.۲.۱۷ رجوع کن به ابو حنیفه
 نعی طرطوسی ۲۴.۲۴
 نکیر ۱۷۸.۷ ۱۵۱.۱۲ ۲۴.۱۹
 نوح (بیغمبر) ۲۰.۲۵ ۱۵.۷ ۲۲۹.۶ ۱۵۲.۱۴
 نوح (عبّار) ۲۴۲.۱۰
 نوفل بن حیّان ۲۰.۸.۱۲

هامان ۷۸.۲۲
 هُرون ۴.۹.۹
 هُرون الرشید ۷۷.۱۰ ۱۹۸.۲۴ ۲۱۱.۲ ۲۱۲.۵.۱۴ ۲۲۴.۲.
 ۲۴۶.۲۴ ۲۴۶.۲۴
 هرم بن حیّان ۱۹.۲.
 ابو هُرَیره ۵۶.۱۰
 هشام بن عبد الملك ۵۶.۱۰
 هُمّاد ۴.۰.۴

وانته بن الاسفح ۲.۴.۱

یحیی زکریّا ۲۹۸.۱۹.۲۲

- محمد اسلم الطوسي ٧٢،٢٢ ٢٤٠٠١٩-٢٢٨٠٢
 محمد بن حسن ٢٠٦،١٠١٥ ٢٢٢٠١٠٠١٥
 محمد بن الحسين ٢٧٢،١٨
 محمد بن خزيمه ٢١٩،٥
 محمد بن سبأك ٥٨،٢٢ ٢٢٦٠١٩-٢٢٨٠٢
 محمد بن سوار ٢٥٢،١٢
 محمد بن كعب فرضي ٢٩،٢٥ ٧٨،٩
 محمد بن منصور الطوسي ٢٦٩،١٨
 محمد واسع ٤٨،١ ٤٩،١٥ ٤٨،٢
 ميثم ٢٢١،١٢
 مرضى ١٦،١٥ ١٧،٩ ٢١-١٨،١ ٢١،١٤ ٢٩،١١ ١١١،٢١
 ١٩٩،٥ ٢١،١٢، رجوع كن به علي
 مريم ٥٨،٢٢ ٥٩،١٦ ١٤١،٥
 ابن مسروق ٢٢٩،٢
 مسعر بن كدام ٢٠٤،٥،١٩
 مصطفى، رجوع كن به محمد النبي
 معاذ جيل ٢٢٦،١٢
 معاويه ٤١،١٢
 معنم ٩٧،٢٢
 معروف كرخي ١٠٩،١٢ ٢٢٢،٧ ٢٢٢،١ ٢٢٦،٢٢
 ٢٧٥،٥ ٢٧٤،١١ ٢٦٩،١-٢٧٤،٢
 معمر ٢١٢،٩
 منصور ١٠،٢-١١،٢ ٢٢-٢٠،٢
 منصور عمار ٢٢٨،١٢-٢٢٥،٥
 منكر ٧٢،١٩ ١٠،١٢ ١٧٨،٨

لوط ۱۵،۷ ۱.۶.۱۴

مادر علی ۱۷۸،۱۸

مالک ۲۱،۲۳

مالک (دربان دوزخ) ۲.۱،۲

مالک انس ۲.۲،۱۹

مالک دینار ۴۱،۱۷ ۴۰،۲۳-۴۸،۶ ۴۸.۲۲ ۷۱،۱۵.۲۴

ابن مبارک ۴۶،۱۶، رجوع کن به عبد الله مبارک

متوکل ۱۲.،۱۷

مجد الدین خوارزمی ۶،۲۱

محمد النبي ۱،۱۸ ۲،۲۵ ۴،۱۵ ۴،۱۴،۱۶ ۷،۴

۹،۲۱ ۱۰،۱۴ ۱۱،۱۸ ۱۲،۴،۱۱ ۱۳-۲۴ ۱۵،۱۲

۱۶،۴،۱۸،۲۱ ۱۷،۱۶،۲۵ ۱۸،۸-۲۵ ۱۹،۵ ۲.،۷

۲۱،۱ ۲۴-۲۹ ۲۵،۱ ۲۹،۱۴ ۳۶،۱. ۴۷،۱۲

۵۷،۱۱ ۵۹،۱ ۶۰،۶،۱۴ ۶۵،۲۳ ۶۷،۸ ۷۸،۴

۸۱،۱۵ ۱.۱،۱۸ ۱.۷،۲۳ ۱۱۱،۱۵ ۱۲۰،۱۱ ۱۲۲،۸

۱۲۵،۱۶،۱۸ ۱۲۶،۱.،۱۲ ۱۲۷،۲۴ ۱۳۱،۲۴ ۱۳۲،۱

۱۳۴،۱۲ ۱۳۴،۵ ۱۴۸،۸ ۱۵۲،۱۴ ۱۵۳،۹ ۱۵۶،۴

۱۶۵،۱۳ ۱۷۵،۱۵-۲۲ ۱۷۶،۲-۱۶ ۱۸۲،۱۴-۲۳

۱۸۴،۱ ۱۸۹،۶ ۱۹۴،۲ ۱۹۸،۸ ۲.۲،۱۶،۲۲

۲.۴،۱ ۲.۵،۸ ۲.۶،۲۲ ۲.۷،۲۱ ۲.۸،۵-۱۲

۲.۸،۸،۱۴،۲۲ ۲.۹،۴،۲۲ ۲.۱۰،۸ ۲۱.،۸ ۲۱۱،۲۲

۲۲۵،۱۹،۲۱ ۲۳۸،۶ ۲۴۳،۲۲ ۲۴۷،۲۵ ۲۵.،۲

۲۵۸،۹ ۲۶۱،۵،۸ ۲۶۳،۱ ۲۶۸،۵ ۲۶۹،۱۵ ۲۷۷،۱

۲۹۴،۱۳ ۳۱۱،۲ ۳۲۴،۹ ۳۳۸،۹

علی بن موسی الرضا ۲۴۸،۹ ۲۶۹،۱۴ ۲۷۴،۲۲

علی بن موفّق ۱۸۲،۶

عمر ۱۷،۱۴ ۲۱،۱ ۲۵،۲ ۲۱۶،۱۰

عمر بن عبد العزیز ۴۱،۴ ۷۸،۸

ابو عمرو امام القراء ۴۲،۸

ابو عمرو بن عثمان مکی ۵۶،۴ ۲۲۵،۱۴

عمرو لیث ۳۵۵،۴

عیسی ۱۴۴،۵ ۱۵۲،۱۵ ۱۶۵،۱۲ ۱۷۱،۲۰

عیسی بسطامی ۱۴۰،۱۰

عیسی زاذان ۶۰،۹

فاروق ۱۱،۲ ۱۶،۲۴ ۲۱،۱۴ ۱۹۹،۴ رجوع کن به عمر،

فاطمه (بنت رسول الله) ۱۱،۲

فاطمه (زن احمد خضرویه) ۲۸۸،۱۵

فتح موصلی ۲۸۶،۴-۲۸۴،۴

فرعون ۱۵،۶ ۷۸،۲۵ ۱۴۱،۱ ۱۶۹،۲۰ ۲۶۵،۱۷ ۴۰۹،۹

۴۲۴،۲ ۴۴۴،۲۱

فضل برمکی ۷۷،۱۰ ۷۸،۲۱

فُضَیل عیاض ۷۴،۱-۸۵،۱۶ ۱۰۶،۲۴ ۱۷۹،۱۴ ۲۰۴،۴

۲۱۹،۱۵ ۲۲۲،۲۱ ۲۴۰،۲۲

ابو القاسم گرگانی ۲۴،۴

قتیبه بن مسلم ۴۸،۲۴

لقان ۱۴۵،۲۴ ۲۴۱،۱۴

- عبد الله طاهر ۲۴۸،۲۱
- عبد الله مبارك ۸۰،۲۱ ۸۵،۱۶ ۹۶،۱۲ ۱۷۹،۷-۱۸۸،۹
- ۲۰۴،۴ ۲۱۷،۱۷ ۲۴۲،۴ ۲۴۴،۱۵ ۲۴۵،۱
- عبد الله مهدي ۱۹۴،۲۴
- عبد الواحد بن زيد ۵۸،۸
- عبد الواحد زيد ۲۱۹،۱۴
- عبد الواحد عامر ۷۰،۲۴
- عتبة الغلام ۵۷،۱۴-۵۹،۵
- عثمان ۱۱،۲ ۲۰۶،۱۸
- بو عثمان حيري ۲۱۹،۲۵ ۲۲۲،۲۵ ۲۴۴،۲۵ ۲۴۵،۷،۱۱
- ۲۴۰،۷
- عزرائيل ۱۹۴،۲۴
- عطاء سلی ۹۶،۱۱،۱۸
- ابن عطا ۲۲۵،۱۴
- عطار ۲،۱۸
- علی ۱۱،۲ ۲۴،۶ ۲۵،۷ ۲۰۲،۲۲ ۲۱۰،۱۲ ۲۸۴،۲۲
- بو علی ثقفی ۲۲۹،۲
- علی جرجانی ۱۱۰،۱۴
- علی بن حشرم ۱۰۶،۲۴
- ابو علی دقاق ۴،۲ ۲۵۵،۲۴
- ابو علی سیاه ۵،۱۴
- علی سیرگانی ۲۱۵،۱۵
- ابو علی بن عثمان الجلا ۲۰۸،۶
- علی بن عیسی بن هامان ۱۹۶،۲۴
- ابو علی فارمندی ۵۹،۱۹ ۶۲،۱۸ ۲۴۰،۸

اسماء الرجال

٢٤٥

شقيق بلخي ٧١،٢٤ ٩٥،١٥ ١٤٧،٢ ١٥٢،١٨ ٢٠٢،٦ - ١٩٦،٤

٢٤٤،١٤

شمعون ٢٢،١٤

صالح بن احمد ٢١٦،١١

صالح عبد الكرم ٢٢١،١

صالح مزي ٦٨،٢

صديق ١١،١ ١٦،١٤ ١٨،١٤ ١٢٥،١٦ ١٢٧،١٤ ١٤٢،٢١

١٩٩،٢ ٢٠٨،٢١ رجوع كن به ابو بكر،

صنوبري (صوري) ١٠٤،١٨

ابو طلحه بن مالك ٢٦٨،١٤

طيفور ١٢٦،٢ ١٢٨،١٢

عائشه ١١،٢ ٥٩،١٢

عائشه بنت عجرد ٢٠٢،١

ابو العباس سيرى (?) ٢٩٦،٧

عباسه طوسي ٥٩،١٤

عبد الرحمن اسكاف ٥،٨

عبد الله انصاري ٢،٢٢ ٢١٠،٥

عبد الله بن ابي اوفى ٢٠٢،١

عبد الله بن جزء الزبيدي ٢٠٢،٢٤

ابو عبد الله جلا ١٠٨،٢١ ٢٨٤،١٢

عبد الله خفيف ٢٢٥،١٠،١٦

عبد الله سلمي ٢٢١،١٩

سعید جبیر ۴۱.۱۴

ابو سعید خزاز ۴۱۶.۷

سعید راعی ۱۵۱،۱۶

ابو سعید منجورانی ۱۵۱.۱۵

سفیان ۹۵.۱۴

سفیان ثوری ۱۲.۷ ۷۰.۲۴ ۸۰.۱۴ ۱۷۹.۱۴ ۱۸۸.۶

۱۸۸.۱۰-۱۹۶،۴

سفیان عیینه ۷۷.۱۲ ۱۸۹.۱۵ ۲.۴،۴ ۲۱۶.۲۴ ۲۸۶،۱۱

سلیم راعی ۲۱۰،۴

سلیان ۵۴،۱۷ ۵۲،۱۴

ابو سلیمان دارائی ۲۲۹،۶-۲۴۶.۱۸ ۲۸۶.۱۰،۱۷

سہاک ۲۷۴،۲.

سہل بن ابرهیم ۹۶.۱۴

سہل بن عبد الله ۱۰۸،۲۲ ۱۶۹،۴

سہل بن عبد الله التستری ۲۶۸،۲۴-۲۵۱،۲۲

سہل بن عبد الله مروزی ۱۸۴،۷

سہلگی ۱۴،۱۲

ابن سیرین ۸۲،۱ ۲۰۴،۱۰

شاذدل ۲۶۷.۱۷

شافعی ۱۰،۱۵ ۵۴،۲۲ ۱۰۸،۱۹ ۲۰۲،۲۱ ۲۱۴،۶-۲۰۹،۱

شاه شجاع کرمانی ۲۵۶،۲ ۲۱۵،۲۴-۲۱۲،۱۰ ۲۲۲،۲۵

شبلی ۶.۴ ۲۲۸،۱۲

شربک ۲.۴،۵،۲۱

شعبی ۲۰۴،۱۴

ذو النورين ١٩٩،٤، رجوع كن به عثمان،

ذو النون ٥٨،٢٢ ١٠٨،٢١ ١٤٤،٢٢ ١١٤،١٢ ١٢٧،١٢

١٤٤،١ ١٥٦،١٨ ٢١٤،١٨ ٢٥٢،٨ ٢٥٤،١٧ ٢٥٥،٢

٢١٧،٤ ٢١٦،٧

رابعه ٢٧،١٢،١٧ ٢١،١٥ ٥٨،٢٢ ٥٩،٦-٧٢،٢٥

ربيع ٢١٢،١٨

ربيع خثيم ٢١،١٤

ربيع بن سليمان ٢١٤،٢

ابو ربيع واسطي ٢٢٢،٧

رجا ١٠٥،٦

رجا ابن حيوة ٧٨،٨

رضا ٢٧٢،٢

رضوان ٢٩٤،٢١،٢٤

رؤيم ٢٢٥،١٢

زبيده ٢١١،٢

زليخا ٢١٧،١

سالم بن عبد الله ٧٨،٨

سرى سقلى ٢١٤،١٨،٢١ ٢٧،١٥ ٢٧٢،٢٢ ٢٧٢،٢

٢٨٤،١٢ ٢٧٤،٤-٢٨٤،٢

سعد بن محمد الرازي ٢٤٥،٢

ابو سعيد ٨٨،١٦ ٢١٢،١٥

ابو سعيد او الخير ١٢٥،١٢ ١٧٩،٤

حامد لناف ۲۴۸.۱.۱۶

حیث بن حمزه ۲۵۲.۸

حیب راعی ۲۱۹.۱۵ ۲۲.۰۹ ۲۷۴.۱۱ ۲۷۵.۴

حیب عجمی ۲۱.۲۵ ۵۵.۲۴-۴۹.۱۶

حجاج ۲۸.۲۴ ۵۴.۱۷

حسن بصری ۴.۰۲۲-۲۴.۱۴ ۴.۰۲۵ ۴۸.۱۶ ۵.۰۱۶

۵۸.۱ ۵۲.۱۹.۲۵ ۵۴.۱ ۵۴.۹.۱۷ ۵۷.۱۷

۶۶.۴.۹.۱۴ ۶۵.۱۴.۱۷.۲۵ ۶۴.۲.۰۲۵ ۵۹.۱۷

۷۲.۱۵ ۷۱.۲۴ ۷.۰۱۴

ابوالحسن شعرانی ۴۴۸.۵

ابوحنس حداد ۲۸۸.۱۱.۱۴ ۲۱۳.۱۷ ۲۱۴.۱ ۲۲.۰.۴

۴۲۲.۱۷-۴۴۱.۲.

حمدون قصار ۴۴۱.۲۱-۴۴۵.۴

ابوحنینه ۱.۰۲۵ ۱۲.۲. ۷۷.۲ ۸۵.۲۲.۲۴ ۲.۸.۲۴

۲۲۴.۱۹ ۲۱۹.۲۱ ۲.۲.۷

حنا ۲.۰۲۵

خضر ۱۶.۲. ۸۸.۲۱.۲۴ ۸۹.۸ ۱.۸.۱۸ ۱۱۱.۲ ۱۲۲.۲۵

۴۱۹.۱. ۲۴۷.۱۷ ۲۱.۰.۲ ۱۵.۰.۱۱

خلیل ۱۲۲.۲۲.۲۴، رجوع کن به ابرهیم خلیل الله.

داود ۲.۰۲۵ ۸۸.۲۲

داود ظائی ۱۱.۱۸ ۲.۴.۴ ۲.۶.۴ ۲.۷.۲۴ ۲۲۴.۲۵

۲۶۹.۱۶ ۲۱۹.۱.

دینار ۴۱.۱

اسماء الرجال

٢٤١

ابو نراب نخشي ١٤٢،١٦ ١٥٢،١٨ ١٧٥،٢٤ ٢٨٨،١١

٢٩٨،٩ - ٢٩٤،١١ ٢١٢،١٦ ٢١٦،٦ ٢٢٧،١٥ ٢٢٢،٤

ثابت بناني ٢١،٩ ٤٢،٨

ثعلبه ٢٥،٤ ١،٧،٢٤

ثوري ٢٠٩،٢٤ ٢٢٢،٤ رجوع كن به سفیان ثوري.

جابر بن عبد الله ٢٠٢،٢٤

جبرئيل ٤٧،١٢ ١٠٢،٥ ١٢٥،٩ ١٤١،١،٤ ١٤٤،٤ ١٦٢،١،٨

١٧١،٢١

جعفر ٢٠٤،١٤

بو جعفر اعور ١١٩،١٠

جعفر سليمان ٤٦،٤

جعفر الصادق ٩،١٨ ١٥،٩ - ٩،١٩ ١٢٦،١١ ٢٠٢،٢

ابن جلا ٢٩٥،١،٢

جمال موصلي ٧،٢

جنيد ٤١،٢٢ ٤،٢ ٦،٢ ٨٥،٢٢ ١٢٥،٨ ٢٢٢،٥ ٢٢٥،١٢

٢٢٦،١ ٢٢٦،٦ ٢٤٤،١٧ ٢٧٤،١١ ٢٧٥،٩،١٨،٢٢

٢٨٦،١ ٢٨٢،١٨ ٢٨٠،١٧ ٢٧٧،٢ ٢٧٦،١١،١٤

٢٢١،٧ ٢٢٦،٩،٢٢ ٢٢٧،١،٢٤

حاتم اصم ١٥٢،٢٤ ١٩٤،٤ ١٩٦،٨ ١٩٧،١٥ ٢٠٢،٢

٢٥١،٢١ - ٢٤٤،١١ ٢٨٨،١١

حاتم محاسبي ٢٢٩،٥ - ٢٢٥،١

ابو حازم مكي ٥٧،١٢ ٥٦،١

- احمد یزید کاتب ۲۷۸،۱۱
 اخن ابرهیم ۲۵۷،۲۱
 آدم ۲۰،۲۵ ۱۴،۲۵ ۱۶۴،۱۶ ۲۱۴،۱۸ ۲۲۷،۱۰
 ۲۲۶،۱۸ ۲۸۱،۸ ۲۵۸،۹ ۲۴۹،۲۴
 اسحاق بن راهویه الحنظلی ۲۴۸،۱۰
 اسرافیل ۱۶۲،۱۴ ۱۷۱،۲۱
 اسیه ۱۵،۶
 اُمّ سلمه ۲۴-۲۴،۱۷ ۲۵،۴
 امام الحرمین ۲۴،۰۹
 انس بن مالک ۵۶،۹ ۲۴،۱۵،۲۰،۲۱
 اویس القرنی ۲۴،۱۲-۱۵،۱۰

باقر ۱،۱۰

بایزید بسطامی ۱۷۹،۶-۱۴۴،۲۴ ۲۸۸،۲۰ ۲۹،۰۱۵

بتول ۱۲،۱ رجوع کن به فاطمه بنت رسول الله،

بشر حافی ۸،۱۱، ۸،۱۱، ۱۱۴،۱۱-۱،۶،۲۰ ۱۲۱،۴ ۲،۴،۴

۲۷۵،۱۶ ۲۱۸،۱۰،۷ ۲۱۴،۱۸،۱۹

ابو بکر ۲۱،۱ ۲،۸،۲۱

ابو بکر حنیفه ۴۲۵،۷

ابو بکر عیاش ۲۲،۱۶

بلال خواص ۱،۸،۱۶ ۲،۷،۲۲ ۲،۸،۷ ۲۱،۰،۱

بلعم ۲۴۹،۲۴

بلقیس ۵۲،۱۴

بهرام ۲۴۲،۲۱

بیر عمر ۱۴۰،۷

 فهرست الرجال،

ابراهيم (خليل الله) ٢٠، ٢٥ ٩٢، ٤ ١٤٤، ٤ ١٥٢، ١٤ ١٦٥، ١٢

٢٤٩، ١ ٢٠٨، ٢٠ ١٨٢، ١٥ ١٧١، ٢٠

ابراهيم ١٨٨، ١٧ ٢٧٢، ١٦

ابراهيم بن ادم ٦٢، ٢ ١٠٦، ١٩-٨٥، ١٧ ١٩٦، ٩ ١٩٩، ٢٢

٢١٩، ١٥ ٢٠، ٢، ٢

ابراهيم خواص ٢١٨، ١٧ ٢٢، ٢٥

ابراهيم هروي ١٤٩، ٢٤

ابليس ٦٢، ١٨ ١٤٨، ٢٤ ١٥٨، ١٠ ١٩٥، ٧ ٢١٨، ١٨ ٢٢٩، ٢٤

٢٤٨، ٢ ٢٥٠، ١ ٢٥٨، ١٢، ١٤ ٢٧٦، ٢ ٢٨١، ٧ ٢٢٤، ٢٢

٢٢٦، ١٦

احمد بن ابراهيم المتطيب ١٠٩، ١٧

احمد بازركان ٢٤١، ٦، ١٤

احمد حرب ١٤٤، ٧ ٢٢٩، ٢ ٢٤٤، ١٠-٢٤٠، ٢٠

احمد حنبل ٥٤، ٢٢ ٨٠، ٨ ١٥٧، ٢٥ ١٠٨، ١٩ ١١٢، ٢٥

٢٠٩، ١١ ٢٢-٢٠٩، ١٨ ٢١٢، ٢٠ ٢١٤، ٧-٢١٩، ٩

٢٤٧، ١٧

احمد حواري ٢٢٩، ١٤ ٢٢٠، ١٧ ٢٢١، ١١ ٢٢٧، ٧ ٢٢٦، ٥

٢٨٦، ٤-٢٨٨، ٢

احمد خضرويه ١٠٠، ١٦ ١٤٨، ١٠ ١٥٢، ١٦ ١٧٨، ١٨ ١٦٩، ١٦

٢٤٤، ١٤ ٢٨٨، ٤-٢٩٤، ١٠

احمد سلمي ١٢١، ١٤

دنیارا ترك آر تا از غم راحت یابی و زبان نگاه دار تا از عذر خواستن
 بری و گنت شادی تو بمعصیت در آن ساعت که توانی و دست یابی بترست
 از معصیت کردن تو و گنت هر جا کی رسی سنگی بر آهن ی زن باشد
 که سوخته در میان باشد اگر بسوزد گو معذور دار که بر راه گذر قافله
 افتاده بودی چون منصور وفات کرد ابو الحسن شعرانی او را بخواب دید
 گنت خدای با توجه کرد گنت فرمود که منصور عبا توئی گنتم بلی گنت
 تو بودی که مردمانرا بزند می فرمودی و خود بدان کار نی کردی گنتم
 خداوندا جنین است که میفرمائی اما هرگز مجلس نکنتم الا کی نخست ثناء
 باک تو گنتم آنگاه بر یغیر تو صلوات فرستادم آنگاه خلق را نصیحت کردم
 ۱۰ حق تعالی فرمود که صدقت راست گنتی بس فریشتگانرا فرمود که او را
 کرسی نهیذ در آسمان تا در میان فریشتگان مرا ثنا گوید چنانک در زمین
 در میان آدمیان می گنت رحمة الله علیه

خاست و بیرون آمد بس هم از راه باز گشت گنت یا امیر المؤمنین جواب
 بشنو عالمترین خلق مطیع ترسناک است و جاهلترین خلق عاصی این
 است و گنت باکست آن خدائی که دل عارفانرا مجل ذکر خود کردانید
 و دل زاهدانرا موضع توکل کردانید و دل متوکلانرا منبع رضا و دل
 درویشانرا جای قناعت و دل اهل دنیا را وطن طمع کردانید و گنت
 مردمان بر دو گونه اند یکی نیازمندان بخدای و این درجه بزرگترین
 است بحکم ظاهر شریعت و یکی آنک دید افتقارش نباشد از آنک می
 داند که حق تعالی آنج قسمت کرد در ازل از خلق و رزق و اجل و
 حیوة و سعادت و شقاوت جز آن نباشد بس این کس در عین افتقارست
 ۱۰ بحق و در عین استغنا است از غیر حق و گنت حکمت سخن گوید در
 دل عارفان بزبان تصدیق و در دل زاهدان بزبان تنذیل و در دل
 عابدان بزبان توفیق و در دل مریدان بزبان تنگ و در دل عالمان بزبان
 تذکر و گنت خنک آنکسی کی بامداد کی بر خیزد عبادت حرفت او
 بود و درویشی آرزوی وی بود و عزلت شهوت او بود و آخرت همت
 او بود و در مرگ فکرت او بود و توبه کردن عزم او بود و قبول توبه
 و رحمت امید او بود و گنت مردمان بر دو قسم اند یا بخود عارف
 اند یا بحق آنک بخود عارف بود شغش مجاهد و ریاضت بود و آنک
 بحق عارف بود شغش عبادت و طالب رضا بود و گنت دلها بندگان
 جمله روحانی صفت اند بس چون دنیا بدان دل راه یافت روحی که
 ۲۰ بدان دلها می رسید در حجاب شود و گنت نیکوترین لباسی بند را تواضع
 و شکستگی است و نیکوترین لباسی عارفانرا تقوی است و گنت هرکه
 مشغول ذکر خلق شد از ذکر حق باز ماند و گنت سلامت نفس در
 مخالفت اوست و بلاء تو در متابعت نفس است و گنت هرکه جزع کند
 ۲۴ در مصایب دنیا زود بود که در مصایب دین افتد و گنت آرزوی

رفت خواجه گفت کجا بودی و چه آوردی گفت بمجلس منصور عمار
 بودم و چهار دعا خریدم بدان چهار درم خواجه گفت کدام دعاست غلام
 حال باز گفت خواجه گفت ترا آزاد کردم و توبه کردم خدا را که هرگز
 خمر نخورم و بعوض چهار درم چهار صد درم بخشیدم باقی آن چهارم بمن
 نعلق ندارد آنج بدست من بود کردم شبانه بخواب دید که هاتنی گفت
 آنج بدست تو بود با لثیمی خویش کردی آنج حواله بماست بکریمی خویش
 ما نیز کردیم بر تو و غلام و بر منصور و مجلسیان رحمت کردم نقلست
 که روزی مجلسی گفت یکی رقعۀ بوی داد این بیت بر آن نوشته بود

بیت

۱۰ وَغَیْرِ نَفِیِّ بِأَمْرِ النَّاسِ بِالنَّفِیِّ طَیِّبٌ بُدَاوِی النَّاسَ وَهُوَ مَرِیضٌ

یعنی کسی متقی نیست و خلق را تقوی فرماید همچون طیبی است که علاج
 دیگران کند و او از همه بیمارتر بود منصور جواب داد که ای مرد تو
 بقول من عمل کن که قول و علم من ترا سود دارد و تقصیر من در
 عمل ترا زیان ندارد و کنت شی بیرون آمدم بدر خانه رسیدم یکی
 ۱۵ مناجات می کرد که خدا با این گناه بر من رفت از آن نبوذ نا فرمان ترا
 خلاف کنم بل که از نفس من بود که راه من بزد و ابلیس مدد کرد
 لاجرم در گناه افتادم اگر تو دستم نگیری که گیرد و اگر تو در نگذاری
 که در گذارد چون این شنیدم آغاز کردم أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
وَقُودَهَا النَّاسُ وَالْجِبَارَةُ عَائِيهَا مَلَائِكَةُ غِلَاطٍ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ
 ۲۰ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ بس آوازی شنوادم بامداد بدر آن خانه می گذشتم
 خروشی شنیدم گفتم چه حالست بیرزنی آنجا بود گفتم فرزندم دوش از
 بیم حق تعالی برده است که در کوی آبتی بر خوانندند نعرۀ بزد و جان
 بداد منصور گفتم من خواندم و من کشتم اورا نقلست که هرور الرشید
 اورا گفت از تو سوآلی کنم و سه روز مهلت دهم در جواب آن گفت
 ۲۵ بگوی گفتم عالم ترین خلق کیست و جاهل ترین خلق کیست منصور بر

و دوم آنک بر کمر میزد سوم از دلی که در وی بیم درویشی بود عبد
الله مبارک گنت حمدون بیمار شد او را گنتند فرزندانرا وصیتی کن گنت
من بر ایشان از توانگری بیش می ترسم کی از درویشی و عبد الله را گنت
در حال نزع که مرا در میان زنان مگذار رحمة الله علیه

ذکر منصور عمار قدس الله روحه العزيز

آن سابق راه معنی آن ناقد نقد نفوی آن نگین خاتم هدایت آن امین عالم
ولایت آن مشهور اسرار منصور عمار رحمة الله علیه از حکماء مشایخ بود
و از سادات این طایفه بود و در موعظه کلماتی عالی داشت جنانک در
وعظ کسی نیکوتر از او سخن نگفت و بیانی شافی داشت و در انواع علوم
کامل بود و در معاملات و معرفت تمام و بعضی متصوفه در کار او
مبالغت کنند و او از اصحاب عراقیان بود و مقبول اهل خراسان و از
مرو بود و گویند کی از بوشنگ بود و در بصره منیم شد سبب توبه او
آن بود که در راه کاغذی یافت بسم الله الرحمن الرحیم بر وی نوشته
بود بر داشت و جائی نیافت که آنرا بنهادی بخورد بخواب دید که بجرمتی
که داشتی آن رقعته را در حکمت بر تو گذازه کردیم بس مدتی ریاضت
کشید و مجلس آغاز کرد نقلت کی جوانی بمجلس فساد مشغول بود چهار
درم بغلای داد کی نقل مجلس خرد غلام در راه بمجلس منصور عمار بر
گذشت گنت ساعتی توقف کم تا چه می گویند منصور از برای درویشی
جیزی میخواست گنت کیست که چهار درم بدهد تا چهار دعا کنم او را
۲۰ غلام گنت هیچ بهتر ازین نیست که این چهار درم بدو دم تا آن دعا
مرا کند بس آن چهار درم بدهد منصور گنت اکنون چه دعای خواهی
گفت اول آنک آزاد کردم دوم آنک حق تعالی خواجه مرا توبه دهد
سوم آنک عوض چهار درم باز دهد چهارم آنک بر من و بر خواجه
۲۴ و بر تو و بر مجلسیان رحمت کند منصور عمار دعا کرد غلام باز خانه

و مُعَلَّقِ اَمَّا طَرَفِي بِكُومِ رَجَاءِ مُرْجِيَانٍ وَ خَوْفِ قَدْرِيَانِ صَفْتِ مَلَامَتِ بُوذِ
 یعنی در رجا جندان برفته باشد که مرجیان تا بدان سبب همه کسی ملامتش
 می کنند و در خوف جندان سلوک کرده باشد که قدریان تا از آن جهت
 همه خلق ملامتش می کنند تا او در همه حال نشانه نیر ملامت بود و گفت
 ۵ من نیکوئی را ندانم مگر در سخاوت و بدخوئی را نشناسم الا در بخل و گفت
 هر که خود را ملکی داند بخیل بود و کنت حال فقیر در تواضع بود چون
 بفقر خویش تکبر کند بر جمله اغنیا در تکبر زیادت آید و کنت تواضع
 آن باشد که کس را بخود محتاج نه بینی نه درین جهان و نه در آن جهان
 و کنت منصب حق فقیر را جندان بود که او متواضع بود هرگاه کسی تواضع
 ۱۰ ترک کرد جمله خیرات ترک کرد و کنت میراث زبرکی عجب است و از
 آنست که مشایخ و بزرگان بیشتر زبرکانرا ازین طریق دور داشته اند
 و کنت اصل همه دردها بسیار خوردن است و آفت دین بسیار خوردن
 و کنت هر کرا مشغول گردانند بطلب دنیا از آخرت ذلیل و خوار گشت
 یا در دنیا یا در آخرت و کنت خوار دار دنیا را تا بزرگ نمائی در چشم
 ۱۵ اهل دنیا و دنیا دار و عبد الله دبارك کنت حمدون مرا وصیت کرد که
 تا توانی از بهر دنیا خشم مگیر برسیزند کی بندگیست گفت آنک نبرستند
 و دوست نداشتند که او را برستند گفتند زهد چیست گفت نزدیک من
 زهد آنست که بد آنج در دست نیست ساکن دل تر باشی از آنج در ضمان
 خداوند دست برسیزند از توکل کنت توکل آنست که اگر ده هزار درم ترا
 ۲۰ وام بود چشم بر هیچ نداری نومید نباشی از حق تعالی بگردان آن و کنت
 توکل دست بخدای زدن است و کنت اگر توانی که کار خود بخدای باز
 گذاری بهتر از آنک بچله و تدبیر مشغول شوی و کنت جزغ نکنند در
 مصیبت مگر کسی که خدا بر او متهم داشته بود و کنت ابلیس و باران او
 ۲۵ هیچ چیز جنان شاذ نشوند که بسه چیز یکی آنک مومنی مومنی را بکشند

آن بود گفتند نشان صلاحیت آن چیست گفت آنک هر سخن کی گفته باشد هرگز حاجت نباشد بار دیگر گفتن و در وی تدبیر آن نبود که بعد ازین چه خواهم گفت و سخن او از غیب بود چنانک از غیب برو می آید می گوید و خودرا در میانه نه بیند برسیند که چرا سخن سلف نافع تر است دلهارا گفت بجهت آنک ایشان سخن از برای عز اسلام می گفتند و از جهت نجات نفس و از بهر رضاء حق ما از بهر عز نفس و طلب دنیا و قبول خلق می گوئیم و گفت باید که علم حق تعالی بتو نیکوتر از آن باشد که علم خلق یعنی با حق در خلا معاملات بهتر از آن کنی که در ملا و گفت هرکه محقق بود در حال خود از حال خود خبر ۱۰ نتواند داد و گفت فاش مگردان بر هیچکس آنچه واجب است که از تو نیز بنهان بود و گفت هرچه خواهی که بوشین بود بر کس آشکارا مکن و گفت در هرکه خصلتی بینی از خیر ازو جزائی مجوی که زود بود که از برکات او خیری بتو رسد و گفت من شمارا بدو چیز وصیت میکنم صحبت علما و احتمال کردن از جهال و گفت صحبت با صوفیان کنید که ۱۵ زشتهارا بنزدیک ایشان عذرها بود و نیکی را بس خطاری نباشد تا ترا بدان بزرگ دارند تا تو بدان در غلط افتی و گفت هرکه در سیرت سلف نظر کند تقصیر خود بداند و باز بس ماندن خویش از درجه مردان بیند و گفت بسنه است آنخ بتو رساند باسانی بی رنجی اما رنج که هست در طلب زیادت است و گفت شکر نعمت آنست که خودرا طُفیلی ۲۰ بینی و گفت هرکه تواند که کور نبود از دیدن نقصان نفس گو کور مباش و گفت هرکه بندارد که نفس او بهترینست از نفس فرعون کبر آشکارا کرده است و گفت هرگاه کی مستی را بینی که می خسیند نگر تا ویرا ملامت نکنی که نباید کی بهمان بلا مبتلا گردی و گفت ملامت نرک ۲۴ سلامت است و برسیند از ملامت گفت راه این بر خلق دشوار است

و موصوف بود بورع و تقوی و در فقه و علم حدیث درجه عالی داشت و در عیوب نفس دیدن صاحب نظری عجیب بود و مجاهد و معاملیه بغایت داشت و کلای در دلها مؤثر و عالی و مذهب ثوری داشت و مرید بو تراب بود و پیر عبد الله مبارک بود و بلامت خلق مبتلا بود و مذهب ملامتیان در نشابور ازو منتشر شد و در طریقت مجتهد و صاحب مذهب است و جمعی ازین طایفه بدو تولی کنند و ایشانرا قضاریان گویند و در تقوی جنان بود که شی بر بالین دوستی بود در حالت نزع چون آن دوست وفات کرد چراغ بنشانند و گفت این ساعت این چراغ وارث راست مارا روا نباشد سوختن آن و گفت روزی در جوپیار حیره ۱۰ نشابوری رفته عیاری بود بفتوت معروف نوح نام بیش آمد گفتم یا نوح جوانمردی چیست گفتم جوانمردی من یا جوانمردی تو گفتم هر دو گفتم جوانمردی من آنست که قبا بیرون کنم و مرقع در بوشم و معاملت مرقع بیش گیرم تا صوفی شوم و از شرم خلق در آن جامه از معصیت برهیز کم و جوانمردی تو آنست که مرقع بیرون کنی تا تو بخلق و خلق بتو فریفته ۱۵ نگردند بس جوانمردی من حفظ شریعت بود بر اظهار و آن تو حفظ حقیقت بر اسرار و این اصلی عظیم است نفلسست که چون کار او عالی شد و کلمات او منتشر شد ایبه و اکابر نشابور بیامدند و ویرا گفتند که ترا سخن باید گفت که سخن تو فایده دلها بود گفتم مرا سخن گفتن روا نیست گفتند چرا گفتم از آنک دل من هنوز در دنیا و جاه بسته ۲۰ است سخن من فایده ندهد و در دلها اثر نکند و سخنی که در دلها مؤثر نبود گفتن آن بر علم استهزا کردن بود و بر شریعت استخفاف کردن بود و سخن گفتن آنکس را مسلم بود که بخاموشی او دین باطل شود و چون بگویند خلل بر خیزد و گفتم نشاید هیچ کس را که در علم سخن گویند چون همان سخن کسی دیگر گویند و نیابت می دارد و روا نبود که سخن ۲۵ گویند تا نه بیند که فرضی واجب است بر وی سخن گفتن تا او را صلاحیت

بر خواهند انگینت و حسابش خواهند کرد و از معاصی اجتناب نمایند و از مخالفت روی نگردانند یقین است که از سر خود خبری دهد که من ایمان ندارم به بعث و حساب و گنت هرک دوست دارد که دل او متواضع شود گو در صحبت صالحان باش و خدمت ایشانرا ملازم و گنت
 ۵. روشنی تنها بخدمت اوست و روشنی جانها باستقامت و گنت تقوی در حلال محض است و بس و گنت تصوف همه ادب است و گنت بند در توبه بر هیچ کار نیست زیرا که توبه آنست که بدو آید نه آنک ازو آید و گنت هر عمل که شایسته بود آنرا برند و بر تو فراموش کنند و گنت نابینا آنست که خذابرا باشیا بیند و نه بیند اشیارا بخذا و بینا
 ۱۰. آنست که از خذای بود نظر او بمکونات نقلست که یکی ازو وصیت خواست گنت یا اخی لازم یک در باش تا همه درها بر تو گشایند و لازم یک سید باش تا همه سادات ترا گردن نهند محش گنت بیست و دو سال با ابوحنص صحبت داشتم ندیدم کی هرگز با غفلت و انبساط خذابرا یاذ کرد کی جون خذابرا باذ کردی بر سبیل حضور و تعظیم و حرمت یاذ کردی و در آن حال متغیر شدی جنانک حاضران آنرا بدیدندی و سخن اوست که گنت در وقت نزع که شکسته دل باید بود بهمه حال در تقصیرها خویش ازو برسیند که بر چه روی بخذای آورده گنت فقیر که روی بغنی آرد بچه آرد الا بفقر و فروماندگی و وصیت عبد الله سلی آن بود که جون وفات کم سر من بر بای ابوحنص
 ۲۰. نپذ رحمة الله علیه

ذکر حمدون قصار قدس الله روحه العزيز

آن یگانه قیامت آن نشانه ملامت آن پیر ارباب ذوق آن شیخ اصحاب
 ۲۲ شوق آن موزون ابرار حمدون قصار رحمة الله علیه از کبار مشایخ بود

همه وقتها و همه حالتها و مخالفت خود نکند مغرور بود و هرک بعین رضا بخود نگرست هلاک شد و گفت خوف جراح دل بود و آنج در دل بود از خیر و شرّ بدان جراح توان دید و گفت کسی را فقر درست نباید تا داذن دوستر از گرفتن ندارد و گفت کس را نرسد که دعوی فراست کند ° ولیکن از فراست دیگران بیاید ترسید و گفت هرکه بدهد و بستاند او مردی است و هرکه بدهد و نستاند او نیم مردی است و هرک ندهد و بستاند او مگسی است نه کسی است در وی هیچ خیر نیست بو عثمان حیری گفت معنی این سخن ازو برسیدند گفت هرک از خدای بستاند و بدهد بخدای او مردی است زیراکه او درین حال خودرا نمی بیند در آنج کند و هرک بدهد و نستاند او نیم مردیست زیراکه خودرا می بیند در آنج کند کی ناستدن فضیلت و هرک ندهد و بستاند او هیچ کسی است زیراکه گمان او جنانست که دهند و ستانند اوست نه خدای و گفت هرک در همه حال فضل خدای می بیند بر خویشتن آمیذ می دارم که از هالکان نباشد و گفت میاذا که عبادت خدای ترا بشتی بود تا ۱۵ معبود معبود بود و گفت فاضلترین چیزی اهل اعمال را مراقبت خویش است با خدای و گفت چه نیکوست استغنا بخدای و چه زشت است استغنا بانام و گفت هرکه جرعه از شراب ذوق جشید بیهوش شد بصفقی که بیهوش نتواند آمد مگر در وقت لقا و مشاهده و گفت حال منارقت نکند از عالم و منارقت نکند با قبول و گفت خلق خبر می دهند از وصول و از قرب و از مقامات عالی و مرا همه آرزوی آنست که دلالت کنند مرا برای که آن بحق بود و اگر همه یک لحظه بود و گفت عبادات در ظاهر سرور است و در حقیقت غرور از آنک مقدور سمیت گرفته است و اصل آنست که کس بفعل خود شاذ نشود مگر مغروری و گفت معاصی ۲۴ برید کفر است چنانک زهر برید مرگ است و گفت هرکه داند که اورا

هرجه در بغداد کردی برای من کردی و من اینج کردم برای خدای کردم
 لاجرم آن تکلف باشد و این نه بو علی ثقفی گوید که بو حنص گنت
 هرک افعال و احوال خود بهر وقتی نسجد بیزان کتاب و سنت و خواطر
 خود را منم ندارد او را از جمله مردان مشیر برسیدند که ولی را خاموشی
 به یا سخن گنت اگر سخن گوی آفت سخن دانند هر چند تواند خاموش
 باشد اگر چه بعمر نوح بود و خاموش اگر راحت خاموشی بدانند از خدای
 در خواهند تا دو جند عمر نوح دهندش تا سخن نگویند گنفتند چرا دنیا را
 دشمن داری گنت از آنک سرائی است که هر ساعت بند را در گناهی
 دیگری اندازد گنفتند اگر دنیا بدست توبه نیکست و توبه هم در دنیا
 ۱۰ حاصل شود گنت چنین است اما بگناهی که در دنیا کرده ی آید یقینم
 و در یقین تونه بشك و بر خطرم گنفتند عبودیت چیست گنت آنک
 ترك هرجه تراست بگوئی و ملازم باشی چیزی را که ترا بدان فرموده اند
 گنفتند درویشی چیست گنت بحضرت خدای شکستگی عرضه کردن گنفتند
 نشان دوستان چیست گنت آنک روزی کی بیرزد دوستان شاذ شوند
 ۱۰ یعنی جنان مجرد از دنیا بیرون رود که از وی چیزی نماند که آن خلاف
 دعوی او بود در تجرید گنفتند ولی کیست گنت آنک او را قوت کرامات
 داده باشند و او را از آن غایب گردانیده گنفتند عاقل کیست گنت آنک
 از نفس خویش اخلاص طلبد گنفتند بخل چیست گنت آنک ایتار ترك
 کند در وقتی که بدان محتاج بود و گنت ایتار آنست که مقدم داری
 ۲۰ نصیب برادران بر نصیب خود در کارها دنیا و آخرت و گنت کرم
 انداختن دنیا است برای کسی که بدان محتاج است و روی آوردنست
 بر خدای بسبب احتیاجی که تراست بحق و گنت نیکوترین وسیله که
 بنده بدو تقرب کند بخدای دوام فقر است بهبه حالها و ملازم گرفتن سنت
 ۲۴ در همه فعلها و طالب قوت حلال و گنت هرک خود را منم ندارد در

جَنید گفنت ای شیخ راه آورد ما چه آورده بو حفص گفنت مگر یکی از اصحاب ما جنانک ی بایست زندگانی نمی توانست کرد اینم فتوح بود که گفتم اگر از برادری ترك ادبی بینید آنرا عذری از خود بر انگیزید و بی او آن عذرا از خود بخواهید اگر بدان عذر غبار بر نخیزد و حق بدست تو بود عذر بهتر بر انگیز و بی او عذری دیگر از خود بخواه اگر بدین همه غبار بر نخیزد عذری دیگر انگیز تا جهل بار اگر بعد از آن غبار بر نخیزد و حق بجانب تو باشد و آن جهل عذر در مقابله آن جرم نیفتد بنشین و با خود بگوی که زهی گاونفس زهی گران و تاریک زهی خودزای بی ادب زهی ناجوانمرد جانی که تویی برادری برای جری جهل عذر از تو خواست و تو یکی قبول نکردی و همچنان بر سر کار خودی من دست از تو شستم تو دانی جنانک خواهی کن جَنید چون این بشنید تعجب کرد یعنی این قوت کرا تواند بود نقلست که شبلی چهار ماه بو حفص را مهمانی کرد و هر روز چند لون طعام و چند گونه حلوا آوردی آخر چون بوداع او رفت گفنت یا شبلی اگر وقتی بنشاپور آئی میزبانی و جوانمردی ۱۰ بتو آموزم گفنت یا ابا حفص جکر دم گفنت تکلف کردی و متکلف جوانمرد نبود مهمانرا چنان باید داشت که خودرا بآمدن مهمانی گرانی نیایدت و برفتن شادی نیودت و چون تکلف کنی آمدن او بر تو گران بود و رفتن آسان و هرکرا با مهمان حال این بود ناجوانمردی بود بس چون شبلی بنشاپور آمد بیش ابو حفص فرو آمد و جهل تن بوذند بو حفص ۲۰ شبانه جهل و يك جراع بر گرفت شبلی گفنت نه گفته بودی که تکلف نباید کرد بو حفص گفنت بر خیز و بنشان شبلی بر خاست و هر چند جهند کرد يك جراع بیش نتوانست نشاند بس گفنت یا شیخ این چه حالست گفنت شما جهل تن بودیت فرستاده حق که مهمان فرستاده حق بود لاجرم بنام هر یکی جراحی گرفتم برای خدای و یکی برای خود آن جهل که برای ۲۵ خدای بود نتوانستی نشاند اما آن یکی کی از برای من بود نشاندی تو

بسازند جَبِّد اشارت کرد بمریدی تا بسازد جون بیاورد ابو حفص گفت
 بر سر حمالی نهید تا می برز جندانك خسته گردد آنجا بر در هر خانه کی
 رسیده باشد آواز دهد و هرک بیرون آید بوی دهد حمال جان کرد
 و می رفت تا خسته شد و طاقت نماند بنهاد بر در خانه آواز داد بیری
 ۵ خداوند خانه بود گفت اگر زیرها و حلوا آورده تا در بگشایم گفت
 آری در بگشاد و گفت در آرزو حمال گفت عجب داشتم از بیر برسیدم
 که این چه حالست و توجه دانستی که ما زیرها و حلوا آورده ایم گفت
 دوش در مناجات این بر خاطرم بگذشت که مدتی است که فرزندان
 من از من این می طلبند دانم که بر زمین نینتازد باشد نفلسست که مریدی
 ۱۰ بود در خدمت بو حفص سخت با ادب جَبِّد چند بار در وی نگرست
 از آنک او خوش آمدش سؤال کرد که چند سالست تا در خدمت شماست
 ابو حفص گفت ده سالست گفت ادبی تمام دارد و فری عجب و شایسته
 جوانی است ابو حفص گفت آری هفت هزار دینار در راه ما باخته است
 و هفت هزار دیگر وام کرده و در باخته هنوز زهره آن ندارد که از ما
 ۱۵ سخنی برسند پس ابو حفص روی بیادیه نهاد گفت ابو تراب را دیدم در
 بادیه و من شانزده روز هیچ نخورده بودم بر کنار حوضی رفتم تا آب خورم
 بفکری فرو رفتم ابو تراب گفت ترا چه نشاند است اینجا گفتم میان علم
 و یقین انتظار می کنم تا غلبه کدام را بود تا یار آن دیگر باشم که غالب
 باشد یعنی اگر غلبه علم را بود آب خورم و اگر یقین را بود بروم بو تراب
 ۲۰ گفت کار تو بزرگ شود پس جون بگه رسید جماعتی مساکین را دید
 مضطر و فرو مانده خواست که در حق ایشان انعام کند گرم گشت
 حالتی بر وی ظاهر شد دست فرو کرد و سنگی برداشت و گفت بعزّه
 تو کی اگر چیزی بمن ندهی جمله قنادیل مسجد بشکم این بگفت و در طواف
 آمد در حال یکی بیامد و صرّه زر بیاورد و بدو داد تا بر درویشان
 ۲۴ خرج کرد جون حج بگردد و ببغداد آمد اصحاب جَبِّد استقبال کردند

بیش آمد او در حال بیفتاد و بیهوش شد چون بیهوش آمد ازو سؤال کردند گفت مردی را دیدم لباس عدل پوشیده و خود را دیدم لباس فضل پوشیده ترسیدم که نباید کی لباس فضل از سر من برکشند و در آن جهود پوشند و لباس عدل از وی برکشند و در من پوشند و گفت سی سال جنان بودم کی حق را خشم گن می دیدم که در من نگریست سبحان الله آن چه سوز و بیم بوده باشد او را در آن حال نفلسست که ابو حنص را عزم حج افتاد و او عاقی بود و نازی نمی دانست چون ببغداد رسید مریدان با هم گفتند که شیخی عظیم باشد که شیخ الشیوخ خراسان را ترجمانی باید تا زبان ایشانرا بدانند بس جنید مریدانرا باستقبال فرستاد و شیخ بدانست که اصحابنا چه می اندیشند در حال نازی گفتن آغار کرد جنانک اهل بغداد در فصاحت او عجب ماندند و جماعتی از اکابر پیش او جمع آمدند و از فتوت سؤال کردند بو حنص گفت عبارت شمارا است شما گویند جنید گفت فتوت نزدیک من آنست که فتوت از خود نه بینی و آنچه کرده باشی آنرا بخود نسبت ندهی که این من کرده ام ۱۰ بو حنص گفت نیکوست آنچه گفتمی اما فتوت نزدیک من انصاف دادن و انصاف ناطلیین است جنید گفت در عمل آرید اصحابنا بو حنص گفت این بسخن راست نباید جنید چون این بشنید گفت بر خیزد ای اصحابنا که زیادت آورد بو حنص بر آدم و ذریبت او در جوانمردی یعنی خطی گرد اولاد آدم بکشید در جوانمردی اگر جوانمردی اینست که او ۲۰ می گوید و بو حنص اصحاب خویش را عظیم بهیبت و ادب داشتی و هیچ مرید را زهره نبودی که در پیش او بنشستی و چشم بر روی او نیارستی انداخت و بیش او همه بر پای بوذندی و بی امر او نشستندی بو حنص سلطان وار نشسته بودی جنید گفت اصحاب را ادب سلاطین آموخته بو حنص گفت تو عنوان نامه بیش نمی بینی اما از عنوان دلیل توان ساخت ۲۰ که در نامه چیست بس ابو حنص گفت دیگری زبردها و حلا فرمای تا

حنص می رفتم میبویزی چند دیدم بیش او نهاده یکی بر داشتم و در دهان نهادم خلق مرا بگرفت و گفت ای خابن میبویز من بخوردی از چه وجه گفتم من از دل تو دادم و بر تو اعتماد دارم و نیز دانستم که هر چه داری ایثار کنی گفت ای جاهل من بر دل خویش اعتماد ندارم تو بر دل من ۵
 چون اعتماد داری بباکی حتی که عمریست تا بر هراس او می زیم و نمی دادم که از من چه خواهد آمد کسی درون خویش نداند دیگری درون او چه داند و هم ابو عثمان گوید کیا ابو حنص بخانه ابو بکر حبینه بودم و جمعی اصحاب آنجا بودند از درویشی یادی کردند گفتم کاجکی حاضر بودی شیخ گفت اگر کاغذی بودی رقعۀ نوشتنی تا بیامدی گفتم اینجا ۱۰
 کاغذ هست گفت خذاوند خانه بازار رفته است اگر مرده باشد و کاغذ وارث را شده باشد نشاید برین کاغذ چیزی نوشتن بو عثمان گفت بو حنص را گفتم که مرا جنان روشن شده است که مجلس علم گویم گفت ترا چه بدین آورده است گفتم شفقت بر خلق گفت شفقت تو بر خلق تا چه حدست گفتم تا بدان حد که اگر حق تعالی مرا بعوض همه عاصیان ۱۵
 در دوزخ کند و عذاب کند روا دارم گفت اگر چنین است بسم الله اما چون مجلس گوئی اول دل خود را بند ده و تن خود را و دیگر که جمع آمدن مردم ترا غره نکند که ایشان ظاهر ترا مراقبت کنند و حق تعالی باطن ترا بس من بر تخت بر آمدم بو حنص بنهان در گوشه بنشست چون مجلس باخر آمد سالی بر خاست و بیراهنی خواست در حال بیراهن ۲۰
 خود بیرون کردم و بوی دادم ابو حنص گفت یا کذّابُ انزل من المنبر فرود آی ای دروغ زن از منبر گفتم چه دروغ گفتم گفت دعوی کردی که شفقت من بر خلق بیش از آنست که بر خود و بصدقه دادن سبقت کردی تا فضل سابقان ترا باشد خود را بهتر خواستی اگر دعوی تو راست بودی زمانی درنگ کردی تا فضل سابقان دیگری را باشد بس تو کذّابی ۲۵
 و منبر نه جای کذابانست نقلست که يك روز در بازار می رفت جنودی

نافته در دست خود دید و این سخن بشنید که چون باك شد بر کجا ز نیم
 نعره بزد و آهن از دست بیفکند و دکانرا بغارت داد و گنت ما چندین
 گاه خواستیم بتکف که این کار رها کنیم و نکردیم تا آنگاه کی این حدیث
 حمله آورد و مارا از ما بستند و اگر چه من دست از کاری داشتم تا
 ۱۰ کار دست از من نداشت فایده نبود بس روی بریاضت سخت نهاد و
 عزلت و مراقبت بیش گرفت جنانک نقلست که در همسایگی او احادیث
 استماع می کردند گفتند آخر چرا نیانی تا سماع احادیث کنی گنت من سی
 سالست تا میخواهم که داد یک حدیث بدم نمی توانم داد سماع دیگر حدیث
 چون کنم گفتند آن حدیث کدامست گنت آنک می فرماید رسول صلی
 الله علیه و علی آله و سلم من حُسنِ اسلام المرء تزكُّه ما لا یعنیه از نیکویی
 اسلام مرد آنست که ترک کند چیزی که بکارش نیاید نقلست کی با باران
 بصحرا رفته بود و سخن گنت وقت ایشان خوش گشت آهوئی از کوه
 بیامد و سر بر کنار ابوحنص نهاد ابوحنص طبانجه بر روی خود می زد
 و فریاد می کرد آهو برفت شیخ بحال خود باز آمد اصحاب سؤال کردند
 ۱۵ که این چه بود گنت که چون وقت ما خوش شد در خاطر آمد که
 کاشکی گوسنندی بودی تا بریان کردمانی و باران امشب براگه نشدندی
 چون در خاطر برگذشت آهوئی بیامد مریدان گفتند یا شیخ کسی را با حق
 چنین حالی بود فریاد کردن و طبانجه زدن چه معنی دارد شیخ گنت نمی
 دانید که مراد در کنار نهادن از در بیرون کردن است اگر خدای تعالی
 ۲۰ بفرعون نیکی خواستی بر مراد او نیل را روان نکردی نقلست که هر وقت
 که در خشم شدی سخن در خلق نیکو گنتی تا خشم او ساکن شدی آنگه
 بسختی دیگر شدی نقلست که یک روزی گذشت یکی را دیدم منجبر و گریان
 گنت ترا چه بوده است گنت خری داشتم کم شده است و جز آن هیچ
 نداشتم شیخ توقف کرد و گنت بعزت تو که گام بر ندارم تا خر بند و باز
 ۲۵ نرسد در حال بدید آمد ابو عثمان حیرى گوید که روزی در پیش ابو

آمد و در صحبت او بیغداد شد بزبانت مشایخ و ابتداء او آن بود که بر کبیری عاشق بود جنانک قرار نداشت او را گفتند که در شارستان نسا بور جهودی جادوست تدبیر کار تو او کند ابو حنص پیش او رفت و حال بگفت او گفت ترا جهل روز نماز نباید کرد و هیچ طاعت و عمل نیکو نباید کرد و نام خدای بر زبان نشاید راند و نیت نیکو نباید کرد تا من حیلت کنم و ترا بسحر بمقصود رسانم بو حنص جهل روز جنان کرد بعد از آن جهود آن طلسم بکرد و مراد حاصل نشد جهود گنت بی شك از تو خیری در وجود آمنة است و اگر نه مرا بقین است که این مقصود حاصل شدی بو حنص گنت من هیچیزی نکردم الا در راه که می آمدم سنگی از راه بیای باز کاره افگندم تا کسی برو نینند جهود گنت میازار خداوندی را که تو جهل روز فرمان او ضایع کنی و او از کرم این مقدار رنج تو ضایع نکرد آتشی ازین سخن در دل ابو حنص بدید آمد و جندان قوت کرد که بو حنص بدست جهود توبه کرد و هان آهنگری می کرد و واقعه خود نهان می داشت و هر روز يك دينار کسب می کرد و شب بدرویشان دادی و در کلیدان بیوه زنان انداختی جنانک ندانستندی و نماز خنتن در بوزه کردی و روزه بدان گشادی وقت بودی که در حوضی که تزه شستندی بقایاء آن بر جیدی و نان خورش ساختی و مدتی بدین روزگار گذاشتی يك روز نایبائی در بازار می گذشت این آیت می خواند که *أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبَدَأَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا آمَّ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ* دلش بدین آیت مشغول شد و چیزی بر وی در آمد و بخود گشت بجای انبر دست در کوره کرد و آهن تفسیده بیرون کرد و بر سندان نهاد شاگردان بتك بزدند نگاه کردند آهن در دست او دیدند که می گردانید گفتند ای استاد این چه حالست او بانگ بر شاگردان زد که بزنید گفتند ای استاد بر کجا زنیم چون آهن باك شد بس بو حنص بخود باز آمد آهن

قدرت او در دریاها توحید او و از خویشتن فانی شده و او را خبر نه اکنون که هست همچنان است که بیش ازین بود در جریان حکم او و گنت هرکه در بحر تجرید افتاد هر روز نشسته تر بود و هرگز سیراب نگردد زیرا که تشنگی حقیقت دارد و آن جز بحق ساکن نگردد و گنت عزیزترین چیزی در دنیا اخلاص است که هر چند جهد کم تا ریا از دل خویش بیرون کم بلونی دیگر از دل من بروید و گنت اگر خدا را بینم با جمله معاصی دوستر از آن دارم که با ذرّه نصنع بینم و گنت از علامت زهد آنست که طلب منقود نکند تا وقتی که موجود خود را منقود نگرداند و گنت غایت عبودیت آنست که بنده او باشی در همه چیزی ۱۰ و گنت هرک بشناخت او را بفکر عبادت کرد او را بدل و گنت ذلیل ترین مردمان طماع است جنانک شریف ترین ایشان درویش صادق بود و چون وفاتش نزدیک آمد گنت بار خدایا تویی دانی که نصیحت کردم خلق را قولاً و نصیحت کردم نفس را فعلاً و خیانت ننس من بنصیحت خلق خویش بخش و بعد از وفات او را بخواب دیدند گفتند خدای با توجه ۱۰ کرد گنت بیامرزید گفتند بچه سبب گنت ببرکت آنک هرگز هزل را با جد نیامیختم رحمة الله علیه

ذکر ابو حنص حدّاد قدّس الله روحه العزیز

آن قدمه رجال آن نقطه کمال آن عابد صادق آن زاهد عاشق آن سلطان اوتاد قطب عالم ابو حنص حدّاد رحمة الله علیه باذشاه مشایخ بود علی ۲۰ الاطلاق خلیفه حق بود باسحقاق و از محنتمان ابن طایفه بود و کسی بزرگی او نبود در وقت وی و در ریاضت و کرامت و مروّت و فتوّت بی نظیر بود و در کشف و بیان بگانه و معلّم و ملقّن او بی واسطه خدای ۲۲ بود عز وجلّ و بیر بو عثمان حبری بود و شاه شجاع از کرمان بزیارت او

برسیدند که عبادت او چگونه است گفتم چون از نماز ختنن فارغ شود تا روز بر بای باشد نه رکوع کند و نه سجود کند بس از یوسف برسیدند که تا روز ایستادن چه عبادت باشد گفتم نماز فریضه بآسانی می گزارم اما می خواهم که نماز شب گزارم همچنین ایستاده باشم امکان آن نبود که تکبیر توانم کرد از عظمت او ناگاه چیزی بمن در آید و مرا همچنان می دارد تا وقت صبح چون صبح بر آید فریضه گزارم نقلست که وقتی بچینید نامه نوشت که خدای ترا طعم نفس تو بچشاند که اگر این طعم بچشاند بس ازین هیچ نه بینی و گفتم هر امّی را صفت است که ایشان ودیعت خدای اند که ایشانرا از خلق خویش پنهان می دارد اگر ایشان ۱۰ درین امّت هستند صوفیان اند و گفتم آفت صوفیان در صحبت کودکان است و در معاشرت اصداد و در رفیقی زنان و گفتم قوی اند که دانند که خدای ایشانرا می بیند بس ایشان شرم دارند از نظر حق که از مهابت چیزی کنند جز از آن وی و هر که بحقیقت ذکر خدای یاد کند ذکر غیر فراموش کند در یاد کرد او و هر که فراموش کند ذکر اشیا در ۱۵ ذکر حق همه چیز بدو نگاه دارند از بهر آنکه خدای او را عوض بود از همه چیز و گفتم اشارت خلق بر قدر یافت خلق است و یافت خلقی بر قدر شناخت خلقت و شناخت خلقی بر قدر محبت خلق است و هیچ حال نیست بتزدیک خدای تعالی دوستر از محبت بنده خدایا و برسیدند از محبت گفتم هر که خدایا دوستر دارد خواری و ذلّ او سخت تر بود ۲۰ و شفتت او و نصیحت او خلق خدایا بیشتر بود و گفتم علامت شناخت انس آنست که دور باشد از هر چه قاطع او آید از ذکر دوست و گفتم علامت صادق دو چیز است تنهائی دوست دارد و پنهان داشتن طاعت و گفتم توحید خاص آنست که در سر و دل در توحید جان بندارد ۲۴ که بیش حضرت او ایستاده است تدبیر او بروی روز در احکام و

عثمان قبول نمی کرد شفاعت بسیار کرد و گفت در حرم خود او را راه ده که درجه زودتر باز آمی القصه قبول کرد آن بازرگان برفت بو عثمان را بی اختیار نظر بر آن کبیرک افتاد و عاشق او شد جنانک بی طاقت گشت ندانست که چگونه بر خاست و پیش شیخ خود ابو حنص حداد رفت ابو حنص او را گفت ترا بری می باید شد پیش یوسف بن الحسین بو عثمان در حال عزم عراق کرد چون بری رسید مقام یوسف حسین برسید گفتند آن زندیقی مباحی را چکنی نو اهل صلاح می نمائی ترا صحبت او زبان دارد ازین نوع جندی بگفتند بو عثمان از آمدن بشیمان شد باز گشت چون بنشاور آمد بو حنص گفت یوسف حسین را دیدی گفت نه گفت چرا حال باز گفت که شنیدم که او مردی جنین و جنین است نرفتم و باز آمدم بو حنص گفت باز گرد و او را بین بو عثمان باز گشت و بری آمد و خانه او برسید صد جنندان دیگر بگفتند او گفت مرا مهی است پیش او تا نشان دادند چون بدر خانه او رسید بیری دید نشسته بسری امرد در پیش او صاحب جمال و صراحی و بیاله پیش او نهاده و نور از روی او می ریخت در آمد و سلام کرد و بنشست شیخ یوسف در سخن آمد و جنندان کلمات عالی بگفت که بو عثمان متحیر شد بس گفت ای خواجه از برای خدای با جنین کلماتی و جنین مشاهده این چه حالست که نو داری خمر و امرد بو سف گفت این امرد بسر من است و کم کس داند که او بسر من است و قرانش می آموزم و درین گفتن صراحی افتاده بود بر ۲۰ داشتم و باک بشستم و بر آب کردم که هر که آب خواهد باز خورد که کوزه نداشتیم بو عثمان گفت از برای خدای جرا جنین می کنی تا مردمان میگویند آنچه میگویند یوسف گفت از برای آن می کم تا هیچ کس کبیرک ترک بمعتمدی بمانه من نفرستد بو عثمان چون این بشنید در بای شیخ افتاد و دانست که این مرد درجه بلند دارد نقلست که در چشم یوسف بن ۲۵ الحسین سرخی بود ظاهر و فنوری از غایت بی خوابی از ابرهم خواص

مرا بدید گنت هیچ بیت یاذ داری گنتم دارم بیتی نازی یاذ داشتم بگنتم
 اورا وقت خوش شد بر خاست و دیری بر بای بود و آب از چشمش
 روان شد چنانک با خون آمیخته بود بس روی من کرد و گنت از بامداد
 تا اکنون بیش من قران ی خواندند یک قطره آب از چشم من نیامد
 ۵ بدین یک بیت که گنتی چنین حالتی ظاهر شد طوفان از چشم من روان
 شد مردمان راست میگویند که او زندیق است و از حضرت خطاب
 راست ی آید که او از رانداگانست کسی از بیتی چنین شود و از قران
 بر جای بماند راند بود ابرهم گنت من متخیر شدم در کار او و اعتقاد
 من سستی گرفت ترسیدم و بر خاستم و روی در بادیه نهادم اتفاقا با
 ۱۰ خضر افتادم فرمود که یوسف حسین زخم خورده حق است ولکن جای
 او اعلی علیین است که در راه حق چندان قدم باید زد که اگر دست
 رد به پیشانی تو باز نهند هنوز اعلی علیین جای تو باشد که هر که درین
 راه از بادشاهی بینند از وزارت نینند نقلست که عبد الواحد زید مردی
 شطار بود مادر و پدرش بیوسته از وی در زحمت بوذندی که بغایت
 ۱۵ ناخلف بود روزی بمجلس یوسف حسین بگذشت او این کلمه ی گنت
 دعاهم بلطفه کانه محتاج الیهم حق تعالی بدعأ عاصرا میخواند بلطف خویش
 چنانک کسی را بکسی حاجت بود عبد الواحد جامه بینداخت و نعره بزد
 و بگورستان رفت سه شبانروز بماند اول شب یوسف بن الحسین اورا
 بخواب دید که خطابی شنیدی اَدْرِكِ الثَّابَّ التَّايِبَ آن جوان نایب را در
 ۲۰ یاب یوسف ی گردید تا در آن گورستان بوی رسید سر وی بر کنار نهاد
 او چشم باز کرد و گنت سه شبانروز است تا ترا فرستاده اند اکنون ی
 آئی این بگفت و جان بداد نقلست که در نساپور بازرگانی کنیزکی تُرک
 داشت بهزار دینار خرید و غریبی داشت در شهری دیگر خواست که
 بتعجیل برود و مال خود از وی بستاند و در نساپور بر کس اعتماد نداشت
 ۲۵ که کنیزک را بوی سپارد بیش بو عثمان حیری آمد و حال باز نمود بو

چون بیازمودم جنان بود اکنون بشهر خود باز رو تا وقت آید یوسف
 گفت مرا وصیتی کن گفت ترا سه وصیت می کنم یکی بزرگ و یکی میانه
 و یکی خرد وصیت بزرگ آنست که هر چه خواند فراموش کنی و هر چه
 نبشته بشوئی تا حجاب بر خیزد یوسف گفت این نتوانم بس گفت میانه
 آنست که مرا فراموش کنی و نام من با کسی نگوئی که بیرون من چنین گفته
 است و شیخ من جنان فرموده است که این همه خویشان ستائی است گفت
 این هم نتوانم کردن بس گفت وصیت خرد آنست که خلق را نصیحت
 کنی و بخدای خوانی گفت این بتوانم این شاء الله گفت اما بشرطی نصیحت
 کنی که خلق را در میان نه بینی گفت جنان کم بس ببری آمد و او
 ۱۰ بزرگ زاده ری بود اهل شهر استقبال کردند چون مجلس آغاز کرد سخن
 حقایق بیان کرد اهل ظاهر بخصوصی بر خاستند که در آن وقت بجز علم
 صورت علمی دیگر نبود و او نیز در ملامت رفتی تا جنان شد که کس
 بمجلس او نیامدی روزی در آمد که مجلس بگویند کسی را ندید خواست
 که باز گردد بیرزنی آواز داد که نه با ذوالنون عهد کرده بودی که
 ۱۵ خلق را در میان نه بینی در نصیحت گفتن و از برای خدای گوئی چون
 این بشنید متغیر شد و سخن آغاز کرد اگر کسی بودی و اگر نه بخواه سال
 بدین حال بگذرانید و ابرهیم خواص مرید او شد و حال او قوی گشت
 ابرهیم از برکت صحبت او بجائی رسید که بادیه را بی زاد و راحله قطع می
 کرد تا ابرهیم گفت شیئی ندائی شنیدم که برو و یوسف حسین را بگوی که
 ۲۰ تو از راندگانی ابرهیم گفت مرا این سخن جنان سخت آمد که اگر کوهی بر
 سر من زدندی آسان تر از آن بودی که این سخن با وی گویم شب دیگر
 بتهدید تر از آن شنیدم که باو بگوی که تو از راندگانی برخاستم و غسلی
 کردم و استغفار کردم و متفکر بنشستم تا شب سوم همان آواز شنیدم که با
 او بگوی که تو از راندگانی و اگر نگوئی زخمی خوری جنانک بر نخیزی بر
 ۲۵ خاستم و باندوهی تمام در مسجد شدم اورا دیدم در معراب نشسته چون

آن یوسفی که قصد کردی بزلیخا تا دفع کنی او را و او آن یوسف است که قصد نکرد بدختر شاه عرب و بگریخت مرا با این فریشتگان بزیارت تو فرستاد و بشارت داد که تو از گریزدگان حتی بس گنت در هر عهدی نشانه باشد و درین عهد نشانه ذوالنون مصری است و نام اعظم او را دادند بیش او رو یوسف چون بیدار شد جمله نهادش درد گرفت و شوق برو غالب شد و روی بمصر نهاد و در آرزوی نام بزرگ خدای تعالی می بود چون بمسجد ذوالنون رسید سلام کرد و بنشست ذوالنون جواب سلام داد یوسف یکسال در گوشه مسجدی بنشست که زهره نداشت کی از ذوالنون چیزی برسند و بعد از يك سال ذوالنون گنت این جوانمرد از کجاست گنت از ری يك سال دیگر هیچ نگنت و یوسف هم در آن گوشه مقیم شد چون يك سال دیگر بگذشت ذوالنون گنت این جوان بچه کار آمده است گنت بزیارت شما يك سال دیگر هیچ نگنت بعد از آن گنت هیچ حاجتی هست گنت بدان آمده ام که تا اسم اعظم من آموزی يك سال دیگر هیچ نگنت بعد از آن کاسه جوین سرپوشیده بندو داد و گنت از روز نیل بگذر در فلان جایگاه پیری است این کاسه بندوده و هرچه با تو گویند یادگیر یوسف کاسه برداشت و روان شد چون باره راه برفت وسوسه در وی پیدا شد که درین کاسه چه باشد که می جنبید سر کاسه بگشاد موشی برون جست و برفت یوسف متعجب شد گنت اکنون کجا روم بیش این شیخ روم یا بیش ذوالنون عاقبت بیش آن شیخ رفت با کاسه نمی شیخ چون او را بدید تبسمی بکرد و گنت نام بزرگ خدای ازو در خواسته گنت آری گنت ذوالنون بی صبری تو می دید موشی بتو داد سبحان الله موشی گوش نمی توانی داشت نام اعظم چون نگاه داری یوسف خجل شد و با مسجد ذوالنون باز آمد ذوالنون گنت دوش هفت بار از حق اجازت خواستم تا نام اعظم بتو آموزم دستوری نداذ یعنی هنوز وقت نیست بس حق تعالی فرمود که او را بموشی بیازمای

ذکر یوسف بن الحسین قدس الله روحه العزيز

آن معتکف حضرت دایم آن حجت ولایت و لا یخافون لومة لایم آن آفتاب
 نهانی آن در ظلمت آب زندگانی آن شادباز کونین قطب وقت یوسف بن
 الحسین رحمة الله علیه از جمله مشایخ بود و از مقدمان اولیاء عالم بود و
 بانواع علوم ظاهر و باطن و زبانی داشت در بیان معارف و اسرار و
 بیر رئی بود و بسیار مشایخ و شیوخ را دیده بود و با ابو تراب صحبت
 داشته و از رفیقان ابو سعید خزاز بود و مرید ذو النون مصری بود و
 عمری دراز یافته بود و بیوسته در کار جدی تمام کرده است و در ادب
 آیتی بوده است و او خود ادیب بود و ریاضاتی و کراماتی داشت و در
 ۱۰ ملامت قدسی محکم داشت و همتی بلند و ابتداء حال او آن بود که در
 عرب با جمعی بتبیله برسید دختر امیر عرب چون او را بدید فتنه او شد
 که عظیم صاحب جمال بود آن دختر ناگه فرصت جست و خود را پیش
 او انداخت او بلرزید و او را بگذاشت و بتبیله دورتر رفت و آن شب
 بخت سر بر زانو نهاده بود در خواب شد موضعی که مثل آن ندیده بود
 ۱۲ بدید و جمعی سبز بوشان و یکی بر تختی نشسته با شاهوار یوسف را آرزو
 کرد که بدانند که ایشان که اند خود را بنزدیک ایشان افکند ایشان او را
 راه دادند و تعظیم کردند بس گنت شما کیانید گفتند فریشتگانیم و این
 که بر تخت است یوسف بیغامبر علیه السلام بزبارت یوسف بن الحسین
 آمنه است گنت مرا گریه آمد گنتم من که باشم کی بیغامبر خدای بزبارت
 ۲۰ من آید درین بودم که یوسف علیه السلام از تخت فرود آمد و مرا در
 کنار گرفت و بر تخت نشاند گنتم یا نبی الله من که باشم کبا من این
 لطف کنی گنت در آن ساعت که آن دختر با غایت جمال خود را در پیش
 تو افکند و تو خود را بختی تعالی سپردی و بناد بدو جستی حق تعالی ترا
 ۲۴ بر من و ملائکه عرضه کرد و جلوه فرمود و گنت بنگر ای یوسف تو

ترسگاری اندوه دایم است و گفت خوف واجب آنست که دانی که تقصیر کرده در حقوق خدای تعالی و گفت علامت خوش خوئی رنج خود از خلق بر داشتن است و رنج خلق کشیدن و گفت علامت تقوی ورع است و علامت ورع از شبهات باز ایستادن و گفت عشاق بعشق مرده در آمدند از آن بود که چون بوصالی رسیدند از خیالی بخداوندی دعوی کردند و گفت علامت رجا حسن ظاهرست و گفت علامت صبر سه چیز است ترك شكایت و صدق رضا و قبول قضا بدخوشی و گفت هرکه چشم نگاه دارد از حرام و تن از شهوات و باطن آبادان دارد بمراقبت دایم و ظاهر آراسته دارد بمتابعت سنت و عادت کند بجلال خوردن فراست او خطا نشود نقلست که روزی یارانرا گفت که از دروغ گفتن و خیانت کردن و غیبت کردن دور باشید باقی هرچه خواهید کنید و گفت دنیا بگذار و توبه کردی و هواء نفس بگذار و بمراد رسیدی ازو برسیند که بشب جونی گفت مرغی را که بر باب زن زده باشند و بانس می گردانند حاجت نبوذ ازو برسیند که جونی نقلست که خواجه علی سیرگانی بر سر تربت شاه نان می داد يك روز طعام در پیش نهاد و گفت خداوندا مهبان فرست ناگاه سگی در آمد خواجه علی بانگ بر وی زد سگ برفت هاتنی آواز داد از سر تربت شاه کی مهبان خواهی چون بفرستیم باز گردانی در حال بر خاست و بیرون دوید و گرد محنتها می گشت سگ را ندید بصحرا رفت اورا دید در گوشه خفته محضری که ۲۰ داشت بیش او نهاد سگ هیچ التفات نکرد خواجه علی خجل شد و در مقام استغفار بایستاد و دستار بر گرفت و گفت توبه کردم سگ گفت آحسنّت ای خواجه علی مهبان خوانی چون بیاید برانی ترا چشم باید اگر ۲۲ نه سبب شاه بوذی دینی آنج دینی رحمة الله علیه

که درین خانه یا من باشم یا نان خشک نفلست که وقتی ابوحنص بشاه نامه نوشت گفت نظر کردم در نفس خود و عمل خود و تقصیر خود پس نا امید شدم والسلام شاه جواب نوشت که نامه ترا آینه دل خویش کردانیدم اگر خالص بود مرا نا امیدی از نفس خویش امیدم بخدای صافی شود و اگر صافی شود امید من بخدای صافی شود خوف من از خدای آنکه نا امید شوم از نفس خویش و اگر نا امید شوم از نفس خویش آنگاه خدا را یاد توأم کرد و اگر خدا را یاد کم خدا مرا یاد کند و اگر خدا مرا یاد کند نجات یابم از مخلوقات و بیوسته شوم بجهان محبوبات والسلام نفلست که میان شاه و بچی معاذ دوستی بود در یک شهر جمع شدند و شاه بجماس بچی حاضر نشدی گفتند چرا نیائی گفت صواب در آنست الحاح کردند نا یک روز برفت و در گوشه بنشست سخن بر بچی بسته شد گفت کسی حاضر است که بسخن گفتن از من اولیترست شاه گفت من گفتم کی آمدن من مصلحت نیست و گنت اهل فضل را فضل باشد بر همه تا آنگاه کی فضل خود نه بینند چون فضل خود دیدند دیگرشان فضل نباشد و اهل ولایت را ولایتست تا آنگاه که ولایت نبینند چون ولایت دیدند دیگر ولایت نباشد و گنت فقر سر حق است نزدیک بند چون فقر نهان دارد امین بود و چون ظاهر گرداند اسم فقر ازو برخاست و گنت علامت صدق سه چیز است اول آنک قدر دنیا از دل تو بروذ چنانک زر و سیم بیش تو چون خاک بود نا هرگاه که سیم و زر بدست تو افتد دست از وی چنان فشانی که از خاک دوم آنک دین خلق از دل تو بینند چنانک مدح و ذم بیش تو یکی بود که نه از مدح زیادت شوی و نه از ذم ناقص کردی سوم آنک راندن شهوت از دل تو بینند تا چنان شوی از شادی گرسنگی و ترک شهوات که اهل دنیا شاد شوند از سیر خوردن و راندن شهوات بس هرگاه که چنین باشی ملازمت طریقی مریدن کن و اگر چنین ندی ترا با این سخن چه کار و گنت

دیگر جنان خواب بینم عاشق خواب خود شده بود و گفתי يك ذره ازین خواب خود به بیداری همه عالم ندم نقلست که شاهرا بسری بود بختی سبز بر سینۀ او الله نبشته بود جون جوانی بر وی غالب شد بتماشای مشغول شد و رباب می زد و آوازی خوش داشت و رباب می زد و می گریست ۵ شبی مست بیرون آمد رباب زنان و سروذکویان بمحلی فرو شد عروسی از کنار شوهر برخاست و بنظارۀ او آمد مرد بیدار شد زن را ندید بر خاست و آن حال مشاهده کرد آواز داد که ای بسر هنوز وقت نوبه نیست این سخن بر دل او آمد و گفت آمد آمد و جامه بدرید و رباب بشکست و در خانۀ نشست و جهل روز هیچ نخورد بس بیرون آمد و ۱۰ برفت شاه گفت آنچه ما را بجهل سال دادند او را بجهل روز دادند نقلست که شاهرا دختری بود بازشاهان کرمان میخواستند سه روز مهلت خواست و در آن سه روز در مساجد می گشت تا درویشی را دید که نماز نیکو می کرد شاه صبری کرد تا از نماز فارغ شد گفت ای درویش اهل داری گفت نه گفت زنی قران خوان خواهی گفت مرا جبین زن که دهد که سه ۱۵ درم بیش ندارم گفت من دهم دختر خود بتو این سه درم که داری یکی بنان ده و یکی بعطر و عقد نکاح بند بس جنان کردند و همان شب دختر بجانۀ فرستاد دختر جون در خانۀ درویش آمد نانی خشک دید بر سر کوزه آب نهاده گفت این نان چیست گفت دوش باز مانده بود بجهت امشب گذاشتم دختر قصد کرد که بیرون آید درویش گفت دانستم ۲۰ که دختر شاه با من نتواند بود و تن در بی برگی من ندهد دختر گفت ای جوان من نه از بی نوائی تو می روم که از ضعف ایمان و بفرین تو می روم که از دوش باز نانی نهاده فردارا اعتماد بر رزق نداری و لکن عجب از بذر خود دارم که بیست سال مرا در خانه داشت و گفت ترا ببرهیزگاری خواهم داد آنکه بکسی داد که آنکس بروزی خود اعتماد بر ۲۵ خدای ندارد درویش گفت این گاهرا عذری هست گفت عذر آنست

کردم و لیکن يك حاجت دارم و آن آنست كه چهار روز دیگر مجلس
 یكوی یحیی چهار روز مجلس بکنند روز اول ده جنازه بر گرفتند و روز
 دوم بیست و پنج جنازه بر گرفتند و روز سیم جهل جنازه و روز چهارم
 هفتاد جنازه و پس روز پنجم از هری برفت با هفت شتروار نقره جون
 بلم رسید بسر با او بود و آن مال ی آورد گفت نباید که جون بشهر
 رسد حالی بغرما و فقرا دهد و مرا بی نصیب بگذارد هنگام سحر مناجاة
 ی کرد سر بسجده نهاد ناگاه سنگی بر سر او آمد یحیی گفت مال را بغریبان
 دهید و جان بدان اهل طریقت اورا بر گردن نهانند و بنشابور آوردند
 و بکورستان معبر دفن کردند رحمة الله علیه

ذکر شاه شجاع کرمانی قدس الله روحه

آن تیز چشم بصیرت آن شاد باز صورت و سیرت آن صدیق معرفت آن
 مخلص بی صفت آن نور چراغ روحانی شاه شجاع کرمانی رحمة الله علیه
 بزرگ عهد بود و محترم روزگار و از عیاران طریقت و از صلحان سبیل
 حقیقت و تیز فراست و فراست او البته خطا نیوفتادی و از ابناء ملوک
 بود و صاحب تصنیف و او کتابی ساخته است نام او مرآة المحکما و بسیار
 مشایخ را دیده بود جون بو تراب و یحیی معاذ و غیر ایشان و او قبا
 پوشیدی جون بنشابور آمد بو حنص حداد با عظمه خود جون اورا دید
 خاست و بش او آمد و گفت وجدت في القباء ما طلبت في العباء
 یافتیم در قبا آنچه در کلیم ی طلبیدیم نقلست که جهل سال نخفت و نمک
 در چشم ی کرد تا چشمها او جون دو قدح خون شده بود بعد از جهل
 سال شبی بخت خذایرا بخواب دید گفت بار خدایا من ترا به بیداری ی
 جستم در خواب یافتم فرمود که ای شاه مارا در خواب از آن بیدار یها
 یافتی اگر آن بیداری نبودی چنین خوابی ندیدی بعد از آن اورا دیدندی
 که هر جا کی رفتی بالشی ی نهادی و ی خنتی و گنتی باشد که بکبار

درم وام داشت بر غازیان و حاجیان و فقرا و علما و صوفیان صرف کرده بود و غرما تقاضای کردند و دل او بدان مشغول بود شب آذینه بیغیرا صلی الله علیه و علی آله و سلم بخواب دید که گنت ای بچی دل تنگ مشو که از دل تنگی تو من رنجورم بر خیز و بخراسان رو که آن صد هزار درم که تو وام داری آن جایگه زنی از بهر تو سیصد هزار درم که تو وام داری نهاده است گنت یا رسول الله آن شهر کدام و آن شخص کیست شهر بشهر می رو و سخن میگوی که سخن تو شنای دهاست که من خود جنانک بخواب تو آمده ام بخواب آنکس روم بس بچی بنشاور آمد و او را در بیش طاق منبر نهادند گنت ای مردمان نشاور من اینجا باشارت بیغامبر علیه السلام آمده ام که فرموده است که وام تو بک کس بگرارد و من صد هزار درم نقره وام دارم و بدانید که سخن ما را بهر وقت جمالی بود اکنون این وام حجاب آمد یکی گنت من بجاه هزار درم بدم دیگری گنت جهل هزار درم بدم بچی نگرفت و گنت سید علیه السلام بیک کس اشاره کرده است بس در سخن آمد روز اول هنت جنازه از مجلس او بر داشتند بس چون در نشاور وام گزرده نشد عزم بلخ کرد چون آنجا رسید مدتی باز داشتند تا سخن گنت و توانگری را فضل نهاد بر درویشی صد هزار درم بدادند شیخی در آن ناحیت بود مگر این سخن خوش نیامد توانگری را فضل نهادن گنت خدای برکت مکناد بر وی چون از بلخ بیرون آمد راهش بززند و مال ببرند گفتند اثر دعاء آن بپرد بود بس عزم مرا کرد و گویند که بپرو رفت بس بهرا آمد و خواب باز گنت دختر امیر مرا در مجلس بود کس فرستاد که ای امام دل از وام فارغ دار که آن شب که سید عالم علیه السلام در خواب بتو گنت با من نیز گنت گنتم یا رسول الله من بیش او روم فرمود که او خود آید و من انتظار تو می کردم چون بذر مرا بشوهر داد آنچه دیگران را روی و مس باشد مرا از نقره و زر ساخت آنچه نقره است سیصد هزار درم است جمله بتو ایثار

دبذار تو و گنت الهی چگونه امتناع تمام بسبب گناه از دعا که نمی بینم
 ترا که امتناع نمائی بسبب گناه من از عطا اگرچه گناه می کنم تو همچنان
 عطا می دهی بس من نیز اگرچه گناه می کنم از دعا باز نتوانم ایستاد و گنت
الهی اگر من نتوانم که از گناه باز ایستم تو می توانی که گناهم بیماری
 و گنت الهی هر گناه که از من در وجودی آید دو روی دارد یکی روی
 بلطف تو دارد و یکی روی بضعف من یا بدان روی گناهم عنو کن
 که بلطف تو دارد یا بدان روی بیمارم که بضعف من دارد و گنت
الهی بیدکرداری که مراست از تو می ترسم و بفضلی که تراست بتو امید
 می دارم بس از من باز مدار فضلی که تراست بسبب بیدکرداری کی مراست
 و گنت الهی بر من بخشای زیرا که من ز آن تو ام و گنت الهی چگونه
 ترسم از تو و تو کرمی و چگونه نترسم از تو و تو عزیزی و گنت الهی
چگونه خوانم ترا و من بنده عاصی و چگونه نخوانم ترا و تو خداوند کرم
 و گنت الهی زهی خداوند باک که بنده گناه کند و ترا شرم کرم بود
 و گنت الهی ترسم از تو زیرا که بنده ام و او میدی دارم بتو زیرا که تو
 خداوندی و گنت الهی تو دوست می داری که من ترا دوست دارم با
 آنک بی نیازی از من بس من چگونه دوست ندارم که تو مرا دوست
 داری با این همه احتیاج که بتو دارم و گنت الهی من غریب و ذکر تو
 غریب و من با ذکر تو الفت گرفته ام زیرا که غریب با غریب الفت
 گیرد و گنت الهی شیرین ترین عطاها در دل من رجای نست و خوشترین
 سخنان بر زبان من ثنای نست و دوستترین وقتها بر من وقت لفاء نست
 و گنت الهی مرا عمل بهشت نیست و طاقت دوزخ ندارم اکنون کار با
 فضل تو افتاد و گنت اگر فردا مرا گوید چه آوردی گویم خداوند از
 زندان موی بالینه و جامه شوخکن و عالی اندوه و نخلت برهم بسته چه
 ۲۴ توان آورد مرا بشوی و خلعتی فرست و مبرس نقلست که بچی صد هزار

زیان ندارد مرا آنج ایشان گویند و اگر نخواهد آمرزید بس من سزای
 آنم که ایشان میگویند گفتند تو چرا همه از رجا سخن میگوئی و همه از کرم
 و لطف او شرح می دهی گفت لا بُد سخن جو منی با جوانمردی بجز از
 کرم و لطف نبوذ و او را مناجاست و کنت خذاوندا او مید من بتو به
 ۵ سیئات بیش از آنست که امید من بتو به حسنات از بهر آنک من خویشتم
 جنان می یامم کی اعتماد کنم بر طاعت باخلاص و من چگونه طاعت
 باخلاص توامم کرد و من باآفات معروف و لکن خودرا در کاه جنان
 می یامم که اعتماد دارم بر عنف تو و تو چگونه کاه من عنف نکئی و تو بچود
 موصوف و کنت الّهی مر موسی کلیمرا و هرون عزیزرا بتزدیک فرعون
 ۱۰ طاغی باغی فرستادی و کنتی سخن با او آهسته بگوئید الّهی این لطف تو
 است با کسی که دعوی خدائی می کند خود لطف تو چگونه بود با کسی
 که بندگی ترا از میان جان میکند و کنت الّهی لطف و حلم تو با کسی
 که اَنَا رَبِّكُمْ الْأَعْلَى گویند اینست لطف و کرم تو با کسی که سُبْحَانَ
 رَبِّي الْأَعْلَى گویند که داند که چه خواهد بود و کنت الّهی در جمله مال
 ۱۵ و ملک من جز گلیسی کهنه نیست با این همه اگر کسی از من بخواهد
 اگرچه محتاجم ازو باز ندارم ترا چندین هزار رحمت است و بذرّه محتاج
 نه و چندین در مانده رحمت از ایشان دریغ داشتن چون بود و کنت
 الّهی تو فرموده‌ی که مَن جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا دَرَكَةً نِّكَوْنِي بِمَا آرَدَ
 بهتر از آن بدو باز دهم هیچ نیکوتر از ایمان نیست که با داده چه بهتر از
 ۲۰ آن بما دهی جز لقاء تو خذاوندا و کنت الّهی جنانک تو بکس نمانی کاره‌اء
 تو بکار کس نماند هر کسی که مر کسی را دوست دارد همه راحت آنکس
 جویند تو چون مر کسی را دوست داری بلا بر سر او بارانی و کنت
 خذاوندا هر چه از دنیا مرا خواهی داد بکافران ده و هر چه از عنبی مرا
 ۲۴ خواهی داد بمؤمنان ده که مرا بسند است در دنیا یاد کرد تو و در عنبی

و کنت ذکر او جمله گناه را غرقه گرداند خود رضاء او چگونه بود و رضاء او غرقه گرداند آمال را خود حُب او چگونه بود و حُب او در دهشت اندازد عقول را خود وِد او چگونه بود و وِد او فراموش گرداند هر چه دون اوست خود لطف او چگونه بود برسیند که چه توان شناخت که خدای تعالی از ما راضی است یا نی گنت اگر تو راضی باشی ازو نشان است که او از تو راضی است گفتمد آنگاه کسی بود که ازو راضی نبود و دعوی معرفت او کند گنت آری هرک غافل ماند از انعام او و در خشم بسبب مقدوری چه از نعمت و چه از محنت و چه از مصیبت و کسی گنت کئی بود که بمقام توکل رسم و رداء آزر افگم و با زاهدان بنشینم گنت آنگاه که نفس را در سر ریاضت دهی تا آنگاه کی اگر سه روز ترا حتی روزی ندهد ضعیف نگردی در نفس خود و اگر بدین درجه نرسیده باشی نشست تو بر بساط زاهدان جهل بود و از فضیلت شدن تو این نباشم گفتمد فردا که این تر بود گنت آنک امروز بیشتر ترسد گفتمد مرد بتوکل کی رسد گنت آنگاه که خدای تعالی را بوکیلی رضا دهد گفتمد توانگری چه باشد گنت این بودن بخدای گفتمد عارف کی باشد گنت هست نیست بود گفتمد درویشی چیست گنت آنک بخداوند خویش از جمله کائنات توانگر شوی مگر کی يك روز در بیش او سخن توانگری و درویشی می رفت گنت فردا نه توانگری وزنی خواهد داشت و نه درویشی صبر و شکر وزن خواهد داشت باید که شکر آری و صبر کنی گفتمد از خلقی در زهد که ثابت قدم تر گنت آنک یقین او بیشتر بود گفتمد محبت را نشان چیست گنت آنک بنکوئی زیادت نشود و یحنا نقصان نگیرد یکی گفتش مرا وصیتی کن گنت سبحان الله جو نفس من از من قبول نی کند دیگری از من قبول چگونه کند گفتمد جماعتی را ۲۴ می بینیم که ترا غیبت می کنند گنت اگر خدای مرا بخواهد آمرزید هیچ

اجتناب نماید و گفت بلندترین منزل طالبان خوف است و بلندترین منزل
 واصلان حیاست و گفت هر چیزی را زینتی است و زینت عبادت خوف
 است و علامت خوف کوتاهی امل است و گفت علامت فقر خوف فقر
 است و گفت بلندترین برهیزگاری تواضع است و گفت اخلاص خدای را
 باک کردن عمل است از عیوب و گفت علامت شوق آنست که جوارح
 از شهوات نگاه داری و علامت شوق بخدای دوستی حیوانست با راحت
 بهم یعنی جون حیوة بود و ریخ نبوذ که بسوزاند شوقش زیادت شود
 و گفت طاعت خزانۀ خدای است و کلید آن دعا و گفت توحید نورست
 و شرک نارست نور توحید جمله سیئات موحّدانرا بسوزاند و نار شرک
 ۱۰ جمله حسنات مشرکانرا خاکستر گرداند و گفت جون توحید عاجز نیست
 از هرجه در بیش رفته است از کفر و طغیان هم چنین نیز عاجز نبوذ که
 محو گرداند هرجه بعد از آن رفته است از گناه و عصیان و گفت ورع
 ایستادن بود بر حدّ عالم بی تاویل و گفت ورع دو گونه باشد ورعی بود
 در ظاهر که نجنبد مگر بخدای و ورعی بود در باطن و آن آن بود که در
 ۱۵ دلت بجز خدای در نیاید و گفت زهد سه حرفست زا و ها و دال اما
 زا ترك زینت است و ها ترك هوا و دال ترك دنیا و گفت از زهد
 سخاوت خیزد بملک و از حُبّ سخاوت بنفس و روح و گفت زهد
 آنست کی بترك دنیا حریص تر بود از حرص بر طلب دنیا و گفت زاهد
 بظاهر صافی است و بیاطن آمیخته و عارف بیاطن صافی است و بظاهر
 ۲۰ آمیخته و گفت فوت سقتر است از موت زیرا که موت انتطاع است از
 خلق و فوت انتطاع است از حق تعالی و گفت هرک سخن گوید بیش
 از آنک بیندیشد بشیائش بار آرد و هرکه بیندیشد بیش از آنک سخن
 گوید سلامت یابد و گفت علامت توبه نصوح سه چیز است کم خوردن
 ۲۴ از بهر روزه و کم خفتن از بهر نماز و کم گفتن از بهر ذکر خدای تعالی

ما دام که تو شکر می کنی شاکر نهی و غایت شکر نخبیر است و گنت مرید آخرت را دل ساکن نشود مگر در چهار موضع یا گوشه خانه یا مسجدی یا گورستانی یا موضعی که هیچ کس او را نتواند دید بس با ک نشستن او مگر با کسی که سیر نگرده از ذکر خدای تعالی کنند بر مرید چه سخت تر

گفت هم نشینی اضداد و گنت بنگرانس خویش بخلوت و انس بحق در خلوت اگر انس تو بخلوت بود چون از خلوت بیرون آئی انس تو بروز و اگر انس تو بخداوند بود همه جهان ترا یکی بود دشت و کوه و بیابان و گنت تنهائی هم نشین صدیقانست و گنت در وقت نزول بلا حقایق صبر آشکارا گردد و در وقت مکاشفه مقدر حقایق رضا روی نماید

۱۰ و گنت هرک امروز دوست دارد آنج دشمن دارد فردا از بس در آیدش و هرک امروز دشمن دارد آنج دوست دارد فردا آن چیز بدو رسد و گنت ضایع شدن دین از طمع است و بائی ماندن دین در ورع و گنت با خوی نیک معصیت زیان ندارد و گنت مقدار یک سبندان دانه از دوستی نزدیک من دوستر از آنست که هفتاد ساله عبادت بی دوستی

۱۵ و گنت اعمال محتاج است بسه خصلت علم و نیت و اخلاص و گنت بصدق توکل آزادی توان یافت از بندگی و باخلاص استغراج جزا توان کرد و برضا دادن بقضا عیش را خوش توان گردانید و گنت ایمان سه چیز است خوف و رجا و محبت و در ضمن خوف ترک گناه تا از آتش نجات یابی و در ضمن رجا در طاعت خوض کردن است تا بهشت یابی

۲۰ و در ضمن محبت احتمال مکروهات کردن است تا رضاء حق بمحاصل آید و گنت عارف آن بود که هیچیز دوستر از ذکر خدای ندارد و گنت معرفت بدل تو راه نیابد تا معرفت را بنزدیک تو حقی مانده است تا

کرارده نگرده و گنت خوف درختی است در دل و ثمره آن دعا و نضرع ۲۴ است چون دل خایف گردد جمله جوارح بطاعت اجابت کند و از معاصی

عرضه کند است این همه نشانه‌هاست و کنت هر که در توکل طعن کند در ایمان طعن کرده است و کنت تکبر کردن بر آنکس که بر تو مال تکبر کند تواضع بود و کنت از بایگانه افتادن مردان آن باشد که در خوبستن بغلط افتند و کنت مرید را از سه چیز گیر نیست خانه که در آنجا متواری بود و کنایاتی که بدان توان زیستن و عملی که بدان حرفتی تواند کرد و خانه او خلوت است و کنایت او توکل است و حرفت او عبادت است و کنت چون مرید مبتلا گردد به بسیار خوردن ملایکه برو بگریند و هر که بجز بر خوردن مبتلا کردند زود بود که بآنش شهوت سوخته گردد و کنت در تن فرزند آدم هزار عضو است جمله از شر و آن همه در دست شیطانست چون مرید را گرسنه بود نفس را ریاضت دهد آن جمله اعضا خشک شود و بآنش گرسنگی جمله سوخته گردد و کنت گرسنگی نوری است و سپر خوردگی ناری است و شهوت هبزم آن که ازو آتش زاید آن آتش فرو نشینند تا خداوند آنرا نسوزند و کنت هیچ بند سپر نخورد که خداوند ازو نبرد چیزی که هرگز بعد از آن آنرا نتواند یافت و کنت گرسنگی طعام خدای است در زمین که تنهائ صادقان بدان قوت یابند و کنت گرسنگی مریدان را ریاضت است و نایبان را تجربت است و زاهدان را سیاست است و عارفان را مکرمت است و کنت بناه می گیرم بخدای تعالی از زاهدی که فاسد گرداند معده خود را از بسیار خوردن طعام‌ها لون بلون توانگران و کنت ایشان سه قوم اند زاهد و مشتاق و واصل زاهد ۲۰ معالجه بصبر کند و مشتاق معالجه بشکر و واصل معالجه بولایت کند و کنت چون بینی که مرد اشارت بعمل کند بدانک طریقت او ورع است و چون بینی که اشارت بآیات کند بدانک طریقی او طریق ابدالست و چون بینی که اشارت بالای کند بدانک طریقی او طریق معیان است ۲۴ و چون بینی که تعلق بذکر کند بدانک طریقی او طریق عارفانست و کنت

خدای روز قیامت در ندامت و خسران و گنفت دنیا جون عروسبست
 و جویند او جون مشاطه او و زاهد درو کسی بوذ کی روی وی سیاه کند
 و موی او بکند و جامه او بدرذ و گنفت در دنیا اندیشه است و غم و
 در آخرت عذاب و عقاب بس ازو راحت کی خواهد بوذ و گنفت خداوند
 ۵ می گویند از من شکایت مکنید از غم دنیا شمارا این بوشینه نیست که هر
 دو جهان مراست و من شمارا و گنفت در کسب کردن دنیا ذلّ نفوس
 است و در کسب کردن بهشت عزّ نفوس است ای عجب از کسی که
 اختیار کند خواری و مذلت در طلب چیزی که جاوید و باقی نخواهد ماند
 و گنفت شوی دنیا ترا بدان درجه است که آرزوی آن ترا از خدای
 ۱۰ مشغول کند تا بیافت چه رسد و گنفت عاقل سه تن است یکی آنک ترک
 دنیا کند بیش از آنک دنیا ترک وی کند و آنک گوررا عمارت کند بیش
 از آنک در گور روذ و آنک خدایرا راضی گرداند بیش از آنک بدو
 رسد و گنفت دو مصیبت است بند را کی اولین و آخرین سفیر از آن
 نشنوده اند و آن وقت مرگ بوذ گفتند آن کدام بوذ گنفت یکی آنک مالی
 ۱۵ جمع کرده است ازو بستانند دوم آنک از یک یک چیز از مال او سؤال
 کنند و گنفت دینار و درم کزدم است دست بدان مکن تا افسون آن
 نیاموزی و اگر نه زهر آن ترا هلاک کند گفتند افسون او چیست گنفت
 آنک دخل او از حلال بوذ و خرج او بحق بوذ و گنفت طلب دنیا عاقل را
 نیکوتر از ترک آوردن دنیا جاهل را و گنفت ای خداوندان علم و اعتقاد
 ۲۰ قصرهاتان قیصریست و خانهاتان کسروی است و عمارتهاتان شدادی
 است و کبرتان عادیست این همه نان هیچ احمدی نیست و گنفت جویند
 این جهان همیشه در ذلّ معصیت است و جویند آن جهان همیشه در عزّ
 طاعت است و جویند حق همیشه در رّوح و راحت است و گنفت صوف
 ۲۴ بوشیدن دگانی است و سخن گفتن در زهد بیشه اوست و خداوند نافله

موحدان در دوزخ زبانه زن که چگونه ی سوزد آتش از صدق توحید او و گنت سبعان آن خدائی که بندگ گناه ی کند و حق شرم ازو دارد و گنت گناهی که ترا محتاج گرداند بدو دوستر دارم از عملی که بدو نازند و گنت هرک خدای را دوست دارد نفس را دشمن دارد و گنت ولی مرئی و منافقی نکند و چنین کس را دوست کم بود و گنت بد دوستی باشد که ترا حاجت آید چیزی ازو سؤال کردن یا او را گنتن مرا بدعا یاز دار یا در زندگانی کبا او کئی حاجت آید مدارا کردن یا حاجت آید بعدر خواستن از وی در زلّتی که از تو ظاهر شود و گنت نصیب مومن از تو سه چیز باید که بود یکی آنک اگر منتهی نتوانی رسانید مضرتی نرسانی و اگر شادش نتوانی گردانید باری اندوهگن نکئی و اگر مدحش نکوئی باری نکوهش نکئی و گنت هیچ حماقت بیش از آن نیست که تخم آتش ی اندازد و بهشت طمع ی دارد و گنت یکی گناه بعد از توبه زشت تر بود از هفتاد گناه بیش از توبه و گنت گناه مومن که میان بیم و امید بود چون روپاهی بود میان دو شیر و گنت بسنه است شمارا از داروها ترك گناه و گنت عجب دارم از کسی که برهیز کند از طعام از بیم بیماری بس چرا برهیز نکند از گناه از بیم عفتوبت و گنت کرم خدای در آفریدن دوزخ ظاهرتر است از آنک در آفریدن بهشت از بهر آنک هر چند بهشت وعده کرده است اگر بیم دوزخ نبودی يك تن بطاعت نباشدی و گنت دنیا جایگاه اشغالست و بیوسته بند میان مشغولی و بیم است تا ۲۰ بر چه قرار گیرد اِما بهشت و اِما دوزخ و گنت جمله دنیا از اول تا آخر در برابر يك ساعت غم نبرد بس چگونه بود جمله عمر در غم بودن ازو با نصیب اندك ازو و گنت دنیا دگان شیطانست زنهار که از دگان او چیزی ندردی که از بس در آید و از تو باز ستانند و گنت دنیا خمر ۲۴ شیطانست هرکه از آن مست شد هرگز بهوش باز نیاید مگر در میان لشکر

عمل نیکو گمان نیکو خیزد و از عمل بد گمان بد و گنت مغبون آنکس است که مهمل گذارد روزگار خویش ببطالت و مسلط گرداند جوارح خودرا بر هلاکت و میرد بیش از آنک بهوش آید از جنایت و گنت عبرت بخوارست و کسی که بعبرت نگرد بمنقال و گنت هرکه اعتبار نگیرد بمعاینه بند نپذیرد بصحیح و هرک اعتبار گیرد بمعاینه مستغنی گردد از نصیحت و گنت دور باش از صحبت سه قوم یکی علماء غافل دوم قراء مداهن سوم متصوّف جاهل و گنت تنهائی آرزو صدیقانست و انس گرفتن بخلق وحشت ایشانست و گنت سه خصلت از صنت اولیاست اعتماد کردن بر خدای در همه چیزها و بی نیاز بودن بدو از همه چیزها و رجوع کردن بدو در همه چیزها و گنت اگر مرگرا در بازار فروختندی و بر طبق نهادندی سزاوار بودی اهل آخرت را که هیچشان آرزو نیامدی و نخریدندی جز مرگ و گنت اصحاب دنیا را خدمت برستاران و بندگان کند و اصحاب آخرت را خدمت احرار و ابرار و زهاد و بزرگواران کنند و گنت مرد حکیم نبوذ تا جمع نبوذ درو سه خصلت یکی آنک بچشم نصیحت در توانگران نگرد نه بچشم حسد دوم آنک بچشم شنقت در زنان نگرد نه بچشم شهوت سوم آنک بچشم تواضع در درویشان نگرد نه بچشم تکبر و گنت هرک خیانت کند خدایا در سیر خدای برده او را بدراند باشکارا و گنت چون بنده انصاف خدا بدهد از نفس خویش خدای او را بیامرزد و گنت با مردمان سخن اندل گوئید و با خدای سخن بسیار گوئید و گنت چون عارف با خدای دست از ادب بردارد هلاک شود با هلاک شدگان و گنت هرکرا توانائی بخدای بود همیشه توانگرست و هرکرا توانگری بکسب خویش بود همیشه فقیر بود باوّل مجذوبانرا میخواهد و باخر مجاهدانرا چنانک گنت خدایا در سرّ نعمت فضل است و در ۲۴ ضرّا نعمت نظیر تو اگر بنده باشی در سرّا باش و گنت عجب دارم از آه

فعر دوزخ بر سر بر مملکت نشینیم دستوری فرمائی تا يك نفس بزیم از آن
 آتش که در سر من ودیعت نهاده تا مالک را و خزانه دوزخ را با دوزخ
 جمله را بیکبار بکتم عدم برم و اگر این حکایت را از نصّ مسندی خواهی
 خبر یا مؤمن فان نورک اطفأ لهی تمامست و گنت اگر دوزخ مرا بخشند
 هرگز هیچ عاشق را نسوزم از بهر آنک عشق خود او را صد بار سوخته است
 سابی گنت اگر آن عاشق را جرم بسیار بود او را نسوزی گنت فی که آن
 جرم باختیار نبوده باشد که کار عاشقان اضطراری بود نه اختیاری و گنت
 هر که شاذ شود بخدمت خدای عزّ وجلّ جمله اشیا بخدمت او شاذ شود و
 هر که جشم روشن بود بخدای جمله اشیا بنظر کردن درو روشن شود
 ۱۰ و گنت نیست کسی که در خدای متخیر شود همچون کسی که متخیر شود در
 عجایبی که بروی گذرد و گنت خدای تعالی از آن کریم تر است که
 عارفانرا دعوت کند بطعام بهشت که ایشانرا همی است که جز بدینار
 خدای سر فرو نیارد و گنت بر قدر آنک خدایرا دوست داری خلق
 ترا دوست دارند و بر قدر آنک از خدای ترس داری خلق از تو ترس
 ۱۵ دارند و بر قدر آنک بخدای مشغول باشی خلق بکار تو مشغول باشند و
 هر که شرم داشته بود از خدای در حال طاعت خدای عزّ وجلّ شرم کرم
 دارد که او را عذاب کند از بهر گناه و گنت حیاء بندک حیاء ندم بود و
 حیاء خدای حیاء کرم بود و گنت گمان نیکو بندک بخدای بر قدر معرفت
 بود بکرم خدای و نبود هرگز کسی که ترک گناه کند برای نفس خویش
 ۲۰ که بر نفس خویش ترسد چون کسی که ترک گناه کند از شرم خدای
 که می داند که خدای او را می بیند در چیزی کی نهی کرده است بس او
 از آن جهت اعراض کند نه از جهت خود و گنت گمان نیکو بخدای
 نیکوترین گمانهاست چون باعمال شایسته و مراقبت بهم بود و اما اگر با
 ۲۴ غفلت و معاصی بود آن آرزو بود که او را در خطر اندازد و گنت از

از من ترا چه سود نفلست که یکبار دوستی را نامه نوشت که دنیا چون خوابست و آخرت چون بیداری هرکه بخواب بیند که می‌گریزد تعبیرش آن بود که در بیداری بخندد و شاذ گردد و تو در خواب دنیا بگری تا در بیداری آخرت بخندی و شاذ باشی نفلست که بچی دختری داشت روزی مادر را گفت که مرا فلان چیزی می‌باید مادر گفت از خدای خواه گفت ای مادر شرم می‌دارم که بایست نفسانی خواهم از خدای بیا تو بد که آنج دهی از آن او بود نفلست که بچی با برادری بدر دهی بگذشت برادرش گفت خوش دهبست بچی گفت خوشتر ازین ده دل آنکس است که ازین ده فارغ است استغنی بالله عن الملک نفلست کی بچی را بدعوتی بردند او مردی بود که کم خوردی چیزی نمی‌خورد المحاح کردندش گفت يك دم تازیانه ریاضت از دست ننهیم کی این هوای نفس ما در کین گاه مگر خود نشسته است که اگر يك لحظه عنان بوی رها کنیم مارا در ورطه هلاک اندازد شی شیعی بیش او نهاده بودند باذی در آمد و شمع را بنشانند بچی در گریستن آمد گفتند چرا می‌گری هم این ساعت باز گیرم گفت ازین نمی‌گیرم از آن می‌گیرم کی شمعها ایمان و چراغها توحید در سینهها ما افروخته اند می‌ترسم که نباید که از مهتبی نیازی باذی در آید همچنین و آن همرا فرو نشانند روزی به بیش او می‌گفتند که دنیا با ملك الموت بجهت نیرزد گفت غلط کرده ایذ اگر ملك الموت نیست نیرزدی گفتند چرا گفت الموت جسراً بوصل الحبيب الی الحبيب گفت مرگ جسری است که دوست را بدوست رساند و يك روز بدین آیت برسید که آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ گفت ایمان يك ساعته از محو کردن کثر دویمت ساله عاجز نیامد ایمان هفتاد ساله از محو کردن گناه هفتاد ساله کئی عاجز آید و گفت اگر خدای تعالی روز قیامت گوید که چه چیز خواهی گویم خداوند آن خواهم که مرا بقعر دوزخ فرستی و بفرمائی تا از بهر من سربردها آتشین بزنند و در آن سربرده تختی آتشین بنهند تا چون ما در

اصحاب او گفتند ای شیخ معاملات رجا و معاملات خاینان چیست گفت بدانکه ترك عبودیت ضلالت بود و خوف و رجا دو قائمه ایمانند بحال باشد که کسی بورزش رکنی از ارکان ایمان بضلالت افتد خایف عبادت کند ترس قطعیت را و راجی امید دارد وصلت را تا عبادت حاصل نباشد

۵ نه خوف درست آید و نه رجا و چون عبادت حاصل بود بی خوف و رجا نبوذ و نخست کس از مشایخ این طایفه از بس خلناء راشدین که بر منبر شد او بود نقلست که یکی روز بر منبر آمد چهار هزار مرد حاضر بودند بنگرست نیکو و از منبر فرود آمد گفت از برای آنکس که بر منبر آمدم حاضر نیست نقلست که برادری داشت بگه رفت و بمجاوری بنشست

۱۰ و یحیی نامه نوشت که مرا سه چیز آرزو بود دو یافتم یکی مانده است دعا کن تا خداوند آن یکی نیز کرامت کند مرا آرزو بود که آخر عمر خویش ببغعه فاضلتر بگذارم بحرم آمدم که فاضلتر بقاع است و دوم آرزو بود که مرا خادمی باشد تا مرا خدمت کند و آب و صوء من آماده دارد کینزکی شایسته خدای مرا عطا داد سوم آرزوی من آنست که بیش از

۱۵ مرگ ترا بینم بود که خداوند این روزی کند یحیی جواب نوشت که آنک گنتی کی آرزو بهترین بقعه بود تو بهترین خلق باش و بهر بقعه کی خواهی باش که بقعه مردان عزیز است نه مردان ببقعه و اما آنک گنتی مرا خادمی آرزو بود یافتم اگر ترا مرّوت بودی و جوانمردی بودی خادم حق را خادم خویش نگردانیدی و از خدمت حق باز نداشتی و بخدمت

۲۰ خویش مشغول نکردی ترا خادمی باید بود مخدومی آرزوی کنی مخدومی از صفات حق است و خادمی از صفات بنده بند را بند باید بودن چون بند را مقام حق آرزو کرد فرعون بود و اما آنک گنتی مرا آرزوی دیدار نست اگر ترا از خدای خبر بودی از من ترا یاد نیامدی با حق صحبت

جان کن که ترا هیچ جا از برادر یاد نیاید که آنجا فرزند قربان باید کرد تا به برادر چه رسد اگر او را یافتی من ترا بجه کار آم و اگر نیافتی

آنست که محتاج باشی بهر که مثل نست نقلست که کسی گنیش ترا هیچ حاجت هست بن بر دار شیخ گفت مرا چون بتو و مثل تو حاجت بود که مرا بخدای حاجت نیست یعنی در مقام رضا ام راضی را با حاجت چه کار و گنفت فقیر آنست که قوت او آن بود که بیابد و لباس او آن بود که عورتی ببوشد و مسکن او آن بود که در آنجا باشد نقلست که وفات او در بادیه بصره بود و از بس او یچندین سال جماعتی بدو رسیدند او را دیدند بر بای ایستاده و روی بقبله کرده و خشک شده و رکوه بیش نهاده و عصا در دست گرفته و هیچ سیاهی گرد او نگشتی رحمة الله علیه

ذکر یحیی معاذ رازی قدس الله روحه العزیز

۱۰ آن چشمه روضه رضا آن نقطه کعبه رجا آن ناطق حقایق آن واعظ خلابی آن مرد مُراد یحیی معاذ رحمة الله علیه لطیف روزگار بود و خُلّتی عجب داشت و بسطی با قبض آمیخته و رجائی غالب کار خاینان بیش گرفته و زبان طریقت و محبت بود و همتی عالی داشت و گستاخ درگاه بود و ۱۵ وعظی شافی داشت جنانک او را یحیی واعظ گفتندی و در علم و عمل قدی راسخ او را بود و بلطایف و حقایق مخصوص بود و بمجاهد و مشاهده موصوف و صاحب تصنیف بود و سخنی موزون و نفسی گیرا داشت تا بخدای که مشایخ گفته اند خداوند را دو یحیی بود یکی از انبیا و یکی از اولیا یحیی زکریّا صلوات الله علیهما طریق خوف را جنان سپرد که همه ۲۰ صدیقان بخوف او از فلاح خود نومید گشتند و یحیی معاذ طریق رجارا جنان سلوک کرد که دست همه مدعیان رجارا در خاک مالید گفتند حال یحیی زکریّا معلوم است حال این یحیی چگونه بود گفت جنین رسیده است که هرگز او را در طاعت ملالت نبود و بر وی کبیره نرفت و در معاملات ۲۴ و ورزش از خدای خطری عظیم داشت که کس طاقت آن نداشتی از

عرضه کردند منع کردم چهارده روز گرسنه ماندم از شوی آنک منع کردم و گفت هیچ نی دانم مرید را مضرت از سفر کردن بر متابعت نفس و هیچ فساد هرید راه نیافت الا بسبب سفرهء باطل و گفت حق تعالی فرموده است که دور باشید از کبایر و کبایر نیست الا دعوی فاسد و اشارت باطل و اطلاق کردن عبارات و الفاظ میان تہی بی حقیقت ثم قال قال الله تعالی وَاِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ اِلَىٰ اَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوْكُمْ وگفت هرگز هیچکس برضای خدای نرسد اگر یک ذره دنیا را در دل او مندار بود وگفت چون بنده صادق بود در عمل حلاوت باید بیش از آنک عمل کند و اگر اخلاص بجای آورد در آن حلاوت باید در آن وقت که آن عمل کند وگفت شما سه چیز دوست می دارید و از آن شما نیست نفس را دوست می دارید و نفس از آن خدای است و روح را دوست می دارید و روح از آن خدای است و مال را دوست می دارید و مال از آن خدای است و دو چیز طلب می کنید و نمی یابید شادی و راحت و این هر دو در بهشت خواهند بود وگفت سبب وصول بحق هندک درجه است ادناء آن اجابت است و اعلاء آن توکل کردن بخدای تعالی بحقیقت وگفت توکل آنست که خویش را در دریا عبودیت افگنی دل در خدای بسته داری اگر دهنده شکر گوئی و اگر باز گیرد صبر کنی وگفت هیچیز عارف را نبرد نکند و همه تیرگیها بدو روشن شود وگفت از دلها دلیست که زنده است بنور فهم از خدای وگفت قناعت گرفتن قوت است از خدای وگفت هیچیز نیست از عبادات نافع تر از اصلاح خواطر وگفت اندیشه خویش را نگاه دار زیراکی مقدمه همه چیزها است که هرکرا اندیشه درست شد بعد از آن هرچه بر روی بروز از افعال و احوال همه درست بود وگفت حق تعالی گویا گرداند علم را در هر روزگاری مناسب اعمال اهل روزگار وگفت حقیقت غنا آنست که مستغنی باشی از هرک مثل نست و حقیقت فقر

هر آرزویی که بر دل تو خواهد گذشت بی دویست نازبانه نخواهد بود
 نقلست که بو تراب را جند بسر بود و در عهد او گرگ مردم خوار بدید
 آمد که بود جند بسرش را بدرید یک روز بسجاده نشسته بود گرگ قصد او
 کرد اورا خبر کردند همچنان می بود گرگ چون اورا بدید باز گشت
 ۵ نقلست که بکبار با مریدان در بادیه می رفت اصحاب آتشفشان شدند خواستند
 که وضو سازند بشیخ مراجعت کردند شیخ خطی بکشید آب بر جوشید و
 وضو ساختند ابو العباس سیری گوید کجا بو تراب در بادیه بودم یکی از
 یاران گفت مرا نشنه است بای بر زمین زد جشمه آب بدید آمد مرد
 گفت مرا جنان آرزوست که بقدر بخورم دست بر زمین زد قدحی بر
 ۱۰ آمد از آبگینه سبید که از آن نیکوتر نباشد وی از آن آب بخورد و
 یاران را آب داد و آن قدح تا همگه با ما بود بو تراب ابو العباس را
 گفت اصحاب توجه می گویند درین کارها که حق تعالی با اولیاء خویش
 میکند از کرامات گفت هیچکس ندیدم کی بذین ایمان آورد الا اندکی گفت
 هر که ایمان نیارد بذین کافر بود و بکبار مریدان گفتند گریز نیست از
 ۱۵ قوت شیخ گفت گریز نیست از آنک ازو گریز نیست بو تراب گفت
 شبی در بادیه می رفتم تنها شبی تاریک بود ناگاه سیاهی بیش من آمد
 چندانک مناره ترسیدم چون اورا بدیدم گفتم تو بری یا آدمی گفت تو
 مسلمانی یا کافری گفتم مسلمان گفت مسلمان بدون خدای از چیز دیگر
 نترسد شیخ گفت دل من بمن باز آمد دانستم که فرستاده غیب است
 ۲۰ تسلیم کردم و خوف از من برفت و گفت غلای دیدم در بادیه بی زاد
 و راحله گفتم اگر بقین نیستی با او هلاک شود بس گفتم یا غلام بچین
 جای می روی بی زاد گفت ای بیر سر بر دار تا جز خدای هیچکس را
 بینی گفتم اکنون هر کجا خواهی برو و گفتم مدت بیست سال نه از کسی
 چیزی گرفتم و نه کسی را چیزی دادم گفتند چگونه گفت اگر می گرفتم
 ۲۵ از وی گرفتم و اگر می دادم بدو می دادم و گفتم روزی طعانی بر من

خود بی‌هشت فرو آم گو خدمت کنیذ ابن جلا گوید بو تراب در مکه آمد تازه روی بود گفتم طعام کجا خورده گنت بیصره و دیگر ببعداذ و دیگر اینجا و ابن جلا گوید سیصد بیرا دینم در میان ایشان هیچ کس بزرگتر از چهار تن نبود اول ایشان بو تراب بود نقلست که جون از اصحاب خویش چیزی دیدی کی کراهیت داشتی خود توبه کردی و در مجاهده بینرودی و گفتی این بیچاره بشوی من درین بلا افتادست و اصحاب را گفتی هرک از شما مرقعی بوشید سؤال کرد و هرک اندر خانقاه نشست. سؤال کرد و هرک از مصحف قران خواند سؤال کرد يك روز یکی از اصحاب وی دست بیوست خربزه دراز کرد و سه روز بود تا ۱۰ چیزی نخورده بود گنت تو برو که تصوف را نشائی ترا بی بازار باید شد و گنت میان من و میان خدای عهدیست که جون دست بحرام دراز کنم مرا از آن باز دارد و گنت هیچ آرزو بر دل من دست نبوده است مگر وقتی در بادیه ی آمدم آرزو نان گرم و خایه مرغ بر دلم گذر کرد اتفاق افتاد که راه گم کردم بقیله افتادم جمعی ایستاده بودند و ۱۵ مشغله ی کردند جون مرا بدیدند در من آویختند و گفتمند کالای ما برده و کسی آمدن بود و کالای ایشان برده بود شیخ را بگرفتند و دو بست خوب بزندن در میان خوب زدن بیری از آن موضع بگذشت دید که یکی را ی زندن بنزدیک او شد بدانست که او کیست مرقع بدرید و فریاد بر داشت و گنت شیخ الشیوخ طریقت است این چه بی حرمتی است این ۲۰ چه بی ادبی است کبا سید همه صدیقان طریقت کردید آن مردمان فریاد کردند و بشیانی خوردند و عذر خواستند شیخ گنت ای برادران بحق وفاء اسلام که هرگز وقتی بر من گذر نکرد خوشتر ازین وقت و سالها بود تا ی خواستم که این نفس بکام خویش بینم بدان آرزو اکنون رسیدم بس بیر صوفی دست او بگرفت و او را بخانقاه برد و دستوری خواست تا ۲۵ طعمای بیاورد برفت و نان گرم و خایه مرغ بیاورد شیخ گنت ای نفس

است از الثنات کردن بچیزی غیر الله و يك روز در بیش او بر خواندند
 فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ دهنده بدانك بهترین مغزی درگاه خدای
 است و کسی گفت مرا وصیتی بکن گفت بمیران نفس را تا زنده گردانندش
 چون او را وفات نزدیک آمد هفتصد دینار وام داشت همه بمساکین و
 مسافران داده بود در نزع افتاد غریمانش بیکبار بر بالین او آمدند احمد
 در آن حال در مناجات آمد گفت اَللّهُمَّ مَرِّ بِرِي وَ مَرِّ بِأَيِّهَانِ جَانِ
 مَنْسْتٍ وَ مَنْ بَكَرَّوْمَ بِنَزْدِيكَ أَيُّهَانِ جَوْنِ وَثِيْقَتِ أَيُّهَانِ سِتَانِي كَسِيْرًا
 برگمار تا بحق ایشان قیام نماید آنگاه جان من بستان درین سخن بود که
 کسی در بکوفت که غریمان شیخ بیرون آیند همه بیرون آمدند و زر خویش
 ۱۰ تمام بگرفتند چون وام گزارده شد جان از احمد جدا شد رحمة الله علیه،

ذکر ابو تراب نخشی قدس الله روحه

آن مبارز صفّ بلا آن عارف صدق و صفا آن مرد میدان معنی آن فرد
 ایوان تقوی آن محقق حق و نبی قطب وقت ابو تراب نخشی رحمة الله
 علیه از عیار بیشگان طریقت بود و از مجرّدان راه بلا بود و از سیّاحان
 ۱۰ بادیّه فقر بود و از سیّدان این طایفه بود و از اکابر مشایخ خراسان
 بود و در مجاهده و تقوی قدی راسخ داشت و در اشارات و کلمات نفسی
 عالی داشت جهل موقف ایستاده بود و در چندین سال هرگز سر بر
 بالین نهاده بود مگر در حرم یکبار در سحرگاه بخواب شد قوی از حوران
 خواستند که خوبش بر او عرضه کنند شیخ گفت ما را جندان بروائی هست
 ۲۰ بغفور که بروای حور ندارم حوران گفتند ای بزرگ هر چند جبین است
 اما یاران ما شامت کنند کی بشنوند که ما را بیش تو قبولی نبوذ تا رضوان
 جواب داد کی ممکن نیست که این عزیز را بروای شما بود بروید تا فردا
 کی در بهشت قرار گیرد و بر سریر مملکت نشیند آنگاه بیائید و نصیری
 ۲۴ که در خدمت رفته است بجای آرید بو تراب گفت که ای رضوان اگر

زانو نهاده بودم و می دانستم و گفتم هر که خدمت درویشان کند
 بسه چیز مکرم شود تواضع و حسن ادب و سخاوت و کفایت هر کی خواهد
 که خدای تعالی با او بود گو صدق را ملازم باش که میفرماید إِنَّ اللَّهَ
 مَعَ الصَّادِقِينَ و گفتم هر که صبر کند بر صبر خویش او صابر بود نه
 آنک صبر کند و شکایت کند و گفتم صبر زاد مضطربانست و رضا
 درجه عارفانست و گفتم حقیقت معرفت آنست که دوست داری او را
 بدل و یاد کنی او را بزبان و همت برین گردانی از هر چه غیر اوست
 و گفتم نزدیکترین کسی بخدای آنست که خلقی او بیشتر است و گفتم
 نیست کسی که حقی او را مطالبت کند بآلاء خویش جز کسی که او را
 ۱۰ مطالبت کند بنعماء خویش و ازو سؤال کردند که علامت محبت چیست
 گفت آنک عظیم نبوذ همیز از دو کون در دل او از بهر آنک دل او
 بر بود از ذکر خدای و آنک هیچ آرزویی نبوذ او را مگر خدمت او از
 جهت آنک نه بیند عز دنیا و آخرت مگر در خدمت او و آنک نفس
 خویش را غریب بیند و اگر چه در میان اهل خویش بود از جهت آنک
 ۱۰ هیچکس باخ او در آنست موافق او نبوذ در خدمت دوست او و گفتم
 دلها رونک است ناگرد عرش گردد یا گرد باکی و گفتم دلها جایگاهیناست
 هرگاه از حق بر شود بدید آورد زیادتی انوار آن بر جوارح و هرگاه که
 از باطل بر شود بدید آورد زیادتی ظلمات آن بر جوارح و گفتم هیچ
 خواب نیست گران تر از خواب غفلت و هیچ مالک نیست بقوت تر از
 ۲۰ شهوت و اگر گرانی غفلت نبوذ هرگز شهوت ظفر نیابد و گفتم نمای بندگی
 در آزادی است و در تحقیق بندگی آزادی تمام شود و گفتم شمارا در
 دنیا و دین در میان دو متضاد زندگانی می باید کرد و گفتم طریق
 هویدا است و حق روشن است و داعی شنونده است بس بعد ازین تحبیری
 ۲۴ نیست الا از کوری برسیند که کذام عمل فاضلتر گفتم نگاه داشتن سر

بکنی گفت جنین کم که شما می گوئید چند روز با ایشان می بود تا روزی
 کاروانی برسیدند آن کاروانرا بزدند یکی را ازین کاروانیان که مال بسیار
 بود اورا بیاوردند این نویسه را گفتند که این را گردن بزنی این مرد
 توفیق کرد با خود گفت این میر دزدان چندین خلق کشته باشد من
 ۵ اورا بکشم بهتر که این مرد بازرگانرا آن مرد اورا گفت اگر بکاری آمده
 آن باید کرد که ما فرمائیم و اگر نی بس کاری دیگر رو گفت چون
 فرمان می باید برد فرمان حق برم نه فرمان دزد شمشیر بگرفت و آن
 بازرگانرا بگذاشت و آن میر دزدانرا سر از تن جدا کرد دزدان چون آن
 بدیدند بگریختند و آن بارها بسلامت ماند و آن بازرگان خلاص یافت
 ۱۰ و اورا زر و سیم بسیار داد جنانک مستغنی شد نقلست که وقتی درویشی
 بهمان احمد آمد شیخ هفتاد شمع بر افروخت درویش گفت مرا این هیچ
 خوش نمی آید که تکلف با تصوف نسبت ندارد احمد گفت برو و هرچه
 نه از بهر خدای بر افروخته ام تو آنرا باز نشان آن شب آن درویش تا
 بامداد آب و خاک می ریخت که از آن هفتاد شمع یکی را نتوانست کشت
 ۱۵ دیگر روز آن درویش را گفت این همه تعجب چیست بر خیز تا عجایب
 بینی می رفتند تا بدر کلبسائی موگلان ترسایان نشسته بودند چون احمد را
 بدیدند و اصحاب اورا مهتر گفت در آئید ایشان در رفتند خوانی بنهاد
 بس احمد را گفت بخور گفت دوستان با دشمنان نخورند گفت اسلام
 عرضه کن بس اسلام آورد و از خیل او هفتاد تن اسلام آوردند آن
 ۲۰ شب بخت بخواب دید که حق تعالی گفت ای احمد از برای ما هفتاد
 شمع بر افروختی ما از برای تو هفتاد دل بنور شعاع ایمان بر افروختیم
 نقلست که احمد گفت جمله خلق را دیدم که چون گاو و خراز یکی آخر
 علف می خوردند یکی گفت خواجه بس تو کجا بودی گفت من نیز با
 ایشان بودم اما فرق آن بود که ایشان می خوردند و می خندیدند و
 ۲۵ برغم می جستند و می ندانستند و من میخوردم و می گریستم و سر بر

خانه ما باز نگردی برنا همچین کرد چون روز شد خواجه صد دینار
 بیاورد و بشیخ داد شیخ گفت بگیر این جزاء يك شبه نماز نست دزدرا
 حالتی بدید آمد لرزه بر اندام او افتاد گریان شد و گفت راه غلط کرده
 بودم يك شب از برای خدای کار کردم مرا جنین اکرام کرد توبه کرد
 و بخدای باز گشت و زررا قبول نکرد و از مریدان شیخ شد نقلست که
 یکی از بزرگان گفت احمد خضرویه را دیدم در گردونی نشسته بزنجیرها
 زرین آن گردون را فریشتگان می کشیدند در هوا گفتم شیخا بدین منزلت
 بجای می بری گفت بزیارت دوستی گفتم ترا با جنین مفای بزیارت کسی می
 باید رفت گفت اگر من نروم او بیاید درجه زایران او را بود نه مرا
 ۱۰ نقلست که یکبار در خانقاهی می آمد با جامه حَاقی و از رسم صوفیان فارغ
 بوظایف حقیقت مشغول شد اصحاب آن خانقاه بیاطن با او انکار کردند
 و با شیخ خود می گفتند که او اهل خانقاه نیست تا روزی احمد بسر جاه
 آمد دلوش در جاه افتاد او را برنجانیدند احمد بر شیخ آمد و گفت فاتحه
 بخوان تا دلواز جاه بر آید شیخ متوقف شد که این چه التماس است احمد
 ۱۰ گفت اگر تو برنی خوانی اجازه ده تا من بر خوانم شیخ اجازت داد احمد
 فاتحه بر خواند دلو بسر جاه آمد شیخ چون آن بدید کلاه بنهاد و گفت
 ای جوان تو کیستی که خرمن جاه من در برابر دانه تو گاه شد گفت
 یارانرا بگوی تا بچشم کمی در مسافران نگاه نکنند که من خود رفتم نقلست
 که مردی بنزدیک او آمد گفت رنجورم و درویش مرا طریقی بیاموز تا
 ۲۰ ازین محنت برهم شیخ گفت نام هر بیشه که هست بر کاغذ بنویس و در
 توبره کن و نزدیک من آر آن مرد جمله بیشها بنوشت و بیاورد شیخ دست
 بر توبره کرد یکی کاغذ بیرون کشید نام دزدی بر آنجا نوشته بود گفت
 ترا دزدی باید کرد مرد در تعجب بماند بس بر خاست بنزدیک جماعتی
 رفت که بر سر راهی دزدی می کردند گفت مرا بدین کار رغبت است
 ۲۰ چون کم ایشان گفتند این کاررا يك شرطست که هرچه ما بتو فرمائیم

بخلق انسی یابند گفتم هر کجا ترا برم ترا بکرانه فرود آرم و با خلق نشینم
گفت روا دارم عاجز آمدم و بتضرع بحق باز گشتم تا از مکروی مرا
آگاه کند یا اورا مقرر آورد تا چنین گفت که تو مرا بخلافهه مراد هر
روزی صد بار هی گشتی و خلق آگاه نی آنجا باری در غزو بیکبار گشته
شوم و باز هم و همه جهان آواره شوذ که زهی احمد خضروه کی اورا
بکشند و شهادت یافت گفتم سبحان آن خدائی کی ننسی آفرید بزندگانی
منافق و از بس مرگ هم منافق نه بدین جهان اسلام خواهد آورد و نه
بدان جهان بنداشتم که طاعت می جوئی ندانستم کی زناری بندی و خلاف
او کی می کردم زیادت کردم نقلست که گفت یکبار ببادیه بر توکل براه
۱۰ حج در آمدم باره بر رفتم خار مغیلان در بایم شکست بیرون نکردم گفتم
توکل باطل شوذ همچنان می رفتم بایم آماس گرفت هم بیرون نکردم همچنان
لنگان لنگان بگه رسیدم و حج بگردم و همچنان باز گشتم و جمله راه از
وی چیزی بیرون می آمد و من برنجی تمام می رفتم مردمان بدیدند و آن
خار از بایم بیرون کردند بایم مجروح شد روی بیسطام نهانم بنزدیک
۱۵ بایزید در آمدم بایرید را چشم بر من افتاد تبسمی بکرد و گفتم آن اشکیل
که بر بایت نهانند چه کردی گفتم اختیار خویش باختر او بگذاشتم شیخ
گفت ای مشرک اختیار من می گوئی یعنی ترا نیز وجودی و اختیاری
هست این شرک نبود نقلست که گفتم عز درویشی خویش را بنهان دار
بس گفتم درویشی در ماه رمضان یکی توانگری بخانه برد و در خانه
۲۰ وی بجز نانی خشک نبود توانگر باز گشت صره زر بدو فرستاد درویش
آن زر را باز فرستاد و گفتم این سزای آنکس است که سر خویش با
جون توئی آشکارا کند ما این درویشی بهر دو جهان نفروشم نقلست که
دزدی در خانه او در آمد بسیاری بگشت هیچ نیافت خواست که نومید
باز گردد احمد گفتم ای برنا دلو بر گیر و آب برکش از جاه و طهارت
۲۵ کن و بنام مشغول شو تا جون چیزی برسذ بتو دهم تا تهی دست از

از تو بهو برسم و از وی بجزای رسم و دلیل سخن اینست کی او از صحبت من بی نیاز است و تو بمن محتاجی و بیوسته بایزید با فاطمه گستاخ می بودی تا روزی بایزید را چشم بردست فاطمه افتاد کی حنا بسته بود گنت یا فاطمه از برای چه حنا بسته گنت یا بایزید تا این غایت تو دست و حنا من ندیده بودی مرا بر تو انبساط بود اکنون کی چشم تو بر اینها افتاد صحبت ما با تو حرام شد و اگر کسی را اینجا خیالی روز بیش ازین گفته ام بایزید گنت از خداوند درخواست کرده ام تا زنانرا بر چشم من جو دیوار گرداند و بر چشم من یکسان گردانید است چون کسی چنین بود او کجا زن بیند بس احمد و فاطمه از آنجا بنشاور آمدند و اهل نشابور را با احمد خوش بود و چون یحیی معاذ رازی رحمة الله علیه بنشاور آمد و قصد بلخ داشت احمد خواست که او را دعوتی کند با فاطمه مشورت کرد که دعوت یحیی را چه باید فاطمه گنت چندین گاو و گوسفند و حواش و چندین شمع و عطر و با این همه چند خر نیز بیاید احمد گنت باری کشتن خر چرا گنت چون کرمی بهمان آبد باید ۱۵ که سگان محلّت را از آن نصیبی بود این فاطمه در فتوت جنان بود لاجرم بایزید گنت هر که خواهد که تا مردی بیند بنهان در لباس زنان گو در فاطمه نگر نفلست که احمد گنت مدتی مدید نفس خویش را قهر کردم روزی جماعتی بغزای رفتند رغبتی عظیم در من بدید آمد و نفس احادیثی که در بیان ثواب غزای بودی به پیش می آورد عجب داشتم گنتم ۲۰ از نفس نشاط طاعت نیاید این مگر آنست که او را بیوسته در روزه می دارم از گرسنگی طاقتش نماند است میخواهد تا روزه گشاید گنتم بسفر روزه نگشایم گنت رو دارم عجب داشتم گنتم مگر از بهر آن میگوید که من او را بنام شب فرمام خواهد که بسفر رود تا بشب بخسید و بیاساید گنتم تا روز بیدار دارم گنت رو دارم عجب داشتم و تفکر کردم که ۲۵ مگر از آن میگوید تا با خلق بیامیزد کی ملول گشته است در تنهایی تا

نیکوئی اورا یاد کنند او مشرکست در عبادت خدای تعالی بنزدیک این طایفه از پیر آنک هرکه خدایرا بدوستی برستد دوست ندارد که خدمت اورا هیچ کس بیند جز مخدوم او والسلام

ذکر احمد خضرویه قدس الله روحه العزیز

۵ آن جوانمرد راه آن باکباز درگاه آن متصرف طریقت ان متوکل بختیفت آن صاحب فتوت شیخی احمد خضرویه بلخی رحمة الله علیه از معتبران مشایخ خراسان بود و از کاملان طریقت بود و از مشهوران فتوت بود و از سلطانان ولایت و از مقبولان جمله فرقت بود و در ریاضت مشهور بود و در کلمات عالی مذکور بود و صاحب تصنیف بود و هزار مرید داشت که هر هزار بر آب می رفتند و بر هوا می بریزند و در ابتدا مرید حاتم اصم بود و با ابو تراب صحبت داشته بود و بو حنصرا دیده بود بو حنصرا برسیدند کی ازین طایفه کرا دیدی گفت هیچ کس را ندیدم بلند همت تر و صادق احوال تر کی احمد خضرویه و هم ابو حنص گفت اگر احمد نبودی فتوت و مروّت پیدا نگشتی و احمد جامه ۱۰ برسم لشکریان بوشیدی و فاطمه کی عیال او بود اندر طریقت آبی بود و از دختران امیر بلخ بود توبت کرد و بر احمد کس فرستاد که مرا از بذر بخواه احمد اجابت نکرد دیگر بار کس فرستاد کی ای احمد من ترا مردانه تر ازین دانستم راهبر باش نه راهبر احمد کس فرستاد و از بذر بخواست بذر بحکم تبرک اورا با احمد داد فاطمه بترك شغل دنیا بگفت ۲۰ و بحکم عزالت با احمد بیارامید تا احمدرا قصد زیارت بایزید افتاد فاطمه با وی برفت چون بیش بایزید اندر آمدند فاطمه نقاب از روی برداشت و با ابو یزید سخن می گفت احمد از آن متغیر شد و غیرتی بر دلش مستولی شد گفت ای فاطمه این چه گستاخی بود کجا بایزید ۲۴ کردی فاطمه گفت از آنک تو محرم طبیعت منی و بایزید محرم طریقت من

روئی نیکو داری گفت آری یا احمد آن شب که بگریستی من آن آب
دیده تو در روی خود مالیدم روی من چنین شد و گنت بندک تائب
نبود تا بشپان نمود بدل و استغفار نکند بزبان و از عیدک مظلوم بیرون
نیاید تا جهد نکند در عبادت چون چنین بود که گنتم از توبه و اجتهاد
۵ زهد و صدق بر خیزد و از صدق توکل بر خیزد و از توکل استقامت
بر خیزد و از استقامت معرفت بر خیزد بعد از آن لذت انس بود
بعد از انس حیا بود بعد از حیا خوف بود از مکر و استدراج و
در جمله این احوال از دل او منافقت نکند از خوف آنک نباید که
این احوال برو زوال آید و از لفای حق باز ماند و گنت هرکه بشناسد
۱۰ آنج ازو باید ترسید آسان شود بر وی دور بودن از هرجه او را نمی
کرده اند از آن و گنت هرک عاقل تر بود بخدای عارف تر بود و هرکه
بخدای عارف تر بود زود بمنزل رسد و گنت رجا قوت خاینان است
و گنت فاضلترین گریستن گریستن بندک بود در فوت شدن اوقاتی که نه
بر وجه بوده باشد و گنت هرک بدنیا نظر کند بنظر ارادت و دوستی
۱۵ حق تعالی او را نور فقر و زهد از دل او بیرون برد و گنت دنیا چون
مزبله است و جایگاه جمع آمدن سگان است و کمتر از سگ باشد آنک
بر سر معلوم دنیا نشیند از آنک سگ از مزبله چون حاجت خود روا
کند سیر شود باز گردد و گنت هرک نفس خویش را نشناسد او در دین
خویش در غرور بود و گنت مبتلا نگرداند حق تعالی هیچ بندۀ را بجزی
۲۰ سخت تر از غفلت و سخت دلی و گنت انبیا مرگرا کراهیت داشته اند
که از ذکر حق باز مانده اند و گنت دوستی خدای دوستی طاعت خدای
بود و گنت دوستی خدا بر نشانی هست و آن دوستی طاعب اوست و گنت
هیچ دلیل نیست بر شناختن خدای جز خدای اما دلیل طلب کردن برای
۲۴ آداب خدمتست و گنت هرکی دوست دارد که او را بخیر بشناسند یا

خداى با تو جگر کرد گفتم خداوند تعالى فرمود كه چرا چندین كریستی
گفتم آلهی از شرم گناهان فرمود كه یا فتح فریشته گناه ترا فرموده بودم
كه تا جهل سال هیچ گناه بر تو نویسد از بهر گریستن تو رحمة الله علیه

ذکر احمد حواری قدس الله روحه

آن شیخ کبیر آن امام خطیر آن زین زمان آن رکن جهان آن ولی قبه
نواری قطب وقت احمد حواری رحمة الله علیه یگانه وقت بود و در
جملة فنون علوم عالم بود و در طریقت بیانی عالی داشت و در حقایق
معتبر بود و در روایات و احادیث مقتدا بود و رجوع اهل عهد در
واقعات بدو بود و از اکابر مشایخ شام بود و بهمه زبانها محمود بود تا
۱۰ بجدی كه جنید گفت احمد حواری رجحان شام است و از مریدان ابو
سلیمان دارائی بود و بسا سفیان عیینه صحبت داشته بود و سخن او را در
دلها اثری عجب بود و در ابتدا بتحصیل علم مشغول بود تا در علم بدرجه
کمال رسید آنگاه کتبر بر داشت و بدریا برد و گفت نیکو دلیل و
راهبری بودی مارا اما از بس رسیدن بمقصود مشغول بودن بدلیل محال
بود كه دلیل تا آنگاه باید كه مرید در راه بود چون بیشگاه بدید آمد
درگاه و رادرا چه قیمت بس کتبر بدریا رها کرد و بسبب آن رجحان
عظیم کشید و مشایخ گفتند آن در حال سکر بود نقلست كه میان سلیمان
دارائی و احمد حواری عهد بود كه بشیخ چیز ویرا مخالفت نکند روزی
سخن می گفت ویرا گفتم تنور نافته اند چه فرمائی ابو سلیمان جواب
۲۰ نداد سه بار بگفتم بو سلیمان گفتم برو و در آنجا بنشین چون برین
حال ساعتی بر آمد یاذ آمدش گفتم احمد را طلب کنید طلب کردند
نیافتند گفتم كه در تنور بنگریت كجا من عهد دارم كه بشیخ مرا مخالفت
نكند چون بنگرستند در تنور بود موئی بر وی نسوخته بود نقلست كه
۲۴ گفتم حوری را بخواب دیدم نوری داشت كه می درفشید گفتم ای حوا

توانگران از غایت اعتماد که او دارد بر حق نقلست که فتح کنت وقتی در مسجد بودم با یارن جوانی در آمد با بیراهنی خَاقی و سلام کرد و گنت غریبانرا خدای باشد و بس فردا بنلان محلت بیای و خانه من نشان خواه و من خننه باشم مرا بشوی و این بیراهن را کنن کن و بخاک دفن کن برفتم جنان بود اورا بشستم و آن بیراهن را کنن کردم و دفن کردم می خواستم کی باز کردم دامنم بگرفت و گنت اگر مرا ای فتح بر حضرت خدای منزلی بود ترا مکافات کنم برین رنج کی دیدی بس کنت مرد بر آن پیرز که بر آن زیسته باشد این بگنت و خاموش شد نقلست که یک روز می گریست اشکها خون آلود از دیدگان می بارید گنتند با ۱۰ فتح چرا بیوسته گریانی گنت جون از گناه خود یاد میکنم خون روان می شود از دیدن من کی نباید که گریستن من بریا بود نه باخلاص نقلست که کسی فتح را بنجاه دم آورد گنت در خبر است که هرکرا بی سؤال چیزی دهند و رد کند بر حق تعالی رد کرده است یک دم بگرفت و باقی باز داد و گنت با سی بیر صحبت داشتم که ایشان از جمله ابدال بودند همه ۱۵ گنتند که برهیز از صحبت خاقی و همه بکم خوردن فرمودند و گنت ای مردمان نه هرک طعام و شراب از بیمار باز گیرز پیرز گنتند بلی گنت همچنین دل که از علم و حکمت و سخن مشایخ باز گیرز پیرز و گنت وقتی سؤال کردم از راهی که راه بخدای چگونه است گنت جو روی برآه وی آوردی آنجاست و گنت اهل معرفت آن قوم اند که چون سخن گویند از خدای ۲۰ گویند و چون عمل کنند برای خدای کنند و چون طلب کنند از خدای طلب کنند و گنت هرکه مداومت کند بر ذکر دل آنجا شادی محبوب بدید آید و هرکه خدایا برگزیند بر هوای خویش از آنجا دوستی خدای تعالی بدید آید و هرکی را آرزومندی بود بخدای روی بگرداند از هرجه ۲۴ جز اوست نقلست که چون فتح وفات کرد اورا بخواب دیدند گنتند

ازین گفتنی با تو نیز صحبت نداشته‌امی و آنس سری سبّری شد رحمة الله
 علیه رحمة واسعة

ذکر فتح موصلی قدس الله روحه العزیز

آن عالم فرع و اصل آن حاکم وصل و فصل آن ستوده رجال آن ربوده
 جلال آن بختیقت ولی شیخ وقت فتح موصلی رحمة الله علیه از بزرگان مشایخ
 بود و صاحب همت بود و عالی قدر و در ورع و مجاهدت بغایت بود و
 حزنی و خوفی غالب داشت و انقطاع از خلق و خودرا بنهان ی داشت
 از خلق تا حدّی که دسته کلید برهم بسته بود بر شکل بازرگانان هر
 کجا رفتی در بیش سجّاده بنهادی تا کسی ندانستی که او کیست وقتی
 دوستی از دوستان حق تعالی بدو رسید او را گفت بدین کلیدها چه
 ی کشائی که بر خود بسته از بزرگی سؤال کردند که فتح را هیچ علم
 هست گفت او را بسند است علم که ترک دنیا کرده است بکلی ابو
 عبد الله بن جلا گوید که در خانه سری بودم چون باره از شب
 بگذشت جامه‌ها پاکیزه در بوشید و ردا بر افکند گفتم درین وقت کجا ی
 روی گفت بعیادت فتح موصلی چون بیرون آمد عسس بگرفتش و بزندان
 برد چون روز شد فرمودند کی محبوسانرا خوب زیند چون جلاّد دست
 بر داشت تا او را بزند دستش خشک شد نتوانست جنبانیدن جلاّدرا
 گفتند چرا نمی زنی گفت بیری برابر من ایستاده است و ی گوید تا بر
 او نرنی دست من بی فرمان شد بنگریستند فتح موصلی بود سری را نزد او
 بردند و رها کردند نقلست که روزی فتح را سؤال کردند از صدق دست
 در کوره آهنگری کرد باره آهن نافته بیرون آورد و بردست نهاد و گفت
 صدق اینست فتح گفت امیر المؤمنین علی را بخواب دیدم گفتم مرا وصیتی
 کن گفت ندیدم چیزی نیکوتر از نواضع که توانگر کند مرد درویش را بر
 امید ثواب حق گفتم بیفزای گفتم نیکوتر ازین کبر درویش است بر

بوذن نفس است از فضول و برون کردن خلق از دل و گنت سرمایه
 عبادت زهد است در دنیا و سرمایه فہوت رغبت است در آخرت
 و گنت عیش زاهد خوش نبود کہ وی بخود مشغول است و عیش عارف
 خوش بود جوں از خویشان مشغول بود و گنت کارہاء زهد ۵۰ ہر
 دست گرفتم ہرچہ خواستم ازو یافتم مگر زهد و گنت ہرک بیاراید در
 چشم خلق آنچ درو نبود بیفتند از ذکر حق و گنت ہرک بسیار آنجخت با
 خلق از اندکی صدق است و گنت حسن خلق آنست کہ خلق را نرنجانی
 و رنج خلق بکشی بی کینہ و مکافات و گنت از هیچ برادر بریدہ مشو در
 گمان و شک و دست از صحبت او باز مدار بی عتاب و گنت قوی
 ترین خلق آنست کجا خشم خویشان بر آید و گنت ترک گناہ گنتن سہ
 وجہ است یکی از خوف دوزخ و یکی از رغبت بہشت و یکی از شرم
 خدای و گنت بندہ کامل نشود نا آنگاہ کہ دین خود را بر شہوات اختیار
 نکند نقلست کہ یکی روز در صبر سخن می گنت کردی چند بار اورا زخم
 زد آخر گفتند چرا اورا دفع نکردی گنت شرم داشتم چون در صبر سخن
 می گنتم و در مناجات گنتہ است الہی عظمت تو مرا باز بریند از مناجات
 تو و شناخت من بتو مرا انس داد با تو و گنت اگر نہ آنستی کہ تو
 فرمودہ کہ مرا یاد کن بزبان و اگر نہ یاد نکردی یعنی تو در زبان نگنجی
 و زبانی کہ بلہو آلودہ است بذکر تو جگونہ گشاذہ گردانم جنید گنت
 کہ سری گنت نی خواہم کہ در بغداد بیرم از آنک ترسم کہ مرا زمین
 نپذیرد و رسوا شوم و مردمان بمن گمان نیکو بردہ اند ایشانرا بد افتند
 چون بیمار شد بعبادت او در شدم باذینزی بود بر گرفتم و بادش می
 کردم گنت ای جنید بنہ کی آتش تیزتر شود جنید گنت حال جیست
 گنت عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلٰی شَيْءٍ گنتم وصیتی بکن گنت مشغول مشو
 ۲۴ بسبب صحبت خلق از صحبت حق تعالی جنید گنت اگر این سخن را بیش

بهرجه فرو آئی کار بر تو ختم شود و ابرار آن قوی اند کی فرو آیند که
 إِنَّ الْأَبْرَارَ لَنِي نَعِيمٍ بر نعمت فرو آیند لاجرم دلهاء ایشان معلق خاتم
 بود اما ساکنان را که مقربان اند چشم در ازل بود لاجرم هرگز فرو نیابند
 که هرگز بازل نتوان رسید ازین جهت چون بر هیچ فرو نیابند ایشانرا
 بزنجیر بهیشت باید کشید و گفت حیا و انس بدر دل آیند اگر در دلی
 زهد و ورع باشد فروز آیند و اگر نه باز گردند و گفت ببع چیز است
 که فرار نگیرد در دل اگر در آن دل چیزی دیگر بود خوف از خدای
 و رجا بخدای و دوستی خدای و حیا از خدای و انس بخدای و گفت
 مقدار هر مردی در فهم خویش بر مقدار نزدیکی دل او بود بخدای و گفت
 ۱۰ فهم کنشترین خلق آن بود که فهم کند اسرار قران و تدبیر کند در آن
اسرار و گفت صابرترین خلق کسی بود که بر خلق صبر تواند کرد
 و گفت فردا امان را بانیا خوانند و لیکن دوستانرا بخدای باز خوانند
 و گفت شوق برترین مقام عارفست و گفت عارف آنست که خوردن
 وی خوردن بیاران بود و ختن وی ختن مارگریدگان بود و عیش وی
 ۱۵ عیش غرقه شدگان بود و گفت در بعضی کتب منزل نوشته است که
 خداوند فرمود که ای بنده من چون ذکر من بر تو غالب شود من عاشق
 تو شوم و عشق اینجا یعنی محبت بود و گفت عارف آفتاب صفت است
 که بر همه عالم بتابد و زمین شکل است که بار همه موجودات بکشد و
 آب نهادست که زندگانی دلهاء همه بدو بود و آتش رنگست که عالم بدو
 ۲۰ روشن گردد و گفت تصوف نامیست سه معنی را یکی آنک معرفتش نور
 ورع فرو نگبرد و در عالم باطن هیچ نگوید که نفی ظاهر کتاب بود و
 کرامات اورا بدان دارد که مردم باز دارد از محارم و گفت علامت
 زاهد آرام گرفتن نفس است از طلب و قناعت کردن است بذآنج از
 ۲۴ کرسنگی بروز بر وی و راضی بودن است بذآنج عورت بوشی بود و نور

به سلامت بماند دین او و براحه رسد دل او و تن او و اندک شود غم او گواز خلق عزت کن که اکنون زمان عزت است و روزگار تنهایی و گنت جمله دنیا فضاوست مگر پنج چیز نانی که سد رمق بود و آبی که تشنگی ببرد و جامه کی عورت ببوشد و خانه که در آنجا تواند بود

۵ و علمی که بدان کاری کنی و گنت هر معصیت که از سبب شهوت بود او مید توان داشت بآمزش آن و هر معصیت که آن بسبب کبر بود او مید نتوان داشت بآمزش آن زیرا که معصیت ابلیس از کبر بود و زلت آدم از شهوت و گنت اگر کسی در بستانی بود کی درختان بسیار باشد بر هر برگ درختی مرغی نشسته و بزبانی فصیحی گویند السلام علیک

۱۰ یا ولی الله آنکس که نترسد که آن مکر است و استدراج بروی بپایند ترسید و گنت علامت استدراج کوریست از عیوب ننس و گنت مکر قوی است بی عمل و گنت ادب ترجمان دلست و گنت قوی ترین قوتی آنست که بر نفس خود غالب آئی و هرک عاجز آید از ادب ننس خویش از ادب غیرى عاجز تر بود هزار بار و گنت بسیار اند جمعی که گنت

۱۵ ایشان موافق فعل نیست اما اندک است آنک فعل او موافق گنت اوست و گنت هرک قدر نعمت نشناسد زوال آیدش از آنجا که نداند و گنت هرک مطیع شود آنرا که فوق اوست مطیع او شود آنک دون اوست و گنت زبان تو ترجمان دل نست و روی تو آئینه دل نست بر روی تو پیدا شود آنچه در دل بپنهان داری و گنت دها سه قسم است

۲۰ دلی است مثل کوه کی آنرا هیچ از جای نتواند جنبانید و دلی است مثل درخت پنج او ثابت اما باذ او را گاه گاه حرکتی ی دهد و دلی است مثل بری که با باذ ی رود و بهر سوی ی گردد و گنت دهاء ابرار معنی به خاتمت است و دهاء مقربان معنی بسابقت است معنی آنست کی حسنات

۲۴ ابرار سیئات مقربان است و حسنه سیئه از آن ی شود که برو فرو ی آید

من حکم لاجرم بسررا با خود بر باید گرفت گفتم جنین کم فرزندرا
 آن جامه نیکو از وی بیرون کرد و باره گلیم بر وی انداخت و زنبیل
 در دست او نهاد و گفتم روان شو مادر جون آن حال بدید گفتم من
 طاقت این کار ندارم فرزندرا در ربود احمد زن را گفتم ترا نیز وکیل
 خود کردم اگر خواهی بای مرا گشاده کن بس احمد باز گشت و روی
 بصحرا نهاد تا سالی چند بر آمد شبی نماز ختن بود که کسی روی بخانقاه
 سری نهاد و در آمد و گفتم مرا احمد فرستاده است می گویند که کار
 من تنگ در آمده است مرا در یاب شیخ برفت احمدرا دید در گورخانه
 بر خاک خفته و نفس بلب آمده و زبان می جنبانید گوش داشت می
 گفتم *لِحَبْلِ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ* سری سر وی بر داشت و از خاک پاک
 کرد و بر کنار خود نهاد احمد چشم باز کرد شیخ را دید گفتم ای استاذ
 بوقت آمدی که کار من تنگ در آمده است بس نفس دنتقطع شد سری
 گریبان روی بشهر نهاد تا کار او بسازد خاکی را دید که از شهر بیرون می
 آمدند گفتم کجای روید گفتمد خبر نداری که دوش از آسمان ندائی آمد
 که هر که خواهد که بر ولی خاص خدای نماز کند گو بگورستان شونیزبه
 روید و نفس وی جنین بود که مردان جنین می خاستند و اگر خود از
 وی جنیند خاست تمام بود و سخن اوست که ای جوانان کار بجوانی کنید
 بیش از آنک به بیری رسید که ضعیف شوید و در تقصیر بنانید جنین
 که من مانده ام و این وقت که این سخن گفتم هیچ جوان طاقت عبادت
 او نداشت و گفتم سی سالست که استغفار می کنم از یک شکر گفتم
 گفتمد چگونه گفتم بازار بغداد بسوخت اما دکان من نسوخت مرا خبر
 دادند گفتم الحمد لله از شرم آنک خودرا به از برادر مسلمان خواستم و
 دنیا را حمد گفتم از آن استغفار می کنم و گفتم اگر یک حرف از وردی
 که مراست فوت شود هرگز آنرا قضا نیست و گفتم دور باشید از
 ۲۵ همسایگان توانگر و قزایان بازار و عالمان امیران و گفتم هر که خواهد که

گفت راه طریقت خواهی یا راه شریعت راه عام خواهی یا راه خاص گفت هر دورا بیان کن گفت راه عام آنست که بیخ نماز بس امام نگاه داری و زکوة بدی اگر مال باشد از بیست دینار نیم دینار و راه خاص آنست که همه دنیا را بشت بای زنی و بهیج از آرایش وی مشغول نشوی اگر بدهند قبول نکنی و تو دانی اینست این دو راه بس از آنجا برون آمد و روی بصحرائی نهاد چون روزی چند بر آمد بیرزنی موی کنده و روی خراشیده بیامد بنزدیک سری و گفت ای امام مسلمانان فرزندی داشتم جوان و تازه روی روزی بمجلس تو آمد خندان و خرامان و باز گشت گریان و گدازان اکنون چند روزست تا غایب شده است و نمی دانم کی ۱۰ کجاست دلم در فراق او بسوخت تدبیر این کار من بکن از بس زاری که کرد سری را رحم آمد گفت دل تنگی مکن که جز خیر نمود چون بیاید من ترا خبر دهم که وی ترک دنیا گفته است و اهل دنیا را مانده نایب حقیقی شده است چون مدتی بر آمد شبی احمد بیامد سری خادم را گفت برو و بیرزن را خبر ده بس سری احمد را دید زرد روی شده و نزار ۱۵ گشته و بالای سرش دوتا گشته گفت ای استاذ مشفق جنانک مرا در راحت افکندی و از ظلمات برهانیدی خدای ترا راحت دهاذ و راحت دو جهانی ترا ارزانی دارا ایشان درین سخن بوزند که مادر احمد و عیال او بیامدند و بسرکی خرد داشت و بیاوردند چون مادر را چشم بر احمد افتاد بر آن حال بدید که ندیده بود خویشین در کنار او افکند ۲۰ و عیال نیز بیکسوی زاری می کرد و بسرک می گریست خروش از همه بر آمد سری گریان شد بجه خویشین در بای او انداخت هر چند کوشیدند تا او را بخانه برند البته سود نداشت گفت ای امام مسلمانان چرا ایشانرا خبر کردی که کار مرا بزبان بخواهند آورد گفت ماذرت بسیار زاری کرده بود من از وی پذیرفته ام بس احمد خواست که باز گردد زن گفت ۲۵ مرا بزندگی بیوه کردی و فرزندان یتیم کردی آن وقت که او ترا خواهد

زنی خبر ندارد و از آن خبر بود اندر دل من تا آنگاه کی آشکارا شد کی چنین است سری گنت جون خبری یام کی مردمان بر من می آیند تا از من علم آموزند دعا گویم یا ربّ تو ایشانرا علی عطا کن کی مشغول گرداند تا من ایشانرا بکار نیام که من دوست ندارم کی ایشان سوی من آیند نقلست کی مردی سی سال بود تا در مجاهده ایستاده بود گفتند این بچه یافتی گنت بدعاء سری گفتند چگونه گنت روزی بدر سرای او شدم و در بکوفتم او در خلوتی بود آواز داد کی کیست گنتم آشنا گنت اگر آشنا بودی مشغول او بودی و بروای مات نبودی بس گنت خداوندا بخودش مشغول کن جنانک بروای هیچ کسش نبوذ همین که این دعا گنت

۱۰ چیزی بسینه من فروذ آمد و کار من بدین جای رسید نقلست کی یک روز مجلس می گنت یکی از ندیمان خلیفه می گذشت نام او احمد بزید کاتب بود با تجملی تمام و جمعی خادمان و غلامان گرد او در آمده گنت باش تا بمجلس این مرد روم چند جائی روم که نباید رفت بس دلم آنجا بگرفت بس بمجلس سری رفت و بنشست و بر زبان سری رفت کی در

۱۵ هژده هزار عالم هیچ کس نیست از آدمی ضعیف تر و هیچ کس از انواع خلق خدای در فرمان خدای جنان عاصی نشود که آدمی کی اگر نیکو شود جنان نیکو شود کی فرشته رشک برد از حالت او و اگر بد شود جنان بد شود که دیورا ننگ آید از صحبت او عجب از آدمی بدین ضعیفی که عاصی شود در خدای بدین بزرگی این تبری بود که از کان سری جدا شد

۲۰ بر جان احمد آمد جندان بگریست که از هوش بشد بس گریان بر خاست و بخانه رفت و آن شب هیچ نخورد و سخن نگنت دیگر روز بیاضه بمجلس آمد اندوهگن و زرد روی چون مجلس بآخر رسید برفت بخانه روز سوم بیاضه تنها بیامد چون مجلس تمام شد بیش سری آمد و گنت ای استاذ آن سخن تو مرا گرفته است و دنیا را بردل من سرد گردانیده می خواهم کی از خلق عزلت گیرم و دنیا را فروگذارم مرا بیان کن راه سالکان

از سرّ این برسیند گنت بیغامبر صلی الله علیه و علی آله و سلم گفته است که هرک سلام کند بر مسلمانی صد رحمت فروز آید نود آنکس را بود که روی نازه دارد من روی ترش کرده ام تا نود رحمت اورا بود اگر کسی گوید این ایثار بود و درجه ایثار از آنج او کرد زیادت است ۵
بس چگونه اورا به از خود خواسته باشد گویم تَحَنُّنٌ تَحْكُمُ بِالظَّاهِرِ روی ترش کردن را بظاهر حکم توانیم کردن اما بر ایثار حکم نمی توان کردن یا از سر صدق بود یا نبوذ از سر اخلاص بود یا نبوذ لاجرم آنج بظاهر بدست او بود بجای آورد نقلست که یکبار یعنوب را علیه السلام بخواب دید گنت ای بیغامبر خدای این چه شور است که از بهر یوسف در ۱۰
جهان انداخته چون ترا بر حضرت بار دست حدیث یوسف را بباد بر ده ندائی بسرّ او رسید که یا سری دل نگاه دار و یوسف را بوی نمودند نعره بزد و بیهوش شد و سیزده شبانروز بی عقل افتاده بود چون بعقل باز آمد گفتند این جزای آنکس است که عاشقان درگاه مارا ملامت کند نقلست که کسی بیش سری طعمای آورد و گنت چند روز است تا نخورده ۱۵
گنت پنج روز گنت گرسنگی تو گرسنگی بخل بوده است گرسنگی فتر نبوده است نقلست که سری خواست که یکی از اولیایا ببند بس باتفاق یکی را بر سر کوهی بدید چون بوی رسید گنت السلام علیک نو کیستی گنت او گنت توجه می کنی گنت او گنت توجه می خوری گنت او گنتم این که می گوئی او ازین خدایا می خواهی این سخن بشنید نعره بزد ۲۰
و جان بداد نقلست که جنید گنت سری مرا روزی از محبت برسیند گنتم کی گروهی گنتند موافقت است و گروهی گنتند اشارت است و چیزها دیگر گفته است سری پوست دست خویش بگیرفت و بکشید از دستش بر نخاست گنت بعزت او کی اگر گویم این پوست از دوستی او خَشِكَ شده است راست گویم و از هوش بشد و روی او چون ماه گشت نقلست ۲۵
که سری گنت بند بجائی برسند در محبت که اگر تیری یا شمشیری بر روی

مرا گنت یا جنید از من می ترسی گنتم آری گنت اگر خدا برا بسزا بشناخته
 جز از وی نترسیدی گنتم تو کیستی گنت ابلیس گنتم می بایست که ترا
 دیدی گنت آن ساعت که از من اندیشیدی از خدای غافل شدی و
 ترا خبر نی مراد از دین من چه بود گنتم خواستم تا برسم که ترا بر
 ۵. فترا هیچ دست باشد گنت نی گنتم چرا گنت چون خواهم کی دنیا
 بگیرمشان بعضی گریزند و چون خواهم کی بعضی بگیرمشان بولی گریزند
 و مرا آنجا راه نیست گنتم اگر بر ایشان دست نیابی ایشانرا هیچ بینی گنت
 بینم آنگاه کی در سماع و وجد افتند بینمشان که از کجا می نالند این بگنت
 و نابدید شد چون بسجده در آمدم سری را دیدم سر بر زانو نهاده سر بر
 ۱۰. آورد و گنت دروغ می گوید آن دشمن خدای که ایشان از آن عزیزتر
 اند که ایشان بابلیس نماید جنید گنت با سری بیجماعتی مخنثان بر گزاشتم
 بدل من در آمد که حال ایشان چون خواهد بود سری گنت هرگز بدل
 من نگذشته است که مرا بر هیچ آفریده فضل است در کل عالم گنتم با
 شیخ نه بر مخنثان خود را فضل نهاده گنت هرگز نی جنید گنت بتزدیک
 ۱۵. سری در شدم ویرا دیدم متغیر گنتم چه بوده است گنت برئی از بریان
 بر من آمد و سؤال کرد کی حیا چه باشد جواب دادم آن بری آب
 گشت جنین که می بینی نفلس است که سری خواهری داشت دستوری خواست
 که این خانه ترا بروم دستوری نداد گنت زندگانی من کراه این نکند
 تا یک روز در آمد بیرزنی را دید که خانه وی می رفت گنت ای برادر
 ۲۰. مرا دستوری ندادی تا خدمت تو کردی اکنون نامحرمی آورده گنت ای
 خواهر دل مشغول مدار که این دنیا است که در عشق ما سوخته است
 و از ما محروم بود اکنون از حق تعالی دستوری خواست تا از روزگار ما
 نصیبی بود او را جاروب حجره ما بدو دادند یکی از بزرگان میگوید
 چندین مشایخ را دیدم هیچ کس را بر خالق خدای جنان مشفق نیافتم کی
 ۲۵. سری را نفلس است که هرک سلامش کردی روی نرش کردی و جواب گنتی

دکّان او نسوخته بود چون آن جان بدید آنج داشت بدرویشان داد و طریق تصوّف بیش گرفت ازو برسیندند که ابتداء حال تو چگونه بود گفت روزی حبیب راعی بدکّان من بر گذشت من چیزی بدو دادم کی بدرویشان ده گنت خبرک الله آن روز این دعا بگنت دنیا بر دل من سرد شد تا روز دیگر معروف کرخی می آمد کوزکی بنیم با او همراه گنت این را جامه کن من جامه کردم معروف گنت خدای تعالی دنیا را بر دل تو دشمن گرداناد و ترا ازین شغل راحت دهاذ من بیکبارگی از دنیا فارغ آمدم از برکات دعای معروف و کس در ریاضت آن مبالغت نکرد که او تا بجدی که جَنید گنت هیچکس را ندیدم در عبادت کاملتر از سری که ۱۰ نود و هشت سال بر او بگذشت که بهلو بر زمین ننهاده مگر در بیماری مرگ و گنت جهل سالست تا نفس از من گرر در انگین می خواهد و من ندادمش و گنت هر روزی چند کرت در ائینه بنگرم از بیم آنک نباید کی از شوی گناه روم سیاه شده باشد و گنت خوام که آنج بر دل مردمان است بر دل منستی از اندوه تا ایشان فارغ بوذندی از اندوه ۱۵ و گنت اگر برادری بنزدیک من آید و من دست بمحاسن فرود آم ترسم که نام را در جرید منافقان ثبت کنند و بشر حافی گنت من از هیچ کس سؤال نکردی مگر از سری که زهد اورا دانسته بودم که شاذ شود که چیزی از دست وی بیرون شود جَنید گنت يك روز بر سری رفتم می گریست گفتم چه بوذه است گنت در خاطر ام آمد که امشب کوزه را ۲۰ بر آویزم تا آب سرد شود در خواب شدم حوری را دیدم گفتم تو از آن کیستی گنت از آن کسی که کوزه بر نیاویرد تا آب خنک شود و آن حور کوزه مرا بر زمین زد اینک بنگر جَنید گنت سفالها شکسته دیدم تا دیرگاه آن سفالها آنجا افتاده بود جَنید گنت شوی خننه و دم بیدار شدم ۲۴ سر من تقاضا کرد که بمسجد شونیزیه رو بس برفتم شخصی دیدم هایل برسیتم

که این کیست گفتند بار خدایا تو داناتری فرمان آمد که معروفست که از دوستی ما مست واله گشته است و جز بدینار ما بهوش باز نیاید و جز بقاء ما از خود خبر نیاید رحمة الله علیه

ذکر سری سنطی قدس الله روحه

آن نفس گشته مجاهد آن دل زنده مشاهده آن سالک حضرت ملکوت آن شاهد عزت جبروت آن نقطه دایره لانتظی شیخ وقت سری سنطی رحمة الله علیه امام اهل تصوف بود و در اصناف علم بکمال بود و دریا اندوه و درد بود و کوه حلم و ثبات بود و خزانه مروّت و شفقت بود و در رموز و اشارات اعجوبه بود و اول کسی که در بغداد سخن حقایی و توحید گنت او بود و بیشتر از مشایخ عراق مرید وی بودند و خال جنید بود و مرید معروف کرخی بود و حبیب راعی را دیده بود و در ابتدا در بغداد نشستی دگانی داشت و برده از در دگان در آویخته در آمدی و نماز کردی هر روز چندین رکعت نماز کردی یکی از کوه لکام بیامد بزیارت وی و برده از آن در بر داشت و سلام گنت و سری را گنت فلان بیر از کوه لکام ترا سلام گنت سری گنت وی در کوه ساکن شده است بس کاری نباشد مرد باید که در میان بازار بحق مشغول تواند بود جنانک بك لحظه از حق تعالی غایب نمود نقلست که در خرید و فروخت جز ده نیم سود نخواستی یکبار بشصت دینار بازام خرید بازام گران شد دلال بیامد و گفت بفروش گنت بچند گنت بشصت و سه دینار گنت بهاء بازام امروز نود دینار است گنت قرار من اینست که هر ده دینار نیم دینار بیش نستام من عزم خود نقض نکم دلال گنت من نیز روا ندارم که کالای تو بکم فروشم نه دلال فروخت و نه سری روا داشت در اول سنط فروشی کردی بك روز بازار بغداد بسوخت او را گنتند بازار بسوخت گنت من نیز فارغ شدم بعد از آن نگاه کردند و

کرخی که حاجت من روا کنی تا حالی اجابت افتد نقلست که شیعه يك روز بر در رضا رضی الله عنه مزاحمت کردند و بهلوی معروف کرخی را بشکستند بیمار شد سری سقطی گفت مرا وصیتی کن گفتم چون من بمیرم پیراهن مرا بصدقه ده که من میخواهم که از دنیا بیرون روم برهنه باشم ۵ جنانك از مادر برهنه آمده ام لاجرم در تجرید همتا نداشت و از قوت تجرید او بود که بعد از وفات او خاك او را تریاك مجرب می گویند بهر حاجت که بخاك او روند حق تعالی روا گرداند بس چون وفات کرد از غایت خلق و تواضع او بود که همه ادیان در وی دعوی کردند جهودان و ترسایان و مومنان هر يك گروه گفتند که وی از ما است ۱۰ خادم گفت که او گفته است کی هرک جنازه مرا از زمین بر تواند داشت من از آن قوم ام ترسایان نتوانستند جهودان نتوانستند بر داشت اهل اسلام پیامند و بر داشتند و نماز کردند و باز هم آنجا او را بخاك کردند نقلست که يك روز روزه دار بود و روز بنماز دیگر رسید بود در بازار می رفت سقائی می گفت که رَحِمَ اللهُ مَنْ شَرِبَ خذای بر آنکس رحمت ۱۵ کناذ که ازین آب بخورد بگرفت و بخورد گفتند نه کی روزه دار بودی گفت آری لکن بدعا رغبت کردم چون وفات کرد او را بخواب دیدند گفتند خذای با توجه کرد گفت مرا در کار دعاء سقا کرد و بیمارزید محمد بن المحسین رحمه الله علیه گفت معروف را بخواب دیدم گفتم خذای با توجه کرد گفت بیمارزید گفتم بزهد و ورع گفت فی بقول يك سخن ۲۰ که از بسر سبائك شنیدم بکوفه گفت هرکه بچمبلیگی بخذای باز گردد خذای برحمت بدو باز گردد و همه خلق را بدو باز گرداند سخن او در دل من افتاد بخذای باز گشتم و از جمله شغلها دست برداشتم مگر خدمت علی بن موسی الرضا و ابن سخن او را گفتم گفت اگر بند پذیرای ابن ترا کنایت است سری گفت معروف را بخواب دیدم در زیر عرش ایستاده چشم فراخ ۲۵ و بهن باز کرده چون والهی مدهوش و از حق تعالی ندا می رسید بنریشتگان

خیری خواهد داد برو بکشاید در عمل و در بند بر وی در کسل
 و گفت طلب بهشت بی عمل گناه است و انتظار شناخت بی نگاه داشت
 سنت نوعی است از غرور و امید داشتن رحمت در نافرمان برداری
 جهلست و حماقت و گفتند نصوف چیست گفت گرفتن حنایق و گنهن
 بدفایق و نومید شدن از آنچه هست در دست خلائق و گفت هرک عاشق
 ریاست است هرگر فلاح نیابد و گفت من راهی می دانم بخدای آنک از
 کسی چیزی نخواهی و هیچت نبوذ که کسی از تو چیزی خواهد و گفت چشم
 فرو خوابانید اگر همه از نری بوذ و ماده و گفت زبان از مدح نگاه
 دارید چنانک از ذمّ نگاه دارید و سؤال کردند که بچه چیز دست یابیم
 ۱۰ بر طاعت گفت بدانک دنیا از دل خود بیرون کنید که اگر اندک چیزی
 از دنیا در دل شما آید هر سجده که کنید آن چیز را کنید و سؤال کردند
 از محبت گفت محبت، نه از تعلیم خلق است کی محبت از موهبت حق
 است و از فضل او و گفت عارف را اگر هیچ نعمتی نبوذ او خود در همه
 نعمتی بوذ نقاست که یک روز طعمای خوش میخورد او را گنهند چه میخوری
 ۱۱ گفت من مهمانم آنچه مرا دهند آن خورم با این همه یک روز نفس را می
 گنفت ای نفس خلاص ده مرا تا تو نیز خلاص یابی و ابرهیم بکیار او را
 وصیتی خواست گفت توکل کن تا خدای با تو بهم بوذ و انیس تو
 بوذ و بازگشت بوذ که از همه برو شکایت کنی که جمله خلق نه ترا
 مننعت توانند رسانند و نه مضرت دفع توانند کرد و گفت التماسی که
 ۲۰ کنی از آنجا کن که جمله درمانها نزدیک اوست و بدانک هرچه بتو فرو
 می آید رنجی یا بلائی یا فاقه یقین می دان که فرج یافتن از آن در پنهان
 داشتن است و کسی دیگر گفت مرا وصیتی بکن گفت حذر کن از آنک
 خدای ترا می بیند و تو در شیوه مساکین نباشی سری گفت معروف مرا
 ۲۴ گفت چون ترا بخدای حاجتی بوذ سوگندش به بگوی با رب بحق معروف

درویشیم و درویش را با تصرف چه کار آن مسافرا جندان مراعات کرد که صفت نتوان کرد نقلست که معروف را خالی بود که والی شهر بود روزی بجائی خراب می گذشت معروف را دید آنجا نشسته و نان میخورد و سکی در پیش وی و وی يك اتمه در دهان خود می نهاد و يك لقمه در دهان سگ خال گفت شرم نمی داری کجا سگ نان می خوری گفت از شرم نان می دم بدرویش بس سر بر آورد و مرغی را از هوا بخواند مرغ فروز آمد و بردست وی نشست و به بر خود سر و چشم خود را می پوشید معروف گفت هرک از خدای شرم دارد همه چیز ازو شرم دارد در حال خال نخل شد نقلست که یکی روز طهارت بشکست در حال تبسم کرد ۱۰ گفتند اینک دجله تبسم چرا می کنی گفت تواند بود که تا آنجا برسم نماند باشم نقلست که یکبار شوق بر وی غالب شد ستونی بود بر خاست و آن ستون را در کنار گرفت و جندان بفشارد که بیم آن بود که آن ستون باره شود و او را کلماتی است عالی گفت علامت جواهر سه چیز است یکی وفا بی خلاف دوم ستایش بی خود سوم عطائی بی سؤال و گفت علامت ۱۵ دوستی خدای آن بود که او را مشغول دارد بکاری که سعادت وی در آن بود و نگاه دارد از مشغولگی که او را بکار نیاید و گفت علامت گرفتاری خدای در حق کسی آن بود که او را مشغول کند بکار نفس خویش بجیزی که او را بکار نیاید و گفت علامت اولیای خدای سه چیز است اندیشه ایشان از خدای بود و قرار ایشان با خدای بود و شغل ایشان در خدای بود و گفت چون حق تعالی به بند خیری خواهد داد در عمل خیر بر وی بگشاید و در سخن بر وی ببندد و سخن گهتن مرد در چیزی که بکار نیاید علامت خذلان است و چون بکسی شری خواهد بر عکس این بود و گفت حقیقت وفا بهوش آمدن سراسر است از خواب غفلت و ۲۴ فارغ شدن اندیشه است از فضول آفت و گفت چون خدای تعالی بکسی

گرفت و ی رفت معروف از بی او ی رفت تا بدو رسید با وی سخن
گفت سر در پیش افکند تا چشم بروی نیفتند گنت هیچ بسرك قران خوان
داری گنت نی گنت مصحف بمن ده مصلیٰ ترا آن زن از حلم او بشکنت
ماند و هر دو آنجا بنهاد معروف گنت مصلیٰ ترا حلال بگیر آن زن از
۵ شرم و خجالت آن بشتاب برفت نقلست کی يك روز با جمعی ی رفت
جماعتی جوانان ی آمدند و فساد ی کردند تا بلب دجله رسیدند باران
گفتند یا شیخ دعا کن تا حق تعالیٰ این جمله را غرق کند تا شوی ایشان
از خلق منقطع شود معروف گنت دستها بر دارید بس گنت الهی جنانك
درین جهان عیش شان خوش دازی در آن جهان شان عیش خوش ده
۱۰ اصحاب بتعجب ماندند گفتند خواجه ما سرّ این دعا نی دانیم گنت آنکس
که با او ی گویم ی داند توقّف کنید که هم اکنون سرّ این پیدا آید آن
جمع چون شیخ بدیدند رباب بشکستند و خمر برمیخند و لرزه بر ایشان
افتاد و در دست و پای شیخ افتادند و توبه کردند شیخ گنت دیدیت که
مراد جمله حاصل شد بی غرق و بی آنک رنجی بکسی رسید نقلست که
۱۵ سری سقطی گنت روز عید معروف را دیدم که دانه خرما بر ی جید
گنتم این را چه ی کنی گنت این کوزك را دیدم که ی گریست گنتم چرا
ی گری گنت من یتیم نه بدر دارم و نه مادر کوزکان دیگر را جامه است
و من ندارم و ایشان جوز دارند و من ندارم این دانه از بهر آن ی
جینم تا بفروشم و وبرا جوز خرم تا بروذ و بازی ی کند سری گنت این
۲۰ کار را من کنایت کنم و دل ترا فارغ کنم کوزك را بردم و جامه درو
بوشیدم و جوز خریدم و دل وی شاذ کردم در حال نوری دیدم که در
دلم بدید آمد و حالم از لونی دیگر شد نقلست که روزی معروف را
مسافری رسید در خانقاه و قبله را نی دانست روی بسوئی دیگر کرد و
نماز کرد چون وقت نماز در آمد اصحاب روی سوی قبله کردند و نماز
۲۵ کردند آن مسافر خجل شد گنت آخر مرا خبر نکردید شیخ گنت ما

ذکر معروف کرخی رحمة الله عليه

آن هدم نسیم وصال آن محرم حریم جمال آن متمدای صدر طریقت آن
 رهنمای راه حقیقت آن عارف اسرار شیخی قطب وقت معروف کرخی رحمة
 الله علیه مقدم طریقت بود و مقدم طوایف بود و مخصوص بانواع لطایف
 بود و سید محبان وقت بود و خلاصه عارفان عهد بود بل که اگر عارف
 نبودی معروف نگشتی کرامت و ریاضت او بسیار و در فتوت و تنوی
 آیتی بود و عظیم لطنی و قربی تمام داشته است و در مقام انس و شوق
 بغایت بوده است و مادر و بذرش ترسا بودند و برا بر معلم فرستادند
 استاذش گنت بگوی ثالث و ثلاثه گنت فی بل هو الله الواحد هر چند
 ۱۰ که می گنت که بگوی خدای سه است او می گنت یکی هر چند استاذ
 بززش سوذ نداشت یکبار سخت ززش معروف بگریخت و بیش نیافتندش
 مادر و بذرش گنندگی کاشکی بیامدی و هر دینی که او بخواستی ما
 موافقت او کردمانی وی برفت و بر دست علی بن موسی الرضا مسلمان
 شد بعد از چند گاه روزی بدر خانه بذرفت در خانه بکوفت گنند
 ۱۰ کیست گنت معروف گنند بر کدام دینی گنت بر دین محمد رسول الله
 مادر و بذرش در حال مسلمان شدند آنگاه بدو طائی افتاد و بسیار
 ریاضت کشید و بسی عبادت و مجاهد بجای آورد و جندن در صدق
 قدم زد که مشار الیه گشت محمد بن منصور العوسی گوید بتزدیک معروف
 بودم در بغداد اثری بر روی او دیدم گنتم دی بتزدیک تو بودم این
 ۲۰ نشان نبود این چیست گنت چیزی که ترا جاره است مبرس و برس از
 چیزی که ترا بکار آید گنتم بحق معبود که بگوی گنت دوش نمازی کردم
 و خواستم که بگه روم و طوائی کنم بسوی زمزم رفتم تا آب خورم بای
 من بلغزید و روی بدان در آمد این نشان آنست نقلست که بدجه
 ۲۴ رفته بود بطهارت و مصحف و مصلاً در مسجد بنهاد برزنی در آمد و بر

زناری بر میان بسته گفتم مهتر شما مرا بشما رسول کرده است و مرا گفتم یا شاذذل گاه آن نیامد که زنار گبری ببری کنتم اکنون بزیتم و کارد بر نهاد و زنار را ببری و گفته است که گاه آن نیامد کی کلاه گبری از سر بنهی گفتم اینک نهادم و گفتم أَشْهَدُ ان لا اله الا الله و أَشْهَدُ ان محمداً رسول الله بس گفتم شیخ گفته است که بگوی که این که بر شما بود و استاذ شما بود نصیحت کرد و نصیحت استاذ خود بذرفتن شرط هست اینک شاذذل زنار ظاهر ببری اگر خواهید که ما را بقیامت به بینید بچوایمردی بر شما کی همه زنارها باطن را ببری این بگفت قیامت از آن قوم بر آمد و حالاتی عجب ظاهر شد نقلست که آن روز که جنازه شیخ ۱۰ بر داشتند خلق بسیار زحمت می کردند جهودی بود هفتاد ساله چون بانگ و جَلَبَه شنود بیرون آمد تا جیست چون جنازه برسید آواز بر آورد که ای مردمان آنچه من می بینم شما می بینید فریشتگان از آسمان فرو می آیند و خویشتن بر جنازه او می مانند در حال کلمه شهادت گفت و مسلمان شد ابو طلحه بن مالک گفت که سهل آن روز که در وجود آمد ۱۵ روزه دار بود و آن روز که برفت هم روزه دار بود و بحق رسید روزه ناگشوده نقلست که سهل روزی نشسته بود با یاران مردی آنجا بگذشت سهل گفت این مرد سرّی دارد تا بنگرستند مرد رفته بود چون سهل وفات کرد مریدی بر سر گور وی نشسته بود آن مرد بگذشت مرید گفت خواجه این بپر که درین خاکست گفته است که تو سرّی داری ۲۰ بحق آن خداوند که ترا این سرّ داده است که چیزی با نمائی آن مرد بگورستان سهل اشارت کرد که ای سهل بگوی سهل در گور با آواز بلند بگفت لا اله الا الله وحده لا شریک له گفتم میگویند که هر که اهل لا اله الا الله بود او را تاریکی گور نبود راست است یا نه سهل از گور آواز ۲۵ داد و گفت راست است رحمة الله علیه

چیست گفت آنک گناه فراموش کنی مرد گنت توبه آنست شه گناه
 فراموش نکمی سهل گنت جنین نیست که تو دانسته که ذکر جنا در ایام
 وفا جنا بود یکی گفت مرا وصیتی کن گنت رستگاری تو در چهار چیز
 است ناخورانی و بی خوابی و تنهائی و خاموشی گنت خوام کما تو صحبت
 دارم گنت چون از ما یکی مبرد با کی صحبت داری اکنون خود با او دار
 و گنت اگر تو از سیبای نرسی با من صحبت مدار گنتند میگویند شیر
 بزیارت نوی آید گنت آری سگ بر سگ آید گنتند درویش کی بر
 آساید گنت آنگاه که خودرا جز آن وقت نه بیند که در وی بود گنتند
 از جمله خلابی با کدام قوم صحبت دارم گنت با عارفان از جهت آنک
 ایشان هیچیز را بسیار نشنند و هر فعلی کی روز آن بنزدیک ایشان ناویلی
 بود لاجرم ترا در کل احوال معذور دارند مناجات اوست که گنت الهی
 مرا یاذ کردی و من کس نه و اگر من ترا یاذ کم چون من کس نه
 مرا این شادی بس نه و از من ناکس تر نه و سهل بن عبد الله واعظی
 حقیقی بود و خلقی بسبب او براد باز آمدند و آن روز که وفات او
 نزدیک رسید چهار صد مرد مرید داشت آن مردان مرد بر سر بالین
 او بودند گنتند بر جای تو که نشیند و بر منبر تو کی سخن گویند گبری
 بود که او را شاذدل گبر گفندی بپر چشم باز کرد و گنت بر جای من
 شاذدل نشیند خلقی گنتند مگر این بپرا عقل تفاوت کرده است کسی را
 که چهار صد مرد عالم دین دار شاگرد دارد او گبری را بر جای خود
 نصب کند او گنت شور در باقی کیند برویند و آن شاذدل را بنزد من
 آریند بیاوردند چون نظر شیخ بر شاذدل افتاد گنت چون روز سوم از
 وفات من گذرد بعد از نماز دیگر بر منبر من رو و بجای من بنشین و
 خلق را سخن گوی و وعظ کن شیخ این بگفت و در گذشت روز سوم
 بعد از نماز دیگر چندان مردم جمع شدند شاذدل بیامد و بر منبر شد و
 خلقی نظاره می کردند تا خود این جیست گبری و کلاه گبری بر سر و

و علم انس گیرد به بند و بند انس گیرد بخدای و برسیندند از ابتداء احوال و نهایت آن گنت ورع اول زهد است و زهد اول توکل و توکل اول درجه عارف و معرفت اول قناعت است و قناعت ترك شهوات و ترك شهوات اول رضاست و رضا اول موافقت است برسیندند چه چیز سخت تر بود بر نفس گنت اخلاص زیرا که نفس را در اخلاص هیچ نصیبی نیست و گنت اخلاص اجابت است هرکرا اجابت نیست اخلاص نیست برسیندند از اخلاص گنت اخلاص آنست که جنانک دین را از خدای گرفته بهیچ کس دیگر ندی جز بخدایند گنتند ما را وصف صادقان کن گنت شما اسرار صادقان بیارید تا من شمارا خبر دم از وصف صادقان گنتند مشاهده چیست گنت عبودیت گنتند عاصیانرا انس بود گنت نه و نه هرکه اندیشه معصیت کند گنتند بچه چیز بدان ثواب رسد گنت که نماز شب کند بدانک روز جنایت نکند گنتند مردی میگوید که من همچون درم حرکت نکم تا وقت که مرا حرکت ندهند گنت این سخن نگوید مگر دو تن یا صدیقی یا زندیقی گنتند در شبانروزی یکبار طعام خوردن ۱۵ جگونی گنت خوردن صدیقان بود گنتند دو بار گنت خوردن مؤمنان بود گنتند سه بار گنت بگو تا آخری بکنند تا جون ستوری خوری برسیندند از خوی نیکو گنت کمترین حالش بارکشی و مکافات بدی ناکردن و اورا آمرزش خواستن و برو بخشودن و گنت روی آوردن بندگان بخدای زهد است برسیندند بچه چیز اثر لطف خود بیند آرد گنت چون در گرسنگی و بیماری و بلا صبر کند الا ما شاء الله برسیندند از کسی که روزهاء بسیار هیچ نی خورد کجای شود آن آتش گرسنگی او گنت آن نار را نور بنشانند و گنت گرسنگی را سه منزل است یکی جوع طبع و این موضع غفل است و جوع موت است و این موضع فساد ۲۴ است و جوع شهوت است و این موضع اسراف است برسیندند کی توبه

رضا دادن است بفعل خذای و گنت مراقبت آنست که از فوت دنیا
 نترسی و از فوت آخرت ترسی و گنت خوف نر است و رجا ماده و
 فرزند هر دو ایمانست و گنت در هر دل که کبر بود خوف و رجا در
 آن قرار نگیرد و گنت خوف دور بودن است از نوائی و رجا شتافتن
 ۵ است باداء اوامر و علم رجا درست نیاید الا خایفرا و گنت بلندترین
 مقام خوف آنست که بنده خایف بود تا در علم خذای تدبیر او بر چه
 رفته است مردی دعوی خوف می کرد گنت در سر تو بیرون از خوف
 قطیعت هیچ خوف هست گنت هست گنت تو خذایرا نشناخته و از قطیعت
 او نترسیده و گنت صبر انتظار فرج است از خذای تعالی و گنت مکاشنه
 ۱۰ آنست که گفته اند لو کشف الغطاء ما آزدت یقینا و گنت فتوت
 متابعت سنت است و گنت زهد در سه چیز است یکی در ملبوس که آخر
 آن در مزملها خواهد رسید و زهد در برادران که آخر آن فراق خواهد
 بود و زهد در دنیا که آخر آن فنا خواهد شد و گنت ورع ترک دنیا
 است و دنیا نفس است هرک نفس خود را گرفت دشمن خذای گرفته
 ۱۵ است و گنت سفر کردن از نفس بخذای صعب است و گنت نفس از
 سه صفت خالی نیست یا کافرست یا منافق یا مرئی و گنت نفس را شره
 بسیار است یکی از آن شرها آنست که بر فرعون آشکارا کرد و جز
 بفرعونی آشکارا نکند و آن دعوی خذائست و گنت انس بکسی گیر که
 بنزدیک اوست هرچه ترا باید و گنت حق تعالی قرب ندان ابرار را
 ۲ بخیرات و قرب داد یقین و گنت روغن نگاه دارید تا عقلتان زیادت
 شود که هرگز خذایرا هیچ دلی ناقص عقل در نیافته است و گنت تجلی بر
 سه حال است تجلی ذات و آن مکاشنه است و تجلی صفات و آن موضع
 نور است و تجلی حکم ذات و آن آخرت است و ما فیها برسیندند از
 ۲۴ انس گنت انس آنست که اندامها انس گیرد بعقل و عقل انس گیرد بعلم

بود و انابت بدل و توبه بنیت و استغفار از تقصیر و گفت صوفی آن
 بود که صافی شود از کدر و بر شود از فکر و در قرب خدای منتطع
 شود از بشر و یکسان شود در چشم او خاک و زر و گنت تصوف اندک
 خوردن است و با خدای آرام گرفتن و از خلق کربختن و گنت توکل
حال بیغیرانست هر که در توکل حال بیغیر دارد گو سنت او فرو مگذار
 و گنت اول مقامی در توکل آنست که بیش قدرت جان باشی که مرده
 بیش مرده‌شوی تا جانانک خواهند او را می گرداند و او را هیچ ارادت نبوذ
 و حرکت نباشد و گنت توکل درست نیاید الا بذل روح و بذل روح
 نتوان کرد الا بتزک تدبیر و گنت نشان توکل سه چیز است یکی آنک
 ۱۰ سؤال نکند و چون بیدید آید نپذیرد و چون نپذیرفت بگذارد و گنت
اهل توکل را سه چیز دهند حقیقت یقین و مکاشفه غیبی و مشاهده قرب
 حق تعالی و گنت توکل آنست که خدایا مژم نداری یعنی آنج گفته است
 بتو رساند و گنت توکل آنست که اگر چیزی بود و اگر نبود در هر
 دو حال ساکن بود و گنت توکل دلرا بود کجا خدای زندگانی کند بی
 ۱۵ علاقته و گنت جمله احوال را روی است و قنای مگر توکل را که همه
 روی است بی قنای معنی آنست که زهد و تقوی از اجتناب دنیا بود
 مجاهده در مخالفت نفس و هوا بود علم و معرفت در دیدن و دانش اشیا
 بود خوف و رجا از لطف و کبریا بود تنویض و تسلیم در رنج و عنا
 بود رضا بفضا بود و شکر بر نعم بود و صبر بر بلا بود و توکل بر خدا
 ۲۰ بود لاجرم توکل همه روی بی قنای بود اگر کسی گوید دوستی نیز همچین
 است که توکل بر خدای است گوئیم دوستی بر خدای نبوذ با خدای بود
 و گنت دوستی دست بگردن طاعت کردن بود و از مخالفت دور بودن
 و گنت هر که خدایا دوست دارد عیش او دارد و گنت حیا بلندتر
 ۲۴ است از خوف که حیا خاصکیانرا بود و خوف علمارا و گنت عمودیت

نیست الا رسول خدای و هیچ زاد نیست الا تقوی و هیچ عمل نیست مگر صبر برین پنج چیز که گفتیم و گفت هیچ روز نگذرد که نه حق تعالی ندا کند که بندۀ من انصاف نی دهی ترا یا ذی کم و تو مرا فراموش می کنی ترا بخود می خوانم و تو بدرگاه کسی دیگر می روی و من بلاهارا از تو باز می دارم و تو بر گناه معتکف می باشی یا فرزند آدم فردا که بقیامت حاضر آئی چه عذر خواهی گفت و گفت خدای تعالی خلق را بیافرید گفت با من راز گوئیت اگر راز بگوئیت بمن نگریت و اگر این نکند حاجت خواهید و گفت دل هرگز زنده نشود تا نفس نبرد و گفت هر که بر نفس خویش مالک شد عزیز شد و بر دیگران نیز مالک شد جنانک گفته اند ۱۰

باز شاه تن خود با شاه هر تنی خصم تو با تو بر نیاید جو تو با خود بر آمد و هر که نفس او بر او مالک شد ذلیل شد و اول جنایت صدیقان ساختن ایشان بود با نفس خویش و گفت خدایا هیچ عبادت نکنند فاضلتر از مخالفت هوا و نفس و گفت هر که نفس خود را نشناسد برای خداوند خویش خداوند خویش را نشناسد بری نفس خویش و گفت هر که خدایا ۱۰

شناخت غرقه گشت در دریا اندوه و شادی و گفت غایت معرفت حیرت است و دهشت و گفت اول مقام معرفت آنست که بندۀ را یقین دهد در سرّ وی و جمله جوارح وی بدان یقین آرام گیرد یعنی خاطرهای بند از ضعف یقین بود و گفت اهل معرفت خدای اصحاب اعراف اند همه را بنشان او شناسند و گفت صادق آن بود که خدای تعالی فریفته ۲۰

بر وی گمارد که چون وقت نماز در آید بندۀ بر گمارد تا نماز کند و اگر خفته باشد بیدار کند و گفت از توبه قُرْآن نومیذی بیش از آن بود که از توبه کُنَّار و اهل معاصی و گفت لا اله الا الله لازم است خلق را اعتماد بدان بدل و اعتراف بدان بزبان و وفا بدان بنعل و گفت اول توبه ۲۴

اجابت است بس انابت است بس توبه است بس استغفار اجابت بنعل

و هرک خایف نمود امین نبود و هرک امین نبود او را بر خزاین بادشاه اطلاع نمود و گفت بوی صدق نیابد هرک مداهنت کند غیر خود را و مداهنت با خود ریا بود و کنت هرکی با مبتدع مداهنت کند حق تعالی سنت ازو ببرد و هرک در روی مبتدعی بخندد حق تعالی نور ایمان ازو ببرد و کنت هر حلال که از اهل معاصی خواهند که برگیرند آن بریشان حرام شود و کنت مثل سنت در دنیا چون بهشتست در عقبی هرکه در بهشت شد این شد از خوف و بلا همچین نیز هرک بر جاده سنت در عمل شد این شد از بدعت و هوا و کنت هرک طعن کند در کسب در سنت طعن کرده است و هرکه در توکل طعن کند در ایمان طعن کرده است و درست نباید کسب اهل توکل را مگر بر جاده سنت و هرک نه اهل توکل است درست نیست کسب او مگر بر نیت تعاون یعنی معاونت کند تا دل خلق از وی فارغ بود و کنت اگر توانی که بر صبر نشینی چنان کن و از آن قوم مباش که صبر بر تو نشیند و کنت اصل جمله آنها اندکی صبر است بر چیزها و غایت شکر عارف آنست که بداند که عاجز است از آنک شکر او تواند گزارد یا بجد شکر تواند رسید و کنت خدا را در هر روزی و هر ساعتی و هر شبی عطاها است و بزرگترین عطا آنست که ذکر خویش ترا الهام کند و کنت هیچ معصیت نیست بتر از فراموشی حق و کنت هرکه بخواباند چشم خویش از حرام کرده خدای یک چشم زخم هرگز در جمله عمر بدو راه نیابد و کنت حق تعالی هیچ مکانی نیافرید از دل مؤمن عزیزتر از بهر آنک هیچ عطائی نداد خلق را از معرفت عزیزتر و عزیزترین عطاها بعزیزترین مکانها بنهد و اگر در عالم مکانی بودی از دل مؤمن عزیزتر معرفت خود را آنجا نهادی و کنت عارف آنست که هرگز طعم وی نگردد هر دم خوشبوی تر بود و کنت هیچ باری ده نیست الا خدای و هیچ دلیل

نیست و گفت بدین مجنونها بچشم حفات منکرید که ایشان خلیفان انبیا گنند کسی گفت علم شما چیست گفت این علم ما بتصرف نه آید ولیکن آن علم را بتکلف رها نتوان کرد چون این حدیث بیاید خود آن همه از تو بستاند و گفت اصول ما شش چیز است تمسک بکتاب خدای و افتد^{۱۰} بسنت رسول صلی الله علیه و علی آله و سلم و حلال خوردن و باز داشتن دست از رنجاندن خلق و اگرچه ترا برنجانند و دور بودن از مناهی و تعجیل کردن بگزارد حقوق و گفت اصول مذهب ما سه چیز است اقتدا برسول در اخلاق و اقوال و افعال و خوردن حلال و اخلاص در جمله اعمال و گفت اول چیزی که میتدی را لازم آید توبه است و آن^{۱۱} ندامت است و شهوات از دل بر کردن و از حرکات مذمومه بحرکات محموده نقل کردن و دست ندهد بند را توبه تا خاموشی لازم خود نگرداند و خاموشی لازم او نگردد تا خلوت نگیرد و خلوت لازم او نشود تا حلال نخورد و خوردن حلال دست ندهد تا حق خدای نگارد و حق خدای گردان حاصل نگردد مگر بفظ جوارح و ازین همه که بر شردیم هیچ میسر^{۱۲} نشود تا یاری نخواهد از خدای برین جمله و گفت اول مقام عبودیت بر خاستن از اختیار است و بیزار شدن از حول و قوه خویش و گفت بزرگترین مقامات آنست که خوی بد خویش بخوی نیک بدل کند و گفت آدمیانرا دو چیز هلاک گرداند طلب عزّ و خوف درویشی و گفت هر که دل وی خاشع تر بود دیو گردد وی نگردد و گفت پنج چیز از گوهر نرس است درویشی که تنانگری نماید و گرسنه کی سیری نماید و اندوهگنی که شادی نماید و مردی که ویرا با کسی دشمنی باشد و دوستی نماید و مردی که بشب نماز کند و بروز روزه دارد و قوت نماید از خود و گفت میان خدای و بند هیچ حجاب غلیظتر از حجاب دعوی نیست و هیچ راه نیست^{۱۳} بخدای نزدیکتر از افتقار بخدای و گفت هر که مدعی بود خایف نمود

از هرج دون خذی بود و کنت بهترین خاینان مخلصان اند و بهترین
 مخلصان آن قوم اند که اخلاص ایشان تا بمرگ برساند و کنت جز مخلص
 واقف ربا نمود و کنت آن قوم که بدین مقام بدید آمدند ایشانرا بهلا حرکت
 دادند اگر بچینند جزا مانند و اگر بیارامند بیوستند و کنت هرکه خذایرا نه
 برستد باختیار خفتش باید برستیدن باضطرار و کنت حرامست بر دلی کی
 بغیر خذی آرام تواند گرفت که هرگز بوی یقین بوی رسد و کنت حرامست
 بر دلی که درو چیزی بود که خذی بدان راضی نباشد که در آن دل
 نوری راه باید و کنت هر وجدی که کتاب و سنت گواه آن نمود باطل
 بود و کنت فاضلترین اعمال آن بود که بند باک گردد از خیت باکی
 ۱۰ خویش و کنت هرک نقل کند از نفسی بنفسی که که ذکر خالق خود ضایع
 کرد و کنت همت آنست که زیادت طلبد چون تمام شود و بمقصود
 برسد یا منتقطع گردد و کنت اگر بلا نبودی بحق راه نبودی و کنت هرکه
 جهل روز باخلاص بود در دنیا زاهد گردد و اورا کرامت بدید آید
 و اگر بدید نیاید خلل از وی افتاده باشد اندر زهد گنفتند چگونه بدید
 ۱۵ آید اورا کرامت گنت بگیرد آنچه خواهد چنانک خواهد و کنت هر دل
 کبا علم سخت گردد از همه دها سخت تر گردد و علامت آن دل کبا علم
 سخت گردد آن بود که دل وی بتدبیرها و حیلنها بسته شود و تدبیر
 خویش بخداوند تسلیم نتواند کرد و هرکرا حق تعالی بتدبیر او باز گذارد
 هم بدین جهان و هم بدان جهان اورا بدوزخ اندازد و کنت علما سه قوم
 ۲۰ اند عالم است بعلم ظاهر علم خویش با اهل ظاهر می گوید و عالم است
 بعلم باطن که علم خویش را با اهل او می گوید و عالی است که علم او
 میان او و میان خذی است آنرا با هیچ کس نتواند گنت و کنت آفتاب
 بر نیامد و فرو نشد بر هیچ کس نیکوتر از آنک خذی را برگزیند بر تن
 ۲۴ و مال و دنیا و جان و آخرت و کنت هیچ معصیت عظیم تر از جهل

بطلب آرزوها، خود سر بر آرد و گفت خلوت درست نباید مگر بحلال خوردن و حلال درست نباید مگر بحق خدای دامن و گفت در شبانروزی هرک یکبار خورد این خورد صدیقان است و گفت درست نمود عبادت هیچ کس را و خالص نبود عملی که می کند تا مرد گرسنه نبود و گفت باید که از چهار چیز نگریزد تا در عبادت درست آید گرسنگی و درلوشی و دیگر خواری و دیگر قناعت و گفت هرک گرسنگی کشد شیطان کرد او نگردد بفرمان خدای چون سیر بخوردند طلب گرسنگی کنید از آنک شمارا مبتلا گردانید است بسیر خوردن و اگر چنین نکنید از حد در گذرید و طاعنی شوید و گفت سر همه آنها سیر خوردن است و گفت هرک حرام خورد هفت اندام وی در معصیت افتد اگر خواهد و گرنه ناچار معصیت کند و هرک حلال خورد هفت اندام وی در طاعت بود و توفیقی خیر بدو بیوسته بود و گفت حلال صافی آن بود که اندر وی خذایرا فراموش نکند نقلست که شاگردی را گرسنگی بغایت رسید و چند روز بر آمد گفت یا استاذ ما القوت قال ذِکْرُ الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ و گفت خلق بر سه قسم اند گروهی اند با خود بچنگ برای خدای تعالی و گروهی اند با خلق بچنگ برای خدای و گروهی اند با حق بچنگ برای خود که جرا قضاء تو برضاء ما نیست جرا مشیت تو بمشاورت ما نیست و گفت هرکه خواهد کی تقوی وی درست آید گو از همه گناهان دست بردار و گفت هر عمل که کنید که نه بافتد مقتدا کنید جمله عذاب نفس خود دانید و گفت ۲۰ بند را تعبّد درست نباید تا آنگاه که در عدم بر خویشتن اثر دوستی نیند و در فنا اثر وجود و گفت بیرون رفتند علما و عبّاد و زهاد از دنیا و دهاء ایشان هنوز در غلاف بود و گشاده نشد مگر دهاء صدیقان و شهیدان و گفت ایمان مرد کامل نشود تا وقتی که عمل او بوج نبود و ۲۴ ورع او باخلاص نبود و اخلاص او بمشاهد و اخلاص تبرا کردن بود

قیامت را دیدم که در میان موقف ایستاده بودم ناگاه مرغی سبید دیدم که از میان موقف از هر جانبی یکی ی گرفت و در بهشت می برد گفتم آیا این چه مرغیست که حق تعالی بر بندگان خود منت نهاده است ناگاه کاغذی از هوا بدید آمد باز کردم بر آنجا نوشته بود که این مرغیست که اورا ورع گویند هرک در دنیا با ورع بود حال وی در قیامت چنین بود و گفت بخواب دیدم که مرا در بهشت بردند سبید تن را دیدم گفتم السلام علیکم بس برسیدم که خوفناکترین چیزی که خوف شما از آن بیشتر شد چه بود گفتند خوف خاتم و گفت حق تعالی خواست که روح در آدم دهد روح را بنام محمد درو دمید و گفت گنیت او ابو محمد کرد و در جمله بهشت یک برگ نیست که نام محمد بر وی نوشته نیست و درختی نیست در جمله بهشت الا بنام او کشته اند و ابتداء جمله اشیا بنام او کرده اند و ختم جمله انبیا بذو خواهد بود لاجرم نام او خاتم النبیین آمد و گفت ابلیس را بخواب دیدم گفتم بر تو چه سخنتر گفت اشارت دلهاء بندگان بخداوند جهان و گفت ابلیس را دیدم در میان قوی گنیت ^{۱۵} بهشتش بند کردم چون آن قوم برفتند گفتم رها نکنم بیا در توحید سخنی بگوی گفت ابلیس در میان آمد و فصلی بگفت در توحید که اگر عارفان وقت حاضر بوذندی همه انگشت بدنان گرفتندی و گفت من کسی را دیدم در شبی که عظیم گرسنه بود لقمه بیش او آوردند مگر شبهت آلود بود ترک کرد و نخورد و آن شب از گرسنگی طاعت نتوانست کرد و سه سال بود تا بشب در طاعت بود آن شب مزد آن گرسنگی و دست از طعام شبهت کشیدن را با آن سه ساله عبادت برابر کردند این زیادت آمد و گفت شکم من بر خمر شود دوستر دارم که بر از طعام حلال گفتند چرا گفت از آنک چون شکم من بر خمر شود عقل بیار آمد و آتش شهوت میرزد و خلق از دست و زبان من این شوند اما چون از طعام حلال بر شود فضولی آرزو کند و شهوت قوی گردد و نس ^{۲۵}

از دو صفت یکی بحاصل نکند یا خلق از چشم وی بینند که جز خالق نه بیند و یا نفس وی از چشم وی بیند و بهر صفت که خلق او را بیند باک ندارد یعنی همه حق بیند نقلست که در بیش مریدی حکایت می کرد که در بصره نان بزی است که درجه ولایت دارد مرید بر خاست و بیصره رفت آن نان زرا دید خریطه در محاسن خود کرده چنانک عادت نانویان باشد چون چشم مرید بر وی افتاد بر خاطر او بگذشت که اگر او را درجه ولایت بودی از آتش احتراز نکردی بس سلام گفت و سؤالی کرد نانوا گفت چون بابتدا بچشم حقارت در من نگرستی ترا سخن من فایده نبوذ نقلست که شیخ گفت وقتی در بادیه می رفتم مجرد بیرزنی دیدم که می آمد عصا به بر سر بسته و عصائی در دست گرفته گفتم مگر از قافله باز مانده است دست بچیب بردم و چیزی بوی دادم که ساختگی کن تا از مقصود باز نمائی بیرزن انگشت نعجب در دندان گرفت و دست در هوا کرد و مشتی زر بگرفت و گفت تو از جیب می گیری من از غیب می گیرم این بگفت و نابدید شد من در حیرت آن می رفتم تا بعرفات رسیدم چون بطواف گاه شدم کعبه را دیدم گرد یکی طواف می کرد آنجا رفتم آن بیرزن را دیدم گفتم یا سهل هر که قدم بر گیرد تا جمال کعبه را بیند لا بد او را طواف باید کرد اما هر کی قدم از خودی خود بر گیرد تا جمال حق بیند کعبه گرد او طواف باید کرد و گفت مردی از ابدال بر من رسید و با او صحبت کردم و از من مسایل ۲۰ می پرسید از حقیقت و من جواب می گفتم تا وقتی که نماز بآمد بگراردی و بزیر آب فرو شندی و بزیر آب نشستی تا وقت زوال چون اخی ارهیم بانگ نماز کردی او از زیر آب بیرون آمدی يك سر موی بر روی تر نشد بودی و نماز بیشین گزاردی بس بزیر آب در شندی و از آن آب جز بوقت نماز بیرون نیامدی مدتی با من بود هم بدین صفت که البته هیچ ۲۵ نخورد و با هیچ کس نشست تا وقتی که برفت و گفتم شبی در خواب

که يك روز در مسجد نشسته بود کبوتری بینماز از کرما و رنج سهل گنت شاه کرمانی ببرد جون نگاه کردند همچنان بود نقلست کی یکی از بزرگان گنت که روز آذینه بیش از نماز نزدیک سهل شدم ماری دیدم در آن خانه من ترسیدم گنت در آی گنتم هی ترسم گنت کسی بحقیقت ایمان نرسد تا از چیزی دیگر جز خدای بترسد مرا گنت در نماز آذینه جگونی گنتم میان ما و مسجد يك شبانروز است دست من بگرفت بس من نگاه کردم و خودرا در مسجد آذینه دیدم نماز کردم و بیرون آمدم من در آن مردمان هی نگرستم گنت اهل لا اله الا الله بسیارند و مختصان اندکی نقلست که شیران و سیاع بسیار بنزدیک او آمدندی و مرایشانرا غذا دادی و مراعات کردی و امروز در تستر خانه سهل را بیت السباع گویند و از بس که قیام کرده و در ریاضت درد کشیده بر جای خود نماند و حرقت بول آورد جنانک در ساعتی چند بار حاجت آمذی و بیوسته جای با خود داشتی از بهر آنک نتوانستی نگاه داشت اما جون وقت نماز در آمذی انقطاع پذیرفتی و طهارت کردی و نماز کردی و آنگاه ۱۵ باز بر جای خود بماندی و جون بر منبر بر آمذی همه حرقتش برفتی و منقطع شدی و همه درد بای زایل شدی و جون فرود آمذی باز عاٹش بدید هی آمذی اما يك ذره از شریعت بر وی فوت نشدی نقلست که مریدی را گنت جهد کن تا همه روز گوئی الله الله آن مردی گنت تا بر آن خوی کرد گنت اکنون شبها بر آن بیوند کن جنان کرد تا جنان شد ۲۰ که اگر خودرا بجای خواب دیدی همان الله هی گنتی در خواب تا او را گنتند ازین باز گرد و بیاذ داشت مشغول شو تا جنان شد که همه روزکارش مستغرق آن شد وقتی در خانه بود جوی از بالا بینماز و بر سراو آمد و بشکست و قطرات خون از سرش بر زمین آمد و همه نقش الله الله بدید آمد نقلست که مریدی را کاری فرمود گنت نتوانم از بیم ۲۵ زبان مردمان سهل روی باصحاب کرد و گنت بحقیقت این کار نرسد تا

نقلست که روزی سهل در نستر بای کرد کرد و بشت بدیوار باز نهاد و گفت سلونی عمّا بدا لکم گفتند بیش ازین ازینها نکردی کنت نا استاذ زنگ بود شاگرد را بادب باید بود تاریخ نوشتند همان وقت ذوالنون در گذشته بود نقلست که عمرو لیث بیمار شد جنانک همه اطبا از معالجت او عاجز شدند گفتند این کار کسی است که دعا کند گفتند سهل مستجاب الدعوه است اورا طلب کردند و بحکم فرمان اولوا الامر اجابت کرد چون در بیش او بنشست گفت دعا در حق کسی مستجاب شود که توبه کند و ترا در زندان مظلومان باشند همه رها کرد و توبه کرد سهل کنت خذاوندا جنانک ذلّ معصیت او باو نمودی عزّ طاعت من بدو نمای ۱۰ جنانک باطنش را لباس انابت بوشانیدی ظاهرش را لباس عافیت بوشان چون این مناجات کرد عمرو لیث بنشست و صحت یافت مال بسیار برو عرضه کرد هیچ قبول نکرد و از آنجا بیرون آمد مریدی کنت اگر چیزی قبول کردی تا در وجه اولم که کرده بودم بگراردی به نبودی مرید را گفت ترا زری باید بنگر آن مرید بنگرید همه دشت و صحرا دید جمله ۱۵ زر گشته و لعل شنک گنت کسی را که با خدای جین حالی بود از مخلوق جرا چیزی بگیرد نقلست که چون سهل سمعی شنیدی اورا وجدی بدید آمدی بیست و پنج روز در آن وجد ماندی و طعام نخوردی و اگر زمستان بودی عرق می کردی که بیراهنش تر شدی چون در آن حالت علما ازو سوال کردند گنتی از من مبرسیت که شمارا از من و از کلام من درین ۲۰ وقت هیچ منفعت نباشد نقلست که بر آب برفتی که قدمش تر نشدی یکی گفت قوی گویند تو بر سر آب می روی گفت مؤذن این مسجد را بپرس که او مردی راست گوی است گفت برسیدم مؤذن گنت من آن ندیدم لکن درین روزها در حوضی در آمد تا غسل سازد در حوض افتاد که اگر من نبودی در آنجا بمردی شیخ بو علی دقّاق چون این بشنید کنت ۲۵ اورا کرامات بسیارست لیکن خواست تا کرامات خود را بوشاند نقلست

در چشم عامه بند گردانید و احوالش را بمخالفت منسوب کردند و تکبیر کردندش بتزدیک عوام و بزرگان و او سر آن نداشت که با ایشان مناظره کند تفرقه می دادندش سوز دین دامنش بگیرفت و هرج داشت از ضیاع و عقار و اسباب و فرش و اوانی و زر و سیم بر کاغذ نوشت و خلق را گرد کرد و آن کاغذبارها بر سر ایشان افشانند هر کس کاغذباره بر داشتند هرج در آن کاغذ نوشته بود بایشان می داد شکر آنرا که دنیا از او قبول کردند چون همه بداد سفر حجاز پیش گرفت و با نفس گفت ای نفس مناس گشتم بیش از من هیچ آرزو نخواه که نیابی نفس با او شرط کرد کی نخواهم چون بکوفه رسید نفس گفت تا اینجا از تو چیزی نخواستم اکنون باره نان و ماهی آرزو کردم نفس گفت این مقدار مرا ده تا بخورم و ترا بیش تا بمگه نرنجام بکوفه در آمد خراسی دید که اشترا بسته بودند گفت این اشترا روزی چند کرا دهید گفتند دو درم شیخ گفت اشترا بکشائید و مرا در بندید و تا نماز شام یکی درم دهید اشترا بکشائید و شیخ را در خراس بستند شبانگاه یک درم بدادند نان و ماهی خرید و در ۱۰ بیش نهاد و گفت ای نفس هرگاه که ازین آرزویی خواهی با خود قرار ده که بامداد تا شبانگاه کار ستوران کنی تا بآرزوی بسی بکعبه رفت و آنجا بسیار مشایخ را در یافت آنگاه بتستر آمد و ذوالنون را آنجا در یافته بود هرگز بشت بدیوار باز نهاد و بای کرد نکرد و هیچ سوال را جواب نداد و بر منبر نیامد و چهار ماه انگشتان بای را بسته داشت ۲۰ درویشی از وی برسید که انگشت ترا چه رسیده است گفت هیچ نرسیده است آنگاه آن درویش بمصر رفت بتزدیک ذوالنون او را دید انگشت بای بسته گفت چه افتاده است گفت درد خاسته است گفت از کی باز گفت از چهار ماه باز گفت حساب کردم دانستم کی سهل موافقت شیخ ذوالنون کرده است یعنی موافقت شرط است واقعه باز گفتم ذوالنون ۳۰ گفت کسی است که او را از درد ما آگاهی است و موافقت ما می کند

خدا را بر تو باد که معصیت نکند، بس من در خلوت شدم آنکاه مرا
 بدبیرستان فرستادند گفتم من می ترسم که همت من بپراکند شود با معلم
 شرط کنید که ساعتی بنزدیک وی باشم و چیزی بیاموزم و بکار خود باز
 گردم بدین شرط بدبیرستان شدم و قرآن بیاموختم هفت ساله بودم که
 ۸ روزه داشتم بیوسته قوت من نان چوین بودی بدوازده سالگی مرا مسئله
 افتاد که کس حل نمی توانست کرد در خواستم تا مرا ببصره فرستادند تا
 آن مسئله را ببرم بیامدم و از علماء بصره پرسیدم هیچ کس مرا جواب
 نداد بعد آن آمدن بنزدیک مردی که او را حبیب بن حمزه گنفتند و برا
 پرسیدم جواب داد بنزدیک وی بچندی بودم و مرا از وی بسی فواید
 ۱۰ بود بس بتستر آمدم و قوت خود بآن آوردم که مرا بیک درم جو
 خریدندی و آس کردندی و نان بختندی هر شبی بوقت سحر بیک وقیه
 روزه گشادی بی نان خورش و بی نمک این درم مرا یک سال بسند
 بودی بس عزم کردم که هر سه شبانروزی یکبار روزه گشام بس پنج روز
 رسانیدم بس بهفت روز بردم بس به بیست روز رسانیدم نقلست که گفتم
 ۱۵ بهفتاد روز رسانیده بودم و گفتم گاه بودی که در جهل شبانروز مغزی
 باذام خوردی و گفتم چندین سال بیاموزم در سیری و گرسنگی در ابتدا
 ضعف من از گرسنگی بود و قوت من از سیری چون روزگار بر آمد
 قوت من از گرسنگی بود و ضعف من از سیری آنگاه گفتم خداوند سهل را
 دیده از هر دو بر دوز تا سیری در گرسنگی و گرسنگی در سیری از تو
 ۲۰ بیند و بیشتر روزه در شعبان داشته است که بیشتر اخبار در شعبان
 است و چون رمضان در آمدی یکبار چیزی خوردی و شب و روز در
 قیام بودی روزی گفتم توبه فریضه است بر بند بهر نسی خواه خاص
 خواه عام خواه مطیع باشی خواه عاصی مردی بود در تستر که نسبت بزهد
 و علم کردی بر وی خروج کرد بدین سخن که وی میگوید که از معصیت
 ۲۵ عاصی را توبه باید کرد و مطیع را از طاعت توبه باید کرد و روزگار او

علیه از مُشتمان اهل تصوف بود و از کبار ابن طایفه بود و درین شیوه
 مجتهد بود و در وقت خود سلطان طریقت بود و برهان حقیقت بود و
 براهین او بسیار است و در جوع و سهر شانی عالی داشت و از علماء
 مشایخ بود و امام عهد و معتبر جمله بود و در ریاضات و کرامات بی
 نظیر بود و در معاملات و اشارات بی بدل بود و در حقایق و دقائق
 بی همتا بود و علماء ظاهر جنان گویند که میان شریعت و حقیقت او
 جمع کرده است و این عجب خود هر دو یکی است که حقیقت روغن
 شریعت است و شریعت مغز آن پیر او ذوالنون مصری بود در آن
 سال که حج رفته بود او را در یافت و هیچ شیخی را از طفلی باز این واقعه
 ۱۰ ظاهر نبوده است جنانک او را بیش از طفلی باز جنانک ازو نقل کنند
 که گفته است که یاد دارم که حق تعالی می گفت أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ و من
 گفتم بلی و جواب دادم و در شکم مادر خویشتن را یاد دارم و گفت سه
 ساله بودم که مرا قیام شب بودی و اندر نماز خالم محمد بن سوارهی
 کربستی که او را قیام است گفتم یا سهل بخسب که دلم مشغول هی داری
 ۱۵ و من بنهان و آشکارا نظاره او می کردم تا جنان شدم که خال را گفتم مرا
 حالتی می باشد صعب جنانک می بینم که سر من بسجود است بیش عرش
 گفتم یا کوزک نهان دار این حالت و با کس مگوی بس گفتم بدل یاد
 کن آنگاه که در جامه خواب ازین بهلو بدان بهلو بگردی و زبانت بچنبد
 بگوی الله معی الله ناظری الله شاهی گفتم این را می گفتم او را خبر
 ۲۰ دادم گفتم هر شب هفت بار بگوی گفتم بس او را خبر دادم گفتم
 بانزده بار بگوی گفتم بس ازین حلاوتی در دلم بدید می آمد چون يك
 سال بر آمد خالم گفتم نگاه دار آنچه ترا آموختم و دایم بر آن باش تا در
 کور شوی که در دنیا و آخرت ترا نمره آن خواهد بود بس گفتم سالها
 بگذشت همان می گفتم تا حلاوت آن در سر من بدید آمد بس خالم گفتم
 ۲۵ یا سهل هرکرا خدای با او بود و ویرا می بیند چگونه معصیت کند

جهادی در سِرِّ با شیطان تا وقتی که شکسته شود و جهادی است در
 علانیه در اداء فرایض تا وقتی که گزارده شود جنانک فرموده اند نماز
 فرض بجماعت آشکارا و زکوة آشکارا و جهادی است با اعداء دین در
 غزو اسلام تا کشته شود یا بکشد و گنت مردم را از همه احتمال باید
 کرد مگر از نفس خویش و گنت اوّل زهد اعتماد است بر خدای و میانهُ
 آن صبر است و آخر آن اخلاص است و گنت هر چیزی را زینتی است
 زینت عبادت خوفاست و علامت خوف کوتاهی امل است و این آیت
 بر خواند اَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا و گنت اگر خواهی که دوست خدا
 باشی راضی باش بهرج خدای کند و اگر خواهی که ترا در آسمانها بشناسند
 ۱۰ بر تو باز بصدق وعده و گنت شتاب زدگی از شیطانست مگر در پنج
 چیز طعام بیش مهمان نهادن و تجهیز مردگان و نکاح دختران بالغه و
 گردن وام و توبه گناهان نفیست که حاتم را چیزی فرستادندی قبول
 نکردی گنفتند چرا نمی گیری گنت اندر پذیرفتن ذلّ خویش بدبدم و
 اندر ناگرفتن عزّ خویش بدبدم یکبار قبول کرد گنفتند چه حکمت است
 ۱۵ گنت عزّ او بر عزّ خویش اختیار کردم و ذلّ خویش بر ذلّ او بر
 گزیدم نفیست که چون حاتم بیغداد آمد خلیفه را خبر دادند که زاهد
 خراسان آمده است او را طلب کرد چون حاتم از در آمد خلیفه را
 گنت یا زاهد خلیفه گنت من زاهد نیم که همه دنیا زیر فرمان من است
 زاهد توئی حاتم گنت نی که توئی زاهد که خدای تعالی می فرماید قُلْ مَتَاعُ
 ۲۰ الدُّنْيَا قَلِيلٌ و تو باندکی قناعت کرده زاهد تو باشی نه من که بدنیا و
 عقبی سرفرو نی آورم چگونه زاهد باشم

ذکر سهیل بن عبد الله التستری قدس الله روحه العزيز

آن سیّاح بیداء طریقت آن غوّاص دریا حقیقت آن شرف اکابر آن
 ۲۴ مشرف خاطر آن مهدی راه و رهبری سهیل بن عبد الله التستری رحمة الله

که ابلیس با آن همه طاعت دید آنچه دید دیگر بدیدن بارسایان و عالمان
غره مشو که هیچ کس بزرگتر از مصطفی نبوذ صلی الله علیه و علی آله و
سلم ثعلبه در خدمت وی بوذ و خویشان وی و برا می دیدند و خدمت
می کردند و هیچ سود نداشت و گفت هر که درین مذهب آید سه مرگش
۵ بیاید جشید موت الأیض و آن گرسنگی است و موت الأَسود و آن احتمال
است و موت الأَحْمَر و آن مرقع داشتن است و گفت هر ک بمقدار یک
سبع از قران حکایات بارسایان در شبانروزی بر خود عرضه نکند دین
خویش بسلامت نتواند نگاه داشت و گفت دل بغ نوعست دلیست مرده
و دلیست بیمار و دلیست غافل و دلیست منتبه و دلیست صحیح دل مرده
۱۰ دل کافران است دل بیمار دل گناه گارانت دل غافل دل برخوردارست
دل منتبه دل جهود بذکارت قالوا قلوبنا غُفٌ و دل صحیح دل هشیار
که در کار است و با طاعت بسیار است و با خوف از ملک ذو الجلال
است و گفت در سه وقت تعهد نفس کن چون عمل کنی یاد دار که
خزای ناظر است بتو و چون سخن گوئی یاد دار که خزای می شنود آنچه
۱۵ می گوئی و چون خاموش باشی یاد دار که خزای می داند که چگونه خاموشی
و گفت شهوت سه قسم است شهوتی است در خوردن و شهوتی است در
گفتن و شهوتی است در نگرستن در خوردن اعتماد بر خزای نگاه دار
و در گشتن راستی نگاه دار و در نگرستن عبرت نگاه دار و گفت در
چهار موضع نفس خود را باز جوی در عمل صالح بی ریا و در گرفتن بی
۲۰ طمع و در دادن بی منت و در نگاه داشتن بی بخل و گفت منافق آنست
که آنچه در دنیا بگیرد بجزر بگیرد و اگر منع کند بشک منع کند و اگر
ننقه کند در معصیت ننقه کند و مؤمن آنچه گیرد بکم رغبتی و خوف گیرد
و اگر نگاه دارد بختی نگاه دارد یعنی سخت بوذ برو نگاه داشتن و اگر
۲۵ ننقه کند در طاعت بوذ خالصاً لوجه الله تعالی و گفت جهاد سه است

بمسجد در آیم و مسجد حرام را مشاهده کنم و مقام ابرهیم را در میان دو
 ابرو خود بنهم و بهشت را بر راست خود و دوزخ بر چپ خود و صراط
 زیر قدم خود دارم و ملك الموت را بس پشت خود انگارم و دل را بخدای
 سپارم آنگاه تکبیر بگویم با تعظیم و قیام بجزمت و قرائتی با هیبت و
 سجودی با تضرع و رکوعی با تواضع و جلوسی بجم و سلامی بشکر بگویم
 نماز من این چنین بود نفیست که یک روز جمعی از اهل علم بگذشت
 و گشت اگر سه چیز در شامست و اگر نه دوزخ شمارا واجب است گفتند
 آن سه چیز چیست گفت حسرت دینه که از شما گذشت و توانید در
 آن طاعت زیادت کردن و نه گناهانرا عذر خواستن و اگر امروز بعذر
 ۱۰ دینه مشغول شوی حق امروز کئی گزاری دیگر امروز را غنیمت شمردن و
 در صلاح کار خویش کوشیدن بطاعت و خشنود کردن خصمان سوم
 ترس و بیم آنک فردا بتوجه خواهد رسید نجات بود یا دلاک و گنت
 خدای تعالی سه چیز در سه چیز نهاده است فراغت عبادت بس از امن
 مؤنت نهاده است و اخلاص در کار در نو میدی از خلق نهاده است
 ۱۵ و نجات از عذاب با آوردن طاعت نهاده است تا مطیع اوئی امید نجات
 است و گنت حذر کن از مرگ بسه حال که ترا بگیرد کبر و حرص و
 خرامیدن اما متکبرا خدای ازین جهان بیرون نبرد تا نجشاند خواری
 از کترین کس از اهل وی و اما حریص را بیرون نبرد ازین جهان مگر
 گرسنه و نشنه گلوشر را بگیرد و گذر ندهد تا چیزی بخورد اما خرامنده را
 ۲۰ بیرون نبرد تا او را نغلتناند در بول و حدث و گنت اگر وزن کنی کبر
 زاهدان روزگار مارا و علما و قراء ایشانرا بسی زیادت آید از کبر امرا
 و ملوک و گنت بخانه و باغ آراسته غره مشوک هج جای بهتر از بهشت
 نیست آدم دیدن آنج دید دیگر بسیاری کرامت و عبادت غره مشوک
 بلعم با جندان کرامت و با نام بزرگ خدای که او را داده بود دید آنج
 ۲۵ دید خدای تعالی گنت فَبَهْلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ دیگر بسیاری عمل غره مشوک

علینا أن نعبک كما أمرنا وعليه أن یرزقنا كما وعدنا نقلست که حامد لناف
گفت که حاتم گفت که هر روزی بامداد ابلیس وسوسه کند که امروز چه
خوری گویم مرگ گویند چه بوشی گویم کفن گویند کجا باشی گویم بگور گویند
ناخوش مردی مرا ماند و رفت نقلست که زن وی جنان بود که گفت
۵ که من بغزوی روم زن را گفت ترا جنیدی نفقه مانم گفت جنسدانک
زندگانی بخوای ماند گفت زندگانی بدست من نیست گفت روزی هم
بدست تو نیست چون حاتم رفت بیرزنی مر زن حاتمرا گفت حاتم روزی
تو چه مانده است گفت حاتم روزی خواره بود روزی ده انجاست نه رفته
است نقلست که حاتم گفت چون بغزا بودم ترکی مرا بگرفت و بینگند نا
۱۰ بکشند دلم هیچ مشغول نشد و ترسید منتظری بودم تا چه خواهد کرد کرد
بی جست ناگاه تبری بر وی آمد و از من بینتاذ گفتم تو مرا کشتی یا
من ترا نقلست که کسی بسفیری خواست رفت حاتمرا گفت مرا وصیتی کن
گفت اگر یار خوای ترا خدای بس و اگر همراه خوای کرام الکانین بس
و اگر عبرت خوای ترا دنیا بس و اگر مونس خوای قران بس و اگر کار
۱۵ خوای عبادت خدای ترا بس و اگر وعظ خوای ترا مرگ بس و اگر این
که یاد کردم ترا بسند بیست دوزخ ترا بس نقلست که حاتم روزی حامد
لناف را گفت چگونه گفت بسلامت و عافیت او گفت سلامت بعد از
گذشتن صراط است و عافیت آنست که در بهشت باشی گفتند ترا چه
آرزو کند گفت عافیت گفتند همه روز در عافیت نه گفت عافیت من
۲۰ آن روز است که آن روز عاصی نباشم نقلست که حاتمرا گفتند فلان مال
بسیار جمع کرده است گفت زندگانی بآن جمع کرده است گفتند نه گفت
مرده را مال بچه کار آید یکی حاتمرا گفت حاجتی هست گفت هست گفت
بخوای گفت حاجتم آنست که نه تو مرا بینی و نه من ترا و یکی از مشایخ
حاتمرا برسید که نماز چگونه کنی گفت چون وقت در آید وضو ظاهر کنم
۲۵ و وضو باطن کنم کف ظاهر را بآب باک کنم و باطن را بتوبه و آنکاه

گفت کاشکی تو از مسلمانان بودتی گنت حجّت ی گوئی گنت خدای تعالی روز قیامت از بند حجّت خواهد گنت این همه سخن است گنت خدای تعالی سخن فرستاده است و مادر بر بدر تو بسخن حلال شده است گنت روزی شما از آسمان آید گنت روزی همه از آسمان آید وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ ۰ وَمَا تُوعَدُونَ گنت مگر از روزن خانه شما فروی آید گنت در شکم مادر بودم آن روز نه روزی ی آمد گنت به ستان بحسب تا روزی بدهان تو آید حاتم گنت دو سال در گهواره استان خننه بودم و روزی بدهان من در ی آمد گنت هیچ کس را دیدی که ی درود ناکشته گنت موی سرت که ی دروی ناکشته است گنت در هوا رو تا روزی بتو رسد ۱۰ گنت جون مرغ شوم برسند گنت بزمین فرورو تا برسند گنت اگر مور شوم برسند گنت بزیر آب شو و روزی بطلب گنت مای را روزی در زیر آب ی دهد اگر بن نیز رسد عجب نبوذ آن مرد خاموش گشت و توبه کرد گنت مرا بندی ده گنت طمع از خلق بیُر تا ایشان بجبلی از تو ببرند و نهانی میان خویش با خدای نیکوکن تا خدای آشکاری ترا نیکو گرداند و هر کجا باشی خالق را خدمت کن تا خلق ترا خدمت کند و هم ۱۵ اورا مردی گنت از کجا ی خوری گنت وَ لِلّٰهِ خَزَائِنُ السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ نقلست کی حاتم برسید مر احمد حنبل را که روزی را ی جوئی گنت جویم گنت بیش از وقت ی جوئی یا بس از وقت یا در وقت ی جوئی احمد اندیشید که اگر گویم بیش از وقت گوید چرا روزگار خود ضایع ۲۰ ی کنی و اگر گویم بس از وقت گوید چه جوئی چیزی که از تو در گذشت و اگر گویم در وقت گوید چرا مشغول شوی بچیزی که حاضر خواهد بود فرو ماند درین مسئله بزرگی گنت جواب جنین ی بایست نشست که جستن بر ما نه فریضه است و نه واجب و نه سنت چه جویم چیزی را که ازین هر سه نیست و طلب کردن چیزی که وی خود ترا ی ۲۵ جوید بقول رسول علیه السلام او خود بر تو آید و جواب حاتم اینست

در میان بازار رُ زر شد همه درست گنت هلا بر گیر حق خویش را و زیادت بر مکیر که دست خشک شوذ مرد زر بر جیدن گرفت تا حق خویش بر گرفت نیز صبر نتوانست کرد دست دراز کرد تا دیگر بر دارذ دستش در ساعت خشک شد نقلست که یکی حاتم را بدعوت خواند گنت مرا عادت نیست به مهمان رفتن مرد الحاح کرد گنت اگر لا بد است اجابت کردم سه کار ترا باید کرد گنت بکنم گنت آنجا نشینم که من خوام و آن کنی که من خوام و آن خورم که من خوام گنت نیک آید بس برفت و در آمد و بصفت نعال بنشست گنتند این نه جای نست گنت شرط کرده ام که آنجا نشینم که من خوام چون سفره بنهاند حاتم ۱۰ قرصی جوین از آستین بیرون کرد و خوردن گرفت گنت یا شیخ از طعام ما چیزی بخور گنت شرط کرده ام که آن خورم که من خوام چون فارغ شدند گنت آن سه بابه را در آتش بنه تا سرخ شوذ مرد جنان کرد گنت اکنون بذهن راه گذر بنه برد جنان کرد بر خاست و بای بر سه بابه نهاد و گنت قرصی خوردم و بگذشت و گنت اگر شما می دانید که صراط ۱۵ حق است و دوزخ حق است و از هرجه کرده باشید بر آن صراط برسند انکارید که این سه بابه آن صراط است بای بر آنجا نهید و هرجه امروز درین دعوت بخوردیت حساب من دهید گنتند یا حاتم مارا طاقت ان نباشد حاتم گنت بس فردا چون طاقت خواهید داشتن که از هرجه کرده باشید در دنیا و خورده از همه باز برسند قال الله تعالی وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُهِنَّتْ بِخَبَرِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا عَنْهَا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ۲۰ بَوَّئْتُمْ عَنْ آلِ الْعِبرِ آن دعوت بر همه ماتم شد نقلست که يك روز کسی بر او آمد گنت مال بسیار دارم و میخوام که ازین مال ترا و یاران ترا بدم می گیری گنت از آن می ترسم که تو میری مرا باید گنت که روزی دهند آسمان روزی دهند زمین بمرد مردی حاتم را گنت از کجا می خوری گنت از خرمن کاه خدای که آن نه زیادت و نه نقصان بپذرد آن مرد گنت ۲۵ مال مردمان بنسوس میخوری حاتم گنت از مال تو هیچ می خورم گنت فی

شما می کشم باری هیچ کس جنانک می باید نژده ایت یکی گنت فلان کس
چندین غزا کردست گنت مردی غازی بوذ مرا شایسته می باید گفتند
فلان کسی بسی مال بذل کرده است گنت مردی سخنی بوذ مرا شایسته
می باید گفتند فلان کس بسی حج کرده است گنت مردی حاجی بوذ مرا
شایسته می باید گفتند ما نمی دانیم تو بیان کن که شایسته کیست گنت
آنک جز از خدای نترسد و جز بخدای امید ندارد و کرم اورا تا بجدی
بوذ که روزی زنی بنزد او آمد و مسئله برسید مگر بادی ازو رها شد
حاتم گنت آواز بلندتر کن کی مرا گوش گران است تا بیرزن را خجالتی
نیاید بیرزن آواز بلند کرد تا او آن مسئله را جواب داد بعد از آن تا
آن بیرزن زنده بوذ قرب بانجده سال خویشتن کز ساخت تا کسی با بیرزن
نگوید که او نجنانست چون بیرزن وفات کرد آنگاه سخن آهسته را جواب
داد که بیش از آن هرکه با او سخن گنتی گنتی بلندتر گوی بدین سبب
اصم نام نهادند نقلست که روزی در بلخ مجلس می داشت می گنت الهی
هرکه امروز درین مجلس گناه کارترست و دیوان سیاه ترست و بر گناه
دلیرتر است تو اورا بیامرز مردی بوذ نباشی کردی و بسیار گورهارا باز
کرده بوذ و کفن برداشته در آن مجلس حاضر بوذ چون شب در آمد
بعادت خویش بنباشی رفت چون خاک از سرگور بر داشت از لحد آوازی
شنود که شرم نداری که در مجلس اصم دی روز آمرزیده گنتی دیگر
امشب بکار خود مشغول شوی نباش از خاک بر آمد و بر حاتم رفت و
۲۰ قصه باز گنت و توبه کرد سعد بن محمد الرازی گوید چند سال حاتم را
شاگردی کردم هرگز ندیدم که او در خشم شد مگر وقتی بی بازار آمده بوذ
یکی را دید که شاگردی را از آن او گرفته بوذ و بانگ می کرد که چندین
گاهست که کالای من گرفته است و خورده و بهاء آن بن نمی دهد شیخ
گفت ای جوانمرد مواساتی بکن مرد گنت مواسا ندانم سیم خوام هر چند
۲۵ گنت سوذ نداشت در خشم شد و ردا از کنف بر گرفت و بر زمین زد

سرم ندا کردند که احمد بهرام هفتاد سال در کبری بود ایمان آورد تو هفتاد سال در مسلمانان گذشته تا عاقبت چه خواهی آورد نقلست که احمد در عمر خود شبی نخفته بود گفتند آخر لحظه بیاسای گنت کسی را که بهشت از بالای آرایند و دوزخ در نشیب او می تابند و او نداند که از اهل کدام است این جایگاه چگونه خواب آیدش و سخن اوست که کاشکی که بدانی که مرا دشمن می دارد و که غیبت می کند و که بدی گوید تا من او را سبم و زر فرستادی بآخر کار که چون کار من می کند از مال من خرج کند و گنت از خدای بترسید چندانک بتوانید و طاعتش بدارید چندانک بتوانید و گوش دارید تا دنیا شمارا فریفته نکند تا چنانک گذشتهگان بیلا مبتلا شدند شما نشوید

ذکر حاتم اصم قدس الله روحه

آن زاهد زمانه آن عابد یگانه آن معرض دنیا آن مقبل عنبی آن حاکم کرم شیخ حاتم اصم رحمه الله علیه از بزرگان مشایخ بلغ بود و در خراسان بر سر آمده بود مرید شقیق بلخی بود و نیز خضرویه را دیده بود و در زهد و ریاضت و ورع و ادب و صدق و احتیاط بی بدل بود توان گنت که بعد از بلوغ يك نفس بی مراقبت و بی محاسبت از وی بر نیامده بود و يك قدم بی صدق و اخلاص بر نگرفته بود تا بجدی که جنید گنت صدیق زباننا حاتم الاصم و او را در سخت گرفتن نفس و دقایق مکر نفس و معرفت رعونات نفس کلماتی عجب است و تصانیفی معتبر و نکت و حکمت او نظایر ۲۰ ندارد چنانک یکی روز باران را گفت اگر مردمان شمارا برسند که از حاتم چه می آموزید چه گویند گفتند گوئیم علم گنت اگر گویند حاتم را علم نیست گفتند بگوئیم حکمت گنت اگر گویند حکمت نیست جگویند گفتند بگوئیم دو چیز یکی خرسندی بذآنج در دست است دوم نومبذی از آنج ۲۴ در دست مردمانست یکی روز اصحاب را برسید که عمریست تا من رنج

بوسه داد بهرام را در خاطر آمد که مگر کرسنه اند و نان تنگ است نا سفره بنهم شیخ گفت خاطر نگاه دار که ما بدان آمده ایم که تا غنچه‌وارگی کنیم که شنیده ام که مال شما دزد برده است کبر گفت آری جنانست اما سه شکر واجبست که خذایرا بکنم یکی آنک از من بردند نه من از دیگری دوم آنک نیمه بردند و نیمه نه سوم آنک دین من با من است دنیا خود آید و روز احمد را این سخن خوش آمد گفت این را بنویسند که ازین سه سخن بوی مسلمانان می آید بس شیخ روی بهرام کرد گفت این آتش را چرا می برستی گفت تا مرا نسوزد دیگر آنک امروز چندین همزم بدو دادم فردا بی وفائی نکند تا مرا بخدای رساند شیخ گفت عظیم غلطی کرده آتش ضعیف است و جاهل و بی وفا هر حساب که ازو بر گرفته باطل است که اگر طفلی باره آب بدو ریزد همرد کسی که چنین ضعیف بود ترا بچنان قوی کی تواند رسانید کسی که قوت آن ندارد که باره خاک از خود دفع کند ترا بحق چگونه تواند رسانید دیگر آنک جاهل است اگر مشک و نجاست در وی اندازی بسوزد و نداند که یکی بهتر است و از اینجاست که از نجاست و عود فرق نکند دیگر تو هفتاد سالست تا اورا می برستی و هرگز من نه برستیده ام بیا تا هر دو دست در آتش کنیم تا مشاهده کنی که هر دورا بسوزد و وفاء تو نگاه ندارد گبر را این سخن در دل افتاد گفت چهار مسئله ببرم اگر جواب دهی ایمان آورم بگوی که حق تعالی چرا خلق آفرید و چون آفرید چرا رزق داد و چرا میرانید و چون میرانید چرا برانگیزد گفت بیافرید تا اورا بنده باشند و رزق داد تا اورا برزائی بشناسند و میرانید تا اورا بقهاری بشناسند و زنده گردانید تا اورا بقادری و عالی بشناسند بهرام چون این بشنید گفت أَشْهَدُ ان لا اله الا الله واشهد ان محمداً رسول الله چون وی مسلمان گشت شیخ نعره بزد و بهوش شد ساعتی بود بهوش باز آمد گفتند یا شیخ ۲۵ سبب این چه بود گفت درین ساعت که انگشت شهادت بگشادی در

خود بزیر روزن آمد و گهت ای بار خدای نامی باید و فلان چیز در حال در آن روزن باو رسانیدند اهل خانه بیامزند و برا دیدند نشسته و چیزی نخورد گفتند این از کجا آوردی گهت از آنکس که هر روزی داد بدانستند که این طریق اورا مسلم شد نقلست که یکی از بزرگان گهت که بمجلس احمد حرب بگذشتم مسئله بر زبان وی رفت و دل من روشن شد چون آفتاب جوهل سالست تا در آن ذوق مانده ام و از دل من محوئی شوذ و احمد مرید یحیی بن یحیی بوذ و او باغی داشت يك روز اندکی انگور بخورد احمد گهت چرا می خوری گهت این باغ ملك منست گهت درین دیه يك شبانروز آب وقف است و ۱۰ مردمان این را گوش نی دارند یحیی بن یحیی توبه کرد که بیش از آن باغ انگور نخورم نقلست که صومعه داشت که هر وقت در آنجا رفتی بعبادت تا خالی تر بوذی شبی بعبادت آنجا رفته بوذ که بارانی عظیم می آمد مگر اندکی دلش بخانه رفت که نباید که آب در خانه راه برذ و گتیب تر شوذ آوازی شنوذ که ای احمد خیز بخانه رو که آنج از تو بکار ۱۵ می آید بخانه فرستادی تو اینجا چه می کنی و همان دم بدل توبه کرد نقلست که روزی سادات نیشابور بسلام آمده بوذند بسری داشت می خواره و رباب می زد از در در آمد و بر ایشان بگذشت و ازین جماعت نه اندیشید جمله متغیر شدند احمد آن حال بدید ایشانرا گفت معذور دارید که مارا شبی از خانه همسایه چیزی آوردند بخوردیم شب مارا صحبت ۲۰ افتاد وی در وجود آمد تخص کردم و مادرش بعروسی رفته بوذ بخانه سلطان و از آنجا چیزی آورد نقلست که احمد همسایه گبر داشت بهرام نام مگر شریکی بِنجارت فرستاده بوذ در راه آن مال را دزدان ببرند خبر چون بشخ رسید مریدانرا گفت بر خیزید که همسایه مارا چنین چیزی افتاده است تا غمخوارکی کنیم اگرچه گبر است همسایه است چون بدر ۲۵ سرای او رسیدند بهرام آتش گبری می سوخت بیش باز دوید آستین اورا

سر من بر بای او نهید و در تقوی تا بجدی بود که در ابتدا مادرش مرغی بریان کرده بود گنت بخور که در خانه خود برورده ام و درو هیچ شبته نیست احمد گنت روزی بیام همسایه بر شد و از آن بام دانه جند بخورد و آن همسایه لشکری بود حاتی مرا نشاید و گنته اند که دو احمد بوده اند در نشابور یکی همه در دین و یکی همه در دنیا یکی را احمد حرب گنته اند و یکی را احمد بازرگان ابن احمد بصنتی بوده است که جندان ذکر بر وی غالب بود که مزین می خواست که موی لب او راست کند او لب می جنبانید گنتش جندان توقف کن که این مویت راست کم گنتی تو بشغل خویش مشغول باش تا هر باری جند جای از لب او بریده شدی وقتی کسی نامه نوشت باو مدتی درازی خواست که جواب نامه باز نویسد وقت نی یافت تا یک روز مؤذن بانگ نمازی گنت در میان قامت یکی را گنت جواب نامه دوست باز نویس و بگوی تا بیش نامه ننویسد که مارا فراغت جواب نیست بنویس که بخدای مشغول باش والسلام و احمد بازرگان جندان حب دنیا بر وی غالب بود که از کبیزک خود طعمای خواست کبیزک طعمای ساخت و بنزدیک وی آورد و بنهاد و او حسابی می کرد تا بجدی رسید که شبانگاه شد و خوابش ببرد تا بامداد بیدار شد برسد که ای کبیزک آن طعام نساختی گنت ساختم تو بحساب مشغول بودی بار دیگر بساخت و بنزدیک او آورد هم فراغت نیافت که بخوردی بار سوم بساخت هم اتفاق نیافت کبیزک برفت و برا خننه یافت باره طعام بر لب وی مالید بیدار شد گنت طشت بیار بنداشت که طعام خورده است نقلست که احمد حرب فرزندی را بر توکل راست می کرد گنت هرگاه که طعامت باید یا چیزی دیگر بزدین روزن رو و بگوی بار خدایا مرا نان می باید بس هرگاه که کوزک بدان موضع رفتی جنان ساخته بودند که آنج او خواستی در آن روزن افگندندی ۲۵ یک روز همه از خانه غایب بودند کوزک را گرسنگی غالب شد بر عادت

گفت این ساعت محمد اسلم در متوضاً تفحیحی کرد من از بیم بانگ او اینجا افتادم و نزدیک بود که از بای در آم نقلست که او بیوسته وام کردی و بدرویشان دادی تا وقتی جهودی بیامد و گنت زری جند بتو داده ام باز ده محمد اسلم هیچ ندشت آن ساعت قلم تراشیده بود و تراشه قلم در بیش نهاده جهودرا گنت بر خیز و آن تراشه قلم را بر گیر جهود بر خاست می بیند که تراشه قلم زر شده بود بتعجب بماند گنت هر دینی که درو بنمس عزیز می تراشه قلم زر شود آن دین باطل نمود ایمان آورد و دو قبیله ایمان آوردند نقلست که یک روز شیخ علی فارمندی در نشابور مجلس می گنت و امام الحرمین حاضر بود یکی برسید که العلماء و رتة الانبیاء کذب اند گنت نه هانا که این گویند بود و نه هانا کی این شنوند بود یعنی امام الحرمین اما این مرد بود که بر دروازه خفته است و اشارت کرد بخاک محمد اسلم نقلست که در نشابور بیمار شد یکی از همسایگان او را بخواب دید که می گوید که الحمد لله کی خلاص یافتم و از بیماری بچستم آن مرد بر خاست تا او را خبر دهد چون بدر خانه وی رسید برسید که حال خواجه چیست گنتند خذایت مزد دهاذ که او دوش در گذشت چون جنازه او بر داشتند خرقة که او را بودی برو افگندند باره نمذ کهنه که داشت که بر آنجا نشستی در زیر جنازه افگندند دو بیرزن بر بام بودند با یکدیگر می گنتند که محمد اسلم مرد و آنج داشت با خود برد و هرگز دنیا او را نتوانست فریفت رحمة الله علیه

ذکر احمد حرب قدس الله روحه

آن متین مقام مکت آن امین و امام سنت آن زاهد زهاد آن قبله عبّاد آن قدمه شرق و غرب بیر خراسان احمد حرب رحمة الله علیه فضیلت او بسیارست و در ورع همتا نداشت و در عبادت بی مثل بود و معتقد ۳۴ فیه بود تا بجدی که یحیی معاذ رازی رحمة الله علیه وصیت کرده بود که

درین شهر کی بسلام ما نیامد است گفتند همه آمدند مگر دو تن گفت
ایشان کیانند گفتند احمد حرب و محمد اسلم الطوسی رحمهما الله گفت
جرا بنزد ما نیامدند گفتند ایشان علماء ربّانی اند بسلام سلطانان نروند
گفت اگر ایشان بسلام ما نیابند ما بسلام ایشان رویم بتزدیک احمد
۵ حرب رفت یکی گفت عبد الله طاهر می آید گفت جارّه نیست در آمد
احمد بر بای خاست و سر در پیش افگند می بود ساعتی تمام بس سر بر
آورد و دروی می نگریست گفت شنوده بودم که مردی نیکو روی ولیکن
منظر بیش از آنست نیکو روی تر از آنی که خبر دادند اکنون این روی
نیکورا بمعصیت و مخالفت امر خدای زشت مگردان از آنجا بیرون آمد
۱۰ بنزد محمد اسلم شد او را بار نداد هر چند چند کرد سوز نداشت و روز
آذینه بود صبر کرد تا بنغاز آذینه بیرون آمد و درو نگریست عاقبت
طاقش برسید از ستور فروز آمد و روی بر خاک قدم محمد اسلم نهاد
و گفت ای خداوند عزیز او برای ترا که بنده بدم مرا دشمن می دارد و
من برای تو که بنده نیکست او را دوست می دارم و غلام او ام چون
۱۵ هر دو برای نست این بذرا در کار این نیک کن این بگفت و باز
گفت بس محمد اسلم بعد از آن بطوس رفت و آنجا ساکن شد و او را
آنجا مسجدی است که هر که نابینا نبود چون آنجا رسد به بیند که آن چه
جایگاه است و او عربی بود چون آنجا نشست کرد بمحمد اسلم الطوسی
مشهور شد و مدتی مدید در طوس بود و بر در خانه او آب روان بود
۲۰ هرگز کوزه از آنجا بر نگرفت گفت این آب از آن مردمانست روا نبود
که بر گیرند و مدتی بر آب روانش میل بود سوز نداشت چون عاقبت
میل او از حد بگذشت يك روز کوزه آب از جاه بر کشید در آن جوی
ریخت و از آن جوی آب روان بر داشت بس بنشاور باز آمد نقلست
که از اکابر طریقت یکی گفت در روم بودم در جمعیتی ناگاه ابلیس را دیدم
۲۵ که از هوا در افتاد گفتم ای لعین این چه حالتست و ترا چه رسیده است

کسانی را که ایشان بار عیال کشیده اند و تن در رنج دبه و زنبیل داده اند رحمة الله علیه

ذکر محمد اسلم الطوسی قدس الله روحه

آن قطب دین و دولت آن شمع جمع سنت آن زمین کرده بتن مظهر آن
 ° فلک کرده بجان منور آن متمکن بساط قدسی محمد بن اسلم الطوسی رحمة
 الله علیه یگانه جهان بود و مقتدای مطایق بود و اورا لسان رسول گفته
 اند و شعبه خراسان نوشته اند و کس را در متابعت سنت آن قدم نبوده
 است که اورا جمله عمر سکنات و حرکات او بر جاده سنت یافته اند با
 علی بن موسی الرضی رضی الله عنه بنشاپور آمد هر دو بهم در کجابه بودند
 ۱۰ بر یک اشتر و اسحاق بن راهویه الحنظلی مهار شتری کشید بنشاپور
 رسیدند میان شهر بر آمد کلاهی نذین بر سر و بیراهنی از بشم در بر و
 خریطه بر کتاب بر کف نهاده مردمان چون اورا بدیدند بدان سیرت
 بگریستند او نیز بگریست گفتند ما ترا با این بیراهن و با این کلاه نمی
 توانیم دیدن نقلست که او مجلس داشتی و مجلس او تنی چند معدود بیش
 ۱۵ نیامدندی و با این همه از برکات ننس او قرب بنجاه هزار آدمی برآه
 راست باز آمدند و توبه کردند و دست از فساد برداشتند بس مدت دو
 سال محبوس بود از جهنت ظالمی که اورا می گنت بگوی که قرآن مخلوق
 است گفت نگویم در زندان کردند هر آذینه غسل کردی و سنتها بجای
 آوردی و سجاده برگرفتی و می آمدی تا بدر زندان چون معش کردند
 ۲۰ باز گشتی و روی بر خاک نهادی و گنتی بار خدایا آنج بر من بود کردم
 اکنون تو دانی چون اطلاقش کردند عبد الله طاهر امیر خراسان بود
 مردی صاحب جمال بود بغایت و نیکوسیرت و با علما نیکو بود بنشاپور
 آمد اعیان شهر همه باستقبال و سلام او آمدند روز دوم همچنان بسلام
 ۲۵ شدند و سیم و چهارم و پنجم و ششم عبد الله گفت هیچ کس مانند است

است بسیاری از شرف تو و گفت شریفترین تواضع آنست که خویشتر را بر هیچ کس فضل نه بینی و گفت بیش ازین مردمان دوائی بودند که از ایشان شنای یافتند اکنون همه دردی شده اند که آنرا دوا نیست بس طریق آنست که خذابرا مونس خود سازی و کتاب او را ہراز خود گردانی و گفت طمع رسی است در گردن و بندی بر بای بینداز تا بری و گفت تا اکنون موعظت بر واعظان گران آمدی جنانک عمل بر عاملان واعظان اندک بوذندی جنانک امروز عاملان اندک اند احمد حواری گفت ابن سہاک بیمار شد تا آب او حاصل کردیم تا نزد طیب بریم نصرانی کہ در وقت او بود در راه کہ ہی رفتیم مردی را دیدیم نیکوروی و خوش بوی و باکیزه و جامہٴ بک بوشیذہ بیش ما باز آمد و گفت کجا ہی روید گفتم بفلان طیب ترسا خواهیم کہ ابن سہاک را تجربت کند و آب ہی بریم تا بروی عرضه کنیم گفت سبحان اللہ دوست خذی از دشمن خذای استعانت ہی جوید و بتزدیک وی ہی روید باز گردید و بتزدیک ابن سہاک روید و بگوئید تا دست بر آن عات نہند و بر خوانند أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَّلَ الْآيَةَ ما باز گشتیم و حال بندو نمودیم او جنان کرد کہ فرمودہ بود در حال شنای یافت و گفت بدانید کہ او خضر بود علیہ السلام نقلست کہ چون وقت وفاتش آمد ہی گفت بار خذایا دانی کہ در آن وقت کہ معصیت ہی کردم اهل طاعت ترا دوست ہی داشتم اینرا کثارت آن گردان نقلست کہ او عذب بود ۲۰ اورا گفتند کذخذائی خواهی گفت فی گفتند چرا گفت از بہر آنک با من شیطانی است یکی دیگر در آید و مرا طاقت آن نہاشد کہ دو شیطان در خانہٴ من باشند گفتند چگونه گفت ہر یکی را از ما شیطانی است یکی مرا و یکی او را دو شیطان در یکی خانہ چگونه بود بعد از آن وفات کرد او را بخواب دیدند گفتند خذای با تو چه کرد گفت ہمہ نواخت و خلعت و کرامت و اکرام بود و لکن آنجا هیچ کس را آب روی نیست الا ۲۵

که بند من اگر از من شرم داری عیبها ترا بر مردم بوشیذ گردانم و زلتها ترا از لوح محفوظ محو گردانم و روز قیامت در شمار با تو استقصا نکتم و مریدی را گنت چون از دوستی خیانتی بینی عتاب مکن کباشد که در عتاب سخنی شنوی که از آن سختر مرید گنت چون بیازموزم جنان ۵
 بود احمد حواری گنت یک روز شیخ جامه سفید بوشیذ بود گنت کاشکی دل من در میان دها چون بیراهن من بودی در میان جامها و شیخ جنید گوید رحمة الله علیه کی احتیاط وی جنان بود که گنت بسیار بود که چیزی بر دم آید از نکته این قوم بچند روز آنرا نپذیرم الا بدو گواه عدل از کتاب و سنت و در مناجات گنتی الهی چگونه شایسته خدمت ۱۰
 تو بود آنک شایسته خدمتگار تو نتواند بود یا چگونه امید دارد برحمت تو آنک شرم نبی دارد که نجات یابد از عذاب تو نقلست که وی صاحب معاذ جبل بود و علم از وی گرفته بود چون وفاتش نزدیک آمد اصحاب گفتند مارا بشارت ده که بحضرتی می روی که خداوند غفور و رحمن است گنت چرا نمی گوئید که بحضرت خداوندی می روی که او بصغیره ۱۵
 حساب کند و بکبیره عذاب سخت کند بس جان بداد دیگری بعد از وفات او بخوابش دید گنت خدای با تو جکر د گنت رحمت کرد و عنایت نمود در حق من و لکن اشارات این قوم مرا عظیم زبان مند بود یعنی انگشت نمای بودم میان اهل دین رحمة الله علیه

ذکر محمد بن سہاک قدس الله روحه

۲۰ آن واعظ اقران آن حافظ اخوان آن زاهد متمکن آن عابد متدین آن قطب افلاک محمد بن سہاک رحمة الله علیه در همه وقت امام بود و مقبول انام بود کلای عالی و بیانی شافی داشت و در موعظت آیتی بود و معروف کرخی را گشایش از سخن او بود و هرون الرشید او را جنان محترم داشت ۲۴
 و تواضع کرد که گنت ای امیر المؤمنین تواضع تو در شرف شریفتر

جیزی که بدان قربت جویند بخدای تعالی آنست که بدانی که خدای تعالی بر دل تو مطلع است از دل تو دانند که از دنیا و آخرت نبی خواهی الا اورا وگفت اگر معرفت را صورت کنند بر جائی هیچکس ننگرد در وی الا کی ببرد از زیبایی و جمال او و از نیکوئی و از لطف او و بهره گردد ۵ همه روشنیها در جنب نور او و گفت معرفت بخاموشی نزدیکترست که بسخن گفتن و دل مومن روشن است بذکر او و ذکر او غذاء اوست و انس راحت او و حسن معاملت او تجارت او و شب بازار او و مسجد دکان او و عبادت کسب او و قران بضاعت او و دنیا کشتزار او و قیامت خرمن گاه او و ثواب حق تعالی ثمره رنج او و کنت بهترین ۱۰ روزگار ما صبر است و صبر دو قسم است صبری است بر آنچه کاره آنی در هرجه او امر حق است و لازم است گرداردن و صبری است از آنچه طالب آنی در هرجه ترا هوا بر آن دعوت کند و حق ترا از آن نهی کرده است و گفت خیری که درو شر نبوذ شکرست در نعمت و صبر است در بلا و کنت هرکه نفس خود را قیمتی داند هرگر حلاوت خدمت ۱۵ نیابد و گفت اگر مردم گرد آیند تا مرا خوار کنند جنانک من خود را خوار گردانیدم نتوانند و اگر خواهند که مرا عزیز گردانند جنانک من خود را نتوانند یعنی خواری من در معصیت است و عز من در طاعت است و گفت هر چیزی را کاوینی است و کاوین بهشت ترک دنیا کردن است و هرجه در دنیا است و کنت در هر دلی که دوستی دنیا قرار ۲۰ گرفت دوستی آخرت از آن دل رخت برداشت و کنت چون حکیم ترک دنیا کرد دنیا را بنور حکمت منور کرد و کنت دنیا نزدیک خدای کمتر است از بر بشه قیمت آن چه بود تا کسی در وی زاهد شود و کنت هرک وسیلت جویند بخدای بتلف کردن نفس خویش خدای نفس او را بر وی ۲۴ نگاه دارد و او را از اهل جنت گرداند و کنت خدای تعالی میفرماید

نیست و گفت عادت کبند چشم را بگریه و دل را بفکر و گفت اگر بند
 هیچ نگرید مگر بر آنک ضایع کرده است از روزگار خویش تا این غایت
 اورا این اندوه تمام است تا بوقت مرگ و گفت هرک خذایرا شناخت
 دل را فارغ دارد و بذکر او مشغول شود و بخدمت او وی گرید بر
 خطاهای خویش و گفت در بهشت صحراهاست چون بند بذکر مشغول
 شود درختان می کارند بنام او تا آنگاه کی بس کند آن فرشته را گویند
 چرا بس کردید گویند وی بس کرد و گفت هرکه بند دهند می خواهد
 گو در اختلاف روز و شب نگر و گفت هرکه در روز نیکی کند در شب
 مکافات یابد و هرک در شب نیکی کند در روز مکافات یابد و گفت
 هرکه بصدق از شهوت باز ایستد حق تعالی از آن کریم ترست که اورا
 عذاب کند و آن شهوات را از دل او ببرد و گفت هرک بنکاح و سفر
 و حدیث نوشتن مشغول شود روی بدنیا آرد مگر زنی نیک که او از
 دنیا نیست بلک از آخرت است یعنی ترا فارغ دارد تا بکار آخرت
 بردازی اما هرکه ترا از حق باز دارد از مال و اهل و فرزند شوم بود
 و گفت هر عمل که آنها در دنیا بنقد ثواب نیایی بدانک آنها در آخرت
 نخواستی یافت یعنی راحت قبول آن طاعت باید که اینجا بتورسد و گفت
 آن بلک نفس سرد که از دل درویشی بر آید بوقت آرزوی که از یافت
 آن عاجز بود فاضلتر از هزار ساله طاعت و عبادت توانگر و گفت بهترین
 سخاوت آنست که موافق حاجت بود و گفت آخر اقدام زاهدان اول
 اقدام متوکلانست و گفت اگر غافلان بدانند که از ایشان چه فوت می
 شود از آنچه ایشان در آن اند جمله بمناجات سختی بپیرند و گفت حق
 تعالی عارف را بر بستر خفته باشد که بر وی سر بگشاید و روشن کند آنچه
 هرگز نگشاید ایستاده را در نماز و گفت عارف را چون چشم دل گشاده
 شد چشم سرشان بسته شود جز او هیچ نمینند چنانک هم او گفت نزدیکترین

کنند بصبر بس معاملات میکنند برضا یعنی در صبر کردن معنی آن بود که من خود صبورم اما در رضای هیچ نبوذ و جنانک دارد جنان باشد صبر بتو نعلق دارد و رضا بدو و گفت راضی بوذن و رضا آنست که از خدا بهشت نخواستی و از دوزخ بناه نه طلبی و گفت من نبی شناسم زهد را حدی و ورع را حدی و رضارا حدی و غایتی و لکن راهی از وی دادم و گفت از هر مقامی حالی بن رسید مگر از رضا که بجز بوئی ازو بن نرسید با این همه اگر خلقی همه عالم را بدوزخ برند و همه بگره روند من برضا روم زیرا که اگر رضاء من نیست در آمدن بدوزخ رضاء او هست و گفت ما در رضا بجائی رسیدیم که اگر هفت طبقه دوزخ در چشم راست ما نهند در خاطر ما نگذرد که چرا در چشم چپ نهند و گفت تواضع آنست که در عمل خویش هیچ عجب بدید نباید و گفت هرگز بند تواضع نکند تا وقتی که نفس خویش را نداند و هرگز زهد نکند تا نشناسد که دنیا هیچ نیست و زهد آنست کی هرچه ترا از حق تعالی باز دارد ترک آن کنی و گفت علامت زهد آنست که اگر کسی صوفی در تو بوشد که قیمت آن سه درم بود در دلت رغبت صوفی نبوذ که قیمتش پنج درم بود و گفت بر هیچ کس بزهد گواهی مده بجهت آنک او در دل غایب است از تو و در ورع حاضر است و گفت ورع در زبان سخنتر از آنست که سیم و زرد در دل و گفت حصن حصین نگاه داشت زبانست و مغز عبادت گرسنگی است و دوستی دنیا سر همه خطاها است و گفت تصوف آنست که بر وی افعال می رود که جز خدای نداند و بیوسته با خدای بود جنانک جز خدای نداند و گفت تفکر در دنیا حجاب آخرت است و تفکر در آخرت ثمره حکمت و زندگی دلماست و گفت از غیرت علم زیادت شود و از تفکر خوف و در بیش او کسی ذکر معصیتی کرد او زار بگریست و گفت بخدای که در طاعت جندان آفت می بینم که بآن معصیت حاجت

گردد و کنت جوع نزدیک خدی از خزانه است مدّخر که ندهد بکسی
 الا بدان که او را دوست دارد و کنت جون آدمی سیر خورد جمله اعضاء
 او بشهوات گرسنه شود و جون گرسنه باشد جمله اعضاء او از شهوات
 سیر گردد یعنی تا شکم سیر نبوذ هیچ شهوت دیگر آرزو نکند و کنت
 ۵ گرسنگی کلید آخرتست و سیری کلید دنیا و کنت هرگاه که ترا حاجتی
 بوذ از حواجج دنیا و آخرت هیچ مخور تا آن وقت که آن حاجت روا بوذ
 از بهر آنک خوردن عقل را متغیر گرداند و حاجت خواستن از متغیر
 متغیر بوذ بس بر تو باد که بر جوع حرص کنی که جوع نفس را دلیل
 کند و دل را رقیب کند و علم سماوی بر تو ریزد و کنت اگر يك لقمه از
 ۱۰ حلال شبی کمتر خورم دوستم دارم از آنک تا روز نماز کم زیرا که شب
 آن وقت در آید که آفتاب فرو شود و شب دل مومنان آن وقت آید
 که معده از طعام بر شود و کنت صبر نکند از شهوات دنیا مگر نفسی که
 در دل او نوری بوذ که بآخرتش مشغول می دارد و کنت چون بند صبر
 نکند بر آنک دوستم دارد چگونه صبر کند بر آنک دوست ندارد و کنت
 ۱۵ باز نگشت آنک باز گشت الا از راه که اگر برسیدی باز نکشتی ابداً
 و کنت خنک آنک در همه عمر خویش يك خطوه باخلاص دست دادش
 و کنت هرگاه که بند خالص شود از بسیاری وسواس و ریا نجات یابد
 و کنت اعمال خالص اندک است و کنت اگر صادقی خواهی که صفت
 کند آنج در دل او بوذ زبانش کار نکند و کنت صدق با زبان صادقان
 ۲۰ بهم برفت و باقی ماند بر زبان کاذبان و کنت هر چیزی را که بینی
 زبوری است و زبور صدق خشوع است و کنت صدق را مظنه خویش
 ساز و حق را همیشه شمشیر خویش ساز و خذایرا غایت طلب خویش دان
 و کنت قناعت از رضا بجای ورع است از زهد این اول رضا است و
 ۲۵ آن اول زهد و کنت خذایرا بندکان اند که شرم می دارند کجا او معاملات

اندکی گناه نقلست که صالح عبد الکریم گنت رجا و خوف در دل دو نورست با او گفتمند که ازین هر دو کدام روشن تر گنت رجا این سخن را ابو سلیمان رسانیدند گنت سبحان الله این چگونه سخنی است که ما دینم ایم که از خوف تقوی و صوم و صلوة و اعمال دیگر ی خیزد و از رجا نخیزد بس چگونه رجا روشن تر بود و گنت من می ترسم از آتشی که آن عقوبت خدا است یا می ترسم از خدائی که عقوبت او آتش است و گنت اصل همه چیزها در دنیا و آخرت خوف است از حق تعالی هرگاه که رجا بر خوف غالب آید دل فساد یابد و هرگاه که خوف در دل دایم بود خشوع بر دل ظاهر گردد و اگر دایم نگردد و گناه گناه بر دل خوفی می گذرد هرگز دل را خشوع حاصل نیاید و گنت هرگز از دلی خوف جدا نشود که نه آن دل خراب گردد و یک روز احمد حواری را گنت چون مردمان را ببینی که برجا عمل می کنند اگر توانی که تو بر خوف عمل کنی بکن لقمه بسر خود را گنت بترس از خدای ترسیدنی که درو نا امید نشوی از رحمت او و امید دار بخدای امید داشتی که درو این ۱۵ نباشی از مکر او و گنت چون دل خود را در شوق اندازی بعد از آن در خوف انداز تا آن شوق را خوف از راه بر گیرد یعنی تو این ساعت بخوف محتاجتری از آنک بشوق و گنت فاضلترین کارها خلاف رضاء نفس است و هر چیزی را علامتی است علامت خذلان دست داشتن از گریه است و هر چیزی را زنگاری است و زنگار نور دل سیر خوردن است و گنت احتلام عقوبت است از آن جهت می گوید علامت سیر یست و گنت هر که سیر خوردش شش چیز بوی در آید عبادت را حلاوت نیابد و حفظ وی در یادداشت حکمت کم شود و از شغفت بر خلق محروم ماند که بندارذکی همه جهانیان سیر اند و عبادت بر وی گران شود و شهوات ۲۴ بروی زیادت گردند و همه مومنان گرد مساجد گردند و او گرد مزابل

ورد من فوت شد حوری دیدم که مرا گفت خوش می خسی بانصد
 سالست که مرا می آریند در برده از بهر تو و گفت شبی حوری دیدم از
 گوشه که در من خندید و روشنی او بجدی بود که وصف نتوان کرد
 وصف زیبائی او بجائی که در عبارت نمی گنجد گفتم این روشنی و جمال
 از کجا آوردی گفت شبی قطره جند از دیزه باریدی از آن روی
 من شستند این همه از آنست که آب چشم شما گلگونه رویهء حورانست
 هر چند بیشتر خوبتر و کثرت مرا عادت بود بوقت نان خوردن نان و
 نمک خوردی شبی در آن نمک یک گنج بود که خورده آمد یکسال وقت
 خود کم کردم جائی که گنجی نمی گنجد صد هزار شهوت با دل تو ندانم
 ۱۰ چه خواهد کرد و کثرت دوستی داشتم که هر چه خواستی بدادی بکبار
 چیزی خواستم گفتم جند خواهی حلاوت دوستی از دم برفت و کثرت بر
 خلیفه انکار کردم دانستم که سخن من شنود و از آن نه اندیشیدم لکن
 مردمان بسیار بودند ترسیدم که مرا ببینند و صلاحیت آن بنظر خلق در
 دل من شیرین شود آنگاه بی اخلاص گشته شوم و گفتم مریدی دیدم
 ۱۵ بگه هیچ نخوردی الا آب زمزم گفتم اگر این آب خشک شود چه خوری
 بس برخاست و گفت که جزاك الله خیراً مرا راه نمودی که چندین سال
 زمزم برست بودم این بگفت و برفت احمد حواری گفت ابو سلیمان در
 وقت احرام لبیک نگفتی گفت حتی تعالی بموسی علیه السلام وحی کرد که
 ظالمان امت خود را بگوی تا مرا یاد نکنند که هرک ظالم بود و مرا یاد
 ۲۰ کند من اورا بلعنت یاد کنم بس گفتم شنیدم ام که هرکی نفته حج از مال
 شبهت کند آنگاه گویند لبیک اورا گویند لا لبیک ولا سعدیک حتی ترد ما
 فی یدیک نقلست که بسر فضیل طاقت شنیدن آیت عذاب نداشتی از
 فضیل برسیدند که بسر تو بدرجه خوف بچه رسید گفتم باندکی گناه این
 ۲۴ با سلیمان کتند گفتم کسی را خوف بیش بود از بسیاری گناه بود نه از

خواهد کرد هم حق حق خواهد بود و بتوفیق او خواهد بود بس بند را
 حقی که بود با حق حق کرد بس کتاب تصنیف کرد واللہ اعلم
 بالصواب این مسروق گنفت که حارث آن وقت که وفات می کرد بدری
 محتاج بود و از بندرش ضیاع بسیار ماند بود و هیچ نکرخت و هم در آن
 ساعت که دست تنگ بود فرو شد رحمة الله علیه رحمة واسعة

ذکر ابو سلیمان دارائی قدس الله روحه

آن مجرّد باطن و ظاهر آن مسافر غایب و حاضر آن در ورع و معرفت
 عامل آن در صد گونه صنت کامل آن در دربای دانائی ابو سلیمان دارائی
 رحمة الله علیه یگانه وقت بود و از غایت لطف او را رجحان القلوب گنفته
 اند و در ریاضت صعب و جوع منرط شانی نیکو داشت جنانک او را
 ۱۰. بُندار آجایعین گنفتندی که هیچ کس ازین امت بر جوع آن صبر نتوانست
 کرد که وی و در معرفت و حالات غیوب قلب و آفات غیوب نفس
 حظی عظیم وافر داشت و او را کلماتی است عالی و اشارتی لطیف و دیگر
 دارا دیهی است در دمشق او از آنجا بود احمد حواری که مرید او بود
 ۱۵. گنفت شبی در خلوت نماز می کردم و در آن میانه راحتی عظیم یافتم دیگر
 روز با سلیمان گنتم گنفت مردی ای که ترا هنوز خلق در پیش
 است تا در خلا دیگر گونه و در ملا دیگر گونه و در دو جهان هیچیز را
 آن خطر نیست که بند را از حق تواند باز داشت و ابو سلیمان گنفت شبی
 در مسجد بودم و از سرما آرام نبود در وقت دعا دعا يك دست بنهان کردم
 ۲۰. راحتی عظیم از راه این دست بمن رسید هانفی آواز داد که یا سلیمان آنج
 روزی آن دست بود که بیرون کرده بودی داذیم اگر دست دیگر بیرون
 بودی نصیب وی بد زمانی سوگند خوردم که هرگز دعا نکم ب سرما و گرما
 مگر هر دو دست بیرون کرده باشم بس گنفت سبحان آن خدائی که لطف
 ۲۴. خود در بی کاهی و بی مرادی تعبیه کرده است و گنفت وقتی خفته ماندم

اعمال او به بینند و گفت در همه کارها از سستی عزم حذر کن که دشمن
 درین وقت بر تو ظفر یابد و هرگاه که فتور عزم دیدی از خود هیچ آرام
 مگیر و بخدای بناد جوی و درویشی را گفت کُنْ لِلَّهِ وَالْآلِ لَا تَكُنْ كَقَدْحِ
 خذیرا باش و اگر نه خود مباش این نیکو سخنی است و گفت سزاوارست
 کسی را که نفس خود را بر ریاضت مهذب گردانید است که او را راه بنماید
 بمقامات و گفت هر که خواهد که لذت اهل بهشت یابد گو در صحبت
 درویشان صالح قانع باش و گفت هر که باطن خود را درست کند بمراقبت
 و اخلاص خدای تعالی ظاهر او آراسته گرداند بمجاهد و اتباع سنت
 و گفت آنک بجزکات دل در محلّ غیب عالم بود بهتر از آنک بجزکات
 ۱۰ جوارح عالم بود و گفت بیوسته عارفان فروی برند خندق رضا و غوّاصی
 می کنند در بحر صفا و بیرون می آرند جواهر وفا تا لاجرم بخدای می رسند
 در سرّ و خفا و گفت سه چیزست که اگر آنرا بیابند از آن بهره بر
 دارند و ما نیافتیم دوستی نیکو با صیانت و با وفا و با شغفت و نقلست
 که تصنیفی می کرد درویشی از وی برسید که معرفت حق حق است بر
 ۱۵ بندک یا حق بندک بر حق او بدین سخن ترک تصنیف کرد یعنی اگر گوئی
 معرفت بندک بخود می شناسد و بجهت خود حاصل می کند بس بندک را حقی
 بود بر حق و این روا نبود و اگر معرفت حق حق بود بر بندک روا نبود
 که حق را حقی بباید گزارد اینجا متخیر شد و ترک تصنیف کرد دیگر معنی
 آنست که چون معرفت حق حق است تا از جنّت کرم این حق بگرام
 ۲۰ کتاب کردن در معرفت بجه کار آید حق خود آخ حق بندک بود بدو دهد
 که آدنی ربّی اگر کسی بود که حق آن حق خواهد گزارد در معنی آنک
 لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبَتْ بود لاجرم ترک تصنیف کرد دیگر معنی آنست که
 معرفت حق حق است بر بندک بدان معنی که چون حق بندک را معرفت
 ۲۴ داد بندک را واجب است حق آن حق گزاردن چون هر حق که بندک بعبادت

بگردار و مکافات نجوئی و برای خدای تحمل کنی و ششم بر هیچ کس گواهی ندهی نه بکفر و نه بشرك و نه بنفاق که این برحمت بر خلق نزدیکترست و از مقت خدای تعالی دورترست و هفتم آنک قصد معصیت نکنی نه در ظاهر و نه در باطن و جوارح خود را از همه باز داری و هشتم آنک رنج خود بر هیچ کس نیفکنی و بار خود اندک و بسیار از همه کس بر داری در آنچه بدان محتاج باشی و در آنچه بدان مستغنی باشی و نهم آنک طمع از خلائق بریده گردانی و از همه ناامید شوی از آنچه دارند و دم آنک بلندی درجه و استکمال عزت نزدیک خدای و نزدیک خلق بر آنچه خواهد در دنیا و آخرت بدان سبب بدست توان کرد که هیچ کس را نه ۱۰ بینی از فرزندان آدم علیه السلام مگر که اورا از خود بهتر دانی و گنت مراقبت علم دلست در قرب حق تعالی و گنت رضا آرام گرفتن است در تحت مجاری احکام و گنت صبر نشانه تیرهاه بلا شدن است و گنت تفکر اسباب را بحق قائم دین است و گنت تسلیم ثابت بوذن است در وقت نزول بلا بی تغییری در ظاهر و باطن و گنت حیا باز بوذن است ۱۵ از جمله خواهاء بذ که خداوند بدان راضی نبوذ و گنت محبت میل بوذ بهیگی بچیزی بس آنرا ایثار کردن است بر خویشتن بتن و جان و مال و موافقت کردن در نهان و آشکارا بس بدانستن که از تو همه تقصیر است و گنت خوف آنست که البته يك حرکت نتواند کرد که نه گمان او جنان بوذ که من بدین حرکت ماخوذ خواهم بوذ در آخرت و گنت ۲ علامت انس بحق وحشت است از خلق و گریز است از هرج خلق در آنست و منفرد شدن بجلالت ذکر حق تعالی بر قدر آنک انس حق در دل جای می گیرد بعد از آن انس بمخلوقات از دل رخت بر می گیرد و گنت صادق آن باشد که اورا باک نبوذ اگرش نزدیک خلق هیچ مقدار ۲۴ نماند و جهت صلاح دل خویش داند و دوست ندارد که مردمان ذره

بوجه نیست جَنید گنت روزی حارث بیش من آمد در وی اثر کرسنگی
 دیدم گنتم یا عمّ طعمای آرم گنت نیک آید در خانه شدم چیزی طلب
 کردم شبانه از عروسی چیزی آورده بودند بیش او بردم انگنت او
 مطاوعت نکرد لقمه در دهان نهاد و هر چند که جهد کرد فرو نشد در
 دهان می گردانید تا دیرگاه بر خاست و در بایان سرای افکند و بیرون
 شد بعد از آن گنت از آن حال برسیدم حارث گنت گرسنه بودم خواستم
 که دل تو نگاه دارم لکن مرا با خداوند نشانی است که هر طعمای که در
 وی شبتهی بود بجلقی من فرو نرود و انگشت من مطاوعت نکند هر چند
 که کوشیدم فرو نرفت آن طعام از کجا بود گنتم از خانه که خویشاوند من
 ۱۰ بود بس گنتم امروز در خانه من آئی گنت آمم در آمدم و باره نان
 خشک آوردم بس بخوردیم گنت چیزی که بیش درویشان آری چنین
 باید و گنت سی سالست تا گوش من بجز از سرّ من هیچ نشنیده است بس
 سی سال دیگر حال بر من بگردید که سرّ من بجز از خدای هیچ نشنید
 و گنت کسی را که در نماز می بینند و او بدان شاذ شود متوقف بودم
 ۱۵ بدان تا نماز او باطل شود یا نه اکنون غالب ظنّ من آنست که باطل
 شود و در محاسبه مبالغتی تمام داشت جنانک او را محاسبی بدین جهت
 گمنتندی و گنت اهل محاسبه را چند خصلت است که بیازموده اند در
 سخن گفتن که چون قیام نموده اند بتوفیق حق تعالی بمنازل شریف بیوسته
 اند و همه چیزها بقوّت عزم دست دهد و بقهر کردن هوا و نفس که هر کرا
 ۲۰ عزم قوی باشد مخالفت هوا بر وی آسان باشد بس عزم قوی دار و برین
 خصلتها مواظبت نمای که این مجرب است اوّل خصلت آنست که بخدای
 سوگد یاز نکنی نه براست و نه بدروغ و نه بسهو و نه بعد و دوم از
 دروغ برهیز کنی و سوم وعده خلاف نکنی چون وفا توانی کرد و تا توانی
 کس را وعده مده که این بصواب نزدیکست و چهارم آنک هیچ کس را
 ۲۵ لعنت نکنی اگر چه ظلم کرده باشد و پنجم دعاء بد نکنی نه بگنتار و نه

ذکر حارث محاسبی قدس الله روحه

آن سید اولیا آن عمده انبیا آن محشم معتبر آن محترم مفتخر آن ختم کرده
 ذو المناقبی شیخ عالم حارث محاسبی رحمه الله علیه از علماء مشایخ بود علوم
 ظاهر و باطن و در معاملات و اشارات مقبول النَّفَس و رجوع اولیاء
 وقت در همه فن بدو بود و او را نصایف بسیار است در انواع علوم و
 سخت عالی همت بود و بزرگوار بود و سخاوتی و مروّتی عجب داشت و در
 فراست و حذاقت نظیر نداشت و در وقت خود شیخ المشایخ بغداد بود
 و بتجربید و توحید مخصوص بود و در مجاهدت و مشاهده باقصی الغایه بود
 و در طریقت مجتهد و نزدیک او رضا از احوال است نه از مقامات و
 ۱۰ شرح این سخن طولی دارد بصری بود و وفات او در بغداد بود و عبد
 الله خنیف گفت بر بنیخ کس از بیران ما اقتدا کنید و بحال ایشان متابعت
 نمائید و دیگرانرا تسلیم بایند شد اول حارث محاسبی دوم جنید بغدادی
 سوم رُوْم جهارم ابن عطا بنعم عمرو بن عثمان مکی رحیم الله زیرا که ایشان
 جمع کردند میان علم و حقیقت و میان طریقت و شریعت و هرکه جز
 ۱۵ این بنیخ اند اعتقادرا شاید اما این بنیخرا هم اعتقاد شاید و هم اقتدا شاید
 و بزرگان طریقت گفته اند که عبد الله خنیف ششم ایشان بود که هم
 اعتقادرا شاید و هم اقتدارا شاید اما خویشتن ستودن نه کار ایشانست
 نقلست که حارثرا سی هزار دینار از بذر میراث ماند گفت به بیت
 المال برید تا سلطانرا باشد گفتند چرا گفت بیغیر فرموده است و صحیح
 ۲۰ است که القَدْرَى مَجْبُوس هَذِهِ الْأُمَّةُ قَدْرَى مَذْهَبُ كَبْرَ ابْنِ أُمَّتٍ اسْتِ و
 بذر من قدری بود و بیغیر علیه السلام فرمود میراث نبرد مسلمان از مغ
 و بذر من مغ و من مسلمان و عنایت حق تعالی در حفظ او جندان بود
 که چون دست بطعای بردی که شبهت درو بودی رگی در پشت انگشت
 ۲۴ او کشیدندی چنانک انگشت فرمان او نبردی او بدانستی که آن قمه

مرا با ایشان چه کار بس بار داد در آمدند و بنشستند داود و عطف
 آغاز کرد هرون بسیار بگریست چون باز گشت مہری زر بنہاد و گنت
 حلال است داود گنت بر دار کہ مرا بدین حاجت نیست من خانہ
 فروخته ام از میراث حلال و آنرا نفقہ می کمم و از حق تعالی در خواستہ
 ام چون آن نفقہ تمام شود جان من بستاند تا مرا بکسی حاجت نبوذ امید
 دارم کہ دعا اجابت کردہ باشد بس ہر دو باز گشتند ابو یوسف از
 وکیل خرج او برسید کہ نفقات داود چند ماند است گنت دو درم و
 ہر روز دانگی سیم خرج کردی حساب کرد تا روز آخر ابو یوسف ہشت
 بحرآب باز دادہ بوذ گنت امروز داود وفات کردہ است نگاہ کردند
 ۱۰ ہجنان بوذ گنتند چہ دانستی گنت از نفقہ او حساب کردم کہ امروز
 ہیج نماند است دانستم کہ دعاء او مستجاب باشد و از مادرش حال وفات
 او برسیدند گنت ۵۴ شب نمازی کرد آخر شب سر بسجہ نہاد و بر
 نہاشت تا مرا دل مشغول شد گنتم ای بسر وقت نماز است چون نگاہ
 کردم وفات کردہ بوذ بزرگی گنت در حالت بیماری در آن دہلیز خراب
 ۱۵ خفتہ بوذ و گرمائی عظیم و خشتی زیر سر نہادہ و در نزع بوذ و قرآن
 میخواند گنتم خواهی تا برین صحرات بیرون برم گنت شرم دارم کہ برای
 نفس در خواستی کنم کی ہرگز نفس را بر من دست نبوذ درین حال اولیتر
 کہ نباشد بس همان شب وفات کرد داود وصیت کردہ بوذ کہ مرا در
 بس دیواری دفن کنید تا کسی بیش روی من نگذرد جنان کردند و
 ۲۰ امروز ہجنان است و آن شب کہ از دنیا برفت از آسمان آواز آمد کہ
 ای اہل زمین داود طائی بحق رسید و حق سبحانہ و تعالی از وی راضی
 است بعد از آن بخوابش دیدند کہ داود در ہوا می برید و می گنت
 این ساعت از زندان خلاص یافتم آن شخص پیامد تا خواب او بگویند
 وفات کردہ بوذ و از بس مرگ او از آسمان آوازی آمد کہ داود بنقصود
 ۲۵ رسید رحمۃ اللہ علیہ

بگریز و معروف کرخی گوید که هیچ کس ندیده ام که دنیا را خوارتر
 داشت از داود که جمله دنیا و اهل دنیا را در چشم او ذره مقدار نبودی
 اگر یکی را از ایشان بدیدی از ظلمت آن شکایت کردی تا لاجرم از راه
 رسم جنان دور بود که گنت هرگاه که من بپراهن بشوم دل را متغیر بام
 ۵ اما فترارا عظیم معتقد بودی و بچشم حرمت و مروّت نگرستی جنید گنت
 حجابی اورا حجامت می کرد دیناری بدو داد گنتند اسراف کردی گنت
 هرکرا مروّت نمود عبادت نباشد لا دین لمن لا مروّة له نقلست که یکی
 بیش او بود و در وی می نگرست گنت ندانی که جنانک بسیار گنتند
 کراهیت است بسیار نگرستن هم کراهیت است تا دانی نقلست که چون
 ۱۰ محمد و ابو یوسف را اختلاف افتادی حکم او بودی چون بیش او آمدندی
 پشت بر ابو یوسف کردی و روی بمحمد آوردی و با محمد اختلاط
 کردی با ابو یوسف سخنی نگفتی اگر قول قول محمد بودی گنتی اینست
 که محمد میگوید و اگر قول قول ابو یوسف بودی گنتی قول اینست و
 نام او نبردی گنتند هر دو در علم بزرگ اند چرا یکی را عزیز می داری
 ۱۵ و یکی را در بیش خود نگذاری گنت بچمت آنک محمد حسن از سر
 نعمت بسیار و رفعت دنیا برخاستست و بسر علم آمده است و علم سبب
 عزّ دینست و ذلّ دنیا و ابو یوسف از سر ذلّ و فاقه بعلم آمده است
 و علم را سبب عزّ و جاه خود گردانیده بس هرگز محمد چون او نمود که
 استاذ مارا ابو حنیفه بتازبانہ بزدند قضا قبول نکرد و ابو یوسف قبول
 ۲۰ کرد هرکه طریق استاذ خلاف کند من با او سخن نگویم نقلست که مروّ
 الرشید از ابو یوسف درخواست که مرا در بیش داود بر تا زیارت کنم
 ابو یوسف بدر خانه داود آمد بار نیافت از ماذر او در خواست تا
 شفاعت کرد که اورا راه ده قبول نمی کرد و گنت مرا با اهل دنیا و
 ظالمان چه کار ماذر گنت بچنی شیر من که راه دمی داود گنت الّهی نو
 ۲۵ فرموده که حتی ماذر نگاه دار که رضاء من در رضاء اوست و اگر نه

اندوه توام بر همه اندوهها غلبه کرد و خواب از من برد و گفתי از
 اندوه کی بیرون آید آنک مصایب بر وی متواتر گردد و دیگر وقتی
 درویشی گفتم به بیش داود رفتم اورا خندان یافتیم عجب داشتم گفتم یا
 سلیمان این خوش دلی از چیست گفتم سحرگاه مرا شرابی دادند که آنرا
 ۵ شراب انس گویند امروز عید کردم و شادی بیش گرفتم نقلست که نان
 می خورد ترسائی بر وی بگذشت باره بدو داد تا بخورد آن شب آن ترسا
 با حلال خود صحبت کرد معروف کرخی در وجود آمد ابو ربیع واسطی
 گویند که داود را گفتم مرا وصیتی کن گفتم صم عن الدنيا وأَظِرُّ فی
 الآخرة از دنیا روزه گیر و مرگدرا عید ساز و از مردمان بگریز چنانکه
 ۱۰ از شیر دزدان گریزند یکی دیگر وصیت خواست گفتم زبان ننگه دار گفتم
 زیادت کن گفتم تنها باش از خلق و اگر توانی دل از ایشان ببر گفتم
 زیادت کن گفتم ازین جهان باید که بسنه کنی بسلامت دین چنانکه
 اهل جهان بسنه کردند بسلامت دنیا دیگری وصیت خواست گفتم
 جهدی که کنی در دنیا بقدر آن کن که ترا در دنیا مقام خواهد بود و
 ۱۵ در دنیا بکار خواهد آمد و جهدی که کنی برای آخرت چندان کن که
 ترا در آخرت مقام خواهد بود و بقدر آنک ترا در آخرت بکار خواهد
 آمد دیگری وصیت خواست گفتم مردگان منتظر تو اند و گفتم آدی
 توبه و طاعت باز بس می افکنند راست بدان ماند که شکاری کند تا
 منفعت آن دیگری را رسد مریدی را گفتم اگر سلامت خواهی سلاهی بر
 ۲۰ دنیا کن بوداع و اگر کرامت خواهی تکبیری بر آخرت گوی بترک یعنی
 از هر دو بگذر تا بختی توانی رسید نقلست که فضیل در همه عمر دو بار
 داود را دید و بدان فخر کردی یکبار در زیر سقنی رفته بود شکسته گفتم
 بر خیز که این سقف شکسته است و فرو خواهد افتاد گفتم تا من درین
 صنه ام این سقف را ندیده ام کانونا بکوهون فضول النظر کما بکوهون
 ۲۵ فضول الکلام دوم بار آن بود که گفتم مرا بندی ده گفتم از خلق

دیگر بیش او رفت و گفت سقف خانه شکسته است بخواهد افتاد گفت
 بیست سالست تا این سقف را ندیده ام نقلست که گفتند چرا با خلق
 نشینی گفت با که نشینم اگر با خردتر از خود نشینم مرا بکار دین امر
 نمی کنند و اگر با بزرگتر نشینم عیب من بر من نمی گویند و مرا در چشم
 ۵ من می آریند بس صحبت خلق را چکم گفتند چرا زن نخواستی گفت مومن را
 نتوانم فریفت گفتند چگونه گفت چون او را بخوام در کردن خود کرده
 باشم که من بر کاره‌ها او قیام نمایم دینی و دنیائی چون نتوانم کرد بس
 او را فریفته باشم گفتند آخر محاسن را شانه کن گفت بس فارغ مانده باشم
 که این کار کم نقلست که شبی مهتاب بود بر بام آمد و در آسمان می
 ۱۰ نگرید و در ملکوت تنگ می کرد و می گریست تا بچو شد و بر بام
 همسایه افتاد همسایه بنداشت که دزد بر بام است با تیغی بر بام آمد
 داود را دید دست او گرفت و گفت ترا که انداخت گفت نمی دانم من
 بچو بودم مرا خیر نیست نقلست که او را دیدند که بنام می دویند گفتند
 چه اُستاب است گفت این لشکر که بر در شهر است منتظر من اند گفتند
 ۱۵ کدام لشکر گفت مردگان گورستان و چون سلام نماز باز دادی جان رفتی
 که گوئی از کسی می گریزد تا در خانه رفتی و غظیم کراهیت داشتی بنام
 شدن از سبب وحشت خلق تا حق تعالی آن مؤنت از وی کنایت کرد
 جنانک نقلست که مادرش روزی او را دید در آفتاب نشسته و عرق از
 وی روان شده گفت جان مادر گرمائی عظیم و تو صائم آلدهری جباشد
 ۲۰ اگر با سایه نشینی گفت ای مادر از خدای شرم دارم که قدم برای موافقت
 نفس و خوش آمد بر دارم و من خود روائی ندارم مادر گفت این چه
 سخن است گفت ای مادر چون در باغداد حلما و ناشایستها بدیدم دعا
 کردم تا حق تعالی روائی از من باز گرفت تا معذور باشم و بنام جماعت
 نرم تا آنها نباید دید اکنون شانزده سالست تا روائی ندارم و با تو
 ۲۵ نگفتم نقلست که دایم اندوهگن بودی چون شب در آمدی گفتی الهی

از خلق اعراض کن داود روی از خلق بگردانید و در خانه معتکف شد چون مدتی بر آمد امام ابوحنیفه پیش او رفت و گفت این کاری نباشد که در خانه متواری شوی و سخن نگویی کار آن باشد که در میان ایه نشینی و سخن نامعلوم ایشان بشنوی و بر آن صبر کنی و هیچ نگویی و آنگاه آن مسایل به از ایشان دانی داود دانست که چنانست که او می گوید يك سال بدرس آمد و میان ایه بنشست و هیچ نگفت و هرچه می گفتند صبر می کرد و جواب نمی داد و بر استماع بسند می کرد چون يك سال تمام شد گفت این صبر يك ساله من کار می سالی بود که کرده شد پس بحیب راعی افتاد و گشایش او در این راه ازو بود و مردانه ۱۰ بای درین راه نهاد و کسب را بآب فرو داد و عزلت گرفت و امید از خلق منقطع گردانید نقلست که بیست دینار میراث یافته بود در بیست سال می خورد تا مشایخ بعضی گفتند که طریقت ایثار است نه نگاه داشتن او گفت من این قدر از آن می دارم که سبب فراغت من است تا به این می سازم تا بمیرم و هیچ از کار کردن نیاسود تا حدی که نان در آب ۱۵ می نهادی و بیاشامیدی گنتی میان این و خوردن بجاه آیت از قران بر می توان خواند روزگار جرا ضایع کنم ابو بکر عیاش گوید بجزیره داود رفتم او را دیدم باره نان خشک در دست داشت و می گریست گفتم با داود چه بوده است ترا گفتم میخوام که این باره نان بخورم و نمی دانم که حلالست یا حرام یکی دیگر گفت پیش او رفتم سهوئی آب دیدم در آفتاب نهاده گفتم جرا در سایه نهی گفتم چون آنجا بنهادم سایه بود ۲۰ اکنون از خدای شرم دارم که از بهر نفس نعم کنم نقلست که سرائی داشت عظیم و در آنجا خانه بسیار بود و تا آن ساعت در خانه مقیم بودی که خراب شدی پس در خانه دیگر شدی گفتند جرا عمارت خانه نکنی گفت مرا با خدای عهدیست که دنیا را آبادان نکنم نقلست که همه سرای فرو ۲۵ افتاد جز دهلیز نماند آن شب که وفات کرد دهلیز نیز فرو افتاد یکی

برسیدند که نظر او در حیوة بیش بود یا در مات گفت اورا دو دعا مستجاب بود یکی آنک گنتی بار خدایا هرکرا ایمان نداده بد و هرکرا ایمان داده باز مستان ازین دو دعا یکی در حال اجابت افتاد نا هرکرا ایمان داده بود باز نگرفت و دیگر در حال مرگ نا ایشانرا اسلام روزی کرد

۵ و محمد بن خزیمه گنت احمدرا بخواب دیدم بعد از وفات که می لنگیدی گفتم این چه رفتارست گنت رفتن من بدار السلام گفتم خدای با توجه کرد گنت پیامرزید و تاج بر سر من نهاد و نعلین در پای من کرد گنت یا احمد این از برای آنست که گنتی قرآن مخلوق نیست بس فرمود که مرا بخوان بدان دعاها که بتو رسید رحمة الله علیه

ذکر داؤد طائی قدس الله روحه

۱۰

آن شمع دانش و بینش آن چراغ آفرینش آن عامل طریقت آن عالم حقیقت آن مرد خدائی داؤد طائی رحمة الله علیه از اکابر این طایفه بود و سید القوم و در ورع بجد کمال بود و در انواع علوم بهره تمام داشت خاصه در فقه که بر سر آمده بود و متعین گشته و بیست سال ابو حنینه را شاگردی کرده بود و فضیل و ابرهیم ادهرم دین و بیر طریقت او حبیب راعی بود و از اول کار در اندرون او حزنی غالب بود و بیوسته از خلق رمیند بود و سبب توبه او این بود که نوحه گری این بیت می گنت

بِأَيِّ خَدَايِكَ تَبَدَّى الْإِلَهِيُّ . وَ أَيْ عَيْنَيْكَ إِذَا سَلَا

کدام موی و روی بود که در خاک ریخته نشد و کدام چشم است که در زمین ریخته نگشت دردی عظیم ازین معنی بوی فرود آمد و فرار از وی برفت متعبر گشت و همچنین بدرس امام ابو حنینه رفت امام اورا برین حال دید گنت ترا چه بوده است او واقعه باز گنت و گنت دلم از دنیا سرد شده است و چیزی در من بدید آمده است که راه بدان نمی دادم و در هیچ کتاب معنی آن نمی یابم و هیچ فتوی در نمی آید امام گنت

بودی حوالت بپشرفانی کردی و گنت از خدای تعالی در خواستم تا دری
از خوف بر من بگشاذ تا جنان شدم که بیم آن بود که خرد از من زایل
شود دعا کردم گنتم الهی تقرب بچه چیز فاضلتر گنت بکلام من قران
برسیندند که اخلاص حبیب گنت آنک از آفات اعمال خلاص یابی گنتمند
نوکل جیست گنت الثقة بالله باورداشت خدای در روزی گنتمند رضا
جیست گنت آنک کاره‌اء خود بخدای سباری گنتمند محبت جیست گنت
این از بشر برسید که تا او زنده باشد من این جواب نگوم گنتمند زهد
جیست گنت زهد سه است ترك حرام و این زهد عواست و ترك افزونی
از حلال و این زهد خواص است و ترك هرچه ترا از حق مشغول کند
۱۰ و این زهد عارفانست گنتمند این صوفیان که در مسجد آذینه نشسته اند
بر توکل بی علم گنت غلط می کنید که ایشانرا علم نشانده است گنتمند
همه همت ایشان در نانی شکسته بسته است گنت من نمی دانم قوی را بر
روی زمین بزرگ همت تر از آن قوم که همت ایشان باره نان بیش نمود
و چون وفاتش نزدیک آمد از آن زخم که گنتم که در درجه شهدا بود
۱۵ در آن حالت بدست اشارت می کرد و بزبان می گنت نه هنوز بسرش
گنت ای بذر این چه حالست گنت وقتی با خطرست چه وقت جوابست
بدعا مددی کن از جمله آن حاضران که بر بالین اند عن الیهین وعین
الشمال قعید یکی ابلیس است در برابر ایستاده و خاک ادبار بر سر می
ریزد و می گوید ای احمد جان بردی از دست من من مبرگوم نه هنوز نه
۲۰ هنوز تا يك نفس مانده است جای خطر است نه جای امن و چون وفات
کرد و جنازه او بر داشتند مرغان می آمدند و خودرا بر جنازه او می
زدند تا جهل و دو هزار گبر و جهوذ و ترسا مسلمان شدند و زتارهای
انداختند و نعره می زدند و لا اله الا الله می گنتمند و سبب آن بود که
حق تعالی گریه بر چهار قوم انداخت بافراط در آن روز یکی بر مغان
۲۵ و دیگر بر جهوذان و دیگر بر ترسایان و دیگر بر مسلمانان اما از بزرگی

جامه بگازر داده بود و برهنه نشسته بود و نتوانست بیرون آمدن مردی بر ایشان آمد و گفت من چندین دینار بدهم تا در وجه خود نهی گفت نه گفت جامه خود عاریت دهم گفت نه گفت باز نگردم تا تدبیر آن نکستی گفت کتابی می نویسم از مزد آن کرباس بخر برای من گفت کتان بخرم گفت نه آستر بستان ده گز تا پنج گز به بیراهن کنم و پنج گز بجهت ابزاربای نقلست که احمد را شاگردی مهبان آمد آن شب کوزه آب بیش او برد بامداد همچنان بر بود احمد گفت چرا کوزه آب همچنان بر است طالب علم گفت جگردهی گفت طهارت و نماز شب و الا این علم بجه می آموزی نقلست که احمد مزدوری داشت نماز شام شاگردی را گفت تا ۱۰ زیادت از مزد چیزی بوی دهد مزدور نگرفت چون برفت امام احمد فرمود کی بر عقب او ببر که بستاند شاگرد گفت چگونه گفت آن وقت در باطن خود طمع آن ندیند باشد این ساعت چون بیند بستاند وقتی شاگردی دبرینه را همجور کرد بسبب آنک بیرون در خانه را بکاه گل بیندوده بود گفت يك ناخن از شاهراه مسلمانان گرفته ترا نشاید علم آموختن ۱۰ امام وقتی سطلی بگرو نهاده بود چون بازی گرفت بقال دو سطل آورد گفت آن خود بر دار که من نی شناسم که از آن تو کذامست امام احمد سطل بوی رها کرد و برفت نقلست که مدتی احمد را آرزوی عبد الله مبارك می کرد تا عبد الله آنجا آمد بسر احمد گفت ای بذر عبد الله مبارك بدر خانه است که بدیدن تو آمده است امام احمد راه نداد بسرش ۲۰ گفت درین چه حکمت است که سالهاست تا در آرزوی او می سوختی اکنون که دولتی چنین بدر خانه تو آمده است راه نی دهی احمد گفت چنین است که تو می گوئی اما می ترسم که اگر او را به ینم خو کرده لطف او شوم بعد از آن طاققت فراق او ندارم همچنین بر بوی او عمری گذارم تا آنجا ینم که فراق در بی نباشد و او را کلماتی عالی است در معاملات و ۲۰ هرکه ازو مسئله برسیدی اگر معاملتی بودی جواب دادی و اگر از حقایق

تو که می که بجانۀ خدای روی بروزی رسانیدن از خدای راضی نباشی
 لاجرم راه گم کنی احمد گنت آتش غیرت در من افتاد گنتم الهی ترا
 در گوشها چندین بندگانند بوشیده آن مرد گنت چه می اندیشی ای احمد
 چه می اندیشی اورا بندگان اند که اگر بخدای تعالی سوگند دهند جمله
 زمین و کوهها زر گردد برای ایشان احمد گنت نگه کردم جمله آن زمین
 و کوه زر شده بود از خود بشدم هائی آواز داد که چرا دل نگاه نداری
 ای احمد که او بنده است مارا که اگر خواهد از برای او آسمان بر زمین
 زبیم و زمین بر آسمان و اورا بتو نمودیم اما نیزش نبینی نقلست که احمد
 در بغداد نشستی اما هرگز نان بغداد نخوردی و گنتی این زمین را امیر
 المؤمنین عمر رضی الله عنه وقف کرده است بر غازیان و زر بموصل
 فرستادی تا از آنجا آرد آوردندی و از آن نان خوردی بسرش صالح بن
 احمد يك سال در اصفهان قاضی بود و صائم الدهر و قائم اللیل بود و
 در شب دو ساعت بیش نخفتی و بر در سرای خود خانه بی در ساخته بود
 و شب آنجا نشستی که نباید که در شب کسی را مہتی باشد و در بسته
 یابد این چنین قاضی بود يك روز برای امام احمد نان می بختند خمیر
 مایه از آن صالح بستند چون نان بیش احمد آوردند گنت این نان را
 چه بوده است گنتند خمیر مایه از آن صالح است گنت آخر او يك سال
 قضاء اصفهان کرده است حلق مارا نشاید گنتند بس این را جکیم گنت
 بنهید چون سالی بیاید بگوئید که خمیر از آن صالح است اگر میخواهید
 ۲۰ بستانید چهل روز در خانه بود که سالی نیامد که بستانند آن نان بوی
 گرفت و در دجله انداختند احمد گنت چه کردید آن نان گنتند
 بدجله انداختیم احمد بعد از آن هرگز مایه دجله نخورد و در نفوی تا
 حدی بود که گنت در جمعی اگر همه سُرْمه دانی سمین بود نباید نشستن
 نقلست که بکار بگه رفته بود بیش سفیان عیینه تا اخبار سماع کند يك
 ۲۵ روز نرفت کس فرستاد تا بدانند که چرا نیامده است چون برفت احمد

ای امام زینهار نا مردانه باشی که وقتی دزدی کردم هزار جویم بزدند منفر
 نشدم تا عاقبت رهایی یافتم من بر باطل جنین صبر کردم تو که بر حقی
 اولتر باشی احمد گفت آن سخن او یاری بود مرا بس اورا می بردند و
 او بیر و ضعیف بود بر عقابین کشیدند و هزار تازیانه بزدند که قران را
 مخلوق گوی و نگفت و در آن میانه بند ابزارش گشاده شد و دستها
 او بسته بودند دو دست از غیب بدید آمد و بیست چون ابن برهان
 بدیدند رها کردند و هم در آن وفات کرد و در آخر کار قوی بیش او
 آمدند و گفتند درین قوم که ترا رنجانیدند جگویی گنت از برای خدای
 مرا می زدند بنداشتنند که بر باطل ام بجزد زخم خوب با ایشان بقیامت
 ۱۰ هیچ خصومت ندارم نقلست کی جوانی مادری بیمار داشت و زمن شده روزی
 گفت ای فرزند اگر خوشنودی من میخواهی بیش امام احمد رو و بگو تا
 دعا کند برای من مگر حق تعالی صحت دهد که مرا دل ازین بیماری
 بگرفت جوانی بدر خانه امام احمد شد و آواز داد گننند کیست گنت
 محتاجی و حال باز گنت که مادری بیمار دارم و از تو دعائی می طلبند امام
 ۱۵ عظیم کراهیت داشت از آن معنی که مرا خود جرای شناسند بس امام
 بر خاست و غسل کرد و بنام مشغول شد خادم امام گنت ای جوان تو
 باز گرد که امام بکار تو مشغولست جوان باز گشت چون بدر خانه رسید
 مادرش بر خاست و در بگشاذ و صحت گئی یافت بفرمان خدای تعالی
 نقلست که بر لب آبی وضوی ساخت دیگری بالای او وضوی ساخت
 ۲۰ حرمت امام را بر خاست و زیر امام شد و وضو ساخت چون آن مرد
 وفات کرد اورا بخواب دیدند گننند خدای با تو چه کرد گنت بر من
 رحمت کرد بدان حرمت داشت که آن امام را کردم در وضو ساختن
 نقلست که احمد گفت بیادیه فرو شدم بتنها راه گم کردم اعرابی را دیدم
 بگوشه نشسته نازه گفتم بروم و از وی راه برسم رفتم و برسیدم گنت مرا
 ۲۴ گرسنه است باره نان داشتم و بدوی دادم او در شورید گنت ای احمد

تذکره بیاوردند به بیش آن شخص که شافعی وصیت کرده بود بعد از آن مرد در تذکره نگاه کرد و در آنجا نوشته بود که هزار درم وام دارم بس آن مرد وام او بگزارد و گنت شستن او را این بود و ربیع بن سلیمان گنت شافعی را بخواب دیدم گنتم خدای با تو چه کرد گنت مرا بر کرسی نشاند زر و مروارید بر من نثار کرد و هفتصد بار جند دنیا بمن داد
رحمة الله علیه

ذکر امام احمد حنبل قدس الله روحه

آن امام دین و سنت آن مفتدای مذهب و ملت آن جهان درایت و عمل آن مکان کفایت بی بدل آن صاحب نبع زمانه آن صاحب ورع یگانه آن
۱۰ سنی آخر و اول امام بحق احمد حنبل رضی الله عنه شیخ سنت و جماعت بود و امام دین و دولت و هیچ کس را در علم احادیث آن حق نیست که او را و در ورع و تقوی و ریاضت و کرامت شانی عظیم داشت و صاحب فراست بود و مستجاب الدعوه و جمله فزق او را مبارک داشته اند از غایت انصاف و از آنج برو اقرار کردند منتس و مبراست تا
۱۵ حدی که بسرش يك روز معنی این حدیث می گنت که خَيْرَ طَيِّبَةِ آدَمَ بَدَلِهِ و درین معنی گنتن دست از آستین بیرون کرده بود احمد گنت چون سخن ید الله گوئی بدست اشاره مکن و بسی مشایخ کبار دینه بود چون ذوالنون و بشر حافی و سری سنطی و معروف کرخی و مانند ایشان و بشر حافی گنت احمد را سه خصلت است که مرا نیست حلال
۲۰ طلب کردن هم برای خود و هم برای عیال و من برای خود طلب کنم بس سری سنطی گنت او بیوسته مضطرب بود در حال حیوة از طعن معتزله و در حال وفات در خیال مشبهه و او از همه بری نقلست که جو در بغداد معتزله غلبه کردند گنتند او را تکلیف باید کرد تا قرآن مخلوق
۲۵ کوید بس او را بسرای خلیفه برداند سرهنگی بر در سرای خلیفه بود گنت

مشغول گردد بدانکه ازو هیچ نیاید و گفت من بندگی کسی ام که مرا يك حرف از آداب تعلیم کرده است و گفت هرکه علم در جهال آموزد حق علم ضایع کرده باشد و هرکه علم از کسی که شایسته باشد باز دارد ظلم کرده است و گفت اگر دنیا را بگردد نان بین فروشند نخرم و گفت هرکرا «همت آن بود که چیزی در شکم او شود قیمت او آن بود که از شکم او بیرون آید وقتی یکی او را گفت مرا بندگی ده گفت جندان غبطت بر برزندگان که بر مردگان می بری یعنی هرگز نگوئی دروغاکی من نیز جندان سیم جمع نکردم کی او کرد و بگذاشت بحسرت بل که غبطت بر آن بری که جندان طاعت که او کرد باری من کردی دیگر هیچ کس بر مرد

۱۰ حسد نبرد بر زن که باید کی نبرد که این زن نیز زود خواهد مرد نقلست که شافعی روزی وقت خود گم کرد بیسه مقامها بگردید و بخزایات برگشت و بمسجد و مدرسه و بازار بگذشت نیافت و بخانقاهی برگشت جمعی صوفیان دید که نشسته بودند یکی گفت وقت را عزیز دارید که وقت بیاید شافعی روی بخادم کرد و گفت اینک وقت باز یافتم بشنو کی چه می گویند ابو سعید رحمة الله علیه نقل می کند که شافعی گفت که علم همه عالم در علم من نرسید و علم من در علم صوفیان نرسید و علم ایشان در علم يك سخن بپوشان نرسید که گفت الوقت سیف قاطع و ربیع گفت در خواب دیدم بیش از مرگ شافعی که آدم علیه السلام وفات کرده بودی و خلق می خواستند که جنازه بیرون آرند چون بیدار شدم از معبری برسیدم گفت کسی که عالم ترین زمانه بود وفات کند که علم خاصیت آدم است که وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا پس در آن نزدیکی شافعی وفات کرد نقلست که وقت وفات وصیت کرد که فلان بگوئید تا مرا بشوید و آن شخص بصر بود چون باز آمد با وی گفتند که شافعی جنین وصیتی کرد که فلان بگوئید تا مرا بشوید گفت تذکره او بیارید پس

متقی دهید شافعی گفت مرا ازین مال نشاید گرفت من نه متقی ام و نگرفت نقلست که وقتی از صنعا بمکه آمد و ده هزار دینار با وی کتند ضیاعی باید خرید یا کوسند از بیرون مکه خیمه بزد و آن زر فرو ریخت هرکه ی آمد مستی بوی ی داد نماز پیشین هیچ نماند نقلست کی از بلاد روم هر سال مال بسیار ی فرستادند بیرون الرشید یک سال رهبانی چند بفرستادند تا با دانشمندان بحث کنند اگر ایشان به دانند مال بدهیم والا از ما دگر مال مطلبید چهار صد مرد ترسا بیامند خلیفه فرمود تا منادی کردند و جمله علماء بغداد بر لب دجله حاضر شدند بس هرون شافعی را طلبید و گفت جواب ایشان ترا ی باید کرد چون همه بر لب دجله حاضر شدند شافعی سجاده بر دوش انداخت و برفت و بر سر آب انداخت و گفت هرکه با ما بحث ی کند اینجا آید ترسایان چون آن بدینند جمله مسلمان شدند و خبر بقیصر روم رسید که ایشان مسلمان شدند بر دست شافعی قیصر گفت الحمد لله کی آن مرد اینجا نیامد که اگر اینجا آمدی در همه روم زئارداری نماندی نقلست کی جماعتی با هارون گفتند ۱۰ که شافعی قران حفظ ندارد و جنان بود لیکن قوت حافظه او جنان بود که هرون خواست که امتحان کند ماه رمضان امامیش فرمود شافعی هر روز جزوی قران مطالعه ی کرد و هر شب در تراویح بر میخواند تا در ماه رمضان همه قران حفظ کرد و در عهد او زنی بود که دوروی بود شافعی خواست که او را بیند بصد دینار او را عهد کرد و بدید بس ۲۰ طلاق داد و بذهب احمد حنبل هرکه یک نماز عمدًا رها کند کافر شود و بذهب شافعی نشود او را عذابی کنند که کتار را نکنند شافعی احمد را گفت چون یکی ترک نماز کند و کافر شود چه کند تا مسلمان شود گفت نماز کند شافعی احمد را گفت نماز چون درست بود از کافر احمد خاموش شد ازین سخن که اسرار فتنه است و سوال و جواب بسیار است اما این کتاب جای ابن سخن نیست و گفت اگر عالمی را بینی که برخص و تاویلات ۲۵

ازین احتیاط کن چون بدبندی حق بدست شافعی بودی و مالک بدوی نازیدی و در آن وقت خلیفه هرون الرشید بود نقلست که هرون شی با زُبَیْدَه مناظره کرد زبید هرون را گفت ای دوزخی درون کنت اگر من دوزخی ام فَأَنْتِ طَالِقٌ از یکدیگر جدا شدند و هرون زبید را عظیم دوست می داشت نیز از جان او بر آمد منادی فرمود و علماء بغداد را حاضر کرد و این مسئله را فتوی کردند هیچ کس جواب ننوشت گفتند خذی داند که هرون دوزخی است یا بهشتی است کوزکی از میان جمع بر خاست و گفت من جواب دهم خلق نَعَجِبُ کردند گفتند مگر دیوانه است جایی که چندین علماء فحول عاجز اند او را چه مجال سخن بود هرون او را بخواند و گفت جواب گوی گفت حاجت تراست بمن یا مرا بتو گفت مرا بتو شافعی گفت بس از تخت فرود آی که جای علماء بلند است خلیفه او را بر تخت نشانید بس شافعی گفت اول تو مسئله مرا جواب ده تا آنگاه من مسئله ترا جواب دهم هرون گفت سوال چیست گفت آنک هرگز بر هیچ معصیتی قادر شدی و از بیم خذای باز ایستاده گفت بلی بخدای ۱۰ که چنین است گفت من حکم کردم که تو از اهل بهشتی علماء آواز بر آوردند که بچه دلیل و حجت گفت بقران که حق تعالی میفرماید وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ هرکه او قصد معصیت کند و بیم خذای او را از آن باز داشت بهشت جای اوست همه فریاد بر آوردند و گهتند در حال طنولیت چنین بود در شباب خون بود نقلست که یکبار در میان درس ده بار بر خاست و بنشست گفتند چه حال است گفت علوی زاده بر در بازی می کند هر بار که در برابر من آید حرمت او را بر می خیزم که روا نبود که فرزند رسول فراز آید و بر نخیزی نقلست که وقتی کسی مالی فرستاد تا بر مجاوران مکه صرف کنند و شافعی آنجا بود بعضی از آن مال نزدیک او بردند گفت خذایند ۲۰ مال چه گفته است گفت او وصیت کرده است که این مال بر درویشان

کردندی با عقل يك نيمه خلق عقل او راجع آمدی و بلال خواص كويد
 كه از خضر برسيدم كه در حق شافعی جكویی گفتم از او ندادست و در
 ابتدا در هج عروسی و دعوت نرفتی و بیوسته گریان و سوزان بودی هنوز
 طفل بود كه خلعت هزار ساله در سر او افكندند بس بسلم راعی افتاد
 و در صحبت او بسی بود تا در تصرف بر همه سابق شد جنانك عبد
 الله انصاری گوید كه من مذهب او ندارم امام شافعی را دوست می دارم
 از آنك در هر مقامی كه می نگرم او را در بیش می بینم شافعی گوید كه
 رسول را علیه السلام بخواب دیدم مرا گفت ای بسر تو کیستی گفتم با
 رسول الله یکی از گروه تو گفتم نزدیک آی نزدیک شدم آب دهن خود
 ۱۰ بگرفتم تا بدهن من كند من دهن باز كردم جنانك بلب و دهان و
 زبان من رسید بس گفت اکنون برو كه خدای یار تو باز و هم در آن
 ساعت علی مرتضی را بخواب دیدم كی انگشتری خود بیرون كرد و در
 انگشت من كرد تا علم علی و نبی بر من سرایت كند جنانك شافعی شش
 ساله بود كه بدبیرستان می رفت و مادرش زاهد بود از بنی هاشم و مردم
 ۱۵ امانت بدو می سپردندی روزی دو كس بیامدند و جامه دانی بدو سپردند
 بعد از آن یکی از آن دو بیامد و جامه دان خواست بخوی خوش بدو
 داد بعد از آن بچندی آن دیگر بیامد و جامه دان طلبید گفتم بیار تو
 دادم گفتم نه فرار كردم كه تا هر دو حاضر نباشیم باز ندی گفتم بلی
 گفتم اکنون چرا دای مادر شافعی ملول شد شافعی در آمد و گفتم
 ۲۰ ای مادر چرا ملول شد حال باز گفتم شافعی گفتم هیچ باك نیست مدعی
 كجاست تا جواب گویم مدعی گفتم منم شافعی گفتم جامه دان تو بر جاست
 برو و یار خود بیاور و بستان آن مرد را عجب آمد و موكل قاضی كه
 آورده بود متخیر شد از سخن او و برفتند بعد از آن بشاگردی مالك
 افتاد و مالك هفتاد و اند ساله بود بر در سرای مالك بنشست و هر
 ۲۵ فتوی كه بیرون آمدی بدیدی و مستثنی را گفتمی باز گرد و بگوی كه بهتر

ذکر امام شافعی رضی الله عنه

آن سلطان شریعت و طریقت آن برهان محبت و حقیقت آن منتهی اسرار
 الهی آن مهدی اطوار نامتناهی آن وارث و ابن عمّ نبی و ند عالم شافعی
 مطلبی رضی الله عنه شرح او دادن حاجت نیست که همه عالم بر نور از
 شرح صدر اوست فضایل و مناقب او و شمایل او بسیارست وصف او
 این تمام است که شعبه دوحه نبوی است و میوه شجره مصطفوی است
 و در فراست و سیاست و کیاست یگانه بود و در مروّت و فتوّت اعجوبه
 بود هم کریم جهان بود و هم جواد زمان و هم افضل عهد و هم اعلم وقت
 و هم حجه الایمه من قریش هم مقدم قدّموا آل قریش ریاضت و کرامت او
 ۱۰. نخبدانست که این کتاب حمل آن تواند کرد در سیزده سالگی در حرم گنت
 سألونی ما شیئتم و در بانزده سالگی فتوی می داد احمد حنبل که امام جهان
 بود و سیصد هزار حدیث حفظ داشت بشاگردی او آمد و در غاشیه
 داری سر برهنه کرد قوی بر وی اعتراض کردند که مردی بدین درجه
 در بیش بیست و پنج ساله می نشیند و صحبت مشایخ و استاذان عالی ترک می
 ۱۵. کند احمد گنت هرج ما یاذ داریم معانی آن می داند که اگر او با نینتازی
 ما بر در خواستیم ماند که از حقایق و اخبار و آیات آنج فهم کرده است
 ما حدیث بیش ندانستیم اما او چون آفتابی است جهانرا و چون عافیتی
 است خلقرا و هم احمد گنت که در فقه بر خلق بسته بود حتی تعالی
 آن در بسبب او گشاده کرد و هم احمد گنت می دانم کسی را که منت
 ۲۰. او بزرگتر است بر اسلام در عهد شافعی الا شافعی را و هم احمد گنت
 که شافعی فیلسوف است در چهار علم در لغت و اختلاف الناس و علم
 فقه و علم معانی و هم احمد گنت در معنی این حدیث کی مصطفی علیه
 السلام فرمود که بر سر هر صد سال مردی را بر انگیزانند تا دین من در
 ۲۴. خلق آموزاند و آن شافعی است و ثوری گنت اگر عقل شافعی را وزن

برسید که عمر من چند مانده است ملک الموت بخی انکشت بر داشت و
 بذآن اشارت کرد تعبیر این خواب از بسیار کس برسید معلوم نمی شد
 ابو حنیفه را برسید گفت اشارت بخی انکشت به بخی علم است یعنی آن بخی
 علم کس نداند و این بخی علم درین آیه است که حتی تعالی می فرماید
 ۱۰ **إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنزِلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي**
نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ شیخ ابو علی بن
 عثمان الجلا گوید که بشام بودم بر سر خاک بلال مؤذن رضی الله عنه
 خفته بودم در خواب خود را در مکه دیدم که بیغامبر علیه السلام از باب
 بنی شیبه در آمدی و بیری را در بر گرفته چنانک اطفال را در بر گیرند
 ۱۰ بشنفتی تمام من بیش او دویدم و بر بایش بوسه دادم و در تعجب آن
 بودم که این بیر کیست بیغمبر بحکم معجزه بر باطن من مشرف شد و گنت
 این امام اهل دیار تست ابو حنیفه رحمة الله علیه نقلست که نوفل بن
 حیّان گنت چون ابو حنیفه وفات کرد قیامت بخواب دیدم که جمله
 خلائق در حساب گاه ایستاده بودند و بیغمبر را دیدم علیه السلام بر لب
 ۱۰ حوض ایستاده و بر جانب او از راست و جب مشایخ دیدم ایستاده و
 بیری دیدم نیکوروی و سر و روی وی سفید روی بروی بیغمبر نهاده و
 امام ابو حنیفه را دیدم در برابر بیغامبر ایستاده سلام کردم گفتم مرا آب
 ده گنت نا بیغمبر اجازه دهند بس بیغامبر فرمود که او را آب ده جای
 آب بمن داد من و اصحاب از آن جام آب خوردیم که هیچ کم نشد با ابو
 ۲۰ حنیفه گفتم بر راست بیغمبر آن بیر کیست گنت ابرهیم خلیل و بر جب
 ابو بکر صدیق همچنین برسیدم و بانکشت عقدی گرفتم تا هفده کس برسیدم
 چون بیدار شدم هفده عقد گرفته بودم بچی معاذ رازی گنت بیغمبر را علیه
 السلام بخواب دیدم گفتم **أَيْنَ أَطَّلَبُكَ** قال عند **عِلْمِ أَبِي حَنِيفَةَ** و مناقب
 ۲۴ او بسیارست و محامد او بی شمار و بوشیدن نیست برین ختم کردیم

بعضی گفتند او دهری است ابو حنیفه چشم بر هم نهاد آن مرد گفت ای امام روشنائی چشم از تو کنی باز گرفتند گفت از آنکه باز که ستر از تو بر داشتند و گفت چون با قدری مناظره کنی دو سخن است یا کافر شود یا از مذهب خود برگردد او را بگویی که خدای خواست که علم او در ایشان راست شود و معلوم او با علم برابر آید اگر گویند نه کافر باشد از آنکه چون گویند که نخواست که علم او راست شود و علم با معلوم برابر آید این کفر بود و اگر گویند که خواست تسلیم کرد و از مذهب خویش بیزار شد و گفت من بخیل را تعدیل نکنم و گواهی او نشنوم که بخل او را بر آن دارد که استقصا کند و زیادت از حق خویش ستاند نقلست که مسجدی ۱۰ عمارت می کردند از بهر بزرگ از ابو حنیفه چیزی بخواستند بر امام گران آمد مردمان گفتند ما را غرض بزرگ است آنچه خواهیم بدهند درستی زر بداد بکراهیتی تمام شاگردان گفتند ای امام تو کریمی و عالی و در سخا همتا نداری این قدر زر دادن چرا بر تو گران آمد گفت نه از جهت مال بود و لیکن من یقین می دانم که مال حلال هرگز بآب و گل خرج ۱۵ نرود و من مال خود را حلال می دانم چون از من چیزی خواستند کراهیت آن بود که در مال حلال من شبهتی بدید آمد و از آن سبب عظیم می ریخیدم چون روزی چند بر آمد آن درست باز آوردند و گفتند بشیر است امام عظیم شاذ شد نقلست که در بازاری گذشت مقدار ناخنی گل بر جامه او چکید بلب دجه رفت و می شست گفتند ای امام تو ۲۰ مقدار معین نجاست بر جامه رخصت می دهی و این قدر گل را می شوئی گفت آری آن فتوی است و این فتوی است جنانک رسول علیه السلام نیم کرده بلال را اجازه نداد که مدخر کند و یک ساله زنان را قوت نهاد و گویند که چون داود طائی مقتدا شد ابو حنیفه را گفت اکنون جکیم گفت بر تو باذ بر کار بستن علم که هر علی که آنرا کار نبندی چون ۲۵ جسدی بود بی روح و گویند خلیفه عهد بخواب دید ملک الموت را از

کردی تا مسأله که او را مشکل بودی کشف شدی نقلست که محمد بن حسن رحمه الله علیه عظیم صاحب جمال بود چون یکبار او را بدید بعد از آن دیگر او را ندید و چون درس او کنتی او را در بس ستونی نشاندی که نباید که جشش بر وی افتد نقلست که داود طائی گفتم بیست سال پیش امام ابو حنیفه بوزم و درین مدت او را نگاه داشتم در خلا و ملا سر برهنه نشست و از برای استراحت بای دراز نکرد او را گفتم ای امام دین در حال خلوت اگر بای دراز کنی چه باشد گفتم با خدای ادب گوش داشتن در خلوت اولیتر نقلست که روزی می گذشت کودکی را دید که در گل مانده بود گفتم گوش دار تا نینتی کوزک گفتم افتادن من سهلست اگر بیستم تنها باشم اما تو گوش دار که اگر بای تو بلغزد همه مسلمانان که از بس تو در آید بلغزند و بر خاستن همه دشوار بود امام را از حذاقت آن کوزک عجب آمد و در حال بگریست و با اصحاب گفتم زینهار اگر شمارا در مسأله چیزی ظاهر شود و دلیلی روشن تر نماید در آن متابعت من مکنید و این نشان کمال انصافست تا لاجرم ابو یوسف و محمد رحمه الله بسی اقوال دارند در مسایل مختلف با آنک چنین گفته اند که نیر اجتهاد او بر نشانه جنان راست آمد که میل نکرد و اجتهاد دیگران گرد بر گرد نشانه بود نقلست که مردی مال دار بود و امیر المؤمنین عثمان رضی الله عنه دشمنی تا حدی که او را جنود خواندی این سخن بابو حنیفه رسید او را بخواند گفتم دختر تو بنلان جنود خواهم ۲۰ داد او گفتم تو امام مسلمانان باشی روا داری که دختر مسلمانرا بجنودی دهی و من خود هرگز نه دم ابو حنیفه گفتم سبحان الله چون روا می داری که دختر خودرا بجنودی دهی چون روا باشد که محمد رسول الله دو دختر خود بجنودی دهد آن مرد در حال بدانست که سخن از کجاست از آن اعتقاد بر گشت و توبه کرد از برکات امام ابو حنیفه نقلست که ۲۵ روزی در گرمابه بود یکی را دید بی ابزار بعضی گفتند او فاسقی است و

بیارم بس گستاخ‌وار در رفت و بیرون آورد و ابو حنیفه گفت این کوزک حلال زاده نیست نفعش کردند چنان بود گفتند ای امام مسلمانان از چه دانستی گفت اگر حلال زاده بودی حیا مانع آمدی نقلست که او را بر کسی مالی بود و در محلت آن شخص شاگردی از آن امام وفات کرد امام بنماز او رفت آفتابی عظیم بود و در آنجا هیچ سایه نبود آلا دیواری که از آن آن مرد بود که مال بامام می‌بایست داد مردمان گفتند درین سایه ساعتی بنشین گفت مرا بر صاحب این دیوار مالی است روا نباشد که از دیوار او تمتعی بمن رسد که بیغیر فرموده است کُلُّ قَرْضٍ جَرٌّ مَنَعَةٌ فَبُورِ رِبَاً اِذَا مَنَعْتَهُ كَيْفَ مَكْرَمٍ رِبَاً اِذَا بَشَاذٌ نَقَلْتَهُ كَمَا بَايَعْتَهُ مَكْرَمٍ اِذَا بَشَاذٌ نَقَلْتَهُ كَمَا بَايَعْتَهُ مَكْرَمٍ

۱۰ از ظلمه بیامد و گفت مرا قلبی بتراش گفت نتراشم هر چند گفت سود نداشت گفت چرا نبی تراشی گفت ترسم که از آن قوم باشم که حق تعالی فرموده است اُحْشِرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَاَرْوَا جِهْمُ الْآبَةِ و هر شب سیصد رکعت نماز کردی روزی می‌گذشت زنی با زنی گفت این مرد هر شب بانصد رکعت نماز می‌کند امام آن بشنید نیت کرد که بعد ازین بانصد رکعت نماز کنم در هر شبی تا ظن ایشان راست شود روز دیگری گذشت کوزکان گفتند با همدیگر که این مرد که می‌رود هر شب هزار رکعت نماز می‌کند ابو حنیفه گفت نیت کردم که هر شب هزار رکعت نماز کنم روزی شاگردی با امام گفت مردمان می‌گویند که ابو حنیفه شب نمی‌خسند گفت نیت کردم که دگر بشب نختم گفت چرا گفت خدای تعالی می‌فرماید

۲۰ وَيُحْيُونَ أَنْ يُجَاهِدُوا بِهَا لَمْ يَفْعَلُوا بِنِدَائِهِمْ أَنْدَ كَمَا دُونَ دَارِهِمْ أَنْدَ كَمَا دُونَ دَارِهِمْ أَنْدَ كَمَا دُونَ دَارِهِمْ

بچیزی که نکرده اند یا ذ کنند اکنون من بهلوی بر زمین نتم تا از آن قوم نباشم و بعد از آن سی سال نماز بامداد بظهارت نماز ختن کردی نقلست که سرزانی او چون سرزانی شتر شده بود از بسیاری که در سجن بود نقلست کی توانگری را تواضع کرده بود از بهر ایمان او گفت

۲۵ هزار ختم کرده ام کفارت آنرا و گفتند گاه بودی که جوهل بار ختم قرآن

که عرفان تست لیکن دینار تو نتوانستم خواست خلیفه گفت ابن سخن از حق دورست و ابن جوان قضا را اولتر بس بعد از آن منصور که خلیفه بود اندیشه کرد تا قضا بیکی دهد و مشاورت کرد بر یکی از چهار کس که فحول علما بودند و اتفاق کردند یکی ابو حنیفه دوم سنیان سوم شریک چهارم مسعر بن کدلم هر چهار را طلب کردند در راه که می آمدند ابو حنیفه گفت من در هر یکی از شما فراستی گویم گنند صواب آید گفت من بجعلتی قضا از خود دفع کنم و سنیان بگریزد و مسعر خود را دیوانه سازد و شریک قاضی شود بس سنیان در راه بگریخت و در کشتی بنهان شد گفت مرا بنهان دارید که سرم بخواهند برید ۱۰ بتاویل آن خبر که رسول علیه السلام فرموده است من جُعِلَ قاضياً فقد ذُبحَ بغيرِ سكين هر کرا قاضی گردانیدند بی کاردش بگشتند بس ملاح اورا بنهان کرد و این هر سه بیش منصور شدند اول ابو حنیفه را گفت ترا قضا می باید کرد گفت ایها الامیر من مردی ام نه از عرب و سادات عرب بحکم من راضی نباشند جعفر گفت این کار به نسبت نعلی ندارد ۱۵ این را علم باید ابو حنیفه گفت من این کار را نشام و درین قول که گنتم نشام اگر راست می گویم نشام و اگر دروغ می گویم دروغ زن قضا مسلمانان را نشاید و تو خلیفه خدائی روا مدار که دروغ گوئی را خلیفه خود کنی و اعتماد خون و مال مسلمانان بر وی کنی این بگفت و نجات یافت بس مسعر بیش خلیفه رفت و دست خلیفه بگرفت و گفت چگونه ۲۰ و مستورات چگونه و فرزندانت چگونه اند منصور گنت اورا بیرون کنی که دیوانه است بس شریک را گنند ترا قضا باید کرد گنت من سودائی ام دماغم ضعیف است منصور گنت معالجت کن تا عقل کامل شود بس قضا بشریک دادند و ابو حنیفه اورا همجور کرد و هرگز با وی سخن نگفت نقلست کی جمعی کوزکان گوی می زدند گوی ایشان میان جمع ابو حنیفه افتاد هیچ کوزکی نمی رفت تا بیرون آرد کوزکی گنت من بروم و

عبد الله و عبد الله بن ابی آؤنی و وائله بن الاستع و عایشه بنت عجرد
 بس وی متقدمست بذین دلائل که یاد کردیم و بسیار مشایخرا دیده بود
 و با صادق رضی الله عنه صحبت داشته بود و استاذ علم فضیل و ابرهیم
 ادهم و بشر حافی و داود طائی و عبد الله بن مبارک بود آنکاه که بسر
 ۵ روضه سید المرسلین رسید صلوات الله علیه و کنت السلام عليك یا سید
 المرسلین جواب آمد که و عليك السلام یا امام المسلمین و در اول کار
 عزیمت عزلت کرد نفلست که توجّه بقبله حقیقی داشت و روی از خلق
 بگردانید و صوف بوشید تا شبی بخواب دید کی استخوانها بیغامبر علیه
 السلام از لحد گردی کرد و بعضی را از بعضی اختیاری کرد از هیبت
 ۱۰ آن بیدار شد و یکی را از اصحاب ابن سیرین برسید گفتمت تو در علم
 بیغامبر علیه السلام و حفظ سنت او بدرجه بزرگ رسی چنان که در آن
 متصرف شوی صحیح از سفیم جدا کنی یکبار دیگر بیغامبر را علیه السلام
 بخواب دید که گفتمت یا ابا حنیفه ترا سبب زندگ گردانیدن سنت من
 گردانیده اند قصد عزلت مکن و از برکات احتیاط او بود که شعبی که
 ۱۵ استاذ او بود و پیر شده بود خلیفه مجمعی ساخت و شعبی را بخواند و علماء
 بغداد را حاضر کرد و شرطی را بنمود تا بنام هر خادمی ضیاعی بنویسد
 بعضی باقرار و بعضی بملک و بعضی بوقف بس خادم آن خطرا بیش
 شعبی آورد که قاضی بود و گفتمت امیر المؤمنین می فرماید که برین خطها
 گواهی بنویس بنوشت و جمله فقها بنوشتند بس بخدمت ابو حنیفه آوردند
 ۲۰ گفتمت امیر المؤمنین می فرماید که گواهی بنویس گفتمت کجاست گفتمت در
 سرای گفتمت امیر المؤمنین اینجا آید یا من آنجا روم تا شهادت درست
 آید خادم با وی درستی کرد که قاضی و فقها و پیران نوشتند تو از جوانی
 فضولی می کنی بس ابو حنیفه گفتمت لَوْ مَا كَسَبْتَ ابْنَ بَسْمَعِ خَلِيفَةَ رَسِيدِ
 شعبی را حاضر کرد و گفتمت در شهادت دیدار شرط نیست یا هست گفتمت
 ۲۵ بلی هست گفتمت بس تو مرا کی دیدی که گواهی نوشتی شعبی گفتمت دانستم

خزای راضی بود و درویش آنست که در دلش طلب زیادتی نباشد و بخیل آنست که حق مال خدای از خدای باز دارد حاتم اصم گفت از وی وصیت خواستم بجزی که نافع بود گفت اگر وصیت عام خواهی زبان نگاه دار و هرگز سخن مگوی تا ثواب آن کفایت در نرازوی خود بینی و اگر وصیت خاص خواهی نگر تا سخن نگوئی مگر خود را جنان بینی که اگر نگوئی بسوزی والله اعلم

ذکر امام ابو حنیفه رضی الله عنه

آن چراغ شرع و مآت آن شع دین و دولت آن نعمان حقایق آن عثمان جواهر معانی و دقایق آن عارف عالم صوفی امام جهان ابو حنیفه کوفی رضی الله عنه صفت کسی که بهمه زبانها ستوده باشد و بهمه ملتها مقبول کی تواند گفت ریاضت و مجاهدت او و خلوت و مشاهدت او نهایت نداشت و در اصول طریقت و فروع شریعت درجه رفیع و نظری نافذ داشت و در فراست و سیاست و کیاست بگانه بود و در مرورت و فتوت اعجوبه بود هم کرم جهان بود و هم جواد زمان هم افضل عهد و هم اعلم وقت و هو کان فی الدرجه التّصوی والرّتبة العلیا و آنس روایت کرد از رسول صلی الله علیه و علی آله و سلم که مردی باشد در امت من یقال له نعمان بن ثابت و کُتِبَتْهُ ابو حنیفه هو سراج امتی صفت ابو حنیفه در توریت بود و ابو یوسف گفت نوزده سال در خدمت وی بودم درین نوزده سال نماز بامداد بطهارت نماز ختنن گزارد مالک انس گفت ابو حنیفه را جنان دیدم که اگر دعوی کردی که این ستون زرین است دلیل توانستی گفت شافعی گفت جمله علماء عالم عیال ابو حنیفه اند در فقه و قال علی بن ابی طالب رضی الله عنه سمعتُ النبی صلی الله علیه و علی آله و سلم یقول طوبی لمن رآنی او رأی من رآنی و وی چند کس از صحابه ۲۴ در یافته بود عبد الله بن جزء الزبیدی و انس بن مالک و جابر بن

حساب و راحت نفس و سه چیز لازم توانگر است رنج تن و شغل دل و سختی حساب و کنت مرگ را ساخته باید بود که چون مرگ بیاید باز نگردد و کنت هرکرا چیزی دهی اگر او را دوست داری از آنک او ترا چیزی دهد تو دوست آخرتی و اگر نه دوست دنبائی و کنت من هیچیز دوست تر از مهبان ندارم از بهر آنک روزی و مؤنت او بر خذی است و من در میان هیچ کس نیم و مزد و ثواب مرا و کنت هرک از میان نعمت در تنگ دستی افتد و تنگ دستی نزدیک او بزرگتر از نعمت بسیار نبود او در دو غم بزرگ افتاده است يك غم در دنیا و يك غم در آخرت و هرک از میان نعمت در تنگی افتد و آن تنگی نزدیک او بزرگتر از نعمت ۱۰ بود در دو شادی افتاد یکی در دنیا و یکی در آخرت کنند بچه شناسند که بنده وائی است بخدای و اعتماد او بخدای است گفت بدانک چون او را چیزی از دنیا فوت شود غنیمت شمرد و کنت گر خواهی که مرد را بشناسی در نگر تا بوعده خدای این ترست با بوعده مردمان و کنت تقوی را بسه چیز توان دانست بفرستادن و منع کردن و سخن گفتن ۱۵ فرستادن دین بود یعنی آنچه فرستادی دین است و منع کردن دنیا بود یعنی مالی که بتو دهند نستانی که دنیا بود و سخن گفتن در دین و دنیا بود یعنی از هر دو سرای سخن توان گفت که سخن دینی بود و دنیاوی بود و دیگر معنی آنست که آنچه فرستادی دین است یعنی اوامر بجای آوردن و منع کردن دنیا است یعنی از نهائی دور بودن و سخن گفتن ۲۰ بفر دو محیط است که بسخن معلوم توان کرد که مرد در دین است یا در دنیا و کنت همنصدم مردم عام را برسیدم از بخی چیز که خردمند کیست و توانگر کیست و زبرک کیست و درویش کیست و بخیل کیست هر همنصدم يك جواب دادند همه گفتند خردمند آنست که دنیا را دوست ۲۴ ندارد و زبرک آنست که دنیا او را نفریند و توانگر آنست که نسبت

ایثار کنیم و اگر برسند شکر کنیم ابرهیم بر خاست و سر او در کنار گرفت و بیوسید و قال اَنْتَ الْاُسْتَاذُ وَاللّٰهُ جَوْنُ اَز مَكَّهٖ بَغْدَاذِ اَمَدِ مَجْلِسِ كَنْتِ و سخن او بیشتر در توکل بود و در اثناء سخن گفت در بادیه فرو شدم چهار دانگ سیم داشتم در جیب و همجنان دارم جوانی بر خاست و گفت ° آنجا که آن چهار دانگ در جیب ی نهادی خدای تعالی حاضر نبود و آن ساعت اعتماد بر خدای نبوده بود شقیق متغیر شد و بدان اقرار کرد و گفت راست می گوئی و از منبر فرود آمد نفلست کی بیری بیش او آمد و گفت که گناه کرده ام بسیار و می خواهم کی توبه کنم گفت دیر آمدی بپرگنت زود آمدم گنت چون گفت هرک بیش از مرگ آمدن زود آمدن باشد شقیق گفت نیک آمدی و نیک گفتی و گنت بخواب دیدم که گفتند هرک بخدای اعتماد کند بروزی خویش خوی نیک او زیادت شود و او سخنی گردد و در طاعتش وسواس نبود و گنت هرکه در مصیبت جزع کرد همچنانست که نیزه بر گرفته است و با خدای جنگ می کند و گنت اصل طاعت خوفست و رجا و محبت و گنت علامت خوف ترک محارم است و علامت رجا طاعت دائم است و علامت محبت شوق و انابت لازم است و گنت هرکه با او سه چیز نبود از دوزخ نجات نیابد امن و خوف و اضطراب و گنت بند خایف آنست که او را خوفی است در آنج گذشت از حیوة تا چون گذشت و خوفی است که نمی داند تا بعد ازین چه خواهند بود و گنت عبادت ده جزو است نه جزو گریختن است از خلق یک جزو خاموشی و گنت هلاک مرد در سه چیز است گناه می کند بامید توبه و توبه نکند بامید زندگانی و توبه ناکرده می ماند بامید رحمت بس چنین کس هرگز توبه نکند و گنت حق تعالی اهل طاعت خودرا در حال مرگ زند گرداند و اهل معصیت را در حال زندگانی مرده گرداند و گنت سه چیز قرین فقر است فراغت دل و سبکی

زاهد گفت شفیق منم اما زاهد نیم هرّون گنت مرا بندی ده گنت هش
 دار که حق تعالی ترا بجای صدیق نشانده است از تو صدق خواهد جنانک
 از وی و بجای فاروق نشانده است از تو فرق خواهد میان حق و باطل
 جنانک از وی و بجای ذوالنورین نشانده است از تو حیا و کرم خواهد
 ۵ جنانک از وی و بجای مرتضی نشانده است از تو علم و عدل خواهد
 جنانک از وی گنت زیادت کن گنت خذایرا سرائی است که آنرا دوزخ
 خوانند ترا دربان آن ساخته و سه چیز بتو داده مال و شمشیر و تازیانه
 و گفته است که خلق را بدین سه چیز از دوزخ باز دار هر حاجتمند که
 بیش تو آید مال از وی دریغ مدار و هر که فرمان حق را خلاف کند بدین
 ۱۰ تازیانه اورا ادب کن و هر که یکی را بکشد بدین شمشیر قصاص خواه
 بدستوری و اگر این نکتی بیش رو دوزخیان تو باشی هرّون گنت زیادت
 کن گنت تو چشمه و عمّال جوپها اگر چشمه روشن بود بتیرگی جوپها زیان
 ندارد اگر چشمه تاریک بود بروشنی جوی هیچ امید نباشد گنت زیادت
 کن گنت اگر در بیابان نشنه شوی جنانک بهلاکت نزدیک باشی اگر آن
 ۱۵ ساعت شربتی آب یابی بچند بخری گنت بهرجه خواهد گنت اگر نفروشد
 الا بنیمه ملک تو گنت بدم و گنت اگر آن آب کی بخوری از تو بیرون
 نیاید جنانک بیم هلاکت بود یکی گویند من ترا علاج کم اما نیمه از ملک
 تو بستام چکنی گنت بدم گنت بس بچه نازی بملکی که قیمنش يك شربت
 آب بود که بخوری و از تو بیرون آید هرّون بگریست و اورا باعزازی
 ۲۰ تمام باز گردانید بس شفیق بگه شد و آنجا مردمان بروی جمع شدند
 و گنت اینجا جستن روزی جهل است و کار کردن از بهر روزی حرام
 و ابرهیم ادهم بوی افتاد شفیق گنت ای ابرهیم جون ی کنی در کار معاش
 گنت اگر چیزی رسد شکر کم و اگر نرسد صبر کم شفیق گنت سگان
 بلخ همین کنند که جون چیزی باشد مراعات کنند و دم جنابند و اگر
 ۲۵ نباشد صبر کنند ابرهیم گنت شما چگونه کنید گنت اگر مارا چیزی رسد

همه گل بوئیدن بیند هیچ لشکر شکستن نه بیند نفلست که روزی می رفت
 بیگانه اورا دید گنت ای شقیق شرم نداری که دعوی خاصی کنی و جنین
 سخن گوئی این سخن بدان ماند کی هرکه اورا می برستند و ایمان دارد از
 بهر روزی دادن او نعمت برست است شقیق یارانرا گنت این سخن
 بنویسید که او می گوید بیگانه گنت چون تو مردی سخن چون منی نویسد
 گنت آری ما چون جوهر یابیم اگرچه در نجاست افتاده باشد برگیرم و
 باک نداریم بیگانه گنت اسلام عرضه کن که دین تو تواضع است و
 حق پذیرفتن گنت آری رسول علیه السلام فرموده است الحکمة ضالّة
 المؤمن فاطبها ولو کان عند الکافر نفلست که شقیق در سمرقند مجلس می
 ۱۰ گنت روی بنوم کرد و گنت ای قوم اگر مرده ایند بگورستان و اگر کوزک
 ایند بدیبرستان و اگر دیوانه ایند بیارستان و اگر کافریند کافرستان و اگر
 بنده ایند داد مسلمانی از خود بستانید ای مخلوق برستان یکی شقیق را گنت
 مردمان ملامت می کنند ترا و می گویند از دست رنج مردمان نان می
 خورد بیا تا من ترا اجرا کنم گنت اگر ترا بخی عیب نبودی جنین کردی
 ۱۵ یکی آنک خزانه تو کم شود دوم آنک دزد ببرد سوم آنک بشپان شوی
 چهارم آنک دور نمود اگر از من عیبی بینی و اجرا از من باز گیری پنجم
 روا بود که اجل در رسد و بی برگ مانم اما مرا خداوندی هست از همه
 عیبها باک و منزّه است نفلست که یکی بیش او آمد و گنت می خواهم که
 بچ روم گنت توشه راه چیست گنت چهار چیز گنت کدامست گنت یکی
 ۲۰ آنک هیچ کس مرا بروزی خویش نزدبکتر از خود نی بینم و هیچ کس را
 از روزی خود دورتر از غیر خود نی بینم و قضاء خدای می بینم کجا من
 می آید مرجا که باشم و جنان دائم که در هر حال کباشم می دائم کی خدای
 دانانرست بحال من از من شقیق گنت أَحْسَنَتَ نیکو زادبست مبارکت
 باذ نفلست که چون شقیق قصد کعبه کرد و ببغداد رسید هارون الرشید
 ۲۵ اورا بخواند چون شقیق بتزدیک هرون رفت هرون گنت توئی شقیق

گم شده بود گفتند بتزد همسایه شقیق است و آنکس را بگرفتند کی تو گرفته بس آن همسایه را می رنجانیدند او التجا بشقیق کرد شقیق بیش امیر شد و گفت تا سه روز دیگر سگ بتو رسانم اورا خلاص ده اورا خلاص داد بعد از سه روز دیگر مگر شخصی آن سگ را یافته بود و گرفته اندیشه کرد که این سگ را بیش شقیق باید برد که او جوانمرد است تا مرا چیزی دهد بس اورا بیش شقیق آورد شقیق بیش امیر برد و از زمان بیرون آمد اینجا عزم کرد و بکلی از دنیا اعراض کرد نقلست که در بلخ فحطی عظیم بود جنانک یکدیگر می خوردند غلامی دید در بازار شاذمان و خندان گفت ای غلام چه جای خرمی است نه بینی که خلق از کرسنگی چون اند غلام گفت مرا چه باک که من بند کسی ام کی ویرا دهی است خاصه و چندین غله دارد مرا گرسنه نگذار شقیق آن جایگاه از دست برفت گفت الهی این غلام بخواجه که انبار داشته باشد چنین شاذ باشد تو مالک الملوکی و روزی بدبرفته ما چرا اندوه خوریم در حال از شغل دنیا رجوع کرد و توبه نصوح کرد و روی براه حق نهاد و در توکل ۱۰

بجد کمال رسید بیوسته گنتی من شاگرد غلامی ام نقلست که حاتم اصم گفت با شقیق بغزا رقتم روزی صعب بود مصاف می کردند جنانک بجز سر نیزه نمی توانست دید و تیر از هوا می آمد شقیق مرا گفت یا حاتم خود را چون می یابی مگر بنداری که دوش است که با زن خود در جامه خواب خفته بودی گفتم نه گنت بخدای که من تن خود را همچنان می بام که تو ۲۰

دوش در جامه خواب بودی بس شب در آمد بخت و خرقة بالین کرد و در خواب شد و از اعتمادی که بر خدای داشت در میان جنان دشمنان در خواب شد نقلست که روزی مجلس می داشت آوازه در شهر افتاد که کافر آمد شقیق بیرون دوید و کافرانرا هزیمت کرد و باز آمد مریدی گلی چند نزد سجاده شیخ نهاد آنرا می بویید جاهلی آن بدید گنت لشکر بر ۲۰

در شهر و امام مسلمانان بیش خود گل نهاده و می بوید شیخ گنت منافق

مرغک خود را بر خاک می زد تا از کور آواز آمد که حق تعالی سنیان را بشنفتی که بر خلق داشت بیامرزین و آن مرغک نیز بمرد و بسنیان رسید
رحمة الله علیه

ذکر شفیق بلخی رحمة الله علیه

۵ آن متوکل ابرار آن متصرف اسرار آن رکن محترم آن قبله محترم آن دلاور
اهل طریق ابو علی شفیق رحمة الله علیه یگانه عهد بود و شیخ وقت بود
و در زهد و عبادت قدی راسخ داشت و همه عمر در توکل رفت و در
انواع علوم کامل بود و نصائیف بسیار دارد در فنون علم و استاذ حاتم
اصم بود و طریق از ابرهیم ادم گرفته بود و با بسیار مشایخ او صحبت
۱۰ داشته بود و گفت هزار و هفتصد استاذ را شاگردی کردم و چند اشتروار
کتاب حاصل کردم و گفت راه خدای در چهار چیزست یکی امن در
روزی و دوم اخلاص در کار و سوم عدوت با شیطان و چهارم ساختن
مرگ و سبب توبه او آن بود که بترکستان شد ب تجارت و بنظاره بت خانه
رفت بت برستی را دید که بتی را می برستید و زاری می کرد سنیان گفت
۱۵ ترا آفریندگاری است زنده و قادر و عالم او را برست و شرم دار و بت
میرست که ازو هیچ خیر و شر نیاید بت برست گفت اگر چنین است
که تو می گوئی قادر نیست که ترا در شهر تو روزی دهد که ترا بدین
جانب باید آمد شفیق ازین سخن بیدار شد و روی بلخ نهاد گبری همراه
او افتاد با شفیق گفت در چه کاری گفت در بازرگانی گفت اگر در بی
۲۰ روزی می روی کی ترا تقدیر نکرده اند تا قیامت اگر روی بدان نرسی
و اگر از بس روزی می روی که ترا تقدیر کرده اند مرو که خود بتو
رسد شفیق چون این سخن بشنید بیدار شد و دنیا بر دلش سرد شد بس
بلخ آمد جماعتی دوستان بر وی جمع شدند کی او بغایت جوانمرد بود و
۲۴ علی بن عیسی بن همام امیر بلخ بود و سگان شکاری داشتی او را سگی

رویش بر زمین نهادم و بیرون آمدم تا جمع‌را خبر کم خون باز آمدم اصحاب همه حاضر بودند گفتم شمارا که خبر داد گفتند ما در خواب دیدیم که بجزایه سفیان حاضر شوید مردمان در آمدند و حال بروی تنگ شد دست در زیر کشید و همیانی هزار دینار بیرون آورد و گفت صدقه کنید گفتند سبحان الله سفیان بیوسته گنتی دنیارا نباید گرفت و چندین زر داشت سفیان گفت این باسبان دین من بود و دین خودرا بدین توانستم داشت که ابلیس بدین بر من دست نبرد که اگر گنتی امروز چه خوری و چه بوشی گفتمی اینک زر و اگر گنتی کنن نداری گفتمی اینک زر و وسواس اورا از خود دفع کردی هر چند مرا بدین حاجت نبوذ بس کلمه شهادت بگفت و جان تسلیم کرد و گویند وارثی بود اورا در بخارا بمرد علماء بخارا آن مال را نگاه داشتند سفیانرا خبر شد عزم بخارا کرد اهل بخارا تا لب آب استقبال کردند و باعزاز تمام در بخارا بردند و سفیان هزده ساله بود و آن زر بندو دادند و آنرا نگاه می داشت تا از کسی چیزی نباید خواست تا یقین شد که وفاته خواهد کرد ۱۰ بصدقه داد و آن شب که وفات کرد آوازی شنیدند که مات الورع مات الورع بس اورا بخواب دیدند گفتند چون صبر کردی با وحشت و تاریکی گور گفت گور من مرغزار است از مرغزارها بهشت دیگری بخواب دید گفت خدای با تو چه کرد گنت یک قدم بر صراط نهادم و دیگر در بهشت دیگری بخواب دید که در بهشت از درختی بدرختی می بریزی ۲۰ برسید که این بچه یافتی گفت بورع نفلسمت که از شنفت که اورا بوذ بر خلق خدای روزی در بازار مرغکی دید در قفس که فریاد می کرد و می طپید اورا بخرد و آزاد کرد مرغکی هر شب بخانه سفیان آمدی سفیان همه شب نماز کردی و آن مرغک نظاره می کردی و گاه گاه بروی می نشستی چون سفیانرا بخاک بردند آن مرغک خودرا بر جنازه او می زد و ۲۵ فریاد می کرد و خلق بیهای های می گریستند چون شیخرا دفن کردند

بل که بیشتر از عیان یعنی حاضر بود بل که ازین زیادت بود برسیدند که سید صلی الله علیه و سلم گنت خدای دشمن دارد اهل خانه‌را که در وی گوشت بسیار خورند گفت اهل غیبت را گفته است که گوشت مسلمانان خورند نقلست کی حاتم اصم را گنت ترا چهار سخن گویم که از جهل است یکی ملامت کردن مردمانرا از نادیدن قضا است و نادیدن قضا کافرست دوم حسد کردن برادر مسلمانرا از نادیدن قسمت است و نادیدن قسمت از کافرست سوم مال حرام و شبهت جمع کردن از نادیدن شمار قیامتست و نادیدن شمار قیامت از کافرست چهارم امین بودن از وعید حق و امید نداشتن بوعده حق و نادیدن این همه کافرست نقلست که چون یکی از شاگردان سفیان بسفر شذی گنتی اگر جائی مرگ ببینید برای من بخرید چون اجلش نزدیک آمد بگریست و گفت مرگ به آرزو خواستم اکنون مرگ سخت است کاشکی همه سفر جنان بودی که بعصائی و رکوه راست شذی ولكن التذوم علی الله شدید بتزدیک خدای شدن آسان نیست و هرگاه که سخن مرگ و استیلاء او شنیدی چند روز از خود برفتی و بهرکه رسیدی گنتی اِسْتَعِدَّ لِلْمَوْتِ قَبْلَ نَزْوِلِهِ ساخته باش مرگرا بیش از آنک ناگاه ترا بگیرد از مرگ جنین می ترسید و آرزوی خواست و در آن وقت یارانش می گنتند گوشت باز در بهشت و او سری جنبانید که چی می گوئید بهشت هرگز بن نرسد یا بچون من کسی دهند بس بیماری او در بصره بود و امیر بصره خواست تا جامگی بوی دهد او را طلب کردند در ستورگای بود که رخ شکم داشت و از عبادت يك دم نمی آسود و آن شب حساب کردند شصت بار آب دست کرده بود و وضوی ساخت و در نماز می رفت بازش حاجت آمدی گنتند آخر وضو مساز گنت میخوام تا چون عزرائیل در آید طاهر باشم نه نجس که بلیذ بچناب حضرت روی نتوان نهاد عبد الله مهدی ۲۰ گنت که سفیان گنت روی من بر زمین نه که اجل من نزدیک آمد ۲۰

سوراخی نمی دانم که در آنجا گریزد و خودرا نابدید کند که سلف کراهیت داشته اند که جامهٔ انگشت نمای بوشند یا در کهنه یا در نوبل که جنان می باید که حدیث آن نکنند نهی عن الشَّهْرَتَيْنِ اینست و گنت هیچ نمی دانم اهل این روزگار را با سلامت تر از خواب و گنت بهترین سلطانان است کجا اهل علم نشینند و از ایشان علم آموزد و بدترین علما آنک با سلاطین نشینند و گنت نخست عبادتی خلوتست آنگاه طلب کردن علم آنگاه بدان عمل کردن آنگاه نشر آن علم کردن و گنت هرگز نواضع نکردم کسی را بیش از آنک کسی را يك حرف از حکمت دیدم و گنت دنیارا بگیر از برای تنرا و آخرت را بگیر از برای دلرا و گنت اگر گناهرا ۱۰ کید بودی هیچ کس از کید آن نرستی و هرکه خودرا بر غیر خود فضل نهذ او متکبر است و گنت عزیزترین خلقان بخی اند عالی زاهد و فقیهی صوفی و توانگری متواضع و درویشی شاکر و شریفی سنی و گنت هرکه در نماز خاشع نبود نماز او درست نبود و گنت هرکه از حرام صدقه دهد و خیری کند جون کسی بود که جامهٔ بلیذ بخون بشوید یا ببول آن جامه ۱۵ بلیذتر شود و گنت رضا قبول مقدور است بشکر و گنت خلقی حسن آدی خشم خدای بنشانند و گنت یقین آنست که متهم نداری خذایرا در هرجه بتو رسد و گنت سبحان آن خدائی که می کشد مارا و مال می ستاند و ما اورا دوستری داریم و گنت هرکرا بدوستی گرفت بدشمنی نگیرد و گنت نفس زدن در مشاهده حرامست و در مکاشفه حرام است و در ۲۰ معاینه حرام است و در خطرات حلال و گنت اگر کسی ترا گویند نِعْمَ الرَّجُلُ أَنْتَ این ترا خوش تر آید از آنک گویند بِئْسَ الرَّجُلُ أَنْتَ بدانک تو هنوز مردی بدی و برسیند از یقین گنت فعلی است در دل هرگاه کی معرفت درست شد یقین ثابت گشت و یقین آنست که هرجه بتو رسد ۲۴ دانی که ار حق بتوی رسد تا جنان باشی که وعدۀ ترا جون عیان بود

چون امیران بودندی نفست که بکبار در محملی بود و بمکه می رفت رفیقی
 با او بود او همه راه می گریست رفیقی گفت از بیم گناه می گریی سنیان
 دست دراز کرد و گاه برگی بر داشت و گفت گناه بسیارست و لیکن
 گناهان من باندازه این گناه برگ قیمت ندارد از آن می ترسم که ایمان که
 آورده ام با خود ایمان هست یا نه و گفت دیگران بعبادت مشغول شدند
 حکمتشان بار آورد و گفت گریه ده جزواست نه جزوا از آن ربا است
 و یکی از بهر خدای است اگر از آن يك جزو که از بهر خدا است در
 سالی يك قطره از چشم بیاید بسیار بود و گفت اگر خلق بسیار جائی
 نشسته باشند و کسی منادی کند کی که می داند که امروز تا شب خواهد
 زیست بر خیزد يك تن بر نخیزد و عجب آنک اگر همه خلق را گویند کجا
 جان کاری که در پیش است هرک مرگ را ساخته ایند بر خیزند يك تن
 بر نخیزد و گفت برهیز کردن بر عمل سخت است از عمل و بسی بود که
 مرد عملی نیک می کند تا وقتی که آنرا در دیوان علانیه نویسند پس بعد
 از آن جندان بدان فخر کند و جندان باز گویند که آنرا در دیوان ربا
 نویسند و گفت چون درویش گرد توانگر گردد بدانک مرئی است و
 چون گرد سلطان گردد بدانک دزد است و گفت زاهد آنست که در
 دنیا زهد خود بنعل می آرد و متزهد آنست که زهد او بزبان بود
 و گفت زهد در دنیا نه بلاس پوشیدن است و نه نان جوین خوردن
 است و لیکن دل در دنیا نایستن است و اهل کوتاه کردنست و گفت
 ۲۰ اگر نزد يك خدای شوی با بسیاری گناه گشایی که میان تو و خدای بود
 آسان تر از آنک يك گناه میان تو و بندگان او و گفت این روزگاری
 است که خاموش باشی و گوشه گیری زمان المکوت و لزوم السیوت یکی
 گفت در گوشه نشینم در کسب کردن جگونی گفت از خدای بترس که
 ۲۱ هیچ ترسکار را ندیدم که بکسب محتاج شد و گفت آدی را هیچ نیکوتر از

مشفق تر شود از دیگران و این میل بود و هرگز از کسی چیزی نکرستی
گفتی اگر دانی که درنی مانم بگیری و روزی با یکی بدر سرای منشی
می گذشت آنکس بر آن ابوان نکوست اورا نهی کرد بدو گفت اگر شما
در آنجا نگه نمی کردتی ایشان چندین اسراف نکردندی بس چون شما نظر
می کنید شریک باشید در مظلمت این اسراف و اورا همسایه وفات کرد
بنام جنازه او شد بعد از آن شنید که مردمان می گفتند که او مردی
نیکو بود سنیان گفت اگر دانستی که خلق ازو خشنود بگردند بنام
جنازه او نرفتمی زیرا که تا مرد منافق نشود خلق ازو خشنود نگردند
و سنیانرا عادت بود که در مقصوره نشستی چون از مال سلطان مجمره
بر عود ساختند از آنجا بگریخت تا آن بوی نشنود و دیگر آنجا نشست
نقلست که روزی جامه باژگونه پوشیده بود با او گفتند خواست که راست
کند نکرد و گفت این بیراهن از بهر خدای پوشیده بودم نخواهم که از
برای خلق بگردانم همچنان بگذشت نقلست که جوانی را حج فوت شده بود
آهی کرد سنیان گفت جویل حج کرده ام بتو دادم تو این آه بن دادی
گفت دادم آن شب بخواب دید که اورا گفتند سوزی کردی که اگر چه
اهل عرفات قسمت کنی توانگر شوند نقلست که روزی در گرمابه آمد
غلامی امرد در آمد گفت بیرون کنید اورا کجا هر زنی يك دیو است و
با هر امردی هزده دیو است که اورا می آریند در چشمهء مردان نقلست
که روزی نان می خورد سگی آنجا بود و بدو می داد گفتند چرا با زن
و فرزند نخوردی گفت اگر نان بسگ دم تا روز باس من دارد تا من
نماز کنم و اگر بزن و فرزند دم از طاعتم باز دارند و روزی اصحاب را
گفت خوش و ناخوش طعام بیش از آن نیست که از لب بچلی رسید این
قدر اگر خوش است و اگر ناخوش صبر کنید تا خوش و ناخوش بنزدیک
شما یکی بود که چیزی که بدین زودی بگذردی آن صبر توان کرد و از
۲۵ بزرگ داشت او درویشانرا چنان نقل کنند که در مجلس او درویشان

بیمار شد خلیفه طیبی ترسا داشت سخت استاذ و حاذق بیش سنیان فرستاد تا معالجت کند چون فارورده او بدید گفت این مردی است که از خوف خذای جگر او خون شده است و باره باره از مئانه بیرون می آید پس آن طیب ترسا گفت در دینی که جنین مردی بود آن دین باطل نمود در حال مسلمان شد خلیفه گفت بنداشتم کی طیب ببالین بیماری فرستم خود بیمار را بیش طیب می فرستادم نقلست که سنیانرا در حال جوانی بشت کوز شده بود گفتند ای امام مسلمانان ترا هنوز وقت این نیست او جواب نداد از آنک او را از ذکر حق بر وی خلق نمودی تا روزی الحاح کردند گفت مرا استاذی بود و مردی سخت بزرگ بود و من از وی علم می آموختم چون عمرش بآخر رسید و کشتی عمرش بگرداب اجل فرو خواست شد من بر بالین او نشسته بودم ناگه چشم باز کرد و مرا گفت ای سنیان می بینی کجا ما چه می کنند بجهاد سالست تا خلق را راه راست می نمائیم و بدرگاه حق می خوانیم اکنون مرا می رانند و می گویند برو که ما را نی شائی و گویند که گفت سه استاذ را خدمت کردم و علم آموختم چون کار یکی بآخر رسید جهود شد و در آن وفات کرد دیگر تعبس ثالث تنصر از آن ترس طرائق از بشت من بیامد و بستم شکسته شد نقلست که یکی دو بدره زر بیش او فرستاد و گفت بستان کی بدم دوست تو بود و او مرید تو بود و این وجهی حلاست و از میراث او بیش تو آوردم بدست بسر داد و باز فرستاد و گفت بگویی که دوستی من با بذرت از پیر خذای بود بسر سنیان گفت چون باز آمدم گفتم ای بذردل تو مگر از سنگ است می بینی که عیال دارم و هیچ ندارم بر من رحم نمی کنی سنیان گفت ای بسر ترا می باید که بخوری و من دوستی خذای بدوستی دنیا نفروشم کی بقیامت در مانم نقلست که هدیه بیش سنیان آوردند و قبول نکرد گفت من از تو هرگز حدیث نشنیده ام ۲۰ سنیان گفت برادرت شنیده است ترسم که بسبب مال تو دل من برو

بگرفت و طبایحه بر روی خود می زد و می گفت چون بای بادب در مسجد نهادی نامت از جریدۀ انسان محو کردند هوش دار تا قدم چگونه می نهی نفلست که بای در کشت زاری نهاد آواز آمد که یا ثور بنکر تا چه عنایت بود در حق کسی که گاهی بر خلاف سنت بر نتواند داشت ° چون بظاهر بزمین قدر بگیرندش سخن باطن او که تواند گفت و بیست سال بر دوام بشب هیچ نخت نفلست که گفت هرگز از حدیث بیغیر صلی الله علیه وسلم نشنیدم که نه آنرا کار بستم و گفتم ای اصحاب حدیث زکوة حدیث بدهید گفتند حدیث را زکوة چیست گفت آنک از دو است حدیث به بیخ حدیث کار کنید نفلست که خلیفه عهد پیش او نماز می کرد و در نماز با محاسن حرکتی می کرد سفیان گفت این چنین نمازی نماز نبود و این نماز را فردا در عرصات چون رگویی بلیذ برویت باز زنند خلیفه گفت آهسته تر گوی گفت اگر من از چنین مهمی دست بدارم در حال بولم خون شود خلیفه آن از وی در دل گرفت فرمود که داری فرو برند و او را بر دار کنند تا دگر هیچ کس پیش من دلیری نکند آن روز که داری زدند سفیان سر بر کنار بزرگی نهاده بود و بای بر کنار سفیان بن عیینه نهاده بود و در خواب شده این دو بزرگرا این حال معلوم شد با یکدیگر گفتند او را خبر نکنیم ازین حال او خود بیدار بود گفت چیست حال ایشان حال باز گفتند و دلتنگی بسیار می نمودند سفیان گفت مرا در جان خویش چندین آویزش نیست ولیکن حق کارهء دنیا بباید گزارد بس آب در چشم آورد گفت بار خدایا بگیر ایشانرا گرفتنی عظیم همین که این دعا گفت در حال خلیفه بر تخت بود و ارکان دولت بر حواشی نشسته بودند طراقی در آن سرای افتاد و خلیفه با ارکان دولت بیکیار بر زمین فرو شدند و آن دو بزرگ گفتند دعائی بزمین مستجابی و بزمین نجیبی سفیان گفت آری ما آب روی خود بزمین درگاه نبرده ایم ۲۰ نفلست که خلیفه دیگر بنشست معتقد سفیان بود چنان افتاد کی سفیان

وقت وفاتش نزدیک رسید همه مال خود بدرویشان داد مریدی بر بالین او بود کنت ای شیخ سه دخترک داری و دینه از دنیا فرازی کنی ایشانرا چیزی بگذار تدبیر ایشان چه کرده کنت من حدیث ایشان گفته ام وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ کارساز اهل صلاح اوست کسی که سازندگارش او بود به از آنک عبد الله مبارک بود بس در وقت مرگ چشمها باز کرد و می خندید و می گفت لِمَثَلٍ هَذَا فَبِعَمَلِ الْعَالَمُونَ سنیان ثوری را بخواب دیدند گفتند خدای با تو چه کرد کنت رحمت کرد گفتند حال عبد الله مبارک چیست کنت او از آن جمله است که روزی دو بار بحضرت می رود رحمة الله علیه

ذکر سنیان ثوری قدس الله روحه

آن تاج دین و دیانت آن شمع زهد و هدایت آن علمارا شیخ و پادشاه آن قدمارا حاجب درگاه آن قطب حرکت دوری امام عالم سنیان ثوری رحمة الله علیه از بزرگان دین بود او را امیر المؤمنین گفتندی هرگز خلافت ناکرده و مقتداء بحق بود و صاحب قبول و در علم ظاهر و باطن نظیر نداشت و از مجتهدان بسخ گانه بود و در ورع و تقوی بنهایت رسیده بود و ادب و تواضع بغایت داشت و بسیار مشایخ کبار دیده بود و از اول کار تا باخر از آنج بود ذره بر نگشت جنانک نقلست که ابرهیم او را بخواند که بیا تا سماع حدیث کنیم در حال بیامد ابرهیم کنت مرا می بایست که تا خلق او بیازمام و از مادر در ورع بدید آمدن بود جنانک نقلست که یک روز مادرش بر بام رفته بود و از بام همسایه انگشتی ترشی در دهان کرد جندان سر بر شکم مادر زد که مادر را در خاطر آمد تا برفت و حلالی خواست و ابتداء حال او آن بود که یک روز بغفلت بای جب در مسجد نهاد آوازی شنید که یا ثور ثوری از آن سبب گفتند چون آن آواز شنید هوش از وی برفت چون بهوش باز آمد محاسن خود

جامه بر ایشان افکند آن عمل او از غزو فاضلتر بود و گننت هر که قدر او بنزد خلق بزرگتر بود او خود را باید که در نفس خویش حقیرتر بیند گفتند داروی دل چیست گننت از مردمان دور بودن و گننت بر توانگران تکبر کردن و بر درویشان متواضع بودن از تواضع بود و گننت ۵ تواضع آن بود که هر که در دنیا بالای تست بر وی تکبر کنی و با آنک فروترست تواضع کنی و گننت رجاء اصلی آنست که از خوف بدید آید و خوف اصلی آنست که از صدق اعمال بدید آید و صدق اعمال از تصدیق بدید آید و هر رجا که در مقدمه آن خوف نبوذ زود بود که آنکس این گردد و ساکن شود و گننت آنج خوف انگیزد تا در دل قرار گیرد دوام مراقبت بود در نهان و آشکارا نقلست که بیش او حدیث غیبت می رفت گننت اگر من غیبت کنم مادر و پدر خود را غیبت کنم که ایشان باحسان من اولیتر اند نقلست کی روزی جوانی بیاهند و در پای عبد الله افتاد و زار زار بگریست و گننت گناهی کرده ام از شرم نمی توانم گننت عبد الله گننت بگوی تا چه کرده گننت زنا کرده ام گننت ۱۵ نرسیدم کی مگر غیبت کرده و مردی گننت که او مرا وصیت کرد و گننت خدایرا نگاه دار گننتم نفسیر این چیست گننت همیشه جنان باش که گوئی خدایرا می بینی نقلست که در حال حیوة همه مال بدرویشان داد وقتی او را مهربانی آمد هرج داشت خرج کرد و گننت مهربانان فرستادگان خدی اند زن با وی بخصوصیت بیرون آمد گننت زنی که درین معنی با من ۲۰ خصوصیت کند نشاید کاوین وی بداد و طلاق دادش خدایند تعالی جنان حکم کرد تا دختری از مہترزادگان بمجلس وی آمد و سخن وی خوش آمدش بخانه رفت از پدر در خواست که مرا بزنی بوی ده پدر بچاه هزار دینار بدختر داد و دختری بزنی بوی داد بخواب نمودندش که زنی را از بهر ۲۴ ما طلاق دادی اینک عوض تا بدانی که کس بر ما زبان نکند چون

عبد الله گفت این سخن بنویسید که حکمت است نفیست که ازو برسیند
 که کدام خصلت در آدمی نافعتر گفت عقلی وافر گفتند اگر نبوذ گفت
 حسن ادب گفتند اگر نبوذ گفت برادری مشفق کبا او مشورتی کند
 گفتند اگر نبوذ گفت خاموشی دایم گفتند اگر نبوذ گفت مرگ در حال
 ۹ نقلست که گفت هرک راه ادب آسان گیرد خلل در سنتها بدید آید و
 هرک سنتها آسان گیرد او را از فرایض محروم گردانند و هرکه فرایض
 آسان گیرد از معرفش محروم گردانند و هرکه از معرفت محروم بود دانی
 که که بود و کنت چون درویشان دنیا این باشند منزلت درویشان حق
 چگونه باشد و کنت دل دوستان حق هرگز ساکن نشود یعنی دایما طالب
 ۱۰ بود که هرک بایستاد مقام خود بدید کرد و کنت ما بانگی ادب محتاج
 ترمیم از بسیاری علم و کنت ادب اکنون می طلبیم که مردمان ادیب رفتند
 و کنت مردمان سخن بسیار گفته اند در ادب و نزدیک من ادب شناختن
 نفس است و کنت سخاوت کردن از آنچه در دست مردمان است فاضلتر
 از بذل کردن از آنچه در دست نست و کنت هرکه یک دم بخداوند
 ۱۵ باز دهد دوستر دارم از آنک صد هزار درم صدقه کند و هرکه بشیزی
 از حرام بگیرد متوکل نبوذ و کنت توکل آن نیست که تو از نفس خویش
 توکل بینی توکل آنست که خدای از تو توکل داند و کنت کسب کردن
 مانع نبوذ از تفویض و توکل اگر این هر دو عادت نبوذ در کسب و کنت
 اگر کسی با قوتی کسی کند شاید تا اگر بیمار شود نفقه کند و اگر میرد
 ۲۰ هم از مال وی کفن بودش و کنت هیچیز نیست در آدمی که ذل کسب
 نکشینه است و کنت مروّت خرسندی به از مروّت دادن و کنت زهد
 ایمنی بود بر خدای با دوستی درویشی و کنت هرکه طعم بندگی کردن
 نجشید او را هرگز ذوق نبوذ و کنت کسی که او را عیال و فرزندان بود
 ۲۴ ایشان در صلاح بدارد و بشب از خواب بیدار شود کودکان را برهنه بیند

باک نشود نام بت مهین بر زبان نیارد اکنون تو مسلمان می نمائی بدانک
 من در میان دو بله ترازو نام بت مهین برده امر این جزاء آمنت عبد
 الله گفت باری در ملت ما اینست که هرک اورا بشناسد اورا یاز نتواند
 کرد که من عرف الله کلّ لسانه نقلست که یکبار بغزا رفته بود با کافری
 ۵ جنگ می کرد وقت نماز در آمد از کافر مهلت خواست و نماز کرد چون
 وقت نماز کافر در آمد مهلت خواست تا نماز کند چون روی به بت آورد
 عبد الله گفت این ساعت بر وی ظفر بافتم با تیغ کشیده بسر او رفت
 تا اورا بکشد آوازی شنید که یا عبد الله اَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانُ
 مَسْئُولًا از وفای عهد خواهند برسید عبد الله بگریست کافر سر بر داشت
 ۱۰ عبد الله را دید با تیغی کشیده و کریان گفت ترا چه افتاد عبد الله حال
 بگفت که از برای تو با من عتابی چنین رفت کافر نعره بزد گفت
 ناجوانمردی بود که در چنین خدای عاصی و طامعی بود کجا دوست از
 برای دشمن عتاب کند در حال مسلمان شد و عزیز می کشید در راه دین
 نقلست که گفت در مکه جوانی دیدم صاحب جمال که قصد کرد که در
 ۱۵ کعبه روز ناگه بیهوش شد و بیفتاد پیش او رفتم جوان شهادت آورد
 گفتم ای جوان ترا چه حال افتاد گفت من ترسا بودم خواستم تا بتلبیس
 خود را در کعبه اندازم تا جمال کعبه را بینم هائنی آواز داد تَدْخُلُ بَيْتَ
 الْحَبِيبِ وَفِي قَلْبِكَ مُعَادَاتُ الْحَبِيبِ روا داری که در خانه دوست آئی و
 دل بر از دشمنی دوست نقلست که زمستانی سرد در بازار نشاوری رفت
 ۲۰ غلای دید با بیراهن تنها کی از سرما می لرزید گفت چرا با خواجه نگوئی
 که از برای تو جبه سازد گفت جگوم او خود می داند و می بیند عبد
 الله را وقت خوش شد نعره بزد و بیهوش بیفتاد بس گفت طریقت ازین
 غلام آموزید نقلست که عبد الله را وقتی مصیبتی رسید خفتی بتعزیت او
 رفتند گبری نیز برفت و با عبد الله گفت خردمند آن بود که چون
 ۲۵ مصیبتی بوی رسد روز نخست آن کند که بعد از سه روز خواهد کرد

بدر من گرفتی و بدان خوار شدی آن شب عبد الله بیغبررا علیه السلام بخواب دید متغیر شده گفت یا رسول الله سبب تغیر چیست گفت آری نکته بر فرزند ما می نشانی عبد الله بیدار شد و عزم آن کرد که آن علوی زاده طلب کند و عذر او بخواهد علوی بجه همان شب بیغبررا بخواب دید که گفت اگر تو جان بوذنی که بایستی او ترا آن نتوانستی گفت علوی چون بیدار شد عزم خدمت عبد الله کرد که عذر خواهد در راه بهم رسیدند و ماجرا در میان نهادند و توبه کردند نقلست که سهل بن عبد الله مروزی همه روز بدرس عبد الله می آمد روزی بیرون آمد و گفت دیگر بدرس تو نخواهم آمد که کبیزکان تو بر بام آمدند و مرا بخود خواندند و گفتند سهل من سهل من چرا ایشانرا ادب نکنی عبد الله با اصحاب خود گفت که حاضر باشید تا نماز بر سهل بکنید در حال سهل وفات کرد بر وی نماز کردند بس گفتند یا شیخ ترا چون معلوم شد گفت آن حوران خلد بوذند که اورا می خواندند و من هیچ کبیزک ندارم نقلست که از وی پرسیدند که از عجایب چه دیدی گفت راهی دیدم از مجاهد ضعیف شن و از خوف دوتا شن برسیدم که راه بخدای چیست گفت اگر اورا بدانی راه بدو هم بدانی و گفت من بت برستم و می ترسم آنرا که ویرانی شناسم و تو عاصی می گردی در آنک اورا می شناسی یعنی معرفت خوف اقتضا کند و ترا خوف نمی بینم و کفر جنل اقتضا کند و خودرا از خوف گذاخته می بینم سخن او مرا بند شد و از بسیار ناکردنی مرا باز داشت نقلست که گفت یکبار بغزا بودم در گوشه از بلاد روم در آنجا خلقی بسیار دیدم جمع شده و یکی را بر عقابین کشیدند و گفتند اگر یک ذره تفصیر کنی خصمت بت بزرگ باذ سخت زن و کرم زن و آن بیچاره در رنجی تمام بود و آه نمی کرد برسیدم که کاری بدین سختی می خوری و آه نمی کنی سبب چیست گفت جری عظیم از من در وجود آمده است و در ملت ما سنتی است که تا کسی از هرج هست

باز کرد و در آنجا محرابی بود در نماز ایستاد عبد الله از دور آنرا می دید تا آهسته بنزدیک غلام شد غلام را دید بلاسی پوشیده و غلی بر گردن نهاده و روی در خاک می مالید و زاری می کرد عبد الله چون آن بدید آهسته باز بس آمد و گریان شد و در گوشه بنشست و غلام تا صبح در آنجا بماند بس باز آمد و سرگور بپوشانید و در مسجد شد و نماز بامداد بگذارد و گفت الهی روز آمد و خداوند مجازی از من درم خواهد مایه مفسران توئی به از آنجا کی تو دانی در حال نوری از هوا بدید آمد و یک درم سیم بر دست غلام نشست عبد الله را طاقت نماند بر خاست و سر غلام در کنار گرفت و می بوسید و می گفت که هزار جان فدای جنین غلام باذ خواهی تو بوژه نه من غلام چون آن حال بدید گفت الهی چون برده من دریده شد و راز من آشکارا گشت در دنیا مرا راحت نماند بعزّه خود که مرا فتنه نگردانی و جان من بر داری هنوز سرش در کنار عبد الله بود که جان بداد عبد الله اسباب تجویز و تکبیر او راست کرد و او را با همان بلاس در همان گور دفن کرد همان شب سید عالم را بخواب دید و ابرهیم خلیل را علیهما السلام که آمدند هر یکی بر براتی نشسته گفتند یا عبد الله چرا آن دوست ما را با بلاس دفن کردی نقلست که عبد الله روزی با کوبه تمام از مجلس بیرون آمده بود و می رفت علوی بجهت گفت ای هندوزاده این چه کار و بارست که ترا از دست بری آید که من کی فرزند محمد رسول الله ام روزی چندین ۲۰ درفش می زخم تا قوتی بدست آرم و تو با چندین کوبه می روی عبد الله گفت از بهر آنک من آن می کنم که جد تو کرده است و فرموده است و تو آن نمی کنی و نیز گویند که جنین گنت آری ای سیدزاده ترا بذری بود و مرا بذری و بذر تو مصطفی بود صلی الله علیه و علی آله وسلم از وی علم میراث ماند و بذر من از اهل دنیا بود از وی دنیا ۲۵ میراث ماند من میراث بذر تو گرفتم و ببرکت آن عزیز شدم و تو میراث

دیگری برسید که امسال چند خلق آمده اند یکی گفتم ششصد هزار گفتم حج چند کس قبول کردند گفتم از آن هیچکس قبول نکردند عبد الله گفتم چون این بشنیدم اضطرابی در من بدید آمد گفتم این همه خلافتی که از اطراف و اکناف جهان با چندین رنج و تعب من کُلِّ فَعَجَّ عَمِيَّتِي ۵ از راهها دور آمده و بیابانها قطع کرده این همه ضایع کرد پس آن فریخته گفتم در دمشق کنشگری نام او علی بن موقوف است او بجمع نیامده است اما حج او را قبولست و همرا بدو بخشیدند و این جمله در کار او کردند چون این بشنیدم از خواب در آمدم و گفتم بدمشق باید شد و آن شخص را زیارت باید کرد پس بدمشق شدم و خانه آن شخص را طلب کردم و آواز دادم شخصی بیرون آمد گفتم نام تو چیست گفتم علی بن موقوف گفتم مرا با تو سخنی است گفتم بگوی گفتم تو چه کار کنی گفتم باره دوزی می کنم پس آن واقعه با او بگفتم گفتم نام تو چیست گفتم عبد الله مبارك نعره بزد و بینتازد و از هوش بشد چون بهوش آمد گفتم مرا از کار خود خبر ده گفتم سی سال بود تا مرا آرزوی حج بود و از باره دوزی سیصد و پنجاه درم جمع کردم امسال قصد حج کردم تا بروم ۱۵ روزی سرنوشیده که در خانه است حامله بود مگر از همسایه بوی طعمای می آمد مرا گفتم برو و باره بیار از آن طعام من رفتم بدر خانه آن همسایه آن حال خبر دادم همسایه گریستن گرفت و گفتم بدانک سه شبانروز بود که اطفال من هیچ نخورده بودند امروز خری مرده دینم باره از وی جدا کردم و طعام ساختم بر شما حلال نباشد چون این بشنیدم آتش در جان من افتاد آن سیصد و پنجاه درم برداشتم و بدو دادم گفتم نَفَنَّهُ اَطْفَالُ كُنْ كِه حَجَّ مَا اِنْسَتَ عبد الله گفتم صَدَقَ الْمَلِكُ فِي الرُّوْبَا وَصَدَقَ الْمَلِكُ فِي الْحَكْمِ وَالنِّضَا نقلست که عبد الله مکتاب غلامی داشت یکی عبد الله را گفتم که این غلام نباشی می کند و سیم بتو می دهد ۲۵ عبد الله غمگین شد شبی بر عقب او می رفت تا بگورستانی شد و سرگوری

بیش افکند و دعا کرد در حال بینا شد نفلست که روزی در دهه ذی
الحجه بصحرا شد و از آرزوی حج می سوخت و کنت اگر آنجا نیم باری بر
فوت این حسرتی بخورم و اعمال ایشان بجای آرم کی درك متابعت ایشان
کند در آن اعمال که موی باز نکند و ناخن نجیند اورا از ثواب حاجیان
۵ نضیب بود در آن میان بیرزنی بیامد بشت دوتاه شده عصائی در دست
گرفته گفت یا عبد الله مگر آرزوی حج داری کنت آری بس کنت ای
عبد الله مرا از برای تو فرستاده اند با من همراه شو تا ترا بعرفات
برسانم عبد الله گفت با خود گفتم که سه روز دیگر مانده است از
مرو چون مرا بعرفات رساند بیرزن گفت کسی که نماز بامداد سِت در
۱۰ سنجاب گزارده باشد و فریضه بر لب جیحون و آفتاب بر آمدن برو با
او همراهی توان کرد گفتم بسم الله بای در راه نهادم و بچند آب عظیم
بگذشتم که بکشتی دشوار توان گذشت بهر آب که می رسیدم مرا کنتی
جشم برم نه چون چشم برم نهادی خودرا از آن نیمه آب دیدی تا مرا
بعرفات رسانید چون حج بگزاردم و از طواف و سعی و عمره فارغ شدیم
۱۵ و طواف وداع آوردیم بیرزن گفت بیا کی مرا بسری است که چند
گاهست تا بریاضت در غاری نشسته است تا اورا به بینیم چون آنجا رفتیم
جوانی دیدیم زردروی و ضعیف و نورانی چون مادر را دید در بای مادر
افتاد و روی در کف بای او می مالید و گنت دائم کی نیامده اما
خدایت فرستاده است که مرا وقت رفتن نزدیک است آمده کی مرا تجنیز
۲۰ کنی بیرزن گفت یا عبد الله اینجا مقام کن تا اورا دفن کنی بس در حال
آن جوان وفات کرد و اورا دفن کردیم بعد از آن گنت آن بیرزن که
من هیچ کار ندارم باقی عمر بر سر خاک او خواهم بود تو ای عبد الله برو
سال دیگر چون باز آئی و مرا نه بینی مرا درین موسم بدعا یاد دار
نقلست که عبد الله در حرم بود يك سال از حج فارغ شده بود ساعتی
۲۵ در خواب شد بخواب دید که دو فریشته از آسمان فرود آمدند یکی از

از مرو رحلت کرد و در بعد از مدتی در صحبت مشایخ می بود پس بمکه رفت و بس مدتی مجاور شد باز هرو آمد اهل مرو بدو تولا کردند و درس و مجالس نهادند و در آن وقت يك نيمه از خلايق متابع حديث بودند و يك نيمه بعلم فقه مشغول بودند همچنانك امروز اورا رضی^۵ آنریتین گویند بحکم موافقتش با هر یکی از ایشان و هر دو فريق در وی دعوی کردند و او آنجا دو رباط کرد یکی بجهت اهل حديث و یکی برای اهل فقه بس بحجاز رفت و مجاور شد نقلست که يك سال حج کردی و يك سال غزو کردی و يك سال تجارت کردی و مننعت خویش بر اصحاب تفرقه کردی و درویشانرا خرما دادی و استخوان خرما بشردی ۱۰ هرکه بیشتر خوردی بهر استخوانی دری بدادی نقلست که وقتی با بدخوی همراه شد چون از وی جدا شد عبد الله بگریست گفتند چرا می گری گفت آن بچاره برفت و آن خوی بد همچنان با وی برفت و از ما جدا شد و خوی بد از وی جدا نشد نقلست کی یکبار در بادیه می رفت و بر اشتری نشسته بود و بدرویشی رسید و گفت ای درویش ما توانگرانیم ۱۵ ما را خوانند اند شما کجا می روید کی طفیلید درویش گفت میزبان چون کریم بود طفیلی را بهتر دارد اگر شمارا بخانه خویش خواند ما را بخود خواند عبد الله گفت از ما توانگران وام خواست درویش گفت اگر از شما وام خواست برای ما خواست عبد الله شرم زده شد و گفت راست می گویی نقلست که در تقوی تا حدی بود که یکبار در منزلی فروز آمده بود و ۲۰ اسبی گرانمایه داشت بنام مشغول شد اسب در زرع شد اسب را همان جای بکذاشت و بیاده برفت و گفت وی کشت سلطانیان خورده است و وقتی از مرو بشام رفت بجهت قبلی که خواسته بود و باز نداده تا باز رسانید نقلست که روزی می گذشت نابینائی را گفتند که عبد الله مبارک می آید هرج می باید بخواد نابینا گفت توقف کن یا عبد الله عبد الله ۲۵ بایستاد گفت دعا کن تا حق تعالی چشم مرا باز دهد عبد الله سر در

ایشان کشتی است جهد کن تا درین کشتی نشینی و تن مسکین را ازین دریا برهانی نقلست که کسی شیخ را بخواب دید گفت تصوف چیست گفت در آسایش بر خود بیستن و در بس زانوی محنت نشستن و چون شیخ ابو سعید ابو الخیر بزیارت شیخ آمد ساعتی بایستاد چون باز بی کشتی گفت این جائی است که هرکی چیزی گم کرده باشد در عالم اینجا باز یابد
رحمة الله علیه والله تعالى اعلم و احکم

ذکر عبد الله مبارك رحمة الله علیه

آن زین زمان آن رکن امان آن امام شریعت و طریقت آن ذو الجفادین بحقیقت آن امیر قلم و بلارک عبد الله مبارك رحمة الله علیه اورا شهنشاه
۱۰ علما گفته اند در علم و شجاعت خود نظیر نداشت و از محنتان اصحاب طریقت بود و از محترمان ارباب شریعت و در فنون علوم احوالی بسندیده داشت و مشایخ بزرگتر دیده بود و با همه صحبت داشته و مقبول همه بود و اورا نصائیف مشهورست و کرامات مذکور روزی بی آمد سُنَّیان تَوْری گفت نعال یا رَجُلَ المشرق فُضیل حاضر بود گفت و المغرب وما بینهما
۱۵ و کسی را که فُضیل فضل نهد ستایش او چون توان کرد ابتداء توبه او آن بود که بر کینزکی فتنه شد جنانک قرار نداشت شی در زمستان در زیر دیوار خانه معشوق تا بامداد بایستاد بانظار او همه شب برف بی بارید چون بانگ نماز گفتند بنداشت که بانگ خنن است چون روز شد دانست که همه شب مستغرق حال معشوق بوده است با خود گفت
۲۰ شرمت باذای بسر مبارك که شبی چنین مبارك تا روز بجهت هوای خود بر بای بودی و اگر امام در نماز سورتی درازتر خواند دیوانه گردی در حال دردی بدل او فرو آمد و توبه کرد و بعبادت مشغول شد تا بدرجه رسید که مادرش روزی در باغ شد اورا دید خفته در سایه
۲۴ گلبنی و ماری شاخی نرگس در دهن گرفته و مگس از وی بی راند آنگاه

او وفات کرد بو موسی حاضر نبود گفت بخواب دیدم که عرش را بر فرق سر نهاده بودم و می بردم تعجب کردم بامداد روانه شدم تا با شیخ بگویم شیخ وفات کرده بود و خلق بی قیاس از اطراف آمدند بودند چون جنازه برداشتند من جهش کردم تا گوشه جنازه بمن دهند البته بمن نمی رسید بی صبر شدم در زیر جنازه رفتم و بر سر گرفتم و می رفتم و مرا آن خواب فراموش شد بود شیخرا دیدم که گفت یا بو موسی اینک تعبیر آن خواب که دوش دیدی که عرش بر سر گرفته بودی آن عرش این جنازه بایزید است نقلست که مریدی شیخرا بخواب دید گفت از منکر و نکیر چون رستی گفتم چون آن عزیزان از من سوال کردند گفتم شما را ازین سوال ۱۰ مقصودی بر نیاید بجهت آنک اگر گویم خدای من اوست این سخن از من هیچ نبود لکن باز گردید و از وی پرسید که من او را کیم آنج او گوید آن بود که اگر من صد بار گویم که خداوند من اوست تا او مرا بند خود نداند فایده نبود بزرگی او را بخواب دیدم گفت خدای با توجه کرد گفتم از من پرسید که ای بایزید چه آوردی گفتم خداوند چیزی نیاوردم ۱۵ کی حضرت عزت ترا بشاید با این همه شرک نیز نیاوردم حق تعالی فرمود *ولا آئینة الا للین ان شب شبر شرک نبود گفتم شبی شبر خورده بودم و شکم بدر آمد حق تعالی با من بدین قدر عتاب فرمود یعنی جز از من چیزی دیگر بر کار است نقلست که شیخرا دفن کردند مادر علی که زن احمد خضرویه بود بزیارت شیخ آمد چون از زیارت او باز گشت گفتم ۲۰ دانید که شیخ بایزید که بود گفتند تو به دانی گفتم شبی در طواف کعبه بودم ساعتی بنشستم در خواب شدم چنان دیدم که مرا بر آسمان بردند و تا زیر عرش دیدم و آنجا کی زیر عرش بود بیابانی دیدم کی بهنا و بالای آن دیدم نبود و همه بیابان گل و ریاحین بود بر هر برگ گلی نوشته بود که ابو بزید ولی نقلست که بزرگی گفتم شیخرا بخواب دیدم ۲۵ گفتم مرا وصیتی کن گفت مردمان در دریائی بی نهایت اند دوری از*

خود برسان الهی ناز تو کم و از تو بتو رسم الهی چه نیکوسب و افعات
 الهام تو بر خطرات دلتا و چه شیرین است روش افهام تو در راه غیبا
 و چه عظیم است حالتی که خلق کشف نتوانند کرد و زبان وصف آن
 نداند و این قصه بسر نیاید و کنت الهی عجب نیست از آنک من ترا
 دوست دارم و من بنده عاجز و ضعیف و محتاج عجب آنک تو مرا دوست
 داری و تو خدانودی و پادشاه و مستغنی و کنت الهی که می ترسم اکنون
 و بتو چنین شادم چگونه شادمان نباشم اگر این کردم نقلست که بایزید
 هفتاد بار بحضرت عزت قرب یافت هر بار که باز آمدی زناری بر بستی
 و باز بریدی عرش چون باخر آمد در محراب شد و زناری بر بست و
 بوستینی داشت بازگونه در پوشید و کلاه بازگونه بر سر نهاد و گنت
 الهی ریاضت همه عمری فروشم و نماز همه شب عرضه می کنم و روزه همه
 عمری گویم و ختماء قران می شوم و اوقات و مناجات و قربت باز می
 گویم و تو می دانی که هیچ باز می نگرم و این که بزبان شرح می دم نه از
 تفاخر و اعتماد است بل که شرح می دم که از هرج کرده ام ننگ می
 دارم و این خلعتم تو داده که خودرا چنین می بینم آن همه هیچست همان
 انگار که نیست ترکانی ام هفتاد ساله موی درگیری سفید کرده از بیابان
 اکنون بر می آمم و تنگری تنگری می گویم الله الله گفتم اکنون می آموزم
 زنار اکنون می برم قدم در دایره اسلام اکنون می زخم زبان بشهادت اکنون
 می گردانم کار تو بعلت نیست قبول تو بطاعت نه و رد تو بمعصیت نه
 ۲۰ من هرچه کردم هبا انگاشتم تو نیز هرچه دیدی از من که بسند حضرت
 تو نبوذ خطا عنو بر وی کش و گرد معصیت را از من فرو شوی که من
 گرد بندار طاعت فرو شستم نقلست که شیخ در ابتدا الله الله بسیار می
 گفتی در حالت نزع همان الله می گنت بس گنت یا رب هرگز ترا یاد
 نکردم مگر بغفلت و اکنون که جان می رود از طاعت تو غافل ام ندانم
 ۲۵ تا حضور کی خواهند بود بس در ذکر و حضور جان بداد آن شب که

راه نیست و از خودی خود مرا کذر نیست مرا چه باید کرد فرمان آمد که خلاص تو از توئی تو در متابعت دوست ماست محمد عربی دینرا بجاک قدم او اکتحال کن و بر متابعت او مداومت نمای نجیب از قوی دارم که کسی را چندین تعظیم نبوت بود آنگاه سخن گوید بخلاف این و معنی این ندانند جنانک بایزیدرا گفتند فردای قیامت خلائق در تحت لویای محمد علیه الصلوة والسلام باشند گفت بخدائی خدای که لویای من از لویای محمد زیادت است کی بیغامبران و خلائق در تحت لویای من باشند یعنی چون منی را نه در آسمان مثل یابند و نه در زمین صنتی دانند صفات من در غیب غایب است و آنک در سرابردۀ غیب است ازو سخن گفتن جهل محض است و سراسر همه غیبت است بس چون کسی چنین بود چگونه این کس این کس بود بل که این کس را زبان حق بود و گویند نیز حق بود و گفت آنک نطق او بی یبطلق بود و بی یسمع و بی یبصر تا لاجرم حق بر زبان بایزید سخنی گوید و آن بود که لویائی اعظم من لواء محمدی بلی لویای حق از لویای محمد عظیم تر بود چون روا داری که ایی انا الله از درختی بدید آید روا دار که لویائی اعظم من لواء محمدی و سبحانی ما اعظم شانی از درخت نهاد بایزید بدید آید والله اعلم واحکم

مناجاة شیخ بایزید قدس الله روحه العزیز

بایزیدرا مناجاتی است بار خدایا تا کی میان من و تو منی و توئی بود ۲۰ منی از میان بردار تا منبت من بتو باشد تا من هیچ نباشم و گفت الهی تا با توام بیشتر از همه ام و تا با خودم کمتر از همه ام و گفت الهی مرا فقر و فاقه بتو رسانید و لطف تو آنرا زایل نگردانید و گفت خدایا مرا زاهدی نبی باید و قرائی نبی باید و عالمی نبی باید اگر مرا از اهل چیزی ۲۴ خواهی گردانید از اهل شبهه از اسرار خود گردان و بدرجه دوستان

نداند و گنت چون بوحدانیت رسیدم و آن اول لحظت بود کی بتوحید
 نگرستم سالها در آن وادی بقدم افهام دویدم تا مرغی گشتم چشم او از
 یگانگی بر او از همیشگی در هوای جگونی می بریدم چون از مخلوقات غایب
 گشتم گفتم بخالقی رسیدم بس سر از وادی ربوبیت بر آوردم کاسه بیاشامیدم
 که هرگز تا ابد از تشنگی او سیراب نشدم بس سی هزار سال در فضا
 وحدانیت او بریدم و سی هزار سال دیگر در الوهیت بریدم و سی هزار
 سال دیگر در فردانیت چون نود هزار سال بسر آمد بایزید را دیدم و
 من هرچه دیدم همه من بودم بس چهار هزار بادیه بریدم و بنهایت رسیدم
 چون نگه کردم خود را دیدم در بدایت درجه انبیا بس جدائی در آن بی
 ۱۰. نهایی برفتم کی گفتم بالای این هرگز کسی نرسیده است و برتر ازین مقام
 ممکن نیست چون نیک نگه کردم سر خود بر کف بای یکی نبی دیدم
 بس معلوم شد که نهایت حال اولیا بدایت احوال انبیا است نهایت
 انبیارا غایت نیست بس روح من بر همه ملکوت بگذشت و بهشت و
 دوزخ بدو نمودند و هیچ التفات نکرد و هرچه در پیش او آمد طاقت
 ۱۵. آن نداشت و بجان هیچ بیغیر نرسید الا کی سلام کرد چون بجان مصطفی
 علیه السلام رسید آنجا صد هزار دریا آتشین دید بی نهایت و هزار
 حجاب از نور کی اگر باو دریا قدم نهادی بسوختی و خود را بساز بر
 داذی تا لاجرم از هیبت و دهشت جنان مدهوش گشتم کی هیچ نماندم
 هر چند خواستم تا هیچ طناب خیمه محمد رسول الله بتوانم دید زهره
 ۲۰. نداشتم با آنک بحق رسیدم زهره نداشتم محمد رسیدن یعنی هر کسی بر قدر
 خویش بخدای تواند رسید کی حتی با همه است اما محمد در بیششان در
 حرم خاص است لاجرم تا وادی لا اله الا الله قطع نکنی بوادی محمد
 رسول الله نتوانی رسیدن و در حقیقت هر دو وادی یکی است چنانک
 آن معنی کی گفتم کی مرید بو تراب حق را می دید و طاقت دیدار بایزید
 ۲۵. نداشت بس بایزید گنت الهی هرچه دیدم همه من بودم با منی مرا بتو

زندگ گردانید از کوره امتحان خالص بیرون آمدم تا گفتم لمن الملک گفتم
 ترا گفتم لمن المحکم گفتم ترا گفتم لمن الاخیار گفتم ترا چون سخن همان
 بود که در بدایت کار شنود خواست که مرا باز نماید که اگر سبق رحمت
 من نبودی خلق هرگز نیاسودی و اگر محبت نبودی قدرت دمار از همه
 بر آوردی بنظر قهاری بواسطه جباری من نگرست نیز از من کسی اثری
 ندید چون در مستی خویشتن خودرا بهبه وادبها در انداختم و بانس
 غیرت من را بر همه بوتها بگذاختم و اسب طلب در فضاء صحرا بتاختم به
 از نیاز صیدی ندیدم و به از عجز چیزی نیافتم و روشن تر از خاموشی
 چراغی ندیدم و سخن به از بی سخنی نشنیدم ساکن سرای سکوت شدم و
 ۱۰ صدره صابری در بوشیدم تا کار بغایت رسید ظاهر و باطن مرا از علت
 بشریت خالی دید فرجه از فرج در سینه ظلمانی من گشاد و مرا از تجرید
 و توحید زبانی داد لاحرم اکنون زبانم از لطف صمدانی است و دلم از
 نور ربانی است و چشم از صنع یزدانی است بمد او می گویم و بنوت او
 می گیرم چون بدو زندگ ام هرگز نمیروم چون بدین مقام رسیدم اشارت من
 ۱۵ ازلی است و عبارت من ابدی است زبان من زبان توحیدست و روان
 من روان تجرید است نه از خود می گویم تا محدث باشم یا بخود می گویم
 تا مذکر باشم زبانرا او می گرداند بذآنج خواهد و من در میان ترجمانی
 ام گویند به حقیقت اوست نه منم اکنون چون مرا بزرگ گردانید مرا
 گفتم کی خالق می خواهند که ترا ببینند گفتم من نخواهم کی ایشانرا بینم اگر
 ۲۰ دوست داری که مرا بیش خالق بیرون آری من ترا خلاف نکم مرا
 بوجدانیت خود بیارای تا خالق تو چون مرا ببیند و در صنع تو نگرند
 صانعرا دیده باشند و من در میان نباشم این مراد من داد و تاج کرامت
 بر سر من نهاد و از مقام بشریتم در گذرانید بس گفتم بیش خالق من
 آی یک قدم از حضرت بیرون نهادم بدم دوم از بای در افتادم ندائی
 ۲۵ شنیدم کی دوست مرا باز آرند کی او بی من نتواند بودن و جز بن راهی

با همه و بی آلت با آلت گفتم بار خدایا بدین مغرور نشوم و ببود خویش
 از تو مستغنی نشوم و تو بی من مرا باشی به از آنک من بی تو خود را
 باشم و بتو با تو سخن گویم بهتر که بی تو با نفس خود گویم گنت اکنون
 شریعت را گوش دار و بای از حد امر و نهی در مگذار تا سعیت بتزد
 ما مشکور باشد گفتم از آنجا کی مرا دینست و دلم را بقین است تو اگر
 شکر گوئی از خود گوئی به از آنک رهی و اگر مدهمت کنی تو از عیب
 منزهی مرا گنت از که آموختی گفتم سایل به داند از مسئول که هم مرادست
 و هم مرید و هم مجابست و هم مجیب چون صفاء سرّ من بدید بس دل
 من ندا از رضاء حق بشنید و رقم خشودی بر من کشید و مرا منور
 گردانید و از ظلمت نفس و از کدورات بشریت در گذرانید دانستم که
 بدو زنک ام و از فضل او بساط شادی در دل افگندم گنت هر چه
 خواهی بخواه گفتم ترا خواهم که از فضل فاضلتری و از کرم بزرگتری و
 از تو بتو قانع گشتم چون تو مرا باشی منشور فضل و کرم در نوشتم از
 خودم باز مدار و آنچه ما دون تو است در پیش من مبار زمانی مرا جواب
 نداد بس تاج کرامت بر فرق من نهاد و مرا گنت حق ی گوئی و
 حقیقت ی جوئی از آنچه حق دیدی و حق شنیدی گفتم اگر دیدم بتو
 دیدم و اگر شنیدم بتو شنیدم نخست تو شنیدی باز من شنیدم و بر روی
 ثناها گفتم لاجرم از کبریا مرا برداد تا در میادین عزّ او می برینم و
 عجایب صنع او می دیدم چون ضعف من بدانست و نیاز من بشناخت
 مرا بقوت خود قوی گردانید و بزینت خود بیاراست و تاج کرامت بر
 سر من نهاد و در سرای توحید بر من گشاد چون مطلع شد که صفات
 من در صفات او برسید از حضرت خود مرا نام نهاد و بخودی خود
 مرا تشریف داد و یکنائی بدید آمد دوتی بر خاست و گنت رضاء ما
 آنست که رضاء نست و رضاء تو آنست که رضاء ماست سخن تو آرایش
 نبدبرد و منی تو کس بر تو نگیرد بس مرا زخم غیرت بچشانید و بازم

معراج شیخ بایزید قدس الله روحه العزیز

این را بیارم و ختم کنیم شیخ گفت بچشم یقین در حق نگرستم بعد از آنک
 مرا از همه موجودات بدرجه استغنا رسانید و بنور خود منور گردانید و
 عجایب اسرار بر من آشکارا کرد و عظمت هویت خویش بر من پیدا آورد
 ۵ من از حق بر خود نگرستم و در اسرار و صفات خویش تأمل کردم نور
 من در جنب نور حق ظلمت بود عظمت من در جنب عظمت حق عین
 حقارت گشت عزت من در جنب عزت حق عین بندار شد آنجا همه صفا
 بود و اینجا همه کدورت باز چون نگاه کردم بود خود بنور او دیدم
 عزت خود از عظمت و عزت او دانستم هرچه کردم بقدرت او توانستم
 ۱۰ کرد دیده قلبم هرچه یافت ازو یافت بچشم انصاف و حقیقت نظر کردم
 همه برستش خود از حق بود نه از من و من بنداشته بودم کی منش می
 برستم گفتم بار خدایا این چیست گفت آن همه منم و نه غیر من یعنی
 مباشر افعال توئی لیکن مقدر و میسر تو منم تا توفیق من روی نماید از
 طاعت تو چیزی نیاید بس دیده من از واسطه دیدن او از من دیده بر
 ۱۵ دوخت و نگرش باصل کار و هویت خویش در آموخت و مرا از بود
 خود ناچیز کرد و بقاء خویش باقی گردانید و عزیز کرد خودی خود
 بی زحمت وجود من بمن نمود لاجرم حق مرا حقیقت بینرود از حق بحق
 نگاه کردم و حق را بحقیقت بدیدم و آنجا مقام کردم و بیمارامیدم و گوش
 کوشش بیانگدم و زبان نیاز در کام نامرادی کشیدم و علم کسبی بگذاشتم
 ۲۰ و زحمت نفس اماره از میان برداشتم بی آلت مدتی قرار گرفتم و فضول
 از راه اصول بدست توفیقی رفتم حق را بر من بخشایش آمد مرا علم ازلی
 داد و زبانی از لطف خود در کام من نهاد و چشم از نور خود بیافرید
 همه موجودات را بحق بدیدم چون بزبان لطف با حق مناجات کردم و از
 ۲۴ علم حق علمی بدست آوردم و بنور او بند و نگرستم گفت ای همه بی همه

بوده است که گبرم و زنار بخوام بریند و گفت کار زنان از کار ما بهتر
 که ایشان در ماهی غسلی کنند از ناپاکی و ما در همه عمر خود غسلی نکردیم
 در باکی و گفت اگر در همه عمر از بایزید این کلمه درست آید از هیچ
 باک ندارد و گفت اگر فردا مرا در عرضات گویند چرا نکردی دوستر
 دارم از آنک گویند چرا کردی یعنی هرچه کنم در وی منی من بود و منی
 شرك است و شرك بدتر از گناه است مگر طاعتی بر من روزه که من در
 میان نباشم و گفت خدای تعالی بر اسرار خلق مطلع است بهر سر که
 نگرذ خالی بیند مگر سر بایزید که از خود بر بیند و گفت ای بسا کس
 که با نزدیک است و از ما دور است و ای بسا کس که از ما دور
 ۱۰ است و با نزدیک است و گفت در خواب دیدم کی زیادت می خواستم
 از حق تعالی بس از توحید چون بیدار شدم گفتم یا رب زیادت نمی
 خواهم بعد از توحید و گفت حق را بخواب دیدم مرا گفت یا بایزید چه
 میخواهی گفتم آن میخواهم که تو می خواهی فرمود که من ترا ام جنانک تو
 مرئی و گفت حق را بخواب دیدم برسیدم که راه بتو جونست گفت ترك
 ۱۵ خود گوی که بمن رسیدی و گفت خلق بندارند که من جون ایشان
 یکی ام اگر صفت من در عالم غیب بینند همه هلاک شوند و گفت مثل من
 جون مثل دریاست که آنرا نه عقی بدیند است و نه اول و آخر بیذاست
 و یکی از وی سوال کرد که عرش چیست گفتم منم و گفت گرسی چیست
 گفتم منم و گفت لوح و قلم چیست گفتم منم گفتند خدایرا بندگانند بدل
 ۲۰ ابرهیم و موسی و عیسی صلوات الله علیهم اجمعین گفت آن همه منم گفتند
 می گویند که خدایرا بندگان اند بدل جبرئیل و میکائیل و اسرافیل گفت
 آن همه منم مرد خاموش شد بایزید گفت بلی هر که در حق محو شد و
 بحقیقت هر چه هست رسید همه حق است اگر آنکس نبوذ حق همه خودرا
 ۲۴ بیند عجب نبوذ والله اعلم و احکم

چیست گفتم آنک دل در کس نیندازد بجز خدای گفتمند در مجامدها چون
 بودی گفتم شانزده سال در محراب بودم و خود را چون زن حایض دیدم
 و گفتم دنیا را سه طلاق دادم و یگانه را یگانه شدم بیش حضرت بایستادم
 گفتم بار خدایا جز از تو کس ندارم و چون ترا دارم همه دارم چون
 صدق من بدانست نخست فضل که کرد آن بود که خاشاک نفس از بیش
 من بر داشت و گفتم حق تعالی امر و نهی فرمود آنها که فرمان او را
 نگاه داشتند خلعت یافتند و بدان خلعت مشغول شدند و من نخواستم
 از وی جز ویرا و گفتم چندان یادش کردم که جمله خلقان یادش کردند
 تا بجائی که یادکرد من یادکرد او شد بس شناخت او تاختن آورد و
 ۱۰ مرا نیست کرد دگر باره تاختن آورد و مرا زند کرد و گفتم بنداشتم کی
 من او را دوستی دارم چون نگه کردم دوستی او مرا سابق بود و گفتم
 هر کسی در دریای عمل غرقه گشتند و من در دریا بر غرقه گشتم یعنی
 دیگران ریاضت خود دیدند و من عنایت حق دیدم و گفتم مردمان
 علم از مردگان گرفتند و ما از زنده علم گرفتیم کی هرگز نمیرد همه
 ۱۵ بحق گویند و من از حق گویم لاجرم گفتم هیچیز بر من دشوارتر از
 متابعت علم نبود یعنی علم تعلیم ظاهر و گفتم نفس را بخدای خواندم اجابت
 نکرد ترک او کردم و تنها رفتم بحضرت و گفتم دل را بآسمان بردند کرد
 همه ملکوت بگشت و باز آمد گفتم چه آوردی گفتم محبت و رضا که
 پادشاه این هر دو بوزند و گفتم چون حق را بعلم خویش دانستم گفتم
 ۲۰ اگر بکنایت او ترا بس نیست بکنایت هیچ کس ترا بسند نبود تا جوارح را
 در خدمت آوردم هر گاه کی یکی کاهلی کردی بدیگر اندام مشغول شدی تا
 بایزید شد و گفتم خواستم تا سختترین عقوبتی بر تن خود بدانم کی چیست
 هیچیز بدتر از غفلت ندیدم و آتش دوزخ با مردان آن نکند که يك ذره
 ۲۴ غفلت کند و گفتم سالهاست تا نمازی کنم و اعتقادم در نفس بهر نمازی آن

داند که بحقیقت معرفت رسیده است گفت آن وقت که فانی کردد در تحت اطلاع حق و باقی شود بر بساط حق بی نفس و بی خلق بس او فانی بود باقی و باقی بود فانی و مردۀ بود زندۀ و زندۀ بود مردۀ و نحوئی مکشوف بود و مکشوفی محبوب شیخرا گفتند سهل عبد الله در معرفت سخن گویند گفت سهل بر کناره دریا رفته و در گرداب افتاده گفتند ای شیخ انک در بحر غرق شوذ حال او چون بود گفت از آنجا که دیدار خلق است نا وای هر دو کون بود و بساط گفت و گوی در نوردد که عرف لله کلّ لسانه گفتند درویشی چیست گفت آنک کسی را در کج دل خویش بای بگنجی فرو شوذ و آنرا رسوای آخرت گویند در آن کج گوهری یابد آنرا محبت گویند هرکه آن گوهر یافت او درویش است گفتند مرد بخدای کی رسد گفت ای مسکین هرگز رسد گفتند بجه یافتی آنچه یافتی گفت اسباب دنیا را جمع کردم و بزنجیر قناعت بستم و در منجیق صدق نهادم و بدریای نا امیدی انداختم گفتند عمر تو چندست گفت چهار سال گفتند چگونه گفت هفتاد سال بود تا در حجّ دنیا بودم اما چهار سالست تا اورا ی بینم جنانک مبرس و روزگار حجاب از عمر نباشد احمد خضرویه شیخرا گفت بنهایت توبه نی رسم شیخ گفت نهایت توبه عزّتی دارد و عزّت صفت حق است مخلوقی کی بدست تواند آوردن برسیدند از نماز گفت بیوستن است و بیوستن نباشد مگر بعد از گسستن گفتند راه بخدای چگونه است گفت غایب شو از راه و بیوستی بالله گفتند جرا مدح گرسنگی ی گوئی گفت اگر فرعون گرسنه بودی هرگز آنا رَبِّکُمْ الاعلیٰ نگفتی و گفت هرگز متکبّر بوی معرفت نیابد گفتند نشان متکبّر چیست گفت آنک در هزده هزار عالم نفسی به بیند خبیث تر از نفس خویش گفتند بر سر آب ی روی گفت خوب باره بر آب بروذ گفتند در هوا ی بری گفت مرغ در هوا ی برذ گفتند بشی بکعبه ی روی گفت جادوی در شبی از هند بدهاوند ی روز گفتند بس کار مردان

حق اورا بر قدر همت وی و بقدر دوری او از نفس خود بجوش نزدیک گردانند گفتند مارا زهد و عبادت می فرمائی و تو زیادت زهد و عبادت نمی کنی شیخ نعره بزد و گنت زهد و عبادت از من شکافته اند برسیدند که راه بحق چگونه است گنت نو از راه بر خیز که بحق رسیدی گفتند ° بجه بحق توان رسید گنت بکوری و کزی و کدگی گفتند بسیار سخنها بیران شنیدیم هیچ سخن عظیم تر از آن سخن تو نیست گنت ایشان در بحر صفا معامله گفتند و من از بحر صفا منت می گویم ایشان آمیخته می گویند من خالص می گویم آمیخته آمیخته را باک نکند ایشان گفتند نو و ما و من می گویم تو بر تو یکی وصیت خواست گنت بر آسمان نگر نگه کرد گنت ۱۰ می دانی که این کی آفریده است گنت دائم گنت آنکس که آفریده است هر جا کی باشی بر تو مطلع است ازو بر حذر باش یکی گنت این طالبان از سیاحت نمی آسایند گنت آنج مفصود است مقیم است نه مسافر مقیم را طلبیدن محال بود در سفر گفتند صحبت با کی دارم گنت آنک جون بیمار شوی ترا باز برسند و جون گاهی کی توبه قبول کند و هر چه ۱۵ حق از تو داند ازو بوشینده نبوذ یکی گنت چرا شب نماز نمی کنی گنت مرا فراغت نماز نیست من گرد ملکوت می گردم و هر کجا افتاده ایست دست او می گیرم یعنی کار در اندرون خود می کنم گفتند بزرگترین نشان عارف چیست گنت آنک با تو طعام میخورد و از تو می گریزد و از تو می خرد و بتو می فروشد و دلش در حضایر قدس بشت ببالش ۲۰ انس باز نهاده باشد و گنت عارف آنست که در خواب جز خدای نه بیند و با کس جز از وی موافقت نکند و سرّ خود جز با وی نگشاید برسیدند از امر معروف و نهی منکر گنت در ولایتی باشید که در وی امر معروف و نهی منکر نباشد که هر دو در ولایت خلق است در ۲۴ حضرت وحدت نه امر معروفست و نه نهی منکر باشد گفتند کی مرد کی

بمضوری غفلت است و گفت محبت آنست که بسیار خودرا اندک شمیری و اندک حق بسیار دانی و گفت محبت آنست که دنیا و آخرت را دوست نداری و گفت اختلاف علما رحمتست مگر در تجربید و توحید و گفت گرسنگی ابريست که جز باران حکمت نباراند و گفت دورترین خلائق بحق آن باشد که اشاره بیش کند و گفت نزدیکترین خلائق بحق آنست که بار خلق بیش کشد و خوی خوش دارد و گفت فراموشی ننس یاز کردن حق است و هرک حقرا بحق شناسد زنده گردد و هرک حقرا بخود شناسد فانی گردد و گفت دل عارف چون جراحی است در قندیلی از آبگینه باک که شعاع او جمله ملکوت را روشن دارد او را از تاریکی چه باک و گفت هلاک خود در دو چیز است یکی خلق را حرمت نداشتن و یکی حقرا منت نداشتن گفتند فریضه و سنت چیست گفت فریضه صحبت مولی است و سنت ترك دنیا نقلست که مریدی بسنری می رفت شیخرا گفت مرا وصیتی کن گفت بسه خصلت ترا وصیت کنم چون با بدخوئی صحبت داری خوی بد او را با خوی نیک خود آر تا عیشت ۱۵ مهیا و مهنا بود و چون کسی با تو انعامی کند اول خدا را شکر کن بعد از آن آنکس را که حق دل او بر تو مهربان کرد و چون بلائی روی بتو نهد بعجز معترف گرد و فریاد خواه که تو صبر نتوانی کرد و حق باک ندارد برسیند از زهد گفت زهد را قیمتی نیست که من سه روز زاهد بودم روز اول در دنیا و روز دوم در آخرت و روز سوم از آنج غیر ۲۰ خدا است هاننی آواز داد که ای بایزید تو طاقت ما نداری گفتم مراد من اینست بگوش من آمد که یافعی یافعی و گفت کمال رضاء من ازو تا حدی است که اگر بنده را جاوید بعلین بر آرد و مرا باسئل السافلین جاوید فرو برد من راضی تر باشم از آن بنده برسیند که بنده بدرجه کمال ۲۴ کی رسد گفت چون عیب خودرا بشناسد و همت از خلق بر دارد آنگاه

در حواله مشوید و اگر همه بی دولتی در رادنان افتد نومید مگردید که کار خدای کن فیکون بود و هرکه بخود فرو نگرذ و عبادت خویش خالص بیند و از صفاء کشف خود حسابی بر تواند گرفت و نفس خود را اخبت النفوس نبیند او از هیچ حساب نیست و گفت هرک دل خود را مرده گرداند بکثرت شهوات او را در کفن لعنت بیچند و در زمین ندامت دفن کنند و هرک نفس خود را بپرانند بیاز ایستادن از شهوات او را در کفن رحمت بیچند و در زمین سلامت دفن کنند و گفت بحق نرسید آنک رسید مگر بچفظ حرمت و از راه نینتاز آنک از راه افتاد مگر بترك حرمت کردن و گفت هرگز این حدیث را بطلب نتوان یافت ادا جز طالبان

۱۰ نیابند و گفت چون درید نعره زند و بانگ کند حوضی بود و چون خاموش بود دریائی شود بر دُرّ و گفت یا جنان نمای که هستی یا جنان باش که می نمائی و گفت هرکرا ثواب خدای بفردا افتد خود امروز عبادت نکرده است که ثواب هر نفسی از مجاهدات در حال حاصل است و گفت علم عذر است و معرفت مکر است و مشاهده حجاب بس کی خواهی یافت

۱۵ چیزی که می طلبی و گفت قبض دلها در بسط نفوس است و بسط دلها در قبض نفوس است و گفت نفس صفتی است که هرگز نرود جز بیاطل و گفت حیوة در علم است و راحت در معرفت و رزق در ذکر و گفت شوق دار الملک عاشقانست در آن دار الملک تختی از سیاست فراق نهاده است و تیغی از هول هجران کشیده و یک شاخ نرگس وصال بردست

۲۰ رجا داده و در هر نفسی هزار سر بدان تیغ بردارند و گفت هفت هزار سال بگذشت و هنوز آن نرگس غصّا طریبا است که دست هیچ امل بندو نرسیده است و گفت معرفت آنست که بشناسی که حرکات و سکونات خلق بخدای است و گفت نوکل زیستن را بیک روز باز آوردن است و

۲۴ اندیشه فردا باک انداختن و گفت ذکر کثیر نه بعدد است لیکن

باشند و گفت هر روز هزار کس درین راه آیند شبانگاه از ایمان بر
 آیند و گفت هرج هست در دو قدم حاصل آید که یکی بر نصیبها
 خود نهد و یکی بر فرمانها حق آن يك قدم را بر دارد و آن دیگر بر
 جای بدارد و گفت هرک ترک هوا گفت بحق رسید و گفت هرک نزدیک
 حق بود همه چیز و همه جای اورا بود زیرا که حق تعالی همه جای است
 و حق را همه چیز هست و گفت هرک بحق عارف است جاهل است و
 هرک جاهل حق است عارف است و گفت عارف طیار است و زاهد سیار
 است و گفت هرک خدایا شناخت عذابی گردد بر آتش و هرک خدایا
 ندانست آتش برو عذاب گردد و هرک خدایا شناخت بهشت را ثوابی
 ۱۰ گردد و بهشت برو وبالی گردد و گفت عارف هیچ شاذ نشود جز بوصول
 و گفت که نفاق عارفان فاضلتر از اخلاص مریدان و گفت آنج روایت
 می کنند که ابرهیم و موسی و عیسی صلوات الله علیهم اجمعین گفتند خدایا
 ما را از امت محمد گردان گمان بری که آرزوی فضایح این مشتی
 ریاستجوی کردند کلاً و حاشا بل که ایشان درین امت مردانی دیدند
 ۱۵ که اقدام ایشان بر تحت ثری بود و سرهه ایشان از اعلی عالیین برگزیده
 و ایشان در میان گم شده و گفت حظ اولیا در تفاوت درجات از چهار
 نامست و قیام هر فرقی از ایشان بنامی است از نامها خدای و آن قول
 خدای است هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ هرکرا حظ او ازین نامها
 زیادت تر بود بظاهر عجایب قدرت وی نگران تر بود و هرکرا حظ
 ۲۰ او ازین نامها باطن بود نگران بود بدآنچ روز از انوار و
 اسرار و هرکرا حظ او ازین نامها اول بود شغل او بدان بود که
 اندر سبقت رفته است و هرکرا حظ او ازین نامها آخر بود شغل او
 بمستقبل بسته بود با آنچ خواهد بود و هرکس را ازین کشف بر قدر
 ۲۴ طاقت او بود و گفت اگر همه دولتها که خلائق را بود در حواله شما افتد

فارغ اند مغلوب مشاهده معشوق اند که بر عاشق عشق خود دیدن
 تاوانست و در مقابله مطلوب بطلب گاری خود نگرستن در راه محبت
 طغیانست و کننت حق بر دل اولیاء خود مطلع گشت بعضی از دلها
 دید که بار معرفت او نتوانست کشید بعبادتش مشغول گردانید و کننت
 ۵ بار حق جز بارگیران خاص بر ندارند که مدال کرده مجاهده باشند و
 ریاضت یافته مشاهده و کننت کاشکی کی خلق بشناخت خود توانندی
 رسید که معرفت ایشانرا در شناخت خود تمام بودی و گفت جهد کن تا
 يك دم بدست آری که آن دم در زمین و آسمان جز حق را نه بینی یعنی
 تا بدان دم همه عمر توانگر نشینی و گفت علامت آنک حق اورا دوست
 ۱۰ دارد آن است که سه خصلت بدو دهد سخاوتی جون سخاوت دریا و
 شنفقی جون شنفقت آفتاب و تواضعی جون تواضع زمین و گفت حاجبان
 بقالب گرد کعبه طواف کنند بقا خواهند و اهل محبت بقلوب گردند گرد
 عرش و لقا خواهند و گفت در علم علی است که علما ندانند و در زهد
 زهدی است که زاهدان نشناسند و گفت هرکرا بر گریند فرعون را بدو
 ۱۵ گمارد تا اورا می رنجاند و گفت این همه گفت و گوی و مشغله و بانگ
 و حرکت و آرزو بیرون برده است درون برده خاموشی و سکونت و آرام
 است و گفت این دلبری جیدانست که خواجه غایب است از حضرت
حق و عاشق خود است جون حضور حاصل آمد چه جای گفت و گوئیست
 و گفت صحبت نیکان به از کار نیک و صحبت بدان بتر از کار بد
 ۲۰ و گفت همه کارها در مجاهده باید کرد آنگاه فضل خدای دیدن نه فعل
 خویش و گفت هرکه خذایرا شناخت اورا با سوال حاجت نیست و نبود
 و هرک نشناخت سخن عارف در نیاید و گفت عارف آنست که هیچیز
 مشرب گاه او نیره نگرداند هر کدورت که بدو رسد صافی گردد و گفت
 ۲۵ آتش عذاب آنکس راست که خذایرا نداند اما خدای شناسان بر آتش عذاب

معارف از عارف نیابت دارد و عارف به معرفت نرسد تا از معارف یازد و گفت طلب علم و اخبار از کسی لایق است که از علم معلوم شود و از خبر بمخبر اما هر که از برای مباحثات علمی خوانند و بدان رتبت و زینت خود طلب کند تا مخلوقی او را بندیزد هر روز دورتر باشد و از و مهجورتر گردد و گفت دنیا چه قدر آن دارد که کسی گذاشتن او کاری بندارد که محال باشد که کسی حقرا شناسد و دوستش ندارد و معرفت بی محبت قدری ندارد و گفت از جو بهاء آب روان آوازی شنوی که چگونه می آید چون بدریا رسد ساکن گردد و از در آمدن و بیرون شدن او دریا را نه زیادت بود و نه نقصان و گفت او را بندگاند اگر ساعتی در دنیا از وی محبوب مانند او را نبرستند و طاعتش ندارند یعنی چون محبوب مانند نابود گردند و نابود عبادت چون کند و گفت هر که خدایرا داند زبان بسختی دیگر جز یاد حق نتواند گشاذ و گفت کترین چیزی که عارف را واجب آمد آنست که از مال و ملک تبراً کند و حق اینست که اگر هر دو جهان در سر دوستی او کنی هنوز اندک باشد ۱۰ و گفت ثواب عارفان از حق حق باشد گفت عارفان در عیان مکان جویند و در عین اثر نگویند و اگر از عرش تا ثری صد هزار آدم باشند با ذرایر بسیار و اتباع و نسل بی شمار و صد هزار فریشته مقرب چون جبرئیل و میکائیل قدم از عدم در زاویه دل عارف نهند او در جنب وجود و معرفت حق ایشانرا موجود نه بندارد و از در آمدن و بیرون شدن ایشان خبر ندارد و اگر بخلاف این بود مدعی بود نه عارف و گفت عارف معروف را بیند و عالم با عالم نشیند عالم گویند من جکم عارف گویند او جکند و گفت بهشت را نزد دوستان حق خطری نباشد و با این همه که اهل محبت بمحبت مهجور اند کار آن قوم دارند که اگر خفته اند و اگر بیدارند طالب و مطلوب اند و از طلب گاری و دوست داری خود

بهشت را جکند و گفت يك ذره حلاوت معرفت در دلی به از هزار قصر
 در فردوس اعلی و گفت یگانگی او بسیار مردان مردرا عاجز گرداند و
 بسی عاجزانرا برمدی رساند و گفت اگر توانید بسر قاعده فناء اول باز
 روید تا بدین حدیث رسید و اگر نه این همه صلاح و زهد باذست کی
 بر شامی زند و گفت خدای شناسان ثواب بهشت اند و بهشت وبال
 ایشان و گفت گناه شمارا جنان زیان ندارد که بی حرمتی کردن و خوار
 داشتن برادری مسلمان و گفت دنیا اهل دنیا را غرور در غرور است
 و آخرت اهل آخرت را سرور در سرور است و دوستی حق اهل معرفت را
نور در نور و گفت در معاینه کار نقد است اما در مشاهده نقد است
 ۱۰ و گفت عبادت اهل معرفت را باس انفس است و گفت چون عارف
 خاموش بود مرادش آن بود کجا حق سخن گوید و چون چشم بر هم نهد
 مقصودش آن بود که چون باز کند بحق نگرد و چون سر بزانو نهد طلب
 آن کند که سر بر ندارد تا اسرافیل صور بدهد از بسیاری انس که بخدای
 دارد و گفت سوار دل باش و بیاضه تن و گفت علامت شناخت حق
 ۱۵ گر بختن از خلق باشد و خاموش بودن در معرفت او و گفت هر که بحق
 مبتلا گشت مملکت ازو دریغ ندارند و او خود بهر دو سرای سر فرو
 نیارد و گفت عشق او در آمد و هرج دون او بود بر داشت و از ما
 دون اثر نگذاشت تا یگانه ماند جنانک خود یگانه است و گفت کمال
 عارف سوختن او باشد در دوستی حق و گفت فردا اهل بهشت بزیارة
 ۲۰ روند چون باز گردند صورتها بر ایشان عرضه کند هرک صورت اختیار
 کرد او را بزیارت راه ندهند و گفت بند را هیچ به از آن نباشد که بی هیچ
 باشد نه زهد دارد و نه علم و نه عمل چون بی همه باشد با همه باشد
 و گفت این قصه را الم باید که از قلم هیچ نیاید و گفت عارف جندان از
 ۲۴ معرفت بگویند و در کوی او بپویند که معارف نماند و عارف برسند بس

و در دریا عجز غرق شده گنت مدتی گرد خانه طواف می کردم چون بحق رسیدم خانه را دیدم که گرد من طواف می کرد گنت شبی دل خویش می طلبیدم و نیافتم سحرگاه ندائی شنیدم کی ای بایزید بجز از ما چیزی دیگری طلبی ترا با دل چه کارست و گنت مرد نه آنست که بر بی چیزی روز مرد آنست که هر جا کی باشد هر چه خواهد بیش آید و با هرک سخن گوید از وی جواب شنود و گنت حق مرا بجائی رسانید که خلابی بجهلگی در میان دو انگشت خود بدیدم و گنت مرید را حلاوت طاعت دهند چون بدان خرم شود شادی او حجاب قرب او گردد و گنت کمترین درجه عارف آنست که صفات حق در وی بود و گنت اگر بدل ۱۰ خلابی مرا بآتش بسوزانند من صبر کنم از آنجا کی من محبت او را هنوز هیچ نکرده باشم و اگر گاه من و از آن همه خلابی بیامرزد از آنجا کی صفت رأفت و رحمت اوست هنوز بس کاری نباشد و گنت توبه از معصیت یکی است و از طاعت هزار یعنی عجب در طاعت بدتر از گناه و گنت کمال درجه عارف سوزش او بود در محبت و گنت علم ازل دعوی کردن از کسی درست آید که اول بر خود نور ذات نماید و گنت دنیا را دشمن گرفتم و نزد خالق رفتم و خدا را بر مخلوقات اختیار کردم تا جندان محبت حق بر من مستولی شد که وجود خود را دشمن گرفتم چون زحمات از میانه برداشتم انس ببقاء لطف حق داشتم و گنت خدا را بندگانند که اگر بهشت با همه زینتها برایشان عرضه کنند ایشان از بهشت ۲۰ هآن فریاد کنند که دوزخیان از دوزخ و گنت عابد بختیفت و عامل بصدق آن بود که بتیغ جهند سر همه مرادات بردارد و همه شهوات و تمنای او در محبت حق ناجیز شود آن دوست دارد کی حق خواهد و آن آرزو کند که حق شاهد او بود و گنت نه خداوند تعالی برضاء خویش ۲۴ بندگانرا بهشت می برد گفتند بلی گنت چون رضاء خود بکسی دهد آنکس

نکیم و گفتم اگر فردا در بهشت دیدم نماید چندان نوحه و ناله کم که اهل هنت دوزخ از گریه و ناله من عذاب خود فراموش کنند و گفتم کسانی که بیش از ما بوده اند هر کسی بجزی فرو آید ما بهیچ فرو نیامدیم و یکبارگی خود را فدای او کردیم و خود را از برای خود نخواهیم که اگر يك ذره صفت ما بصعرا آید هنت آسمان و زمین درهم آفتند و گفتم او خواست که ما را بیند و ما نخواستیم که او را بینیم یعنی بندها خواست نمود و گفتم جهل سال روی بخفتی کردم و ایشان را بحق خواندم کسی مرا اجابت نکرد روی از ایشان بگردانیدم چون بحضرت رفتم همراهِ بیش از خود آنجا دیدم یعنی عنایت حق در حق خلق بیش از عنایت خود دیدم آنچه خواستم حق تعالی بيك عنایت آن همراهِ بیش از من بخود رسانید و گفتم از بایزیدی بیرون آمدم چون ما را از پوست بس نگه کردم عاشق و معشوق و عشق یکی دیدم که در عالم توحید همه یکی توان بود و گفتم از خدای بخدای رفتم تا ندا کردند از من در من که ای تو من یعنی بمقام الفناء فی الله رسیدم و گفتم چند هزار مقامات از بس کردم چون نگه کردم خود را در مقام حِزْبُ آلِهِ دیدم یعنی بمعنی الله که آن کُنه است راه نیست و گفتم حق تعالی سی سال آینه من بود اکنون من آینه خودم یعنی آنچه من بودم نماندم که من و حق شریک بود چون من نماندم حق تعالی آینه خویش است اینک بگویم کی آینه خویشم حق است که بزبان من سخن گوید و من در میان نابدیدم و گفتم ساها برین درگاه مجاور بودم بعاقبت حیرت بدیدم و جز حیرت نصیب ما نیامد و گفتم به درگاه عزت شدم هیچ زحمت نمود اهل دنیا دنیا مشغول بودند و محبوب و اهل آخرت باختر و مدعیان بدعوی و ارباب طریقت و تصوف قوی باکل و شرب و گریه و قوی بساع و رقص و آنها کی ۲۴ مدهمان راه بودند و بیش روان سپاه بودند در بادیه حیرت گم شده بودند

روئی داری که در تو نکرذ گنت ای شیخ آن نظر از برای آن میخوام تا سرو رویم نیکو شود شیخ را از آن سخن عظیم خوش آمد گنت راست گنتی نقلست که يك روز سخن حقیقت می گنت و لب خویش می مزید و می گنت هم شراب خواره ام و هم شراب و هم ساقی نقلست که گنت هفتاد زنار از میان گشاذم یکی بماند هر چند جهد کردم که گشاذه شود فی شد زاری کردم و گنتم الهی قوت ده تا این نیز بکشام آوازی آمد که همه زنارها گشاذی این یکی گشاذن کار تو نیست و گنت بهمه دستها در حق بکوفتم آخر تا بدست نیاز نکوفتم نگشاذند و بهمه زبانها بار خواستم تا بزبان اندوه بار نخواستم بار ندادند بهمه قدمها براه او برفتم تا بقدم ذل نرفتم ۱۰ بمنزلگاه عزت نرسیدم و گنت سی سال بود تا من می گنتم چنین کن و چنین ده و جون بقدم اول معرفت رسیدم گنتم الهی تو مرا باش و درجه میخوای کن و گنت سی سال خذایرا یاد کردم جون خاموش شدم بنگرستم حجاب من ذکر من بود و گنت یکبار بدرگاه او مناجاة کردم و گنتم کیف الوصول الیک ندائی شنیدم که ای بایزید طَلِقْ نَفْسَكَ تَأْمِنًا ثُمَّ قُلِ اللَّهُ نَحْسَتِ ۱۰ خودرا سه طلاق ده و آنکه حدیث ما کن و گنت اگر حق تعالی از من حساب هفتاد ساله خواهدد من از وی حساب هفتاد هزار ساله خواهم از بهر آنک هفتاد هزار سالست تا أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ گفته است و جمله را در شور آورده از بلی گنتن جمله شورها کی در آسمان و زمین است از شوق أَلَسْتُ است بس گنت بعد از آن خطاب آمد که جواب شنو روز شمار ۲۰ هفت اندامت ذره ذره گردانیم و بهر ذره دیداری دهیم گوئیم اینک حساب هفتاد هزار ساله و حاصل و باقی در کنارت نهادیم و گنت اگر هشت بهشت را در کلبه ما گشایند و ولایت هر دو سرای باقطاع بما دهند هنوز بدان يك آه کی در سحرگاه بر یاد شوق او از میان جان ما بر آید ۲۴ ندهیم بل که يك نفس که بدرد او بر آیم با ملک هزده هزار عالم برابر

تو نشانی می دهند که آنا عند المنکسرة قلوبهم اگر آسمانیان اند از زمینیان می جویند و اگر زمینیان اند از آسمانیان می طلبند اگر جوانست از پیر می طلبد و اگر پیر است از جوان می طلبد و اگر خرابانیست از زاهد می طلبد اگر زاهد است از خراباتی می طلبد و گنت جون بمقام قرب رسیدم گنتند بخواه گنتم مرا خواست نیست هم تو از بهر ما بخواه گنتند بخواه گنتم ترا خواهم و بس گنتند تا وجود بایزید ذره می ماند این خواست محالست دع نفسک ونعال گنتم بی زلت باز نتوانم گشت گستاخی خواهم کرد گنتند بکوی گنتم بر همه خلائق رحمت کن گنتند باز نگر باز نگرستم هیچ آفریده ندیدم الا اورا شنیی بود و حق را بر ایشان بسی تکخواه تر از خود دیدم ۱۰ بس خاموش شدم بعد از آن گنتم بر ابلیس رحمت کن گنتند گستاخی کردی برو که او از آتش است آتشی را آتش باید تو جهد آن کن که خود را بدان نیاری که سزای آتش شوی کی طاقت نیاری نفلس که گنت حق تعالی مرا دو هزار مقام در بیش خود حاضر کرد و در هر مقامی مملکتی بر من عرضه کرد من قبول نکردم مرا گنت ای بایزید چه میخواهی گنتم آنک ۱۵ هیچ نخواهم و چون کسی از وی دعائی خواستی گنتی خداوند خلق تو اند و تو خالق ایشان من در میانه کیستم که میان تو و خلق تو واسطه باشم با خود گنتی او دانای اسرارست مرا با این فضولی چه کار و یکی بیش شیخ آمد و گنت مرا چیزی آموز که سبب رستگاری من بود گنت دو حرف یاد گیر از علم جندبنت بس که بدانی که خدای بر تو مطلع است ۲۰ و هرچه می کنی می بیند و بدانی که خداوند از عمل تو بی نیازست و بک روز شیخ می رفت جوانی قدم بر قدم شیخ نهاد و می گنت قدم بر قدم مشایخ چنین نهند و بوستینی در بر شیخ بود گنت با شیخ بار ازین بوستین بن ده تا برکت تو بن رسد شیخ گنت اگر تو بوست بایزید در خود کشتی سوخت ندارد تا عمل بایزید نکنی و بک روز شوربند را دید که می گنت ۲۵ الهی در من نگر شیخ گفت از سر غیرت و غلبات وجد که نیکو سر و

که مریدی داشت که بیست سال بود تا از وی جدا نشده بود هر روز که شیخ او را خواندی گنتی ای بسر نام تو چیست روزی مرید گنت ای شیخ مرا افسوس میکنی بیست سالست تا در خدمت تو می باشم و هر روز نام من می برسی شیخ گنت ای بسر استهزا نمی کنم لکن نام او آمده است و همه نامها از دل من برده نام نو یاز می گیرم و باز فراموش می کنم نقلست که گنت در همه عمر خویش می بایدم که یک نماز کنم کی حضرت او را شاید و نکردم شبی از نماز خفتن تا وقت صبح چهار رکعت نماز می گزاردم هر بار که فارغ شدمی گنتی به ازین باید نزدیک بود که صبح بدهم و تر بیاوردم و گفتم الهی من جهد کردم تا در خور تو بود اما ۱۰ نبود در خور بایزید است اکنون ترا بی نمازان بسیار اند بایزید را یکی از ایشان گیر و گنت بعد از ریاضات جهل سال شبی حجاب بر داشتند زاری کردم کی راحم دهید خطاب آمدم که با کوزه که تو داری و بوستینی ترا بار نیست کوزه و بوستین بینداختم ندائی شنیدم که یا بایزید با این مدعیان بگوی که بایزید بعد از جهل سال ریاضت و مجاهدت با کوزه ۱۵ شکسته و بوستینی باره باره تا نینداخت بار نیافت تا شام کی چندین علابی بخود باز بسته ایند و طریقته را دانه دام هواء نفس ساخته ایند کلا و حاشا که هرگز بار یابید نقلست که کسی گوش می داشت وقت سحرگای تا چه خواهد کرد یکبار گنت الله و بینتاد و خون از وی روان شد گفتند این چه حالت بود گنت ندا آمد که تو کیستی که حدیث ما کنی ۲۰ نقلست کی شبی بر سر انگشتان بای بود از نماز خفتن تا سحرگاه و خادم آن حال مشاهده می کرد و خون از چشم شیخ بر خاک می ریخت خادم در تعجب ماند بامداد از شیخ برسید که آن چه حال بود ما را از آن نصیبی کن شیخ گنت اول قدم کی رفتم بعرش رفتم عرش را دیدم چون گرگ لب آلوده و تهی شکم گفتم ای عرش بتو نشانی می دهند که الرحمن علی العرش ۲۵ استوی بیا تا چه داری گنت چه جای این حدیث است که ما را نیز بدل

و جنین خالی و کارهائی بدین شگرفی و جنین تنهائی هائی آواز داد که درگاه خالی نه از آنست که کسی نی آید از آنست که ما نمی خواهیم که هر ناشسته روئی شایسته این درگاه نیست نیت کردم که جمله خلایق را بخواهم باز خاطری در آمد که مقام شفاعت محمداست و علیه السلام ادب نگاه داشتم خطابی شنیدم که بدین یک ادب که نگاه داشتی نامت بلند گردانیدم چنانکه تا قیامت گویند سلطان العارفين بایزید در پیش امام ابو نصر قشیری گفتند بایزید جنین حکایتی فرموده است که من دوش خواستم کی از کرم ربوبیت در خواهم تا ذیل غفران بر جرم خلق اولین و آخرین بوشد لیکن شرم داشتم کی بدین قدر حاجت بحضرت کرم مراجعت کنم و شفاعت که مقام صاحب شریعت است در تصرف خویش آرم ادب نگاه داشتم قشیری گفت بهذه المهمة نال ما نال بایزید بدین همت بلند در اوج شرف ببرواز رسیده است نقلست که شیخ گفت اول بار که بخانه رفتم خانه دیدم دوم بار که بخانه رفتم خذاوند خانه دیدم سوم بار نه خانه دیدم و نه خذاوند خانه یعنی در حق کم شدم که هیچ نمی دانستم که اگر می دیدم حق می دیدم و دلیل برین سخن آنست که یکی بدر خانه بایزید شد و آواز داد شیخ گفت کرا می طلبی گفت بایزید را گفتم بیچاره بایزید سی سالست تا من بایزید را می طلبم نام و نشان نمی یابم این سخن با ذو النون گفتند گفت خدای برادر مرا بایزید پیامرزا که با جماعتی که در خدای کم شده اند کم شده است نقلست که بایزید را گفتند که از مجاهد خود ما را چیزی بگو گفت اگر از بزرگتر گویم طاقت ندارید اما از کمترین بگویم روزی نفس را کاری بفرمودم حرونی کرد یعنی فرمان نبرد یک سالش آب ندادم گفتم یا نفس تن در طاعت ده یا در تشکی جان به و گفتم جگونی در کسی که حجاب او حق است یعنی تا او می داند که حق است حجابست او می باید که ۲۵ نماند و دانش او نیز نماند تا کشف حقیقی بود و در استغراق جان بود

خلاق بندارند که راه به خدای روشن تر از آفتابست و من چندین سالست
تا از وی خواهم کی مقدار سر سوزنی ازین راه بر من گشاده گرداند و نی
شود نقلست که آن روز که بلائی بدو نرسیدی گنتی الهی نان فرستادی
نان خورش ی باید بلائی فرست تا نان خورش کم روزی بو موسی از
شیخ برسید که بامدادت جونست گنت مرا نه بامدادست و نه شبانگاه
و گنت بسینه ما آواز دادند که ای بایزید خزاین ما از طاعت منقول
و خدمت بسندیک برُاست اگر ما را میخواهی چیزی بیاور که ما را نبوذ
گفتم خداوندا آن چه بوذ که ترا نباشد گنت بیچارگی و عجز و نیاز و
خواری و شکستگی و گنت بصحرا شدم عشق باربک بوذ و زمین تر شده
۱۰ جنانک بای مرد بگلزار فرو شوذ بای من بعشق فرو ی شد و گنت از
نماز جز ایستادگی تن ندیدم و از روزه جز گرسنگی ندیدم آنج مراسم
از فضل اوست نه از فعل من بس گنت بچهد و کسب هیچ حاصل نتوان
کرد و این حدیث که مراسم بیش از هر دو کونست لکن بنده نیکبخت
آن بوذ که ی روذ ناگاه بای او بگنجی فرو روذ و توانگر گردذ و گنت
۱۵ هر مرید که در ارادت آمد مرا فروتر بایست آمد و برای او با او
سخن گنت نقلست که چون در صفات حق سخن گنتی شاذمان و ساکن
بوذی و چون در ذات سخن گنتی از جای برفتی و در جنبش آمدی
و گنتی آمد آمد و بسر آمد شیخ مردی را دید که ی گنت عجب دارم
از کسی که او را داند و طاعتش نکذ شیخ گنت عجب دارم از کسی که
۲۰ او را داند و طاعتش کند یعنی عجب بوذ که بر جای بماند نقلست که ازو
برسیدند که این درجه بچه یافتی و بدین مقام بچه رسیدی گنت شبی در
کودکی از بسطام بیرون آمدم ماهتاب ی نافت جیهان آرامیک و حضرتی
دیدم که هزده هزار عالم در جنب آن حضرت ذره نمود شوری در من
۲۴ افتاد و حالتی عظیم بر من غالب شد گفتم خداوندا درگاهی بدین عظیمی

گفت من میگویم که مرید من آنست که بر کنارۀ دوزخ بایستد و هرکرا بدوزخ برند دست او بگیرد و بهیشت فرستد و بجای او خود بدوزخ رود گفتند چرا بدین فضل که حق با تو کرده است خلق را بخدای نخوانی گفت کسی را که او بند کرد بایزد چون تواند که بر دارد بزرگی بیش بایزد رفت اورا دید سر بگریبان فکرت فرو برده چون سر بر آورد گفت ای شیخ چه کردی گفت سر بفنای خود فرو بردم و بقای حق بر آوردم يك روز خطیب بر منبر این آیت بر خواند مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ جنان سر بر منبر زد که بیهوش شد چون بیهوش آمد گفت چون دانستی این گدای دروغ زن را کجا می آوردی تا دعوی معرفت تو کنی مریدی شیخ را دید که می لرزید گفت یا شیخ این حرکت تو از چیست شیخ گفت سی سال در راه صدق قدم باید زد و خاک مزابل بمحاسن باید رفت و سر بر زانوی اندوه باید نهاد تا تحرك مردان بدانی بیک دو روز که از بس تخته بر خاستی میخواهی که باسرار مردان واقف شوی نقلست که وقتی لشکر اسلام در روم ضعیف شده بود و نزدیک بود که شکسته شوند از کنار آوازی شنیدند که یا بایزد در یاب در حال از جانب خراسان آنشی پیامد جنانک هراسی در لشکر کنار افتاد و لشکر اسلام نصره یافت نقلست که مریدی بیش شیخ آمد شیخ سر فرو برده بود چون بر آورد آن مرد گفت کجا بودی گفت بحضرة آن مرد گفت من بحضرة بودم و ترا ندیدم شیخ گفت راست می گوئی من درون برده بودم و تو برون و بیرونیان درونیانرا نه بیند گفت هرکه قران نخواند و بجزاره مسلمان حاضر نشود و بعبادت بیاران نرود و یتیمانرا نه برسد و دعوی ابن حدیث کند بدانید کی مدعیست یکی شیخ را گفت دل صافی کن تا با تو سخنی گویم شیخ گفت سی سالست تا از حق دل صافی میخواهم ۲۴ هنوز نیافته ام بیک ساعت از برای تو دل صافی از کجا آرم و کنت

و از وی بجلی خواست و گفت بشت دونا کردی در گرفتن عصا نفلست که روزی یکی در آمد و از حیا مسأله پرسید شیخ جواب داد آنکس آب شد مردی در آمد آبی زرد دید ایستاده گفت یا شیخ این چیست گفت یکی از در در آمد و سوالی از حیا کرد و من جواب دادم طاقت نداشت جنین آب شد از شرم نفلست که شیخ گفت یکبار بدجله رسیدم دجله آب بهم آورد گفتم بدین غره نشوم که بنیم دانگ مرا بگذرانند و من سی سال عمر خویش به نیم دانگ بزبان نیارم مرا کریم باید نه کرامت نفلست که گفت خواستم تا از حق تعالی در خواهم تا مؤنت زنان از من کنایت کند پس گفتم روا نمود این خواستن که بیغیر علیه السلام نخواست بدین حرمت داشت بیغیر حق تعالی آنرا کنایت کرد تا بیش من چه زنی چه دیواری هر دو یکی است نفلست که شیخ در بس اما می نمازی کرد بس امام گفت یا شیخ تو کسی نمی کنی و چیزی از کسی نمی خواهی از کجای خوری شیخ گفت صبر کن تا نماز قضا کنم گفت چرا گفت نماز از بس کسی که روزی دهند را نداند روا نبود که گزارند و یکبار یکی در ۱۰ مسبیدی دید که نمازی کرد گفت اگر بنداری که این نماز سبب رسیدن است بخدای تعالی غلط می کنی که همه بنداشت است نه مواصت اگر نماز نکنی کافر باشی و اگر ذرّه بچشم اعتماد بوی نگری مشرک باشی نفلست که گفت کس باشد که زیارت ما آید و ثمره آن لعنت بود و کس باشد که بیاید و فایده آن رحمت باشد گفتند چگونه گفت یکی بیاید و حالتی بر ۲۰ من غالب آید که در آن حالت با خود نیاشم مرا غیبت کند در لعنت افتد و دیگری بیاید حقرا بر من غالب باید معذور دارد ثمره آن رحمت باشد و گفت میخواهم که زودتر قیامت بر خاستی تا من خپه خود بر طرف دوزخ زدهی که جون دوزخ مرا بیند نیست شدی تا من سبب راحت خالق باشم حاتم اصم مریدانرا گفت هرکرا از شما روز قیامت شفیع نبود در ۲۵ اهل دوزخ او از مریدان من نیست این سخن با بایزید گفتند بایزید

شد چون به بسطام آمد آن کلیم با راعی بود نقلست که از بایزید پرسیدند که پیر تو که بود گنت بیرزنی یک روز در غلبات شوق و توحید بودم جنانک موئی را کج نمود بصحرا رفتم بخود بیرزنی با انبانی آرد برسید مرا گنت این انبان آرد با من برگیر و من جنان بودم که خود را ی دانستم برد بشیری اشارت کردم بیامد انبان در بشت او نهادم و بیرزن را گنت اگر بشهر روی جگویی که کرا دیدم کی نخواستم کی داند که کیم گنت کرا دیدم ظالی رعنا را دیدم بس شیخ گنت هان جگویی بیرزن گنت این شیر مکف است یا نه گنت نه گنت تو آنرا کی خدای تکلیف نکرده است تکلیف کردی ظالم نباشی گنت باشم گنت با این همه می خواهی که اهل شهر بدانند که او ترا مطیع است و تو صاحب کراماتی این نه رعنائی بود گنت بلی توبه کردم و از اعلی باسنل آمدم این سخن پیر من بود بعد از آن جنان شد که چون آبتی یا کراماتی روی بدو آوردی از حق تعالی تصدیق آن خواستی بس در حال نوری زرد بدید آمدی بخضی سبز برو نوشته که لا اله الا الله محمد رسول الله نوح نجی الله ابرهیم خلیل الله ۱۵ موسی کلیم الله عیسی روح الله بذین شیخ گواه کرامت بدیرفتی تا جنان شد که گواه بکار نیامد احمد خضروه گنت حق را بخواب دیدم فرمود که جمله مردان از من می طلبند آنج می طلبند مگر بایزید که مرا می طلبند نقلست که شقیق بلخی و ابو تراب نخشی بیش شیخ آمدند شیخ طعای فرمود که آوردند و یکی از مریدان خدمت شیخ می کرد و ایستاده بود بو ۲۰ تراب گنت موافقت کن گنت روزه دارم گنت بخور و ثواب یک ماهه بستان گنت روزه نتوان گشاذ شقیق گنت روزه بگشای و مزد یک ساله بستان گنت نتوان گشاذ بایزید گنت بگذار که او رانده حضرت است بس مدتی نیامد که او را بدزدی بگرفتند و هر دو دستش جدا کردند نقلست که شیخ یک روز در جامع عصا بر زمین فرو برده بود و بینتاذ ۲۵ بر عصای پیری آمد آن پیر دوتا شد و عصا بر داشت شیخ بخانه او رفت

نقلست که منکری با امتحان بیش شیخ آمد و گفت فلان مسله بر من کشف گردان شیخ آن انکار در وی بدید گنت بفلان کوه غاری است در آن غار یکی از دوستان ماست از وی سوال کن تا بر تو کشف گرداند ر خاست و بدان غار شد ازدهائی دید عظیم سهمنک جون آن بدید بیهوش شد و در جامه نجس کرد و بچوذ خودرا از آنجا بیرون انداخت و کتش در آنجا بگذاشت و همچنان باز خدمت شیخ آمد و در بایش افتاد و توت کرد شیخ گنت سبحان الله تو کتش نگاه نبی توانی داشت از هیبت مخلوقی در هیبت خالق چگونه کشف نگاه داری که بانکار آمد که مرا فلان سخن کشف کن نقلست که قرائی را انکاری بود در حق شیخ که کارهء عظیمی دید و آن بیچاره محروم گنت این معاملتها و ریاضتها که او می کشد من هم می کشم و او سختی می گوید که ما در آن بیگانه ایم شیخ را از آن آگاهی بود روزی قصد شیخ کرد شیخ ننسی بر آن قرآ حوالت کرد قرآ سه روز از دست در افتاد و خودرا نجس کرد چون باز آمد غسلی کرد بس بنزد شیخ آمد بعد از آن شیخ گنت تو ندانستی که بار بیلان بر خران نهنند

۱۰ نقلست که شیخ ابو سعید مخجورانی بیش بابزید آمد و خواست تا امتحانی کند شیخ اورا بمبریدی حوالت کرد نام او سعید راعی گنت بیش او رو که ولایت کرامت باقطاع بدو داده ایم چون سعید آنجا رفت راعی را دید که در صحرا نمازی کرد و گرگان شبانی گوسفندان او می کردند چون از نماز فارغ شد گنت چه میخواهی گنت نان گرم و انگور راعی جوئی داشت و بدو نیم کرد و یک نیمه بطرف خود فرو برد و یک نیمه بطرف او در حال انگور بار آورد و طرف راعی سفید بود و طرف سعید مخجورانی سیاه بود و گنت چرا طرف تو سفید است و از آن من سیاه راعی گنت از آنک من از سر یقین خواستم و تو از راه امتحان خواستی رنگ هر چیزی نیز لایقی حال او خواهد بود بعد از آن گلیسی بسعید مخجورانی داد و گنت نگاه دار چون سعید بحج شد در عرفات آن گلیم از وی غایب

۲۰

شفیع آور گشت اگر شناخت اولین و آخرین بتو دهند هنوز مشتی خاک بود بایزید گشت او عجب داشت بس چون وقت سفره در آمد مگر طعمای بود خوش ابرهیم با خود اندیشید که شیخ اینست که چنین خورشپاه نیکو خورد شیخ این معنی بدانست چون فارغ شدند دست ابرهیم بگرفت و بکناری برد و دست بر دیوار زد درجه گشاده گشت و دریائی بی نهایت ظاهر شد گفت اکنون بیا تا درین دریا شویم ابرهیم را هراس آورد و گفت مرا این مقام نیست بس شیخ گفت آن جو که از صحرا بر گرفته و نان بخته و در انبان نهاده آن جوی بوذ است که چهاربایان بخورده اند و بینداخته و آن جو نجس بوذ است و جنان بوذ که شیخ گفته بود ابرهیم توبه کرد و يك روز مردی گفت در طبرستان کسی از دنیا برفته بود من ترا دیدم با خضر علیه السلام و او دست بر گردن تو نهاده و تو دست بر دوش او نهاده چون خلق از جنازه باز گشتند من در هوا دیدم ترا که رفتی شیخ گفت چنین است که توی گوئی نقلست که يك روز جماعتی آمدند که یا شیخ بیم قحطست و باران نی آید شیخ سر فرو برد و گفت همین ناودانها راست کنید که باران آمد در حال باران آغاز نهاد

۱۰ جنانك چند شبانروز باز نه داشت نقلست که يك روز شیخ بای فرو کرد مریدی با او بهم فرو کرد بایزید بای بر کشید آن مرد را گفت بای بر کش آن مرد بای بر نتوانست کشیدن همچنان بماند تا آخر عمر و آن از آن بوذ که بنداشت که بای فرو کردن مردان همچنان بوذ که قیاس

۲۰ خلق دیگر نقلست که یکبار شیخ بای فرو کرده بود دانشمندی بر خاست تا بروذ بای از زبر بایش بنهاده گفتند ای نادان چرا چنین کردی از سر بنداری گفت چه می گوئید طاماتی درو بسته اند بعد از آن در آن بای خوره افتاد و چنین گویند که بچندین فرزند آن عالت سرایت کرد یکی از بزرگان برسید که چونست که یکی گناه کرد عقوبت وی بدیگری سرایت

۲۵ کند چه معنی است گفت چون مردی سخت انداز بود تیر او دورتر شود

بود که گرد بسطام نگردد اکنون یکی را وسوسه کرد تا در خونی افتاد
 شرط دزدان اینست که بر درگاه بازشاهان بر دار کنند و کسی از شیخ
 برسد که ما بتزدبک تو جماعتی را می بینم مانند زن و مرد ایشان کیستند
 گفت ایشان فریشتگان اند که می آیند و مرا از علوم سوال می کنند و
 ۵ من جواب ایشان می دهم نقلست کی یک شب بخواب می دید که فریشتگان
 آسمان اول بر او می آمدندی که خیز تا خذابرا ذکر گوئیم گفت من زبان
 ذکر ندارم فریشتگان آسمان دوم پیامدند همان گفتند او همان جواب داد
 همچنین تا فریشتگان آسمان هفتم او همان یک جواب می داد گفتند بس
 زبان ذکر او کی خواهی داشت گفت آنگاه کی اهل دوزخ در دوزخ و
 ۱۰ اهل بهشت در بهشت قرار گیرند و قیامت بگذرد بس بایزید گرد عرش
 خداوند می گردد و می گوید الله الله و گفت شبی خانه روشن گشت گفتم
 اگر شیطانست من از آن عزیزترم و بلندهمت تر که او را در من طمع افتد
 و اگر از نزدیک تست بگذار تا از سرای خدمت بسرای کرامت رسم
 نقلست که یک شب ذوق عبادت می نیافت گشت بنگرید تا هیچ در خانه
 ۱۵ معلوم هست بنگریستند نیم خوشه انگور دیدند گشت ببرید و با کسی دهید
 که خانه ما خانه بتالان نیست تا وقت خویش باز یافت نقلست که در
 همسایگی او گبری بود و کوزکی داشت این کوزک می گریست که چراغ
 نداشتند بایزید بدست خویش چراغی در خانه ایشان برد کوزکشان خاموش
 شد ایشان گفتند چون روشنائی بایزید در آمد دریغ بود که بسر تاریکی
 ۲۰ خویش شویم در حال مسلمان شدند نقلست که گبری بود در عهد شیخ گفتند
 مسلمان شو گفت اگر مسلمانی اینست که بایزید می کند من طاقت ندارم
 و اگر اینست که شما می کنید آرزوم نمی کند نقلست که روزی در مسجدی
 نشسته بود مریدانرا گفت بر خیزید تا باستقبال دوستی شویم از دوستان
 جبار عالم بس برفتند چون بدروازه رسیدند ابرهیم هروی بر خری نشسته
 ۲۵ می آمد بایزید گفت ندا آمد از حق بدلم کی خیز او را استقبال کن و با

کاغذ فرا نوردید و داد یعنی بایزید هیچ نیست چون موصوفی نبود چگونه
 وصفش توان کرد تا بدان چه رسد که برسند که او چگونه است یا
 توکلی دارد یا اخلاصی که این همه صفت خلق است و تخلّقوا بأخلاق الله
 ی باید نه بتوکل محلی شدن مرید رفت شقیق بیمار شده بود و اجالش
 ۹ نزدیک رسیده و هر ساعت کسی بر بام می فرستاد تا راه می نگرد تا
 بیش از آنک اجالش در رسد جواب بایزید بشنود نفسی چند مانده بود
 که مرید در رسید گفت چه گفت مرید گفت بر کاغذ نوشته است شقیق
 بر خواند گفت اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمداً رسول الله و
 مسلمانی باک ببرد از عیب بنداشت خویش و از آن باز بس آمد و توبه
 کرد و جان بداد نقلست که هزار مرید با احمد خضرویه رحمة الله علیه
 در بر بایزید شدند جنانک هر هزار بر آب می توانستند رفتن و در هوا
 می توانستند بریزد جنانک احمد بذیشان گفت که هر که از شما طاقت
 مشاهده بایزید ندارید بیرون باشید تا ما زیارت شیخ روم هر هزار در
 رفتند و هر یکی عصائی داشتند در خانه کی دهلیز شیخ بود بنهاند که آن
 ۱۰ خانه را بیت العصا گویند خانه بر عصا شد یک مرید باز بس ایستاد و
 بر بایزید نرفت گفت من خوبستن را اهلیت آن نمی بینم که بر شیخ روم من
 عصاها گوش دارم چون جمع بر بایزید در آمدند بایزید گفت آن بهتر
 شما کی اصل اوست در آوریدش برفتند و او را در آوردند بایزید
 خضرویه را گفت تا کی سیاحت و گرد عالم گشتن خضرویه گفت چون
 ۲۰ آب بر بک جای بایستند متغیر شود شیخ گفت کن بجزراً لا تغیر جراً دریا
 نباشی تا هرگز متغیر نگردی و آرایش نپذیری بس شیخ بایزید در سخن
 آمد احمد گفت ای شیخ فروتر آئی که سخن تو فهم نمی کنیم فروتر آمد بس
 دیگر بار گفت فروتر آئی فروتر آمد هجین می گفت تا هفت بار آنگاه
 سخن بایزید فهم کردند بایزید خاموش شد احمد گفت یا شیخ ابلیس را
 ۲۵ دیدم بر سر کوی تو بر دار کرده بایزید گفت آری با ما عهد کرده

کرد چیزی دیگرم فرمای گفتم علاج اینست که گفتم مرد گفت نتوانم
 کرد شیخ گفت نه من گفتم که نکلی و فرمان نبری نقلست که شاگردی
 از آن شقیق بلخی رحمة الله علیه عزم حج کرد شقیق وبرا گفت راه بسطام
 کن تا آن بیررا زیارت کنی آن شاگرد بیسطام آمد بایزید اورا گفت
 ۵. بیر تو کیست گفت شقیق شیخ گفت او جگوید گفت شقیق از خالق فارغ
 شده است و بر حکم توکل نشسته و او جنین گوید که اگر آسمان روئین
 گردد و زمین آهنین گردد و هرگز از آسمان باران نیارد و از زمین گیاه
 نروید و خالق همه عیال من باشد من از توکل خود بر نگردم بایزید
 که بشنود گفت اینست صعب کافری اینست صعب مشرکی که اوست اگر
 ۱۰. بایزید کلاغی بودی بشهر آن مشرک نه بریدی چون باز گردی بگو اورا
 که نگر خدا برا بدو کرده نان نه آزمائی چون گرسنه گردی دو کرده از
 جنسی از آن خویش بخواه و بارنامه توکل بیکسو نه تا آن شهر و ولایت
 از شوی معاملت تو بزمین فرو نشود آن مرید از هول این سخن باز گشت
 و بجمع رفت بلخ بر شقیق شد شقیق گفت زود باز گشتی گفت نه تو گفته
 ۱۵. بودی که گذر بر بایزید کن بر او رفتم جنین برسید و من جنین جواب
 دادم و او جنین و جنین گفت من از هول این سخن باز گردیدم تا ترا
 بیاگاهام شقیق زبرک بود عیب این سخن بر خود بدید که جنین گویند که
 چهار صد خروار کتاب داشت و مردی سخت بزرگ بود لکن بنداشت
 بزرگانرا بیشتر افتد بس شقیق مریدرا گفت تو نه گفتی که اگر او جنانست
 ۲۰. تو چگونه گفت نه گفت اکنون برو و ببرس اگر او جنین است تو چگونه
 مرید بر خاست و باز بیسطام آمد بایزید گفت باز آمدمی گفت مرا باز
 فرستاد تا کی از تو ببرسم اگر او جنانست تو چگونه بایزید گفت این
 دیگر نادانیش نگر بس گفتم اگر من بگویم تو ندانی گفتم من از راهی
 دور آمده ام بدین امید اگر مصلحت بیند فرماید تا حرفی بنویسند تا رنج
 ۲۵ ضایع نشود بایزید گفت بنویسید بسم الله الرحمن الرحیم بایزید اینست

ولا يزال را چون کم سبجان آن خدائی را که بهترین خلق را بکمترین خلق
 برورش دهد بس شیخ گفت دلتنگی بر من در آمد و از طاعت نومید
 شدم گفتم بی بازار شوم زناری بخرم و بر میان بندم تا تنگ من از میان
 خلق برود بیرون آمدم طلب می کردم دگانی را دیدم زناری آویخته گفتم
 ۵ این بیک درم بدهند گفتم بچند دهی گفت هزار دینار من سر در بیش
 افگندم هاتنی آواز داد که تو ندانستی که زناری که بر میان جون نوی
 بندند هزار دینار کم ندهند گفت دلم خوش گشت دانستم که حق را
 عنایت است نقلست که زاهدی بود از جمله بزرگان بسطام صاحب تبع
 و صاحب قبول و از حلقه بایزید هیچ غایب نبودی همه سخن او
 ۱۰ شنیدی و با اصحاب او نشست کردی یک روز بایزید را گفت خواجه
 امروز سی سالست تا صامم آلدهرم و بشب در نماز جنانک هیچ نی خفتم
 و در خود ازین علم که می گوئی اثری نی یابم و تصدیق این علم می کنم
 و دوست می دارم این سخن را بایزید گفت اگر سیصد سال بر روز بروزه
 باشی و بشب بنماز یکی ذره ازین حدیث نیابی مرد گفت چرا گفت از
 ۱۵ جهنت آنک تو محجوبی بنفس خویش مرد گفت دواء این چیست شیخ گفت
 تو هرگز قبول نکنی گفت کم با من بگوی تا بجای آورم هرچ گوئی شیخ
 گفت این ساعت برو و موی محاسن و سر را باک بسُتره کن و این جامه
 که داری برکش و ازاری از گلیم بر میان بند و توبره بر جویز برگردن
 آویز و بی بازار بیرون شو و کودکان را جمع کن و بذیشان گوی هرکه مرا
 ۲۰ یکی سیلی می زند یک جویز بدوی دهم همچنین در شهر می گرد هر جا که
 ترا می شناسند آنجا می رو و علاج تو اینست مرد این بشنود گفت سبجان
 الله لا اله الا الله گفت کافری اگر این کلمه بگوید مومن می شود تو
 بدین کلمه گفتن مشرک شدی مرد گفت چرا شیخ گفت از جهنت آنک
 خویشترین را بزرگتر شمردی از آنک این توان کرد لاجرم مشرک گشتی تو
 ۲۵ بزرگی نفس خویش را این کلمه گشتی نه تعظیم خدا را مرد گفت این نتوانم

بود ندانست که او کیست بایزید بزاییده خویش باز آمد توقف کرد تا
 بامداد یکی را از اصحاب بخواند و گفت بریطی بچند دهند بهای آن معلوم
 کرد و در خرقه بست و باره حلوا با آن یار کرد و بدان جوان فرستاد
 و گفت آن جوانرا بگوی که بایزید عذر میخواهد و میگوید دوش آن
 ۵ بریط بر ما زدی و بشکست این زر در بهای آن صرف کن و عوضی باز
 خر و این حلوا از بهر آن تا غصه شکستن آن از دلت بر خیزد جوان
 چون بدانست بیامد و از شیخ عذر خواست و توبه کرد و جند جوان
 با او توبه کردند نقلست که یک روزی گذشت با جماعتی در تنگنای
 راهی افتاد و سگی می آمد بایزید باز گشت و راه بر سگ ایثار کرد تا
 ۱۰ سگ را باز نباید گشت مگر این خاطر بطریق انکار بر مریدی بگذشت
 که حق تعالی آدمی را مکرم گردانید است و بایزید سلطان العارفين است
 با این همه بایگاه و جماعتی مریدان راه بر سگی ایثار کند و باز گردد
 این چگونه بود شیخ گفت ای جوانمرد این سگ بزبان حال با بایزید
 گفت در سبق السبق از من چه نصیص در وجود آمده است و از توجه
 ۱۵ توفیر حاصل شده است که بوسی از سگی در من بوشیدند و خلعت سلطان
 العارفين در سر تو افکندند این اندیشه بر سر ما در آمد راه برو ایثار
 کردم نقلست که یک روزی رفت سگی با او همراه او افتاد شیخ دامن
 ازو در فراهم گرفت سگ گفت اگر خشکم هیچ خللی نیست و اگر نرم هفت
 آب و خاک میان من و تو صلحی اندازد اما اگر دامن بخود باز زنی اگر
 ۲۰ بهفب دریا غسل کنی باک نشوی بایزید گفت تو بلیذ ظاهر و من بلیذ
 باطن بیا تا هر دو بر هم کنیم تا بسبب جمعیت بود که از میان ما باکی
 سر بر کند سگ گفت تو همراهی و انبازی مرا نشائی که من ردّ خلم و تو
 مقبول خلقی هرک بمن رسد سنگی بر بهلوی من زند و هرک بتو رسد گوید
 سلام علیک یا سلطان العارفين و من هرگز استخوانی فردارا ننهاده ام تو
 ۲۵ ختی گندم داری فردارا بایزید گفت همراهی سگی را نمی شایم همراهی لم بزل

اورا جز او داند جانی که معرفت او بود در میان چه کار دارم خود
 خواست او آنست ای بچی جز وی کسی دیگر اورا نشناسد بس بچی
 گنت بحق عزت خدای که از آن فتوحی که ترا دوش بوذده است مرا
 نصیب کن شیخ گنت اگر صنوة آدم و قدس جبرئیل و خلت ابرهیم و
 شوق موسی و طهارت عیسی و محبت محمد علیه السلام بتو دهند زینهار
 راضی نشوی و ما ورای آن طلب کنی که ما ورای کارهاست صاحب
 همت باش بهیچ فرو میا کی بهرج فرو آئی بدان محبوب شوی و احمد حرب
 حصبری بر شیخ فرستاد که بشب بر آنجا نماز کن شیخ گنت من عبادت
 آسمانیان و زمینیان جمع کردم و در بالشی نهادم و آنرا در زیر سر گرفتم
 ۱۰ نقلست که ذو النون مصری شیخرا مصلائی فرستاد شیخ بدو باز داد که
 مارا مصلئی بچه کار مارا مسندی فرست نا برو تکیه کنیم یعنی کار از نیاز
 در گذشت و بنهایت رسید بو موسی گنت ذو النون بالش تیکو فرستاد
 شیخ آن هم باز فرستاد که شیخ این وقت بگذاخته بود و جز بوستی و
 استخوانی نمانده بود گنت آنرا که تکیه گاه او لطف و کرم حق بود ببالش
 ۱۵ مخلوق نیاز نیابد نقلست که گنت شبی در صحرائی بودم سر در خرقه کشیدم
 مگر خوابی در آمد ناگاه حالتی بدید شد که از آن غسل باید کرد یعنی
 احلام و شب بغایت سرد بود جون بیدار شدم نسم کاهلی می کرد که
 بآب سرد غسل کدی گنت صبر کن تا آفتاب بر آید آنگاه این معامله
 فرا بیش گیر گنت جون کاهلی نسم بدیدم و دانستم که نماز بقضا خواهد
 ۲۰ انداخت بر خاستم و همچنان بازان خرقه بخ فرو شکستم و غسل کردم و
 همچنان در میان آن خرقه می بودم تا وقتی که بیناندم و بیهوش شدم جون
 بیهوش باز آمدم ناگه خرقه خشک شده بود نقلست که شیخ بسی در گورستان
 کشتی يك شب از گورستان می آمد جوانی از بزرگ زادگان ولایت
 بریطی در دست می زد جون ببایزید رسید بایزید لا حول کرد جوان
 ۲۵ بریط بر سر بایزید زد و سر بایزید و بریط هر دو بشکست جوان مست

بو تراب گفتم شیخنا یک نظر و مرگد شیخ گفتم در نهاد این جوان کاری بود هنوز وقت کشف آن نبود در مشاهده بابزید آن کار بیکبار برو افتاد طاقت نداشت فرو شد زنان مصررا همین افتاد که طاقت جمال یوسف نداشتند دستها بیکبار قطع کردند نقلست که یحیی معاذ رحمة الله علیه نامه نوشت به بابزید گفتم جگویی در کسی که قدحی شراب خورد و مست ازل و ابد شد بابزید جواب داد که من آن ندانم آن دانم که اینجا مرد هست که در شبانروزی دریاها ازل و ابد در می کشد و نعره هل من مزیدی زنی بس یحیی نامه نوشت که مرا با تو سړی هست ولكن میعاد میان من و تو بهشت است که در زیر سایه طوبی بگوئیم و ۱۰ قرصی با آن نامه بنرستاد و گفتم باید که شیخ این بکار برد که از اب زمزم سرشته ام بابزید جواب داد و آن سړ او باز یاد کرد و گفتم آنجا کی یاد او باشد ما را همه نقد بهشت است و همه سایه درخت طوبی و اما آن قرص بکار نبرم از آنک گفتم بودی که از کدام آب سرشته ام و نگفته بودی که از کدام تخم کشته ام بس یحیی معاذرا اشتیاق شیخ بسی ۱۵ شد بر خاست و بزیرت او آمد نماز ختن آنجا رسید گفتم شیخرا تشویش نتوانستم داد و صبرم نبود بامداد جائی که در صحرا اورا نشان می دادند آنجا شدم شیخرا دیدم که نماز خفتن بگزارد و تا روز بر سر انگشت بای ایستاده بود و گفتم من در حال عجب بماندم و اورا گوش می داشتم جمله شب در کار بود بس چون صبح بر آمد بر زلفان شیخ برفت که آعود ۲۰ بك ان أسألك هذا المقام بس یحیی بوقت خویش فرو رفت و سلام گفتم برسید از واقعه شبانه شیخ گفتم بیست و اند مقام بر ما شمردند گفتم ازین همه هیچ نخواهم که این همه مقام حجابست یحیی مبتدی بود و بابزید منتهی بود یحیی گفتم ای شیخ چرا از خدای معرفت نخواستی و او ملك الملوكست و گفته است هر چه خواهید بخواید بابزید نعره بزود و گفتم خاموش ای ۲۵ یحیی که مرا بر خویش غیرت آید که اورا بدانم که من درگز نخواهم که

جائی دیگر بود و گنفت جهل سال دیند بان دل بودم جون بنگرستم ز ناز
 مشرکی بر میان دل دیدم و شرکش آن بود که جز بحق الثنات کردی که
 در دلی که شرک نماید بجز حق هیچ میباش نمود تا بچیزی دگر کشش می
 بود شرک باقیست و گنفت جهل سال دیند بان دل بودم جون نگاه کردم
 ۵ بندگی و خداوندی هر دواز حق دیدم و گنفت سی سال خدا بر می طلبیدم
 جون بنگرستم او طالب بود و من مطلوب و گنفت سی سالست تا هر وقت
 که خواهم کی حق را یاز کم دهان و زفان بسه آب بشویم تعظیم خداوند را
 ابو موسی از وی پرسید که صعبتین کاری درین راه چه دیدی گنفت
 مدتی نفس را بدرگاه می بردم و او می گریست جون مدد حق در رسید
 ۱۰ نفس را می بردم و او می خندید و پرسیدند که درین راه چه عجبت دیدی
 گنفت آنک کسی آنجا هرگز وادید آید نقلست که در آخر کار او بدانجا
 رسید بود که هر چه بخاطر او بگذشتی در حال بیش او پیدا گشتی و جون
 حق را یاز آوردی بجای بول خون ازو زایل گشتی يك روز جماعتی بیش
 شیخ در آمدند شیخ سرفرو برده بود بر آورد و گنفت از بامداد باز دانه
 ۱۵ بوسینه طلب می کم تا بشما دم تا خود طاقت کشش آن دارید در نمی
 یام نقلست که بو تراب نخشی رحمة الله علیه مریدی داشت عظیم گرم و
 صاحب وجد بو تراب اورا بسی گنتی که چنین که توئی ترا بایزید می
 باید دید يك روز مرید گنفت خواهه کسی که هر روز صد بار خدای
 بایزید را بیند بایزید را چه کند که بیند بو تراب گنفت ای مرد جون
 ۲۰ خدا بر تو بینی بر قدر خود بینی و جون در بیش بایزید بینی بر قدر
 بایزید بینی در دیده تناوت است نه صدیق را رضی الله عنه یکبار مغجلی
 خواهد شد و جمله خلق را یکبار آن سخن بر دل مرید آمد گنفت برو تا
 بروم هر دو بیامندند به بسطام شیخ در خانه نبود به بیشه آمدند شیخ از
 بیشه بیرون می آمد سوئی آب در دست و بوسینی کهنه در بر همین که
 ۲۵ چشم مرید بو تراب بر بایزید افتاد بلرزید و در حال خشک شد و هرد

بود که سر در فلک می کوفت جبرئیل علیه السلام بری بفرق او فرو
 آورد تا آدم بمقدار کوچک تر باز آمد چون رول بود صورتی مهتر که کبوتر
 گردد بر عکس این هم رول بود جناتک لطیفی در شکم مادر دو من بود
 چون بچوانی می رسد دو یست من می شود و جناتک جبرئیل علیه السلام
 در صورت بشری بر مریم متجلی شد حالت شیخ هم ازین شیوه بوده باشد اما
 تا کسی بواقعۀ آنجا نرسد شرح سوذ ندارد نقلست که وقتی سیبی سرخ بر
 گرفت و در نگریست گفت این سیبی لطیفست برش ندا آمد که ای
 بایزید شرم نداری که نام ما بر میوه نبی و جهل روز نام خدای بر
 داش فراموش شد شیخ گفت سوگند خوردم تا زنک باشم میوه بسطام نخورم
 ۱. و گفت روزی نشسته بودم بر خاطرم نگذشت که من امروز بپر و قتم و
 بزرگ عصم چون این اندیشه کردم دانستم که غلطی عظیم افتاد بر خاستم
 و بطریق خراسان شدم و در منزلی مقام کردم و سوگند یاد کردم که از
 اینجا بر نخیزم تا حق تعالی کسی بمن فرستد که مرا بمن باز نماید سه شبانروز
 آنجا بماندم روز چهارم مردی اعور را دیدم بر راحله می آمد چون در
 ۱۰ نگرستم اثر آگاهی در وی دیدم با شتر اشاره کردم توقف کن در ساعت
 دو بای اشتهر بخشک بر زمین فرو رفت و بایستاد آن مرد اعور بمن باز
 نگرست گفت بدان می آوری که چشم فرا کرده باز کنم و در بسته باز
 گشایم و بسطام و اهل بسطام را با بایزید بهم غرقه کنم گفتم من از هوش
 برفتم گفتم از کجا می آئی گفتم از آن وقت باز که تو آن عهد بسته سه
 ۲۰ هزار فرسنگ بیامدم آنگاه گفت زینهار ای بایزید دل نگاه دار و روی
 از من بگردانید و برفت نقلست که شیخ جهل سال در مسجد مجاور بود
 جامه مسجد جنا داشتی و جامه خانه جنا و جامه طهاره جای جنا و گفتم
 جهل سالست که بشت بیخ دیوار باز ننهادم مگر بدیوار مسجدی یا دیوار
 رباطی و گفت خدای تعالی از ذره ذره باز خواهد برسد این از ذره
 ۲۵ بیش بود و گفتم جهل سال آنج آدمیان خورند نخوردم یعنی قوت من از

می گفت نیکا شهرا که بدش من باشم نفلاست که شی بر بام رباط شد تا خذایرا
 ذکر گوید بر آن دیوار بایستاد تا بامداد و خذایرا یاد نکرد بنگریستند
 بول کرده بود همه خون بود گشتند چه حالت بود گفت از دو سبب تا
 بروز بیطالی بماندم يك سبب آنك در کوزکی سخنی بر زفانم رفته بود دیگر
 که جنان عظم بر من سایه انداخته بود که دلم مخیر بماند بود اگر دلم
 حاضر می شد زبانم کار نمی کرد و اگر زبانم در حرکت می آمد دلم از کار
 می شد همه شب درین حالت بروز آوردم و بیر عمر گوید چون خلوتی
 خواست کرد برای عبادتی یا فکری در خانه شدی و همه سوراخها محکم
 کردی گفתי ترسم که آوازی یا بانگی مرا بشوراند و آن خود بهانه بودی
 ۱۰ و عیسی بسطای گوید سیزده سال با شیخ صحبت داشتم که از شیخ سخنی
 نشنیدم و عادتش جنان بودی سر بر زانو نهادی جون سر بر آوردی آهی
 بکردی و دیگر باره بر آن حالت باز شدی نفلاست که سهلگی گوید این
 در حالت قبض بوده است والا در روزگار بسط از شیخ هر کسی فواید
 بسیار گرفته اند و یکبار در خلوت بود بر زفانش برفت که سُبْحانی ما
 ۱۵ أَعْظَمَ شانی جون با خود آمد مریدان با او گشتند که جنین کلبه بر زفان
 تو برفت شیخ گفت خذانان خصم بایزیدتان خصم اگر ازین جنس کلبه
 بگویم مرا باره باره بکنید بس هر یکی را کاردی بداد که اگر نیز جنین سخنی
 آیدم بدین کارها مرا بکشید مگر جنان افتاد که دیگر بار همان گفت
 مریدان قصد کردند تا بکشندش خانه از بایزید انباشته بود اصحاب
 ۲۰ خشت از دیوار بیرون گرفتند و هر یکی کاردی می زدند جنان کارگر می
 آمد که کسی کارد بر آب زند هیچ زخم کارگر نمی آمد چون ساعتی چند
 بر آمد آن صورت خرد می شد بایزید بدید آمد چون صعوه خرد در
 محراب نشسته اصحاب در آمدند و حال بگفتند شیخ گفت بایزید اینست
 که می بینید آن بایزید نبود بس گفت الحبار نهنسه علی لسان عبد اگر
 ۲۵ کسی گوید این چگونه بود گویم جنانك آدم علیه السلام در ابتدا جنان

خریده بود اندکی ازو بسر آمد بر خرقه بست جون بسطام رسید یادش آمد خرقه بگشاد مورجه از آنجا بدر آمد کنت ایشانرا از جایگاه خویش آواره کردم بر خاست و ایشانرا به پندان برد آنجا که خانه ایشان بود بنهاد تا کسی که در التعظیم لِأمر الله بغایت نبوذ الشننه علی خلق الله نا بدین حد نبوذ و شیخ کنت دوازده سال آهنگر نفس خود بوذم در کوره ریاضب ی نهادم و باتش مجاهدی یافتم و بر سندان مذمت ی نهادم و بُتک ملامت بروی زدم تا از نفس خویش آئینه کردم پنج سال آئینه خود بوذم بانواع عبادت و طاعت آن آینه ی زدوادم بس یک سال نظر اعتبار کردم بر میان خویش از غرور و عشوه و بخود نگرستن زناری دیدم و از اعتماد کردن بر طاعت و عمل خویش بسندیدن پنج سال دیگر جهد کردم تا آن زنار برین گشت و اسلام تازه بیاوردم بنگرستم هم خلاقی مرده دیدم چهار تکبیر در کار ایشان کردم و از جنازه هم باز گشتم و بی زحمت خلق بدد خدای بخدای رسیدم نقلست که جون شیخ بدر مسجدی رسیدی ساعتی بایستادی و بگریستی برسیندند که این چه حالت گنتی خویشتن را جون زنی مستحاضه ی یام که نشویری خورد که بمسجد در رود و مسجد بیلایند نقلست کی یکبار قصد سفر حجاز کرد جون بیرون شد باز گشت گفتند هرگز هیچ عزم نقص نکرده این چرا بوذ گنت روی براه نهادم زنگی دیدم تیغی کشیده که اگر باز گشتی نیکو والا سرت از تن جدا کم بس مرا گنت ترکت الله بسطام وقصدت الیهت الحرام خذایا بسطام ۲۰ بگذشتی و قصد کعبه کردی نقلست که گنت مردی در راه بیشم آمد گنت کجا ی روی گفتم بچ گنت چه داری گنتم دو یست درم گنت بیا بمن ده کی صاحب عیالم و هنت بار گرد من در گرد کی حج تو اینست گنت جنان کردم و باز گنتم و جون کار او بلند شد سخن او در حوصله اهل ظاهر نمی گنجید حاصل هنت بارش از بسطام بیرون کردند شیخ ی ۲۵ گنت چه مرا بیرون کیند گنتند تو مردی بدی ترا بیرون ی کینم شیخ

ملاطت دراز کنید و اگر بشما مکشوف گردانم حوصله شما طاقت ندارد با شما چه باید کرد بس جون برفت و مدینه زیارت کرد امرش آمد بخدمت مادر باز گشتن با جماعتی روی بیسطام نهاد خبر در شهر اوفتاد اهل بسطام بدورجائی باستقبال او شدند بایزیدرا مراعات ایشان مشغول خواست کرد و از حق بازی ماند جون نزدیک او رسیدند شیخ قرصی از آستین بگرفت و رمضان بود بخوردن ایستاد جمله آن بدیدند از وی برگشتند شیخ اصحاب را گفت ندیدیت مسأله از شریعت کار بستم همه خلق مرا رد کردند بس صبر کرد تا شب در آمد نیم شب بیسطام رفت فرا در خانه مادر آمد گوش داشت بانگ شنید که مادرش طهارت می کرد و می گفت بار خدایا غریب مرا نیکو دار و دل مشایخ را با وی خوش گردان و احوال نیکو او را کرامت کن بایزید آن میشنود گریه بر وی افتاد بس در بزد مادر گفت کیست گفت غریب تست مادر گریان آمد و در بگشاد و چشمش خلل کرده بود و گفت یا طینور دانی بجه چشم خلل کرد از بس که در فراق تو میگریستم و بستم دوتا شد از بس که غم تو خوردم نقلست که شیخ گفت آن کار که باز بسین کارها می دانستم پیشین همه بود و آن رضای والد بود و گفت آنج در جمله ریاضت و مجاهدت و غربت و خدمت می جستم در آن یافتم کی یک شب والد از من آب خواست برفتم تا آب آورم در کوزه آب نمود و بر سو رفتم نبود در جوی رفتم آب آوردم جون باز آمدم در خواب شده بود شبی سرد بود کوزه بر دست می داشتم جون از خواب در آمد آگاه شد آب خورد و مرا دعا کرد که دید کوزه بر دست من فسرده بود گفت چرا از دست ننهادی گنتم ترسیدم که تو بیدار شوی و من حاضر نیاشم بس گفت آن در فرا نیمه کن من تا نزدیک روز می بودم تا نیمه راست بود یا نه و فرمان او را خلاف نکرده باشم هی وقت سحر آنج می جستم چندین گاه از ۲۰ در در آمد نقلست که جون از مکه می آمد بهرذان رسید تخم معصنر

چون بیرون شد مردمان از بی او بیامدند شیخ باز نگریست گنت اینها
 کی اند گفتند ایشان با تو صحبت خواهند داشت گنت بار خدایا من
 از تو درمی خواهم کی خلق را بخود از خود محبوب مگردان گنت ایشانرا بمن
 محبوب گردان بس خواست که محبت خود از دل ایشان بیرون کند و زحمت
 خود از راه ایشان بر دارد نماز بامداد بگذارد بس بایشان نگریست گنت
 ۱۰ **إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِي** گفتند این مرد دیوانه شد اورا بگذاشتند
 و رفتند و شیخ اینجا بزبان خدای سخن می گنت جنانک بر بالای منبر گویند
 حکایه عن ربه بس در راه می شد کله سر یافت بر وی نوشته **صَمُّ بَكْمُ عُمِي**
قَهْمٌ لَا يَعْقِلُونَ نعره بزد و برداشت و بوسه داد و گنت سر صوفی میناید
 ۱۰ در حق محو شده و ناجیز گشته نه گوش دارد که خطاب لم یزلی بشنود نه
 چشم دارد که جمال لایزالی بیند نه زبان دارد که ثناء بزرگواری او
 گوید نه عقل و دانش دارد که ذره معرفت او بدانند این آیت در شان
 اوست و ذوالنون مصری مریدی را ببایزید فرستاد گنت برو و بگو که
 ای بایزید همه شب می خسی در بادیه و براحمت مشغول می باشی و قافله
 ۱۰ در گذشت مرید بیامد و آن سخن بگفت شیخ جواب داد که ذوالنون را
 بگوی که مرد تمام آن باشد که همه شب خننه باشد چون بامداد بر خیزد
 بیش از نزول قافله بمنزل فرود آمده بود چون این سخن بدو النون باز
 گفتند بگریست و گنت مبارکش باذ احوال ما بدین درجه نرسیده است
 و بدین بادیه طریقت خواهد و بدین روش سلوک باطن نقلست که در
 ۲۰ راه اشتیری داشت زاد و راحله خود بر آنجا نهاده بود کسی گنت
 بیچاره آن اشترک که بار بسیار است برو و این ظالی تمام است بایزید
 چون این سخن بگفت از او بشنود گنت ای جوانمرد بر دارند بار اشترک
 نیست فرو نگریست تا بار بر پشت اشتر هست بار بیک بدست از پشت
 اشتر برتر دید و اورا از گرانی هیچ خبر نبود گنت سبحان الله چه عجب
 ۲۰ کاریست بایزید گنت اگر حقیقت حال خود از شما بپنهان دارم زبان

که آن بشنید بر دل او کار کرد لوح بنهاد و گفت استاذ مرا دستوری ده تا بخانه روم و سخنی با مادر بگویم استاذ دستوری ذاذ بایزید بخانه آمد مادر گفت یا طینور بچه آمدی مگر هدیه آورده اند یا عذری افتادست گفت نه که بآیتی رسیدم که حق می فرماید مارا بخدمت خویش و خدمت تو من در دو خانه کذخزائی نتوانم کرد این آیت بر جان من انده است یا از خدایم در خواه تا همه آن تو باشم و یا در کار خدایم کن تا همه با وی باشم مادر گفت ای بُسر ترا در کار خدای کردم و حق خویشتن بتو بخشیدم برو و خذابرا باش بس بایزید از بسطام برفت و سی سال در شام و شامات می گردید و ریاضت می کشید و بی خوابی و ۱۰ گرسنگی دایم بیش گرفت و صد و سیزده بیرا خدمت کرد و از همه فایده گرفت و از آن جمله یکی صادق بود در بیش او نشسته بود گفت بایزید آن کتاب از طاق فرو گیر بایزید گفت کدام طاق گفت آخر مدتی است که اینجا می آئی و طاق ندیده گفت نه مرا با آن چه کار که در بیش تو سر از بیش بردارم من بنظاره نیامده ام صادق گفت چون چنین است ۱۵ برو بیسطام باز رو که کار تو تمام شد نقلست که او را نشان دادند که فلان جای بیر بزرگست از دور جائی بدیدن او شد چون نزدیک او رسید آن بیرا دید که او آب دهن سوی قبله انداخت در حال شیخ باز گشت گفت اگر او را در طریقت قدری بودی خلاف شریعت برو نرفتی نقلست که از خانه او تا مسجد جهل گام بود هرگز در راه خیر ۲۰ نینداختی حرمت مسجد را نقلست که دوازده سال روزگار شد تا بکعبه رسید که در هر مصلی گاهی سجاده بازی افکند و دو رکعت نماز می کرد می رفت و می گفت این دهلیز بادشاه دنیا نیست که بیکبار بذایجا بر توان دویند بس بکعبه رفت و آن سال بمدینه نشد گفت ادب نبود او را تبع این زیارت داشتن آنرا جزاگانه احرام کم باز آمد سال دیگر جزاگانه ۲۵ از سر بادیه احرام گرفت و در راه در شهری شد خلقی عظیم تبع او گشتند

اجمعین آن بختۀ جهان ناکای شیخ بایزید بسطای، رحمة الله علیه اکبر مشایخ
 و اعظم اولیا بود و محبت خدای بود و خلیفهٔ بحق بود و قطب عالم بود
 و مرجع اوناد و ریاضات و کرامات و حالات و کمات او را اندازه نبود
 و در اسرار و حقایق نظری نافذ و جدی بلیغ داشت و دایم در مقام
 قرب و هیبت بود غرقهٔ انس و محبت بود و بیوسته تن در مجاهده و دل
 در مشاهده داشت و روایات او در احادیث عالی بود و بیش از و کس را
 در معانی طریقت جندان استنباط نبود که او را کنند که درین شیوه
 نخست او بود که علم بصحرا زد و کمال او پوشیده نیست تا بحدی که جنید
 گفت که بایزید در میان ما چون جبرئیل است در میان ملائکه و هم او
 ۱۰ گفت نهایت میدان جمله روندگان که بتوحید روانند بدایت میدان این
 خراسانی است جمله مردان که بدایت قدم او رسند هم در گردند و فرو
 شوند و نمانند دلیل برین سخن آنست که بایزید می گویند دو بیست سال
 بیوستان بر گذرد تا چون ماگلی در رسد و شیخ ابو سعید ابو الخیر رحمة
 الله علیه میگوید که هزده هزار عالم از بایزید بری بینم و بایزید در
 ۱۵ میانه نه بینم یعنی آنج بایزید است در جق محو است جدوی گبر
 بود و از بزرگان بسطام یکی بذری بود واقعهٔ او با او همبر بوده
 است از شکم مادر جنانک مادرش نقل کند هرگاه کی لقمهٔ بشبهت در
 دهان نهادی تو در شکم من در طیندن آمدی و قرار نگرفتی تا باز
 بر انداختی و مصداق این سخن آنست که از شیخ برسیند که مرد را درین
 ۲۰ طریق چه بهتر گفت دولت مادر زاد گفتند اگر نبود گنت ننی توانا
 گفتند اگر نبود گنت گوشی شنوا گفتند اگر نبود گنت دلی دانا گفتند
 اگر نبود گنت چشتی بینا گفتند اگر نبود گنت مرگ مناجا نفاست که چون
 مادرش بدیرستان فرستاد چون بسورهٔ لقان رسید و باین آیت رسید
 أَنْ أَشْكُرْ لِي وَ لِيَا أَلِدَيْكَ خَدَى مِیگوید مرا خدمت کن و شکر گوی و مادر
 ۲۵ و بذرا خدمت کن و شکر گوی استاذ معنی این آیت می گفت بایزید

جنانك نقلست ازو که گفت هفتاد سال قدم زدم در توحید و تفرید و تجرید و تأیید و تشدید برفتم ازین همه جز گمانی بچنگ نیاوردم نقلست که چون در بیماری مرگ افتاد گفتمند چه آرزوت میکند گفتم آرزو آنست که بیش از آنک بمیرم اگر همه یک لحظه بود اورا بدامم بس ابن شعر بیت بگفت

أَخْوَفُ أَمْرَضِي وَالشَّوْقُ أَحْرَقِي . وَالْحُبُّ أَصْفَدَنِي وَاللَّهُ أَحْبَابِي

و بعد ازین يك روز هوش ازو زایل شد یوسف حسین گفتم در وقت وفاة کی مرا وصیتی کن گفتم صحبت با کسی دار که در ظاهر ازو سلامت بابی و ترا صحبت او بر خیر باعث بود و از خدای یاز دهند بود دینار ۱۰ او ترا ذو النون را گفتند در وقت نزع که وصیتی کن گفتم مرا مشغول مدارید که در تعجب مانده ام در نیکوئیها او بس وفات کرد در آن شب که از دنیا برفت هفتاد کس بیغیررا بخواب دیدند گفتمند گفتم دوست خدای خواست آمدن باستقبال او آمده ام چون وفات کرد بر بیشائی او دیدند نوشته بخطی سبز هذا حبیب الله مات فی حب الله هذا قتیل ۱۰ الله بسیف الله چون جنازه اش بر داشتند آفتاب عظیم گرم بود مرغان هوا بیامزند و بر در بر گذاشتند و جنازه او در سایه داشتند از خانه او تالاب گور و در راه که اورا می بردند مؤذنی بانگ می گفتم چون بکلمه شهادت رسیده انگشت از وطا بر آورد فریاد از مردمان برآمد که او زنده است جنازه بنهاند و انگشت گشاده بود او مرده هر چند جهد کردند انگشت بجای خود نشد اهل مصر که آن حالت بدیدند جمله نشویر خوردند و گفتمند توبه کردم از جناها که با وی کرده بودند و کارها کردند بر سر خاک او که صفت نتوان کرد رحمة الله علیه

ذکر بایزید بسطامی رحمة الله علیه

۲۴ آن خلیفه الهی آن دعامة نامتناهی آن سلطان العارفين آن حجة الخلاق

در خصی نفس خویش نه با نفس یار باش در خصی خدای و هیچ کس را حقیر مدار اگرچه مشرک بود و در عاقبت او نگر که تواند که معرفت از تو سلب کنند و بدو دهند و یکی از وصیت خواست گنت باطن خویش با حق گذار و ظاهر خویش بخلق ده و بخدای عزیز باش تا خدای بی نیازت کند از خالق یکی دیگر وصیتی خواست گنت شک را اختیار مکن بر یقین و راضی مشو از ننس خویش تا آرام نگیری و اگر بلائی روی بتو آورد آنرا بصبر تحمل کن و لازم درگاه خدای باش کسی دیگر وصیتی خواست گنت همت خویش را از بیش و بس مفرست گنت این سخن را شرحی ده گنت از هرچه گذشت و از هرچه هنوز نیامده است اندیشه ۱۰ مکن و نقد وقت را باش برسیند که صوفیان چه کس اند گنت مردمانی که خدا را بر همه چیزی بگریزند و خدای ایشانرا بر همه بگریزند کسی بر او آمد و گنت دلالت کن مرا بر حق گنت اگر دلالت می طای برو بیشتر از آنست که در شمار آید و اگر قرب میخواهی در اول قدمست و شرح این در بیش رفته است مردی بدو گنت ترا دوست می دارم گنت ۱۵ اگر تو خدا را می شناسی ترا خدای بس و اگر نمی شناسی طلب کسی کن که او را شناسد تا ترا برو دلالت کند برسیند از نهایت معرفت گنت هر که بنهایت معرفت رسید نشان او آن بود که جون بود چنانکه بود آنجا که بود همچنان بود که بیش از آنکه بود برسیند که اول درجه کی عارف روی بدانجا نهد چیست گنت تخیر بعد از آن افتقار بعد از آن ۲۰ اتصال بعد از آن حیرت برسیند از عمل عارف گنت آنک ناظر حق بود در کل احوال برسیند از کمال معرفت ننس گنت کمال معرفت نفس گان بد بردن است بدو و هرگز گان نیکو نابردن و گنت حفاقی قلوب فراموش کردن نصیبه نفوس است و گنت از خدای دورترین ۲۴ کسی است که در ظاهر اشارت او بخدای بیشتر است یعنی بنهان دارد

توان ساخت و ور خذی خلق است و اصل خلق نور محمد است
 عینه السلام پس خلق را بمحمد توان ساخت و گنند در خلق جگونی گنت
 جمله خلقی در وحشت است و ذکر حق کردن در میان اهل وحشت
 غیبت بود و برسیدند که بده منووس کی بود گنت چون مایوس بود
 از بس و فعل خویش و بده با خذی دهد در جمله احوال و اورا
 هیچ بود نماند بجز حق گنند صحت با کی در بر گنت با آنگ اورا ملک
 نمود و آنچه حل ترا منکر بگردد و بتغیر تو متغیر نشود هر چند آن تغیر
 بزرگ بود از هر آنگ نو هر چند متغیر تر باشی بدوست محتاج تر باشی
 گنند بشر کی آنگ بر دذ راه خوف گنت آنگه کی خوبترین پاره شرد
 و از همه چیزها برهیز کن از بیم پاری دراز گنند بده بجه سب مستحق
 بهشت شود گنت به هیچ چیز استغناءئی که در وی گنتین و بار نمود و اجتهادی
 که در او همه سهو بود و مرفقی خذیر سر و جهر و انتظاری مرگ را
 بساختن ز راه و محاسبه خود کردن پیش از آنگ حسابت کند برسیدند
 که علامت خوف چیست گنت آنگ خوف ویرا این گرداند از همه
 خوفها دیگر گنند از مردم که و اعیان تر است گنت آنگ زبان خویش را
 بگه دار تر است گنند علامت توکل چیست گنت آنگ صبح از جمله خلق
 منقطع گردند بار دیگر برسیدند از علامت توکل گنت خلع ارباب و
 قطع اسباب گنند ز بدت کن گنت انداختن نفس در عبودیت و بیرون
 آوردن نفس از رویت برسیدند کی عزلت کی درست آید گنت آنگاه
 هسته از نفس خود عزلت گیری و گنند آسوده کرا بیشتر بود گنت
 بدحوی ترین مردم را برسیدند که دنیا چیست گنت هر چه ترا از حق
 مشغول میکند دنیا است گنند سینه کیست گنت آنگ راه بجزی ندند
 یوسف حسین ازو رسیدند که با کی صحبت کم گنت با آنگ تو و من در
 میس بود و یوسف حسین گنت مرا وصیتی کن گنت با خذی بار باش

ایشانرا اگر معنی کند و گنت هرکه بخلق انس گرفت بر بساط فرعون ساکن شد و هرک غایب ماند از گوش با نفس داشتن از اخلاص دور افتاد و هرکرا از جمله چیزها نصیب حق آمد بس هیچ باک ندارد اگر همه چیزی او را فوت شود دون حق چون حضور حق حاصل دارد و گنت هر مدعی که هست بدعوی خویش محبوبست از شهود حق و از سخن حق و اگر کسی را حق حاضر است او محتاج دعوی نیست اما اگر غایب است دعوی اینجاست که دعوی نشان محبوبانست و گنت هرگر مرید نبوذ تا استاذ خودرا فرمان برنده تر نبوذ از خدای و گنت هرک مراقبت کند خذایرا در خطرات دل خویش بزرگ گرداند خدای او را در حرکات ظاهر او و هرکه بترسد با خدای گریزد و هرک در خدای گریزد نجات یابد و گنت هرک قناعت کند از اهل زمانه راحت یابد و مهتر همه گردد و هرک توکل کند اُستوار گردد و هرک تکلف کند در آنچه بکارش نی آید ضایع کند آنچه بکارش می آید و گنت هرک از خدای بترسد دلش بگدازد و دوستی خدای در دلش مستحکم شود و عقل او کامل گردد و گنت هرک طلب عظیمی کند مخاطره کرده است عظیم و هرک قدر آنچه طلب می کند بشناسد خوار گردد بر چشم او قدر آنچه بذل باید کرد و گنت آنک ناسف اندک میخوری بر حق نشان آنست که قدر حق نزدیک تو اندک است و گنت هرک دلالت نکند ترا ظاهر او بر باطن او با او همنشین مباش و گنت اندوه مخور بر منقود و ذکر معبود موجود و گنت هرکه بحقیقت خذایرا یاد کند فراموش کند در جنب یاد او جمله چیزها و هرک فراموش کند در جنب ذکر خدای جمله چیزها خدای نگاه دارد برو جمله چیزها و خدای عوض او بود از همه چیزها و ازو برسیند که خدای بچه شناختی گنت خذایرا بخدا شناختم و خلق را ۲۴ برسول یعنی الله است و نور الله است که خدای خالق است خلق را بخالق

بآنس بسوزند يك ذره همت ایشان غایب نماز از آنک بدو انس دارند
 و کنت علامت انس آنست که بخلقت انس ندهند انس با نفس خویش
 دهند تا با خلقت وحشت دهند بس با نفس خویش انس دهند و کنت
 منتاح عبادت فکرنست و نشان رسیدن مخالفت نفس و هواست و مخالفت
 ° آن ترک آرزوهاست هرک مداومت کند بر فکر بدل عالم غیب به بیند بروح
 و کنت رضا شاذ بودن دلست در تلقی قضا و کنت رضا ترک اختیارست
 بیش از قضا و تلقی نایافتن است بعد از قضا و جوش زدن دوستیست
 در عین بلا کنتند کیست دانند تر بنفس خویش گنت آنک راضی است
 بذآنج قسمت کرده اند و کنت اخلاص تمام نشود مگر کی صدق بود درو
 ۱۰ و صبر برو و صدق تمام نگردد مگر اخلاص بود درو و مداومت برو
 و کنت اخلاص آن بود که طاعت از دشمن نگاه دارد تا تباه نکند
 و کنت سه چیز علامت اخلاص است یکی آنک مدح و ذم نزدیک او
 یکی بود و رؤیت اعمال فراموش کند و هیچ ثواب واجب ندارد در آخرت
 بدان عمل و کنت هیچیز ندیدم سخت تر از اخلاص در خلوت و کنت
 ۱۵ هرچه از چشمها به بینند نسبت آن با علم بود و هرچه از دلها بدانند نسبت
 آن با یقین بود و کنت سه چیز از نشان یقین است یکی نظر بچق
 کردنست در همه چیزی دوم رجوع کردنست با حق در همه کاری سوم
 یاری خواستن است ازو در همه حال و کنت یقین دعوت کند بکونای
 امل و کونای امل دعوت کند بزهد و زهد دعوت کند بحکمت و حکمت
 ۲۰ نگرستن اندر عواقب بار آرد و کنت صبر ثمره یقین است و کنت
 اندکی از یقین بیشتر است از دنیا از بهر آنک اندکی یقین دل را بر از
 حبب آخرت گرداند و باندکی یقین جمله ملکوت آخرت مطالعه کند
 و کنت علامت یقین آنست که بسی مخالفت کند خلق را در زیستن و
 ۲۴ بترک مدح خلق کند و اگر نیز عطائی دهند و فارغ گردد از نکوهیدن

و گفت شرم هیبت بود اندر دل با وحشت از آنج بر تو رفته است از
 ناکردنِها و گنت دوستی ترا بسخن آرد و شرم خاموش کند و خوف بی
 آرام گرداند و گفت تقوی آن بود که ظاهر آلوده نکند بعاصبها و باطن
 بفضول و با خدای عزّ وجلّ بر مقام ایستاده بود و گنت صادق آن بود
 که زبان او بصواب و بحق ناطق بود و گنت صدق شمشیر خدایست عزّ
 وجلّ هرگز آن شمشیر بر هیچ گذر نکرد الا آنرا بارد گردانید و گنت صدق
 زبانی محزونست و سخن بحق گنتن موزون و گنت مراقبت آنست که
 ایثار کنی آنج حق بر گزیده است یعنی آنج بهتر بود ایثار نکنی و عظیم
 دانی آنج خدای آنرا عظیم داشته است چون از تو ذره در وجود آید
 ۱۰ بسبب ایثار بگوشه چشم بدان باز ننگری و آنرا از فضل خدای بینی نه
 از خویش و دنیا و هرج آنرا خرد شمرده است بدان الثنات نکنی و دست
 ازین نیز بینشانی و خویشتن را درین اعراض کردن در میان نه بینی
 و گفت وجد سرّیست در دل و گنت سماع وارد حق است که دلما بندو
 بر انگیزد و بر طلب وی حریص کند که آنرا بحق شنود بحق راد یابد و
 ۱۵ هرک بنفس شنود در زندقه افتد و گنت توکل از طاعت خدایان بسیار
بیرون آمدنست و بطاعت بک خدای مشغول بودن و از سببها بُردن
 و گنت توکل خودرا در صفت بندگی داشتن است و از صفت خداوندی
 بیرون آمدن و گنت توکل دست بداشتن تدبیر بود و بیرون آمدن از
 قوّت و حیلت خویش و گنت انس آنست که صاحب اورا وحشت
 ۲۰ بدید آید از دنیا و از خلق مگر از اولیاء حق از جنت آنک انس
 گرفتن با اولیا انس گرفتن است بخدای و گنت اولیایا چون در عیش
 انس اندازند گوئی با ایشان خطاب می کنند در بهشت بزبان نور و چون
 در عیش هیبت اندازند گوئی با ایشان خطاب می کنند در دوزخ بزبان
 ۲۴ نار و گنت فروتر منزل انس گرفتگان بخدای آن بود که اگر ایشانرا

من که خذوئدم گوش او باشم تا بمن شنود و چشم او باشم تا بمن بیند و
 زلفان او باشم تا بمن گوید و دست او باشم تا بمن گیرد و کفّت زاهدان
 بادشاهان آخرت اند و عارفان بادشاهان زاهدانند و کفّت علامت محبت
 حق آنست که ترک کند هر چه او را از خدای شاغلاست تا او ماند و شُغل
 ۵ خدای و بس و کفّت علامت دل بیمار چهار چیزاست یکی آنست که از
 طاعت حلاوت نیابد دوم از خدای ترسناک نمود سوم آنک در چیزها
 بچشم عبرت ننگرد چهارم آنک فهم نکند از علم آنج شنود و کفّت علامت
 آنک مرد بمقام عبودیت رسیده است آنست که مخالف هوا بود و تارک
 شهوات و کفّت عبودیت آنست که بندۀ او باشی بیهه حال جنانک او
 ۱۰ خذوئند نُست بیهه حال و کفّت علم موجود است و عمل بعلم منتود و
 عمل موجود است و اخلاص در عمل منتود و حبّ موجود است و صدق
 در حبّ منتود و کفّت توبه عوامّ از گناه است و توبه خواصّ از غفلت
 و کفّت توبه دو قسم است توبه انابت و توبه استجابت توبه انابت آنست
 که بندۀ توبه کند از خوف عنوت خدای و توبه استجابت آنست که توبه
 ۱۵ کند از شرم کرم خدای و کفّت بر هر عضوی توبه است توبه دل نیت
 کردن است بر ترک حرام و توبه چشم فرو خوابانیدن است چشم را از
 محارم و توبه دست ترک گرفتن است در گرفتن مناهی و توبه بای ترک
 رفتن است بملاهی و توبه گوش نگاه داشتن است گوش را از شنودن
 اباطیل و توبه شکم خوردن حلالست و توبه فرج دور بوذن از فواحش
 ۲۰ و کفّت خوف رقیب عملست و رجا شفیع محسن و کفّت خوف جنان باید
 که از رجا بقوت تر بود که اگر رجا غالب آید دل مشوّش شود و کفّت
 طلب حاجت بزلفان فقر کنند نه بزلفان حکم و کفّت دوام درویشی با
 تخلیط دوستر دارم از آنک دوام صفا با عجب و کفّت ذکر خدای غذاء
 ۲۴ جان منست و ثنا بر او شراب جان منست و حیا ازو لباس جان منست

خویش را بعرفت اما عارف نبود که اگر عارف بودی خایف بودی که
 إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ و کنت ادب عارف زبر همه ادبها بود
 زیراکی اورا معرفت مؤدب بود و کنت معرفت بر سه وجه است یکی
 معرفت توحید و ابن عامه مؤمنانراست دوم معرفت حجت و بیان است
 و این حکما و بلغا و علماست سوم معرفت صنات و حدائت است و
 این اهل ولایت اللهراست آن جماعتی که شاهد حق اند بدلای خویش
 تا حق تعالی بر ایشان ظاهر می گرداند آنج بر هیچ کس از عالمیان ظاهر
 نگرداند و کنت حقیقت معرفت اطلاع حق است بر اسرار بذآن لطایف
 انوار معرفت بدان نه بیوندذ یعنی هم بنور آفتاب آفتاب را توان دید و کنت
 ۱۰ زینهار که بعرفت مدعی نباشی یعنی اگر مدعی باشی کذب باشی دیگر
 معنی آنست که چون عارف و معروف در حقیقت یکست تو در میان
 چه بدیدی ای دیگر معنی آنست که اگر مدعی باشی با راست می گوئی
 یا دروغ اگر راست می گوئی صدیقان خویشتر را ستایش نکنند چنانکه
 صدیق رضی الله عنه می گفت لست بخیرکم و درین معنی ذوالنون گفته
 ۱۵ است که اکبر ذنبی معرفتی آید و اگر دروغ گوئی عارف دروغ زن نبود
 و دیگر معنی آنست که تو مگوی که عارفم تا او گوید و کنت آنک عارف
 تراست بخدای تحیر او در خدای سخت تر است و بیشتر از جهت آنک
 هرکه بافتاب نزدیکتر بود در آفتاب متخیرتر بود تا بجائی رسد که او او
 نبود چنانکه از صفت عارف برسیدند گفت عارف بیندک بود بی علم و بی
 ۲۰ عین و بی خبر و بی مشاهده و بی وصف و بی کشف و بی حجاب ایشان
 ایشان نباشند و ایشان بدیشان نباشند بل که ایشان کی ایشان باشند
 بحق ایشان باشند گردش ایشان بگردانیدن حق باشد و سخن ایشان
 سخن حق بود بر زبانها ایشان روان گشته و نظرایشان نظر حق بود
 بر دیدهها ایشان راه یافته بس گفت بیغیبر علیه السلام ازین صفت
 ۲۵ خبر داد و حکایت کرد از حق تعالی که گفت چون بند دوست گیرم

بوی نماید خواری نفس خویش و ذلیل نکند بندۀ را بذلی ذلیل تر از آنک
محبوب کند اورا تا ذلّ نفس نه بیند و کفّت باری نیکو باز دارند از
شبهات باس چشم و گوش داشتن است و کفّت اگر ترا بخلق اُنس است
طمع مدار که هرگزت بخدای اُنس بدید آید و کفّت هیچیز ندیدم رسانند
تر باخلاص از خلوت که هرکه خلوت گرفت جز خدای هیچ نه بیند و هرکه
خلوت دوست دارد تعلّق گیرد بعود اخلاص و دست زند برکنی از
ارکان صدق و کفّت باوّل قدم هرچه جوئی بایی یعنی اگر هیچ ی نیایی
نشانی است که هنوز درین راه یک قدم ننهاده که تا ذرّه از وجود ی
ماند ذرّه راه نداری و کفّت گناه مقربان حسنات ابرارست و کفّت
۱۰ جون بساط محمد بگسترانند گناه اولین و آخرین بر حواشی آن بساط
محو گردد و ناجیز شود و کفّت ارواح انبیا در میدان معرفت افکندند
روح بیغاسبر ما علیه السلام از بیش همه روحها بشد تا بروضه وصال
رسید و کفّت محبّ خدایرا کاس محبت ندهند مگر بعد از آنک خوف
دلش را بسوزد و بقطع انجمد و کفّت شناس که خوف آتش در جنب
۱۵ فراق بمنزلت یک قطره آبست که در دریاء اعظم اندازند و من نی دامن
چیزی دیگر دل گیرند تر از خوف فراق و کفّت هر چیز را عقوبت است
و عقوبت محبت آنست که از ذکر حقّ تعالی غافل ماند و کفّت صوفی
آن بود که جون نگوید نطقش حقایق حال وی بود یعنی چیزی نگوید که
او آن نباشد و جون خاموش باشد معاملتش معبرّ حال وی بود و بقطع
۲۰ علایق حال وی ناطق بود کفّتند عارف که باشد کفّت مردی باشد از
ایشان جدا از ایشان و کفّت عارف هر ساعتی خاشع تر بود زیرا که بهر
ساعتی نزدیکتر بود و کفّت عارف لازم یک حال نبود که از عالم غیب هر
ساعتی حالتی دیگر بروی آید تا لاجرم صاحب حالات بود نه صاحب
۲۴ حالت و کفّت عارفی خایف ی باید نه عارفی واصف یعنی وصف میکند

بود و گفت مردمان ترسگار باشند بر راه باشند چون ترس از دل ایشان
 برفت گمراه گردند و گفت بر راه راست آنست که از خدای ترسانست
 چون ترس بر خاست از راه بیوفتاد و گفت علامت خشم خدای بر بند
 ترس بند بود از درویشی و گفت فساد بر مرد از شش چیز در آید یکی
 ۵ ضعف نیت بعمل آخرت دوم تنهائ ایشان که رهین شهوات گشته بود
 سوم با قرب اجل درازی امل بر ایشان غالب گشته بود چهارم رضاء
 مخلوقان بر رضای خالق گزیده باشند بنجم متابعت هوارا کرده باشند ششم
 آنک زلتها سلف حجت خویش کرده باشند و هنرهای ایشان جمله دفن
 کرده تا فساد بر ایشان پیدا گشته است و گفت صاحب همت اگرچه کثر
 ۱۰ بود او بسلامت نزدیکست و صاحب ارادت اگرچه صحیح است او منافق
 است یعنی آنک صاحب همت بود او را ارادت آن نبود که هرگز بهیچ
 سرفرو آرد که صاحب همت را خواست نبود و صاحب ارادت زود
 راضی گردد و بجائی فرو آید و گفت زندگانی نیست مگر با مردمانی که
 دل ایشان آرزومند بود بتقوی و ایشانرا نشاط بود بدکر خدای و گفت
 ۱۵ دوستی با کسی کن که بتغییر تو متغیر نگردد و گفت اگر خواهی که اهل
 صحبت باشی صحبت با یاران جنان کن که صدیق کرد با نبی الله علیه
 السلام که در دین و دنیا بهیچ مخالف او نشد لاجرم حق تعالی صاحبش
 خواند و گفت علامت محبت خدای آنست که متابعت حبیب خدای بود
 علیه السلام در اخلاق و افعال و اوامر و سنن و گفت صحبت مدار با
 ۲۰ خدای جز بموافقت و با خلق جز بمناصحت و با نفس جز بمخالفت و با
 دشمن جز بعداوت و گفت هیچ طیب ندیدم جاهلتر از آنک مستانرا در
 وقت مستی معامله کند یعنی سخن گفتن کسی را که او مست دنیا باشد بی
 فایده بود پس گفت مست را دوا نیست مگر هشیار شود آنگاه بتوبه دوی
 ۲۴ او کنند و گفت خدای عز و جل عزیز نکند بند را بعزّی عزیزتر از آنک

یا ابا الذبیض دیدی که دید و بذیرفت و آن تخم بپر آمد و مرا آشنائی داد و آگاهی بخشید و بخانه خود خواند ذو النون از آن سخن در شور شد گفتم خداندا بهشتی بمشت ارزن بگبری چهل ساله ارزان می فروشی هاننی آواز داد که حق تعالی هرکرا خواند نه بعلت خواند و هرکرا راند نه بعلت راند تو ای ذو النون فارغ باش که کار النعمال لها برید با قیاس عقل تو راست نیوفند نقلست که گفتم دوستی داشتم فقیر وفات کرد اورا بخواب دیدم گفتم خدای با تو چه کرد گفت مرا بیمارزند و فرمود که ترا آمرزیدم که ازین سفلیگان دنیا هیچ نستی با همه احتیاج نقلست که گفتم هرگز نان و آب سیر نخوردم تا نه معصیتی کردم خدایا ۱۰ یا باری قصد معصیتی در من بدید نیامد نقلست که هرگه کی در نماز خواست استاذ گفتمی بار خدایا بکدام قدم آیم بدرگاه تو و بکدام دیده نگرم بقیله تو و بکدام زلفان گویم راز تو و بکدام لغت گویم نام تو از بی سرمایگی سرمایه ساختم بدرگاه آمدم که چون کار بضرورت رسید حیارا بر گرفتم چون این بگفتمی تکبیر بیوستی و بسی گفتمی که امروز که مرا ۱۵ اندوهی بیش آید با او گویم اگر فردام ازو اندوهی رسد با کی گویم و در مناجات گفتمی اللهم لا تعذبنی بذلّ المحجاب خداندا مرا بذلّ حجاب عذاب مکن و گفتم سبحان آن خدائی که اهل معرفت را محبوب گردانید از جمله خلق دنیا بجهت آخرت و از جمله خلق آخرت بجهت دنیا و گفتم سختترین حجابها نفس دیدنست و گفتم حکمت در معذّ قرار نگیرد که از طعام بر ۲۰ آمد و گفتم استغفار بی آنک از گناه باز ایستی توبه دروغ زنان بود و گفتم فرخ آنکس که شعار دل او ورع بود و دل او باک از طمع بود و محاسب نفس خویش فیما صنع و گفتم صحت تن در اندک خوردن است و صحت روح در اندکی گناه و گفتم عجب نیست از آنک ۲۵ بیلائی مبتلا شود بس صبر کند عجب از آنست که بیلائی مبتلا شود راضی

زندقی و اباحتی و کشتنی بود مگر هرج کند بفرمان شرع کند نقلست کی
 ذو النون گفت اعرابی دیدم در طواف تنی نزار و زرد و استخوان
 بگذاخته برو گفتم تو محیی گفتم بلی گفتم حییب تو بتو نزدیکست یا از
 تو دور گفتم نزدیک گفتم موافق است یا ناموافق گفتم موافق گفتم سبحان
 الله محبوب تو بتو قریب و تو بدین زاری و بدین نزاری اعرابی گفتم
 ای بَطَّالَ اَمَا عَلِمْتَ اَنَّ عَذَابَ النَّارِ وَالْمُؤَافَقَةَ اَشَدُّ مِنْ عَذَابِ الْبُعْدِ
 وَالْمُخَالَفَةَ نَدَانَسْتَهُ که عذاب قرب و موافقت سخت تر بود هزار بار از عذاب
 بعد و مخالفت نقلست که ذو النون گفتم در بعضی از سفرها از خویش
 زنی را دیدم از او سوال کردم از غایت محبت گفتم ای بَطَّالَ محبت را غایت
 نیست گفتم چرا گفتم از بهر آنک محبوب را نهایت نیست نقلست که
 نزدیک برادری رفت از آن قوم که در محبت مذکور بودند او را بیلائی
 مبتلا دید گفتم دوست ندارد حق را هرک از درد حق الم یابد ذو النون
 گفت لیکن من جنین می گویم که دوست ندارد او را هرک خود را مشهور
 کند بدوستی او آن مرد گفتم اَسْتَغْفِرُ الله وَاَتُوبُ اِلَيْهِ نقلست که ذو النون
 ۱۵ بیمار بود کسی بعبادت او در آمد بس گفتم الم دوست خوش بود ذو
 النون عظیم متغیر شد بس گفتم اگر او را می دانستی بدین آسانی نام او
 نبردی نقلست که وقتی نامه نوشت بعضی از دوستان که حق تعالی ببوشاناز
 مرا و ترا بهره جهل و در زیر آن برده بدید آرز آنجه رضای اوست
 که بسا مستور که در زیر سترست که دشمن داشته اوست نقلست که
 ۲۰ گفتم در سنری بودم صحرا بر برف بود و گبری را دیدم دامن در سر
 افکنک و از صحراء برف می رفت و ارزن می باشد ذو النون گفتم ای
 دهقان چه دانه می باشی گفتم مرغکان چینه نیابند دانه می باشم تا این
 تخم ببر آید و خدای رحمت کند گفتم دانه که بیگانه باشد از گبری نپذیرد
 گفتم اگر نپذیرد بیند آنج می کم گفتم بیند گفتم مرا این بس باشد بس
 ۲۵ ذو النون گفتم چون حج رفتم آن گبر را دیدم عاشق آسا در طواف گفتم

حکایت بذبختی خویش میکنم و نه از آن می گویم که دلم از طاعت کردن
بگرفت لیکن می ترسم که اگر عمری مانده است آن باقی همچنین خواهد بود
و من عمری حلقه بامبندی می زدم که آوازی نشنوده ام صبر برین بر من
سخت می آید اکنون تو طیب غمگانی و معالج دانایانی بیچارگی مرا تدبیر
کن ذو النون گفت برو و امشب سیر بخور و نماز ختنن مکن و همه
شب بخسب تا باشد که دوست اگر بلطف نماید بعتاب بنماید اگر برحمت
در تو نظری نبی کند بعُتف در تو نظری کند درویش برفت و سیر بخورد
دلش نداز که نماز ختنن ترك کند و نماز ختنن بگرارد و بختن مصطفی را
بخواب دید گفت دوست سلام می گوید و می فرماید که بختن و نامرد
۱۰ باشد آنک بدرگاه ما آید و زود سیر شود که اصل درکار استقامت
است و ترك ملامت حق تعالی می گوید مراد جهل ساله در کنارت نهادم
و هرچه امید می داری بذانت برسانم و هرچه مراد نست حاصل کنم و
لیکن سلام ما بدان رهن مدعی ذو النون برسان و بگوی ای مدعی دروغ
زن اگر رسوای شهرت نکم نه خذاوند تو ام تا بیش با عاشقان و
۱۵ فرومانندگان درگاه مکر نکنی و ایشانرا از درگاه ما نفور نکنی مرید بیدار
شد گریه برو افتاد آمد تا بر ذو النون و حال بگفت ذو النون این سخن
بشنود که خدا مرا سلام رسانیده است و مدعی و دروغ زن گفته از شادی
بپهلوی گردید و بهای و هوی می گریست اگر کسی گوید چگونه روا
بود کی شیخی کسی را گوید نماز مکن و بخسب گویم ایشان طیبیان اند
۲۰ طیب گاه بود که بزهر علاج کند چون می دانست که گشایش کار او
درین است بذانش فرمود که خودرا دانست که او محفوظ بود نتواند که
نماز نکند جنانک حق تعالی خلیل را فرمود علیه السلام که بسرا قربان
کن و دانست که نکند چیزها روز در طریقت کجا ظاهر شرع راست
نیاید جنانک بکشتن خلیل را امر کرد و نحواست و جنانک غلام کشتن
۲۵ خضر که امر نمود و خواست و هرک بدین مقام نارسیده قدم آنجا نهد

بوی داد قبول نکرد و گفت تو اسپری و در بند جوار بردی نمود از جنین اسپر و غریب و بندی چیزی ستدن بس فرمان شد که اورا بزندان بریند جهل شبانروز در حبس بماند هر روز خواهر بشر حافی از دوک خویش يك قرص بر او می بردی آن روز که از زندان بیرون می آمد آن جهل قرص همچنان نهاده بود که یکی نخورده بود خواهر بشر حافی چون آن بشنود اندوهگن شد گفت نوی دانی که آن قرصها حلال بود و بی منت جرا نخوردی گفت زیرا که طبش بالک نبود یعنی بر دست زندان بان گذرمی کرد چون از زندان بیرون آمد بیفتاد و بیشانیش بشکست نقلست که بسی خون برفت اما يك قطره نه بر روی و نه بر موی و نه بر جامه او افتاد و آنج بر زمین افتاد همه نابیدید شد بفرمان خدای عزوجل بس اورا بیش خلیفه بردند و سخن اورا ازو جواب خواستند او آن سخن را شرحی بداد متوکل گریستن گرفت و جمله ارکان دولت در فصاحت و بلاغت او متخیر ماندند تا خلیفه مرید او شد و اورا عزیز و مکرم باز گردانید نقلست که احمد سلمی گفت بنزدیک ذو النون شدم ۱۰ طشتی زرین دیدم در بیش او نهاده و گرد بر گرد او بود پاهای خوش از مشک و عبیر مرا گفت نوی که بنزدیک ملوک شوی در حال بسط من از آن بترسیدم و باز بس آمدم بس يك درم بن داد تا به بلخ از آن يك درم نفقه می کردم نقلست کی مریدی بود ذو النون را جهل جهله بداشت و جهل موقف بایستاد و جهل سال خواب شب در باقی کرد و جهل ۲۰ سال بیاسبانی حجره دل نشست روزی بنزدیک ذو النون آمد گنت جنین کردم و جنین با این همه رنج دوست با ما هیچ سخن نمی گوید نظری بما نمی کند و بهیچم بر نمی گیرد و هیچ از عالم غیب مکشوف نمی شود و این همه که می گویم خود را ستایش نمی کنم شرح حال می دم که این بیچارگی که در وسع من بود بجای آوردم و از حق شکایت نمی کنم شرح حال می دم ۳۰ که همه جان و دل در خدمت او دارم اما غم بی دولتی خویش می گویم و

النون را سکبائی آرزو می کرد و آن آرزو بنفس نمی داد شب عیدی بود
 نفس گفت چه باشد که فردا بعیدی مارا لقمه سکبا دهی گفت ای نفس
 اگر خواهی که چنین کنم امشب با من موافقت کن تا همه قرانرا در دو
 رکعت نماز بر خوانم نفس موافقت کرد روز دیگر سکبا بساخت و بیش
 ۵ او بنهاد و انگشترا باک کرد و در نماز ایستاد گفتند چه بود گفت درین
 ساعت نفس با من گفت که آخر آرزوی ده ساله رسیدم گفتم که بخدای
 که نرسی بدان آرزو و آنکس که این حکایت می کرد چنین گفت که ذو
 النون درین سخن بود که مردی در آمد با دیگی سکبا بیش او بنهاد گفت
 ای شیخ من نیامده ام مرا فرستاده اند بدانک من مردی حمام و کوزکان
 ۱۰ دارم از مدتی باز سکبا می خواهند و سیم فراهم می آید دوش بعیدی این
 سکبا ساختم امروز در خواب شدم جمال جهان آرای رسول را صلی الله
 علیه و علی آله و سلم بخواب دیدم فرمود کی اگر خواهی که فردا مرا به
 بینی این را بنزد ذو النون بر و او را بگوی که محمد بن عبد الله بن عبد
 المطالب شناعت می کند که يك نفس با نفس خود صلح کن و لقمه جند
 ۱۵ بکار بر ذو النون بگریست گفت فرمان بردارم نقلست که چون کار او
 بلند شد کس را چشم بر کار او نمی رسید اهل مصر بزندقه بر وی گواهی
 می دادند و جمله برین متفق شدند و متوکل خلیفه را از احوال او آگاه
 کردند متوکل کس فرستاد تا ویرا بیاوردند ببغداد و بند بر بای او
 نهادند چون بدرگاه خلیفه رسید گفت این ساعت مسلمانی بیاموختم از
 ۲۰ بیرزنی و جوانمردی از سنائی گفتند چون گفت چون درگاه خلیفه رسیدم
 و آن درگاه با عظمت و حاجبان و خادمان دیدم خواستم تا اندک تغییری
 در من بدید آید زنی با عصائی بیش آمد و در من نگریست گفت یا
 تن که ترا بیش او می برند نترسی که او و تو هر دو بندگان يك خداوند
 جلّ جلاله ابد تا خدای نخواهد با بند هیچ نتوانند کرد بس در راه سنائی
 ۲۵ دیدم باکیزه آبی بمن داد و بکسی کبا من بود اشارت کردم يك دینار

که روزی با شاهزاده با کوبه از در مسجد بر من گذشت من این سخن می گفتم که هیچ احق تر از آن ضعیفی نبود کبا قوی درم شود او در آمد و گفت این چه سخن است گفتم آدمی ضعیف چیز است با خدای قوی درم می آید آن جوانرا لون متغیر شد بر خاست و برفت روز دیگر باز آمد و گفت طریق بخدای چیست گفتم طریقی است خرد و طریقی است بزرگتر تو کدام می خواهی اگر طریقی خردتر می خواهی ترك دنیا و شهوات و ترك گناه بگو و اگر طریقی بزرگ میخواهی هرچه دون حق است ترك وی بگویی و دل از همه فارغ کن قال واللّه لا اخیار الا الطریق الاکبر گفتم بخدای که جز طریقی بزرگتر نخواهم روز دیگر بشیننه در پوشید و در کار آمد تا از ابدال گشت بو جعفر اعور گفتم نزدیک ذو النون بودم جماعتی یاران او حاضر بودند از طاعت جمادات حکایت می کردند و تختی آنجا نهاده بود ذو النون گفت طاعت جمادات اولیایا آن بود که این ساعت این تخت را بگویم که گرد این خانه بگرد در حرکت آید چون سخن بگفت در حال آن تخت گرد خانه گشتن گرفت و بجای خویش باز شد جوانی آنجا حاضر بود آن حال بدید گریستن بر وی افتاد تا جان بداد برهان تختش بشستند و دفن کردند نقلست که وقتی یکی بتزیدیک او آمد و گفت وامی دارم و هیچ ندارم که وام بگرام سنگی از زمین بر داشت و باو داد آن مرد آن سنگ را بیازار برد زمرد گشته بود بچهار صد درم بفروخت و وام باز داد نقلست که جوانی بود بیوسته بر صوفیان انکار کردی يك روز ذو النون انگشتری خود بوی داد و گفت این را بیازار برو و بيك دینار گرو کن آن جوان برفت و انگشتری بیازار برد بدری بیش نی گرفتند جوان خبر باز آورد اورا گفت بجمهوریان برو و بنگر تا چه میخواهند ببرد بهزرا دینار خواستند خبر باز آورد جوانرا گفت علم تو بحال صوفیان همچنانست که علم آن بازاریان باین انگشترین جوان توبه کرد و از سر آن انکار بر خاست نقلست که ده سال بود تا ذو

جزو شدند دوزخ بیش ایشان آوردم همه برمیزند و برآنگه شدند از بیم
 دوزخ بس يك جزو ماند که نه بدنیا فربرفته شدند و نه بیهشت میل
 کردند و نه از دوزخ بترسیدند گفتم بندگان من بدنیا نگاه نکردیت و
 بیهشت میل نکردیت و از دوزخ نترسیدیت چه می طلبید همه سر بر آوردند
 و گفتند أنت نعلم ما نريد یعنی تویی دانی که ما چه میخواهیم نفیست که
 يك روز کوزکی بتزدیک ذوالنون در آمد و گفتم مرا صد هزار دینار است
 میخواهم که در خدمت تو صرف کنم و آن زر بدرویشان تو بکار برم ذو
 النون گفتم بالغ هستی گفتم فی گفتم ننفقه تو روا نبوذ صبر کن تا بالغ
 شوی بس چون کوزک بالغ گشت بیامد و بر دست شیخ توبه کرد و آن
 ۱۰ زرها بدرویشان داد تا آن صد هزار دینار نماید روزی کاری بیش آمد
 و درویشانرا چیزی نماید که خرج کردند کوزک گفتم ای دریغ کجاست
 صد هزار دیگر تا ننفقه کردم بر این جوانمردان این سخن را ذوالنون
 بشنود دانست که وی بحقیقت کار نرسیده است که دنیا بنزد او خطیر
 است ذوالنون آن کوزک را بخواند و گفتم بندگان فلان عطار رو و بگوی
 ۱۵ از من تا سه درم فلان دارو بدهد برفت و بیاورد گفتم در هاون کن
 و خرد بسای آنگاه باره روغن بر وی افکن تا خمیر گردد و از وی سه
 مهره بکن و هر يك را بسوزن سوراخ کن و بتزدیک من آر کوزک جنان
 کرد و بیاورد ذوالنون آنرا در دست مالید و درو دمید تا سه باره
 یاقوت گشت که هرگز آن جنان ندیده بود گفتم اینهارا ببازار بر و قیمت
 ۲۰ کن ولیکن مفروش کوزک ببازار برد و بنمود هر یکی را بهزار دینار بخواستند
 بیامد و با شیخ بگفت ذوالنون گفتم بیاون نه و بسای و بآب انداز
 جنان کرد و بآب انداخت گفتم ای کوزک این درویشان از بی نانی
 گرسنه نیند لکن این اختیار ایشانست کوزک توبه کرد و بیدار گشت و
 بیش این جهانرا بر دل وی قدر نماید نفیست که گفتم سی سال خلقرا
 ۲۵ دعوت کردم يك کس بدرگاه خدای آمد جنانک می بایست و آن آن بود

چشم مردمان اعتبار شد و ازین سبب نام او ذو النون آمد و عبادت و ریاضت او را نهایتی نبود تا بحدی که خواهری داشت در خدمت او چنان عارفه شده بود که روزی این آیت می خواند وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوَى رُوی بآسمان کرد و گنفت اَللّٰهُ اِسْرَائِیْلِیَانِرَا ۵ مَنّ و سلوی فرستی و محمدیانرا نه بعزّت تو کی از بای نشینم تا مَنّ و سلوی نه بارانی در حال از روزن خانه مَنّ و سلوی باریدن گرفت از خانه بیرون دوید روی بیابان نهاده و گم شد و هرگز باز نیافتند نقلست که ذو النون گفت وقتی در کوهها می گشتم قومی مبتلایان دیدم گرد آمدن بودند برسینم کی شمارا چه رسینه است گنفتند عابدی است اینجا در ۱۰ صومعه هر سال یکبار بیرون آید و دم خود برین قوم دهنده همه شنا یابند باز در صومعه شود تا سال دیگر بیرون نیاید صبر کردم تا بیرون آمد مردی دیدم زردروی نحیف شده چشم در مغاک افتاده از هبیت او لرزه بر من افتاد بس بچشم شنفت در خلق نگاه کرد آنگاه سوی آسمان نگریست و دمی چند در آن مبتلایان افکند همه شنا یافتند چون خواست که در ۱۰ صومعه شود من دامنش بگیرم گنتم از بهر خدای علت ظاهررا علاج کردی علت باطنرا علاج کن بمن نگاه کرد و گنفت ذو النون دست از من باز دار که دوست از اوج عظمت و جلال نگاه می کند چون ترا بیند که دست بجز از وی در کسی دیگر زده ترا بآنکس باز گذارد و آنکس را بتو و هر یکی بیکی دیگر هلاک شویت این بگفت و در صومعه رفت ۲۰ نقلست که يك روز بارانش در آمدند او را دیدند که می گریست گنفتند سبب چیست گریه را گنفت دوش در سبک چشم من در خواب شد خذوندر را دیدم گفت یا ابا النیض خلق را بیافرینم بر ده جزو شدند دنیا را بر ایشان عرضه کردم و نه جزو از آن ده جزو روی بدنیا نهادند يك جزو ماند آن يك جزو نیز بر ده جزو شدند بهشت را بر ایشان عرضه کردم نه جزو روی بهشت نهادند يك جزو ماند آن يك جزو نیز ده

برفت و اعتماد بر توکل بدید آمد و توبه او محقق شد پس از آن چند منزل رفت چون شبانگاه در آمد در ویرانه در آمد و در آن ویرانه خمره زر و جواهر بدید و بر سر آن خمره نخته نام الله نوشته باران وی زر و جواهر قسمت کردند ذو النون گفت این نخته که برو نام دوست منست مرا دهیت آن نخته بر گرفت و آن روز تا شب بر آن نخته بوسه می داد تا کارش ببرکات آن بجائی رسید که شبی بخواب دید که گفتند یا ذو النون هر کس بزور و جواهر بسنگ کردند که آن عزیز است تو برتر از آن بسنگ کردی و آن نام ماست لاجرم در علم و حکمت بر تو گشاده گردانیدیم پس بشهر باز آمد گفت روزی می رفتم بکناره رودی رسیدم کوشکی را دیدم ۱۰ بر کناره آب رفتم و طهارت کردم چون فارغ شدم ناگاه چشم من بر بام کوشک افتاد کبوتری دیدم بر کناره کوشک ایستاده بغایت صاحب جمال خواستم تا ویرا بیازمام گفتم ای کبوتر کرائی گفت ای ذو النون چون از دور بدید آمدی بنداشتم دیوانه چون نزدیکتر آمدی بنداشتم عالی چون نزدیکتر آمدی بنداشتم عارفی پس نگاه کردم نه دیوانه و نه عالی و نه ۱۵ عارفی گفتم چگونه می گوئی گفت اگر دیوانه بودی طهارت نکردتی و اگر عالم بودی بناحرم ننگرستی و اگر عارف بودی چشمت بدون حق نینتازی این بگفت و نابدید شد معلوم شد که او آدمی نبود تبیه مرا آتشی در جان من افتاد خویشتن بسوی دریا انداختم جماعتی را دیدم که در کشتی می نشستند من نیز در کشتی نشستم چون روزی چند بر آمد مگر بازرگانی را ۲۰ گوهری در کشتی گم شد يك يك را از اهل کشتی می گرفتند و می جستند اتفاق کردند که با نست بس مرا رنجانیدن گرفتند و استخفاف بسیار کردند و من خاموش می بودم چون کار از حد بگذشت گفتم آفریدگارا تومی دانی هزاران ماهی از دریا سر بر آوردند هر یکی گوهری در دهان ذو النون یکی را بگرفت و بدان بازرگان داد اهل کشتی چون ۲۵ آن بدیدند در دست و پای او افتادند و ازو عذر خواستند و جنان در

چه حالتست گفت این تن با من قرارتی کیرذ در طاعت حق تعالی و
 با خلق آمیختن می خواهد ذو النون گفت بنداشتم که خون مسلمانان ریخته
 است یا کبیره آورده است گفت ندانسته که چون با خلق آمیختی همه
 چیز از بس آن بیاید گفتم هول زاهدی گفت از من زاهدتری خواهی
 که بینی گفت خواهم گفت بدین کوه در شو تا بینی چون بر آمدم جوانی را
 دیدم کی در صومعه نشسته و یک بای بیرون صومعه بریده و انداخته و
 کرمان می خوردند نزدیک او رفتم و سلام کردم و از حال او پرسیدم
 گفت روزی درین صومعه نشسته بودم زنی بدینجا بگذشت دلم مایل شد
 بپدو تم تقاضا آن کرد تا از بی او بروم یک بای از صومعه بیرون نهادم
 ۱۰ اواری شنودم که شرم نداری از بس بی سال که خذایرا عبادت کرده باشی
 و طاعت داشته اکنون طاعت شیطان کنی و قصد فاحشه کنی این بای را
 که از صومعه بیرون نهاده بودم بیریدم و اینجا نشسته ام تا چه بدید آید و
 با من چه خواهند کرد تو بر این گناه کاران بچه کار آمدی اگر می خواهی
 که مردی از مردان خذایرا به بینی بر سر این کوه شو ذو النون گفت از
 ۱۵ بلندی که آن کوه بود بر آنجا نتوانستم رفت بس خبر او پرسیدم گفتند
 دیرگاهست نا مردی در آن صومعه عبادت می کند یک روز مردی با او
 مناظره می کرد که روزی بسبب کسب است او نذر کرد که من هیچ نخورم
 که درو سبب کسب مخلوقات بود چند روز بر آمد هیچ نخورد حق تعالی
 زنبورانرا فرستاد که گرد او می بریزند او را انگبین می ذاذند ذو النون
 ۲۰ گفت ازین کارها و سخنها دردی عظیم بدلم فرو آمد دانستم که هرک توکل
 بر خدای کند خدای کار او بسازد و رنج او ضایع نگذارد بس در راه که
 می آمدم مرغکی نابینارا دیدم بر درختی نشسته از درخت فرو آمد من
 گفتم این بیچاره علف و آب از کجا می خورد بمنقار زمین را بکاوید دو سکره
 بدید آمد یکی زرین بر کبچد و یکی سمین بر گلاب آن مرغ سپر بخورد و
 ۲۵ بر درخت بریزد و سکرها نابدید شد ذو النون اینجا بیکبارگی از دست

بام دوک هی ریسم و مشعله ظاهر گردد از آن خلیفه که هی کدرذ بروشنائی آن مشعله گاه هست که چند باره دوک هی ریسم روا بود یا نه احمد گفت تو باری کهی که این دامت گرفته است که این عجیبت گنت من خواهر بشر حافی ام احمد زار بگریست و گنت این جین تقوی جز از خاندان بشر حافی بیرون نیاید و گنت ترا روا نبود زینهار گوش دار تا آب صافی تیره نشود و اقتدا بدان مقتدای باک کن برادر خویش تا جنان شوی که اگر خواهی تا در مشعله ایشان دوک ریسمی دست تو ترا طاعت ندارد برادرت جنان بود کی هرگاه که دست بطعای دراز کردی که شبیه بودی دست او طاعت نداشتی گنت مرا سلطانی است که دل گویند او را رغبت تقوی است من یارای آن ندارم کی بی دستوری او سفر کنم

ذکر ذو النون مصری رحمة الله علیه

آن پیشوای اهل ملامت آن شمع جمع قیامت آن برهان مرتبت و تجرید آن سلطان معرفت و توحید آن حجة النفر فخری قطب وقت ذو النون مصری ۱۰ رحمة الله علیه از ملوکان طریقت بود و سالک راه بلا و ملامت بود در اسرار و توحید نظر عظیم دقیق داشت و روشی کامل و ریاضات و کرامات وافر بیشتر اهل مصر او را زندیق خواندندی باز بعضی در کار او متغیر بوذندی تا زند بود همه منکر او بوذندی و تا ببرد کس واقف نشد بر حال او از بس که خود را بوشیک نمود و سبب توبه او آن بود که او را ۲۰ نشان دادند که بنلان جای زاهدی است گنت فصد زیارت او کردم او را دیدم خویشتن را از درختی آویخته و هی گنت ای تن مساعدت کن یا من بطاعت و اگر نه همچنین بدارمت تا از گرسنگی بپیری گریه بر من افتاد ابد آواز گریه بشنید گنت کیست که رحم هی کند بر کسی که شرمش ۲۴ اندکست و جرمش بسیار گنت بتزدیک او رفتم و سلام کردم گنتم این

کرده بودی بذلج او کذ راضی بودی و کنت اگر ترا چیزی عجب آید از سخن گفتن خاموش باش و چون از خاموشی عجب آید سخن گوی و کنت اگر همه عمر در دنیا بسجده شکر مشغول گردئی شکر آن نگارده باشی که او در ازل حدیث دوستان کرد جهند کن تا از دوستان باشی چون وقت مرگش در آمد در اضطرابی عظیم بود و در حالتی عجب گفتند مگر زندگانی را دوست می داری گفت فی و لیکن بحضرت بادشاه بادشاهان شدن صعیبت نقلست که در مرض موت بودی یکی در آمد و از دست تنگی روزگار شکایت کرد بیراهن بنو داد و بیراهنی بعاریت بستند و بدان بیرهن بدار آخرت خرامید نقلست که تا بشر زنده بود هرگز در بغداد هیچ ستور روث نینداخته بود در راه حرمت او را که بای برهنه رفتی يك شب مردی ستوری داشت ستور را دید که در راه روث افگند فریاد بر آورد که بشر حافی نماید نگرستند چنان بود گفتند بچه دانستی گفت بدانك تا او زنده بود در جمله راه بغداد روث ستوری نبود این بر خلاف عادت دیدم دانستم که بشر نماند است بعد از مرگ او را بخواب دیدند گفتند ۱۰ خدای با توجه کرد گفت با من عتاب کرد گنت در دنیا از من جرا چندین ترسیدی اما علمت ان الکریم صفتی ندانستی که کرم صفت منست دیگری بخواب دید برسید که حق با توجه کرد گفت مرا آمرزید و فرمود کُلْ یا من لم یأکل و اشربْ یا من لم یشرِبْ لِأَجْلِ بَخْوَرِ ای آنک از برای ما نخوردی و بیاشام ای آنک از برای ما نیاشامیدی دیگری ۲۰ بخوابش دید گنت خدای با توجه کرد گفت مرا بیامرزید و يك نیمه از بهشت مرا مباح گردانید و مرا گفت یا بشر تا بودی اگر مرا در آتش سجد کردتی شکر آن نگارادی که ترا در دل بندگان خود جای دادم دیگری بخوابش دید گنت خدای با توجه کرد گفت فرمان آمد که مرحبا ای بشر آن ساعتی که ترا جان بر می داشتند هیچ نبود در روی زمین از ۲۵ تو دوستر نقلست که يك روز ضعیفه بر امام احمد حنبل آمد و گفت بر

عزیز باشد و در آخرت شریف گو از سه چیز دور باش از مخلوقان حاجت نخواه و کس را بد مگوی و بهمانی کس مرو و گفت حلاوت آخرت نیابد آنک دوست دارد کی مردمان ویرا بدانند و گفت اگر در قناعت هیچ سود نیست جز بعزت زندگانی کردن کنایت است گفت اگر دوست داری که خلق ترا بدانند این دوستی سر محبت دنیا بود و گفت هرگز حلاوت عبادت نیابی تا نگردانی میان خود و میان شهوات دیوار آهنین و گفت سخت ترین کارها سه است بوقت دست ننگی سخاوت و ورع در خلوت و سخن گفتن بیش کسی که ازو بترسی و گفت ورع آن بود که از شبهات باک بیرون آئی و محاسبه نفس در هر طرفه العینی بیش گیری و گفت زهد ملکی است کی قرار نگیرد مگر در دلی خالی و گفت اندوه ملکی است که چون جائی قرار گرفت رضا ندهد کی هیچیز با او قرار گیرد و گفت فاضلترین چیزی که بنده را داده اند معرفت است و الصبر فی الفقر و گفت اگر خذابرا خاصگان اند عارفان اند و گفت صوفی آنست که دل صافی دارد با خدای و گفت عارفان قوم اند که نشناسند مگر خدای و ایشانرا کراهی ندارند مگر برای خدای و گفت هر که خواهد که طعم آزادی بچشد گو سر را باک گردان و گفت هر که عمل کند خذابرا بصدق و حشتی عظیم با خلفش بیش آید و گفت سلاهی بر ابناء دنیا کنیز بدست داشتن سلام بر ایشان و گفت نگرستن در بخیل دل را سخت گردانند و گفت ادب دست بداشتن میان برادران ادبست و گفت با هیچکس ننشستم و هیچکس با من ننشست که چون از هم جدا شدیم مرا بقیین نشد که اگر بهم نه نشستی هر دورا به بودی و گفت من کاره مرگم و کاره مرگ نبود مگر کسی که در شک بود و گفت کامل نباشی تا دشمن تو این نبود و گفت اگر خذابرا طاعت نبی داری باری معصیتش مکن یکی در بیش او

۲۴ گفت تو کلت علی الله بشر گفت بر خدای دروغ می گوئی اگر برو تو کلت

بجانه در آمده مردی را دیدم گفتم تو کیستی که بی دستوری در آمدی
گفت برادر تو خضرم گفت ده کن مرا گفتم خدی گزاردن طاعت
خود بر تو آسان گرداناد و گفتم طاعت تو بر تو و شبیه گرداناد نفست
که یکی با بشر مشاورت کرد که دو هزار درم دارم حلال بخواهم که بچ
شوم گفتم تو به شای روی کر بر می رضای خدی بی روی برو و ام کسی
بگزار با بد بیتمه و با مردی مثل حل که آن راحت که بدل مسلمانی رسد
از حد حج اسلام بسدیده تر گفتم رغبت حج بیشتری بهم گفتم از آنک
این مالمانه از وجه بیکو بست و رده بی نه - و حوه خرج یکی فرار
نگیری نفست کی بشر بر گورستان گذر کرد گفتم همه مثل گورستان را
۱۰ دیدم بر سر کوه مذک و شفعی در ایشن افتاده و با یک دیگر مبارزه می
کردند چنانک کسی قسمت کرد چیزی گفتم بر خدی بر شمس کردن
تا این چه حالت بر گفتم کجا رو و ترس رفتم و رسیدم گفتم کی
یک هفته است که مردی از مردان دین بر ما گذر کرد و سه بار قُلْ
مُوَ آتَهُ أَحَدٌ بِرِخْوَانٍ و ثواب بی داد یک هفته است تا ما ثواب بر
۱۵ قسمت می کنیم هنوز فارغ گشته ایم نفست که بشر گفتم مصطفی صلی
الله علیه و سلم بخواب دیدم مرا گفتم ای شریفی دلی که چرا خدی
نعالی برگزید ترا از میان اقران تو و بس گردانید درجه تو گفتم بی با
رسول الله گفتم بسب آنک متاعت سنت من کردی و صدحرا حرمت
نگاه داشتی و برادر ترا نصیحت کردی و اصحاب مرا و اهل بیت مرا
۲۰ دوست داشتی خدی نعالی ترا ازین جهت بنام بر رساید نفست که
بشر گفتم یک شب مرضی را بخواب دیدم گفتم مرا بدی ده گفتم چه
نیگوست شنفت توانگران بر درویشان بری طب ثواب رحمن و زان
نیگوتر تکبر درویشان بر توانگران از اعتد بر کریم آفریدگار جیان نفست
که اصحاب را گفتم سیاحت کبید که چون آب روان بود خوش گردد
۲۵ و چون ساکن شود متغیر و زرد شود و گفتم هر که خواهد که در دنیا

و او در رضا سخنی گفت یکی از ایشان گفت یا ابا نصر هیچیز از خلق قبول نمی کنی برای جاهرا اگر محقق در زهد و روی از دنیا بگردانیده از خلق چیزی می ستان تا جاهت نماند در چشم خلق و آنخ از ایشان می ستانی در خفیه بدرویشان می ده و بر توکل می نشین و قوت خویش از غیب می ستان این سخن عظیم سخت می آمد بر اصحاب بشر گفت جواب بشنوید آنکه گفت فقرا سه قسم اند يك قسم آنند که هرگز سوال نکنند و اگر بدهندشان نیز نگیرند این قوم روحانیان اند که چون خداوند را سوال کنند هرچه خواهند خدا بدهد و اگر سوکد بخدای دهند در حال حاجت ایشان روا شود يك قسم دیگر آنند که سوال نکنند و اگر بدهند قبول کنند و این قوم از اوسط اند و ایشان بر توکل ساکن باشند بر خدای تعالی و این قوم آنها اند که بر مائنه خلد نشینند و يك قسم آنند که بصیر نشینند و جدانک توانند وقت نگاه دارند و دفع دواعی می کنند آن صوفی چون جواب بشنود گفت راضی گشتم بدین سخن خداوند از تو راضی باز و بشر گفت بعلی جرجانی رسیدم بر جسته آبی بود چون مرا بدید گفت آیا امروز چه گناه کردم که آدی را می بینم گفت از بس او بدویدم گشتم مرا وصیتی کن گفت فقرا در بر گیر و زیستن با صبر کن و هوارا دشمن گیر و مخالفت شهوات کن و خانه خود را امروز خالی تر از لحد گردان چنانک خانه تو چنان بود که آن روز که در لحدت بخوابانند تا مرغه و خوش بخدای توانی رسید نفلست کی گروهی بر بشر آمدند که از شام آمده ایم بیج رویم رغبت کنی با ما گفت بسه شرط یکی آنک هیچ بر نگیرم و هیچ نخواهیم و اگر چیزی مان بدهند نپذیرم گفتند ناخواستن و بر ناکر رفتن توانیم اما اگر فتوحی بدید آید نتوانیم کی نگیرم گفت شما توکل بر زاد حاجیان کرده اید و این بیان آن سخن است که در جواب آن صوفی گفته است که اگر در دل کرده بودی که هرگز از خلق چیزی قبول نخواهم کرد این توکل بر خدای بودی نفلست که بشر گفت روزی

شہوت دل خاموشی بینم روایت کم نقلست کہ بشررا گفتند بغداد مختلط
 شدہ است بل کہ بیشتر حرامست توجہ ہی خوری گنت ازین ہی خورم
 کہ شمای خورد و ازین ہی آشام کہ شمای آشامید گفتند بس بچہ رسیدی
 بدین منزلت گفت بلقبہ کم از لقبہ و بدستی کونانہ تر از دستی و کسی کہ
 ۵ ہی خورد و ہی گرید با کسی کہ ہی خورد و ہی خندذ برابر نبود بس
 گفت حلال اسراف نہ پذیرد یکی ازو برسید کہ چہ چیز نان خورش
 کم گنت عافیت نان خورش کن نقلست کہ مدت جہل سال اورا بریان
 آرزو ہی کرد و بہاء آن اورا بدست نیامد بود و گویند سالہا بود تا دلش
 باقلا ہی خواست و نخورده بود نقلست کہ ہرگر آب از جوئی کہ سلطانان
 ۱۰ کدہ بوذندی نخوردی یکی از بزرگان گفت بتزد بشر بودم سرمائی بود
 سخت اورا دیدم برہنہ ہی لرزید گنتم کہ یا با نصر در جین وقت جامہ
 زیادت کنند تو بیرون کردہ گنت درویشانرا یاد کردم و مال نداشتم کی
 بایشان مواسا کم خواستم کی بتن موافقت کم ازو برسیدند کہ بدین
 منزلت بچہ رسیدی گفت بدانک حال خویش از غیر خدای بنہان
 ۱۵ داشتم جملہ عمر گفتند چرا سلطانانرا وعظ نکئی کہ ظلم بر ما ہی رود
 گفت خدایرا از آن بزرگتر دانم کہ من اورا بیش کسی یاد کم کہ اورا
 نداند احمد بن ابرہیم المتطیب گنت بشر مرا گنت کہ معروفرا بگوی کہ
 جون نماز کم ہزدیک تو آیم من بیغام بدادم منتظر ہی بودم نماز بیشین
 بکردم نیامد نماز دیگر بگزاردم نیامد نماز خنتن بگزاردم با خویشین گنتم
 ۲۰ سجان اللہ جون بشر مردی خلاف کند ابن عجیبست و چشم ہی داشتم و
 بر در مسجد ہی بودم تا بشر بیامد سجادہ خویش بر گرفت و روان شد
 جون بدجلہ رسید بر آب برفت و بیامد و حدیث کردند تا وقت سحر
 باز گشت و ہجنان بر آب برفت من خویشین از بام بینداختم و آمدم و
 دست و پای اورا ہوسہ دادم و گنتم مرا دعائی بکن دعا کرد و گنت
 ۲۵ آشکارا مکن تا زندہ بود با ہیج کس نگنتم نقلست کہ جماعتی بر او بوذند

بسیار بر او رفتی و در حق او اراده تمام داشت تا بحدّی که شاگردانش
گفتند این ساعت تو عالمی در احادیث و فقه و اجتهاد و در انواع علوم
نظیر نداری هر ساعت از بس شورینگی روی چه لایق بود احمد گفت
آری ازین همه علوم که بر شمردیت من این همه به ازو دادم اما او خداوند را
به از من دانند بس بر او رفتی و گنتی حدیثی عن ربی مرا از خدای من
سخنی بگوی نقلست که بشر خواست که شبی بخانه در آید يك بای برون
خانه بنهاده و تا روز هجنان ایستاده بود و متخیر و شورینک و گویند نیز که
در دل خواهرش افتاد کی امشب بشر مهبان تو خواهد بود در خانه
برفت و آبی بزد و منتظر آمدن بود ناگاه بشر بیامد چون شورینده گنت
ای خواهرم بر بام می شوم قدم بنهاده و بایه جند بر آمد و تا روز هجنان
ایستاده بود چون روز شد فروز آمد و بنام جماعت شد بامداد باز آمد
خواهرش گنت کی ایستادن را سبب چه بود گنت در خاطر آمد که در
بغداد چندین کس اند که نام ایشان بشر است یکی جهنود و یکی ترسا
و یکی مغ و مرا نام بشر است و بچنین دولتی رسیدن و اسلام یافته ایشان
چه کردند که از بیرون نهاندندان و من چه کردم کی بچنین دولتی
رسیدم در حیرت این مانده بودم نقلست که بلال خواص گنت در تبه
بنی اسرائیل می رفتم مردی با من می رفت الهامی بدل من آمد که او
خضراست گنتم بحق حق کی بگوی که ترا نام چیست گنت برادر تو
خضراست گنتم در شافعی چه گوئی گنت از اوناد است گنتم در احمد
۲۰ حنبل جگوئی گنت از صدیقانست گنتم در بشر جگوئی گنت از بس او
چون او نبود نقلست که ابو عبد الله جلا گویند ذوالنون را دیدم اورا
عبادت بود و سهل را دیدم اورا اشارت بود و بشر را دیدم اورا ورع
بود مرا گفتند تو بکنام مایل تری گنتم به بشر بن الحارث که استاذ
ماست نقلست که هنت قنطاره از کتب حدیث داشت در زیر خاک دفن
۲۵ کرد روایت نکرد گنت از آن روایت نمی کنم که در خود شهوت می بینم اگر

عالم بود مولد او از مرو بود بغداد نشستی و ابتداء توبه او آن بود که شوریدن روزگار بود يك روز مست می رفت کاغذی یافت بر آنجا نوشته بسم الله الرحمن الرحيم عطری خرید و آن کاغذرا معطر کرد و بتعظیم آن کاغذرا در خانه نهاد بزرگی آن شب بخواب دید که گنند

۵ بشررا بگوی طیبیت آسما فطیبتناک وتجلت آسما فتلناک طهرت آسما فطهرناک فبعزتی لأطیبن آسک فی الدنیا والآخرة آن بزرگ گنت مردی فاسق است مگر بغلط می بینم طهارت کرد و نماز بگزارد و بخواب رفت همین خواب دید همچین نا بار سوم بامداد بر خاست و برا طلب کرد گنند بمجلس خمر است رفت خانه کی در آنجا بود گنت بشر آنجا می بود گنند بود

۱۰ ولکن مست است و بی خبر گنت بگوئیت که بتو بیغای دارم گنت بگوئید کی بیغای که داری گنت بیغام خدای گریان شد گنت آه عتاب دارد یا عتابی کند گنت باش تا یارانرا بگویم با یاران گنت ای یاران مرا خواندند رفتیم و شمارا بدرود کردم که بیش هرگز مرا درین کار نه بینید بس جنان شد کی هیچ کس نام وی نشنودی الا کی راحتی بدل وی برسیدی و طریق زهد بیش گرفت و از شدۀ غلبۀ مشاهده حق تعالی هرگز

۱۵ کنش در بای نکرد حافی از آن گنند با او گنند چرا کنش در بای نکنی گنت آن روز که آشتی کردند بای برهنه بودم باز شرم دارم که کنش در بای کنم و نیز حق تعالی میگوید زمین را بساط شما گردانیدم بر بساط پادشاهان ادب نبود با کنش رفتن جمعی از اصحاب خلوت جنان شدند که بکلوخی استنجا نتوانند کرد آبی از دهن بر زمین نتوانند انداخت

۲۰ که جمله درو نور الله بینند بشررا نیز همین افتاد بل که نور الله چشم رونق گردد بی بیصّر جز خدای خودرا نه بیند هرکرا خدای چشم او شد جز خدای نتواند دید جنانک خواجه انبیا علیهم السلام در بس جنازه ثعلبه بسر انگشت بای می رفت فرمود ترسم که بای بر سر ملائکه نهم و

۲۵ آن ملائکه چیست نور الله المؤمن ینظر بنور الله نفلس است که احمد حنبل

با وی بودند گفتند از ما هیچکس زاد و راحله ندارد ابرهیم گفت خدا برا
 اُستوار دارید در رزق آنگاه گفت در درخت نگریذ اگر زر طمع دارید
 زر گردد همه درختان مغیلان زر شده بودند بقدره خدای تعالی نقلست که
 يك روز جماعتی با او می رفتند بحصاری رسیدند در بیش حصار هیزم
 بسیار بود گفتند امشب اینجا باشیم کی هیزم بسیار است تا آتش کنیم آتش
 بر افروختند و بروشنائی آتش نشستند هر کسی نان تهی می خوردند و
 ابرهیم در نماز ایستاد یکی گفت کاشکی مرا گوشت حلال بودی تا برین
 آتش بریان کردیمی ابرهیم نماز سلام داد و گفت خداوند قادرست که
 شمارا گوشت حلال دهد این بگفت و در نماز ایستاد در حال غریزند
 شیر آمد شیری دیدند که آمد گوره خری در بیش گرفته بگرفتند و کباب
 می کردند و می خوردند و شیر آنجا نشسته بود در ایشان نظاره می کرد
 نقلست که چون آخر عمر او بود ناپیدا شد جنانك بتعین پیدا نیست
 خاک او بعضی گویند در بغداد است و بعضی گویند در شام است و بعضی
 گویند آنجاست که خاک لوط بیغمبر صلی الله علیه و سلم کی بزیر زمین
 فرو برده است با بسیار خلق وی در آنجا گریخته است از خلق و هم آنجا
 وفات کرده است نقلست که چون ابرهیم را وفات رسید هانفی آواز داد
 آلا این امان الارض قدمات آگاه باشید که امان روی زمین وفات
 کرد همه خلق متحیر شدند تا این چه تواند بود تا خبر آمد کی ابرهیم ادم
 قدس الله روحه عزیز وفات کرده است

ذکر بشر حافی رحمة الله علیه

۲۰

آن مبارز میدان مجاهد آن مجاهد ایوان مشاهده آن عامل کارگاه هدایت آن
 کامل بارگاه عنایت آن صوفی صافی بشر حافی رحمة الله علیه مجاهد عظیم
 داشته است و شانی رفیع و مشارّ الیه قوم بود فضیل عیاض در یافته
 بود و مرید خال خود بود علی بن حشرم و در علم اصول و فروع

و مردمان آن درخت را رمان العابدین نام کردند بیکه ابرهیم و عابدان در سایه او نشستندی نقلست که با بزرگی بر سر کوهی نشسته بود و سخن می گفت این بزرگ ازو برسید که نشان آن مرد که بکمال رسید بود چیست گفت اگر کوه را گویند که برو در رفتن آید در حال کوه در رفتن آمد
 ۵ ابرهیم گفت ای کوه من ترا نمی گویم که برو و لیکن بر تو مثل می زم نقلست که رجا گویند کجا ابرهیم در کشتی بودم باز برخاست و جهان تاریک شد گفتم آه کشتی غرق شد آوازی از هوا در آمد که از غرقه شدن کشتی مترسید که ابرهیم ادلم با شماست در ساعت باز بنشست و جهان تاریک روشن شد نقلست که ابرهیم وقتی در کشتی نشسته بود
 ۱۰ باذی برخاست عظیم جنانک کشتی غرقه خواست شدن ابرهیم نگاه کرد کراسه دید آویخته کراسه بر داشت و در هوا بداشت گفت الهی مارا غرقه کنی کتاب تو در میان ما باشد در ساعت باز بیارمید آواز آمد که لا أَفْعَلُ نقلست که وی در کشتی خواست نشستن و سیم نداشت گفتند هر کسی را دیناری بباید داد دو رکعت نماز گزارد و گفت الهی
 ۱۵ از من چیزی میخواهند و ندارم در وقت آن دریا همه زر شد مشتی بر گرفت و بدیشان داد نقلست که روزی بر لب دجله نشسته بود و خرقة ژنده خود باره می دوخت سوزنش در دریا افتاد کسی ازو برسید که ملکی جنان از دست بدادی چه یافتی اشاره کرد بدربا که سوزم باز دهیت هزار ماهی از دریا بر آمد هر یکی سوزنی زرین بدهان گرفته ابرهیم گفت
 ۲۰ سوزن خویش خواهم ماهیکی ضعیف بر آمد سوزن او بدهان گرفته گفت کمترین چیزی که یافتم به ماندن ملک بلخ اینست دیگرهارا تو ندانی نقلست که یک روز بسر جای رسید دلو فرو گذاشت بر زر بر آمد نگوسار کرد باز فرو گذاشت بر مروارید بر آمد نگوسار کرد وقتش خوش شد گفت الهی خزانه بر من عرضه میکنی می دانم که تو قادری و دانی که بدین
 ۲۵ فریفته نشوم آمده تا طهارت کنم نقلست که وقتی حج می رفت دیگران

سر او زد و سر او را بشکست و خون روان شد و رسانی در گردن او کرد و وی آورد مردم شهر بیش آمدند چون جنان زدند گفتند ای نادان این ابرهیم ادم است ولی خدای آن مرد در بای او افتاد و ازو عذر خواست و بجای وی خواست و گفت مرا گفتی من بنده ام گفت کبست که او بنده نیست گفت من سر تو بشکستم تو مرا دعائی کردی گفت آن معامله تو با من کردی ترا دعاء نیک می کردم نصیب من ازین معامله که تو کردی بهشت بود نخواستم کی نصیب تو دوزخ بود گفت چرا اشارت بگورستان کردی و من آبادانی خواستم گفت از آنک هر روز گورستان معمورتر است و شهر خراب تر یکی از اولیای حق گفت بهشتیانرا بخواب دیدم هر یکی دامنی بر کرده گفتم این چه حالتست گفتند ابرهیم ادم را نادانی سر بشکسته است او را چون در بهشت آرند فرماید که تا گوهرها بر سر او نثار کنند این دامنها و آستینها بر از آنست نقلست که وقتی بمستی بر گذشت دهانش آلوده بود آب آورد و دهان آن مست بشست و وی گفت کی دهنی که ذکر حق بر آن دهان رفته باشد آلوده بگذاری بی حرمتی بود چون این مرد بیدار شد او را گفتند زاهد خراسان دهانت را بشست آن مرد گفت من نیز توبه کردم بس از آن ابرهیم بخواب دید کی گفتند تو از برای ما دهنی شستی ما دل ترا بشستیم نقلست که صنوبری گوید کی در بیت المقدس با ابرهیم بودم در وقت قبلوله در زیر درخت اناری فرو آمد و رکعتی چند نماز کردم آوازی شنودم از آن درخت که بابا اسحاق مارا کرای گردان و ازین انارها چیزی بخور ابرهیم سر در بیش افکند سه بار درخت همان می گفت بس درخت گفت بابا محمد شفاعت کن تا از انار ما بخورد گفتم بابا اسحاق می شنوی گفت آری چنین کنم برخاست و دو انار باز کرد یکی بخورد و یکی بمن داد ترش بود و آن درخت کوتاه بود چون باز گشتم وقتی باز بان درخت انار رسیدم درخت دیدم بزرگ شده و انار شیرین گشته و در سالی دو بار انار کردی

باغ آمد و گفت انار شیرین بیار بیاوردم ترش بود گفت نار شیرین بیار
 طبقی دیگر بیاوردم هم ترش بود گفت ای سبحان الله چندین گاه در باغی
 باشی نار شیرین ندانی گفت من باغ ترا نگاه می دارم و طعم انار ندانم
 که نه جشیده ام مرد گفت بدین زاهدی که توئی گمان برم که ابرهیم ادهی
 ۵ چون این بشنیدم از آنجا برفتم نقلست کی گفت يك شب جبرئیل را بخواب
 دیدم که از آسمان بزمین آمد صحیفه در دست سوال کردم که توجه
 خواهی کرد گفت نام دوستان حق می نویسم گفتم نام من بنویس گفت
 از ایشان نهی گفتم دوست دوستان حقم ساعتی اندیشه کرد بس گفت
 فرمان رسید که اول نام ابرهیم ثبت کن که اومید درین راه از نومیدی
 ۱۰ بدید آید نقلست که گفت شبی در مسجد بیت المقدس خوابتم را در میان
 بوریائی بنهان کردم که خادمان نمی گذاشتند تا کسی در مسجد باشد چون
 باره از شب بگذشت در مسجد گشاده شد بیری در آمد بلاسی بوشینه
 و جهل تن در قنای او هر يك بلاسی بوشینه آن بیر در محراب شد
 و دو رکعت نماز گزارد و پشت بمحراب باز نهاد یکی از ایشان گفت
 ۱۵ امشب یکی درین مسجد است که نه از ماست آن بیر تبسم کرد و گفت
 بس ادهم است جهل روز است تا حلاوة عبادت نمی یابد چون این
 بشنودم بیرون آمدم و گفتم چون نشان می دهی بخدای بر تو که بگوی
 که بچه سبب است گفت فلان روز در بصره خرما خریدی خرمائی
 افتاده بود بنداشتی که از آن نست بر داشتی و در خرما خود بنهادی
 ۲۰ چون این بشنودم بپر خرمافروش رفتم و ازو بچلی خواست خرمافروش
 اورا بچل کرد و گفت چون کار بدین باریکی است من ترك خرما
 فروختن گفتم از آن کار توبه کرد و دکان بر انداخت و از جمله
 ابدال گشت نقلست که ابرهیم روزی بصحرا رفته بود لشکری بیش آمد
 گفت توجه کسی گفت بنده گفتم آبادانی از کدام طرفست اشارت
 ۲۵ بگورستان کرد آن مرد گفت بر من استخفاف می کنی و تا زمانه چند بر

مشغول می شویت کسی که چنین بود دعاء او چگونه مستجاب باشد نقلست که برسیدند کی مرد را چون گرسنه شود و چیزی ندارد چه کند گفت صبر کند يك روز و دو روز و سه روز گفتند تا ده روز صبر کرد چه کند گفت ماهی بر آید گفتند آخر هیچ نخواهد گفت صبر کند گفتند تا کی گفت تا ببرد که دیت برگشته بود نقلست که گفتند گوشت گرانست گفت ما ارزان کنیم گفتند چگونه گفت نخریم و نخوریم نقلست که يك روزش بدعوتی خوانده بودند مگر منتظر کسی بودند دبری آمد یکی از جمع گفت او مردی تیز رو بود گفت ای شکم تا مرا از تو چه می باید دید بس گفت نزدیک ما گوشت بس از نان خوردند شما نخست گوشت ^{۱۰} خورید در حال بر خاست که غیبت کردن گوشت مردمان خوردنست نقلست کی قصد حبابی کرد و جامه خاکی داشت راه ندادندش حالتی برو بدید آمد گفت با دست تپی بخانه دیو راه نمی دهند بی طاعت در خانه رحمن چون راه دهند نقلست که گفت وقتی در بادیه متوکل می رفتم سه روز چیزی نیافتم ابلیس بیامد و گفت بازشای و آن جندان نعمت بگذاشتی ^{۱۵} تا گرسنه بچ می روی با جمل بچ هم توان شد که چندین رنج بتو نرسد گفت چون این سخن از وی بشنودم بسر بالائی برفتم گفتم الهی دشمن را بر دوست گماری تا مرا بسوزاند مرا فریاد رس که من این بادیه را بمد تو قطع توانم کرد آواز آمد که یا ابرهیم آنج در جیب داری بیرون انداز تا آنج در غیب است ما بیرون آوریم دست در جیب کردم چهار دانگ ^{۲۰} نقره بود که فراموش مانده بود چون بینداختم ابلیس از من بر مید و قوتی از غیب بدید آمد نقلست که گفت وقتی چند روز گرسنه بودم بخوشه جینی رفتم هر باری که دامن بر از خوشه کردم مرا بزذندی و بستانندی تا جمل بار جنین کردند جمل و یکم جنین کردم و هیچ نگفتند آوازی شنیدم که این جمل بار در مقابله آن جمل سبز زرین است که در بیش ^{۲۵} تو می بردند نقلست که گفت وقتی باغی بمن دادند تا نگاه دارم خداوند

رزق اوست من از کجا خورم ابرهیم گفت نیکو بود که رزق او خوری و
 در وی عاصی شوی دوم چون خواهی کی معصیتی کنی جائی کن که ملک
 او نبوذ گفت این سخن مشکئتر بود که از مشرق تا بغرب بلاد الله است
 من کجا روم گنت نیکو نبوذ که ساکن ملک او باشی و در وی عاصی
 شوی سوم چون خواهی که معصیتی کنی جائی کن کی او ترا نه بیند گنت
 این چگونه تواند بود او عالم الاسرار است و دانند ضمیر است ابرهیم
 گفت نیک باشد که رزق او خوری و ساکن بلاد او باشی و در نظر
 او معصیتی کنی در ائی که ترا بیند چهارم گنت چون ملک الموت
 بنزدیک تو آید بگوی مهلتم ده تا توبه کنم گنت او این سخن از من قبول
 نکند ابرهیم گنت بس قادر نهی که ملک الموت را از خود دفع کنی تواند
 بود که بیش از آنک بیاید توبه کنی و آن این ساعت را دان و توبه کن
 بنجم چون منکر و نکیر بر تو آید هر دورا از خویشتن دفع کن گنت
 نتوانم گنت بس کار جواب ایشان آماده کن ششم آنست که فرداء قیامت
 گناه گارانرا فرمایند که بدوزخ بریت تو بگو که من نبی روم گنت آنرا
 تمامست و در حال توبه کرد و بر توبه بود شش سال تا از دنیا رحلت
 کرد نقلست که از ابرهیم برسیدند که سبب چیست که خداوند را می
 خوانیم و اجابت نمی آید گنت از بهر آنک خدا را می دانید و طاعتش
 نمی دارید و رسول را می دانید و طاعتش نمی دارید و متابعت سنت وی
 نمی کنید و قران می خوانید و بدان عمل نمی کنید و نعمت خدای می
 خورید و شکر نمی کنید و می دانید که بهشت آراسته است برای مطیعان
 و طلب نمی کنید و می شناسید کی دوزخ ساخته است با اغلال آتشین برای
 عاصیان و از آن نمی گریزید و می دانید که مرگ هست و ساز مرگ نمی
 سازیت و مادر و پدر و فرزندانرا در خاک می کنیت و از آن عبرت
 نمی گیریت و می دانید کی شیطان دشمنست با او عداوت نمی کنیت بل
 ۲۰ که با او می سازیت و از عیب خود دست نمی دارید و تعیب دیگران

آید بر مرکب شکر نشینم و بیش او باز روم و جون معصیتی بدید آید بر
 مرکب توبه نشینم و بیش وی باز روم و جون محبتی بدید آید بر مرکب
 صبر نشینم و بیش وی باز روم و جون طاعتی بدید آید بر مرکب اخلاص
 نشینم و بیش وی باز روم و کنت تا عیال خود را جون بیوگان نکئی و فرزندان
 خود را جون بنیان نکئی و در شب در خاکدان سگان نخسبی طبع مدار
 که در صف مردان راه دهند و درین حرف که گنت آن محتمم درست
 آمد که بادشاهی بگذشت تا بدین جای رسید نقلست که روزی جماعتی از
 مشایخ نشسته بودند ابرهیم قصد صحبت ایشان کرد گفتند برو که هنوز
 از تو گند بادشاهی می آید با آن کردار او را این گویند تا دیگران را چه
 گویند نقلست که از او پرسیدند که چرا دلها از حق محجوبست گفت زیرا که
 دوست داری آنج حق دشمن داشته است بدوستی این گلخن فانی که سرای
 لعب و لهواست مشغول شد و ترک سرای جنات نعیم مقیم گنته ملکی و
 حیوانی و آلتی که آنرا نه نقصانی بود و نه انقطاع نقلست که یکی گنت
 مرا وصیتی بکن گنت خداوند را یاز دار و خلق را بگذار دیگری را وصیت
 کرد گنت بسته بگشای و گشاده ببند گنت مرا این معلوم نی شود گنت
 کیسه بسته بگشای و زبان گشاده ببند و احمد خضروه گنت ابرهیم
 مردی را در طواف گنت درجه صالحان نیابی تا از شش عقبه نگذری یکی
 آنک در نعمت بر خود ببندی و در محنت بر خود بگشائی و در عز بر
 بندی و در ذل بگشائی و در خواب بر بندی و در بیداری بگشائی و در
 توانگری ببندی و در درویشی بگشائی و در امل ببندی و در اجل و
 در آراسته بودن و در ساختگی کردن مرگ بگشائی نقلست که ابرهیم نشسته
 بود مردی نزدیک او آمد گنت ای شیخ من بر خود بسی ظلم کرده ام
 مرا سخنی بگوی تا آنرا امام خود سازم ابرهیم گنت اگر قبول کنی از من
 شش خصمت نگاه داری بعد از آن هر چه کنی زبان ندارد اول آنست که
 جون معصیتی خواهی که بکنی روزی وی مخور گنت هر چه در عالم است

جنبه بسیار درو افتاده بود و مرا می خوردند ناکاه از آن جامها که در
 خزینه نهاده بودم با دم آمد نفس فریاد بر آورد که آخر این چه رنجست
 آنجا نیز نفس براد دیدم نفلست که یکبار در بادیه بر توکل بودم
 چند روز چیزی نیافتم دوستی داشتم گفتم اگر بر وی روم توکل باطل
 شود در مسجد شدم و بر زبان براندم که توکلت علی الحی الذی لا
 يموت لا اله الا هو هانفی آواز داد که سجان آن خدائی که باک گردانید
 است روی زمین را از متوکلان گفتم چرا گفتم متوکل کی بود آنک برای
 لقمه که دوستی مجازی بوی دهد راهی دراز در بیش کیرد و آنگاه گوید
 توکلت علی الحی الذی لا يموت دروغی را توکل نام کرده و گفتم وقتی
 ۱۰ زاهدی متوکل را دیدم برسیدم که تو از کجا خوری گفتم این علم بتزديك
 من نیست از روزی دهند برس مرا با این چه کار و گفتم وقتی غلامی
 خریدم گفتم چه نای گفتم تا چه خوانی گفتم چه خوری گفتم تا چه دهی
 گفتم چه بوشی گفتم تا چه بوشانی گفتم چه کنی گفتم تا چه فرمائی گفتم
 چه خواهی گفتم بند را با خواست چه کار بس با خود گفتم ای مسکین
 ۱۵ تو در همه عمر خذایرا همچین بند بودی باری بیاموز جندنی بگریستم
 که هوش از من زایل شد و هرگز او را کسی ندید مربع نشسته او را
 برسیدند که چرا هرگز مربع نشینی گفتم يك روز چنین نشسته آوازی
 شنیدم از هوا کی ای بس ادهم بندگان در بیش خذواندان چنین نشینند
 راست بنشستم و توبه کردم نفلست که وقتی از او برسیدند که بند کبستی
 ۲۰ بر خود بلرزی و بینتاد و در خاک گشتن گرفت آنگاه برخاست و این بر
 آیت بر خواند **اِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا لِي الرَّحْمَنِ عَبْدٌ**
 او را گفتند چرا اول جواب ندادی گفتم ترسیدم که گویم بند اویم او
 حق بندگی از من طلب کند گوید حق بندگی ما چون گراردی و گر
 گویم نه نتوانم هرگز این خود کسی گفتم نفلست که از او برسیدند که
 ۲۵ روزگار چون ی گذاری گفتم چهار مرکب دارم باز داشته چون نعمتی بدید

دیگری ازو برسید که پیشه تو چیست گفت تو ندانسته که کارکنان خدای را به پیشه حاجت نیست نقلت که یکی ابرهیم را گفت ای بخیل گفت من ولایت بلخ مانده ام و ترک ملکی گرفتم من بخیل باشم تا روزی مزین موی اوراست می کرد مریدی از آن او آنجا بگذشت گفت چیزی داری همیانی زر آنجا بنهاد وی مزین داد سالیی برسید از مزین چیزی بخواست مزین گفت بر گیر ابرهیم گفت در همین زراست گفت می دانم ای بخیل الغنا غنی القلب لا غنی امال گفت زراست گفت ای بصال بانکس می دم که می دانند کی چیست ابرهیم گفت هرگز آن شرم را با هیچ مقابله نتوانم کرد و نفس را بمراد خویش آنجا دیدم ویرا گفتند تا درین راه آمدی هیچ شادی بتورسیند است گفت چند بار بکشتی در بودم و مرا کشتی بان نمی شناخت جامه خاکی داشتم و موئی دراز و بر حالی بودم که از آن اهل کشتی جمله غافل بودند و بر من می خندیدند و افسوس می کردند و در کشتی مسخره بود هر ساعتی بیامدی و موی سر من بگرفتی و بر کندی و سبلی برگردن من زدی من خود را بمراد خود بافتمی و بدان خواری نفس خود شاد می شدی که ناگاه موجی عظیم بر خاست و بهم هلاک بدید آمد ملاح گفت یکی از اینهارا در دریا می باید انداخت تا کشتی سبک شود مرا گرفتند تا در دریا بیندازند موج بنشست و کشتی آرام گرفت آن وقت که گوشت گرفته بودند تا در آب اندازند نفس را بمراد دیدم و شاد شدم بیکبار دیگر سجده رفتم تا بحسبم رها نمی کردند و من از ضعف و ماندگی جنان بودم که بر نمی توانستم خاست بام گرفتند و می کشیدند و مسجد را سه بایگاہ بود سرم بر هر بایه که بیامدی بشکستی و خون روان شدی نفس خود را بمراد خویش دیدم و چون مرا برین سه بایگاہ بر انداختندی بر هر بایگاہی سزاقلیمی بر من کشف شد گفتم کاشکی بایه مسجد زیادت بودی تا سبب دولت زیادت بودی بیکبار دیگر آن بود که در حالی گرفتار آمدم مسخره بر من بول کرد آنجا نیز شاد شدم بیکبار دیگر بوسینی داشتم

او دیری آید بیائید تا ما نان بخوریم و بحسیم تا او بعد ازین بگاہ تر آید و ما را در بند ندارد چنان کردند چون ابرهیم بیامد ایشانرا دید خفته بنداشت که هیچ نخورده بودند و گرسنه خفته اند در حال آتش در گیرانید و باره آرد آورده بود خمیر کرد تا ایشانرا چیزی سازد تا چون بیدار شوند بخورند تا روز روزه نتوانند داشت یاران از خواب در آمدند اورا دیدند محاسن بر خاک نهاده و در آتش بُف بُف می کرد و آب از چشم او می رفت و دود گرد بر گرد او گرفته گفتمند چه می کنی گفت شما خفته دیدم گفتم مگر چیزی نیافته آید و گرسنه بخفته آید از جهت شما چیزی می سازم تا چون بیدار شوید تناول کنید ایشان گفتمند بنگریز که او با ما در چه اندیشه است و ما با او در چه اندیشه بودیم نقلست که هرک با او صحبت خواستی داشت شرط بکردی گفتمی اول من خدمت کنم و بانگ نماز من گویم و هر فتوحی که باشد دنیائی هر دو برابر باشیم وقتی مردی گفت من طاقت این ندارم ابرهیم گفت من در عجب مانده ام از صدق تو نقلست که مردی مدتی در صحبت ابرهیم بود مفارقت خواست ۱۰ کردن گفت یا خواجه عیبی که در من دینت مرا خبر کن گفتم در تو هیچ عیبی ندیده ام زیرا که در تو بخشم دوستی نگریسته ام لاجرم هرچه از تو دیده ام مرا خوش آمده است نقلست که عیال داری بود نماز شام می رفت و هیچیز نداشت از طعام و گرسنه بود و دلتنگ که باطنال و عیال جگویم که دست نهی می روم در دردی عظیم می رفت ابرهیم را دید ساکن ۲۰ نشسته گفت یا ابرهیم مرا از تو غیرت می آید که تو چنین ساکن و فارغ نشسته و من چنین سرگردان و عاجز ابرهیم گفت هرچه ما کرده ام از حجها و عبادتها مقبول و خیرات میور این جمله را بتو دادم تو يك ساعت اندوه خودرا با داذی نقلست که معتصم برسید از ابرهیم که چه پیشه داری گفت دنیا را بطالبان دنیا مانده ام و عقی را بطالبان عقی رها کرده ام و بگریزم در جهان ذکر خدای و در آن جهان لقاء خدای

کم سه شب دیگر هیچ نیافت همچنین چهار صد رکعت نماز کرد تا شب
 هفتمین رسید یعنی در وی بپذید آمد کنت الهی اگر کم بدی شاید در
 حال جوانی بیامد گفتش بقوتی حاجت هست گفت هست او را بخانه برد
 چون در روی او نگریست نعره بزد گفتند چه بود گفت من غلام تو
 ام و هرچه دارم از آن نست گفت آزادت کردم و هرچه در دست تو
 است بتو بخشیدم مرا دستوری ده تا بروم و بعد ازین گفت عهد کردم
 الهی بجز از تو هیچ نخواهم کی از کسی نان خواستم دنیا را بیش من
 آوردی نقلست که سه تن همراه او شدند يك شب در مسجدی خراب
 عبادت می کردند چون بختند وی بر در ایستاد تا صبح او را کتند چرا
 ۱۰ چنین کردی گفت هوا عظیم سرد بود و باذ سرد خویشتن را بجای در
 کردم تا شمارا رنج کمتر بود نقلست که عطاء سلمی آورده است باسناد
 عبد الله مبارک کی ابرهیم در سفری بود و زادهش نماند جهل روز صبر
کرد و گل خورد و با کس نگفت تا رنجی از وی به برادران وی نرسد
 نقلست که سهل بن ابرهیم گوید با ابرهیم ادم سفر کردم من بیمار شدم
 ۱۵ آنج داشت بفروخت و بر من نفقه کرد آرزوی از وی خواستم خری
 داشت بفروخت و بر من نفقه کرد چون بهتر شدم گفتم خر کجاست گفت
 بفروختم گفتم بر کجا نشینم گفت یا برادر برگردن من نشین سه منزل مرا بر
 گردن نهاد و ببرد نقلست که عطاء سلمی گفت یکبار ابرهیم را نفقه نماند
 بانزده روز ریگ خورد گفت از میوه مکه جهل سالست تا نخورده ام و
 ۲۰ اگر نه در حال نزع بودی خبر نکردی و از بهر آن نخورد که لشکریان بعضی
 از آن زمینها مکه خریدند بوزند نقلست کی چندین حج بیاضه بکرد از جاه
 زمزم آب بر نکشید گفت زیرا که دلو و رسن آن از مال سلطان خریدند
 بوزند نقلست که هر روزی بزدوری رفتی و تا شب کار کردی و هرج
 بستدی در وجه باران خرج کردی اما تا نماز شام بگراردی و چیزی
 ۲۵ بخریزی و بر باران آمدی شب در شکسته بودی يك شب باران گفتند

شب بی خواب و بی قرار گنت بیا تا بخت حال او کیم تا هیچ از شیطان درین حالت راه یافته است با همه خالص است جنانک ی باید بس با خود گنت آنج اساس کارست نفعص باید کرد بس اساس کار و اصل کار لقمه است بخت لقمه او کرد نه بر وجه حلال بود گنت الله اکبر

۵. شیطان نیست بس جوانرا گنت من سه روز مهمان تو بودم باز تو بیا و جهل روز مهمان من باش جوان گنت جنان کم ابرهیم از مزدوری لقمه خوردی بس جوانرا بیاورد و لقمه خویش ی داد جوانرا حالتش کم شد و شوقش نماند و عشقش نابدید گنت آن گری و بی قراری و بی خوابی و گریه وی باک برفت ابرهیم را گنت آخر تو با من چه کردی گنت آری

۱۰. لقمه تو بوجه نبود شیطان با آن همه در تو ی رفت و ی آمد چون لقمه حلال بیاطن تو فرو شد آنج ترا ی نمود چون همه نمود شیطانی بود بلفمه حلال که اصل کارست بدید آمد تا بدانی که اساس این حدیث لقمه حلال بود نقلست که سفیانرا گنت هرک شناسد آنج ی طلبد خوار گردد در چشم او آنج بدل باید کرد سفیانرا گنت تو محتاجی باندک

۱۵. بقین اگرچه علم بسیار داری نقلست که یک روز ابرهیم و شقیق هر دو بهم بودند شقیق گنت چرا از خلق ی گریزی گنت دین خویش در کنار گرفته ام و ازین شهر بدان شهر و ازین سرکوه بدان سرکوه ی گریزم هرکه مرا بیند بندارد که حمائی ام یا وسواس دارم تا مگر دین از دست ابلیس نگاه دارم و بسلامت ایمان از دروازه مرگ بیرون برم نقلست کی

۲۰. در رمضان بروز گیاه درودی و آنج بداندندی بدرویشان دادی و همه شب نماز کردی و هیچ نختی گنتند چرا خواب با دیده تو آشنا نشود گنت زیرا که یک ساعت از گریستن فی آسام چون بدین صنت باشم خواب مرا چگونه جایز بود چون نماز بگاردی دست بروی خود باز نهادی گنتی ی ترسم که نباید کی بروم باز زبند نقلست که یک روز هیچ

۲۵. نیافت گنت الهی اگرم هیچ ندی بشکرانه چهار صد رکعت نماز زیادت

عبرت و بیشتر سخن او ثنا بود و مدحت حق و بیشتر عمل او طاعت و بیشتر نظر او در لطایف صنع بود و قدرت و کنت سنگی دیدم در راهی افکنده و بروی نهشته که اقلب و اقرأ بر کردان و بر خوان بر کردانیدم و بر خواندم بدن سنگ نوشته بود که چون تو عمل نکنی بذبح ی دانی چگونه ی طایب آنج نمی دانی و کنت درین طریق هیچیز بر من سخت تر از منارقت کتاب بود که فرمودند که مطالعه مکن و کنت گران ترین اعمال در نرازو آن خواهد بود فردا که امروز بر تو گران ترست و کنت سه حجاب باید که از بیش دل سالت بر خیزد تا در دولت برو کشاده گردد یکی آنک اگر مملکت هر دو عالم بعیای ابدی بدو دهند شاذ نگردد از برای آنک بوجودی شاذ گردد و هنوز مردی حریص است و الحریص محروم دوم حجاب آنست که اگر مملکت هر دو عالم او را بود و ازو بستانند بافلاس اندوهگین نگردد از برای آنک این نشان سخط بود و الساخت معذب سوم آنک بهیج مدح و نواخت فریفته نگردد که هرک بنواخت فریفته گردد حقیر همت گردد و حقیر همت محبوب بود عالی همت ۱۰ باید که بود نفلسست که یکی را کنت خواهی که از اولیا باشی کنت بلی گفت بیک ذره دنیا و آخرت رغبت مکن و روی بخدای آر بکیت و خویشتن از ما سوی الله فارغ گردان و طعام حلال خور بر تو نه صیام روزست و نه قیام شب و کنت هیچکس در نیافت بایگاه مردان بناز و روزه و غزو و حج مگر بدانک بدانست که در خلق خویش چه در ی آرد ۲۰ کنند جوانی است صاحب وجد و حالتی دارد و ریاضتی شکرگف میکند ابرهیم کنت مرا آنجا بریت تا او را به یتیم ببرند جوان کنت مهبان من باش سه روز آنجا باشید و مراقبت حال آن جوان کرد زیادت از آن بود که کنته بودند جمله شب بی خواب و بی قرار بود بک لحظه نمی ۲۴ آسود و نمی خنت ابرهیم را غیرتی آمد کنت ما چنین فسرده و وی جمله

کند تا شوهر گرسنه و برهنه دardش کنند نه گفت من از آن زن نمی‌کنم
 کی هر زنی که من کنم گرسنه و برهنه ماند اگر توای خودرا طلاق دهی
 دیگری بر فتراک با خوبستن غمّه چون کنم بس از درویشی که حاضر بود
 برسید که زن داری گفت نی گفت فرزند داری گفت نی گفت نیک
 نیک است درویش گفت چگونه گفت آن درویش که زن کرد در کشتی
 نشست و چون فرزند آمد غرق شد نقلست که یک روز درویشی را دید
 که می‌نالید گفت بندارم که درویشی را رایگان خریده‌گفت درویشی را
 خرید گفت باری من بلك بلخ خریدم هنوز به ارزد نقلست که کسی
 ابرهیم را هزار دینار آورد که بگیر گفت من از درویشان نستانم گفت من
 ۱۰ توانگرم گفت از آنک داری زیادت بایدت گفت باید گفت برگیر که
 سر همه درویشان توئی خود این درویشی نمی‌بود گدائی بود سخن اوست
 که گفت سخت ترین حالی که مرا بیش آید آن بود که جائی برسم که مرا
 بشناسند که در آمدندی خلق و مرا بشناختندی و مرا مشغول کردند
 آنگاه مرا از آنجا باید گر بخت ندانم که کدام صعیبر است بوقت ناشناختن
 ۱۵ ذل کشیدن یا بوقت شناختن از عزّ گر بختن و گفت ما درویشی جسیم
 توانگری بیش آمد مردمان دیگر توانگری جسند ایشانرا درویشی بیش آمد
 مردی ده هزار درم بیش او برد نپذیرفت گفت می‌خواهی که نام من از
 میان درویشان باک کنی باین قدر سم نقلست که چون واردی از غیب
 برو فرو آمدی گنتی کجا اند ملوک دنیا تا سه بینند که این چه کار و
 ۲۰ بارست تا از ملک خود شان ننگ آید و گفت صادق نیست هر که شهوت
 طلب کند و گفت اخلاص صدق نیت است با خدای تعالی و گفت هر که
 دل خودرا حاضر نیابد در سه موضع نشان آنست که در برو بسته اند
 یکی در وقت خواندن قران دوم در وقت ذکر گفتن سوم در وقت نماز
 ۲۴ کردن و گفت علامت عارف آن بود که بیشتر خاطر او در تفکر بود و در

دل آویزیدی چون این ندا بشنیدم دعا کردم کی با ربّ العزّه مرا فریاد رس اگر محبت او مرا از محبت تو مشغول خواهد کرد یا جان او بر دار یا جان من در حق او اجابت افتاد اگر کسی را ازین حال عجب آید گویم که ابرهیم بسر قربان کرد عجب نیست نقلست که ابرهیم گفت شبها فرصت می جستم تا کعبه را خالی یابم از طواف و حاجتی خواهم هیچ فرصت نمی یافتم تا شبی بارانی عظیم می آمد برفتم و فرصت را غنیمت شمردم تا جنان شد که کعبه ماند و من طوافی کردم و دست در حلقه زدم و عصمت خواستم از گناه ندائی شنیدم که عصمت میخواهی تو از گناه همه خلقی از من همین میخواهند اگر همه را عصمت دهم دریاها، غناری و غنوری و رحمانی و رحیمی من کجا شود بس گفتیم اللهم اغفر لی ذنوبی ندائی شنویم که از همه جهان با ما سخن گوئی و سخن خود گوئی آن به که سخن تو دیگران گویند در مناجات گفته است الهی تویی دانی که هشت بهشت در جنب اکراهی کبا من کرده اند کست و در جنب محبت خویش و در جنب انس دادن مرا بذکر خویش و در جنب فراغتی که مرا داده در وقت تفکر کردن من در عظمت تو و دیگر مناجات او این بود یا ربّ مرا از ذلّ معصیت بعزّ طاعت آوری گفتی الهی آه من عرفک فلم یعرفک فکیف حال من لم یعرفک آه آنک ترا می دانند نمی دانند بس چگونه باشد حال کسی که ترا نداند نقلست که گفت بانزده سال سختی و مشقت کشیدم تا ندائی شنیدم که کن عبداً فاسترحت برو بند باش و در راحت افتادی یعنی فاستقم كما أمرت نقلست که ازو برسیدند که ترا چه رسید که آن مملکت را بماندی گفت روزی بر تخت نشسته بودم ائینه در پیش من داشتند در آن ائینه نگاه کردم منزل خود گور دیدم و در آن مونسى نه سفری دراز دیدم در پیش و مرا زادی نه قاضی عادل دیدم و مرا حجت نه مملک بر دلم سرد شد گفتند چرا از خراسان بگریختی گفت آنجا بسی می شنیدم که دوست چون بود و چگونه گفتند چرا زنی نمی خواهی گفت هیچ زن شوئی

که بهیچ زن و کوزک نگاه مکنید و تو خود بغلای نیکوروی نگاه کردی
گفت شما دیدیت گننت دیدیم گننت جون از بلخ بیامدم بُسری شیرخواره
رها کردم جبین داتم که این غلام آن بُسرست روز دیگر یاری از بیش
ابرهیم بیرون شد و قافلَه بلخرا طلب کرد و میان قافلَه در آمد میان خیمه
دید از دیبا زده و کرسی در میان خیمه نهاده و آن بسر بر آن کرسی
نشسته و قران می خواند و می گریست آن یار ابرهیم بارخواست و گننت
تو از کجائی گننت من از بلخ گننت بسر کیستی بسر دست بر روی نهاده و
گریه برو افتاد و مصحف از دست نهاده گننت من بذرا نه دیده ام مگر
دی روزنی داتم که او هست یا نه و می ترسم کی اگر گویم بگریزد کی او
۱۰ از ما گریخته است بذر من ابرهیم ادم است ملک بلخ آن مرد اورا بر
گرفت تا سوی ابرهیم آورد مادرش با او بهم بر خاست و آمد تا نزدیک
ابرهیم و ابرهیم با یاران بیش رکن یمانی نشسته بودند از دور نگاه کرد آن
یار خودرا دید با آن کوزک و مادرش جون آن زن اورا بدید بخروشید
و صبرش نماند گننت اینک بذرت رستخیزی بدید آمد که صنت نتوان
۱۵ کرد جمله خلق و یاران یکبار در گریه آمدند جون سر بخود باز آمد بر
بذر سلام کرد ابرهیم جواب داد و در کنارش گرفت و گننت بر کدام
دینی گننت بر دین اسلام گننت الحمد لله دیگر برسید که قران می دانی
گننت داتم گننت الحمد لله دیگر برسید که علم آموخته گننت آموخته ام
گننت الحمد لله بس ابرهیم خواست تا بروذ بسر البته دست ازو رها
۲۰ نی کرد و مادرش فریاد در بسته بوذ ابرهیم روی سوی آسمان کرد گننت
الهی آغی بس اندر کنار او جان بداد یاران گننتند با ابرهیم چه افتاد
گننت جون اورا در کنار گرفتم مهر او در دم بچینیذ ندا آمد که ای ابرهیم
ندعی محبتنا و محبت معنا غیرنا دعوی دوستی ما کنی و با ما هم دیگری
دوست داری و بدگیری مشغول شوی و دوستی باننازی کنی و یاران را
۲۵ وصیت کنی که بهیچ زن بیگانه و کوزک نگاه مکنید و تو بذن زن و کوزک

حرم باستقبال او بیرون آمده اند ابرهیم گنت که چه می خواهید از آن
زندیق ایشان در حال سیلی درو بستند گنتند مشایخ مگه باستقبال او
می شوند تو او را زندیق میگوئی گنت من میگویم زندیق اوست چون
از در گذشتند ابرهیم روی بخود کرد و گنت هان میخواستی که مشایخ
باستقبال تو آیند باری سیلی جند بخوردی الحمد لله که بکام خودت
بدیدم بس در مگه ساکن شد رفیقانش بدید آمدند و او از کسب دست
خود خوردی درو دگری کردی نقلست که چون از بلخ برفت او را بسری
ماند بشیر چون بزرگ شد بذر خویش را از مادر طلب کرد مادر حال
بگنت که بذر تو گم شد به بلخ منادی فرمود که هر کرا آرزوی حج است
بیائید چهار هزار کس بیامند همرا نفقه داد و اشتر خویش داد و بجمع
۱۰ برد بامید آنک خذی دیدار یذرش روزی کند چون بگه در آمدند بدر
مسجد حرام مرقع داران بودند برسید ایشانرا که ابرهیم ادهم را شناسید
گنتند یار ماست مارا میزبانی کرده است و بطلب طعام رفته نشان وی
بخواست بر اثر وی برفت بیخلاء مگه بیرون آمدند بذر را دید بای برهنه
۱۵ و سر برهنه با بسته هیزم می آمد گریه برو افتاد و خود را نگاه داشت
بس بی او گرفت و بازار آمد و بانگ می کرد من یشتی الطیب بالطیب
حلالی بجلالی که خرد نانوائی خواندش و هیزم بستند و نانش بداد نان
بسوی اصحاب خود برد و بیش ایشان نهاد بسر ترسید که اگر گویم که
من کیم ازو بگریزد برفت تا با مادر تدبیر کند تا طریق چیست او را با
۲۰ دست آوردن مادرش بصبر فرمود گنت صبر کن تا حج بگرام چون
بسر رفت ابرهیم با یاران نشسته بود وصیت کرد یاران را که امروز درین
حج زنان باشند و کوزکان چشم نگه دارید همه قبول کردند چون حاجیان
در مگه آمدند و خانها را طواف کردند ابرهیم با یاران در طواف بود بسری
صاحب جمال در بیش آمد ابرهیم تیز بندو نگریست یاران آن بدیدند ازو
۲۵ عجب داشتند چون از طواف فارغ شدند گنتند رحمک الله مارا فرمودی

و گوش ایشان روان شده گرد آن قوم بر آمدم یکی را رمقی هنوز مانده بود
 برسیدم که ای جوانمرد این چه حالتست گفتم ای بُسر ادعم عليك بالماء
 والمحراب دور دور مرو که مہجور گردی و نزدیک نزدیک میا کی رنجور
 گردی کس میاذا کہ بر بساط سلاطین گستاخی کند بترس از دوستی کی
 ۵ حاجیانرا چون کافران روم ی کشد و با حاجیان غزای کند بدانک ما
 قوی بودیم صوفی قدم بتوکل در بادیه نهادیم و عزم کردیم کہ سخن نگوئیم
 و جز از خداوند اندیشه نکنیم و حرکت و سکون از بہر او کنیم و بغیری
 التفات نمائیم چون بادیه گذرہ کردیم و باحرام گاہ رسیدیم خضر علیہ السلام
 بما رسید سلام کردیم و او سلام را جواب داد شاذ شدیم گفتیم الحمد لله
 ۱۰ کی سفر برومند آمد و طالب بمطلوب بیوست کہ جنین شخصی باستقبال ما
 آمد حالی بجانہاء ما ندا کردند کہ ای کذابان و مدعیان قولتان و عہدتان
 این بود مرا فراموش کردید و بغیر من مشغول گشتید بروید کہ تا من
 بغرامت جان شما بغارت نہم و بتبغ غیرت خون شما نریزم با شما صلح
 نکنم این جوانمردان را کہ ی بینی ہمہ سوختگان این باز خواست اند ہلا
 ۱۵ ای ابرہیم تو نیز سر این داری بای در نہ و الا دور شو ابرہیم حیران و
 سرگردان آن سخن شد گفتم ترا چرا رها کردند گفت گشتند ایشان
 بختہ اند تو هنوز خای ساعتی جان کن تا تو نیز بختہ شوی چون بختہ
 شدی تو نیز از بی در آئی این بگفت و او نیز جان بداد

خون ریز بود ہمیشہ در کشور ما جان عود بود ہمیشہ در مجبر ما

۲۰ داری سر ما و گر نہ دور از بر ما ما دوست کشیم و تو نداری سر ما

نقلست کہ چہارده سال در قطع بادیه کرد کہ ہمہ راہ در نماز و نضرع
 بود تا بندیک مکہ رسید بیران حرم خبر یافتند ہمہ باستقبال او بیرون
 آمدند او خویشتن در بیش قافلہ انداخت تا کسی اورا نشناسد خادمان
 از بیش برفتند ابرہیم را بدیدند در بیش قافلہ ی آمد اورا ندیدہ بودند
 ۲۵ ندانستند چون بدو رسیدند گفتند ابرہیم ادھم نزدیک رسیده است کہ مشایخ

هر خانه سه سال و که دانست که او در شبها و روزها در آنجا در چه
 کار بود که مردی عظیم و سرمایه شگرفی باید تا کسی بشب تنها در
 آنجا بتواند بود روز پنج شنبه ببالای غار بر رفتی و بشته همزم گرد کردی
 و صبح گاه روی بنشاور کردی و آنرا بفروختی و نماز جمعه بگزاردی و
 بدان سیم نان خریدی و نیمه بدرویش دادی و نیمه بکار بردی و بدان
 روزه گشادی و تا دگر هفته باز آن ساختی نقلست که در زمستان شبی در
 آن خانه بود و بغایت سرد بود و او پنج فرو شکسته بود و غسلی کرده
 چون همه شب سرما بود و تا سحرگاه در نماز بود وقت سحر بیم بود که از
 سرما هلاک گردد مگر خاطرش آنشی طلب کرد بوستینی دید در بشت
 ۱۰ اوفتاده و در خواب شد چون از خواب در آمد روز روشن شده بود
 و او گرم گشته بنگرست آن بوستین ازدهائی بود با دو چشم چون دو
 سکره خون عظیم هراسی درو بدید آمد گفت خذاوندا تو این را در
 صورت لطف بن فرستادی کون در صورت قهرش می بینم طاقت نمی دارم
 در حال ازدها برفت و دوسه بار بیش او روی در زمین مالید و
 ۱۵ نابدید گشت نقلست که چون مردمان از کار او آگاه شدند از غار
 بگریخت و روی بمکه نهاد و آن وقت که شیخ بو سعید رحمه الله علیه
 بزبارت آن غار رفته بود گفت سبحان الله اگر این غار بر مشک بودی
 چندین بوی ندادی که جوآنمردی بصدق روزی چند اینجا بوده است این
 همه رُوح و راحت گذاشته است بس ابرهیم از بیم شهرت روی در بادیه
 ۲۰ نهاد یکی از اکابر دین در بادیه بدو رسید نام مهین خذاوند بدو آموخت
 و برفت او بدان نام مهین خذایرا بخواند در حال خضر را دید علیه السلام
 گفت ای ابرهیم آن برادر من بود داود که نام مهین در تو آموخت بس
 میان خضر و او بسی سخن برفت و بیر او خضر بود علیه السلام که
 اولش او در کشینه بود باذن الله تعالی و در بادیه که می رفت گفت
 ۲۵ بذات العرق رسیدم هفتاد مرقع بوش را دیدم جان بداده و خون از بینی

سراسیمه در صحرا می گشت چنانک نمی دانست که چه می کند در آن سرکشتگی از لشکر جدا افتاد در راه آوازی شنود که انبیه بیدار گرد ناشنیده کرد و برفت دوم بار همین آواز آمد هم بگوش در نیامورد سوم بار همان شنود خویشان را از آن دور افکند چهارم بار آواز شنود که انبیه قبل آن تنبیه بیدار گرد بیش از آن کت بیدار کنند اینجا یکبارگی از دست شد ناگاه آهوئی بدید آمد خویشان را مشغول بنود کرد آهو بنود سخن آمد که مرا بصید تو فرستاده اند تو مرا صید نتوانی کرد *اَلِهَذَا خُلِّتَ اَوْ بِهَذَا اُیْرَتَ* ترا از برای این کار آفریده اند که می کنی هیچ کار دیگر نداری ابرهیم گفت آیا این چه حالست روی از آهو بگردانید همان سخن که از آهو شنید بود از قریوس زین آواز آمد فرعی و خوبی درو بدید آمد و کشف زیادت گشت چون حق تعالی خواست تا کار تمام کند سد دیگر بار از گوی گریبان همان آواز آمد آن کشف اینجا بتمام رسید و ملکوت برو گشاده گشت فرو آمد و یقین حاصل شد و جمله جامه و اسب از آب چشمش آغشته گشت توبه کرد نصوح و روی از راه یکسو نهاد شبانی را دید نمذی ^{۱۰} بوشید و کلاهی از نمذ بر سر نهاد گوسفندان در بیش کرده بنگریست غلام وی بود قباء زرکشیده و کلاه معرق بنود داد و گوسفندان بنود بخشید و نمذ ازو بستند و در بوشید و کلاه نمذ بر سر نهاد و جمله ملکوت بنظاره او بایستادند که زهی سلطنت که روی بیسر ادم نهاد جامه نجس دنیا بینداخت و خلعت فقر در بوشید بس همچنان بیاده در کوهها و بیابانها ^{۲۰} بی سرو بن می گشت و برگاهان خود نوحه می کرد تا بمرور روز رسید آنجا بلی است مردی را دید که از آن بل در افتاد و اگر آتش ببردی در حال هلاک شدی از دور بانگ کرد *اَللّٰهُمَّ اَحْنُضْهُ* مرد معرق در هوا بماند تا برسند و او را بر کشیدند و در ابرهیم خیره بمانند تا این چه مردی است بس از آنجا برفت تا بنشاور افتاد گوشه خالی می جست که بطاعت ^{۲۵} مشغول شود تا بدان غار افتاد که مشهورست نه سال ساکن غار شد در

اصحاب ابو حنیفه وبرا بچشم تفصیر نگرستند بو حنیفه گفت سیدنا ابرهیم اصحاب گننتند این سیادت بجه یافت گنت بدانک دایم بخدمت خذاوند مشغول بود و ما بخدمت تنهائ خود مشغول و ابتداء حال او آن بود که او بادشاه بلخ بود و عالی زیر فرمان داشت و جهل شمشیر زرین و جهل ۵ گرز زرین در بیش و بس او می بردند يك شب بر تخت خننه بود نیم شب سقف خانه بچینید جنانك کسی بر بام می رود آواز داد که کیست گنت آشناست اشتری گم کرده ام برین بام طلب می کنم گنت ای جاهل اشتر بر بام می جوئی گنت ای غافل تو خذابرا در جامه اطلس خننه بر تخت زرین می طلبی ازین سخن هیبتی بدل او آمد و آتش در دلش افتاد ۱۰ تا روز نیارست خنت چون روز بر آمد بصنّه باز شد و بر تخت نشست متفکر و متخیر و اندوهگن ارکان دولت هر یکی بر جایگاه خویش ایستادند غلامان صف کشیدند و بارعام دادند ناگاه مردی با هیبت از در در آمد جنانك هیچ کس را از حشم و خدم زهره نبود که گوید تو کیستی جمله را زفانها بگلو فرو شد همچنان می آمد تا بیش تخت ابرهیم گنت چه ۱۵ می خواهی گنت درین رباط فرو می آمی گنت این رباط نیست سرای منست تو دیوانه گنت این سرای بیش ازین از آن که بود گنت از آن بذر م گنت بیش از آن گنت از آن بذر بذر م گنت بیش از آن گنت از آن فلان کس گنت همه کجا شدند گنت برفتند و ببردند گنت بس نه رباط این بود که یکی می ۲۰ آید و یکی می گذرد این بگنت و نابدید شد و او خضر بود علیه السلام سوز و آتش جان ابرهیم زیاده شد و دردش بر درد بیفزود تا این چه حالست و آن حال یکی صد شد که دید روز با شنید شب جمع شد و ندانست که از چه شنید و نشناخت که امروز چه دید گنت اسب زین کیند که بشکاری روم که مرا امروز چیزی رسید است فی دایم چیست ۲۵ خذاوند این حال بکجا خواهد رسید اسب زین کردند روی بشکار نهاد

و نخواهد زاد نقلست که روزی مقرئ خوش خون بیش او آمد و آبتی بر خواند گفت او را بیش بسر من برید تا بر خواند و گنت زینهار تا آبتی بر نخوانی که صفت دوزخ و قیامت بود که او را طاقت آن نود اتفاقاً مقرئ سورة الفارعة بر خواند در حال نعره بزد و جان بداد چون اجلاس نزدیک آمد دو دختر داشت عیال را وصیت کرد که چون من بییم این دخترانرا بر گیر و بر کوه بو قُبیس بر رو و روی سوی آسمان کن و بگوی که خداوندا فضیل مرا وصیتی کرد و گنت تا من زنک بوزم این زینهاریانرا بطاقت خویش می داشتم چون مرا بزنند گور محبوس گردانیدی زینهاریانرا باز دادم چون فضیل را دفن کردند عیالش همچنان کرد که او گفته بود بر سر کوه شد و دخترکانرا آنجا برد و مناجاة کرد و بسی بگریست و نوحه آغاز کرد همان ساعت امیر بن با دو بسر خود آنجا بگذشت ایشانرا دید با گریستن و زاری گنت شما از کجائید آن زن حال بر گنت امیر گنت این دخترانرا باین بسران خویش دادم هر یکی را ده هزار دینار کالوین کردم تو بدین بسنه کردی گنت کردم در حال عاریها و فرشها و دیباها بساخت و ایشانرا بمن برد من کان لله کان الله له ۱۰ عبد الله مبارك گنت چون فضیل بمرد اندوه همه بر خاست

ذکر ابرهیم بن ادم رحمه الله عليه

آن سلطان دنیا و دین آن سمرغ قاف یقین آن گنج عالم عزلت آن خزینه سرای دولت آن شاه اقلیم اعظم آن برورده لطف و کرم بیر وقت ابرهیم بن ادم رحمه الله عليه متقی وقت بود و صدیقی دولت بود و حجت و برهان روزگار بود و در انواع معاملات ملت و اصناف حقایق حظی تمام داشت و مقبول همه بود و بسی مشایخرا دید که بود و با امام ابو حنینه صحبت داشته بود و جنید گنت رضی الله عنه منافع العلوم ابرهیم کلید علماء ۲۰ این طریقت ابرهیم است و یک روز بیش ابو حنینه رضی الله عنه در آمد ۲۴

ی خندید و عجبی ندیدک اید و نصیحت ی کیند و شب بیدار نبوده اید
 و گنت خذای عزّ وجلّ میگوید ای فرزند آدم اگر تو مرا یاذ کنی من
 ترا یاذ کنم و اگر تو مرا فراموش کنی من ترا فراموش کنم و آن ساعت
 که تو مرا یاذ نخواستی کرد آن بر تست نه از تست اکنون ی نگر تا چون
 میکنی و گنت خذای گنته است یکی از بیغامبرانرا که بشارت ده گناهگارانرا
 که اگر توبه کنیند بپذیرم و بترسان صدیقانرا که اگر بعدل با ایشان کار
 کنم همرا عنوبت کنم يك روز کسی بر او در آمد گنت مرا بندی ده
 گنت أَرَبَّ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمْ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ يك روز بسر خودرا
 دید که يك دینار زر ی سخت نا بکسی دهد آن شوخ که در نقش درست
 ۱۰ زر بود باک ی کرد گنت با بسر این ترا از ده حج و ده عمره فاضلتر
 و بیکار بسر اورا بول بسته آمد فضیل دست برداشت گنت با ربّ
 بدوستی من ترا که ازین رنجش برهان هنوز بر نخاسته بود که شفا بدید
 آمده بود بس در مناجاة گنتی خداوندا رحمتی بکن که بر توبه من عالی و
 عظام مکن نو که بر من قادری و بس گنتی الهی مرا گرسنه ی داری و
 ۱۵ عیال مرا گرسنه ی داری و مرا و عیال مرا برهنه ی داری و مرا
 بشب چراغ نی دهی و تو این با اولیاء خویش کنی بکدام منزلت فضیل
 این دولت یافت از تو نقلست که سی سال هیچ کس لب او خندان ندید
 بود مگر آن روز که بسرش برد تبسمی بکرد گشتند خواجه این جه وقت
 اینست گنت دانستم که خذای راضی بود بمرگ این بُسْر من موافقت رضاء
 ۲۰ اورا تبسمی بکردم و در آخر کار ی گنت از بیغمبرانم رشک نیست که
 ایشان هم لحد هم صراط هم قیامت در بیش است و جمله با کوناه دستی
 نسی نسی خواهند گنت و از فرشتگان رشک نیست که خوف ایشان
 زیادت از خوف بنی آدم است و ایشانرا درد بنی آدم نیست و هرکرا این
 ۲۴ درد نبوذ من آن نخواهم لکن از آن کس رشکست که هرگز از مادر نزاذ

کور و کزش گردانند بدل و گنت وقتی بدانک می کردند ربا می کردند اکنون بدانج نمی کنند ربا می کنند و گنت دست بداشتن عمل برای خلق ربا بود و عمل کردن برای خلق شرك بود و اخلاص آن بود که حق تعالی او را ازین دو خصلت نگاه دارد و گنت اگر سوگند خورم که من مرائی ام دوستم دارم از آنک سوگند خورم که من مرائی نیم و گنت اصل زهد راضی بودنست از حق تعالی بهرچه کند و سزاوارترین خلق برضاه خدای تعالی اهل معرفت اند و گنت هرکه خذایرا بشناسد بحق معرفت برستش او کند بحق طاقت و گنت فتوت در گذاشتن بود از برادران و گنت حقیقت متوکل آنست که بغیر الله امید ندارد و از غیر الله نترسد ۱۰ و گنت متوکل آن بود که واتی بود بخدای عز و جل که نه خذایرا در هرچه کند منم دارد و نه شکایت کند یعنی ظاهر و باطن یک رنگ بود در تسلیم و گنت چون ترا گویند خذایرا دوستداری خاموش باش که اگر گوئی نه کافر باشی و اگر گوئی دارم فعل تو بفعل دوستان نماند و گنت شرم گرفت از خدای از بس که در مبرز رفتم و در هر سه روزش یکبار ۱۰ حاجت بودی و گنت بسا مرداکی ببرز رود و باک بیرون آید و بسا مردا که در کعبه رود و بلیذ بیرون آید و گنت جنگ کردن با خردمدان آسان ترست که حلاوا خوردن با بی خردان و گنت هرک در روی فلسفی بخندد خوش در وبران کردن مسلمانی سعی می کند و گنت هرک ستوری را لعنت کند سنور گویند آمین از من و تو هرکه بخدای عاصی ترست لعنت ۲۰ برو باذ و گنت اگر مرا خبر آید که ترا یک دعا مستجابست هرچه خواهی بخواه من آن دعا در حق سلطان صرف کم از بهر آنک اگر در صلاح خویش دعا کم صلاح من بود تنها و در صلاح سلطان صلاح همه خلق بود و گنت دو خصلت است که دلرا فاسد کند بسیار خبتن و بسیار خوردن ۲۴ و گنت در شما دو خصلت است که هر دو از جهلست یکی آنک

اَمّت امینوارتر بخدای و ترسندتر از خدای الا ابن سیرین رضی الله عنهما
 و گفت اگر همه دنیا بمن دهند حلال و بی حساب ننگ دارم چنانک شما از
 مردار ننگ دارید و گنت جمله بذبهارا در يك خانه جمع کرده اند و
 کبید آن دنیا دوستی است و جمله نیکیهارا در يك خانه جمع کرده اند
 ° و کبید آن دشمنی دنیا است و گنت در دنیا شروع کردن آسانست اما
 از میان باز بیرون آمدن و خلاص یافتن دشوار است و گنت دنیا
 بیارستانست و خلقی درو چون دیوانگان و دیوانگانرا در بیارستان غُلّ
 و قید باشد و گنت بخدای اگر آخرت از سنالی بودی باقی و دنیا از
 زر فانی سزا بودی که رغبت خلقی بسنال باقی بودی فکیف که دنیا نیست
 ۱۰ الا سنال فانی و آخرت زر باقی و گنت هیچ کس را هیچ ندادند از دنیا
 تا از آخرتش صد جندان کم نکردند از بهر آنک ترا بتزدیک خدای آن
 خواهد بود که کسب کرده و بی کنی اکنون خواه بسیار کن خواه اندک
 کن و گنت بجامه نرم و طعام خوش لذّه مگیرید که فردا لذّه آن جامه
 و آن طعام نباشد و گنت مردمان که از یکدیگر بریده شدند بتکف شده
 ۱۰ اند هرگاه کی تکف از میان بر خیزد گستاخ یکدیگر را بتوانند دید و گنت
 خدای عزّ و جلّ وحی فرستاد بکوهها که من بر یکی از شما با بیغمبری سخن
 خواهم گفتم همه کوهها تکبر کردند مگر طور سینا برو سخن گفتم با موسی
 نواضع اورا و گنت از نواضع فروتنی کردنست و فرمان بردن و هرج
 گوید فرا بذیرفتن و گنت هرک خویشانرا قیمتی داند اورا اندر
 ۲۰ نواضع نصیبی نیست و گنت سه چیز مجوئید که نیابید عالی که علم او
 بیزان عمل راست بود مجوئید که نیابید و بی علم بمانید و عاملی که
 اخلاص او با عمل موافق بود مجوئید که نیابید و بی عمل بمانید و برادری
 بی عیب مطلبید که نیابید و بی برادر بمانید و گنت هرک با برادر خود
 ۲۴ دوستی ظاهر کند بزفان و در دل دشمنی او دارد خدای لعنتش کند و

بر بیام و هم از آنجا باز کرد و گفتی میخوام تا بیمار شوم تا بنام جماعت
 نباید شد تا خلقم را نباید دید و گفت اگر نویاید که در جایگاهی ساکن
 شوید که نه کس شمارا داند و نه شما کس را عظیم نیکو بود چنین کنید
 و گفت مثنی عظیم فرا بپذیرم از کسی که بر من بگذرد و مرا سلام نکند
 ۵ و جون بیمار شوم بعیاده من نباید و گفت جون شب در آید شاد شوم
 که مرا خلوتی بود بی تفرقه با حق و جون صبح بر آید اندوهگن شوم از
کراهیت دیدار خلق که نباید کی در آید و مرا ازین خلوت نشویش دهند
 و گفت هرکرا از تنها بوذن وحشت بود و بخلقی انس دارد از سلامت
 دوراست و گفت هرک سخن از عمل شرد سخنش اندک بود مگر در آنک
 ۱۰ او را بکار آید و گفت هرک از خدای ترسد زفان او کنگ بود و گفت
جون حق تعالی بنده را دوست دارد اندوهش بسیار دهد و جون دشمنش
 دارد دنیا بر وی فراخ گرداند و گفت اگر اندوهگنی در میان امتی
 بگریزد جمله امت را در کار آن اندوهگن کند و گفت هر چیزی را زکونی
 است و زکوة عقل اندوه طویل است جنانک عجیبت که کسی در بهشت
 ۱۵ بود و می گریزد و ازینست که کان رسول الله صلی الله علیه و سلم
متواصل الاحزان و گفت عجبت از آن بود حال کسی که در دنیا بود و می
 خندد و نمی داند که عاقبت کار جون خواهند بود و گفت بخ چیزست
 از علامات بدبختی قساوة دل و نابوذن اشک و بی شری و رغبت در
 دنیا و درازی امل و گفت جون خوف در دل ساکن شود چیزی که
 ۲۰ بکار نیاید بر زفان آنکس نگذرد و بسوزد از آن خوف منازل شهوات و
حب دنیا و رغبت در دنیا از دل دور کند و گفت هرک از خدای
بترسد جمله چیزها از او بترسد و هرک از خدای ترسد از جمله چیزها بترسد
 و گفت خوف و هیبت از خدای بر قدر علم بنده بود و زهد بنده در دنیا
 ۲۴ بر قدر رغبت بنده بود در آخرت و گفت هیچ آدمی را ندیده ام درین

نی بینم گنت اگر شما ترسند بودی ترسکاران از شما بوشینه نبودندی که ترسند را نه بیند مگر ترسند و ماتم زده ماتم زدگانرا تواند دید گنتند مرد در کدام وقت در دوستی حق بغایت رسد گنت جون منع و عطا هر دو برو یکسان شوند بغایت محبت رسیده است گنتند جگویی در کسی که خواهد که لیك گوید و زهره ندارد گنتن از بیم آنك نباید که گویند لا لیك گنت امید جنان می دارم که در آن موقف هر که خود را چنین بیند هیچ لیك گوی و رای او نبود گنتند اصل دین چیست گنت عقل گنتند اصل عقل چیست گنت حلم گنتند اصل حلم چیست گنت صبر احمد حبیل گنت رضی الله عنه که از فضیل شنویم که هرک ریاست طلب کرد خوار شد و گنت فضیل را گفتم کی مرا وصیتی کن گنت دم باش سر مباش ترا این بسند است بشر حافی گنت رضی الله عنه از او برسیدم که زهد فاضلتر یا رضا گنت رضا فاضلتر از آنك راضی هیچ منزل طلب نکند بالای منزل خویش سفیان ثوری گنت رضی الله عنه که يك شب بر او رفتم جمله شب آیات و اخبار و آثار می گفتم چون بر خاستم گفتم اینت مبارک شبی که دوش بود و اینت ستوده نشست که این شب بود همانا که این نشست بهتر از وحده فضیل گنت اینت شوم شبی که دوش بود و اینت نکوهیند نشست که نشست دوش بود گفتم چرا چنین گوئی گنت جمله شب تو در بند آن بودی تا سخنی نیکو از کجا گوئی که مرا خوش آید و من بسته آن بودم تا جوابی نیکو از کجا بسند آید هر دو بیکدیگر و بسخن

۲۰ بیکدیگر از خدا باز ماند بودیم تنهایی را دان بهتر و مناجاة با خدای يك روز عبد الله مبارک را دید که روی بند و نهاده بود گنت آنجا که رسیده باز گرد یا نه من باز گردم می آئی تا تو مشتی سخن بر من بپائی و من مشتی نیز بر تو بپایم نقلست که يك روز یکی قصه او کرد گنت بچه آمنه گنت برای آسایش و مرا بدیدار تو راحت است گنت بخدای که این بوحشت

۲۵ نزدیکترست و نیامدی الا بدانك تو مرا فریبی کنی بدروغ و من ترا دروغی

گفت بلی وام خداوندست بر من بطاعت اگر مرا بدین کبرذ وای بر من
گفت ای فضیل وام خلق ی گویم گنت سباس خدایرا عزّ وجلّ که مرا
از وی نعمت بسیار است و هیچ گله ندارم تا با بندگانش بگویم بس هرون
صرّه هزار دینار بیش او نهاذ که این حلالی است از میراث مادر منست
۵ فضیل گنت یا امیر المؤمنین این بندهاء من ترا هیچ سوز نداشت و هم
ایضا ظلم آغاز نهادی و بیدادگری بیش گرفتی گنت چه ظلم است گنت من
ترا نجات ی خوانم تو مرا در بلا ی اندازی این ظلم بود من ترا ی گویم
آنح داری بخداوند آن باز ده تو بدیگری که نی باید داد ی دهی سخن مرا
فایده نیست این بگنت و از بیش او بر خاست و زر بدر بیرون انداخت
۱۰ هرون برون آمد و گنت آوه ایّ رجلٍ هوّ او خود چه مردی است مَلک
بر حقیقت فضیل است و صوات او عظیم است و حقارت دنیا در چشم
او بسیار نقلست که يك روز کوزکی چهارساله در کنار داشت مگر دهان
بروی نهاد جنانک عادت بذران بود آن کوزک گنت ای بذر مرا دوست
داری گنت دارم گنت خدایرا دوست داری گنت دارم گنت دل جند
۱۵ داری گنت یکی آنگاه گنت بیک دل دو دوست توان داشت در حال
بدانست که آن نه آن کوزک میگوید بل آن تعریفی است بحقیقت از غیرت
حق دست بر سر زدن گرفت و توبه کرد و دل از طئل ببرید و دل
بحق داد نقلست که يك روز عرفات ایستاده بود آن همه خلق ی گریستند
با جندان تضرّع و زاری و گریستن و خواهش کردن گنت ای سبحان الله
۲۰ اگر چندین مردم بیکبار بتزدیک مردی شوند و از وی يك دانگ سیم
خواهند چه گویند آن همه مردم را نومید کند آن مرد گنت نه گنت بر
خداوند تعالی آمرزش همه آسان تر است از آنک بر آن مرد دانگی سیم که
بدهد که او اکرم الاکرمین است امید آنست که همرا آمرزیده گرداند در
عرفات شبانگاه ازو برسیند که حال این مردمان جون ی بینی گنت همه
۲۵ آمرزیده اند اگر من در میان ایشان نه امی گنند جونست که ما هیچ ترسند

هرون دست بیش برد فضیل را دست بدو باز آمد گنت ما اَلینَ هذا اَلکَفِّ
 لو نجا من النار چه نرم دستی است اگر از آتش خلاص یابد این بگفت
 و برخاست و در نماز ایستاد هرون نیک متغیر شد و گریه بدو افتاد
 گنت آخر سخنی بگو فضیل سلام باز داد و گنت بذرت عم مصطفی بود
 ۵ علیه السلام درخواست که مرا بر قومی امیر گردان گنت یا عم یک نفس
 ترا بر تو امیر کردم یعنی یک نفس تو در طاعت خدای بهتر از هزار سال
 طاعت خلق ترا اِنَّ الْاِمَارَةَ بِیَوْمِ الْقِيَامَةِ الْاِمَارَةُ هرون گفت زیادت کن گنت
 چون عمر بن عبد العزیز را بخلافت نصب کردند سالم بن عبد الله و رجاء
 ابن حیوة و محمد بن کعب را بخواند و گنت من مبتلا شدم بذین بلیات
 ۱۰ تدبیر من چه چیز است که این را بلا می شناسم اگر چه مردمان نعمت
 می دانند یکی گنت اگر میخواهی که فردا از عذاب خدای نجات بود
 ببران مسلمانان را چون بذر خویش دان و جوانان را برادر و کودکان را چون
 فرزندان نگاه کن با ایشان معاملت چنان کن کجا بذر و برادر و فرزند
 کنند گنت زیاده کن گنت دیار اسلام چون خانه تست و اهل آن عیالان
 ۱۵ تو زُرُّ اَبَاکَ وَاکْرِمُ اَخَاکَ وَاَحْسِنُ عَلٰی وَلَدِکَ زیارت کن بذرا و کرامت
 کن برادر را و نیکویی کن بجای فرزند بس گنت می ترسم از روی خوب
 تو که بآتش دوزخ مبتلا شود از خدای تعالی بترس و جواب خدای را ساخته
 کن و بیدار و هشیار باش که روز قیامت حق تعالی ترا از آن يك بك
 مسلمان باز خواهد برسید و انصاف هر يك از تو طلب خواهد کرد اگر
 ۲۰ شبی ببرزنی در خانه بی برگ خننه باشد دامن تو گیرد و بر تو خصمی کند
 هرون بسی بگریست چنانکه هوش از او زایل خواست شد فضل وزیر گفت
 بس که امیر المؤمنین را بکشتی گنت خاموش باش ای هامان که تو و قوم
 تو او را هلاک می کنی و آنگاه مرا میگوئی او را بکشتی کشتن اینست هرون را
 بذین سخن گریستن زیادت شد آنگاه روی بنفضل کرد گنت ترا هامان
 ۲۵ از آن میگویند که مرا بجای فرعون نهاده بس هرون گنت ترا وام هست

بس برفتند تا بمکه رسیدند حق تعالی راه بر ایشان آسان گردانید و آنجا مجاور گشت و بعضی اولیایا در یافت و با امام ابو حنیفه مدتی هم صحبت بود و روایات عالی دارد و ریاضات شگرف و در مکه سخن برو گشاده شد و مکیمان بروی جمع شدند و همرا سخن گفتی تا حال او جان گشت که خویشان و اقرباء او از باورد بر خاستند و بدیدار او آمدند و در بزدند و در نگشاد و ایشان باز نمی گشتند فضیل بر بام خانه آمد و گفت اینت بی کار مردمانی که شما هستیند خدای کارتان بدهاژ و مثل این سخن بسی بگفت تا همه گریان شدند و از دست بیفتانند و عاقبت همه نا امید از صحبت او باز گشتند و او همچنان بر بام می بود و در نگشاد نقلست

۱۰ که يك شب هرون الرشید فضل برمکی را کی یکی از مفریان بود گفت که امشب مرا بر مردی بر که مرا بمن نمایند که دلم از طاق و طرنب تنگ در آمانه است فضل او را بدر خانه سفیان عمینه برد در بزدند گفت کیست گفت امیر المؤمنین گفت چرا رنجی می شد مرا خبر بایست کرد تا من خود بیامدی هرون فضل را گفت این آن مرد نیست کی من می طلیم این

۱۵ همان طال بقائی می زند که ما در آنیم سفیان را از آن واقعه خبر دادند گفت جنانک شما می طلید فضیل عیاض است آنجا باید رفت آنجا رفتند و این آیت بر می خواند که *أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ الْآيَةَ* هرون گفت اگر بند می طلیم این کفایت است معنی آیت آنست که بنداشتند کسانی که بذکرداری کردند که

۲۰ ما ایشانرا برابر دارم با کسانی که نیکوکاری کردند و ایمان آوردند بس در بزدند فضیل گفت کیست گفت امیر المؤمنین است گفت بتزدیک من چه کار دارد و من با او چه کار دارم گفت چه طاعت داشتن اولوا الامر واجیست گفت مرا تشویش مدهید گفت بدستوری در آمم با بحکم گفت دستوری نیست اگر باکراه می در آئید شما دانید هرون در رفت

۲۵ چون نزدیک فضیل رسید فضیل چراغ را برف کرد تا روی او نباید دید

که او توبه کرد پس همه روزی رفت و می‌گریست و خصم خشنود می‌کرد تا در باورد جهنودی بماند ازو بجلی میخواست بجلّی نمی‌کرد آن جهنود با جمع خود گنّت امروز روزیست که بر محمدیان استخفاف کنیم بس گنّت اگر میخواهی که بجلّت کم تلی ریگت بود که بر داشتن آن در وسع آدمی

۵ دشوار بودی مگر بروزگار گنّت این از بیش بر گیر فضیل از سر عجز باره باره می‌انداخت و کار کجا بدان راست می‌شد می‌شود در ماند سحرگاهی باذی در آمد و آنرا نا بدید کرد جهنود چون جنان دید متخیر شد گنّت من سوگند دارم که تا تو مرا مال ندهی من ترا بجلّی نکم اکنون دست بدین زیر نهالی کن و آنجا زر مشتی بر گیر و مرا ده سوگند من

۱۰ راست شود و ترا بجلّی کم فضیل بخانه جهنود آمد و جهنود خاک در زیر نهالی کرده بس دست بزیر نهالی در کرد و مشتی دینار بر داشت و اورا داد جهنود گنّت اسلام عرضه کن اسلام عرضه کرد تا جهنود مسلمان شد بس گنّت دانی که چرا مسلمان گشتم از آنک تا امروز درستم نبود که دین حق کدامست امروز درست شد که دین حق اسلام است از بهر آنک در

۱۵ توبیت خوانند ام که هر که توبه راست کند دست که بر خاک نهد زر شود من خاک در زیر نهالی کرده بودم آزمایش ترا چون دست بخاک بردی زر گشت دانستم که توبه تو حقیقت است و دین تو حقیقت النعمه فضیل یکی را گنّت از بهر خدای دست و پای من ببند و مرا بتزدیک سلطان بر که بر من حد بسیار واجب است تا بر من حد براند مرد همچنان کرد

۲۰ چون سلطان اورا بدید درو سیای اهل صلاح دید گنّت من این نتوانم بفرمود تا اورا باعزاز بخانه باز بردند چون فضیل بدر خانه رسید آواز داد اهل خانه گنّتند که آواز او بگشته است مگر زخمی خورده است فضیل گنّت بلی زخمی عظیم خورده ام گنّتند بر کجا گنّت بر جان بس در آمد زن را گنّت ای زن من قصد خانه خدای دارم اگر خواهی تا پای تو گشاده

۲۵ کم زن گنّت من هرگز از تو جدا نروم و هر جا که تو باشی با تو باشم

آخر ما در همه کاروان يك درم نقد نیافتیم تو ده هزار درم بازی دهی
 فضیل گفت این مرد بمن گمان نیکو برد من نیز بخدای گمان نیکو برده
 ام کی مرا توبه دهد گمان او راست گردانیم تا حق گمان من راست
 گرداند بعد از آن روزی کاروانی بزدند و کالا ببرند و بنشستند و طعام
 ۵ می خوردند یکی از اهل کاروان برسید که مهتر شما کدامست گفتند با ما
 نیست از آن سوی درختی است بر لب آبی آنجا نمازی کند گفت وقت
 نماز نیست گفت تطوع کند گفت با شما نان نخورد گنت بروزه است
 گنت رمضان نیست گنت تطوع دارد این مرد را عجب آمد بتزدیک او
 شد با خشوعی نمازی کرد صبر کرد تا فارغ شد گنت الضدّان لا یجتبعان
 ۱۰ روزه و دزدی چگونه بود و نماز و مسلمان کشتن باهم چه کار فضیل گنت
 قران دانی گنت دانم گنت نه آخر حق تعالی مینرmaid و آخرون اعترفوا
 بذنوبهم خاَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَاخْرَسِينَاَ مرد هیچ نگفت و از کار او متخیر شد
 نقلست که بیوسته مروّتی و همتی در طبع او بود چنانک اگر در قافله زنی
 بودی کالاء وی نپردی و کسی که سرمایه او اندک بودی مال او نسندی
 ۱۵ و با هر کسی بمقدار سرمایه چیزی بگذاشتی و همه میل بصلاح داشتی و در
 ابتدا بر زنی عاشق بودی هر چه از راه زدن بدست آوردی بر او آوردی
 و گاه و بیگاه بر دیوارهای شادی در هوس عشق آن زن وی گریست
 يك شب کاروانی می گذشت در میان کاروان یکی قران می خواند این
 آیت بگوش فضیل رسید اَلَمْ یَاۤئِیۡنَ الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا اَنْ یَّخۡشَعَ قُلُوۡبُهُمۡ لِذِکْرِ اللّٰهِ
 ۲۰ آیا وقت نیامد که این دل خننه شما بیدار گردد تیری بود که بر جان او
 آمد جان آیت بمبارزت فضیل بیرون آمد و گنت ای فضیل تا کی نو
 راه زنی گاه آن آمد که ما نیز راه تو بزیم فضیل از دیوار فرو افتاد
 و گنت گاه گاه آمد از وقت نیز بر گذشت سراسیمه و کالیو و خجل
 و بی قرار روی بویرانه نهاد جماعتی کاروانیان بودند می گفتند برویم
 ۲۵ یکی گنت نتوان رفت که فضیل بر راهست فضیل گنت بشارت شمارا

ذکر فضیل عیاض رحمة الله علیه

آن مقدم نایبان آن معظم نایبان آن آفتاب کرم و احسان آن دربار و رع و عرفان آن از دو کون کرده اعراض بیر وقت فضیل عیاض رحمة الله علیه از کبار مشایخ بود و عیار طریقت بود و ستوده اقران و مرجع قوم بود و در ریاضات و کرامات شانی رفیع داشت و در ورع و معرفت بی همتا بود اول حال او آن بود که در میان بیابان مرو و باورد خیمه زده بود و بلاسی پوشیدن و کلاهی بشمین بر سر نهاده و نسپچی در گردن افکنده و یاران بسیار داشتی همه دزدان و رادزن بودند و شب و روز راه زدندی و کلا بتزدیک فضیل آوردندی که مهتر ایشان بود و او میان ایشان قسمت کردی و آنج خواستی نصیب خود برداشتی و آنرا نسخه کردی و هرگز از جماعت دست نبداشتی و هر جا کردی که بجماعت نیامدی اورا دور کردی یک روز کاروانی شگرف می آمد و یاران او کاروان گوش می داشتند مردی در میان کاروان بود و آواز دزدان شنوده بود دزدان را بدید بدره زر داشت تدبیر می کرد که این را بنهان کند با خوبستن گنت بروم و این بدره را بنهان کم تا اگر کاروان بزنند این بضاعت سازم چون از راه یکسو شد خیمه فضیل بدید بتزدیک خیمه اورا دید بر صورت و جامه زاهدان شاذ شد و آن بدره بامانت بدو سپرد فضیل گنت برو و در آن کنج خیمه بنه مرد جنان کرد و باز گشت بکاروان گاه رسید کاروان زده بودند همه کالاهای برده و مردمان بسته و افکنده همه را دست بگشاذ و چیزی که باقی مانده بود جمع کردند و برفتند و آن مرد بتزدیک فضیل آمد تا بدره بستاند اورا دید با دزدان نشسته و کالاهای قسمت می کردند مرد جنان بدید گنت بدره زر خویش بدزد دادم فضیل از دور اورا بدید بانگ کرد مرد جنان بیامد گفت چه حاجت است گنت هم آنجا که نهاده بر گیر و برو مرد بخیمه در رفت و بدره بر داشت و برفت یاران گنفتند

مرا فردای قیامت بدوزخ فرستی سزای آشکارا کنم که دوزخ از من بهزارساله
 راه بگریزد و گفתי الهی ما را از دنیا هرچه قسمت کرده بدشمنان خود ده
 و هرچه از آخرت قسمت کرده بدوستان خود ده که مرا تو بسی و کتی
 خداوندا اگر ترا از بیم دوزخ می برستیم در دوزخ بسوز و اگر بامیذ بهشت
 می برستیم بر من حرام گردان و اگر برای تو ترا می برستیم جمال باقی در بیخ
 مدار و در مناجات می گفتم بار خدایا اگر مرا فردا در دوزخ کنی من
 فریاد بر آورم که ویرا دوست داشتم با دوست این کند هانفی آواز داد
 که یا رابعه لا تَطْنِي بنا ظَنَّ السَّوْءِ بما گمان بد مبر که ما ترا در جوار
 دوستان خود فرود آریم تا با ما سخن ما می گوئی و در مناجات می گفتم
 ۱۰ الهی کار من و آرزوی من در دنیا از جمله دنیا یاد تست و در آخرت
 از جمله آخرت لقای تست از من اینست که گفتم تو هرچه خواهی می کن
 و در مناجات بك شب می گفتم که یا رب دلم حاضر کن با نماز بی دل
 بپذیر چون وقت مرگش در آمد مردمان بیرون شدند و در فراز کردند
 آوازی شنیدند که يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمَطْمَئِنَّةُ اِرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً اَلَايَةَ
 ۱۵ زمانی بود هیچ آواز نیامد در باز کردند جان بداده بود بزرگان چنین گفتند
 که رابعه بدنیا در آمد و بآخرت رفت و هرگز با حق گستاخی نکرد و
 هیچ نخواست و نگفت که مرا چنین دار و چنین کن تا بدان چه رسد که
 از خلق چیزی خواستی بعد از مرگ او را بخواب دیدند گفتند حال گوی
 تا از منکر و نکبر چون رستی گفت آن جهانمردان در آمدند گفتند که
 ۲۰ مَنْ رَبُّكَ گفتیم باز گردید و خدایا بگوئید کجا چندین هزار هزار خلق
 بیرزنی ضعیفها فراموش نکردی من که در همه جهان ترا دارم هرگز
 فراموش نکنم تا کسی را فرستی که خدای تو کیست محمد بن اسم الطوسی
 و نعمی طرطوسی که در بادیه سی هزار مرد را آب دادند هر دو بسر خاك
 رابعه آمدند گفتند آن لاف که می زدی که سر بهر دو سرای فرو نیارم
 ۲۵ حال بخا رسید آواز آمد که رسیدم بدانج دیدم رحمة الله علیها

نیست در دعوی خویش هرکه صبر نکند بر زخم مولای خویش رابعه گفت
ازین سخن بوی منی می آید شفیق گفت لیس بصادق فی دعواه من لم
یشکر علی ضرب مولاہ صادق نیست در دعوی خویش هرکه شکر نکند بر
زخم مولای خویش رابعه گفت ازین به باید مالک دینار گفت لیس بصادق
۵ فی دعواه من لم یتلذذ بضرب مولاہ صادق نیست در دعوی خویش هرکه
لذت نیابد از زخم دوست خویش رابعه گفت به ازین می باید گفتند تو
بگوی گفت لیس بصادق فی دعواه من لم ینس الضرب فی مشاهدۀ مولاہ
صادق نیست در دعوی خویش هرکه فراموش نکند الم زخم در مشاهدۀ
مطلوب خویش ابن عجب نبوذ که زنان مصر در مشاهدۀ مخلوق الم زخم
۱۰ نیافتند اگر کسی در مشاهدۀ خالق بدین صفت بوذ بدیع نبوذ نقلست که
از بزرگان بصره یکی در آمد و بر بالین او نشست و دنیارای نکوهید
سخن رابعه گفت تو سخت دنیا دوست می داری اگر دوستش نمی داری
جندیش یاز نکردی که شکند کالا خریدار بوذ اگر از دنیا فارغ بوذی
بنیک و بد یاز او نکردی اما از آن یاز می کنی که مَنْ أَحَبَّ شَيْئًا أَكْثَرَ
۱۵ ذِکْرُهُ هرکه چیزی دوست دارد ذکر آن بسی کند حسن گفت یک روز نماز
دیگر بر رابعه رفتم او چیزی بخواست بخت گوشت در دیگ افکند بوذ
آب در کرده چون با من در سخن آمد گفت این سخن خوشتر از دیگ
بختن همچنان حدیث می کرد تا نماز شام بگزاردم بارۀ نان خشک بیاورد
و کوزه آب تا روزه بگشایم رابعه رفت تا دیگ بر گیرد دست او بسوخت
۲۰ نگاه کردم دیگ بخته شده بوذ و می جوشید بقدرۀ حق تعالی بیاورد و با
آن گوشت بخوردیم و خوردنی بوذ که بدان خوشی طعام هرگز نخورده بوذیم
رابعه گفت بیمار بر خاسته دیگ جنین سازد سنیان گفت در نزدیک رابعه
شدم در محراب شد و تا روز نماز می کرد و من در گوشۀ دیگر نماز می
کردم تا وقت سحر بس گنتم بچه شکر کنیم آنرا که مارا توفیق داد تا همه
۲۵ شب و برا نماز کردم گفت بذلک فردا روزه داریم گفت بار خدایا اگر

گفتم چیزی بگو گفتم اگر دعائی بگوئی این رنج بر تو سهل کند روی بدو کرد و گفتم یا سفیان تو ندانی که این رنج بن که خواسته است نه خداوند خواسته است گفتم بلی گفتم چون می دانی بس مرا می فرمائی که ازو درخواست کنم بخلاف خواست او دوست را خلاف کردن روا نبود بس

۵ سفیان گفتم یا رابعه چه چیزت آرزوست گفتم یا سفیان تو مردی از اهل علم باشی چرا چنین سخن گوئی که چه آرزوی کنذت بعزّة الله که دوازده سالست که مرا خرما، تر آرزوی کنذ تو دانی که در بصره خرمارا خطری نیست من هنوز نخوردم که بند ام و بند را با آرزو چه کار اگر من خواهم و خداوند نخواهد این کنز بود آن باید خواست که او خواهد

۱۰ تا بند بحقیقت او باشی اگر او خود دهد آن کاری دگر بود سفیان گفتم خاموش شدم و هیچ نگفتم بس سفیان گفتم در کار تو چون سخن نمی توان گفتم در کار من سخنی بگوی گفتم تو نیک مردی اگر نه آنست که دنیارا دوست داری و گفتم روایت حدیث دوست داری یعنی این جاهلیست سفیان گفتم مرا رقت آورد گفتم خداوند از من خوشنود باش رابعه گفتم

۱۵ شرم نداری که رضاء کسی جوئی که تو ازو راضی نهی نقلست که مالک دینار گفتم در بر رابعه شدم و اورا دیدم با کوزه شکسته که از آنجا آب خوردی و وضو ساختی و بوربائی کهنه و خستی کی وقتی سر بر آنجا نهادی و گفتم دلم درد گرفت گفتم مرا دوستان سپیدار هستند اگر میخواهی تا از برای تو چیزی از ایشان بستانم گفتم ای مالک غلطی عظیم کردی روزی

۲۰ دهند من و از آن ایشان یکی نیست گفتم هست گفتم روزی دهند درویشانرا فراموش کرده است بسبب درویشی و توانگران را باذی کند بسبب توانگری گفتم نه بس گفتم چون حال می داند چه با یادش دم او چنین خواهد ما نیز جنان خواهیم که او خواهد نقلست که یک روز حسن بصری و مالک دینار و شقیق بلخی در بر رابعه رفتند و او رنجور

۲۵ بود حسن گفتم لیس بصادق فی دعواه من لم بصبر علی ضرب مولاه صادق

رابعه گفت من شرم دارم که دنیا خواهم از کسی که دنیا جمله ملک اوست
 بس چگونه توانم خواست دنیا از کسی که در دست او عاریت است مرد
 گفت اینت بلند همتی بیرزنی بنگر که اورا چگونه بدین بالا بر کشیده اند
 که دریغی آبدش که وقت خویش مشغول کند بسوآلی ازو نقلست که
 ۱ جماعتی با امتحان بر او در شدند و خواستند که برو سخنی بگیرند بس گفتند
 همه فضیلهها بر سر مردان نثار کرده اند و تاج نبوت بر سر مردان نهاده
 اند و کمر کرامت بر میان مردان بسته اند هرگز بیغبری هیچ زن نیامده
 است رابعه گفت این همه هست ولکن منی و خود برستی و اَنَا رَبُّكُمْ
 ۲ الَاعْلَى از گریبان هیچ زن بر نیامده است و هیچ زن هرگز محنت نبوده است
 اینها در مردان وادید آمده است نقلست کی وقتی بیمار شد و بیماری سخت
 بود برسیدند که سبب این چه بود گفت نظرتُ الی الحیثه فادبئی ربی در
 سحرگاه دل ما بسوی بهشت نظر کرد دوست با ما عتاب کرد این بیماری
 از عتاب اوست بس حسن بصری عیادت او آمد گنت خواجه دیدم
 از خواجگان بصره بر در صومعه رابعه کیسه زر بیش نهاده می گریست
 ۳ گنتم ای خواجه چرا می گری گنت از برای این زاهد زمان که اگر برکات
 او از میانه خلق برود خلق هلاک شود و گنت چیزی آورده ام برای تعهد
 او و ترسم که بنستاند تو شناخته کن تا قبول کند حسن در رفت و بگفت
 رابعه بگوشه چشم بند و نگریست گنت هو برزق من یسبه فلا برزق من یجبه
 کسی که اورا ناسزا می گوید روزی ازو باز نمی گیرد کسی که جانش جوش
 ۴ محبت او می زند رزق ازو چگونه باز گیرد که تا من اورا شناخته ام بهشت
 در خلق آورده ام و مال کسی نمی دانم کی حلاست با نی جون بستانم که
 بروشنی چراغ سلطانی بیراهن بدو ختم که دریده بودم روزگاری دلم بسته شد
 تا یادم آمد بیراهن بدرینم آنجا کی دوخته بودم تا دلم گشاده شد آن
 خواجه را عذر خواه تا دلم در بند ندارد عبد الواحد عامر گوید من و سنیان
 ۵ ثوری بیمار بوسی رابعه در شدیم از هیبت او سخن ابتدا نتوانستم کرد سنیانرا

مرده بود قصد کرد تا در تاریکی آب باز خورد کوزه از دستش بینماید و بشکست رابعه بنالید و آهی بر آورد که بیم بود که نیمه خانه بسوزد گفت الهی این چیست کجا من ببحاره می کنی آوازی شنود که هان اگر میخواهی تا نعمت جمله دنیا وقف تو کنم اما اندوه خویش از دلت با برم که اندوه و نعمت دنیا هر دو در یک دل جمع نیاید ای رابعه ترا مراد بست و مارا مرادی ما و مراد تو هر دو در یک دل جمع نیائیم گفت چون این خطاب بشنودم جنان دل از دنیا منقطع گردانیدم و امل کوناه کردم که سی سالست که جنان نماز کردم کی هر نمازی که گزاردم جنان دانستم که این و این نمازها من خواهند بود و جنان از خلق سر برینده گشتم که چون روز بود از بیم آنک نباید که کسی مرا ازو بخود مشغول کند گفتم خداوندا بخود مشغول گردان تا مرا از تو مشغول نکنند نقلست کی بیوسته می نالیدی گفتند ای عزیزه عالم هیچ علّی ظاهر نمی بینیم و تو بیوسته با درد و ناله می باشی گفت آری علّی داریم از درون سینه که همه طبیبان عالم از معالجه آن عاجز اند و مرهم جراحی وصال دوست است تعالی می کنیم ۱۰ نا فردا بود که بمقصود برسیم که چون درد زده نه ام خود را بدرزدگان می نمائیم که کم ازین نمی باید نقلست که جماعتی از بزرگان بر رابعه رفتند رابعه از یکی برسید که تو خدایرا از بهر جرا برستی گفت هفت طبقه دوزخ عظمتی دارد و همه را بدو گذر می باید کرد ناکام از بیم هراس دیگری گفت درجات بهشت منزلی شگرف دارد بس آسایش موعود است رابعه گفت ۲۰ بد بند بود که خداوند خویش را از بیم و خوف عبادت کند یا بطمع مزد بس ایشان گفتند تو جرا می برستی خدایرا طبع بهشت نیست گفت الحار ثم الدار گفت مارا نه خود تمامست که دستوری داده اند تا او را برسیم اگر بهشت و دوزخ نبودی او را طاعت نایستی داشت استحقاق آن نداشت که بی واسطه تعبّد او کنند نقلست که بزرگی بر او رفت جامه او سخت با ۲۰ خلل دید گفت بسیار کسانند که اگر اشاره کنی در حق تو نظری کنند

و کنت ثمرة معرفت روی بخدای آوردنست و کنت عارف آن بود که دلی
خواهد از خدای جون خدای دلی دهدش در حال دل بخدای باز دهد تا
در قبضه او محفوظ بود و در ستر او از خلق محبوب بود صالح مری بسی
گفتی که هرک دری می زند زود باز شود رابعه یکبار حاضر بود گفت با
که گوئی که این در بسته است و باز خواهند گشاد هرگز کی بسته بود
تا باز گشاید صالح گفت عجبا مردی جاهل و زنی ضعیف دانا يك روز
رابعه مردی را دید که می گفت با اندوها گفت جنین گوی که وای از
بی اندوهیا کی اگر اندوهگن بودی زهرت نبودی که نفس زندی نقلست
که وقتی یکی را دید که عصابه بر سر بسته بود گفت چرا عصابه بسته
۱۰ گفت سرم درد می کند رابعه گفت ترا چند سالست گفت سی سالست
گفت بیشتر عمر در درد و غم بوده گفت نه گفت سی سال تنت درست
داشت هرگز عصابه شکر بر نیستی به يك شب که درد سرت داد عصابه
شکایت در می بندی نقلست که چهار درم سیم بیکی داد که مرا گلیهی
بخر که برهنه ام آن مرد برفت و باز گردید گفت یا سینه چه رنگ خرم
۱۵ رابعه گفت چون رنگ در میان آمد من ده آن سیم بستند و در دجله
انداخت یعنی که هنوز گلیم نابوشینه تفرقه بدید آمد وقتی در فصل بهار
در خانه شد و سر فرو برد خادمه گفت یا سینه بیرون آی تا صنع بینی
رابعه گفت تو باری در آی تا صانع بینی شغلتنی مشاهده الصانع عن
مطالعة المصنوع نقلست که جمعی بر او رفتند او را دیدند که اندکی گوشت
۲۰ بدنان باره می کرد گفتند که کارد نداری تا گوشت باره کنی گفت من
از بیم طبیعت هرگز کار دجه در خانه نداشتم و ندارم نقلست که یکبار هفت
شبانروز بروزه بود و هیچ نخورده بود و بشب هیچ نخفته بود همه شب بنماز
مشغول بود گرسنگی از حد بگذشت کسی بدر خانه اندر آمد و کاسه خوردنی
بیاورد رابعه بستند و برفت تا چراغ بیاورد چون باز آمد گربه آن کاسه
۲۵ بر بخته بود گفت بروم و کوزه بیاورم و روزه بگشام چون کوزه بیاورد چراغ

گفت بدان جهان گفتند بدین جهان چه می کنی گفت افسوس می دارم
گفتند چگونه گفت نان این جهان می خورم و کار آن جهان می کنم گفتند
شیرین زبانی رباط بانی را شائی گفت من خود رباط بایم هر چه اندرون
منست بیرون نیارم و هر چه بیرون منست در اندرون نگذارم اگر کسی
در آید و بروذ با من کار ندارد من دل نگاه می دارم نه کل گفتند
حضرت عزت را دوست می داری گفت دارم گفتند شیطانرا دشمن داری
گفت نه گفتند چرا گفت از محبت رحمن بروای عداوت شیطان ندارم
که رسول را علیه السلام بخواب دیدم که مرا گفت یا رابعه مرا دوست
داری گفتم یا رسول الله کی بود که ترا دوست ندارد و لکن محبت حق
۱۰ مرا جنان فرو گرفته است که دوستی و دشمنی غیرا جای نماید گفتند
محبت چیست گفت محبت از ازل در آمدن است و بر ابد گذشته و در
هشده هزار عالم کس را نیافته که يك شربت از او در کشند تا آخر او حق
شد و از او این عبارت در وجود آمد که يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ گفتند تو او را که
می برستی می بینی گفت اگر ندیدی نه برستی می نقلست که رابعه دایم
۱۵ گریان بودی گفتند این چندین چرا می گری گفت از قطعیت می ترسم
کیا او خو کرده ام نباید که بوقت مرگ ندا آید که ما را نمی شائی گفتند
بنده راضی کی بود گفت آنگاه که از محنت شاد شود جنانك از نعمت گفتند
کسی گاه بسیار دارد اگر توبه کند در گذارد گفت چگونه توبه کند مگر
خدایش توبه دهد و در گذارد و سخن اوست که یا بنی آدم از دین بحق
۲۰ منزل نیست و از زلفانها بدو راه نیست و سمع شاه راه زحمت گویندگان
است و دست و پای ساکنان حیرت اند کار با دل افتاد بکوشید تا دلرا
بیدار دارید که چون دل بیدار شد او را بیار حاجت نیست یعنی دل بیدار
آنست که گم شده است در حق و هر که گم شد بار چه کند الفناء فی الله
آنجا بود و گنت استغفار بزبان کار دروغ زنانست و گنت اگر ما بخود
۲۵ توبه کنیم توبه دیگر محتاج باشیم و گنت اگر صبر مردی بودی کریم بودی

سه چیز فرستاد بارهٔ موم و سوزنی و موئی بس گفت چون موم باش عالم را
منور دار و نوی سوز و چون سوزن باش برهنه بیوسته کاری کن چون
این هر دو کرده باشی بموئی هزار سالت کار بود نقلست که حسن رابعه را
گفت رغبت کنی تا نکاحی کنیم و عقد بندیم گفت عقد نکاح بر وجودی
فرو آید اینجا وجود بر خاسته است کی نیست خود گشته ام و هست شده
بدو و همه از آن او ام در سایهٔ حکم او ام خطبه از او باید خواست نه از
من گفت ای رابعه این بچه یافتی گفت بآنک همه یافتها گم کردم درو
حسن گفت اورا چون دانی گفت یا حسن چون نو دانی ما بیچون دانیم
نقلست که يك روز حسن بصومعهٔ او رفت و گفت از آن علما که نه
۱۰ بتعلیم بوده فرود آمده بود مرا حرفی بگوی رابعه گفت کلابهٔ ریمان رشته
بودم تا بفروشم و از آن قوتی سازم بفروختم و دو درست سیم بستدم یکی
درین دست گرفتم یکی در آن دست ترسیدم که اگر هر دو در يك دست
گیرم جفت گردد و مرا از راه برز فتوح امروز این بود گفتند حسن
میگوید که اگر يك نفس در بهشت از دینار حق محروم ماتم جنان بنالم
۱۵ و بگرم کی جمله اهل بهشت را بر من رحمت آید رابعه گفت این نیکوست
اما اگر جنانست که اگر در دنیا يك نفس از حق غافل ی ماند همین
ماتم و گریه و ناله بدیدی آید نشان آنست که در آخرت جنان خواهد
بود که گفت و اگر نه نجنانست گفتند چرا شوهر نکنی گفت سه چیز از
شما ببرم مرا جواب دهید تا فرمان شما کنم اول آنک در وقت مرگ ایمان
۲۰ بسلامت بخوام برد یا نه گفتند ما نبی دانیم دوم آنک در آن وقت که
نامها بدست بندگان دهند ناههٔ بدست راست خواهند داد یا نه سوم
آنک در آن ساعت که جماعتی از دست راست ی برند و جماعتی از
دست چپ مرا از کدام سوی خواهند برد گفتند نبی دانیم گفت اکنون
این چنین کسی که این ماتم در بیش دارد چگونه مرا بروای عروسی بود
۲۵ و برا کتند از کجا ن آئی گفت از آن جهان گفتند کجا خواهی رفت

سر بدریجه برون کرده بود وی گریست آب چشم حسن بر جامه رابعه رسید بر نگریست بنداشت کی بارانست چون معلوم او شد که آب چشم حسن بود حالی روی سوی حسن کرد و گفت ای استاذ این گریستن از رعونات نفس است آب چشم خویش نگاه دار تا در اندرون تو دریائی شود چنانکه در آن دریا دلرا بچوئی باز نیابی **الْأَعْنَدَ مَلِيكَ مُقْتَدِرِ حَسَنٍ** را این سخن سخت آمد اما تن زد تا يك روز که رابعه را دید و نزدیک آب بود حسن سجاده بر سر آب افکند گفت ای رابعه بیا تا اینجا دو رکعت نماز بگزارم رابعه گفت ای حسن خود را در بازار دنیا آخرتیارا عرضه باید داد چنان باید که ابناء جنس تو از آن عاجز باشند پس رابعه ۱۰ سجاده در هوا انداخت و بر آنجا برید و گفت ای حسن بدانجا آی تا مردمان ما را ببینند حسن را آن مقام نبود هیچ نگفت رابعه خواست که دل او بدست آورد گفت ای حسن آنچه تو کردی مای همان بکن و آنچه من کردم مگسی این بکن کار ازین هردو بیرونست و بکار مشغول باید شد نقلست که حسن بصری گفت يك شبانروز در بر رابعه بودم و سخن ۱۵ طریقت و حقیقت گفتم که نه در خاطر من برگذشت که مردی ام و نه بر خاطر او بگذشت که زنی ام **آخر الامر جون** بر خاستم نگاه کردم خویشتن را مفلسی دیدم و رابعه را مخلصی نقلست که شبی حسن و یاری دو سه بر رابعه شدند رابعه چراغ نداشت ایشانرا دل روشنائی خواست رابعه بدهن برف کرد در سرانگشت خویش و آن شب تا روز انگشت او چون ۲۰ چراغی افروخت و تا صبح بنشستند در آن روشنائی اگر کسی گوید این جون بود گویم چنانکه دست موسی علیه السلام اگر گوید او بیغمبری بود گویم هرک متابعت نبی کند او را از نبوت ذره نصیب نواند بود چنانکه بیغمبری فرماید من رد دانقا من الحرام فقد نال درجة من النبوة هرکه يك دانگ از حرام با خصم دهد درجه از نبوت بیاید و گفت خواب ۲۵ راست يك جزواست از جهل جزو نبوت نقلست که وقتی رابعه حسن را

این کذبانو فرستاده است، رابعه شمار کرد هژده کرده بود گفت مگر که این بنزدیک من نفرستاده است کینزک هر چند گنت سوذ نداشت کینزک بستند و ببرد مگر دو کرده از آنجا بر گرفته بود از بهر خویش از کذبانو برسید آن هر دو بر آنجا نهاد و باز در آورد رابعه بشرد بیست کرده بود بستند ۵ گفت این مرا فرستاده است و در بیش ایشان بنهاده ی خوردند و تعجب ی کردند بس بدو گفتند این چه سر بود که مارا نان تو آرزو کرد از بیش ما بر گرفتی و بدرویش دادی آنگاه آن نان گنتی که هژده کرده است از آن من نیست جون بیست کرده شد بستندی گفت جون شما در آمدیت دانستم که گرسنه اید گفتم دو کرده در بیش دو بزرگ جون نیم جون ۱۰ سایل بدر آمد سایل را دادم و حق تعالی را گنتم الهی تو گنته که یکی را ده باز ی دم و درین بیقین بودم اکنون دو کرده برای رضاء تو بدادم تا بیست باز دهی ایشان جون کرده هژده آوردند بدانستم که از تصرفی خالی نیست یا از آن من نیست نقلست که وقتی خادمه رابعه بیازی می کرد که روزها بود تا طعامی نساخنه بودند بیباز حاجت بود خادمه ۱۵ گفت از همسایه بخوام رابعه گفت جهل سالست تا من با حق تعالی عهد دارم که از غیر او هیچ نخواهم گو بیباز مباش در حال مرغی از هوا در آمد بیازی بوست کرده در تابه انداخت گفت از مگر این نیم ترک بیه بیباز بگنت و نان تهی بخورد نقلست که یک روز رابعه بکوه رفته بود خیلی از آهوان و نجیران و بزبان و گوران گرد او در آمدن بودند و درو ۲۰ نظاره می کردند و بدو تقرب می نمودند ناگاه حسن بصری بدید آمد جون رابعه را بدید روی بدو نهاده آن حیوانات که حسن را بدیدند همه بیبکار برفتند رابعه خالی بماند حسن که آن بدید متغیر شد رابعه را بدید گفت که ایشان از من جرا رمیدند و بتوانس گرفتند رابعه گفت تو امروز چه خورده گنت اندکی بیه بیباز گنت تو بیه ایشان خوری چگونه ۲۵ از تو نگریند نقلست که وقتی رابعه را بر خانه حسن گذر افتاد حسن

و قدم در راه ما نهی و هفتاد مقام بنگذاری حدیث فقر با تو نتوان
گفت ولکن بر نگر رابعه بر نگریست دریائی خون دید در هوا ایستاده
هائنی آواز داد کی این همه آب دینه عاشقان ماست که بطلب وصال ما
آمذند که همه در منزلگاه اول فرو شدند که نام و نشان ایشان در دو
۵ عالم از هیچ مقام بر نیامد رابعه گفت یا رب العزّة یکی از دولت ایشان
بن نماى در وقت عذر زناش بدید آمد هائنی آواز داد کی مقام اول
ایشانست که هفت سال بیپلوی روند تا در راه ما کلوخی را زیارت کنند
جون نزدیک آن کلوخ رسند هم بعالت ایشان راه بکلیت بر ایشان فرو
بندند رابعه نافته شد گفت خداوندا مرا در خانه خودی نگذاری و نه
۱۰ در خانه خویشم می گذاری یا مرا در خانه خویش بگذار یا در مکه بخانه
خودم آر سر بخانه فرو نمی آوردم ترا می خواستم اکنون شایستگی خانه تو
ندارم این بگفت و باز گشت نقلست که يك شب در صومعه نماز می کرد
ماندگی درو اثر کرد در خواب شد از غایت استغراق حصیر در جشم او
شکست و خون روان شد و او را خبر نبود دزدی در آمد جاذری داشت
۱۵ بر گرفت خواست که بیرون آید راه در باز نیافت جاذر بنهاد و برفت
راه باز دید برفت و باز جاذر بر گرفت بیامد باز راه نیافت باز جاذر
بنهاد همچنین چند کورت تا هفت بار از گوشه صومعه آواز آمد که ای مرد
خودرا رنجه مدار که او چندین سالست تا خودرا بما سیرده است ابلیس
زهره ندارد که گرد او گردد دزدی را کی زهره آن بود که گرد جاذر او
۲۰ گردد برو رنجه مباش ای طزار اگر يك دوست خفته است يك دوست
بیدار است و نگاه دارد نقلست که دو بزرگ دین زیارت او در آمدند
هر دو گرسنه بودند با یکدیگر گفتند بوك طعامی بما دهند که طعام او از
جایگاه حلال بود چون بنشستند ایزاری بود دو گرده برو نهاده ایشان شاذ
شدند سایی فرا در آمد رابعه هر دو گرده بدو داد ایشان هر دو متغیر
۲۵ شدند و هیچ نگفتند زمانی بود کبوترکی در آمد و دسته نان گرم آورد و گفت

رابعه گنت مرا ربّ البیت می باید بیت جکم استقبال مرا از من تقرّب
 الی شبراً تقرّبت الیه ذراعاً می باید کعبه را چه بینم مرا استطاعت کعبه
 نیست بجمال کعبه چه شادی نمایم نقلست که ابرهیم ادم رضی الله عنه
 چهارده سال تمام سلوک کرد تا بکعبه شد از آنک در هر مصلاً جائی دو
 رکعت می گزارد تا آخر بذینجا رسید خانه ندید گنت آه چه حادثه است
 مگر چشم مرا خللی رسید است هانفی آواز داد که چشم ترا هیچ خلل نیست
 اما کعبه باستقبال ضعیفه شده است که روی بذینجا دارد ابرهیم را غیرت
 بشورید گنت آیا این کیست بدوید رابعه را دید که می آمد و کعبه با
 جای خویش شد چون ابرهیم آن بدید گنت ای رابعه این چه شور و کار
 و بارس است که در جهان افگند گنت شور من در جهان نه افگند ام تو
 شور در جهان افگند که چهارده سال درنگ کرده تا بخانه رسید گنت
 آری چهارده سال در نماز بادیه قطع کرده ام گنت تو در نماز قطع کرده
 می در نیاز رفت و حج بگزارد و زار بگریست گنت ای بار خدای تو
 هم بر حج وعده نیکو داده و هم بر مصیبت اکنون اگر حج بذیرفته ثواب
 ۱۵ حجّم گو اگر نه بذیرفته این بزرگ مصیبتی است ثواب مصیبتم گو بس باز
 گنت و ببصره باز آمد و عبادت مشغول شد تا دیگر سال بس گنت
 اگر بار سال کعبه استقبال کرد من امسال استقبال کعبه کنم چون وقت
 در آمد شیخ ابو علی فارمذی نقل می کند که روی بیادیه نهاد و هفت
 سال بیلهوی گردید تا بعرفات رسید چون آنجا رسید هانفی آواز داد که
 ۲۰ ای مدعی چه طلب است که دامن تو گرفته است اگر ما را میخواهی تا یک
 تجلی کنم که در وقت بگدازی گنت یا ربّ العزه رابعه بدین درجه
 سرمایه نیست اما نقطه فقر می خواهم ندا آمد که با رابعه فقر خشک سال
 قهر ماست که در راه مردان نهاده ام چون سر یک موی بیش نماند باشد
 که بحضورت وصال ما خواهند رسید کار بر گردد وصال فراق شود و تو
 ۲۵ هنوز در هفتاد حجایی از روزگار خویش تا از تحت این حجب بیرون نیائی

خواهند بود که مفرّبان آسمان بتو بنازند بس رابعه بخانه خواجه باز آمد و بیوسته بروز روزه ی داشت و خدمت ی کرد و در خدمت خدای تا روز بر بای ایستاده می بود يك شب خواجه او از خواب بیدار شد در روزن خانه فرو نکرست رابعه دید سر بسجده نهاده بود و می گنت الهی تو دانی که هوای دل من در موافقت فرمان تست و روشنائی چشم من در خدمت درگاه تست اگر کار بدست منستی يك ساعت از خدمت نیاسایی ولکن هم تو مرا زیر دست مخلوقی کرده این مناجاة ی کرد و قندیلی دید از بالای سر او آویخته معلّی بی سلسله و همه خانه از فروغ آن نور گرفته خواجه چون آن بدید بترسید بر خاست و بجای خود باز آمد و بتفکر بنشست تا روز شد چون روز شد رابعه را بخواند و بنواخت و آزاد کرد رابعه گنت مرا دستوری ده تا بروم دستوری داد از آنجا بیرون آمد و در ویرانه رفت بس از آن ویرانه برفت و صومعه گرفت و مدتی آنجا عبادت کرد بعد از آن عزم حجّش افتاد روی ببادیه نهاد خری داشت رخت بر روی نهاد در میان بادیه خر ببرد مردمان گفتند این بار تو ما ۱۰ بر دارم گنت شما بروید که من بر نوکل شما نیامده ام مردمان برفتند رابعه تنها بماند سر بر کرد گنت الهی بادشاهان چنین کنند با عورتی غریب عاجز مرا بخانه خود خواندی بس در میان راه خر مرا مرگ دادی و مرا به بیابان تنها بگذاشتی هنوز این مناجات تمام نکرده بود که خر بچینید و بر خاست رابعه بار بر روی نهاد و برفت راوی این حکایت گنت بدمتی ۲۰ بس از آن خرك را دیدم که در بازار ی فروخند بس روزی چند ببادیه فرو رفت گنت الهی دلم بگرفت کجا ی روم من کلوخی و آن خانه سنگی مرا تو هم اینجا ی بایی تا حق تعالی بی واسطه بدلتش فرو گنت که ای رابعه در خون هزده هزار عالم ی شوی ندیدی که موسی دینار خواست چند ذره تجلی بکوه افگندیم بچهل باره بطریق اینجاسی قناعت کن نقلست ۲۰ که وقتی دیگر بمکه ی رفت در میان راه کعبه را دید که باستقبال او آمد

نداشت که نافش جرب کند و چراغی نبود و رگویی نبود که درو بیجد و
 اورا سه دختر بود رابعه چهارم ایشان آمد رابعه از آن گفتندش بس
 عیالش آواز داد که بنلان همسایه شو قطره روغن خواه تا چراغ در کیم
 و او عهد داشت که هرگز از هیچ مخلوق هیچ نخواهد برون آمد و دست
 بدر همسایه باز نهد و باز آمد و گفت در بازی کند آن سر بوشینه بسی
 بگریست مرد در آن اندوه سر بزانو نهاد بخواب شد بیغیرا علیه السلام
 بخواب دید گفت غمگین مباش که این دختر که بزمین آمد سید است
 که هفتاد هزار از امت من در شناعت او خواهند بود بس گفت فردا پیر
 عیسی زاذان شو امیر بصره بر کاغذی نویس که بدان نشان که هر شب
 ۱۰ بر من صد بار صلوات فرستی و شب آذینه چهار صد بار صلوات فرستی
 این شب آذینه که گذشت مرا فراموش کردی کفارت آنرا چهار صد
 دینار حلال بذهن مرد ده بذر رابعه چون بیدار شد گریان شد بر خاست
 و آن خط بنوشت و بدست حاجی بامیر فرستاد امیر که آن خط بدید
 گفت دو هزار دینار بدرویشان دهید شکرانه آنرا کی مهتر را علیه السلام
 ۱۵ از ما یاد آمد و چهار صد دینار بدان شیخ دهید و بگوئید که می خواهم
 که در بر من آئی تا ترا به بینم اما روانی دارم که چون تو کسی بیش
 من آید من آمم و ریش در آستانم بمالم اما خدای بر تو کی هر حاجت
 کی بود عرضه داری مرد زر بستند و هر چه بایست بخرید بس چون رابعه
 باره مهتر شد و مادر و پدرش بمرد در بصره تخطی افتاد و خواهران متزق
 ۲۰ شدند رابعه بیرون رفت ظالمی اورا بدید و بگرفت بس بشش درم بفروخت
 و خریدار اورا کار میفرمود بشتت يك روزی گذشت نامحری در بیش
 آمد رابعه بگریخت و در راه بینتاد و دستش از جای بشد روی بر خاک
 نهاد و گفت بار خدایا غریب و بی مادر و پدر یتیم و اسیر مانده و بسندگی
 افتاده و دست کسسته و مرا ازین غمی نیست الا رضاء توی بایدم که
 ۲۵ دانم که تو راضی هستی یا نه آوازی شنود کی غم مخور که فردا جاہیت

جان داده بود بس از وفات او را بخواب دیدند نیمه روی سیاه شده کفتند چه بوده است گفت وقتی بر استاذی شدم امردی را دیدم در وی نظر کردم بار خدای بفرمود تا مرا ببیشت بردند دوزخ بر راه بود ماری از دوزخ خویشتن بمن انداخت نیمه از رویم بگریزد گفتم نفعه بنظره اگر بیش کردتی بیش گزیدمی رحمة الله علیه

ذکر رابعه رحمة الله علیها

آن مخدَّر خدر خاص آن مستوره ستر اخلاص آن سوخته عشق و اشتیاق آن شیفته قرب و احتراق آن گم شده وصال آن مقبول الرجال ثانیه مریم صبیّه رابعه العدوّه رحمة الله علیها اگر کسی گوید ذکر او در صفّ رجال ۱۰ جرا کرده گویم که خواجه انبیا علیهم السلام میفرماید که این الله لا ینظر الی صورکم الحدیث کار بصورت نیست به نیت است کہا قال عابیه السلام يُحْشِرُ النَّاسُ عَلٰی نِيَّاتِهِمْ اگر روایت دو ثلث دین از عایشه صدیقه رضی الله عنها فرا گرفتن هم روا بود از کبیزکی از کبیزکان او فایده دینی گرفتن چون زن در راه خدای مرد بود او را زن نتوان گفت جنانک عباسه طوسی گفتم ۱۵ که چون فردا در عرصات قیامت آواز دهند که یا رجال نخست کسی که بای در صفّ رجال نهد مریم بود علیها السلام کسی که اگر در مجلس حسن حاضر نبودی ترک مجلس کردی وصف او در میان رجال توان کرد بل معنی حقیقت آنست کی اینجا که این قوم هستند همه نیست توحید اند در توحید وجود من و تو کی ماند تا برد و زن چه رسد جنانک بو ۲۰ علی فارمندی میگوید رضی الله عنه نبوت عین عزّت و رفعت است مهتری و کهنتری در وی نبود بس ولایت همخیزین بود خاصه رابعه کی در معاملات و معرفت مثل نداشت و معتبر جمله بزرگان عهد خویش بود و بر اهل روزگار حجّتی قاطع بود نقلست که آن شب کی رابعه بزمین آمد در همه ۲۴ خانه بذرش هیچ نبود کی بذرش سخت مُقَلّ حال بود و یک قصره روغن

بخدمت حسن رفت تا جان شد که قوت را کشت جو بدست خود کردی
و آن جو آرد کردی و آب نم دادی و بافتاب نهادی تا خشک شدی
و بهننه یکبار از آن بخوردی و بعبادت مشغول بودی و بیش از آن نخوردی
گفتی از کرام الکانین شرم دارم کی بهننه یکبار با خبث خانه باید شد
۵ نقلست کی عتبه را دیدند جائی ایستاده و عرق از وی می ریخت گفتند
حال چیست گفت در ابتدا جماعتی بهمان آمدند ایشانرا ازین دیوار همسایه
بارۀ کلوخ باز کردم تا دست بشویند هر وقت که آنجا رسم از آن مجال
و ندامت چندین عرق از من بچکد اگرچه بجای خواسته ام عبد الواحد بن
زید را گفتند هیچ کس را دانی که وی از خلق مشغول شد بحال خویش
۱۰ گفت یکی را دانم کی این ساعت در آید عتبه الغلام در آمد گفت در
راه کرا دیدی گفت هیچ کس را و راه گذر وی بر بازار بود نقلست کی
هرگز عتبه هیچ طعام و شراب خوش نه خوردی مادر وی گفت کجا خوبش
رفقی کن گفت رفقی وی طلب می کنم که اندک روزی چند ریخ کشد و
جاوید در راحت و رفقی می باشد نقلست که شبی تا روز نخفت و می گفت
۱۵ اگر عذاب کنی من ترا دوست دارم و اگرم عنو کنی من ترا دوست دارم
و عتبه گفت شبی حوری را بخواب دیدم گفت یا عتبه بر تو عاشقم نگر چیزی
نکنی که بسبب آن میان من و تو جزائی افتد عتبه گفت دنیا را طلاق
دادم طلاق که هرگز رجوع نکنم تا آنگاه که ترا بینم نقلست که روزی یکی
بر او آمد و او در سردابه بود گفت ای عتبه مردمان حال تو از من
۲۰ می برسند چیزی بمن نمای تا به بینم گفت بخواه جت آرزوست مرد گفت
رطب می باید و زمستان بود گفت بگیر زنبیلی بدو داد بر رطب نقلست
که محمد سہاک و ذوالنون بنزدیک رابعه بودند عتبه در آمد و بیراهنی
نو پوشید و می خرامید محمد سہاک گفت این چه رفتن است گفت چگونه
۲۵ بنه خرام و نام من غلام جبار است این کلمه بگفت و بیفتاد بنگرستند

اجابت و گنت تو در روزگاری افتاده کی بقول از فعل راضی شده اند و بعلم از عمل خرسند گشته اند بس تو در میان بترین مردمان و بترین روزگار مانده‌ی کسی از وی سوال کرد که مال تو چیست گنت مال من رضای خداوندست و بی نیازی از خلق و لا محاله هر که بحق راضی بود از خلق مستغنی بود و فراغت او از خلق تا حدی بود که بقصایب بگذشت گوشت فربه داشت گنت ازین گوشت بستان گنت سیم ندارم گنت ترا زمان دهم گنت من خویشتن را زمان دهم نکوتر از آن که تو مرا زمان دهی و من خود آراسته گردانم قصاب گنت لاجرم استخوانهای بهلوت بدید آمده است گنت کرمان گوررا این بس بود بزرگی گنته است از مشایخ که بنزدیک ابو حازم در آمدم و برا یافتن ختنه زمانی صبر کردم تا بیدار شد گنت درین ساعت بیغامبررا بخواب دیدم صلی الله علیه و سلم کی مرا بتو بیغام داد و گنت حق مادر نگاه داشتن ترا بسی بهتر از حج کردن باز گرد و رضاء او طلب کن من از آنجا باز گشتم و بیکه نرفتم رحمة الله علیه

ذکر عتبه الغلام رحمة الله علیه

آن سوخته جمال آن گم شده وصال آن بجز وفا آن کان صفا آن خواجه^{۱۵} ایام عتبه الغلام رحمة الله علیه مقبول اهل دل بود و روشی عجب داشت ستوده بهمه زفانها و شاگرد حسن بصری بود وقتی بکنار دریا ی گذشت عتبه بر سر آب روان شد حسن بر ساحل عجب بماند بتعجب گنت ابا این درجه بچه یافتی عتبه آواز داد که تو سی سالست تا آن میکنی که او سی فرماید و ما سی سالست تا آن ی کنیم کی او ی خواهد و این اشارت بتسلیم و رضاست و سبب توبه او آن بود که در ابتدا بکسی بیرون نگرست ظلمتی در دل وی بدید آمد آن سر بوشیدها خبر کردند کس فرستاد که از ما کجا دیدی گنت چشم سر بوشیده چشم بر کند و بر طقی نهاد و^{۲۴} بیش وی فرستاد و گنت آخ دیدی ی بین عتبه بیدار شد و توبه کرد و

ذکر ابو حازم مکی رحمة الله عليه

آن مخلص مثنی آن مقنن مهندی آن شمع سابقان آن صبح صادق آن فقیر
غنی ابو حازم مکی رحمة الله عليه در مجاهد و مشاهد بی نظیر بود و بیشوای
بسی مشایخ بود و عمری دراز یافته بود و بو عمرو عثمان مکی در شان او
۵ مبالغتی تمام دارد و سخن او مقبول همه دهلاست و کلید همه مشکها و کلام
او در کتب بسیار است هرکی زیاده خواهدی طلبند اما از جهت تبرک را
کلیه جند نقلی کنیم و بر حد اختصار روم کی اگر زیادت شرح او
دهیم سخن دراز گردد و این تمام است که بدانی که از بزرگان تابعین
بوده است و بسیار کس را از صحابه دینه است چون انس بن مالک و بو
۱۰ هریره رضی الله عنهما هشام بن عبد الملک از ابو حازم برسید که آن چیست
که بدان نجات یابیم درین کار گنت هر درمی که بستانی از جائی ستانی که
حلال بود و بجائی صرف کنی که بحق بود گنت این که تواند کرد گنت
انک از دوزخ گریزان بود و بهشت را جوین بود و طالب رضای رحمن
بود و سخن اوست که بر شما باز که از دنیا احتراز کنید که بن درست
۱۵ چنین رسیده است که روز قیامت بند را که دنیا را عظیم داشته بود بیای
کنند بر سر جمع بس منادی کنند کی بنگرید که این بند است که آنج
حق تعالی آنرا حقیر داشته است و آنج خدای دشمن داشته او دوست و
عزیز داشته است و آنج خدای انداخته است او بر گرفته و گنت در دنیا
هیچیز نیست که بدان شاذ شوی که نه در زیر وی چیزی است که بدان
۲۰ اندوهگن شوی اما شاذی صافی خود نیافریده است و گنت اندکی از دنیا
ترا مشغول گرداند از بسیاری آخرت و گنت همه چیز اندر دو چیز یافتیم
یکی مرا و یکی نه مرا آنکه مراسم اگر بسیار از آن بگیریم هم سوی من
آید و آنکه نه مراسم اگر بسی جهند کم بجهند خویش هرگز در دنیا نیام
۲۵ و گنت اگر من از دعا محروم مانم بر من بسی دشوارتر از آن بود که از

یکی از وی فوت شود نمی داند کدامست چه باید کرد حبیب گفت هذا قلب غفل عن الله فليؤدب این دل کسی بود که از خداوند غافل باشد اورا ادب باید کرد و هر پنج نماز را قضا باید کرد احمد در جواب او متخیر بماند شافعی گفت نگفتم ایشانرا سوال نتوان کرد نقلست که حبیب را خانه ۵ تاریک بود سوزنی در دست داشت بیفتاد و گم شد در حال خانه روشن گشت حبیب دست بر چشم نهاد گفت نی فی جز بچراغ باز ندانم جست نقلست که سی سال بود که حبیب عجمی کینزکی داشت روی او تمام ندیدند بود روزی کینزک خود را گفت ای مستوره کینزک ما را آواز ده گفت نه من کینزک تو ام گفت ما را درین سی سال زهره نبوده است که بغیر وی ۱۰ بهیچیز نگاه کنم ترا چگونه توانستی دید نقلست که در گوشه خالی نشستی گفתי هرگز چشم روشن مباد کی جز تو بیند و هرکرا بتو انس نیست بهیچ کس انسش مباد و در گوشه نشستی و دست از تجارت برداشتی گفתי با یزدان ثقة است یکی برسید که رضا در جیست گفت در دلی که غبار نفاق درو نبوذ نقلست کی هرگاه کی در بیش او قران خواندندی سخت ۱۵ بگریستی بزاری بندو گفتند تو عجمی و قران عربی نمی دانی که چه می گویند این گریه از جیست گفت زبانم عجمی است اما دلم عربی است درویشی گفت حبیب را دیدم در مرتبه عظیم گفتم آخر او عجمی است این همه مرتبه جیست آوازی شنیدم که اگرچه عجمی است اما حبیب است نقلست که خوئی را بر دار کودند هم در آن شب اورا بخواب دیدند در ۲۰ مرغزار بهشت طواف می کرد با حله سبز بوشینک گفتند یا فلان تو مرد قتال این از کجا یافتی گفت در آن ساعت که مرا بر دار کردند حبیب عجمی بر گذشت بگوشه چشم من باز نگرست این همه از برکات آن نظرست

۲۲ رحمة الله علیه

نگاهش دار نقلست که حسن بجائی خواست رفت بر لب دجله آمد و با خود چیزی می اندیشید که حبیب در رسید گنت یا امام بچه ایستاده گنت بجائی خواهم رفت کشتی دبر می آید حبیب گنت یا استاذ ترا چه بود من علم از تو آموختم حسد مردمان از دل بیرون کن و دنیا را بردل سرد کن و بلارا غنیمت دان و کارها از خدای بین آنگاه بای بر آب نه و برو حبیب بای بر آب نهاده و برفت حسن بیهوش شد چون با خود آمد گفتند ای امام مسلمانان ترا چه بود گنت حبیب شاگرد من این ساعت مرا ملامت کرد و بای بر آب نهاده و برفت و من بماند ام اگر فردا آواز آید که بر صراط آتشین بگذرید اگر من همچنین فرو مانم چه ۱۰ توانم کرد بس حسن گنت ای حبیب این بچه یافتی گنت بدانک من دل شنید می کنم و تو کاغذ سیاه حسن گنت علی نفع غیری ولم ینفعنی علم من دیگرانرا منفعت است و مرا نیست و بود که از اینجا کسی را گمان افتد که درجه حبیب بالای مقام حسن بود نه چنانست که هیچ مقام در راه خدای بلاء علم نیست و از بهر این بود که فرمان بزیادت خواستن هیچ ۱۵ صفت نیامد الا علم چنانک در سخن مشایخ است که کرامات درجه چهاردم طریقت است و اسرار و علم در درجه هشتادم از جهت آنک کرامات از عبادت بسیار خیزد و اسرار از تفکر بسیار و مثل این حال سلیمانست که این کار که او داشت در عالم کس نداشت دیو و بری و وحوش و طیور مستغر باد و آب و آتش مطیع بساطی جهل فرسنگ در هوا روان با آن ۲۰ همه عظمت زفان مرغان و لغت موران مفهوم باز این همه کتاب که از عالم اسرار است موسی را بود علیه السلام لاجرم او باز آن همه کار متابع او بود نقلست که احمد حنبل و شافعی رضی الله عنهما نشسته بودند حبیب از گوشه در آمد احمد گنت من اورا سوالی خواهم کرد شافعی گنت ایشانرا سوال نشاید کرد که ایشان قومی عجب باشند احمد گنت جاره نیست ۲۵ چون حبیب فراز رسید احمد گنت چگونه در حق کسی که ازین بیخ نماز

بارهٔ نمک بیش حسن نهاد حسن خوردن گرفت سالی بدر آمد حبیب آن
 دو قرص و نمک بذو داد حسن همچنان بماند گفت ای حبیب تو مردی
 شایسته اگر بارهٔ علم داشتی به بودی که نان از بیش مہمان بر گرفتی و همه
 بسایل دازی بارهٔ بسایل بایست داد و بارهٔ مہمان حبیب هیچ نگفت ساعتی
 بود غلامی ی آمد و خوانی بر سر نهادہ بود و برہ بریان و حلوا و نان
 باکیزه و بانصد درم سیم در بیش حبیب نهاد و حبیب سیم بدر و ایشان
 داد و خوان بیش حسن نهاد چون حسن بارهٔ بریان بخورد حبیب گفت
 ای استاد تو نیک مردی اگر تو بارهٔ یقین داشتی به بودی با علم یقین
 باید وقتی نماز شام حسن بدر صومعه او بگذشت و قامت نماز شام گفته
 بود و در نماز ایستاده حسن در آمد حبیب الحمدرا الحمدی خواند گفت
 نماز در بی او درست نیست بذو اقتدا نکرد و خود بانگ نماز بگزارد چون
 شب در آمد بخت حق را تبارک و تعالی بخواب دید گفت ای بار خدای
 رضای تو در چه چیزست گفت با حسن رضاء من در یافته بودی قدرش
 ندانستی گفت بار خدایا آن چه بود گفت اگر تو نماز کردی از بس
 حبیب رضاء ما در یافته بودی و این نماز بہتر از جمله نماز عمر تو خواست
 بود اما ترا سقم عبارت از صحّت نیت باز داشت بسی تفاوتست از زبان
 راست کردن تا دل يك روز کسان حجاج حسن را طلب ی کردند در
 صومعه حبیب بنہان شد حبیب را گفتند امروز حسن را دیدی گفت دیدم
 گفتند کجا شد گفت درین صومعه در صومعه رفتند هر چند طلب کردند
 ۲۰ حسن را نیافتند چنانک حسن گفت هفت بار دست بر من نہاژند و مرا
 ندیدند حسن از صومعه بیرون آمد و گفت ای حبیب حق استاد نگاه
 نداشتی و مرا نشان دازی حبیب گفت ای استاد بسبب راست گفتن من
 خلاص یافتی کہ اگر دروغ گفتمی هر دو گرفتار شذی حسن گفت چه
 خواندی کہ مرا ندیدند گفت ده بار آية الکرسی یر خواندم و ده بار آمن
 الرسول و ده بار قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ و باز گفتم الہی حسن را بتو سبردم

کردم با من این نیکوئی کرد اگر بیشتر کم دانی که چکند بکلیت روی از دنیا بگردانید و عبادت می کرد تا از بزرگان مسنجاب الدعوة گشت جنانک دعای او مجرب همگان شد بلك روزی بیرزنی بیامد و در دست و پای او افتاد و بسی بگریست که بسری دارم که از من غایب است دیرگاهست و مرا طاقت فراق نماند از بهر خدای دعائی بگویی تا بود که حق تعالی ۵
 ببرکت دعای تو او را بمن باز رساند گفتم هیچ سیم داری گفتم دو دارم دارم گفتم بیار بدرویشان ده و دعائی بگفتم و گفتم برو که بتو رسید زن هنوز بدر سرای نرسیده بود که بسرا دید فریاد بر آورد گفتم اینک بسر من و او را ببر حییب آورد گفتم حال چگونه بود گفتم بکرمان بودم ۱۰
 استاذ مرا بطالب گوشت فرستاده بود گوشت بستدم و بخانه بازی رفتم بازم در ربود آمازی شنیدم که ای باذ او را بخانه خود باز رسان ببرکه دعای حییب و ببرکه دو دارم صدقه اگر کسی گوید باذ چگونه آورد گویم جنانک جهل فرسنگ شاذروان سلیمان علیه السلام می آورد و عرش بلقیس در هوا می آورد نقلست که حییب را روز ترویه به بصره دیدند و روز عرفه بعرفات ۱۵
 وقتی در بصره فطحی بدید آمد حییب طعام بسیار بنسیه بخریذ و بصدقه داد و کیسه بر دوخت و در زیر بالین کرد چون بتقاضا آمدندی کیسه بیرون کردی بر از دارم بودی وامها بداد و در بصره خانه داشت بر سر جارسوی راه و بوستینی داشت که تابستان و زمستان آن پوشیدی وقتی بطهارت حاجتش آمد بر خاست و بوستین بگذاشت خواجه حسن بصری ۲۰
 فراز رسید بوستین دید در راه انداخته گفتم این عجبی این قدر نداند که این بوستین اینجا رها نباید کرد که ضایع شود بایستاد و نگاه می داشت تا حییب باز رسید سلام گفتم بس گفتم ای امام مسلمانان چرا ایستاده گفتم ای حییب ندانی که این بوستین اینجا رها نباید کرد که ضایع شود و بگو تا با اعتماد که بگذاشته گفتم با اعتماد آنک ترا برگماشت تا نگاه داری ۲۵
 نقلست که روزی حسن بر حییب آمد بزبارت حییب دو قرص جوین و

شد کسی دیگر بیامد و دعوی کرد هیچ نبوذ جاذر زن بداد و دیگری دعوی کرد پیراهن خود بذو داد برهنه بماند و بر لب قُرات در صومعه شد و آنجا بعبادت خدای مشغول شد همه شب و روز از حسن علم و آموخت و قران نمی توانست آموخت عجمی ازین سببش گفتند چون روزگاری بر آمد بی برگ و بی نوا شد زن از وی نفقات و در بایست طلب می کرد حبیب بدر بیرون آمد و قصد صومعه کرد تا عبادت بیش گرفت و چون شب در آمد بر زن باز آمد زن او را برسید که کجا کار کردی کی چیزی نیاوردی حبیب گفت آنکس که من از جهت او کاری کردم بس کریمست و از کرم او شرم دارم که از وی چیزی خواهم او خود چون وقت آید بدهد که می گویند هر ده روز مزد می دهم بس هر روز بدان صومعه می رفت و عبادت می کرد تا ده روز روز دهم چون نماز پیشین رسید اندیشه در دلش افتاد که امشب بخانه جی برم و با زن جگوم و بدان تفکر فرو شد در حال خداوند تعالی حمالی را بدر خانه وی فرستاد با یک خروار آرد و یک حمال دیگر با یک مسلوخ و یک حمال دیگر با روغن و ۱۵ انگین و نوابل و حویج حمالان آن بر داشته بوذند و جوانمردی ماه روی با ایشان و اندر صرّه سیصد درم سیم بدر خانه حبیب آمد و در برز زن در آمد گفت چه کار نست آن جوان نیکوروی گفت این جمله را خداوندگار فرستاده است حبیب را بگوی که تو در کار افزای تا ما در مزد بیفزائیم این بگفت و برفت چون شب در آمد حبیب خجل زده و ۲۰ غمگین روی بخانه نهاد چون بدر خانه رسید بوی نان و دیگ می آمد زن حبیب بیش او باز رفت و رویش باک کرد و لطف کرد جنانک هرگز نکرده بوذ گفت ای مرد این کار از بهر آنک می کنی آنکس بس نیکو مهتری است با کرامت و شفقت اینک جنین و جنین فرستاده بدست جوانمردی نیکوروی و گفت حبیب چون بیاید او را بگوی که تو در کار ۲۵ افزای تا ما در مزد بیفزائیم حبیب مخیر شد و گفت ای عجب ده روز کار

خواهی ترا دم گنت شاید آن گردن گوسنند از وی بستند و بجانہ برد زترا
گنت این سوزست دیگی بر نه زن گنت نان نیست و هیزم نیست اورا
گنت نیک و رفتم تا از جهت بای مزد هیزم و نان بستام برفت و همه
بستند و بیاورد و زن دیگ بر نهاد و جون دیگ بخنه شد زن خواست
۵ که در کاسه کند سائلی فرا در آمد و چیزی خواست حییب بانگ بر وی
زد که آنج ما دارم اگر شمارا دهیم توانگر نشوید و ما درویش شویم سابل
نومید شد زن خواست که در کاسه کند سر دیگ بر گرفت همه خون
سیاه گشته بود زن باز گشت زرد روی شد دست حییب گرفت و سوی
دیگ آورد و گنت نگاه کن که از شومی رباه تو و از بانگ که بر درویش
۱۰ زدی با چه رسید بدین جهان خود چه باشد بدان جهان تا چه خواهد
بود حییب آن بدید آتشی بدلش فرو آمد که هرگز دیگر آن آتش بنه
نشست گنت ای زن هر چه بود توبه کردم روز دیگر بیرون آمد بطلب
معاملان روز آذینه بود کوزکان بازی می کردند جون حییب را بدیدند
بانگ در گرفتند که حییب رباخوار آمد دور شوید تا گرد او بر ما نه
۱۵ نشیند که جون او بدبخت شوم این سخن بر حییب سخت آمد روی بمجلس
نهاد و بر زفان حسن بصری چیزی برفت که بیکبارگی دل حییب را غارة
کرد هوش ازو زایل شد بس توبه کرد و حسن بصری در یافت و دست
در فترک او زد جون از آن مجلس باز گشت اوام داری اورا بدید خواست
که از حییب بگریزد حییب گنت مگریز تا اکنون ترا از من می بایسب
۲۰ گریخت اکنون مرا از تو می باید گریخت و از آنجا باز گشت کوزکان بازی
می کردند جون حییب را بدیدند گفتند دور باشید تا حییب تائب بگذرد
تا گرد ما برو نشیند که در خدای عاصی شوم حییب گنت الٰهی و سیدی
بدین یک روز کبا تو آشتی کردم این طبل دلها بر من بزدی و نام من
بنیکوی بیرون دادی بس منادی کرد که هرکرا از حییب چیزی می باید
۲۵ سند بیاید و بستانید خلق گرد آمدند و آن مال خویش جمله بداد تا مفلس

جرا بوشیدُ خاموش بود گنت جرا جواب ندی گنت خواهم که بکوم از زهد نه کی بر خویشتن ثنا گفته باشم یا از درویشی نه کی از حق تعالی گله کرده باشم يك روز بسُررا دید که ی خرامید ویرا آواز داد و گنت هیچ دانی که تو کیستی ماذرت را بدویست درم خریدم و بذرت جنانست ۹ که در میان مسلمانان ازو کتر کس نیست این خرامیدن تو از کجاست و کسی از وی برسید که چگونه گنت چگونه بود کسی که عمرش ی کاهد و گاهش ی افزایش و در معرفت جنان بود که سخن اوست که ما رأیتُ شیئاً الا رأیت الله فیه هیچیز ندیدم الا کی خذایرا درآن چیز دیدم و ازو سوال کردند که خذایرا ی شناسی ساعتی خاموش سرفرو افگند بس گنت ۱۰ هرک اورا بشناخت سخنش اندک شد و تحیرش دایم گشت و گنت سزاوارست کسی را که خذای بمعرفت خودش عزیز گردانید است که هرگز از مشاهده او بغیر او باز ننگرد و هیچکس را برو اختیار نکند و گنت صادق هرگز صادق نمود تا بدانکه اُمید ی دارد بپمناک نمود یعنی باید کی خوف و رجاش برابر بود تا صادق و مومن حقیقی بود بدانک خیر الامور اوستعها ۱۰ رحمة الله علیه

ذکر حبیب عجمی رحمة الله علیه

آن ولی قبه غیرت آن صنی برده وحدت آن صاحب یقین بی گمان آن خلوت نشین بی نشان آن فقیر علمی حبیب عجمی رحمة الله علیه صاحب صدق و صاحب همت بود و کرامات و ریاضات کامل داشت و در ابتدا ۲۰ مال دار بود و ربا دازی و ببصره نشستی و هر روز بتقاضای معاملان خود شدی اگر سبی نیافتی بای مزد طلب کردی و ننگه خود هر روز از آن ساختی روزی بطلب وام داری رفته بود آن وام دار در خانه نمود چون اورا ندید بای مزد طلب کرد زن وام دار گنت شوهرم حاضر نیست و من ۲۴ چیزی ندارم که ترا دم گوسنند کشته بودیم جز گردن او نماند است اگر

که مالک دینار و محمد واسع را در بهشت فرو آورید کنت بکرستم تا ازین دو کدام بیشتر در بهشت روز مالک از بیش در شد کنتم ای عجب محمد واسع فاضلتر و عالم تر گنند آری اما محمد واسع را در دنیا دو پیراهن بود و مالک را یک پیراهن این تفاوت از آنجاست که اینجا هرگز پیراهنی با دو پیراهن برابر نخواهد بود یعنی صبر کن تا از حساب یک پیراهن افزون بیرون آئی رحمة الله علیه

ذکر محمد واسع رحمة الله علیه

آن مقدم زهاد آن معظم عبّاد آن عالم عامل آن عارف کامل آن توانگر فنانع محمد واسع رحمة الله علیه واسعه در وقت خود در شیوه خود بی نظیر بود و بسیار کس از تابعین را خدمت کرده بود و مشایخ مقدم را بافته بود و در طریقت و شریعت حظّی وافر داشت در ریاضت جنان بود که نان خشک در آب می زد و می خورد و می گفت هرکی بدین قناعت کند از همه خلق بی نیاز گردد و در مناجات گفتی الهی مرا برهنه و گرسنه می داری همچنانک دوستان خود را آخر من این مقام بچه یافتم کی حال من ۱۰ چون حال دوستان تو بود و گاه بودی که از غایت گرسنگی با اصحاب بخانه حسن بصری شدی و آنج یافتی بخوردی چون حسن بیامدی بدان شاذ شدی و سخن اوست که گفتی فرخ آنکس که بامداد گرسنه خیزد و شبانگاه گرسنه خنند و بدین حالت از خدای راضی باشد کسی از وصیت خواست گفت وصیت می کنم ترا بدانک باذشاه باشی در دنیا و آخرت مرد گنت ۲۰ این چگونه بود گنت جنانک در دنیا زاهد باشی یعنی چون در دنیا زاهد باشی هیچ کس طمع نبود و همه خلق را محتاج بینی لاجرم تو غنی و پادشاهی که چنین باشد پادشاه دنیا باشد و پادشاه آخرت باشد یک روز مالک دینار را گنت نگاه داشتن زلفان بر خلق سخت تراست از نگاه داشتن درم ۲۴ و دینار و یک روز در بر قُتیبّه بن مُسلم شد با جامه صوف گنت صوف

برهیز ازین سخّاره یعنی دنیا کی دلہاء علماء مسخّر خویش گردانیدہ است و گنت
 ہرکہ حدیث کردن بمناجاۃ با خدای عزّوجلّ دوستر ندارد از حدیث مخلوقان
 علم وی اندکست و دلش نایینا و عمرش ضایع است و گنت دوست ترین
 اعمال بنزدیک من اخلاص است در اعمال و گنت خدای عزّوجلّ وحی
 کرد بموسی علیہ السلام کہ جنتی نعلین ساز از آهن و عصائی از آهن و
 بر روی زمین ہموارہ ہی رو و آثار و عبرتہا ہی طلب وی بین و نظارہ
 حکمتہا و نعمتہا ما ہی کن تا وقتی کہ آن نعلین درینہ گردز و آن عصا
 شکستہ و معنی این سخن آنست کی صبوری باید بود کہ إِنَّ هَذَا الدِّينَ
مَتِينٌ فَأَوْعِلْ فِيهِ بِالرَّفْقِ و گنت در تورات است و من خواندہ ام کی حق
 ۱۰ تعالی میگوید شوقناکم فلم نشفاقوا زہرناکم فلم نرفصوا شوق آوردم شما ہشتاق
 نہ گشتید سماع کردم شمارا رقص نہ کردید و گنت خواندہ ام در بعضی
 از کتب مُنزَل کہ حق تعالی آمت محمدرا دو چیز دادہ است کہ نہ جبرئیل را
 دادہ است و نہ میکائیل را یکی آنست کہ فَاذْكُرُونِي اذکرکم چون مرا یاد
 کنید شمارا یاد کنم و دیگر اُدْعُونِي استجب لکم چون مرا بخوانید اجابت
 ۱۰ کنم و گنت در تورات خواندہ ام کہ حق تعالی ہی گوید ای صدیقان نعم
 کنید در دنیا بذکر من کہ ذکر من در دنیا نعمتی عظیم است و در آخرت
 جزائی جزیل و گنت در بعضی کتب مُنزَل است کہ حق تعالی میفرماید کبا
 عالی کہ دنیا دوست دارد کمترین چیزی کبا او بکنم آن بود کہ حلاوة
 ذکر خویش از دل او بہرم و گنت ہرکہ بر شہوات دنیا غلبہ کند دیو از
 ۲۰ طلب کردن او فارغ بود و کسی در آخر عمر وصیتی خواست گنت راضی
 باش در ہمہ اوقات بکار سازی کہ کار سازی تو ہی کند تا بر ہی چون
 وفات یافت از بزرگان یکی بخوابش دید گنت خدای با توجہ کرد گنت
 خدابرا دینم جلّ جلالہ با گناہ بسیار خود اما بسبب حسن ظنی کہ بدو
 ۲۴ داشتہ ہمہ محو کرد و بزرگی دیگر قیامت بخواب دید کہ ندائی در آمدی

اجلش نزدیک آمده بود شهادت بر وی عرضه کردم نکند هر چند جهد کردم که بگوی می گفتم ده بازده ده بازده آنکاه گفتم ای شیخ بیش من گوی آتشین است هرگاه کی شهادت آرم آتش آهنگ من می کند از بیشه وی برسیدم گفتند مال بسلف دادی و بیانه کم داشتی جعفر سلیمان گفتم با مالک بگم بودم جون لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ گفتن گرفت بیوفتاد و هوش از وی برفت با خود آمد گفتم سبب افتادن چه بود گفتم جون لَبَّيْكَ گفتم ترسیدم کی نباید کی جواب آید که لا لَبَّيْكَ اللَّهُ لا لَبَّيْكَ نقلست کی جون إِبَّيْكَ تَعَبُدُ وَإِبَّيْكَ تَسْتَعِينُ گفتمی زار زار بگریستی بس گفتمی اگر این آیت از کتاب خدای نبودی و بدین امر نبودی نخواندی یعنی می گویم ترا می برستم و خود نفس می برستم و می گویم از نو باری می خواهم و بدر سلطان می روم و از هر کسی شکر و شکایت می نمایم نقلست کی جمله شب بیدار بودی و دختری داشت يك شب گفتم ای بدر آخر يك لحظه بخت گفتم ای جان بدر از شیخون قهر می ترسم با از آن می ترسم کی نباید که دولتی روی بن نهی و مرا خننه یابد و گفتند جونی گفتم نان خدای می خورم و فرمان شیطان می برم اگر کسی در مسجد منادی کند که کی بدترین شاست بیرون آید هیچکس خوبشتر در بیش من میفکنید مگر بقهر ابن مبارک رضی الله عنه بشنود گفتم بزرگی مالک ازین بود و صدق این سخن را گفتمست که وقتی زنی مالک را گفتم ای مرائی جواب داد که بیست سالست که هیچ کس مرا بنام خود نخواند الا تو نیک دانستی که من کیستم ۲۰ و گفتم تا خلق را بشناختم هیچ باك ندارم از آنک کسی مرا حمد گوید یا از آنک مرا ذم گوید از جهة آنک ندیده ام و نشناخته ستابند الا مفراط و نکوهند الا مفراط یعنی هرکی غلو کند در هرجه خواهی گیر آن از حساب نبود که خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا و گفتم هر برادری و باری و همنشینی که ترا از وی فایده دینی نباشد صحبت او را از بس بشت انداز و گفت دوستی ۲۵ اهل این زمانه را جون خوردنی بازار یافتیم بوی خوش بطعم ناخوش و گفتم

هیچ کاسته نشده است و شکم شما کی هر روز رطب می خورید هیچ افزون نشده است چون جهل سال بر آمد بی قراری در وی بدید آمد از آرزوی رطب هر چند کوشید صبر نتوانست کرد عاقبت چون چند روز بر آمد و آن آرزو هر روز زیادت می شد و او نفس را منع می کرد در دست نفس عاجز شد گت البته رطب نخواهم خورد مرا خواه بکش خواه میبر تا شب هانتی آواز داد که رطب می باید خورد نفس را از بند بیرون آور چون این جواب دادند و نفس وی فرصتی یافت فریاد در گرفت مالک گت اگر رطب خواهی يك هفته بروزه باشی چنانک هیچ افطار نکنی و شب در نماز تا بروز آوری تا رطب دهمت نفس بدان راضی شد يك هفته در قیام شب و صیام روز بآخر آورد بس ببازار رفت و رطب خرید و رفت بمسجد تا بخورد کوزکی از بام آوازی داد که ای بدر جنودی رطب خریده است و در مسجد می رود تا بخورد مرد گت جنود در مسجد چه کار دارد در حال بدر کوزک بیامد تا آن کدام جنود است مالک را دید در بای وی افتاد مالک گت این چه سخن بود که این کوزک گت مرد گت خواهی معذور دار کی او طفلست نمی داند و در محلت ما جنودانست و ما بروزه باشیم بیوسته کوزک ما جنودانرا می بینند که بروز چیزی می خورند بندارند که هر که بروز چیزی خورد جنود است این از سر جهل گت از وی عنوکن مالک آن بشنود آتشی در جانش افتاد و دانست کی آن کوزک را زفان غیب بوذه است گت خداوند رطب ناخورده نام ۲۰ بجهودی بدادی بزفان بی گنای اگر رطب خورم نام بکنر بیرون دهی بعزّه تو اگر هرگز رطب خورم نفلست که یکبار آتشی در بصره افتاد مالک عصا و نعلین برداشت و بر سر بالائی شد و نظاره می کرد مردمان در رنج و تعب در قماشه افتاده گروهی می سوختند و گروهی می جستند گروهی رخت می کشیدند و مالک می گت نجا الخُنُون و هلك المثلون چنین خواهد ۲۵ بود روز قیامت نفلست که روزی مالک بعیاده بیماری شد گت نگاه کردم

بگفت و جان بداد نقلست کی وقتی مالک خانه بزد گرفته بود جهودی برابر سرای او سرائی داشت و محراب آن خانه مالک بدرسرای جهوذ داشت جهوذ بدانست خواست که بقصد او را برنجانند چای فرو برد و منندی ساخت آن چادرا نزدیک محراب و مدتی بر آن چادری نشست و بوشینه ۵ نماند کی بر چه جمله بود که روزی آن جهوذ دلتنگ شد از آنک مالک البته هیچ ی نگفت بیرون آمد گفت ای جوان از میان دیوار محراب نجاست بجانه تونی رسد گفت رسد ولکن طغاری و جارویی ساخته ام چون چیزی بزمین جانب در آید آنرا بردارم و بشویم گفت ترا خشم نمود گفت بود ولکن فرو خورم کی فرمان جنین است وَالْكَاطِبِينَ الْعَيْظُ مرد ۱۰ جهوذ در حال مسلمان شدن نقلست کی سالها بگذشتی که مالک هیچ ترشی و شیرینی نخوردی هر شبی بدکان طبّاخ شدی و دو کرده خریدی و بدان روزه گشادی گاه گاه جنان افتادی که نانش گرم بودی بدان نسلی یافتی و نان خورش او آن بودی وقتی بیمار شد آرزوی گوشت در دل او افتاد ده روز صبر کرد چون کار از دست بشد بدکان روّاسی رفت و دوسه ۱۵ باجه گوسفند بخريد و در آستین نهاد و برفت روّاس شاگردی داشت در عقب او بفرستاد و گفت بنگر تا چه ی کند زمانی بود شاگرد باز آمد گریان گفت از اینجا برفت جائی که خالی بود آن باجه از آستین بیرون کرد و دو سه بار بهوپید بس گفت ای نفس بیش از اینت نرسد بس آن نان و باجه بدرویشی داد و گفت ای تن ضعیف من این همه رنج که بر تویم نیم ۲۰ مبندار کی از دشمنی ی کم تا فرداء قیامت بآتش دوزخ بنه سوزی روزی چند صبر کن باشد که این محنت بسر آید و در نعمتی افتی که آنرا زوال نباشد کمت ندانم کی آن چه معنیست آن سخن را که هرکه جهل روز گوشت نخورد عقل او نقصان گیرد و من بیست سالست که نخورده ام و عقل من هر روز زیادست نقلست کی جهل سال در بصره بود که رطب نخورده ۲۵ بود آنکه کی رطب برسیدی گمتی ای اهل بصره اینک شکم من از وی

در ایمان نهاده ام تا با دهری برای گردم آوازی شنود که تو ندانستی که دست تو دست دهری را حمایت کرد دست او تنها در آتش نهانندی تا بدیدی نفیست که مالک گفت وقتی بیمار شدم و بیماری بر من سخت شد جنانک دل از خود بر گرفتم آخر چون باره بهتر شدم بجزی حاجت آمدم ۵
 بهزار حیلہ بازار آمدم که کسی نداشتم امیر شهر در رسید جا کران بانگ بر من زدند که دورتر برو و من طاقت نداشتم و آهسته می رفتم یکی در آمد و تازیانه بر کتف من زد کتم قطع الله يدك روز دیگر مرد را دیدم دست برین و بر چهار سو افکنگ نفیست کی جوانی بود عظیم منسد و نابکار در همسایگی مالک و مالک بیوسنه از وی رنجید از سبب فساد اما صبری کرد تا دیگری گوید الفصه دیگران بشکایت بیرون آمدند مالک بر خاست و بر او آمد تا امر معروف کند جوان سخت جبار و مسلط بود مالک را گفت من کس سلطانم هیچ کس را زهره آن نبوذ کی مرا دفع کند یا ازینم باز دارد مالک گفت ما با سلطان بگوئیم جوان گنت سلطان هرگز رضای من فرو نهد هرچه من کم بدان راضی بود مالک گنت اگر سلطان نمی تواند با رحمان بگویم و اشارت بآسمان کرد جوان گنت او از آن کریم تراست ۱۵
 که مرا بگیرد مالک در ماند باز بیرون آمد روزی چند بر آمد فساد از حد در گذشت مردمان دیگر باره بشکایت آمدند مالک بر خاست تا او را ادب کند در راه کی می رفت آوازی شنید که دست از دوست ما بدار مالک تعجب کرد بپرسید جوان در آمد جوان که او را بدید گنت چه بود دست ۲۰
 که بار دیگر آمدی گنت این بار از برای آن نیامدم که ترا زجر کنم آمد ام تا ترا خبر کنم کی چنین آوازی شنیدم خبرت می دم جوان که آن بشنود گفت اکنون چون چنین است سرای خویش در راه او نهادم و از هرچه دارم بیزار شدم این بگنت و همه بر انداخت و روی بعالم در نهاد مالک گفت بعد از مدتی او را دیدم در مکه افتاده و چون خلای شده و جان ۲۵
 بلب رسیده می گفت که او گفته است دوست ماست رفتم بر دوست این

اتفاق کردند که هیچ کس شایسته تر از او نیست و نزدیک او آمدند و در نماز بود صبر کردند تا فارغ شد گفتند بشناخت آمدن ام تا تو این تولیت قبول کنی مالک گفت الهی تا یک سال ترا عبادت کردم بریا هیچکس در من ننگرست اکنون که دل بتو دادم و یقین درست کردم که نخواهم بیست کس بنزدیک من فرستادی تا این کار در گردن من کنند بعزّه تو که نخواهم آنکه از مسجد بیرون آمد و روی در کار آورد و مجاهد و ریاضت پیش گرفت تا جنان معتبر شد و نیکو روزگار که در بصره مردی بود توانگر برد و مال بسیار بگذاشت دختری داشت با جمال دختر بنزدیک ثابت بنائی آمد و گنت ای خواجه ی خواهم که زن مالک باشم تا مرا در کار طاعت یاری دهد ثابت با مالک بگفت مالک جواب داد که من دنیا را سه طلاق داده ام این زن از جمله دنیاست مطلقه ثلاثه را نکاح نتوان کرد نقلست که مالک وقتی در سایه درختی خفته بود ماری آمدن بود و یک شاح نرگس در دهان گرفته و او را باذی کرد نقلست که گنت چندین سال در آرزوی غزا بودم چون اتفاق افتاد که بروم رفتم آن روز که حرب خواست بود مرا تب بگرفت جنانک عاجز گشتم در خیمه رفتم و بختتم در غم آنکه با خود ی گتم ای تن اگر ترا نزدیک حق تعالی منزلتی بودی امروز ترا این تب نگرفتی بس در خواب شدم هاننی آوازم داد که تو اگر امروز حرب کردتی اسیر شدی و چون اسیر شدی گوشت خوک بدادندی چون گوشت خوک بخوردتی کافرت کردندی این تب ترا تحفه عظیم بود مالک گنت از خواب در آمدم و خدا را شکر کردم نقلست که مالک را با دهرنی مناظره افتاد کار بر ایشان دراز شد هر یک ی گفتند من بر حتم اتفاق کردند که دست مالک و دست دهری هر دو بر هم بندند و بر آتش نهند هر کدام کی بسوزد او بر باطل بود و در آتش آوردند دست هیچ کدام نسوخت و آتش بگریخت گفتند هر دو بر حق اند مالک دلنگ ۲۰ بخانه باز آمد و روی بر زمین نهاد و مناجات کرد که هفتاد سال قدم

بزرگان این طایفه بود و پراکرامات مشهور بود و ریاضات مذکور و دینار نام پدرش بود و مولود او در حال عبودیت بذر بود اگرچه بنده زاده بود از هر دو کون آزاده بود و بعضی گویند مالک دینار در کشتی نشسته بود چون بمیان دریا رسید اهل کشتی گفتند غلّه کشتی بیمار گشت ندارم ° جندانش بزذند که هوش ازو بیرون رفت چون بهوش باز آمد گفتند غلّه کشتی بیمار گشت ندارم جندانش بزذند که بهوش شد چون بهوش باز آمد دیگر گفتند غلّه بیمار گشت ندارم گفتند بایش گیرم و در دریا اندازیم هرچه در آب مای بود هم سر بر آوردند هر یکی دو دینار زر در دهان گرفته مالک دست فرا کرد و از يك مای دو دینار بستند و بدیشان داد ۱۰ چون کشتی بانان جنین دیدند در بای او افتادند او بر روی آب برفت تا ناپیدا شد ازین سبب نام او مالک دینار آمد و سبب توبه او آن بود که او مردی سخت با جمال بود و دنیا دوست و مال بسیار داشت و او بدمشقی می بود و مسجد جامع دمشق معاویه کرده بود و آنرا وقف بسیار بود مالک را طبع آن بود که تولیت آن مسجد بنود دهند بس برفت و در ۱۵ گوشه مسجد سجاده بپفکند و يك سال بیوسته عبادت می کرد بامید آنک هر که او را بدیدی در نمازش یافتی و با خود می گشت اینت منافق تا یکسال برین بر آمد و شب از آنجا بیرون آمدی و بتماشای شندی يك شب بطرب مشغول بود چون بارانش بختند آن عودی که می زد از آنجا آوازی آمد که یا مالک ما لک آن لا تتوب یا مالک ترا چه بود که توبه نمی کنی ۲۰ چون آن بشنود دست از آن برداشت بس بمسجد رفت متخیر با خود اندیشه کرد گفت يك سالست تا خذایرا می برستم بنفاق به از آن نبود که خذایرا باخلاص عبادت کم و شرمی ندارم ازین چه میکنم و اگر این تولیت بمن دهند نستام این نیت بکرد و سر بخدای تعالی راست گردانید آن شب با دلی صادق عبادت می کرد روز دیگر مردمان باز بیش در مسجد آمدند ۲۵ گفتند درین مسجد خلایا می بینیم متولی بایستی که تعهد کردی بس بر مالک

بشنیع دامن امام مسلمانان گیرم حسن گنت مرا وقت خوش گشت و آب از چشم روانه گشت طلب کردم تا آنرا در قران نظیر یام این آیت یافتم **إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْتَرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْتَرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ** همه گاهت عنو گردانم اما اگر بگوشه خاطر بدیگری میل کنی و با خدای شریک کنی هرگزت نیامرزم نقلست کنی یکی ازو برسید که چگونه گنت چگونه بود حال قوی که در دریا باشند و کشتی بشکنند و هر کسی بخته بماند گنت صعب باشد گنت حال من همچنان باشد نقلست که روز عید بر جماعتی بگذشت که می خندیدند و بازی می کردند گنت **عجب** از کسانی دارم که بخندند و از حقیقت حال خود ایشانرا خبر نه نقلست که یکی را دید که در گورستان نان می خورد گنت او منافق است گنتند چرا گنت کسی را که در بیش این مردگان شهوت بچند گوئی که با آخرت و مرگ ایمان ندارد این نشان منافق بود نقلست که در مناجات گنتی الهی مرا نعمت دادی شکر نکردم بلا بر من گماشتی صبر نکردم بدان که شکر نکردم نعمت از من باز نگرفتی بدانک صبر نکردم بلا دایم نگردانیدی الهی از توجه آید **جز** کرم و جون وقت وفاتش نزدیک آمد بخندید و هرگز کس او را خندان ندیدند بود وی گنت کدام گناه کدام گناه و جان بداد پیری او را بخواب دید و گنت در حال حیوة هرگز نخندیدی در نزع آن چه حال بود گنت آوازی شنیدم که یا ملک الموت سخت بگیرش که هنوزش يك گناه مانده است مرا از آن شادی خند آمد گنتم کدام گناه و جان بدادم بزرگی آن شب که او وفات کرد بخواب دید که درهائ آسمان گشاده بودی و منادی می کردند که حسن بصری بخدای رسبد و خدای ازو خوشنود است روح الله روحه

ذکر مالک دینار رحمة الله علیه

آن ممکن هدایت آن متوکل ولایت آن بیشوای راستین آن مقتدای راه دین **آن** سالک طیار مالک دینار رحمة الله علیه صاحب حسن بصری بود و از

کسانی که بیش از شما بوده اند قدر آن نامه دانسته اند که از حق بایشان رسید بشب تأمل کردند و بروز کار بدان کردند و شما درس کردید و بدان عمل نکردید اعراب و حروف درست کردید و بدان بارنامه دنیا می سازیت و گفت بخدای که زر و سیم را هیچ کس عزیز ندارد که نه خدای او را خوار گرداند و گفت هر احمقی که قومی را بیند که از بس او روان شوند بهیچ حال دل او بر جای نماند و گفت هر چه کسی را خواهی فرمود باید کی اول فرمان بردار باشی و گفت هر که سخن مردمان بیش تو آرد سخن تو بیش دیگران برد او را نه لایق صحبت باشد و گفت برادران بیش ما عزیز اند که ایشان یار دین اند و اهل و فرزند یار دنیا و خصم دین ۱۰ و گفت هر چه بند بر خود و مادر و پدر نفقه کند آنرا حساب بود مگر طعامی که بیش دوستان و مهمانان نهد و گفت هر نمازی که دل در وی حاضر نبود بعقوبت نزدیکتر بود و گفتند خشوع چیست گفت بیی که در دل ایستاده بود و دل آنرا ملازم گرفته گفتند مردی بیست سال است تا بنغاز جماعت نیامده است و با کس اختلاط نکرده است و در گوشه نشسته است حسن بیش او رفت و گفت چرا بنغاز جماعت نیائی و اختلاط نکنی گفت مرا معذور دار که مشغولم گفت بچه مشغولی گفت هیچ نفس از من بر نمی آید که نه نعمتی از حق بمن رسد و نه معصیتی از من بذو بشکر آن نعمت و بعد از آن معصیت مشغولم حسن گفت همچنین باش که تو بهتر از منی برسیزند که ترا هرگز وقت خوش بوده است گفت روزی بر بام بودم زن همسایه با شوهری گفت که قرب بنجاه سالست که در خانه تو ام اگر بود و اگر نبود صبر کردم در سرما و گرما و زیادتی نه طلبیدم و نام و ننگ تو نگاه داشتم و از تو بکس گله نکردم اما بدین یک چیز تن در ندم که بر سر من دیگری گزینی این همه برای آن کردم تا تو مرا ۲۴ بینی همه نه آن که تو دیگری را بینی امروز بدیگری التفات می کنی اینک

اعمال فکرنست و ورع و گنت اگر بدائی که در من نفاق نیست از هرجه در روی زمین است دوستر داشتنی و گنت اخلاف ظاهر و باطن و دل و زبان از جمله نفاق است و گنت هیچ مومن نبوده است از گذشتگان و نخواهد بود از آیندگان الا که بر خودی لرزند که نباید کی منافق باشیم و گنت هرکه گوید مومنم حقا کی مومن نیست یقین و لا تُزکوا انفسکم هو اعلم بمن اتقی و گنت مومن آنست که آهسته بود و جون حاطب اللیل نه بود یعنی جون کسی نبود که هرجه تواند کرد بکند هرجه بزبان آید بگوید و گنت سه کس را غیبت نیست صاحب هوارا و فاسقرا و امامر ظالمرا و گنت در کنارت غیبت استغفار بسند است اگرچه بجلی نخواهی و گنت

۱۰ مسکین فرزند آدم راضی شده بسرائی که حلال آنرا حساب است و حرام آنرا عذاب و گنت جان فرزند آدم از دنیا مفارقت نکند الا سه حسرت یکی آنک سیر نشد از آنک جمع کرده بود دوم آنک در نیافته بود آنک امید داشته بود سیوم آنک زادی نیکو نساخت برای جنان راهی که بیش او آمد یکی گنت فلان کس جان می کند گنت چنین مگوی که او هفتاد

۱۵ سال بود تا جان می کند اکنون از جان کردن باز خواهد رست تا بجای خواهد رسید و گنت نجات یافتند سبک باران هلاک شدند گران باران و گنت بیامرزا خدای عزّ و جلّ قومی را که دنیا ایشانرا ودیعت بود و دیعت را باز دادند و سبک بار برفتند و گنت بتزدیک من زیرک و دانا آنست که خراب کند دنیارا و بدان خرابی دنیا آخرت را بنیاد کند و خراب نکند

۲۰ آخرت را و بدان خرابی آخرت دنیارا بنیاد نهد و گنت هرکه خنابرا شناخت او را دوست دارد و هرکه دنیارا شناخت او را دشمن دارد و گنت هیچ ستوری بلگام سخت اولیتر از نفس تو نیست در دنیا و گنت اگر خواهی که دنیارا بینی که بعد از تو چون خواهد بود بنگر که بعد از مرگ دیگران

۲۴ جونست و گنت بخدای که نه برستیند بتانرا الا بدوستی دنیا و گنت

و این علامت اخلاص بود و کفایت مرد را علی باید نافع و عملی کامل و اخلاصی با وی و قناعتی باید مشیع و صبری با وی چون این هر سه آمد از آن بس ندانم تا با وی جکند و کفایت گویند از آدمی آگاه تر است از آنک بآنک شبان او را از جرا کردن باز دارد و آدمی را سخن خدای از مراد خویش باز نمی دارد و کفایت هم نشینی با بدان کردن مردم را بدگمان کند در نیکان و کفایت اگر کسی مرا بخمر خوردن خواند دوستر از آن دارم که بطلب کردن دنیا خواند و کفایت معرفت آنست که در خود يك ذره خصومت نیابی و کفایت بهشت جاودانی بدین عمل روزی چند اندک نیست به نیت نیکو است و کفایت اول که اهل بهشت بهشت نگرند همتصد ۱۰ هزار سال بخود شوند از بهر آنک حق تعالی بر ایشان تجلی کند اگر در جلالش نگرند مست هیبت شوند و اگر در جمالش نگرند غرق وحدت شوند و کفایت فکر آینه است که حسنات و سیئات تو بدو بتوانند و کفایت هرکرا سخن نه از سر حکمت است عین آفت است و هرکرا خاموشی نه از سر فکرت است آن بر شهوت و غفلتست و هر نظر که نه از سر عبرت است آن هم لهو و زلت است و کفایت در توبت است که هر آدمی که قناعت کرد بی نیاز شد و چون از خلق عزت گرفت سلامت یافت و چون شهوت را زیر پای آورد آزاد گشت و چون از حسد دست برداشت مودت ظاهر شد و چون روزی چند صبر کرد بر خورداری جاوید یافت و کفایت بیوسته اهل دل بخاموشی معاودت می کنند تا وقتی که دلاء ایشان در نطق آید بس از آن بر زبان سرایت کند و کفایت در ورع سه مقامست یکی آنک بند سخن نگوید مگر بحق خواه در خشم باش خواه راضی دوم آنک اعضای خود را نگاه دارد از هر چه ختم خدای در آن باشد سوم آنک قصد او در چیزی بود که خدای تعالی بدان راضی باشد و کفایت ۲۴ منقال ذره از ورع بهتر از هزار منقال نماز و روزه و کفایت فاضلترین همه

روشنائی باذی در چراغ دمید و کنت بگوی نا بکجا رفت این روشنائی نا
 من بگویم که از کجا آوردم و عورتی روی برهنه و هر دو دست کشاده و
 چشم آلوده با جمالی عظیم از شوهر خود با من شکایت می کرد گفتم اول
 روی بوش گنت من از دوستی مخلوق جنانم که عقل از من زایل شده است
 و اگر مرا خبر نمی کردی همچنین ببازار فرو خواستم شد تو با این همه
 دعوی در دوستی او چه بودی اگر تو نابوشیدگی روی من ندیدی مرا
 ازین نیز عجب آمد نقلست که چون از منبر فرو آمدی تی چندرا ازین
 طایفه باز گرفتی و گفندی هاتوا بنشر النور بیائید تا نور نشر کنیم روزی یکی
 نه از اهل این حدیث با ایشان همراه شد حسن او را گفت تا تو باز گردی
 نقلست که روزی یاران خود را گفت شما مانند اید باصحاب رسول علیه
 السلام ایشان شاذی نمودند حسن گنت بروی و بریش نه چیزی دیگر که
 اگر شما را بر آن قوم چشم افتادی همه در چشم شما دیوانه نمودندی و اگر
 ایشان را بر سر ابر شما اطلاع افتادی یکی را از شما مسلمان نگفتندی که ایشان
 مقدمان بودند بر اسبان رهوار رفتند چون مرغ برند و باذ وزند و ما
 بر خران بشت ریش مانده ایم نقلست کی اعرابی پیش حسن آمد و از صبر
 سوال کرد گنت صبر بر دو گونه است یکی بر بلا و مصیبت و یکی بر
 چیزها کی حق تعالی ما را از آن نهی کرده است و جنانک حق صبر بود
 اعرابی را بیان کرد اعرابی گنت ما رأیت اَزْهَدَ مِنْكَ من زاهدتر از تو
 ندیدم و صابرتر از تو نشنیدم حسن گنت ای اعرابی زهد من بجمله از جهت
 ۱۰ میل است و صبر من از جهت جزع اعرابی گنت معنی این سخن بگوی
 که اعتقاد من مشوش کردی گنت صبر من در بلا یا در طاعت ناطق
 است بر ترس من از آتش دوزخ و این عین جزع بود و زهد من در
 دنیا رغبت است در آخرت و این عین نصیبه طلبی است بس گنت صبر
 آنکس قوی است که نصیبه خود از میان بر گیرد تا صبرش حق را بود
 ۲۰ نه ایمنی تن خود را از دوزخ و زهدش حق را بود نه وصول خود را بهشت

نفلست که جناب شکستگی داشت که در هر که نکرستی او را از خود بهتر دانستی روزی بکنار دجله می گذشت سیاهی دید با قرآبه و زنی بیش از من نشسته و از آن قرآبه می آشامید بخاطر حسن بگذشت که این مرد از من بهتر است باز شرع حمله آورد که آخر از من بهتر نبود کجا زنی نامحرم نشسته و از قرآبه می آشامد او درین خاطر بود که ناگاه کشتی گران بار برسید و هفت مرد در آن بودند و ناگاه در گشت و غرقه شد آن سیاه در رفت و شش تن را خلاص داد بس روی بحسن کرد و گشت بر خیز اگر از من بهتری من شش تن را نجات دادم تو این يك تن را خلاص ده ای امام مسلمانان در آن قرآبه آبست و آن زن مادر منست خواستم تا ترا امتحان کنم تا تو بچشم ظاهری بینی یا بچشم باطن اکنون معلوم شد که بچشم ظاهر دیدنی حسن در پای او افتاد و عذر خواست و دانست که آن گاشته حق است بس گفت ای سیاه چنانک ایشانرا از دریا خلاص کردی مرا از دریا بندار خلاص ده سیاه گفت چشمت روشن باد بعد از آن جناب شد که البته خود را به از کسی دیگر ندانستی تا وقتی سگی دید و گفت الهی مرا بدین سگ بر گیر سوال کردند که تو بهتری یا سگ گفت اگر از عذاب خدای خلاص یابم من بهتر از تو باشم و الا بعزت و جلال خدای که او از صد چون من به نفلست که حسن گفت از سخن چهار کس عجب داشتم کوزکی و مستی و مخمّتی و زنی گفتند چگونه گفت روزی جامه از مخمّتی که بروی گذشتم در کشیدم گفت خواجه حال ما هنوز بیدار نشد ۲۰ است تو جامه از من بردار که کارها در ثانی الحال خدای داند که چون شود و مستی را دینم که در میان وحل می رفت افتان خیزان فُتِلْتُ لَه ثَبِيتٌ قَدَمَكَ يَا مُسْكِينُ حَتَّى لَا تَزِلَّ كَعْتَمِ قَدَمِ ثَابِتِ دَارِ نَا نَبِيْتِي كَعْتَمِ نُو قَدَمِ ثَابِتِ كَرْدَهٗ بَا اِبْنِ هَمَّهٗ دَعُوْیِ اِگَر مَن بِيْنَتَمِ مَسْتِي بَاشَم بَكَلِ الْوَدَهٗ بَر خِيْزَمِ وَ بِشُوْمِ اِبْنِ سَهْلِ بَاشَد اَمَّا اَز اِفْتَاذِنِ خُوْدِ بَتَرَسِ اِبْنِ سَخْنِ دَر ۲۵ دَلَمِ عَظِيْمِ اَثَرِ كَرْدِ وَ كُوْذَكِي وَ قَتِي جَرَاغِي مِي بَرْدِ وَ كَعْتَمِ اَز كَجَا اَوْرَدَهٗ اِبْنِ

من بسوزد زیرا که آتش مخلوق خدای است و مخلوق مأمور باشد اکنون
 تو هفتاد سال او را برستیده بیا تا هر دو دست بر آتش نهیم تا ضعف
 آتش و قدرت خدای تعالی مشاهده کنی این بگفت و دست در آتش نهاد
 و می داشت که يك ذره از وجود وی متغیر نشد و نسوخت شمعون چون
 چنین دید متغیر شد و صبح آشنائی دمیدن گرفت حسن را گفت مدت هفتاد
 سال است تا آتش را برستیده ام اکنون نفسی چند مانده است تدبیر من
 چیست گفتم آنک مسلمان شوی شمعون گفت اگر خطی بدی که حق
 تعالی مرا عقوبت نکند ایمان آورم ولیکن تا خط ندی ایمان نیارم حسن
 خطی بنوشت شمعون گفت بنمای تا عدول بصره گواهی نویسند بعد ازان
 بنوشتند بس شمعون بسیار بگریست و اسلام آورد و حسن را وصیت کرد
 که چون وفات کنم بنمای تا بشویند و مرا بدست خود در خاک نه و
 این خط در دست من نه که حجت من این خط خواهد بود این وصیت
 کرد و کلبه شهادت بگفت و وفات کرد او را بشستند و نماز کردند و دفن
 کردند و آن خط در دست او نهادند حسن آن شب از اندیشه در خواب
 برفت که این چه بود که من کردم من خود غرقه ام غرقه دیگر را چون
 دست گیرم مرا خود بر ملک خود هیچ دستی نیست بر ملک خدای جبر
 سبیل کردم درین اندیشه در خواب رفت شمعون را دید چون شمعی تابان
 ناجی بر سر و حلقه در بر خندان در مرغزار بهشت خرامان حسن گفت
 ای شمعون چگونه گفتم چه می برسی چنین که می بینی حق تعالی مرا در
 جوار خود فروز آورد بفضل خود و دیدار خود نمود بکرم خود و آنج از
 لطف در حق من فرمود در صفت و عبارت نیاید اکنون تو باری از ضمان
 خود برون آمدی بستان این خط خود کی مرا بیش بدین حاجت نماند
 چون حسن بیدار شد آن کاغذ در دست دید گفت خداوند ما معلومست
 که کار تو بعلمت نیست جز بمحض فضل بر در تو که زیان کند گبر
 هفتادساله را يك کلبه بقرب خود راه دهی مومن هفتادساله را کی محروم کنی

بس گفت آن پیر که دیدی با جامه سفید که بس از نماز بیشین آمد و بیش از همه برفت و همه او را تعظیم کردند آن حسن بود در روز نماز بیشین ببصره کند و اینجا آید و با ما سخن گوید و نماز دیگر ببصره رود آنگاه گفت هر که چون حسن امامی دارد دعا از ما جرا خواهد نقلست که در عهد حسن مردی را اسبی بزبان آمد و آن مرد فرو ماند حال خود با حسن بگفت حسن آن اسب را از بهر جهاد بچهار صد درم از وی بخرید و سیم بداد شبانه آن مرد مرغزاری در بهشت بخواب دید و اسبی در آن مرغزار و چهار صد گره همه خنک برسید که این اسبان از آن کیست گفتند بنام تو بود اکنون بنام حسن کردند چون بیدار شد بیش حسن آمد و گفت ای امام بیع اقالت بدید کن که بشیام حسن گفت برو که آن خواب که تو دیدی من بیش از تو دیدم آن مرد غمگین باز گشت شب دیگر حسن کوشکها دید و منظرها بخواب برسید که از آن کیست گفت آن کسی را که بیع اقالت کند حسن بامداد آن مرد را طلب کرد و بیع اقالت کرد نقلست که همسایه داشت آتش برست شمعون نام بیمار شد و کارش بنزع رسید

۱۰ حسن را گفتند همسایه را در باب حسن ببالین او شد او را بدید از آتش و دود سیاه شد گفت بترس از خدای که همه عمر در میان آتش و دود بسر برده اسلام آری نا باشد که خدای بر تو رحمت کند شمعون گفت مرا سه چیز از اسلام بازی دارد یکی آنک شما دنیا می نگوئید و شب و روز دنیا می طلبید دوم آنک میگوئید که مرگ حق است و هیچ ساختگی مرگ نمی کنید سوم آنک می گوئید بیدار حق دیدنی است و امروز همه آن می کنید که خلاف رضاء اوست حسن گفت این نشان آشنایان است بس اگر مومنان چنین می کنند تو چه می گوئی ایشان بیگانگی او مقرر اند و تو عمر خود در آتش برستی صرف کردی تو که هفتاد سال آتش برستیدی و من که نبرستیدم ام هر دورا بدوزخ در آورند ترا و مرا بسوزد و حق تو نگاه ندارد اما خداوند من اگر خواهد آتش را زهر نبود که موئی بر تن

۲۰

اجابت می بینم نفیست که بزرگی گفتم با حسن و جماعتی بجمع می رفتم در بادیه نشنه شدیم بسر جای رسیدیم دلو و رسن ندیدیم حسن گفتم چون من در شروع نماز شوم شما آب خورید بس در نماز شد تا بسر آب شدیم آب بر سر جاده آمده بود باز خوردیم یکی از اصحاب رکوه آب برداشت آب بچاه فرو شد چون حسن از نماز فارغ شد گفتم خدایرا استوار نداشتید تا آب بچاه فرو رفت بس از آنجا برقیتم حسن در راه خرمائی بیافت بما داد بخوردیم دانه زرین داشت بمدینه بردیم و از آن طعام خریدیم و بصدقه دادیم نفیست که ابو عمرو امام القرضا قران تعلیم کردی ناگاه کوزکی صاحب جمال بیامد که قران آموزد ابو عمرو بنظر خیانت در وی نکریست قران تمام از آلف الحمد تا سین من الحنفه والناس فراموش کرد آنشی در وی افتاد و بی قرار شد و بنزدیک حسن بصری رفت و حال باز گفتم و زار بگریست گفتم ای خواجه چنین کار بیش آمد و همه قران فراموش کردم حسن از آن کار اندوهگن شد و گفتم اکنون وقت حج است برو و حج بگزار چون فارغ شوی بمشجده خیف رو که بیری بینی در محراب نشسته وقت بروی تپاه مکن بگذار تا خالی شود بس با او بگوی تا دعا کند بو عمرو همچنان کرد و در گوشه مسجد بنشست بیری با هیبت دید خلقی بگرد او نشسته چون زمانی بر آمد مردی در آمد با جامه سفید با کیزه خلق بیش او باز شدند و سلام کردند و سخن گفتند با بکدیگر چون وقت نماز شد آن مرد برفت و خلقی با وی برفتند آن بیری خالی ماند ابو عمرو گفت من بیش او رفتم و سلام کردم گفتم الله الله مرا فریاد رس و حال باز گفتم بیر غمناک شد و بدنبال چشم در آسمان نگاه کرد هنوز سر در بیش نیاورده بود که قران بر من کشاده شد بو عمرو گفت من از شادی در بایش افتادم بس گفتم ترا بمن که نشان داد گفتم حسن بصری گفتم کسی را که امامی چون حسن باشد بکسی دیگر چه حاجت باشد بس گفتم حسن مارا رسوا کرد ما نیز او را رسوا کنیم او برده ما بدرید ما نیز برده او بدریم

همه از بیم فرو ریزند نقلست که در حال کوزدگی معصیتی بر حسن رفته بود هرگاه کی بپراهی نو بدوختی آن کناه بر کربان بیراهن نوشتی بس جندان بگریستی که هوش از وی برفتی وقتی عمر عبد العزیز رضی الله عنه بنزدیک حسن نامه نوشت و در آن نامه گفت مرا نصیحتی کن کوناه جنانک

۹ یاد دارم و این امام خویش سازم حسن بر ظهر نامه نوشت که یا امیر المؤمنین چون خدای با تو است بیم از کی داری و اگر خدای با تو نیست امید بکه ی داری وقتی دیگر حسن بنو نامه نوشت کی آن روز آمدن گیر کی باز بسین کسی کی مرگ بر وی نوشته اند بپرز و السلام او جواب داد که روزی آمده گیر که دنیا و آخرت هرگز خود نبوذ وقتی ثابت بنانی

۱۰ رحمة الله علیه بحسن نامه نوشت که ی شنوم کی بحج خواهی رفت ی خواهم که در صحبت تو باشم جواب نوشت که بگذار تا در ستر خدای زندگانی کنیم که با یکدیگر بودن عیب یکدیگر را ظاهر کند و یکدیگر را دشمن گیریم نقلست که سعید جبر را در نصیحت گفت سه کار ممکن یکی قدم بر بساط سلاطین منه اگر همه محض شغفت بود بر خلق و دوم با هیچ سرپوشیده در

۱۵ خلوت منشین و اگر چه رابعه بود و تو او را کتاب خدای آموزی سوم هرگز گوش خود عاریت مده امیرا اگر چه درجه مردان مرد داری که از آفت خالی نبوذ و آخر الامر زخم خویش بزند مالک دینار گفت از حسن برسینم کی عفتوبت عالم جی باشد گفت مردن دل گنتم مرگ دل جیست گفت حب دنیا بزرگی گفت سحرگانی بدر مسجد حسن رفتم بنار در مسجد

۲۰ بسته بود و حسن در درون مسجد دعا ی کرد و قوی آمین ی گفتند صبر کردم تا روشن تر شد دست بر در نهادم گشاده شد در شدم حسن را دیدم تنها متعوی شدم چون نماز بگزاردم قصه با وی بگفتم و گفتم خدایرا مرا ازین کار آگاه کن گفت با کس مگوی هر شب آذینه بریان نزد من ی آیند و من با ایشان علم ی گویم و دعا ی کنم ایشان آمین میگویند

۲۵ نقلست که چون حسن دعا کردی حبیب عجیبی دامن برداشتی و گفتی

او نقل کرد کی مرد باشد از مومنان که بشومی کاهان چندین سال در
 دوزخ بماند گفت کاجکی که حسن از آنها بودی که بعد از چندین سال
 از دوزخ بیرون آوردندی نقلست کی یک روز این حدیث ی خواند که
آخِرُ مَنْ یُخْرَجُ مِنَ النَّارِ رَجُلٌ یَقَالُ لَهُ هُنَادٌ آخر کسی که از دوزخ بیرون
 ۵ یذ مردی بود نام او هناد حسن گفت کاجکی من آن مرد بودی یکی از یاران
 گفت شبی حسن در خانه من ی نالید گفتم این ناله تو از چیست با چنین
 روزگاری که تو داری بدین آراستگی گفت از آن ی نام وی کریم که نباید
 کی بی علم و قصد حسن کاری رفته باشد یا قدمی بخطا بر داشته یا سخنی
 بزبان آمده بود که آن بردرگاه حق تعالی بسندیده نبود بس حسن را گفته باشد
 ۱۰ برو کی اکنون ترا بردرگاه ما قدری نماند بس ازین هیچیز از تو نخواستیم بذیرفت
 نقلست که یک روز بر در صومعه او کسی نشست بود حسن بر بام صومعه
 نماز ی کرد در سجده چندان بگریست که آب از ناودان فرو جکیدن گرفت
 و بر جامه این مرد افتاد آن مرد در بزد گفت این آب باک هست یا نه
 نا بشویم حسن گفت که بشوی که با آن نماز روا نبود که آب چشم
 ۱۵ عاصیانست نقلست که یکبار بچنازه رفت چون مرده را در گور نهادند و خاک
 فرو کرده بودند حسن بر سر آن خاک بنشست و چندان بدان خاک فرو
 گریست که خاک گل شد بس گفت ای مردمان اوّل و آخر لحدست آخر
 دنیا گورست و اوّل آخرت نگری گوراست که الفَبْرُ اوّل مَنَزِلٍ من منازل
 الآخرة جه ی نازید بعالی که آخرش اینست یعنی گور و چون نبی ترسید
 ۲۰ از عالی که اوّلش اینست یعنی گور چون اوّل و آخر شما اینست ای اهل
 غفلت کار اوّل و آخر بسازید نا جماعتی که حاضر بودند چندان بگریستند
 که همه یک رنگ شدند نقلست که یک روز بگورستان ی گذشت با
 جماعتی درویشان بدیشان گفت درین گورستان مردان اند که سر همت
 ایشان به بهشت فرو نی آمده است لکن چندان حسرت با خاک ایشان
 ۲۵ تعبیه است که اگر ذره از آن حسرت بر اهل آسمان و زمین عرضه کند

کَم که وقت آزمایش است حجاج بن شمس حسن بك ذره بدو ننکرید و ازان سخن که می گفتم بنکریدید تا مجلس تمام کرد آن بزرگ دین گفتم حسن حسن است آخر حجاج خویشین آنجا افکند که حسن بود و بازوش بگرفت و گفت *أَنْظُرُوا إِلَى الرَّجُلِ* اگر می خواهید که مردی را به بینید در حسن نکرید حجاج را بخواب دیدند در عرصات قیامت افتاده و گفتمند چه می طلبی گفتم آن می طلبم که موحدان طلبند و این ازان بود که در حالت نزاع می گفته بود خداوندا بدین مشتی تنگ حوصله نمای که غنارم و *أَكْرَمُ الْأَكْرَمِينَ* ام کی همه يك دل و يك زبان اند که مرا فرو خواهی برد مرا بستیزه ایشان بر آور و بدیشان نمای که *فَعَالٌ لِمَا يُرِيدُ* منم این سخن ۱۰ حسن را برگفتمند گفت بدان ماند که این خبیث بطراری آخرت نیز نخواهد برد نقلست که مرتضی رضی الله عنه به بصره در آمد مہار اشتر بر میان بسته و سه روز بیش درنگ نکرد جمله منبرها بفرمود تا بشکستند و مذکرانرا منع کردند بمجلس حسن آمد حسن سخن می گفت سؤال کرد که تو عالی یا متعلم گفت هیچ کدام سخنی از بیغامبر بمن رسیده است باز می گویم مرتضی ۱۰ رضوان الله علیه اورا منع نکرد و گفتم این جوان شایسته سخن است بس برفت حسن بفراسط بدانست که او کیست از منبر فرو آمد از بی او دوان شد تا درو رسید دامنش بگرفت گفت از بهر الله وضو ساختن در من آموز جائی است کی آنرا *باب الطشت* گویند طشت آوردند تا وضو در حسن آموخت و برفت یکبار در بصره خشک سالی افتاد دویمت هزار خلق برفتند ۲۰ و منبری بنهادند و حسن را بر منبر فرستادند تا دعائی گویند حسن گفتم می خواهید تا باران بارذ گفتمند بلی برای این آمده ام گفتم حسن را از بصره بیرون کنیند و جندان خوف برو غالب بوده است که جنان نقل کرده آمد که چون نشسته بودی گفتمی در بیش جلاد نشسته است و هرگز کس لب او خندان ندیدنی دردی عظیم داشته است نقلست کی روزی یکی را ۲۰ دید که می گریست گفت جرای گری گفتم بمجلس محمد کعب قرظی بودم

و سؤال کردند که طیبی که بیمار بود دیگرانرا معالجه جون کند گنت تو نخست خودرا علاج کن آنگاه دیگرانرا گنت سخن من بشنویند که علم من شمارا سود دارد و عمل من شمارا زیان ندارد و سؤال کردند که یا شیخ دلاء ما خفته است که سخن تو در دلاء ما اثر نمی کند چکنیم گنت کاشکی خفته بودی که خنتهرا بجنبانی بیدار کردی دلاء شما مرده است که هر چند ی جنبانی بیدار نمی گردد سوال کردند که قومی اند کی در سخن ما را جندان می ترسانند که دل ما از خوف باره می شود این روا بود گنت امروز با قومی صحبت دارید که شمارا بترسانند و فردا این باشید بهتر که صحبت با قومی دارید که شمارا این کنند و فردا بخوف اندر رسید گنتند قومی بمجلس ۱۰ تو می آید و سخنها تو یادی گیرند تا بران اعتراض کنند و عیب آن می جویند گنت من خویشتنرا دینه ام کی طمع فردوس اعلی و مجاوره حق تعالی می کند و هرگز طمع سلامت از مردمان نکنند که آفریدگار ایشان از زبان ایشان سلامت نمی یابند گنتند کسی میگوید کی خلقرا دعوت مکنید تا بیش خودرا باک نکنید گنت شیطان در آرزوی هیچ نیست مگر در آنک ۱۵ این کلمه در دل ما آراسته کند تا در امر معروف و نهی منکر بسته آید گنتند مؤمن حسد کند گنت برادران یوسفرا علیه السلام فراموش کردید و لکن جورنجی از سینه بیرون نیفکنید زبان ندارد حسن مریدی داشت که هرگاه کی آبی از قران بشنودی خویشتنرا بر زمین زدی یکبار بدو گنت ای مرد اگر اینج می کنی توانی که نکمی بس آتش نیستی در معامله ۲۰ جمله عمر خود زدی و اگر نتوانی که نکمی ما را بد منزل از بس بشت بگذاشتی بس گنت الصَّعْفَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ هرکه بانگی ازو بر آید آن نیست الا از شیطان و اینجا حکم غالب کرده است که نه همه جائی چنین بود و شرح این خود او گفته است یعنی اگر تواند کی آن باطل کند و آن صعفه ازو بدید آید از شیطانست يك روز مجلس می داشت حجاج در آمد با ۲۱ لشکر بان بسیار و تیغها کشیده بزرگی حاضر بود گنت امروز حسنرا امتحان

و حشم و نعمت و مال و خزینه در بیش او عاجز است سلام بر نو باذنا سال دیگر این بگویند و باز گردن این سخن بر دل حسن جنان کار کرد کی دلش از کار برفت در حال تدبیر باز گشتن کرد و سوی بصره آمد و سوگند خورد که نیز در دنیا نه خندد تا عاقبت کارش معلوم نشود و جنان خویشتن را در انواع مجاهد و عبادت افکند کی در عهد او کس را ممکن بالای آن ریاضت کشیدن نبود تا ریاضت بجائی رسید کی کنند هفتاد سال طهارت او در طهارت جای باطل می شد و در عزلت جنان شد که امید از جمله خلق بریده کرد تا لاجرم از جمله با سر آمد جنانك يك روز یکی در جمعی بر بای خاست و گفنت حسن مهتر و بهتر ما جراست بزرگی حاضر بود گفنت از جهت آنك امروز جمله خلائق را بعلم او حاجتست و او بیک جو بخلق محتاج نیست همه در دین بدو حاجتمندند و او در دنیا از همه فارغ است مهتری و بهتری اینجا بود در همته یکبار مجلس و عظمی و هر باری که بمنبر بر آمدی جو رابعه را ندیدی مجلس بترك گرفتی و فرو آمدی گفتند ای خواجه چندین محبتشان و خواجگان و بزرگان آمدند اگر بیزنی مَقْنَعَه داری نیاید چه باشد او گفنتی آری شربتی که ما از برای حوصله بیلان ساخته باشیم در سینه موران نتوانیم ریخت و هرگاه که مجلس گرم شدی روی برابعه کردی که ای در گلیم بوشیده هَذَا مِنْ جَمَرَاتِ قَلْبِكَ یا سینه این همه گرمی از يك اخگر دل تست اورا سؤال کردند که جمعی بزین انبوهی که در بای منبر تو می نشینند دانیم که شاذ شوی گفنت ما بکثرت جمع شاذ نشوم ولیکن اگر يك درویش حاضر بود دل ما شاذ شود باز سؤال کردند کی مسلمانان چیست و مسلمانان کیست گفت مسلمانان در کتابهاست و مسلمانان در زیر خاک اند از سؤال کردند که اصل دین چیست فقال الْوَرَعُ گفتند آن چیست که ورع را تناه کند فقال الطَّمَعُ و سؤال کردند که جنات عدن چیست گفنت کوشکی است از زر درو نیاید الا بیغامبری یا صدیقی یا شهیدی یا سلطانی عادل

و بذر عاشق او بصد هزار دل ناگاه بیمار شد و جمله اطباء حاذق در
 معالجه او عاجز آمدند عاقبت وفات کرد در آن خیمه بگور کردند هر سال
 یکبار بزیارت او بیرون شوند اول سباهی بی قیاس گرد خیمه در کردند و
 گویند ای ملک زاده ما ازین حال که ترا بیش آمدست اگر بچنگ راست
 ۵ شدی ما همه جانها فدا کردی ما ترا باز ستدمانی اما این حال که ترا بیش
 آمدست از دست کسی است کجا او بهیچ روی کارزار نمی توانیم کرد و
 مبارزت نتوان کرد این گویند و باز کردند آنگاه فیلسوفان و دبیران بیش
 روند و گویند این حال کسی کرده است که بدانش و فیلسوفی و علم و
 خرده شناسی با او هیچ نتوان کرد که همه حکماء عالم در بیش او عاجز اند
 ۱۰ و همه عالمان در جنب علم او جاهل و اگر نه تدبیرها کردی و سخنها گفتی
 که در آفرینش همه عاجز ازان شدند این گویند و باز کردند آنگاه پیران
 بجزمت بشکوه بیش روند و گویند ای پادشاه زاده این حال که ترا بیش
 آمده است اگر بشفاعت پیران راست آمدی ما همه شفاعت و زاری کردی
 و ترا آنجا نگذاشتیمی اما این حال ترا از کسی بیش آمده است که شفاعت
 ۱۵ هیچ بندک سوز ندارد این بگویند و بروند آنگاه آن کبیرکان ماهروی با
 طبه‌پاء زر و جواهر بیش روند و گرد خیمه بگردند و گویند ای قیصرزاده
 ما این حال که ترا بیش آمده است اگر بمال و جمال راست آمدی ما همه
 خودرا فدا کردی و مالها عظیم بدادی و ترا نگذاشتیمی اما این حال ترا
 از کسی بیش آمده است که آنجا مال و جمال را اثری نیست این گویند
 ۲۰ و باز کردند بس قیصر با وزیر بزرگ در خیمه روز و گویند بدان ای
 چشم و چراغ بذر و ای میوه دل بذر و ای جگرگوشه بذر بدست بذر
 چیست بذر برای توشکر گران آورد و فیلسوفان و پیران و شفیعیان و
 رای زنان آورد و صاحب جمالان و مال و نعمتهاء الوان آورد و خود بیامد
 اگر بدین همه کاری بر آمدی بذر هر چه بتوانستی کرد بجای آوردی اما
 ۲۵ این حال از کسی بیش آمده است کی بذر با این همه کار و بار و لشکر

در کنار وی نهادند بیغامبر علیه السلام بدو دعا کرد درجه یافت از مرکبات دعای او یافت نقلست کی چون حسن در وجود آمد او را بیش عمر آوردند گفت سَمُوهُ حَسَنًا فَإِنَّهُ حَسَنُ الْوَجْهِ او را نام حسن کبند که نیکو روی است اُمّ سلمه رضی الله عنها برورش و نعهد او قبول کرد بحکم شنفتی که بروی برد شیرش بدید آمد تا بیوسته ی گنتی اللهم اجعله اماما بنتدی به خداوندا او را مقتدای خلق گردان تا جنان شد کی صد وسی تن را از صحابه در یافته بود و همتاذ بدری را یافته و ارادت او به علی بوده است رضی الله عنها و در علوم رجوع باز او کرده است و طریقت ازو گرفت و ابتداء توبه او آن بود که او گوهر فروش بود او را الحسن اللؤلؤی گنفتندی ۱۰ تجارت روم کردی و با امیران و وزیران قیصر ستد و داد کردی رضی الله عنه وقتی بروم شد و نزدیک وزیر رفت و ساعتی سخن گنت وزیر گفت ما بجائی خواهیم شد اگر موافقت کنی گنت حکم تراست موافقت ی کم بفرمود تا اسبی برای حسن بیاوردند تا با وزیر بر نشست و برفتند چون بصعرا رسیدند حسن خیمه دید از دیباء روی زده باطناب ابریشم و ۱۵ میخها زرین در زمین محکم کرده حسن بیکسو باستاند و آنگاه سپاهی چند گران بیرون آمدند همه آلت حرب پوشیده گرد آن خیمه در گشتند و چیزی بگفتند و برفتند آنگاه فیلسوفان و دبیران قرب چهار صد در رسیدند گرد آن خیمه در گشتند و چیزی بگفتند و برفتند بعد ازان سیصد از بیبران نورانی با محاسنها سفید روی بخیمه نهادند و گرد آن خیمه در گشتند ۲۰ و چیزی بگفتند و برفتند بس ازان کبزرگان ماهروی زیادت از دویست هر یکی طینی از زر و سیم و جواهر بر گرفته گرد خیمه بگشتند و چیزی بگفتند و برفتند آنگاه قیصر و وزیر بزرگ در خیمه شدند و بیرون آمدند و برفتند حسن گنت من متحیر و عجب بماندم با خود گنتم این چه حالست چون فروز آمدیم من ازو برسیدم گنت قیصر روم را بسری بود که ممکن ۲۵ نبود بچمال او آدمئی و در انواع علوم کامل و در میدان مردانگی بی نظیر

کارا نفس خدائی از میان جنین جای بر آید وقت نماز اول بیرون شدی
 و بس از نماز خفتن باز آمدی و بهر محلتی که فرو شدی کوزکان و برا سنگ
 زذندی گئی ساقپاه من باریکست خردتر بر داربند تا بای من شکسته و
 خون آلوده نشود تا از نماز باز نماغم کی مرا غم نماز است نه غم بای در
 آخر عمر جنین گفتند که سفیدی برو بدید آمد و آن وقت بر موافقت
 امیر المومنین علی رضی الله عنه در صفین حرب ی کرد تا کشته شد عاش
 وحیداً و مات شهیداً رضی الله عنه بدانک قومی باشند که ایشانرا اویسیان
 گویند ایشانرا به بیر حاجت نبوذ که ایشانرا نبوت در حجر خود پرورش
 دهد بی واسطه غیرى جنانک اویس را داد اگرچه بظاهرا خواجه انبیارا
 ندید اما پرورش ازوی یافت نبوت ی پرورد و حقیقت هم نفس ی بود
 و این عظیم عالی مقامیست تا کرا آنجا رسانند و این دولت روی بکه نماید
 ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

ذکر حسن بصری رحمه الله عليه

آن پرورده نبوت آن خو کرده فتوت آن کعبه عمل و علم آن خلاصه ورع
 ۱۵ و حلم آن سقی برده بصاحب صدری صدر سنت حسن بصری رضی الله
 عنه مناقب او بسیار است و محامد او بی شمار است صاحب علم و معامله
 بود و دایم خوف و حزن حق اورا فرو گرفته بود و مادر او از موالی ام
 سلمه بود جون مادرش بکاری مشغول شدی حسن در گریه آمدی ام
 سلمه رضی الله عنها بستان در دهانش نهادی تا او بمکیدی قطره جند شیر
 ۲۰ بدید آمدی جندان هزار برکات که حتی ازو بدید آورد همه از اثر شیر
 ام سلمه بود نقلست کی حسن طفل بود يك روز از کوزه بیغامبر علیه
 السلام آب خورد در خانه ام سلمه بیغامبر گفت علیه السلام این آب که
 خورد کنند حسن گفت جندانک ازین آب خورد علم من بدو سرایت
 ۲۴ کند نقلست که روزی بیغامبر علیه السلام بخانه ام سلمه در آمد حسن را

گفت دست دراز کردم تا کرده بر کبرم کرده در دست خویش دینم
 گوسفند نابدید شد محامد او بسیار است و فضایل وی بی شمار در ابتدا
 شیخ ابو التَّسَمُّمِ کُرْگانی رضی الله عنه ذکر آن بودست مدتی که می گفته
 است اُوَیْسِ اُوَیْسِ اُوَیْسِ ایشان دانند قدر ایشان و سخن اوست کی
 گفت من عرف الله لا یخفی علیه شیء هرکه بشناخت ناشناسند کیست دیگر معنی آنست
 نماید دیگر معنی آنست کی هرکه بشناخت ناشناسند کیست دیگر معنی آنست
 که هرک اصل بدانست فروع دانستن آسان بودش که بچشم اصل در فروع
 نگزد دیگر معنی آنست کی خذایرا بخدای بتوان شناخت که عرفتُ ربی برئی
 بس هرکه خذایرا بخدای داند همه چیزی می داند و سخن اوست که السَّلَامَةُ
 ۱۰ فی الوحدة سلامت در تنهایی است و تنها آن بود که فرد بود در وحدة و
 وحدة آن بود که خیال غیر در نگذد تا سلامت بود اگر تنها بصورت
 گیری درست نبود که الشَّیْطَانُ أَبْعَدُ مِنَ الْاِثْمِینِ حدیث است و سخن اوست
 که عليك بقلبك بر تو باذ بدل تو یعنی بر تو باذ که دایم دل حاضر داری
 تا غیر درو راه نیابد و سخن اوست که طلبتُ الرِّفْعَةَ فوجدتهُ فی التَّوَّاضِعِ
 ۱۵ و طلبتُ الرِّیَاسَةَ فوجدته فی نَصِیحَةِ الخَلْقِ و طلبتُ المَرُوَّةَ فوجدته فی الصدق
 و طلبتُ الفَخْرَ فوجدته فی الفقر و طلبتُ النِّسْبَةَ فوجدته فی التَّوَّابِ و طلبتُ
 الشَّرْفَ فوجدته فی الفَنَاعَةَ و طلبتُ الرِّاحَةَ فوجدته فی الزَّهْدِ معانی این سخنها
 معلومست و مشهور نقلست که همسایگان او گفتند ما اورا از دیوانگان شمریدی
 آخر از وی درخواست کردم تا اورا خانه ساختیم بر در سرای خویش
 ۲۰ و يك سال و دو سال بسر آمدی که اورا وجهی نبودی که بدان روزه
 گشادی طعام او آن بودی که گاه گاه استه خرما بر جیدی و شبانگاه
 بفروختی و در وجه قوت صرف کردی و بدان افطار کردی و اگر خرما
 خشك یافتی نگاه داشتی تا روزه بدان گشادی و اگر خرما خشك بیشتر
 یافتی استه خرما بفروختی و بصدقه بدادی و جامه وی خرقه گفته بود
 ۲۵ که از مزبها بر جیدی و باك بشستی و بره دوختی و با آن می ساختی عجا

سه بار تسبیح گفتن سنت است این از آن ی کم کی می خواهم که مثل عبادت
 آسمانیان کم از وی برسیند که خشوع در نماز چیست گفت آنک اگر
 نیزه بر پهلویش زنند در نماز خیرش نبوذ گفتند جونی گفت چگونه باشد
 کسی که بامداد بر خیزد و نداند کی شبانگاه خواهد زیست یا نه گفتند
 کار چگونه است گفت وَ قِلَّةَ زَادٍ وَ طُولَ طَرِيقَاهُ گفت آه از بی زادی
 و درازی راه و گفت اگر تو خدایا تعالی برستش کنی بعباده آسمانها و
 زمینها از تو بیه بدبرد تا باورش نداری گفتند چگونه باورش دارم گفت
 امین نباشی بدنج ترا فرا بدیرفته است و فارغ نه بینی خویش را تا در برستش
 او بجزیی دیگر مشغول نباید بود و گفت هرک سه چیز دوست دارد
 ۱۰ دوزخ بدو از رک گردنش نزدیکتر بود طعام خوش خوردن و لباس نیکو
 پوشیدن و بانوانگران نشستن اویس را گفتند رضی الله عنه که درین نزدیکی
 تو مردی است سی سالست که گوری فرو کرده است و کفتی در آویخته و
 بر سر آن نشسته است وی گرید و نه بشب قرار گیرد و نه بروز اویس
 گفت مرا آنجا برید تا او را به بینم اویس را نزدیک او بردند او را دید
 ۱۵ زرد گشته و نحیف شده و چشم از گریه در مغاک افتاده بدو گفت یا فلان
شغلك الثَّيْبُ عَنِ اللَّهِ ای مرد سی سالست تا گور و کفن ترا از خدای مشغول
 کرده است و بدین هر دو باز ماند و این هر دو بُتِ راه تو آمده است
 آن مرد بنور او آن آفت در خویش بدید حال برو کشف شد نعره بزد
 و در آن گور افتاد و جان بداد اگر گور و کفن حجاب خواهد بود حجاب
 ۲۰ دیگران بنگر که چیست و جندست نقلست که اویس یکبار سه شبانروز هیچ
 نخورده بود روز چهارم بامداد بیرون آمد بر راه يك دینار زر افگند بود
 گفت از آن کسی افتاده باشد روی بگردانید تا گیاه از زمین بر چیند
 و بخورد نگاه کرد گوسفندی می آمد کرده گرم در دهان گرفته بیش وی
 بنهاده گفت مگر از کسی ربوده باشد روی بگردانید گوسفند بسخن آمد
 ۲۵ گفت من بندگان آن کسم که تو بندگان اوئی بستان روزی خدای از بندگان خدای

خداى ببرد محمد رسول الله ببرد ابو بکر خلیفه وی ببرد عمر برادرم ببرد
 و دوستم ببرد و اَعْمَرَاهُ وَا عُمَرَاهُ کَنتُمْ رَحِمَکَ اللهُ عُمَرُ نَه مَرْدَه است
 گفت حق تعالی مرا خبر داد از مرگ وی بس گفتم من و تو از جمله
 مردگانیم و صلوات داد و دعائی سمک بگفتم و گفتم وصیت اینست که
 ۵ کتاب خدای و راه اهل صلاح فرا بیش گیری يك ساعت از یاد مرگ
 غافل نباشی و چون با نزدیک قوم خویش رسی ایشانرا بند ده و نصیحت
 از خلق خدای باز مگیر يك قدم باى از موافقت جماعت کشیده مدار که
 آنگاه بی دین شوی و ندانی و در دوزخ اُفتی و دعائی چند بگفتم و گفتم
 رفتی یا هَرَمِ بن حَبَّان نیز نه تو مرا بینی و نه من ترا و مرا بدعا یاد دار
 ۱۰ کی من نیز ترا یاد دارم و تو ازین جانب برو تا من از آن جانب بروم
 گفتم خواستم تا يك ساعتی با وی بروم نگذاشت و بگذشت و ی گریست
 و مرا بگریستن آورد من از قنأء وی ی نگریستم تا بکوی فرو شد و نیزش
 از آن بس خبر وی نیافتم و گفتم بیشتر سخن که با من گفتم از امیر بن
 بود فاروق و مرتضی رضی الله عنهما و ربیع خشم گوید برفتم تا اُوَیَسَ را
 ۱۵ بینم در نماز بامداد بود چون فارغ شد گفتم صبر کم تا از تسبیح باز بردارد
 درنگی کردم همچنان از جای بر نخاست تا نماز بیشین بگردد و نماز دیگر
 بکرد حاصل سه شبانروز از نماز نبرداخت و هیچ نخورد و هیچ نخفت شب
 چهارم اورا گوش ی داشتم خواب در جشمش آمد در حال با حق بمنجاة
 آمد گفتم خداوند بتو بنده ی گیرم از جشم بسیار خواب و از شکم بسیار خوار
 ۲۰ گفتم مرا این بسنه است اورا تشویش ندادم و باز گردیدم اُوَیَسَ را ی
 آرند که در همه عمر خویش هرگز شب نخفت يك شب گفتم هَذِهِ لَیْلَةُ الْقِیَامِ
 و دیگر شب گفتم هَذِهِ لَیْلَةُ الرَّکُوعِ و دیگر شب گفتم هَذِهِ لَیْلَةُ السُّجُودِ بِك
 شب بقیامی بسر بردی و يك شب بر کوعی و يك شب بسجودی گفتند یا
 اُوَیَسَ چون طاقت ی داری شبی بدین درازی بر يك حال گفتم ما خود
 ۲۵ هنوز یکبار سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى نه گفته باشیم در سجودی که روز آید خود

دوستی وی و از رحمت که مرا بر وی آمد از ضعفی حال وی اویس نیز بگریست گفتم و حیابك الله با هَرَمَ بَنَ حَبَانَ جگونه یا برادر من و ترا که راه نمود بمن گفتم نام من و بذر من چون دانستی و مرا بجه شناختی هرگز نادیده گفتم تَبَانِي الْعَلِيمُ الْحَبِيرُ أَنْكَ هَعِيْزَازِ عِلْمٍ وَخَبِرَ وَی بیرون نیست مرا خبر داد و روح من روح ترا بشناخت که روح مومنان با یکدیگر آشنا باشد اگرچه یکدیگر را ندیده باشند گفتم مرا چیزی روایت کن از رسول علیه السلام گفتم من ویرا در نیافته ام اخبار وی از دیگران شنیده ام و نخواستم که راه حدیث بر خویش گشاده کنم و نخواستم کی محدث و منتهی و مذکر باشم کی مرا خود شُغْل هست که بدین نی بردازم گفتم آیتی بر من خوان تا از تو بشنوم بس دست من بگیرت و گفتم أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ زار بگریست بس گفتم چنین میگوید خدا جل جلاله وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ تا اینجا که إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ بر خواند آنگاه بك بانگ بکرد بنداشتم کی عقل ازو زایل شد بس گفتم ای بسر حَبَانَ چه آورد ترا اینجا گفتم تا با تو انس گیرم و بتو بیاسایم گفتم من هرگز ندانستم کی کسی خدایرا بشناخت و هیچ چیز دیگر انس تواند گرفت و بکسی دیگر بیاسود هَرَمَ گفتم مرا وصیتی کن اویس گفتم مرگدرا زیر بالین دار چون که بختی و بیش چشم دار که بر خیزی و در خردی گناه منگر در بزرگی آن نگر که در وی عاصی ۲۰ شوی که اگر گناه خرد داری خدایرا خرد داشته باشی و اگر بزرگ داری خدایرا بزرگ داشته باشی هَرَمَ گفتم کجا فرمائی که مقام کم گفتم بشام گفتم آنجا معیشت چگونه بود اویس گفتم أَفْ لِهَذِهِ الْقُلُوبِ قَدْ خَالَطَهَا الشُّكُّ وَلَا تَنْعَمُهَا الْمَوْعِظَةُ أَفْ ازین دلها که شك برو غالب شده است بند نه بذبرد گفتم مرا وصیتی دیگر کن گفتم یا بسر حَبَانَ بذرت ببرد ۲۵ آدم و حوا ببرد نوح و ابرهیم خلیل ببرد موسی عمران ببرد داود خلیفه

اگر در دوستی درست بودیت چرا آن روز که دندان مبارک او شکستند بحکم موافقت دندان خود نشکستید که شرط دوستی موافقت است و بس دندان خود بنمود یک دندان در دهان نداشت گنت من اورا بصورت نادیده موافقت او کردم کی موافقت از دین است بس هر دورا رقت جوش آورد بدانستند که منصب موافقت و ادب منصبی دیگرست کی رسول را ندیده بود و از وی بی بایست آموخت بس فاروق گنت یا اویس مرا دعائی بکن گنت در ایمان میل نبود دعا کرده ام و در هر نماز تشهد می گویم اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ اِذَا كُنَّ يَوْمَئِذٍ بِصَلَواتِ بَكْرٍ بِرَبِّكَ خذنا بِحَبْلِ جَدَّتِمْ اِنْ كُنَّا مِنْ اُمَّةٍ مَدَّتِمْ اَوْ اَنْقَضَتْ اَنْفُسَنَا مِنْ اُمَّةٍ اَنْقَضَتْ اَنْفُسَ اَوْلَادِمْ بِرَبِّكَ اَوْ اَنْقَضَتْ اَنْفُسَ اَوْلَادِمْ بِرَبِّكَ اَوْ اَنْقَضَتْ اَنْفُسَ اَوْلَادِمْ بِرَبِّكَ اَوْ اَنْقَضَتْ اَنْفُسَ اَوْلَادِمْ بِرَبِّكَ

۱۰ وصیتی کن گنت یا عمر خدا را شناسی گنت شناسم گنت اگر بجز از خدای هیچ کس دیگر شناسی ترا به گنت زیادت کن گنت یا عمر خدای ترا می داند گنت داند گنت اگر بجز خدای کس دیگر ترا نداند ترا به بس فاروق گنت باش تا چیزی بیاورم برای تو اویس دست در گریبان کرد و دو دم بر آورد گنت من این را از اشترسانی کسب کرده ام اگر ۱۰ تو ضمان می کنی که من چندان بزمی که این بخورم آنگاه دیگر بستانم زمانی بود بس گنت رنج گشتید باز گردید که قیامت نزدیکست آنگاه آنجا مارا دیدار بود که باز گشتی نبود که من اکنون بساختن زاذراه قیامت مشغولم چون اهل قرن از کوفه باز گشتند اویس را حرمتی و جای بدید آمد در میان ایشان سر آن نبی داشت از آنجا بگریخت و بکوفه شد و بعد ازان کسی اورا ندید الا هَرَمِ بْنِ حَيَّانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هَرَمِ گنت چون آن حدیث بشنودم کی درجه شفاعت اویس نا چه حد است آرزوی وی بر من غالب شد بکوفه رفتم و اورا طلب کردم تا ویرا باز یافتم بر کنار فرات وضو می کرد و جامه می شست ویرا بشناختم کی صفت او شنیدم بخدمت سلام کردم و جواب داد و در من نگرست خواستم تا دستش فرا گیرم دست نداد ۲۰ گنت رَحِمَكَ اللَّهُ يَا أُوَيْسُ وَغَفَرَ لَكَ جَكُونَهُ كَمَا كُنْتَ بِرَبِّكَ مِنْ اَفْتَادِمْ

بخشی بیغامرت حواله اینجا کرده است و رسول فاروق و مرتضی است
 الهی همه کار خویش کردند کون کار تو مانده است خطاب آمد کی
 چندینی بتو بخشیدم مرقع در بوش می گفتم نه همرا خواهم باز خطاب آمد
 که چندین هزار دیگر بتو بخشم مرقع ببوش می گفتم نه همه خواهم باز خطاب
 می آمد که چندین هزار هزار دیگر بتو بخشم مرقع ببوش می گفتم همرا
 خواهم همچنان در مناجات می گفتم و می شنود تا صحابه را صبر نبود برفتند
 تا او در چه کارست بدو رسیدند چون اُوئس ایشانرا بدید گفتم آه
 چرا آمدید اگر این آمدن شما نبودی مرقع در نبوشیدمی تا همه امت محمّدا
 بنه خواستی صبر بایست کرد فاروق اورا دید کلیسی اشتری خود فرا
 گرفته و سر و پای برهنه توانگری هزده هزار عالم در تحت آن گلیم دید
 ۱۰ فاروق از خویشتن و از خلافت خود دلش بگرفت گفتم کیست کی این
 خلافت از ما بخرد بگردد اُوئس گفتم کسی که عقل ندارد چه می فروشی
 بینداز تا هرکرا بیاید بر گیرد خرید و فروخت در میان چه کار دارد تا
 صحابه فریاد بر آوردند که چیزی که از صدیق قبول کرده کار چندین
 ۱۵ هزار مسلمان ضایع نتوان گذاشت که یک روز عدل تو بر هزارساله عبادت
 شرف دارد بس اُوئس مرقع در بوشید و گفتم بعدد موی شتر و گاو
 و گوسفند ربیعه و مضر از امت محمّد علیه السلام بخشیدند از برکات این
 مرقع اینجا تواند بود که کسی گمان برد که اُوئس از فاروق در بیش بود
 و نه چنین است اما خاصیت اُوئس تجرید بود فاروق آن همه داشت تجرید
 ۲۰ نیز می خواست جنانک خواهه انبیا علیه السلام در پیرزان می زد که
 محمّدا بدعا یاز دارید بس مرتضا خاموش بنشست فاروق گفتم یا اُوئس
 چرا نیامدی تا مہتررا بدیدی گفتم آنکاه شما دیدیت گفتند بلی گفتم
 مگر جبّه اورا دیدید اگر شما اورا دیدیت بگوئید تا بروی او بیوسته
 بود یا کشاده ای عجب چندان اورا دیدی بوزند اما از هیبت که اورا بود
 ۲۵ نشان باز نتوانستند داد گفتم شما دوست محمّد هستید گفتند هستیم گفتم

بلی قومی را بدو فرستادند فاروق رضی الله عنه خبر اُوَیْس از ایشان پرسید گفتند نبی دانیم گفت صاحب شرع مرا خیر داده است و او کزاف نکویذ مگر شما اورا نبی دانید یکی گفت هُوَ أَحَقُّ شَأْنًا مِنْ أَنْ يُطَالَبَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ گفت او از آن حقیرتر است کی امیر المؤمنین اورا طلب کند دیوانه احمق و از خلق وحشی باشد گفت اورا طلب می کنیم کجاست گفتند در وادی عُرْتَه بجمی الایلی دران وادی اشتر نگاه می دارد تا شبانگاه نانش دهم شوربند است در آبادانها نیاید و با کس صحبت ندارد و آنج مردمان خورند او نخورد غم و شادی نداند چون مردمان بخندند او بگریزد و چون بگیرند او بخندد گفت اورا می طلبیم بس فاروق و مرتضی رضی الله عنهما آنجا شدند اورا دیدند در نماز و حق تعالی ملکی را بدو گاشته نا اشتران اورا نگاه می داشت چون بانگ حرکت آدمی بیافت نماز کوتاه کرد چون سلام باز داد فاروق بر خاست و سلام کرد او جواب داد فاروق گفت مَا أَسْمُكَ جیست نام تو قال عَبْدُ اللَّهِ كُنْتُ بَدَأُ خَذِي قَالَ عُمَرُ كُنَّا عَبِيدُ اللَّهِ كُنْتُ هَمَّ بَدِئِ الْخَذَائِمِ تَرَا خَاصَّ نَامِرٍ جِيسْت ۱۰ گفت اُوَیْس قال اَرِنِي يَدَكَ الْيُمْنِي كُنْتُ بِنَايِ دَسْتِ رَاسْتِ بِنَمُوذِ اَنْ سَبِيذِي كِه رَسُوْلِ عَلِيْهِ السَّلَامِ نِشَانِ كَرْدِه بُوذِ بَدِيذِ فَفَقَبَلَّ يَدَهُ بُوْسَه دَاذِ اُورَا كُنْتُ كِه رَسُوْلِ عَلِيْهِ السَّلَامِ تَرَا سَلَامِ رَسَانِيذِ اَسْتِ كُنْتِه اَسْتِ كِي اَمْتَانِ مَرَا دَعَا كِنِ قَالَتْ اَنْتِ اَوْلَىٰ بِالْذُّعَاءِ لِجَمِيْعِ الْمُؤْمِنِيْنَ كُنْتُ تُو اَوْلِيْتَرِي بَدَعَا كُنْتِنِ مُسْلِمَانَانِ كِه بَرِ رُوِي زَمِيْنِ اَزِ تُو عَزِيْزْتَرِ كِسِي نِيْسْتِ فَاْرُوْقِ كُنْتُ ۲۰ مِنْ خُوذِ اَيْنِ كَارِي كِنْمِ تُو وَصِيْتِ رَسُوْلِ عَلِيْهِ السَّلَامِ بِجَايِ اُوْرِ كُنْتُ يَا عُمَرُ لَعَلَّهُ غَيْرِي بِنَكْرٍ نِيَايْذِ كِه اَنْ دِيْكَرِي بُوذِ كُنْتُ بِيْغَمْبِرِ تَرَا نِشَانِ كَرْدِه اَسْتِ بَسِ اُوَیْسِ كُنْتُ مَرَقَّعٍ بِيْغَمْبِرِ بِنِ دِهِيْذِ تَا دَعَا كِنْمِ اِيْشَانِ مَرَقَّعٍ بَدُو دَاذَنْدِ بَسِ كُنْتِنْدِ بِيْوَشِ وَ دَعَا كِنِ كُنْتُ صَبْرَ كِنِيْذِ تَا حَاجْتِ بِخُوْاْءِمْ دَرِ نَبُوْشِيْذِ اَزِ بَرِ اِيْشَانِ دُوْرِ دُوْرِ بَرَفْتِ وَ اَنْ مَرَقَّعٍ فَرُو كَرْدِ وَ رُوِي ۲۰ بَرِ خَالِكِ نِهَاذِ وَ يِ كُنْتُ اَلْهٰی اَيْنِ مَرَقَّعٍ دَرِ نَبُوْشِمْ تَا هَمِّهِ اَمْتِ مَحْمَدِ رَا بِنِ

کسی مر کسی را طلب کند خطاب آید که کرا طلب می کنی گویند اُوَیْس را
 آواز آید که رنج میر که چنانک در دار دنیا ویرا ندیدی اینجا نیز هم نه
 بینی گویند اَلْهٰی کجاست فرمان رسد که فی مَقْعَدِ صِدْقٍ گویند مرا نه بیند
 فرمان رسد که کسی مارا می بیند ترا جرا بیند باز خواجه انبیا گنت
 ۱۰ علیهم السلام کی در اَمّت من مردی است که بعدد موی گوسفندان ربیع و
 مضر اورا در قیامت شفاعت خواهد بود و چنین گویند که در عرب هیچ
 قبیله را چندان گوسفند نبود که این دو قبیله را صحابه گفتند این که باشد
 گفت عَبْدٌ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ بَدَأَ از بندگان خدای گفتند ما همه بندگایم نامش
 چیست گنت اُوَیْس گفتند او کجا بود گنت بقرن گفتند او ترا دیده است
 ۱۰ گنت بدیده ظاهر ندیده است گفتند عجب چنین عاشق تو و او بخدمت تو
 نشناخته است گنت از دو سبب یکی از غلبه حال دوم از تعظیم شریعت
 من که پیر ماذری دارد عاجزه است ایمان آورده بچشم بجلل و بدست و
 پای سست شده بروز اُوَیْس اشروانی کند و مزد آن بر نفقات خود و
 ماذر خود خرج کند گفتند ما اورا ببینیم صدیق را گنت تو اورا در عهد
 ۱۰ خود نه بینی اَمّا فاروق و مرتضی را گنت رضی الله عنهم که شما اورا ببینید
 و وی مردی شعرانی است و بر بهلوی جب وی و بر کف دست وی
 چندانک یک درم سفیداست و آن نه سفیدی برص است چون اورا در
 یابید از من سلامش رسانید و بگویند تا اَمّت مرا دعا گویند باز خواجه
 انبیا گنت علیهم السلام أَحَبُّ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ الْأَنْبِيَاءُ الْأَخْفِيَاءُ بعضی گفتند
 ۲۰ یا رسول الله ما این در خویشتن نی یایم سید علیهم السلام گنت شتروانی
 است بین اورا اُوَیْس گویند قدم بر قدم او نهید نقلست که چون خواجه
 انبیا را علیهم السلام وفاته نزدیک رسید گفتند یا رسول الله مرفّع تو بکه
 دهم گنت باوِیْس قرنی چون فاروق و مرتضی از بعد وفاته مصطفی علیه
 السلام بکوفه آمدند فاروق در میان خطبه گنت یا أَهْلَ نَجْدٍ قَوْمِ اِی
 ۲۰ اهل نجد بر خیزید بر خاستند گنت از قرن کسی در میان شما هست گفتند

ترا ضایع گذارد بجم فاسق که ترا بیک نغمه بنروشد و بکمتر از یک نغمه
گفتند آن چیست کمتر از یک نغمه کنت طبع دران و کنت حق تعالی را
در دنیا بهشت است و دوزخ است بهشت عاقبت است و دوزخ بلاست
عاقبت آنست که کار خود با خدای گذری و دوزخ آنست که کار خدای
با نفس خویش گذری و کنت مَنْ لَمْ یُکُنْ لَهُ سَبْرٌ فَهُوَ مُضَرٌّ اَکْرَ صَحْتِ اَعْدَا
مُضَرٌّ بُوذِی اَوْلِیَارَا بَاسِیَه ضَرَرِی رَسِیْدِی اَز فِرْعَوْنَ و اَکْرَ صَحْتِ اَوْلِیَا
نَافِعِ بُوذِی اَعْدَارَا مَنَعَتِی رَسِیْدِی زَن نُوْحٍ و لُوَطَارَا وَلَکِن بَیْشِ اَز فِیضِی
و بَسَطِی نَبُوذِی و سَخِنِ اُو بَسِیَارِ اَسْت نَاسِیْسِ رَا جِنْد کَلْبَه کَتَبِیْمُ و خَتْم
کَرْدِیْمُ

ذکر اُوَیْسُ التَّرْتِی رَضِی اللهُ عَنْهُ

آن قبله تابعین آن قدمه اربعین آن آفتاب بهمان آن هم نفس رحمان
آن سهیل یعنی اُوَیْسُ التَّرْتِی رَضِی اللهُ عَنْهُ قَالَ النَّبِیُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ
سَلَّمَ اُوَیْسُ التَّرْتِی خَیْرُ التَّابِعِیْنَ بِاِحْسَانٍ وَ عَطْفٍ سَتَابِشِ کَسِی کَمِ
سَتَابِئِکَ اَوْ رَحْمَةً لِاَلْعَالَمِیْنَ بُوذِی وَ نَفْسِ اَوْ نَفْسِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ بُوذِی بَرِیَانِ
۱۵ مَن کَجَا رَاسْتِ اَیْذِ گَاهِ گَاهِ خَوَاجَهْ اَنْبِیَا عَلَیْهِمُ السَّلَامُ رَوِی سَوِی بَیْنِ
کَرْدِی وَ گَنْتِی اِیْنِی لِاَجْدُ نَفْسِ الرَّحْمَنِ مِنْ قَبْلِ الْیَمَنِ یعنی نسبه رحمت
از جانب من می یابم و باز خواجه انبیا گفت علیهم السلام که فردی
قیامت حق تعالی هفتاد هزار فرشته را بیافریند در صورت اُوَیْسِ نَا
اُوَیْسِ رَا در میان ایشان بعرضات بر آورند و بهشت رود تا هیچ فریفته
۲۰ اَلَا مَا شَاءَ اللهُ وَاقِفِ نَگَرْدِزِ که در آن میان اُوَیْسِ کَدَمَسْتِ که چون
در سرای دنیا حق را در زیر قبه تباری عبادت می کرد و خویش را
از خلق دور می داشت تا در آخرت نیز از چشم اغیار محفوظ ماند که
اَوْلِیَائِی تَحْتَ قِیَابِی لَا یَعْرِفُهُمْ غَیْرِی وَ در اخبار غریب آمده است که فردا
۲۴ خواجه انبیا علیهم السلام در بهشت از حجره خود بیرون آید چندانک

چیزست یا در چیزست و یا از چیزست و کافر بود و کت هر آن معصیت
 بند را بحق بزدیک کردند که اول آن نرس بود و آخر آن عذر و کت
 هر آن صاعقت که اول آن امن بود و آخر آن عجب آن طاعت بند را از
 خدی دور گرداند زیرا که ازین معنی بند را بحق بزدیک گردانند مطیع با
 : عجب عاصی است و عاصی با عذر مطیع از وی برسیزند که درویش صابر
 فاضلتر یا توانگر شکرگت درویش صابر که توانگر را دل بکسبه بود و
 درویش را . خدی و کت عبادت جز توبه راست نیاید که حق تعالی توبه
 مندمه کرد ایله ر عبادت که قال الله تعالی الذَّالِمُونَ الْعَائِدُونَ و کت ذکر
 توبه در وقت ذکر خدی عاقل مانند است از ذکر و خذیرا یاد کردن
 بختینت آن بود که فراموش کند در جنب خدی جمله شیار بجهت آنک
 خدی اورا عوض بود از جمله اشیا و کت در معنی این آیت بَخْتَصُّ
بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ خص کردنم برحمت خویش هر که را خواهم واسطه و عِل
 و اسباب از میان برداشته است تا بدانند که عطاء محض است و کت
 مومن آنست کی ایستاده است با نفس خویش و عارف آنست که ایستاده
 : است با خذوند خویش و کت هر که مجاهد کند بنس برای نفس بکرامات
 برسد و هر که مجاهد کند با نفس برای خذوند برسد بخذوند و کت امام
 از اوصاف منمولانست و استدلال ساختن که بی امام بود از علامت
 را مدگانست و کت مکر خدی در بده نهان تر است از رفتن مورچه در
 سنگ سیاه نشب نازیک و کت عشق جنون الهیست نه مذموم است و
 : محبود و کت سیر معاینه آنکه هر مسلم شد که رقم دیوانگی بر من
 کشیدند و کت از نیکی مرد است که خصم او خردمندست و کت از
 صحت حج کس حذر کنید یکی از دروغ کوی که همیشه با وی در غرور
 باشی دوم احق که آن وقت که سوز تو خواهد زبان تو بود و نداند
 سوم بجیل که بهترین وقتی از تو بگذرد چهارم بذدل که در وقت حاجت

جند بود گفت هزار دینار اورا بجانہ برد و هزار دینار بوی داد بعد ازان آن مرد زر خود باز یافت زر صادق باز برد و گنت غلط کرده بودم صادق گنت ما هرجه دادیم باز نگیرم بعد ازان مرد از یکی برسید که او کیست گفتند جعفر صادق آن مرد خجل شد و برفت نفلست که صادق روزی ۵ تنها در راهی می رفت الله الله می گنت سوخته بر عقب او می رفت و بر موافقت او الله الله می گنت صادق گنت الله جبّه ندارم الله جامه ندارم در حال دستی جامه زیبا حاضر شد جعفر در پوشیدن آن سوخته بیش رفت و گنت ای خواجه در الله گنتن با تو شریک بودم آن کهنه خود بن ده صادق را خوش آمد و آن کهنه بوی داد نفلست که یکی بیش صادق آمد ۱۰ و گنت خدایا بن نمای گنت آخر نشینک که موسی را گنتند آن ترانی گنت آری اما این ملت محمد است که یکی فریاد می کند رَأَى قَلْبِي رَبِّي دیگری نعره می زند که لَمْ أَعْبُدْ رَبًّا لَمْ أَرَهُ صادق گنت اورا ببندید و در دجله اندازید اورا بیستند و در دجله انداختند آب اورا فرو برد باز بر انداخت گنت یا اَبْنَ رَسُولِ اللَّهِ الْغِيَاثُ الْغِيَاثُ صادق گنت ای آب ۱۵ فرو برش فرو برد باز بر آورد گنت یا اَبْنَ رَسُولِ اللَّهِ الْغِيَاثُ الْغِيَاثُ گنت فرو بر همچنین جند کُرت آب را می گنت که فرو بر فرو می برد چون بر می آورد می گنت یا اَبْنَ رَسُولِ اللَّهِ الْغِيَاثُ الْغِيَاثُ چون از همه نومید شد و وجودش همه غرق شد و امید از خلاقی منقطع کرد این نوبت که آب اورا بر آورد گنت اَللّٰهُ الْغِيَاثُ الْغِيَاثُ صادق گنت اورا ۲۰ بر آریذ بر آوردند و ساعتی بگذاشتند تا باز قرار آمد بس گنت حقرا دیدی گنت تا دست در غیری می زدم در حجاب می بودم چون بکلی بناه بذو بردم و مضطرّ شدم روزنه در درون دلم گشاده شد آنجا فرو نگرستم آنج می جستم بدیدم و تا اضطرار نبود آن نبود که اَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَاهُ صَادِقُ گنت تا صادق می گنتی کاذب بودی اکنون آن روزنه را ۲۵ نگاه دار که جهان خدای بدانجا فروست و گنت هرکی گوید خدای بر

جدش رسول است و مادرش بتولست او بدین حیثی است داوود کی باشد کی معامله خود مُعِيب شود نقلست کی با موالی خود روزی نشسته بود ایشانرا گنت بیائید نا بیعت کنیم و عهد بدیم کی هرک از میان ما در قیامت رستگاری یابد همرا شفاعت کند ایشان گنند یا ابن رسول الله ترا بشفاعت ما چه حاجت که جدّ تو شنیع جمله خلائق است صادق گنت من بدین افعال خود شرم دارم کی قیامت در روی جدّ خود نگرم نقلست کی جعفر صادق مدتی خلوت گرفت و بیرون نیامد سُنَّیان ثَوْری بدر خانه وی آمد و گنت مردمان از فواید انناس تو معروم اند چرا عزلت گرفته صادق جواب داد کی اکنون چنین روی دارد فَسَدَ الزَّمان و نَغِیرَ الْاِخْوان

۱۰ و این دو بیت بخواند

ذَهَبَ الْوَفَاءَ ذَهَابَ أَمْسِ الدَّاهِبِ ، وَالنَّاسُ بَيْنَ مَخَالِبِ و مَارِبِ
يُنْشُونَ بَيْتَهُمُ الْهُدَى وَالْوَفَاءَ و قُلُوبُهُمْ مَحْشُورَةٌ بِعَفَارِبِ

نقلست کی صادق را دیدند کی خزی گرانما به بوشیکه بود گنند یا ابن رسول الله لیس هذا من زی اهل بَيْتِكَ دست آنکس بگرفت و در آستین کشید ۱۵ بلاسی بوشیکه بود که دست را خلیفه ی کرد گنت هذا للحقّ و هذا للخلق نقلست کی صادق را گنند همه هنرها داری زهد و کرم باطن و قُرَّةُ الْعَيْنِ خاندانی و لکن س متکبری گنت من متکبر نیم لیکن کبر کبرایی است که من جون از سر کبر خود بر خاستم کبرای او بیامد و بجای کبر من بنشست بکبر خود کبرایی نشاید کرد اما بکبرای او کبر شاید کرد نقلست کی صادق از ابو حنیفه برسید کی عاقل کیست گنت آنک تمییز کند میان خیر و شرّ صادق گنت بهام نیز تمییز توانند کرد میان آنک او را بزنند و آنک او را علف دهند ابو حنیفه گنت نزدیک تو عاقل کیست گنت آنک تمییز کند میان دو خیر و دو شرّ تا از دو خیر خیر اَحْبَبْرین اختیار کند و از دو شرّ خیر الشَّرِّین بر گزیند نقلست کی همیانی زر از یکی برده بودند آنکس در صادق آو بخت که تو بردی و او را نشناخت صادق گنت

از بیوستگان بیغامبر صلی الله علیه که کذام فاضلتر گنت از بیران صدیقی و فاروق و از جوانان عثمان و علی و از زنان عایشه و از دختران فاطمه رضی الله عنهم اجمعین نقلست که منصور خلیفه شی وزیررا گنت کی برو و صادق را بیار تا بکشیم وزیر گنت او در گوشه نشسته است و عزلت گرفته و بعبادت مشغول شده و دست از ملک کوتاه کرده و امیر المومنین را از وی رنجی نه از کشتن وی چه فایده بود هر چند گنت سوزی نداشت وزیر برفت بطلب صادق منصور غلامانرا گنت چون صادق در آید و من کلاه از سر بردارم شما او را بکشید وزیر صادق را در آورد منصور در حال برجست و بیش صادق باز دوید و در صدرش بنشانید بدو زانو ۱۰ بیش او بنشست غلامانرا عجب آمد بس منصور گنت چه حاجت داری صادق گنت آنک مرا بیش خود نخوانی و بطاعت خدای بگذاری بس دستوری داد و باعزازی تمام روانه کرد در حال لرزه بر منصور افتاد و دواج بر سر در کشید و بیهوش شد گویند سه نماز از وی فوت شد چون باز هوش آمد وزیر برسید کی آن چه حال بود گنت چون صادق از در ۱۵ در آمد زادهائی دیدم کی با وی بود کی لی بزیر صُنه نهاد و لی بزیر صُنه و مرا گنت بزبان حال اگر تو او را بیازاری ترا با این صُنه فرو برم و من از بیم آن ازدها ندانستم کی چه می گویم از وی عذر خواستم و چنین بیهوش شدم نقلست کی یکبار داود طائی بیش صادق آمد و گنت ای بسر رسول خدای مرا بندی ده کی دلم سیاه شده است گنت یا با سلیمان تو زاهد زمانه ۲۰ ترا به بند من چه حاجتست گنت ای فرزند بیغمبر شمارا بر همه خلائق فضلست و بند دادن همه بر تو واجب است گنت یا با سلیمان من از آن می ترسم کی بقیامت جد من دست در من زند کی جرا حق متابعت من نگراردی این کار بنسبت صحیح و بنسبت قوی نیست این کار بمعاملت شایسته حضرت حق بود داوود بگریست و گنت بار خدایا آنک معجون ۲۵ طینت او از آب نوتست و ترکیب طبیعت او از اصل برهان و حجت

بعد از ایشان و زده است و چون از اهل بیت بود و سخن طریقت او بیشتر گفته است و روایت از وی بیشتر آمده است کلمه چند از آن او بیاوریم که ایشان همه یکی اند چون ذکر او کرده شود از آن همه بود نه بیسی که قوی که مذهب او دارند مذهب دوازده امام دارند یعنی یکی دوازده است و دوازده یکی اگر تنها صفت او گویم بزبان و عبارت من راست نیاید که در جمله علوم و اشارات و عبارات بی تکلف بکمال بود و قدوة جمله مشایخ بود و اعتماد همه بر وی بود و مقتداء مطلق بود هم الهیانا شیخ بود و هم محمدیانرا امام و هم اهل ذوق را پیشرو و هم اهل عشق را پیشوا هم عبّادرا مندم هم زهادرا مکرم هم صاحب تصنیف حقایق هم در لطایف تفسیر و اسرار تنزیل بی نظیر بود و از باقر رضی الله عنه بسیار سخن نقل کرده است و عجب دارم از آن قوم کی ایشان خیال بندند کی اهل سنت و جماعت را با اهل بیت چیزی در راه است کی اهل سنت و جماعت اهل بیت را باید گنفت بحقیقت و من آن نمی دانم کی کسی در خیال باطل ماند است آن می دانم کی هر که بمحمد ایمان دارد و فرزندانش ندارد بمحمد ایمان ندارد تا بجدی که شافعی در دوستی اهل بیت تا بجدی بوده است که برفضش نسبت کردند و محبوس کردند و او دران معنی شعری گفته است و يك بيت اينست

لَوْ كَانَ رَفُضًا حُبُّ آلِ مُحَمَّدٍ . فَلْيَشْهَدِ الثَّقَلَانِ أَنِّي رَافِضٌ

که فرموده است یعنی اگر دوستی آل محمد رفض است گو جمله حنّ و انس گواهی دهید برفض من و اگر آل و اصحاب رسول دانستن از اصول ایمان نیست بسی فضولی که بکار نمی آید می دانی اگر این نیز بدانی زبان ندارد بل که انصاف آنست که چون پادشاه دنیا و آخرت محمد را می دانی و زرا را و بجای خود می باید شناخت و صحابه را بجای خود و فرزندان او را بجای خود می باید شناخت تا سنی باک باشی و با هیچ کس از بیوستگان پادشاهت کار نبود چنانک از ابو حنیفه رضی الله عنه برسیدند

ذکر	ذکر	ذکر
ابرهیم رئی	ابن عطاء	ابو محمد رومی
ذکر	ذکر	ذکر
سنون محب	ابو یعقوب بهرجوری	یوسف اسباط
ذکر	ذکر	ذکر
ابو الحسین بوشنجی	محمد بن فضل	ابو محمد مرتعش
ذکر	ذکر	ذکر
عبد الله روعدی	ابو الخیر اقطاع	محمد علی حکیم ترمذی
ذکر	ذکر	ذکر
علی سهل اصفهانی	عبد الله منازل	ابو بکر وراق
ذکر	ذکر	ذکر
احمد مسروق	ابو حمزه خراسانی	خیر نساج
ذکر	ذکر	ذکر
ابو بکر کثانی	ابو علی جرجانی	عبد الله احمد مغربی
ذکر	ذکر	ذکر
حسین منصور حلاج	ابو محمد جریری	عبد الله محمد خفیف

قدس الله ارواحهم بعد از آن آغاز کنیم بتوفیق الله تعالی از منامات امام جعفر صادق رضی الله عنه

ذکر ابن محمد جعفر الصادق علیه السلام

آن سلطان ملت مصطفوی آن برهان حجت نبوی آن عامل صدیق آن عالم تحقیق آن میوه دل اولیا آن جگر گوشه انبیا آن ناقد علی آن وارث نبی آن عارف عاشق جعفر الصادق رضی الله عنه گفته بودیم که اگر ذکر انبیا و صحابه و اهل بیت کنیم کتابی جزاگانه باید ساخت این کتاب شرح اولیاست ۲۴ که بعد از ایشان بوده اند اما بسبب تبرک بصادق ابتدا کنیم که او نیز

ذکر	ذکر	ذکر
عبد الله مبارك	بايزيد بسطامی	ذو النون مصری
ذکر	ذکر	ذکر
ابو حنیفه کوفی	شفیق بلخی	سنیان ثوری
ذکر	ذکر	ذکر
داود طائی	احمد بن حنبل	محمد بن ادريس الشافعی
ذکر	ذکر	ذکر
محمد سماک	سليمان دارائی	حارث محاسبی
ذکر	ذکر	ذکر
حاتم اصم	احمد حرب	محمد اسلم
ذکر	ذکر	ذکر
سری سنطی	معروف کرخی	سهل بن عبد الله تستری
ذکر	ذکر	ذکر
احمد خسرویه	احمد حواری	فتح موصلی
ذکر	ذکر	ذکر
شاد شجاع کرمانی	یحیی معاذ رازی	ابو تراب نخشبی
ذکر	ذکر	ذکر
حمدون قصار	ابو حنص حداد	یوسف بن الحسين
ذکر	ذکر	ذکر
عبد الله بن خبیق	احمد عاصم الانطاکی	منصور عمار
ذکر	ذکر	ذکر
بو سعید خزاز	عمرو عثمان مکی	جنید بغدادی
ذکر	ذکر	ذکر
عبد الله بن الجلا	ابو عثمان حیری	ابو الحسين نوری

باشد دیگر باعث آن بود که تا فردا نظر شفاعتی در کار این عاجز کنند و مرا چون سگ اصحاب کهنف اگر همه باستخوانی بود نومیذ نکردانند نقلست که جمال موصلی رحمه الله علیه عمری خون خورد و جان کند و مال و جاه بذل کرد تا در محاذات جوار روضه خواجه انبیا علیه السلام بك گورجای یافت آنگاه وصیت کرد که بر سر خاکم نویسند وَكَلِمُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ سگی قدمی چند بر اثر دوستان تو زد اورا در کار ایشان کردی من نیز دعوی دوستی دوستان تو ی کنم خذاوندا اگرچه من این سخن را از هیچ کسی هیچکسی نیم اما محبت ایشانم بحق جان باك انبیا و اولیا و علما که من غریب عاجزرا ازین قوم محبوب مکردان و ازان نظر خاص ۱۰ که با ایشان میرسد محروم مکن و این کتابرا سبب درجه قرب مکردان نه سبب درکه بعد اِنَّكَ وَلِيُّ الْاِجَابَةِ اکنون اسامی این بزرگان که درین کتابند یاد کنیم بعد ازان شرح مقامات و کرامات و حالات ایشان آغاز نمیم بعون الله تعالی

فهرست کتاب

و ذکر اولیاء الله قدس الله ارواحهم

۱۰

ذکر	ذکر	ذکر
حسن بصری	اویس قرنی	امام جعفر صادق
ذکر	ذکر	ذکر
حبیب عجبی	محمد واسع	مالک دینار
ذکر	ذکر	ذکر
رابعه العدویه	عُتْبَه بن الغلام	ابو حازم مکی
ذکر	ذکر	ذکر
بشر حافی	ابرهیم ادم	فُضَیْل عیاض

۲۰

۲۲

این عهدیست که این شیوه سخن بکلی روی در نقاب آورده است و مدعیان بلباس اهل معاذی بیرون آمده و اهل دل چون کبریت احمر عزیز شده کما قال الجُنیدُ للشَّیخی رحمة الله علیهما اذا وجدت من یوافقک علی کلمة مما نقول فتمسک به جُنید شیلی را گفت اگر در همه عالم کسی یابی که در یک کلمه ازین که تویی کوئی موافق تو بود دامنش گیر دیگر باعث آن بود که چون بی بینم کی روزگاری بدید آمده است که الاخیر شر و اشرار الناس اختیار الناس را فراموش کرده اند تذکره ساختم اولیایا و این کتاب را تذکره اولیایا نام نهادم تا اهل خسران روزگار اهل دولت را فراموش نکنند و گوشه نشینان و خلوت گرفتگانرا طلب کنند و با ایشان رغبت نمایند تا در نسیم دولت ایشان به سعادت ابدی بیوسته گردند دیگر باعث آن بود که چون این سخنی بود کی بهترین سخنها بود از چند وجه یکی آنک دنیا را بر دل مرد سرد کند و دوم آنک آخرت را با یاد مرد دهد سوم آنک دوستی حق در دل مرد بدید آید چهارم آنک مرد چون این نوع سخن را شنود زاد راه بی پایان ساختن گیرد جمع کردن جنین سخنها از جمله واجبات بود و ۱۰ توان گفتن که در آفرینش به ازین کتاب نیست از آنک سخن ایشان شرح قران و اخبار است که بهترین جمله سخنهاست و توار گفتن که این کتابی است که مختانرا مرد کند و مردانرا شیرمرد کند و شیرمردانرا فرد کند و فردانرا عین درد کند که هر که این کتاب را چنانکه شرطست بر خواند آگاه گردد که آن چه درد بوده است در جانها ایشان که این جنین ۲۰ کارها و این جنین شیوه سخنها از دل ایشان بصحرا آمدست و من بکروز بیش امام مجد الدین خوارزمی در آمدم اورا دیدم که میگفت گفتم خیرست گفت زهی سپاه سالاران که درین امت بوده اند بمثابة انبیا علیهم السلام که علماء امتی کاتبیاء بنی اسرائیل بس گفت از آن میگرم که دوش گفته بودم که خداوند کار تو بعلمت نیست مرا ازین قوم با از نظارکیان ۲۵ این قوم کردان که قسی دیگر را طاقت ندارم میگرم که بود که مستجاب شد

باعث آن بود که چون قرآن و اخبار را لغت و نحو و تفسیر می بایست و بیشتر خلق از معانی آن بهره نمی توانست گرفت این سخنان که شرح آنست و خاص و عام را در وی نصیب است اگرچه بیشتر بتازی بود با زبان باری آوردم تا همرا شامل بود دیگر باعث آن بود که چون ظاهرها^۵ می بینم کی اگر يك سخن برخلاف تو می گویند بخون آنکس سعی می کنی و ساها بدان يك سخن کینه می گیری چون سخن باطل را در نفس تو چندین اثرست سخن حق را در دل تو هم اثر تواند بود هزار جندان اگرچه تو از آن خبر نیابی چنانکه از امام عبد الرحمن اسکاف برسیدند که کسی قرآن میخواند و نمی داند که چی می خواند آنرا هیچ اثری بود گفتم کسی^{۱۰} داروی خورد و نمی داند که چی می خورد اثری کند قرآن اثر نکند بل که بسی اثر بکند فکیف اگر خود داند که چه می خواند اثر آن بسیار بود دیگر باعث آن بود که دلی داشتم که جز این سخن نمی توانستم گفت و شنیدم مگر بکره و ضرورت و ما لا بُدَّ لاجرم از سخن ایشان وظیفه ساختن اهل روزگار را تا بود که بدین مایه هم کاسه یابم چنانکه شیخ ابو علی^{۱۵} سیاه گویند کی مرا دو آرزوست یکی آنکه تا سخنی از سخنها او می شنوم دیگر آنکه تا کسی از کسان او می بینم بس گفتم من مردی امی ام نه چیزی توانم نوشت و نه چیزی توانم خواند یا کسی بایدم که سخن او گویند تا من می شنوم یا من می گویم و او می شنود اگر در بهشت گفت و گوی او نخواهد بود بو علی از بهشت بیزارست دیگر باعث آن بود که امام ابو یوسف^{۲۰} همدانی رحمه الله علیه را برسیدند که چون این روزگار بگذرد و این طایفه روی در نقاب تواری آرند چکنیم تا سلامت بمانیم گفتم هر روز هشت ورق از سخن ایشان می خوانید بس وردی ساختن اهل غفلت را فرض عین دیدم دیگر باعث آن بود که بی سبی از کودکی با دوستی این طایفه در دلم موج می زد و همه وقت منرح دل من سخن ایشان بود بایند^{۲۵} آنکه المرء مع من احب بقدر وسع خویش سخن ایشانرا جلوه کردم که

خوش گشت ترا در کار خوش آمد او کردم و کرنه آن بودی دبدی که با توجه کردی دیگر باعث آن بود که شیخ ابو علی دقاق را گفتند که در سخن مردان شنیدن هیچ فایده هست چون بدان کار نمی توانیم کرد گفت بلی در وی دو فایده هست یکی آنکه اگر مرد طالب بود قوی همت گردد و طبعش زیاده کند دوم آنکه اگر کسی در خود دماغی دارد آن دماغ را فرو شکند و دعوی از سر او بیرون کند و نیک او بد نماید و اگر کور نیست خود مشاهده کند کما قال الشيخ المنهون رحمة الله عليه لا تزين الخلق بميزانك وزن نفسك بميزان الموقنين لتعلم فضلهم و افلاسك گشت خلق را بترازوی خود وزن مکن اما بترازوی مردان خود را بسنج تا بدانی فضل ایشان و افلاس خود دیگر باعث آن بود که جنید را گفتند مرید را چه فایده بود درین حکایات و روایات گشت سخن ایشان لشکر است از لشکرهائ خداوندی تعالی که بدان مرید را اگر دل شکسته بود قوی گردد و از آن لشکر مدد یابد و محبت ابن سخن آنست که حتی تعالی مینرmaid و کلاً نفض علیک من انبأ الرسل ما نقيت به فؤادك ما ای محمد قصه گذشتگان با تو می گوئیم تا دل تو بدان آرام گیرد و قوی گردد دیگر باعث آن بود که خواجه انبیا صلوات الله علیه می فرماید عند ذکر الصالحین تنزل الرحمة اگر کسی مایه نهد که بر آن مایه رحمت بارز تواند بود که او را از آن مایه بی فایده باز نگردانند دیگر باعث آن بود تا بود که از ارواح مقدسه ایشان مددی بدین شوربند روزگار رسد و بیش از اجل او را در سابه دولتی فرو آورد دیگر باعث آن بود که چون بعد از قرآن و احادیث بهترین سخنها سخن ایشان دیدم و جمله سخن ایشان شرح احادیث و قرآن دیدم خود را بدین شغل در افکندم تا اگر از ایشان نیستم باری خود را بایشان تشبه کرده باشم کی من تشبه بقوم فهو منهم چنانکه جنید رحمة الله علیه گشت کی مدعیانرا نیکو دارید کی ایشان محقق نمایند و بای ایشان را بوسه دهید که اگر همتی بلند نداشتندی بچیزی دیگر دعوی کردندی دیگر

ذکر سبب شرح کلمات نادادن، ذکر چند باعث در جمع کردن کتاب . ۴

الله صلی الله علیه و سلم فقال أوتيت جوامع الکلم و اختصر فی الکلام
اختصاراً و اسانید بیفکندم و سخن بود که در یک کتاب نقل از شیخی بود
و در کتابی دیگر از شیخی دیگر بخلاف آن و اضافات حکایات و حالات
مختلف نیز هم بود آن قدر احتیاط که توانستم بجای آوردم دیگر سبب شرح
نادادن آن بود که خود را در میان سخن ایشان آوردن ادب ندیدم و ذوق
نیافتم و سخن خود را در میان چنین سخنان خوش ندیدم مگر جائی اندک
اشارت کرده آمد برای دفع خیال نامحرمان و نااهلان دیگر سبب آن بود
که هر کرا در سخن ایشان بشرحی حاجت خواهند افتاد اولتر کی بسخن
ایشان نگرذ و باز شرح دهد دیگر سبب آن بود کی اولیا مختلف اند بعضی
۱۰ اهل معرفت اند و بعضی اهل معاملات اند و بعضی اهل محبت اند و بعضی
اهل توحید اند و بعضی همه اند و بعضی بصفتی اند و بعضی دون صفتی
و بعضی بی صفت اند اگر یک بکرا شرح ی دادم کتاب از شرط اختصار
بیرون ی شد و اگر ذکر انبیا و صحابه و اهل بیت ی کردم یک کتاب
دیگر ی بایست جزاگانه و شرح قومی چگونه در زبان من گنجد که ایشان
۱۵ خود مذکور خدای و رسول اند و محمود قران و اخبار اند و آن عالم
عالی دیگر است و جهانی دیگر انبیا و صحابه و اهل بیت سه قوم اند این
شاء الله در ذکر ایشان کتابی جمع کرده آید ما را تا از آن سه قوم مثالی
از عطار یادگار ماند و مرا در جمع کردن این حدیث چند چیز باعث
بود یکی رغبت برادران دین که التماس ی کردند دیگر باعث آن بود تا
۲۰ از من یادگاری ماند تا هر که بر خواند از آنجا گشایش یابد مرا بدعاء
خیر یاد دارد و بود کی بسبب گشایش او مرا در خاک گشایش دهند
چنانک بچی عمّار کی امام هری بود و استاذ شیخ عبد الله انصاری بود
چون وفات کرد او را بخواب دیدند برسیدند که خدای با تو جی کرد
گفت خطاب فرمود که بچی با تو کارها داشتم سخت لیکن روزی در مجلسی
۲۵ ما را ی ستودی دوستی از دوستان ما آن جایگه بگذشت آن بشنید و قش

الی نعیم الدارین من شواهد الغیب المکون بما لا یُبصره لواحظ العیون ولا
 یستشرف له طوابع العنول و نواجم الظنون و باغ قلوبهم بما کاشفها به من
 نہایات المطالب و غایات الہیم و اقتنع عن اسرارهم مما طالعها به من افاصی
 المناصد و غایات الغمم و استصفی ارواحهم بما یستملکھ من انوار الجلايا
 القدسیة عن شوائب الانوار و کدورات الظلم صلی اللہ علیہ و علی آلہ و اصحابہ
 ما ذر شارق اُطف من مشرق فضل و ما وقب غاسق بُعد من اُفق طرد ما
 ابلی بالبعْد العاشق و ما اومض بارق ہدایة من سحاب عنایة و ما لفظ ناظر
 صدق بکلمة عیشق و ما تفلنل قدم شوق فی بادية ذوق و سلم نسلیمًا کثیرًا

آغاز کتاب

۱۰ جون از قران و احادیث گذشتی هیچ سخن بالای سخن مشایخ طریقت
 نیست رحمة اللہ علیہم کی سخن ایشان نتیجہ کار و حالست نہ ثمرہ حفظ
 و قالست و از عیانست نہ از بیانست و از اسرارست نہ از تکرار
 است و از علم لدنی است نہ از علم کسی است و از جوشیدنست نہ از
 کوشیدنست و از عالم ادبئی رئی است نہ از عالم علمی آبی است کی
 ۱۵ ایشان ورثہ انبیا اند صلوات اللہ علیہم اجمعین و جماعتی را از دوستان
 رغبتی تمام می دیدم بسخن این قوم و مرا نیز میلی عظیم بود بمطالعہ حال
 ایشان و سخن بسیار بود اگر همه را جمع می کردم درازی شد التفاتی کردم
 از برای خویش و از برای دوستان و اگر تو نیز ازین برده از برای تو
 و اگر کسی سخن ایشان زیاده ازین خواهد در کتب متقدمان و متأخران
 ۲۰ این طایفه بسیار یافته می شود از آنجا طلب کند و اگر طالبی شرح کلمات
 این قوم مُشبع طلب کند و در کتاب شرح القلب و کتاب کشف الاسرار
 و کتاب معرفتہ النفس و الرب زبر و زبر آید و بدان معانی محیط شود
 هرکی این سه کتاب را معلوم کرد گمان ما آنست کہ هیچ سخن این طایفه الا
 ما شاء اللہ بر وی بوشیند نماند و اگر اینجا شرح این کلمات دادی هزار
 ۲۵ کاغذ بر آمدی اما طریق ایجاز و اختصار سپردن سنت است کہ فخر رسول

بسم الله الرحمن الرحيم

المحمد لله الجواد بافضل انواع النعماء المنان باشرف اصناف العطاء المحمود
في اعلى ذرى العز والكبرياء المعبود باحسن اجناس العبادات في اعماق
الارض واطباق السماء ذى العظمة والجبروت والبهاء والجلالة والملكوته والسناء
الذى علا فاحتجب بانوار المجد والقدس والثناء عن أعين الناظرين وابصار
البُصراء ودنا فاقترب من بصائر المحترقين في وهج العناء وربط طرف بناء
المنغمسين في لُجج بحار توحيد بالفناء وخلط شرف فناء المتغلبين في قعر
قربة البهائم بمحض البقاء واغناهم بعزة الفقر اليه عن ذل الركون الى الاشياء
واولاهم التوفيق للمحمد عمما هو في خزائنه الآلاء واغناهم بالفناء عن البقاء وبالبناء
عن الفناء فصاروا بنور فناء الفناء مخاصمين عن هواه الاهواء وحطوا رحال
الانس بفناء القدس مودعين بفناء الفناء وانقطعوا بالنور الحقيقى عن تخايل
الاضلال وتمثيل الافياء التى هي اعيان الدهاء و اشخاص الانشاء نحمدك على
ان كفانا كيد من عادانا فيه و دفع عنا شر من ناوانا بقلبه و آوانا بفيه و
شغل عنا كل شاغل عنه و ألف بيننا و بين كل مؤلف بيننا و بينه و جعلنا
خدما و عبادا له و اكرمنا بشريف خطابه و كرم كتابه و جعلنا متبعين
لحبيبه ثم من جملة احبائه و نشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له
يوازيه ولا نظير له يضاهيه فان نظرنا الى الاوصاف الالهوية فلا اله الا هو
وان ناملنا الوجود فلا هو الا هو و نشهد ان محمدا عبده و رسوله و نبيه
وصفيه ارسله بالحق الى كافة الخلق فحل برفيع محله عقد اهل الزبغ والضلال
و فل بحمده عدد زمر الحزبي و النكال و اطفأ بنوره نار الغواية و بوا انتصاره
دار الهداية و اضاء قلوب المهتدين بهديه بانوار جواهر الدين و وقم لافتناء
مفاخر ذخاير اليقين و بصرم بغوامض سراير النبيين و خص الاصفياء و الانبياء
من اتباعهم الذين نفصوا ايديهم عن الكونين و رفضوا عن قلوبهم الالذات

تصنیف میرزا محمد بن عبد الوہاب قزوینی .
کہ

یافت میشود و لیکن پُر واضح است کہ غرض اصلی از وضع همچو کتابی غیر این امور است و اصلاً نظر مصنف آن بمسائل تاریخی و دقت در نقل و ضبط وقایع بطور صحت نبوده منصوصاً عمد نصیحت و موعظه و تمثیل و تہذیب اخلاق و نحو آن بوده است و این امور توقف بصحت تاریخ ندارد و با مغلوط و مخلوط بودن آن ہم غرض بانجام ہی رسد .

صادق عمرا و حال آنکہ وفات جعفر صادق در سنہ ۱۴۸ و وفات بایزید در سنہ ۲۶۱ بود و مابین این دو تاریخ ۱۱۳ سال فاصله است مگر اینکہ بگوئیم بایزید بسطامی ہم از آن عمرهای کذائی داشته است کہ اشارہ بآن شد و امثال ذلك کہ بسیار فراوان است ، و احادیث موضوعہ مثل «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ سَبَكُونِ فِي أُمَّتِي رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ نَعْمَانُ بْنُ ثَابِتٍ وَكُتِبَتْ أَوْ حَنِيفَةً هُوَ سِرَاجُ أُمَّتِي» و نحو آن کہ در صحاح معتبرہ اصلاً منقول نیست ، و امور غریبہ (با قطع نظر از خوارق عادات) مانند چهل روز کِل خوردن کسی و پانزده روز ریگ خوردن دیگری و نمدن و مانند آنکہ سہل بن عبد اللہ تستری روزہ میگرفت و ہر ہفتاد روز یکمرتبہ افطار میکرد و مانند آنکہ یکی بر بای در سجدہ میگریست اشکش از ناودان جاری شدہ بر جامہٴ یکی از عاہرین چکید و آن شخص در خانہ را کوفت و پرسید کہ این آب ناودان پاک بود یا نجس و مانند آنکہ کسی از یکی از بزرگان مسألہ از حیا پرسید وی جواب دادہ آن شخص از شرم آب شد و بروی زمین ریخت و زمین تر شد کسی دیگر آمد پرسید کہ این آب چیست گفت فلانی است کہ از شرم آب شد و امثال ذلك ،

محمد بن عبد الوہاب القزوینی

لندن ، ۲۴ شوال سنہ ۱۲۲۲

بغداد کردی برای من کردی و من اینج کردم برای خدا کردم»، (ص ۲۲۹).

و دیگر این کلمات: پانجه = پانزده

هژده = هجده
هشک = هشتک

دینه = دیروز

نباید = مبادا

بخنت = بخواب (امر حاضر)

بوك = بود که یعنی شاید.

سدیگر = سوم و نحو ذلك که در این کتاب صفحه

خالی از آن نیست

و آخر الامر باید بخاطر آورد که این کتاب اگر از حیث نظر تاریخی ملاحظه شود معلوم خواهد شد که در ضبط وقایع و صحت مطالب خالی از مسامحه نیست و اعتماد بدان نمیتوان کرد و مطالب ضعیف و مشکوک بلکه مکذوب و غیر مطالبی واقع و احادیث موضوع و امور بسیار غریب (با قطع نظر از خوارق عادات و کرامات) و اغلاط تاریخی^۱ در آن بسیار

^۱ امور مکذوبه مانند مسلمان شدن چهل و دو هزار کبر و ترسا و جهود بواسطه ظهور کرامات از جنازه احمد بن حنبل (ما ظهور کرامات را انکار نمیکیم بلکه اسلام نجائی ۴۲ هزار نفر را تکذیب می نمایم چه اگر صحت داشت باید اقلاً يك نفر از مؤرخین آنها نقل کرده باشد) و اسلام آوردن چهار صد نفر از علماء نصاری مرسلین از جانب قیصر بواسطه کرامت شافعی و گوهر فروش بودن حسن بصری و بروم رفتن او برای تجارت و امثال ذلك، و اغلاط تاریخی مانند آنکه پیغمبر روزی بخانه آمد حسن بصری را در کنار او گذاشتند و حال آنکه حسن در سنه ۲۱ دو سال از خلافت عمر باقی ماند متولد شد و مانند شاگردی کردن بایزید بسطای جعفر

آنها بر داشت و جائی نیافت که آنها بنهادی (ص ۲۴۵)
(یعنی بنهند)،

و دیگر آنکه ماضی بعید^۱ از فعل بودن را که اکنون همان بلنظ ماضی معین^۲ یعنی «بود» استعمال میکنند در این کتاب بلنظ حقیقی آن یعنی «بوده بود» استعمال کرده مثال:

آنجا که آن چهار دانگ در جیب می نهادی خدای تعالی حاضر نبود و آن ساعت اعتماد بر خدای نبوده بود (ص ۲۰۰).
و دیگر آنکه در جمع مخاطب خواه ماضی خواه مضارع که مستعمل آن در فارسی «کردید» و «کنید» است در این کتاب آنها هم «کردید» و «کنید» استعمال میکند مانند معمول و هم «کردیت» و «کنیت» بقلب دال بتاء و هر دورا علی السواء استعمال می نماید بدون اکثریت با ترجیح احدها بر دیگری و مثالش بسیار است،

و دیگر ادخال بائی است که در اول افعال ملحق می شود بر حرف نفی (نه) مانند «بینه خواستی» «بینه سوزی» «بینه خواهم» و استعمال مشهور آن است که در این مورد اصلا باء بر فعل داخل نکنند،

اما قسم سوم یعنی خصایص لغوی در این کتاب بسیار است و در ضمن مطالعه بسیار دیده میشود و ما بچند مثال از آن اقتضاری نمائیم،

یکی قلب کردن باء است بواو مانند کاوین = کابین، اشتروانی = اشتر بانی، اشتروار = اشتر بار و غیرها،

و دیگر عکس آن مانند کجابه = کجاو،

و دیگر قلب باء بفاء مانند زفان = زبان،

و دیگر قلب باء فارسی بواو مانند وادید = پدید،

و قلب شین بچیم مانند کاجکی = کاشکی،

و استعمال «انج» در مقابل آنج مانند اینک و آنک مثل: «هرچه در

اگر نو چنان بوذنی که بایستی او ترا آن نتوانستی کنت
(ص ۱۸۴)،

کاشکی تو از مسلمانان بوذنی (ص ۲۴۷)،

مثال دوّم: اگر شما در آنجا نگه نمیکردتی ایشان چندین اسراف نکردندی
پس چون شما نظر میکنید شریک باشید در مظالم این اسراف
(ص ۱۹۱)،

مثال سوّم: اگر دست دیگر بیرون بوذی نصیب وی بدزمانی (ص ۲۲۹)،
و در جای دیگر میگوید: این حال که ترا پیش آمده است
اگر بهال و جمال راست آمدی مالهای عظیم بدانمهی
(ص ۲۶)،

کاشکی بیامدی و هر دینی که بخواستی ما موافقت او کردمانی
(ص ۲۶۹)،

کاشکی گوسنبندی بوذی تا بریان کردمانی (ص ۲۲۴) و این
بعینه نظیر این عبارت است در جای دیگر: کاشکی گوشت
حلال بوذی تا بر این آتش بریان کردیمی (ص ۱۰۶)،

و دیگر آنکه از این کتاب معلوم میشود که برای مطبوعی ماضی^۱ (در غیر
مورد نمئی) صیغه مخصوص داشته‌اند و اکنون در ایران مطبوعی ماضی و حال را
بیک صیغه استعمال میکنند:

مثال: بار دیگر بساخت و بنزدیک او آورد هم فراغت نیافت که
بخوردی، (ص ۲۴۱) (یعنی بخورد چنانکه اکنون گویند)،

می بایست که ترا دیدی (ص ۲۷۶) (یعنی بینم)،

میریدرا زهره نبوذی که پیش او بنشستی (ص ۲۲۶) (یعنی
بنشیند)،

هرگر از کسی چیزی نگرفتی گفتی اگر دانی که در نی مانم بگیری
(ص ۱۹۱)،

کاشکی که بدانی که مرا دشمن میدارذ (ص ۲۴۴)،
اگر همه عمر بشکر مشغول گردئی آخ (منرد مخاطب: ص ۱۱۴)،
اگر بیم دوزخ نبودی يك تن بطاعت نباشدی (ص ۲۰۲)،
کاشکی خلق بشناخت خود توانندی رسید (ص ۱۶۴)،
و دیگر آنکه برای شرطیه ماضی^۱ و مطیع ماضی^۲ (در خصوص مورد
تمنی) که در فارسی دو شکل مشهور دارند باینطریق:

	مفرد	جمع
متکلم	کردی یا میکردم	کردی یا میکردیم
مخاطب میکردی میکردید
غایب	کردی یا میکرد	کردندی یا میکردند

در این کتاب برای مفرد مخاطب غالباً کردتی استعمال میکند و گاه برای
جمع مخاطب نیز کردتی استعمال می نماید،^۱ و بجای متکلم مع الغیر کردمانی
استعمال میکند،

مثال اول: تو اگر امروز حرب کردتی اسیر شدی ... و چون گوشت
خوک بخوردتی کافرت کردندی (ص ۴۲)،
اگر دیوانه بودی طهارت نکردتی (ص ۱۱۶)،

جلد اول را تصفح کردم و احتمال میدهم در جلد دوم پیدا شود،

۱ Past optative. †

۲ Conditional past. †

جناب پرفسر ادوارد برون دام ظلّه العالی در تعلیقه که چند وقت قبل
به بنده مرقوم داشته بودند نوشته بودند که بجای کردیمی و کردیدی و
کردندی کردمانی و کردتانی و کردشانی استعمال میکند بنده کردتانی و کردشانی را
پیدا نکردم و احتمال میدهم در جلد دوم پیدا شود،

اما قسم اول مثل آنکه بجمع و اسم جمع ذوی العنول ضمیر منرد راجع می نماید، مثال: آدم و حوا بمرد و نوح و ابراهیم و خلیل بمرد (ص ۲۰) یعنی بمردند، بیشتر خلقی از معانی آن بهره نمی توانست گرفت (ص ۵) یعنی نمی توانستند،

و دیگر آنکه لفظ (را) که در فارسی علامت منعول به و منعول له بلا واسطه است گاه در منعول بواسطه در می آورد مثال:

دنبارا بگیر از برای تن را و آخرت را بگیر از برای دل را (ص ۱۹۲)،
خدای را از بهر چرا پرستی (ص ۶۹) یعنی از بهر چه،
او برای ترا که بنده بدم مرا دشمن میدارد (ص ۲۲۹) یعنی برای تو و نحو ذلك،

اما قسم دوم یعنی خصایص صرفی یکی مثل آنکه برای شرطیه حال^۱ و مضیعی حال^۲ صیغه مخصوصی استعمال میکند که جای دیگر بنظر نرسیده جز بعضی صیغ آن نادراً در بعضی اشعار قدماء و آن این است: گندی، گندی، گندی، گندی، ...، ...^۳ کنندی مثال:

اگر توانی خود را طلاق دهی (ص ۱۹۲)،

مثل کی بجای که و آنک = آنکه، آنج = آنچه، مخرج = هر چه، کبا = که با، هیجیز = هیچ چیز، سخر = سخت تر، و دیگر نوشتن باء مخاطب بعد از هاء مخنیبه مانند مانده ای و بوذدی و نه ای و کدی یعنی مانده و بوذد و نه (یعنی نیستی) و کد (یعنی کیستی)، و دیگر نوشتن چیم و پاء فارسی مثل جیم و باء عربی با يك نقطه، و دیگر اظهار نقطه ذال در آمواض که بقاعده مشهور دال و ذال (ما قبل وی ار ساکن جزوای بود. دال است وگر نه ذال معجم خوانند) باید ذال معجمه باشد و امثال ذلك.

^۱ Conditional present. ^۲ Present Optative.

^۳ دو صیغه متکلم مع الغیر و جمع مخاطب را پیدا نکردم چون بند فقط

سخت و سخنان حکمت آمیز و نصایح و مواعظ بسیار سودمند بحال هیئت اجتماعیّه و عامّه ناس که از ایشان منقول است، و از این حیثیات این کتاب اهدیتی بسیار عظیم و تأثیری بسیار قوی دارد بلکه میبمان گفت در این باب عدم التّظیر است، و یکی از صوفیه کلمات مشایخ این کتاب را علیحد جمع کرده است (حاجی خلیفه نمره ۲۷۹۷)

و دیگر از حیث انشاء و اسلوب عبارت آن، در انشاء این کتاب دو صفت نیک ظاهر است یکی سادگی و یکی شیرینی و در این دو صفت بکمال و بالاترین درجه است^۱ و در زبان فارسی کتابی جامع ایندو صفت بدین درجه سراغ ندارم که اینرا بدانکتاب تشبیه کنم و البته کتابی که برای عبرت و پند عموم مردم ساخته شده است باید در کمال سادگی و خالی از هر گونه تصنع و تکلفی باشد و الا مقصود اصلی فوت میشود

در عبارت این کتاب بعضی استعمالات غریب و مخصوص یافت میشود که نظیرش یا هیچ دیده نشده یا اقلّاً در عبارات نثر بنظر نرسیده و مخصوص بشعراست و این استعمالات غریب از این سه قسم خارج نیست بعضی خصایص نحوی است و بعضی صرفی و پاره لغوی^۲

^۱ در اوایل تراجم ملنزم شده است که چند سطر عبارت «سبّح البتّه بیاورد و صاحب ترجمه را با صفتی از اوصاف او تسبیح نماید و گاهگاه بسبب همین التزام بعضی سبجهای بسیار با تکلف و رکیک دیده میشود مثلاً «آن از دو کون کرده اعراض، پیر وقت فُضَیل بن عیاض» و مثل «آن زمین کرده بتن مطهر، آن فلک کرده بجان منور آخ» ص ۲۲۸. و نیز در اوایل تراجم لفظ «بود» و «داشت» را بسیار مکرر میکند بحدّیکه در بعضی مواضع ده مرتبه تکرار لفظ «بود» دیده میشود،

^۲ بعضی خصایص رسم الخطّی نیز یافت میشود ولی آن تخصیص باین کتاب ندارد بلکه رسم الخطّ غالب کبی است که قبل از قرن هفتم نوشته شده است

و مناقب صوفیه و مشایخ طریقت تألیف نموده‌اند مانند کتاب طبقات الصوفیه لابی عبد الرحمن محمد بن الحسین السلّسی التیسابوری المتوفی سنة ۴۱۲^۱ و حلیة الاولیاء لابی نعیم احمد بن عبد الله الاصفهانی المتوفی سنة ۴۲۰ که در مقدّمه صنوة الصنوة نام آن برده شد است و مناقب الأبرار و محاسن الأخیار لمجد الدین ابی عبد الله الحسین بن نصر المعروف بابن خمیس الکعبی الجبّتی الموصلی الشافعی المتوفی سنة ۵۵۲^۲ و صنوة الصنوة لمجال الدین ابی الفرج عبد الرحمن بن علی بن المجزئی البغدادی الحنبلی المتوفی سنة ۵۹۷^۳ و غیرها و غیرها (رجوع کنید بنهرست عربی بریتش میوزیوم در باب «تراجم صوفیه»)، ولی در زبان فارسی آنچه در نظر است دو کتاب است که قبل از تذکرة الاولیاء تألیف شد یکی کشف المحجوب لأرباب القلوب لابی الحسن علی بن عثمان الجلابی الغزنوی المتوفی سنة ۶۷۵^۴ و یکی ترجمه طبقات الصوفیه مذکور للسلّسی که آنرا شیخ الاسلام ابو اسمعیل عبد الله بن محمد الأنصاری الخزرجی الهروی المتوفی سنة ۴۸۱ در مجالس وعظ و تذکیر املا نموده و بعضی تراجم مشایخ دیگر که در آن کتاب مذکور نشده‌اند و بعضی از ادواق و مواجید خود بران افزوده و چون آن کتاب بزبان هروی قدیم بوده است مولانا عبد الرحمن جای آنرا تلخیص و تهذیب نموده و بزبان معمول عصر خود در آورده و نجات الأنس معروف را ساخته است (و غیر از این کتب مذکوره نیز شاید بوده است ولی معروف نیست یا بنک نمیدانم)

و دیگر از حیث بیان مقامات عارفین و مناقب صوفیه و مکارم اخلاق مشایخ طریقت و سیره اولیا و صالحین و شرح مجاری حالات و چگونگی اوضاع ایشان در زهد و ورع و ریاضات شاقّه و مجاهدات بسیار

^۱ Add. 18.520 بریتش میوزیوم، ^۲ Add. 23367 ایضا،

^۳ Or. 3048, Add. 18521, 18522 ایضا، ^۴ Or. 219 ایضا،

۵۴ قرائن بهتر و مفیدتر است آن است که در اول کتاب مظهر العجایب اسم شیخ نجم الدین کبری را می برد بطرفی که معلوم میشود در وقت نظم آن کتاب متوفی بوده است:

این چنین گفته است نجم الدین ما * آنکه بوده در جهان از اولیا
 آن ولی عصر و سلطان جهان * منبع احسان و نور عارفان
 شیخ نجم الدین کبری نام او * وز جهان جان و دل پیغام او
 و بدیهی است که اگر شیخ نجم الدین در حیات بود بلنظ «بوده» تعبیر
 نمی کرد و چون وفات شیخ نجم الدین کبری باتفاق مؤرخین در سنه ۶۱۸
 در فتنه مغول و فتح خوارزم بوده است^۱ پس بطور قطع و یقین استناده
 میشود که عطار بعد از سنه ۶۱۸ زند بوده است و نیز فی الجمله میتوان
 استنباط کرد که تالیف تذکرة الاولیاء قبل از ۶۱۸ بوده چه در مقدمه
 این کتاب یعنی مظهر العجایب اسم تذکرة الاولیاء را در ضمن کتب مؤلفه
 خود ذکر میکند

اما اهبت و قدر این کتاب یعنی تذکرة الاولیاء از چند راه است. یکی
 از حیث قدم مئن با ملاحظه قلت وجود نثر در زبان فارسی عموماً و
 در آن اعصار خصوصاً و اگر بخواهیم کتب که در زبان فارسی در
 حدود قرن پنجم و ششم هجری نوشته شده است بشماریم شاید برای رسانیدن
 عدد آنها بعقد عشرات باید مقداری فکر کنیم و شاید هم بعد از فکر بسیار
 محتاج شوم بتفحص در فهرس، پس در این صورت کتابی که از آن عصر
 بدست بیاید و بایندرجه شیرین و ساده نوشته شده باشد خیلی قدر خواهد
 داشت، و قبل از تذکرة الاولیاء بزبان عربی کتب بسیار در تراجم اولیاء

^۱ رجوع کنید بتاریخ امام یافعی (Add. 16615, f. 497b) و نجات
 (Add. 16717, f. 201a) و مجالس المؤمنین (Add. 23541, f. 317a) و هفت
 اقلیم (Or. 203, f. 403b) و سنینه الاولیاء (Or. 224, f. 97b) و ریاض العارفین
 (Or. 3536, f. 54b).

روزی سه شنبه بوقت استوا، بیستم روزی بعد از ماه خدا پانصد و هشتاد و سه بگذشته سال، هم ز تاریخ رسول ذو الجلال^۱ دیگر آنکه عطار با شیخ مجد الدین بغدادی که او را شیخ مجد الدین خوارزی نیز گویند معاصر بوده و بقول جلی در نجات از مردان او بوده و در مقدمه تذکره الاولیاء ص ۶ میگوید «من بکروز پیش امام مجد الدین خوارزی در آمدم الخ» و وفات شیخ مجد الدین در سنه ۶۰۶ یا ۶۱۶ بوده پس تقریباً عصر عطار معلوم میشود که گئی بوده، و یکی دیگر که از

^۱ در مفتاح الفتح که منسوب است بعطار و مندرج است در کتبات عطار (نمره ۵۵۹ در کتبخانه دیوان هند) ابن تاریخرا دارد:

بسال ششصد و هشتاد و دو چار * شهر سال را بد آخر کار
 ز ذو الحجّه گذشته بد ده و پنج * که مدفون کردم اندر دفتر این گنج
 و همچنین در آخر کتز الأسرار منسوب بعطار که در همین مجموعه است این بیت مسطور است:

رساند نفع را بر خاص و عام این * که در ششصد نود نه شد تمام این
 ولی ایندو کتاب از عطار نیست مفتاح الفتح از شخصی است «زنجانی»
 چنانکه از مطالعه آن واضح میگردد و کتز الأسرار معلوم نیست از کیست،
 و با وجود آنکه رسم عطار آن است که در دیباچه غالب کتبش کتابهای
 سابقش را اسم میبرد در ایندو کتاب هیچ جا اسمی از سائر کتبش نبرده است
 و بعلاوه در مفتاح الفتح گوید «من در عمرم تألیفی جز این نکردهام»،
 و در هیچ یک از کتب تذکره و در حاجی خلیفه اسمی از ایندو کتاب در
 ضمن تألیف عطار نیست، و دو تاریخ مذکور در آخر آندو کتاب اقوی
 دلیل است بر نبودن آنها از عطار و آیه (Ethé) در فهرست کتب فارسیه
 دیوان هند ملثمت آن دو بیت مفتاح الفتح نشد و بیت کتز الأسرار را
 حمل بر غلط بودن نسخه کرده است و این سهو است.

طویل میدهند چنانکه بعطار صد و چهارده سال عمر داده‌اند^۱ و آنچه یقین است آن است که عمر عطار بهشتاد و اند سال رسیده چنانکه خود در دیوان گوید:

مرگ در آورده پیش وادی صد ساله راه
عمر تو افکنده شب بر سر هفتاد و اند

و زیاده بر این معلوم نیست چقدر در حیات بوده، وفوت عطار را بواسطه شهادت در فتنه مغول می نویسند و این هم بهیچوجه معلوم نشد و در تاریخ گزیده در ترجمه عطار هیچ اشاره باین امر نمیکند و ولادت او را از دولتشاه بعد در سنه ۵۱۲ نوشته اند و این را هم باید تحت الشک محفوظ داشت

اما آنچه از خود کلمات عطار در تعیین عصر وی بفرائن معلوم میشود این است:

آخرترین حادثه که عطار در مثنویاتش اشاره بدان میکند فتنه انراک غزاست (Add. 16787, f. 216b) که در سنه ۵۴۸ بوده است، دیگر آنکه در يك نسخه منطلق الطیر (بریتش میوزیوم Or. 1227 ورق آخر و کتبخانه دیوان هند 559 f. 145a) ایندو بیت موجود است

عجب آن است که عرفا و مرناضین غالباً عمرهای بسیار طولانی می نموده‌اند بقسی که گاه خارج از عادت میشد است مثلاً ابو محمد جریری بیشتر از صد سال عمر داشته و ابو الحسین قرافی صد و ده سال و ابو الحسین علی زرین مروی و ابو بکر دئی هر کدام صد و بیست سال و ابو عبد الله مغربی صد و بیست و دو سال و ابو الحسین سیروانی صد و بیست و چهار سال و قطب الدین حیدر و ناصر خسرو هر کدام صد و چهل سال و ابو الرضا رتن هندی هزار و چهار صد سال! (رجوع کنید بتذکراهای اولیا).

شمار بیت بیت اینها بگویم
 من از کشت معانی تخم رُویم
 دویمست و دو هزار و شصت بیت است
 زیاده تا یکی میدان که قیداست (کذا)

اما تاریخ وفات شیخ عطار باید دانست که ارباب تذکره و غیرم چنان اختلافی در آن نموده‌اند که بسبب بُعد تفاوت بین الأقدم والأحدث اعتماد از همه آنها برداشته میشود باین تفصیل:

سنه ۵۸۹ هـ (دولتشاه وقاضی نورالله)

.. ۵۹۷ .. (فهرست عربی ولاتینی قدیم بریتش میوزیوم ص ۴۸)

.. ۶۱۹ .. (دولتشاه و حاجی خلیفه و نقی کاشی و امین احمد رازی)

.. ۶۲۷ .. (جای در نفعات و دولتشاه و حاجی خلیفه و امین احمد

راری وقاضی نورالله و محمد دارا شکوه در سننیه الاولیاء

و نقی کاشی و رضا قلینجان)^۱

.. ۶۲۲ .. (حاجی خلیفه)

و تفاوت بین اقدم و احداث این تواریخ یعنی بین ۵۸۹ و ۶۲۲ چهل و سه سال است که خود بك جیلی^۲ است و ارساب تذکره غالباً در اینگونه اختلافات آنکه از همه مؤخرتر است صحیح گرفته و بصاحب آن عمری

این امر که مفصودش «سیّوده» است یعنی چهل آن است که در هفت اقلیم گوید «آورده اند که وبرا چهل رساله نظم است از مثنوی و غیره»^۱ اکثر عدد آنهایی که در ۶۲۷ ذکر کرده‌اند نباید سبب ترجیح آن قرار داد چه تماماً از نفعات نقل کرده‌اند و این جای شك نیست ولی چون جای در نقل تاریخ و فیات ضابط و ثقه است میتوان اعتماد باین قول نمود ولی بقین نمیتوان کرد،

^۱ یعنی «Generation».

ناصر خسرو جو در بہکان نشست . آہ او از چرخ این کیوان گذشت
 کرد کُنجِ عزلت این جاگہ قبول . او شنید این جایگہ گنتِ رسول
 بود فرزندِ رسول آن مرد دین . با خوارج بود اورا جنگ و کین
 چون نبود او مردِ میدانِ سگان . زان چو لعل اندر بدخشان شد نہان
 گوشہٗ بہکان گرفت و کُنجِ کُوه . تا نبیند روی شومِ آن گروہ
 من چو آن سلطان گرفتم گوشہٗ . چون یعنی داد مارا توشہ
 و در جای دیگر گوید: (دبوان)

مرا گویند کو عزلت گرفته است . درین عزلت خدا را یاد دارم
 سِرِ کس می ندارم چون کم من . مگر من طبعِ بسوتہار دارم
 و بسببِ کثرتِ تالیفِ رسایل و نظمِ اشعار عطاآرا در عصر خودش
 بیروگویی منسوب میکرده اند چنانکہ خود گوید (خسرونامہ):

کسی کو چون منی را عیب جوی است . همین گوید کہ او بسیار گوی است
 ولیکن چون بسی دارم معافی . بسی گویم تو مشنوی تو دانی
 و در جائی دیگر بعد از ذکر سیزده کتاب^۱ از تالیفِ خودش میگوید کہ
 عددِ آیات این کتب با کتب دیگرش کہ بچهل کتاب میرسد ۲۰۲۰۶۰
 بیت است آیا این مرد چقدر شعر بنظم آورده و چقدر عمر صرف آنها
 کرده! گوید:

بدان خود را کہ سیّ وده کتبرا
 نہادم بر طریق علم اسما^۱

۱ جوهر اللغات، مظهر العجایب، وصلت نامہ، اسرار نامہ، الہی نامہ، مصیبت
 نامہ، بلبل نامہ، اشتر نامہ، تذکرۃ الأولیاء، معراج نامہ، مختار نامہ، جواہر
 نامہ، شرح القلب. و تذکرۃ الأولیاء ہم کہ نثر است لا بُدّ نباید آنرا
 محسوب داشته باشد.

۱ در اصل نسخہ این طور است «بدان خود را کہ سیودہ کتبرا» و مؤید

داد خواهم از تو آنجا پیش حق * غیر از این فردا نمیخواهم سبق
 زان بسوزی «مظهرم» کان اسم اوست * غافل از سرّ خدا و دید دوست
 ای سمرقندی حذر از سوزشش * چون کنی ز آتش در اینجا پوششش
 هم بسوزی چمکی مدح ورا * از خدا شری بدار ای بی حیا
 لعنت حق باد بر سوزنداش * چونکه بزبان از در خود راندش
 تو بزبیدِ عصرِ مائی ای پلید * میکنی نفسِ حسینِ اینجا شهید
 ای سمرقندی مکن اینکار نو * می فرستی خویش را در نار نو
 مظهرم گوئی بیاید سوختن * چشم مظهر خوان بیاید دوختن
 در جهان خوانند مظهر را کسان * بر تو خواهند کرد لعنت بیکران
 من تورا کردم حواله با خدا * میدهد ای سگ ترا آخر جزا
 آنچه بر من کرده پیش آیدت * کرگِ مردم خوار اینجا خایدت
 زیر و بالا گردد اینجا حال نو * چمکی ناراج گردد مال نو
 ای پسر چون بشنوی از زورِ او * لعنتی کن بر روان و گورِ او
 روح مارا شاد گردان ای جوان * لعنتی بر کفر آن نادان رسان
 بر من اندر این جهان بگذشت این * تو سزا یابی بمحشر اے لعین
 ای لعین بگذشت این ظلمت بمن * تا ابد ماند بدنیای این سخن
 و در این کتاب در اظهارِ تشیعِ خود بصراحت و بدون تنبیه گوید:

شیعه پاکست عطار ای پسر * جنسِ این شیعه بجانِ خود بخور
 ما ز فاروقِ النجا برکنده ام * پی ز نورین شما بریده ام
 بو حنینه را ز دست بگذار تو * خود برو اندر پی کرارِ نو

و در اواخر عمر خصوصاً بعد از این واقعه از غوغای مردم و از نرس
 آزار و اذای اهل ظاهر بکلی از مردم کناره گرفته و در گوشه عزلت
 آرامیده است و در اشارت بدین معنی و ناسی بحکیم ناصر خسرو علوی
 می فرماید: (لسان الغیب)

این «لسان» از پیش احمد گنّتهام . در مقام مگہ اش بنوشتہام
 و در آن کتاب ہمہ جا باین واقعہ اشارت میکند و ہمہ جا لعنت بر آن
 فقیہی نماید و از دست ظلم او ہی نالد . و اشعار این کتاب نیز مانند
 اشعار مظهر العجایب سست و ضعیف و بسا از اوقات منکسر الوزن
 است ولی ما ناچار بعضی از ایبات آنرا کہ شِعْر بدین وقایع است
 انتخاب و مرتّب نموده در اینجا ذکر میکنیم :

من کتابِ مظهر از حقّ گنّته ام * وز لسانِ مصطفیٰ بنوشتہ ام
 اندرو گنّتار آو کشف الغمّاست * مدح و اوصاف علی المرتضیٰ است
 ظلم بچند کرد بر من آن فقیہہ * هست با شیطان درین معنی شبیہ
 بہر جورم کردہ خلقان تو جمع * تا بسوزی ام درین میدان چو شمع
 گنّتہ عطّار اینجا رافضی است * پیرو اتباع اولاد علی است
 پیش عطّار است تفضیل علی * کشتنی باشد در این صورت بلی
 لعنت حق باد بر کذاب شوم * کتوہا کردہ بجمعی او شوم
 بر سر مسند بُراق ترکان * در چنین ظلمی گشادہ او زبان
 بر سر من کردہ ترکان آنفاق * تا بریزد خون کہ دارد او نفاق
 اے فقیہ اینجا بن پیچیدہ * فتویٰی در خون من بنوشتہ
 قصد جان و مال و عرض کردہ * پارہ جانم نہ من بریدہ
 در بدر از دست تو افتادہام * در تو کلّ دل بجانان دادہام
 گردِ عام گنّتہام از دست تو * گنّتہام بیدادیت را کتوہکو
 خط بخون دوستان بنوشتہ * کنبہ احزانش ویران کردہ
 جمع گشتند خانی بہر قتل ما * جرمِ عطّار است حسبِ مرتضیٰ
 با من مسکین چہا کردند خلق * خواستند تا تیغ راندم بجانی
 عاقبت مارا ز دست این سگان * حق خلاصی داد از وہم و گمان
 بُغضِ حیدر سود نبود ای فقیہہ * آن زبانِ جائت باشد ای سنیہ
 تو نہ بغض او بسوزے مظهرم * دردِ این سوزش بمحشر میبرم

و دیوان عطار را مطالعه کرده باشد برای او قدری مشکل است اعتقاد کند که صاحب مظهر العجایب با آنها یکی بوده است و ظاهراً علت این انحطاط خود طبع است در سن کنولت. و این کتاب را بنام علی ابن ابی طالب عم که یکی از القاب او «مظهر العجایب» است ساخته و در این کتاب بر خلاف کتب سابقه بر این که صریحاً اظهار میدارد که از اهل سنت و جماعت است اظهار تشیع می نماید و اثمه اثنی عشر را مدح میکند و در مناقب علی مخصوصاً غلو میکند و بغیبت مهدی معتقد است، لهذا بعد از ظهور این کتاب یعنی مظهر العجایب فقیهی از فقهاء ذبیحیه مقتدر که اهل سرفند بوده است و نامش را ذکر نمیکند عطار تمهت رفق زده و کتاب مظهر العجایب را سوزانیده و فنوی بر وجوب قتل عطار نوشته و او را در محضر حکومت براق ترکان^۱ بمحاکمه و استنطاق حاضر ساخته و عوام و انترکار بر او شورانیده است تا اموال او را بغارت برده اند و خانه اش را خراب کرده اند و او را نفی بلد نموده از خانمان و وطن آواره ساخته اند و میخواسته اند تا او را بکشند ولی خداوند او را بطریقی که ذکر نمیکند معنوظ داشته و از کشتن نجات داده است. بعد از این واقعه کتاب «لسان الغیب را» که ظاهراً آخرین تألیف اوست^۲ در مکه بنظم آورده چنانکه گوید:

۱ معلوم نشد براق ترکان کیست. [شاید که قتل سلطان براق حاجب باشد که از اولاد گورخان بزرگ و از امراء خوارزمشاهییه بود و در سنه ۶۱۹ فتح کرمان نمود، رجوع کنید بتاریخ کرمان تصنیف محمد ابرهیم ص ۲۰۰-۲۰۱].

۲ چنانکه از همان کتاب مستناد میشود چه مکرر میگوید سخنم را ختم کردم بر «لسان الغیب» و در مقدمه آن بیست کتاب از تألیف خود اسم می برد و در بریتیش میوزیوم این کتاب موجود نیست و در کتبخانه دیوان هند دو نسخه از آن موجود است یکی در کتابیات عطار ۵۵۹ و یکی ۳۵۰.

از این ابیات در هان کتاب مُستَنداد میشود علی الظاهر:

در بغاسی و نه سالِ تمامت * بکردم در معانیها سلامت (کذا)
 هه اوقات من در پیش مردان * برفت از دست کو مرد صنادان
 و لیکن شکر گویم صد هزارت * که دارم ملک اسرارم مدارت
 ز بهر عارفان دارم کنیها * که گویندم دعا در صبحِ اعلی
 ز بحر علم دارم صد کتب من * در او بنهادام اسرار آب من
 و عطار هیچ گاه زبان بحد کسی از ملوک و امراء عصر خود نکشود است
 و در تمام کتبش يك مدیحه پیدا نی شود و خود در اشارت بدین معنی
 گوید:

بعبرِ خویش مدح کس نگنتم * دُری از بهر دنیا من نسنتم

و در کتاب اشتر نامه (Add. 7736, f. 14a, 15a) ادعا میکند که حضرت
 رسول را بخواب دیده و آنحضرت آب دهان در دهان او افکند و آنچه
 یافته است از اثر آن است، میگوید:

يك شبی در خواب دیدم روی او * عاشق و بیدل دویدم سوی او
 دست من بگرفت آن شاه جهان * در دهان من فگند آب دهان
 گفت اے عطار بر اسرار من * لایقی دمر دیدن انوار من
 آنچه حق در جسم و جان داد است * گنج مخفی در دلت بنهاد است
 ما عیان کردیم این گنج ترا * دست بردی دادم این رخ ترا
 این بگفت و روی خود پنهان نمود * بعد از آن روی دلم با جان نمود
 این همه من زان محمد یافتم * ز آنکه سوی قرب او بشناختم

یکی از تألیفات آخری عطار مظاهر العجایب است و در مقدمه این کتاب
 غالب کتب مصنفه اش را که از جمله تذکرة الأولیاء است نام می برد و
 اشعار این کتاب بالنسبه بسایر اشعار عطار تناوت واضح دارد در پستی و
 سستی و قدری رکاکت و هرکس منطق الطیر و الهی نامه و خسرو و کل

بعد از این مذکور خواهد شد معلوم میشود که مولد عطار نیشابور بوده^۱ و در طلب مشایخ و اولیا سفر بسیار نموده و ری و کوفه و مصر و دمشق و مکه و هندوستان و ترکستان را سیاحت نموده و بالاخره باز در نیشابور رحل اقامت افکند میگوید:

شهر شابورم نوآدگاه بود ، در حرمله رضام راه بود
چار اقلیم جهان گردیده ام ، دامن ملک دگر بوسدهام
مرقد اثنا عشر رفتم بچشم ، میزنم بر دشمنانشان سنگ بشم
اولیارا ظاهر و باطن همه ، دیک چون موسی میان این رومه
در حرمله چند گشتم معتکف ، تا یقینم گشت سر من عرف
سر بر آورده بمحبوبی عشق ، سیر کرده مکه و مصر و دمشق
کوفه و ری تا خراسان گشتم ، سبعم و جیونش را ببریده ام
ملک هندستان و ترکستان زمین ، رفته چون اهل خطا از سوی چین
عاقبت کردم به نیشابور جای ، اوفتاد از من بعالم این صدای
در نیشابورم بکنج خلوتی ، با خدای خویش کرده وحدتی

و در او ان طنولیت سیزده سال در مشهد رضا در خراسان اقامت داشته است چنانکه در مظهر العیایب (Adl. 6621 f. 52a) گوید:

شومن در خراسان چون دفین شد ، همه ملک خراسان انگین شد
بوقت کودکی من سیزده سال ، بشهد بوده خوشوقت و خوشحال
وسی و نه سال در جمع اشعار و کلمات عرفا اشتغال داشته است چنانکه

^۱ پس حاجی خلیفه سهو کرده است که همه جا او را «همدانی» می نویسد.
^۲ در اصل نسخه اینطور است «مسورده سال» و این محتمل است که سیزده خوانده شود و محتمل است که «همیزده» باشد یکی از املاهای «همجه» که در تذکره الاولیاء بسیار استعمال کرده است، و محتمل است «هبوده» باشد یعنی «هنده» ولی نمیدانم این املا آنوقت مستعمل و صحیح بوده یا نه.

نموده است و گویا در آن عصر مانند حال در ایران «عطار» کسی را میگفته اند که همه اصناف داروهارا بفروشد یا بسازد و شغل عطاری در سابق مانند «فارمائی» حالبه در اروپا با طب متلازم بوده است و غالباً دواسازهای معتبر طب میدانسته اند و بهعلاج امراضی پرداخته اند، من جمله در خسرونامه (Add. 16,787 f. 285b.) میگوید از زبان یکی از دوستانش:

بن گفت ای یعنی عالم افروز * چنین مشغول طب گشتی شب و روز
طب از بهر تن هر ناتوان است * ولیکن شعر و حکمت قوت جان است
سه سال است اینزمان تا لب بیستی * بزهد خشک در کجی نشستی
اگرچه طب بفانون است اما * اشارات است در شعر معیا
و در همین کتاب (f. 286a) گوید:

مصیبت نامه کاندوه جهان است * الهی نامه کاسرار عیان است
بداروخانه کردم هر دو آغاز * چگونیم زود رستم زین وان باز
بداروخانه پانصد شخص بودند * که در هر روز نبض می نمودند
میان آن همه گنت و شنیدم * سخن را به ازاین روئی ندیدم
و در کتاب اسرار نامه همین مجموعه (f. 187b) گوید:

بشهر ما بخیلی گشت بیمار * که نفدش بود صد بدره ز دینار
ز من آزادمردی کرد درخواست * که باید کرد اورا شرتی راست

و رضاقلیخان در ریاض العارفین نیز همین استنباط را کرده ولی بعلاوه میگوید «شیخ مانند آبای معظم خود صاحب ثروت و مکت بوده و عطار خانهای نیشابور همگی متعلق باو بوده و استاد او در فن معالجت شیخ مجید الدین بغدادی حکیم خاصه سلطان محمد خوارزمشاه بوده» معلوم نشد سند این مذکورات چیست و نمیگوید از کجا نقل کرده از ابیات منقوله در فوق بیش از آنچه ما ذکر کردیم استنباط نمیشود، از کتاب لسان العیب که

که در سه ۷۴۰ یعنی صد و اند سال بعد از لباب الألباب تألیف شد و در آن کتاب (نسخه بریتش میوزیوم Add. 22,63, f. 211b) آنچه در ترجمه عطار نوشته فقط این عبارت است «عطار و دو فرید الدین محمد نیشابوری سخنان شور انگیز دارد اشعار او بسیار است تذکرة الاولیاء و منطقی الطیر از سخنان اوست و غیره» و بعد از تاریخ کزیده نغاث الانس جای ترجمه حال عطار را مشوب با بعضی حکایات افسانه مانند ذکر میکند. و کتب دیگر از قبیل تذکرة دولتشاه و مجالس المؤمنین قاضی نور الله ششتری و هفت اقلیم امین احمد رازی و تذکرة تقی الدین کاشانی و غیرها هر چه نوشته اند بعضی از آنها حرقاً بحرف نقل از نغاث الانس است و بعضی دیگر شبیه بجعلی و مصنوعی می نماید که بهیچ وجه اعتماد را نشاید. پس نقل و تکرار مسطورات ایشان در اینجا چندان مفید نخواهد بود هر که خواهد بد آنها رجوع نماید و مناسب چنان است که آنچه از حالات عطار بقرائن از اشعار خودش مستفاد میگردد در اینجا ذکر نمائیم چه هیچ ترجمه حالی بهتر از کلام خود صاحب ترجمه نیست.

اولاً از کلماتش بطور یقین استناده میشود که شیخ عطار بن طب مشغول بوده و دارو خانه بسیار معتبری که مطب نیز ظاهراً بوده است داشته و گاه تا پانصد مریض در دارو خانه حاضر میشدند و شیخ بمعالجت آنها می پرداخته و در همان حال بساختن کتب و نظم اشعار و زهد و سلوک نیز اشتغال داشته و ظاهراً وجه تنقب او بعطار هم همین بوده است یعنی بعلم اینکه دو خانه بزرگ داشته و دوا می ساخته است و معالجه مریضی می

نغاث الانس (چاپ کنگنه) ص ۶۹۷-۶۹۹: تذکرة دولتشاه (چاپ لیدن) ص ۱۸۷: هفت اقلیم (نسخه بریتش میوزیوم. Or. 203, f. 219a): مجالس المؤمنین (نسخه ب. م. Add. 23,541 f. 326a): سفینه الاولیاء محمد دارا شکوه (نسخه ب. م. Or. 224, f. 162a): ریاض العارفین (نسخه ب. م. Or. 3536, f. 11a): تذکرة تقی الدین کاشانی (دبوان هند، 3561, f. 36b)

میتوان استنباط نمود که عطار در وقت تألیف کتاب لباب الالباب حیاة داشته است، و چون تألیف کتاب مذکور در حدود سنه ۶۱۷ بوده^۱ پس بقین میشود که عطار تا سنه ۶۱۷ زندگانه بوده است. بعد از لباب الالباب کتابی که از همه قدیمتر باشد ظاهراً تاریخ‌گریه است

^۱ بدلیل اینکه در جلد اول که حالا در شهر آیدن چاپ می‌شود در يك جایی (ص ۴۲ : س ۲۲) بعد از ذکر اسم علاء الدین محمد خوارزمشاه میگوید «اعلی الله شأنه» و از عبارات بعد اینجا نیز معلوم میشود که در وقت تألیف این کتاب محمد خوارزمشاه زندگانه بوده است پس تألیف کتاب باید قبل از سنه ۶۱۷ که سال فوت خوارزمشاه است باشد، ازین گذشته (در ص ۴۲ : س ۱۹) از ترکان خاتون مادر محمد خوارزمشاه باین عبارت تعبیر میکند «خداوند ملکه ترکان دام ملکها» و این صریح است در اینکه ترکان خاتون آنوقت در عین شوکت و اُبّهت معروف خود که با شوکت پسرش برابری میکرد است بوده و حال آنکه ترکان خاتون در آخر سنه ۶۱۶ از خوارزم از خوف چنگیز و لشکر مغول فرار کرده پناه بقلعۀ ایلال در مازندران برد و کمی بعد از آن اسیر گردید و شیرازۀ دولت و ملکش از هم بگسیخت (سیرة جلال الدین اللسوی ص ۲۸ بعد)، پس این صریح است در اینکه تألیف کتاب قبل از ۶۱۶ یا افلاً در همان سال قبل از پربیشان شدن اوضاع ترکان خاتون بوده است و حال آنکه در جایی دیگر (ص ۱۱۵ : س ۱۲ و ۱۶) دو بار ذکر سنه سبع عشره و ستمائة و بالخصوص آخر ماه رمضان آن سال را میکند و از این مستفاد میشود که تألیف این موضع از کتاب بعد از تاریخ ماز الذکر بوده است، و این ننافی را بهیچ چیز نمیتوان حمل کرد مگر باین که بگوئیم کتاب را در مواقع مختلفه نوشته آنجارا قبل از ۶۱۶ و این موضع را در ۶۱۷ یا بعد از آن،

اما ترجمه حال شیخ عطار را در کتابی که قدیمتر از لباب الالباب باشد نیافتیم ولی افسوس که عوفی در ترجمه حال او هیچ معلوماتی بدست نمیدهد فقط بنوشتن چند سطر عبارات با تکلف و نصّح اکتفا کرده بذکر اشعار او می پردازد، و چون او را در باب دوازدهم که مخصوص است بذکر شعراء بعد از عنید سنجر ذکر می کند از این معلوم میشود که شهرت او بعد از سنه ۵۵۲ که سال فوت سنجر است بوده بعلامه اینکه مثنویات عطار پُر است از ذکر سنجر و بسیاری از اوقات از او تعبیر میکند مثل تعبیر کردن از اشخاص متوفی، و از سیاق تعبیر عوفی از عطار فی الجمله

و اسائی کتب مشهوره که منسوب است بعطار اینهاست: (۱) الهی نامه (۲) اسرارنامه (۳) مصیبت نامه (۴) منطقی الطیر (۵) وصات نامه (۶) وصیت نامه (دو کتاب است نباید بیکدیگر اشتباه نمود چنانکه بعضی کرده اند) (۷) بلبل نامه (۸) پند نامه (۹) جواهر نامه = جوهر الذات (۱۰) هیلاج نامه (۱۱) بیسّر نامه (۱۲) خسرو نامه = خسرو و گل = گل و هرمز (۱۳) حیدر نامه (۱۴) مختار نامه (۱۵) اشتر نامه = شتر نامه (۱۶) دیوان (۱۷) شرح القلب (۱۸) مظهر العجایب (۱۹) لسان الغیب (۲۰) تذکرة الاولیاء (۲۱) هنت وادی و غیرها، و باید دانست که عطار نیز حال عمر خیّام و مولوی روی را پیدا کرده است یعنی بسیاری از رسائل منظومه که در کلیات های عطار نسبت باو داده اند ازو نیست و امر در باب عطار بدتر است چه بعمر خیّام و مولوی روی بعضی رباعیات و بعضی ابیات مثنوی نسبت داده اند و بعطار چند کتاب بتمامها که بمجود یکدفعه مطالعه واضح میگردد که از او نیست،

ا چه به جا از او بصیغه حال «هست» و «است» تعبیر می نماید نه بانظ «ود» و «داشت» و نحو ذلك که از سایر شعراء متوفی تعبیر میکند، و دیگر اینکه لفظ «رحمة الله علیه» یا «قدّس سرّه» و نحوه بر عنوان او نمی افزاید،

مقدمه انتقادی

در شرح احوال شیخ عطار

از تصنیف

میرزا محمد بن عبد الوهاب قزوینی،

مصنف کتاب ابو حامد یا ابو طالب محمد بن ابی بکر ابراهیم بن مصطفی بن شعبان الملقب بفرید الدین المشهور بعطار از عرفا و شعرای بزرگ بوده است و صاحب تالیف و تصانیف بسیار است که بیشتر آنها منظوم می باشد و مشهور است که بعدد سور قرآن یعنی صد و چهارده تصنیف از کتاب و رساله و نظم و نثر نوشته است چنانکه قاضی نور الله ششتیری در مجالس المؤمنین گوید:

همان خریطه کشِ داروی فنا عطار * که نظیم اوست شناختش عاشقان حزین
مقابل عدد سوره کلام نوشت * سفینه های عزیز و کتاب های گرین
ولی آنچه از کتب او بنظر رسید و خودش نیز در کتابهای خودش از آنها بالخصوص اسم می برد قریب سی کتاب است^۱ و بعد مذکور خواهد شد که چهل رساله منظومه دارد،

^۱ رجوع کنید بفرستهای رؤ و آیه و اسپرنکر و استیوارت یعنی فهرستهای نسخهای عربی و فارسی که در کتابخانه های بریتش متوزوم و دیوان هند در لندن و کتابخانه باذلی در آکسنورد و غیرها محفوظ است، ولی این مطلب را باید در نظر داشت که از روی ذکر کتب در فهرس مذکوره یقین بصحّت نسبت نمیتوان کرد چنانکه استیوارت و اسپرنکر و آیه کتاب مفتاح الفتوح و کتاب کنز الاسرار را بعطار نسبت داده اند از روی اینکه در کلیات منسوب باو بوده و این سهو است چنانکه مذکور خواهد شد،

النصف الأول

من

كتاب

تذكرة الأئمة

من تصنيف

الشيخ أبو حامد محمد بن أبي بكر إبراهيم الشهير بفريد الدين

عطار النيسابوري

كامل قرن سابع هجري نوبته هـ

وحوالاً بتاريخ ١٣٢٢ هجري مطابق ١٩٠٥ ميلادي

بسعي واهتمام وتصحيح

أقل عباد

ونولد ابن نيكلسون

مدرس زبان فارسی در دانش الفنون کیمبرج

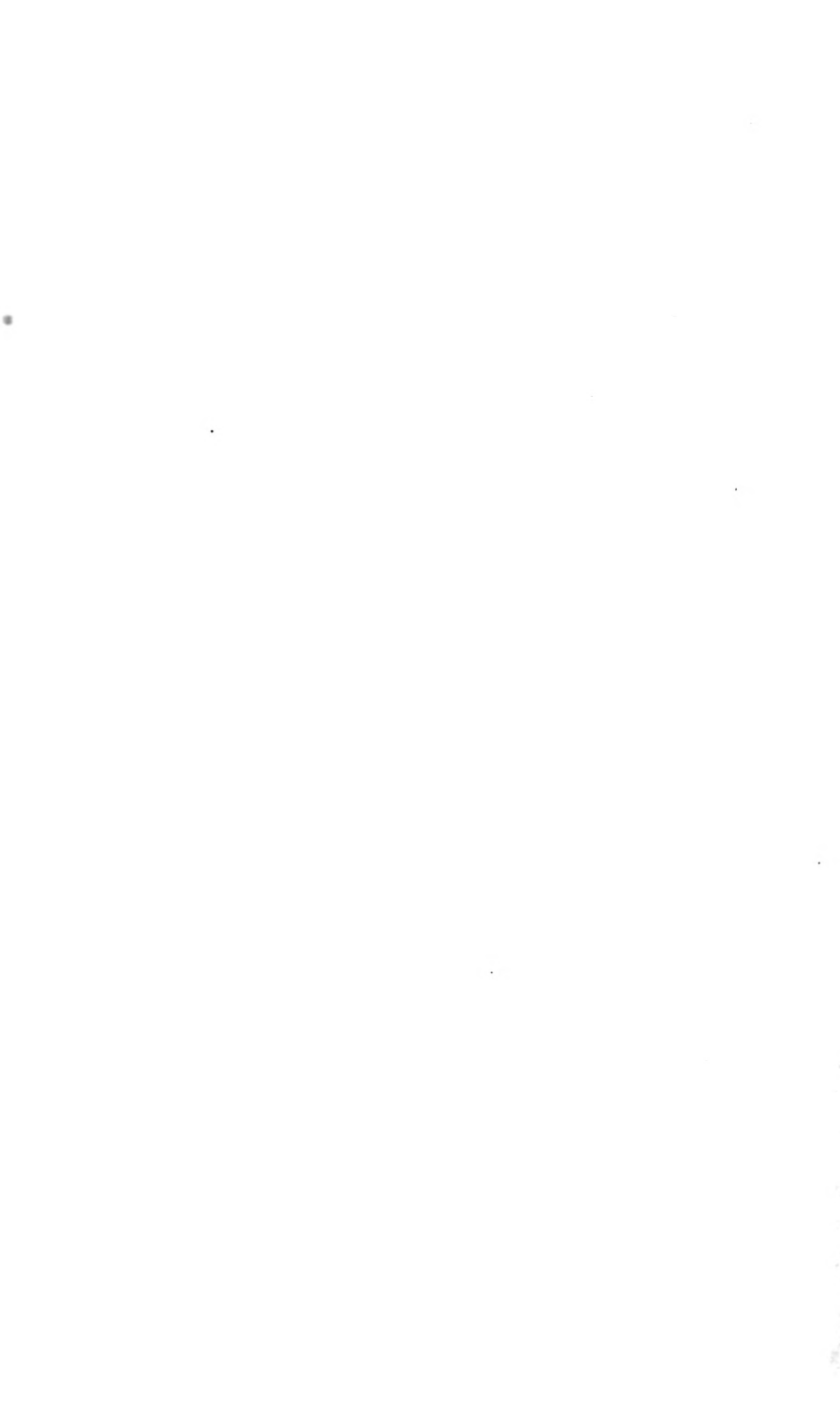
بزبور طبع امر استم کردید

وبلیه

انشاء الله النصف الثاني

طبع في مطبعة بريال في مدينة ليدن

وهي من مدن ما لك لفا منك لجر وسنة



BP Farīd al-Dīn 'Attār
189 Tadhkiratu 'l-Awliyā'
 .4 ("Memoirs of the Saints")
F4
1905
v.1

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

النصف الاول

من

كتاب

تذكرة الأئمة

من تصنيف

الشيخ أبي حامد محمد بن أبي بكر إبراهيم الشهير بفريد الدين

عطار النيسابوري

كامل قرن سابع هجري نوشته شد

وخاله بتاريخ ۱۲۲۲ هجري مطابق ۱۹۰۵ ميلادي

بسنغي واهتمام و تصحيح

أقل عباد

ونولدالن نيكلسون

مدرس زبان فارسي در دارالفنون كنج

بزبور طبع امرسته كريد

وبلنه

انشاء الله النصف الثاني

طبع في مطبعة ميرزا في مدينة ليدن

وهي من مداخل طالك لافانكنا المحروية